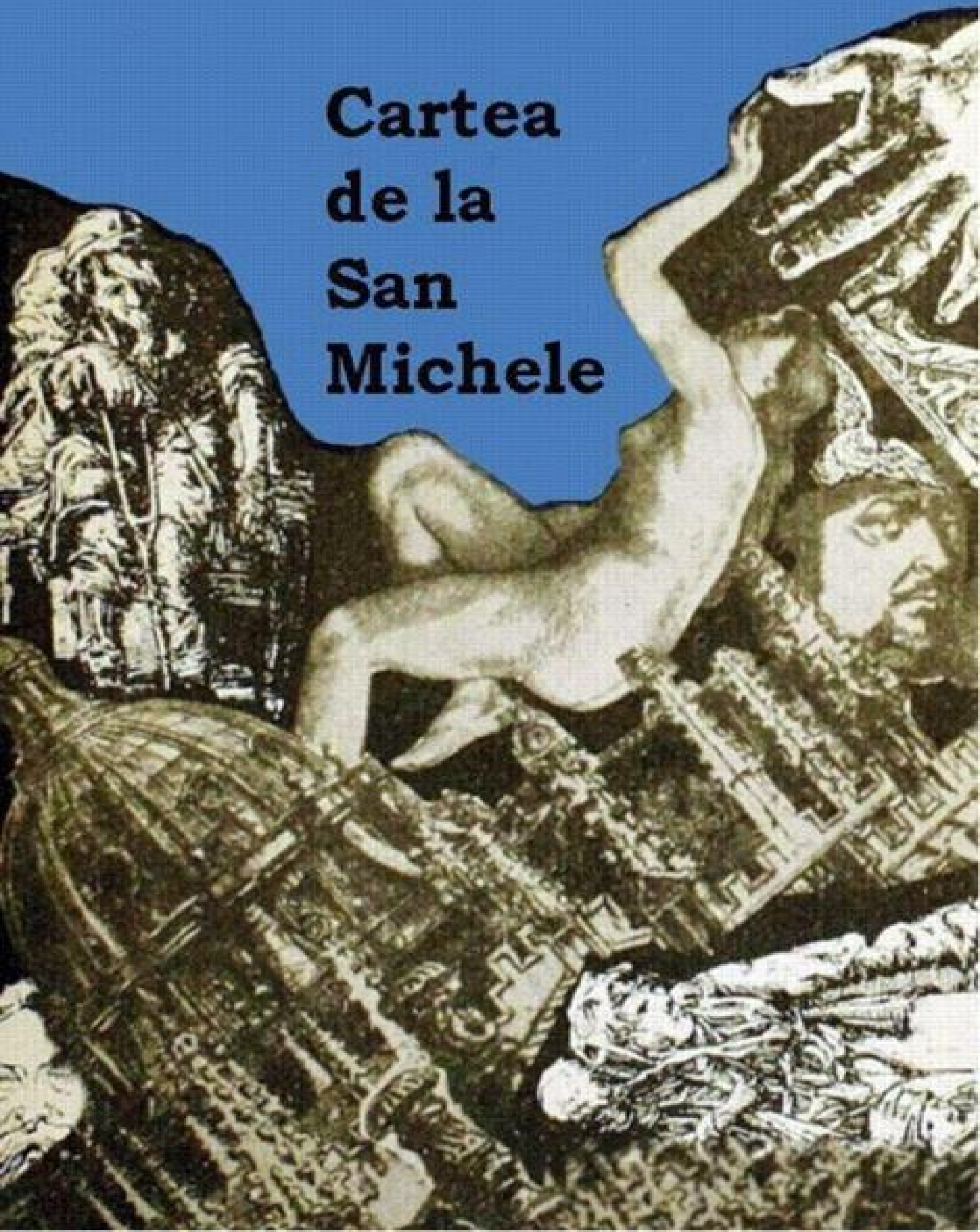

Axel Munthe

**Cartea
de la
San
Michele**

AXEL MUNTHE

Cartea de la San Michele

În românește de Teodora Sadoveanu

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

Coperta de Val Munteanu

PREFAȚA LA EDIȚIA ÎNTÂI

Plecasem grabnic din Franța la Londra pentru a-mi face formele de naturalizare. Se părea că țara mea va intra în război alături de Germania. Henry James[1] trebuia să fie unul dintre garanții mei, el însuși fiind de curând naturalizat; Civis Britannicus sum[2], cum spunea el cu vocea-i profundă. Știa că cercasem din toate puterile să-mi îndeplinesc datoria și că dădusem greș din pricină că ajunsese eu însumi prea neajutorat ca să mai pot fi de vreun ajutor altora. Știa ce soartă mă așteaptă, când îmi puse mâna pe umăr și mă întrebă ce am de gând să fac cu mine.

I-am răspuns că eram pe cale de a părăsi definitiv Franța pentru a mă ascunde ca un dezertor în vechiul meu turn. Era singurul loc care mi se potrivea. Pe când își lua rămas bun de la mine, îmi aminti cum, cu ani în urmă, când stătuse cu mine la San Michele, mă încurajase să scriu o carte despre insula mea, pe care o numise cel mai frumos loc din lume. De ce n-aș scrie acum Cartea de la San Michele, dacă lucrurile luau o întorsătură proastă și curajul începea a mă părăsi? Cine ar putea să scrie mai bine decât mine despre San Michele, când eu l-am clădit cu mâinile mele? Cine altul ar putea descrie mai bine toate neprețuitele bucăți de marmoră împrăștiate prin grădina unde odinioară se ridicase vila lui Tiberius[3]? Și însuși sumbrul, bătrânul împărat, al cărui obosit picior călcase chiar pardoseala de mozaic scoasă de mine la lumină de sub vița de vie — ce studiu fascinant pentru cineva atât de interesat de psihologie, cum eram eu! Nimic mai bun decât să scrii o carte când vrei să scapi de propria-ți mizerie, nimic mai bun decât să scrii o carte când nu poți dormi.

Acestea au fost ultimele lui cuvinte — nu l-am mai revăzut niciodată pe prietenul meu.

M-am întors în stearpa mea singurătate din vechiul turn, umilit și descurajat. Pe când toți ceilalți își ofereau viața patriei lor, eu îmi petreceam zilele frământându-mă încolo și înapoi prin turnul întunecos, agitat ca un animal în cușcă, în timp ce mi se citeau nesfârșitele știri ale suferințelor și calamităților. Câteodată, seara, când nemiloasa lumină a zilei înceta de a-mi mai tortura, ochii, aveam obiceiul să mă urc până la San Michele în căutare de vești. Drapelul Crucii Roșii britanice fâlfâia deasupra lui San Michele, unde vitejii scoși din luptă erau îngrijiți și însănătoșiți de același soare care mă alungase din iubitul meu cămin. Vai, ce triste știri, cât de lungă era așteptarea pentru cei care nu puteau face altceva decât să aștepte!

Dar câți dintre noi cutează să mărturisească ceea ce au simțit atâtea, că povara propriei lor suferințe li se părea mai ușoară de îndurat când toți bărbații și femeile din jur erau în doliu și că rana din coasta lor părea aproape spre vindecare în timp ce sângele curgea dintr-atâtea alte răni? Cine îndrăznește să se vaiete de propria-i soartă când soarta omenirii era în joc? Cine îndrăznește să geamă de propria-i durere când toți oamenii aceia mutilați zăceau pe târgurile lor, muți, cu dinții strânși?

În sfârșit, furtuna se potoli. Totul era tăcut ca înainte; în bătrânul turn eram singur cu spaima mea.

Omul a fost alcătuit ca să-și poarte crucea, de aceea i s-au dat umeri puternici. Un om poate suporta mult cât timp se poate suporta pe el însuși.

Poate trăi fără speranță, fără prieteni, fără cărți, chiar fără muzică, atât timp cât poate să-și asculte gândurile lui și viersul păsării de la fereastră și îndepărtata voce a mării. Mi s-a spus la St. Dunstan^[4] că se poate trăi chiar și fără lumină, dar cei ce mi-au spus asta erau niște eroi. Însă un om nu poate trăi fără somn. Când am încetat a mai dormi, am început să scriu această carte, toate celelalte leacuri mai ușoare dovedindu-se neputincioase. În ceea ce mă privește, a fost un mare succes. De câte ori nu l-am binecuvântat pe Henry James pentru sfatul lui. În ultima vreme am dormit mult mai bine. Ba chiar a fost o

plăcere pentru mine să scriu cartea aceasta și nu mă mai miră de ce atâția oameni s-au apucat să scrie cărți în zilele noastre. Din nefericire, am scris „Cartea de la San Michele” în condiții deosebit de grele. Am fost întrerupt chiar de la început de un musafir neașteptat, care s-a așezat în fața mea la masa de scris și a început a vorbi de el însuși și de afacerile lui într-un mod foarte împrăștiat, ca și când toate fleacurile acelea puteau să intereseze pe altcineva în afară de el.

Avea ceva foarte enervant și neenglezesc în felul insistent de a-și povesti feluritele aventuri unde întotdeauna el părea să fie eroul — prea mult Ego. În cosmosul tău, tinere, am cugetat eu. Părea încredințat că știe totul despre arta antică, arhitectură, psihologie, moartea și viața de dincolo.

Medicina părea să fie marota lui preferată, se pretindea specialist de nervi și se lăuda că-i un elev al lui Charcot, așa cum fac toți. Dumnezeu să-i ajute pe pacienții lui, mi-am spus. Când a pomenit de numele maestrului de la Salpêtrière mi s-a părut o clipă că-l mai văzusem cândva, demult, demult tare, dar am alungat îndată gândul acela absurd — căci părea atât de tânăr și plin de viață, iar eu mă simțeam atât de bătrân și ostenit. Neîncetatele-i fanfaronade, chiar și tinerețea lui, începură să-mi calce pe nervi și, culmea, mi-am dat seama curând că acest tânăr domnișor mă lua ușurel peste picior tot timpul, așa cum sunt înclinați tinerii să se poarte cu cei bătrâni. Ba chiar încercă să mă convingă că cel care construisese San Michele era el, nu eu. Spunea că a îndrăgit locul și are de gând să rămână acolo pentru totdeauna. Până la urmă, i-am spus să-mi dea pace și să mă lase să-mi continui cartea de la San Michele și descrierea prețioaselor mele bucăți de marmoră din vila lui Tiberius.

— Biet moșneag, spuse tinerelul cu zâmbetu-i condescendent, bați câmpii! Mă tem că nici măcar nu ești în stare să-ți citești manuscrisul. Ceea ce ai tot așternut mereu pe hârtie nu-i nici San Michele, nici prețioasele tale bucăți de marmură din vila lui Tiberius, ci doar câteva bucăți de argilă din viața ta sfârșită pe care le-ai scos la lumină.

Torre di Materita

1928

PREFAȚA LA EDIȚIA A 12-A

Se pare că le-a venit destul de greu criticilor să clasifice Cartea de la San Michele, și nu-i de mirare. Unii au prezentat-o ca pe-o autobiografie, alții au numit-o „Memoriile unui medic”. După cât socot eu, nu-i niciuna., nici alta. Cu siguranță că n-aș fi avut nevoie de cinci sute de pagini ca să aștern pe hârtie povestea vieții mele, chiar să nu fi renunțat la capitolele cele mai triste și mai bogate în evenimente. Tot ce pot spune este că nu m-am gândit niciodată să scriu o carte despre mine; ba dimpotrivă, tot timpul preocuparea mea constantă a fost să mă scutur de această vagă personalitate. Dacă totuși cartea a ieșit până la urmă o autobiografie, îmi vine a crede, judecând după cifra vânzării, că cea mai simplă metodă de a scrie o carte despre tine însuși este să încerci din toate puterile să te gândești la altcineva. N-ai decât să te așezi într-un jilț și să stai singur privind în urmă către viața ta cu ochiul cel orb. Și mai nemerit ar fi să te lungești pe iarbă și să nu te gândești de loc, ci numai să asculți, îndată cum îndepărtata larmă a vieții se stinge, pădurile și câmpiile prind a cânta cu glasuri limpezi de pasări, animale prietenoase se apropie să-ți spuie bucuriile și supărările lor cu sunete și cuvinte pe care le poți înțelege, iar când toate tac până și lucrurile neînsuflețite din juru-ți încep a murmura în somnul lor.

Să-i spui acestei cărți „Memoriile unui medic”, cum au făcut unii cronicari, mi se pare și mai puțin potrivit. Simplitatea-i plină de exuberanță, francheța-i fără de jenă, chiar tonul lucid nu se potrivesc de loc cu un subtitlu atât de pompos. Se înțelege că un om al medicinei are dreptul, ca orice altă ființă omenească, să râdă de el însuși din când în când ca să-și remonteze moralul, ba poate chiar să râdă și de colegi dacă-i dă mâna să riște, dar n-are niciun drept să râdă de bolnavii lui. Să verse lacrimi împreună cu dâșii este încă și mai rău; un doctor ce se vaită așa e un prost doctor. De altfel, un vechi medic trebuie să cugete de două ori înainte de a se așeza în jilț pentru a-și scrie memoriile. Mai bine-i să păstreze pentru el ceea ce a văzut despre Viață și Moarte. Mai bine să nu-și scrie de loc memoriile, să-i lase pe morți în pace și pe vii cu iluziile lor.

Cineva i-a spus Cărții de la San Michele „Cartea Morții”. Poate are dreptate, căci rareori lipsește Moartea din gândurile mele. „Non nasce in me pensier che nou vi sia dentro scolpita la Morte”^[5] scria Michelangelo lui Vasari. Am luptat atât de multă vreme cu sinistra mea colegă și-am fost mereu învins; am văzut-o nimicind unul câte unul pe toți acei pe care-am cercat să-i salvez, în cartea de față am avut pe câțiva în gând, așa cum i-am văzut trăind, suferind și culcându-se ca să moară. Mai mult decât atât nu puteam face pentru ei. Toți erau oameni umili, — niciunul dintre mormintele lor n-are la căpătâi cruce de marmură și mulți au fost dați uitării cu mult înainte de a trece hotarul vieții. Acum totul e perfect pentru ei. Mătușa Maria Porta-Lettere^[6], care-a urcat desculță treizeci de ani de zile cele 777 de trepte feniciene cu scrisorile mele, umblă acum cu pardoseala de aur. Sub maiestosul peristil alcătuit din coloane de lapislazuli se plimbă țăntoș mărunțelul monsieur Alphonse, decanul de la Măicuțele Sărmanilor, în redingota nou-nouță a milionarului din Pittsburg, ridicând cu un aer solemn scumpu-i joben când întâlnește vreun sfânt, cum obișnuia să-i salute și pe prietenii mei când se plimba pe Corso cu caleașca mea. John, băiețelul cu ochi albaștri, care nu zâmbise niciodată, se joacă acum voios cu o ceată de copii fericiți, în vechea cameră de copii a lui Bambino. A învățat în sfârșit să zâmbească. Toată încăperea este plină de flori, păsări cântătoare zboară încolo și înapoi prin ferestrele deschise și din când în când Madonna se uită înăuntru să vadă dacă copiii au tot ce le trebuie. Mama lui John, care l-a îngrijit cu atâta dragoste în Avenue de Villiers, se mai află încă aici, jos. Am văzut-o mai ieri. Biata Flopette, curtezana, arată cu zece ani mai tânără decât atunci când am văzut-o la cafeneaua de noapte de pe bulevard; foarte îngrijit și corect îmbrăcată, cu rochie albă, este acum a doua cameristă a Mariei Magdalena.

Într-un modest colțișor al Câmpiilor Elizee se află cimitirul cânilor. Acolo sunt toți prietenii mei morți; trupurile lor se mai găsesc încă unde le-am culcat eu, sub chiparoșii de lângă bătrânul Turn, dar credincioasele inimi au fost luate acolo, sus. St. Rocco cel blând, sfântulețul ocrotitor al cânilor, este paznicul cimitirului și biata bătrână Miss Hall vine ades pe acolo. Până și ticălosul de Billy, pavianul bețiv, care a dat foc sicriului lui canonico don Giacinto, a fost primit provizoriu în

ultimul șir de morminte din cimitirul maimuțelor, ceva mai încolo, după o amănunțită inspecție a lui Sfântul Petru care în prima clipă, observând că duhnește a whisky, îl luase drept ființă omenească. Chiar don Giacinto, cel mai bogat preot din Capri, care n-a dat niciodată un ban vreunui sărac, se prăjește înaintea în sicriul lui, iar fostului măcelar din Anacapri care orbea prepelițele cu un ac înroșit, i-a crăpat dracul ochii într-un acces de gelozie profesională. Un critic a descoperit că „este de ajuns material în „Cartea de la San Michele” ca să ofere scriitorilor de istorii senzaționale subiecte pe tot restul vieții lor”. Îl pun cu plăcere la dispoziția lor dacă-i bun pentru așa ceva. Mie nu-mi mai este de vreun folos. Dat fiind că o viață întreagă mi-am concentrat toate eforturile literare ca să scriu rețete, este puțin probabil să încerc așa de târziu a scrie nuvele senzaționale. Bine-ar fi fost să mă fi gândit la asta mai devreme; n-aș fi ajuns acolo unde sunt astăzi! Desigur că va fi fiind o treabă mult mai plăcută să stai într-un jilț și să scrii istorii senzaționale în loc să te zbați toată viața să aduni material pentru ele, să descrii bolile și Moartea în loc să te lupți cu ele, să combini intrigi sinistre în loc să fii doborât fără veste de ele! Dar de ce nu-și adună singuri materialul acești profesioniști?! Rareori fac asta.

Romancierii care au obiceiul să-și ducă cititorii prin taverne nu frecventează mai de loc asemenea localuri. Specialiștii în boli și moarte cu greu pot fi înduplecați să te întovărășească la spitalul unde an terminat ultima picătură de heroină. Poeții și filosofii care cheamă Moartea, ca pe o eliberatoare, în versuri sonore și în proză, adesea pălesc numai la auzul numelui celei mai bune prietene a lor. Asta-i poveste veche. Leopardi, cel mai mare poet al Italiei moderne, care tânjea după moarte în rime minunate de pe când era copil, a fugit primul din Neapolul bătut de holeră, cuprins de o abjectă spaimă. Chiar marele Montaigne, ale cărui senine meditații asupra morții sunt îndestulătoare ca să-l facă nemuritor, a tulit-o iepurește când a izbucnit ciuma în Bordeaux. Schopenhauer, bătrânul morocănos, cel mai mare filosof al timpurilor moderne, care făcuse cheia învățăturii sale din negarea vieții, avea obiceiul să taie scurt orice discuție despre moarte. Cele mai sângeroase romane de război au fost scrise, cred, de cetățeni pașnici ce se aflau cu mult în afara zonei primejduite de tunurile germane

cu bătaie lungă. Autorii care se complac să arate cititorilor scene de orgii sexuale sunt în general actori cu totul diferiți în asemenea împrejurări. Nu cunosc personal decât o singură excepție de la această regulă: Guy de Maupassant, pe care l-am văzut murind din cauza asta.

Îmi dau seama că unele scene din carte sunt plasate pe hotarul nedefinit ce desparte realul de ireal, primejdioasa țară a nimănui dintre fapt și închipuire, unde atâția autori de memorii au intrat în mare încurcătură, unde chiar și Goethe pare pe punctul de a-și pierde direcția în „Dichtung und Wahrheit”^[7] a lui. Am făcut tot ce-am putut, ajutându-mă de câteva trucuri tehnice binecunoscute, ca cel puțin unele dintre acele pasaje să dea impresia unor scurte istorii senzaționale”. La, urma urmei, nu-i decât o chestiune de formă. Pentru mine, a fost o mare satisfacție să fi izbutit, căci nu cer altceva decât să nu fiu crezut. Oricum, este destul de rău și destul de trist. Dumnezeu mi-e martor că voi avea de dat seama pentru destule. Ba chiar. Aș socoti ca pe-un compliment să nu mi se dea crezare, căci cel mai mare scriitor de istorii senzaționale pe care-l cunosc este Viața. Dar este ea întotdeauna adevărată?

Viața este aceeași întotdeauna, netulburată de întâmplări, nepăsătoare la bucuriile și supărările omului, mută și neînțeleasă ca sfînxul. Dar scena pe care se joacă eterna tragedie se schimbă mereu, pentru evitarea monotoniei.

Lumea în care trăiam ieri nu-i aceeași în care trăim azi, ci înaintează inexorabil prin infinit către destinul ei, la fel ca noi. Nimeni nu se poate scălda de două ori în același râu, spune Heraclit. O seamă dintre noi se târăsc în genunchi, unii călăresc ori umblă cu automobilul, alții întrec în zbor cu avionul porumbelul călător. N-avem de ce ne grăbi, suntem cu toții siguri că vom ajunge la capătul călătoriei.

Nu, lumea în care am trăit în tinerețe nu-i aceeași în care trăiesc azi; cel puțin mie nu mi se pare aceeași. Și cred că nu li se va părea nici celor care citesc cartea aceasta de vagabondaj, în căutarea unor aventuri din trecut. Nu mai există bandiți cu un record de opt omoruri care să te poftescă să dormi pe salteaua lor în Messina prăbușită. Nu se mai află sfîncși de granit pitiți sub ruinele vilei lui Nero, în Calabria. Șobolanii

înebuniți din cocioabele bântuite de holeră ale Neapolului, care m-au speriat de moarte, s-au retras de mult în siguranță, acasă, în canalele romane. Poți merge până sus în Anacapri cu mașina, poți ajunge pe vârful lui Jungfrau cu trenul și te poți urca pe Matterhorn cu scară de frânghie. Sus, în Laponia, nicio haită de lupi flămânzi, cu ochii scăpărând prin întuneric, nu mai aleargă după sania ta, peste lacul înghețat. Bătrânul urs galantom care mi-a ieșit în cale în singuraticile chei Suvla a plecat de mult spre Fericitele Câmpii de Vânătoare. Torentul înspumat pe care l-am trecut înot cu Ristin, fata laponă, are acum pod de cale ferată. Ultima fortăreață a cumplitului Stalo, trolul, a fost străpunsă de un tunel. Poporul cel mărunț, pe care l-am auzit tropăind pe sub pământ când stam în cortul lapon, nu mai aduce de mâncare urșilor ce-și dorm somnul în sălașurile de iarnă; de asta au mai rămas atât de puțini urși în Suedia.

N-aveți decât să râdeți neîncrezători cât aveți poftă de poporul cel mărunț, o faceți pe riscul dumneavoastră. Dar nu pot crede că vreunul dintre cititorii acestei cărți va îndrăzni să nege că am văzut un spiriduș adevărat stând cu picioarele încrucișate pe masa din Forsstugan și trăgând cu băgare de seamă de lanțul ceasului meu. Desigur că era un spiriduș adevărat. Ce altceva ar fi putut să fie? Doar vă spun că l-am văzut limpede cu amândoi ochii când m-am ridicat din pat în capul oaselor, în clipa când se sfârșea ultima pâlpare a candelii. Mi s-a spus, spre uimirea mea, că există unii care n-au văzut niciodată un spiriduș. Nu mă pot împiedica a compătimi te asemenea oameni.

Sunt sigur că trebuie să aibă vreun defect de vedere, Bătrânul moș Lars din Forsstugan, înalt de un metru nouăzeci și cinci în saboții lui de lemn și cojocu-i de oaie, e mort de mult, ca și bătrâna Mama Kerstin, soția lui. Dar spiridușul cel mic pe care l-am văzut stând cu picioarele încrucișate pe masa din mansarda de deasupra staulului trăiește. Numai noi murim.

Clubul St. James

1930

Motto:

***NU DĂRUIEȘTI NIMIC OAMENILOR
DACĂ NU TE DĂRUIEȘTI PE TINE.***

CARTEA DE LA SAN MICHELE

****1* TINEREȚE***

Sării de pe corabia ce mă aducea din Sorrento pe plaja mică. Puzderie de băieței se zbenguiau printre bărcile întoarse cu fundul în sus, ori își scăldau trupușoarele de bronz lucitor în talazurile ce se sfărâmau de țarm, pe când bătrâni pescari cu roșii bonete frigiene își cârpeau mrejele lângă șoproanele bărcilor, în fața debarcaderului stăteau vreo șase măgăruși înșeuăți, cu buchețele de flori prinse la căpestre, iar în jurul lor pălăvrăgeau și cântau tot atâtea fete, cu spadella^[8] de argint înfipite în cosițele negre și basmale roșii înnodate în jurul umerilor. Pe micuța măgăriță care trebuia să mă suie până la Capri o chema Rosina, iar pe fetișcană Gioia. Avea ochi negri strălucitori, scăpărând de o năvalnică tinerețe, buze roșii ca salba de mărgean din jurul gâtului și surâsu-i vesel descoperea dinți albi, puternici, sclipind ca un șirag de mărgăritare. Spunea că are cincisprezece ani, iar eu i-am spus că nu fusesem niciodată mai tânăr ca atunci. Dar Rosina era bătrână, e antica, zise Gioia. Așa că m-am lăsat să alunec jos din șa și am urcat sprinten poteca șerpuitoare spre sat. Înaintea mea, Gioia dansa desculță, purtând o cunună de flori pe cap ca o tânără bacantă și în urmă venea poticnindu-se Rosina, cu botinele-i negre cochete, cu capul aplecat și urechile pleoștite, cufundată în gânduri. Eu n-aveam vreme să cuget; mintea îmi era furată de farmec, inima plină de bucuria vieții, lumea era frumoasă și aveam optsprezece ani. Ne deschideam cale printre tufișuri de ginestral^[9] și mirt în plină floare și ici-colo prin iarba înmiresmată o mulțime de flori pe care nu le

văzusem niciodată în țara lui Limne își ridicau cu grație capetele să ne privească trecând.

— Cum îi zice acestei flori? o întrebai pe Gioia. Ea mi-o luă în mână. O privi drăgăstos și rosti:

— Fiore[\[10\]](#)!

— Dar asta, cum se cheamă? Se uită la ea cu aceeași atenție plină de tandrețe și repetă:

— Fiore!

— Și asta?

— Fiori. Culese un buchet de mirt parfumat, dar nu voi să mi-l dea. Spunea că florile erau pentru San Consianzo, sfântul ocrotitor al Capriului, care era cu totul și cu totul de argint și săvârșise atâtea minuni. San-Constanzo, bello[\[11\]](#), bello! Un lung șirag de fete purtând pe cap pietre tufa[\[12\]](#) înaintau spre noi într-o procesiune solemnă, asemeni cariatidelor de la Erehteion. Una din ele. Zâmbindu-mi prietenos, îmi puse o portocală în mână. Era o soră de-a Gioiei și mi se păru chiar mai frumoasă ca ea. Da, erau opt surori și frați acasă și doi în Paradiso. Tatăl lor era plecat departe, în Barbaria[\[13\]](#), să pescuiască mărgean. Uite ce frumoasă salbă de mărgean îi trimisese chiar de curând! Che bella collana[\[14\]](#)! Bella! Bella!

— Și tu ești bella, Gioia, bella, bella!

— Da, spuse ea. Mă împiedecai de o coloană spartă de marmoră.

— Roba di Timberio! îmi lămuri Gioia. Timberio cattivo, Timberio mal'occhio, Timberio camorrista[\[15\]](#)! și scuiță marmora.

— Da, am zis eu, având pe Tacitus și Suetonius încă proaspeți în memorie: Timberio cattivo! Am ieșit în drumul mare și-am ajuns în Piazza. Doi marinari stăteau rezemați de parapetul ce domina Marina, câțiva caprioți ședeau moțâind în fața ospătăriei lui don Antonio și pe treptele bisericii, vreo șase preoți gesticulau furtunos, vorbind cu mare însuflețire:

— Moneta[\[16\]](#)! Moneta! Molta moneta, niente moneta! Gioia dădu fuga să sărute mâna lui Don Giacinto, duhovnicul

ei și un vero santos[17], deși nu aducea de loc a sfânt. Ea se spovedea de două ori pe lună; dar eu, cât de des mă duceam la spovedanie?

Niciodată!

Cattivo! Cattivo!

Va spune oare lui Don Giacinto că am sărutat-o pe obraz colo, sub lămâi?

Desigur că nu. Străbăturăm satul, oprindu-ne la Punta Tragara.

— Vreau să mă sui pe vârful stâncii de colo, am zis, arătând spre cel mai prăpăstios dintre cei trei Faraglioni, strălucitori ca niște ametiste, de la picioarele noastre. Dar Gioia era sigură că n-am să pot. Un pescar care încercase să se cațere până sus după ouă de pescăruș fusese azvârlit jos în mare de un duh rău sălășluind acolo sub înfățișarea unei șopârle albastre — albastră ca Grota Albastră — păzind o comoară de aur ascunsă acolo chiar de „Timberio”. Deasupra sătucului pașnic, sumbrul profil al lui Monte-Solaro, cu piscurile-i semețe și falezele-i drepte neajunse, se contura limpede pe cerul apusului.

— Vreau să urc numaidecât pe muntele acela! am zis. Dar Gioia nu era de loc încântată de ideea mea. O potecă pieptișă de șapte sute șaptezeci și șapte de trepte scobite în stâncă chiar de Timberio urca pe clina muntelui și la mijlocul drumului, într-o peșteră întunecoasă, trăia un vârcolac fîoros ce mîncase până atunci mulți cristiani[18], în capul scărilor se afla Anacapri, dar acolo trăiau numai gente di montagna[19], toți niște oameni foarte răi; niciun forestieres[20] nu se încumeta să urce acolo sus și nici ea nu fusese niciodată. Mai bine m-aș sui la Villa Timberio sau la Arco Naturale sau la Grotta Matromania! Nu, n-aveam vreme, trebuia să mă urc numaidecât pe muntele acela. Ne-am întors în Piazza tocmai când clopotele ruginite ale bătrânei campanile[21] băteau orele douăsprezece pentru a vesti că macaroni erau gata. N-aș vrea măcar să prânzesc mai întâi sub palmierul cel mare ele la Albergo Pagano?[22] Tre piatti, vino a volonta, prezzo una lire[23]. Nu, n-aveam timp, trebuia să urc fără întârziere muntele.

— Addio, Gioia, bella, bella! Addio, Rosina! Addio, addio e presto ritorno![\[24\]](#)

— E un pazzo inglese[\[25\]](#), fură ultimele cuvinte pe care le-am auzit rostite de buzele roșii ale Gioiei, în timp ce, mânat de soarta mea, mă repezeam în sus pe scările feniciene spre Anacapri. Pe la jumătatea drumului am ajuns din urmă pe o bătrână ce purta pe cap un paner mare plin cu portocale.

— Buon giorno, signorino! își puse jos panerul și îmi întinse o portocală. Deasupra portocalelor era pus un teanc de ziare și scrisori legat într-o basma roșie. Era bătrâna Maria Porta-Lettere ce ducea poșta de două ori pe săptămână la Anacapri, mai târziu prietena mea de-o viață întreagă. Am văzut-o murind la vârsta de nouăzeci și cinci de ani. Cotrobăi printre scrisori, alese plicul cel mai mare și mă rugă să-i spun dacă nu cumva era pentru Nannina la Caprara[\[26\]](#), care aștepta nerăbdătoare la lettera[\[27\]](#) de la soțul ei din America. Nu, nu era pentru ea. Poate astăaltă? Nu, era pentru Signora Desdemona Vacca.

Signora Desdemona Vacca, repetă bătrâna Maria cu neîncredere. Poate vor să spuie la moglie dello Scarteluzzo[\[28\]](#), adaogă ea pe gânduri. Scrisoarea următoare era pentru Signor Ulisse Desiderio.

Cred că-i vorba de Capolimone[\[29\]](#), zise bătrâna Maria a mai primit o scrisoare întocmai la fel acum o lună. Următoarea era pentru gentilissima Signorina Rosina Mazzarella. Acea doamnă era mai greu de ghicit. Să fie oare Cacciavallara[\[30\]](#)? Ori la Zopparella[\[31\]](#)? Ori la Capatosta[\[32\]](#)? Ori la Femina Antica Femeia străveche[\[33\]](#)? Ori Rosinella Pane Asciuto[\[34\]](#)? Te pomenești că-i la Fesseria[\[35\]](#)? își dădu părerea altă femeie care ne ajunsese tocmai atunci din urmă cu un coșcoaga paner de pește pe cap. Da, s-ar putea să fie pentru Fesseria, dacă n-o fi cumva pentru nevasta lui Pane e Cipolla[\[36\]](#). Dar pentru Pepinella n'cupo u camposanto[\[37\]](#) nu era nicio scrisoare? Nici pentru Marin cella Caparossa[\[38\]](#), nici pentru Giovannina Ammazacane[\[39\]](#), care așteptau cu toatele la leftera din America? Nu, îmi părea foarte rău, dar nu era nicio scrisoare pentru ele. Cele două ziare erau pentru Il reverende

parroco[40] Don Antonio di Giuseppe și canonico Don Natale di Tommaso, asta știa prea bine căci erau singurii abonați din sat.

Parroco era un om foarte învățat și el dezlega întotdeauna ale cui erau scrisorile. Dar astăzi era plecat la Sorrento ca să facă o vizită arhiepiscopului, de asta mă rugase pe mine să-i citesc adresele de pe plicuri, Bătrâna Maria nu știa câți ani are, știa numai că începuse a duce poșta de la cincisprezece ani, când mama ei nu mai fusese în stare să îndeplinească slujba asta. Bineînțeles că nu știa carte. Când i-am spus că sosisem chiar în dimineața aceea cu corabia poștală din Sorrento și că nu luasem nimic în gură, îmi dădu încă o portocală pe care am mâncat-o cu coajă cu tot, iar cealaltă femeie îmi oferi numaidecât din panerul ei câteva frutta di mare[41] ce-mi stârniră o sete cumplită. Se afla vreun han în Anacapri? Nu, dar Annarella, la moglie del sagrestano[42] îmi putea da o brânză de capră foarte bună și-un pahar de vin minunat din via părintelui Don Dionisio, unchiul ei, un vino meraviglioso[43]! Apoi mai era și la Bella Margherita, despre care desigur că am auzit; mătușa ei se măritase cu un lord englez[44]. Nu, de asta n-auzisem, dar mi-ar face mare plăcere s-o cunosc pe la Bella Margherita. Ajunserăm în sfârșit, la capătul celor șapte sute șaptezeci și șapte de trepte și trecurăm printr-o poartă boltită. Se mai vedeau încă, prinse în stâncă, balamalele uriașe de fier, rămășițe ale unui pod mobil de altădată. Eram în Anacapri. La picioarele noastre se desfășura întreg golful Neapolului, înconjurat de Ischia, Proci da și Posilipo cel înveșmântat în pini, alba, strălucitoare linie a Neapolului, Vezuviul cu noru-i trandafiriu de fum, câmpia Sorrento la poalele muntelui Sant Angelo și-n depărtare Apeninii, acoperiți încă de zăpezi.

Drept deasupra capetelor noastre, sta înfipt în stâncă prăpăstioasă ca un cuib de vultur o capelă mică, în ruină. Acoperișu-i boltit se prăbușise, dar bucăți enorme de zidărie îmbinate ciudat, ca un fel de țesătură simetrică mai sprijineau încă zidurile ce se fărâmițau.

— Roba di Timberio. Mă lămuri bătrâna Maria.

— Cum se numește capela? am întrebat plin de curiozitate.

— San Michele.

— San Michele, San Michele! răsună ca un ecou în inima mea. Mai jos de capelă; în vie, un bătrân săpa brazde adânci în pământ pentru noua plantație de viță.

— Buon giorno, maestro Vincenzo! A lui era via și căscioara de alături pe care o zidise singur cu mânilor lui, mai mult cu piatra și cărămida din Roba di Timberio, împrăștiată prin toată grădina. Maria Porta-Lettere îi spuse tot ce știa de mine și mastro Vincenzo mă pofti să stau în grădina lui și să gust un pahar de vin. Am privit căsuța și capela. Inima prinse a-mi bate așa de puternic, că aproape îmi pierise graiul.

— Trebuie să mă urc chiar acum până acolo! am spus Mariei Porta-Lettere. Dar bătrâna mă sfătui să merg mai întâi cu ea să caut ceva de mâncare, căci altfel nu voi găsi nimic, îmboldit de foame și sete m-am hotărât, cu părere de rău, să-i urme?, sfatul. I-am făcut semn cu mâna lui mastro Vincenzo. Spunându-i că mă întorc îndată. Merserăm pe drumeaguri singuratice și ne oprirăm într-o piazzetta.

— Ecco la Bella Margherita! La Bella Margherita puse pe masa din grădină o garafă de vin profiriu împreună cu-n buchet-de flori și mă înștiință că macaroni vor fi gata în cinci minute. Era frumoasă ca Flora lui Tițian, cu trăsături minunate modelate și profil pur grecesc. Îmi puse dinainte o farfurie enormă de macaroane și se așeză lângă mine, inspectându-mă zâmbitoare și curioasă.

— Vino del parroco, rostea ea cu mândrie ele câte ori îmi umplea paharul. Am băut în sănătatea lui parroco, în sănătatea ei și a surioarei cu ochi negri, la beli a Giulia care se apropie de noi aducând în mâni portocale culese chiar sub ochii mei dintr-un pom din grădină. Părinți nu mai aveau, iar fratele lor Andrea era marinar și numai Dumnezeu știe pe unde se afla acum; dar mătușa ei trăia în vila pe care-o avea la Capri, Știam, desigur, că se măritase cu un lord englez? Da, sigur că știam, numai numele îmi scăpa...

— Lady G, rosti cu mândrie la Bella Margherita. Mi-am amintit la timp că trebuie să beau și în sănătatea ei dar după aceea nu mi-am mai amintit de nimic altceva decât că cerul se boltea deasupra albastru ca safirul, vinul lui paroco sclipea roș

ca rubinul și la Bella Margherita sta lângă mine, cu păr de aur și buze surâzătoare.

— San Michele! îmi răsună deodată în urechi și — San Michele! repetă ecoul în adâncul inimii!

— Addio, Bella Margherita!

— Addio, e presto ritorno[45]! Vai! cât despre presto ritorno! M-am întors pe ulicioarele pustii, cercând să ajung cât mai de-a dreptul la ținta mea. Era ceasul sfânt al siestei și tot sătucul dormea. Piazza inundată de-un soare strălucitor era deșartă, biserica încuiată, numai prin ușa întredeschisă a școlii primare glasul de stentor al cuvioșiei sale canonice don Natale se auzea ca o trompetă somnoroasă și monotonă în tăcerea din jur: Io mi ammazo, tu ti ammazi, egli si ammaza, noi si ammazziamo, voi si ammazziate, loro si ammazzano[46], repetat în cor, ritmic, de vreo doisprezece băieți așezați roată pe podea în jurul lui. Mai încolo, în josul ulicioarei, sta în drum o chipeșă matroană romană. Era Annarella, care-mi făcea semn cu mâna prietenește să intru. De ce mă dusesem la Bella Margherita în loc să vin la ea? Nu știam că acel cacciacavallo al ei era cea mai bună brânză din tot satul? Cât privește vinul, oricine știe că vinul lui parroco nu se putea asemui cu al cuvioșiei sale Don Dionisio.

— Altro che il vino del parroco[47]! adaogă ea ridicând din umerii ei voinici, cu înțeleș.

Pe când ședeam sub pergola în fața unei garafe cu vin alb de-al lui Don Dionisio, am început a mă gândi că s-ar putea să aibă dreptate, însă voiam să fiu nepărtinitor și să golesc toată garafa înainte de a-mi da verdictul final. Dar când Gioconda, surâzătoarea-i fiică, îmi turnă al doilea pahar dintr-o garafă nouă, am hotărât definitiv: Da, vino bianco[48] al lui Don Dionisio era cel mai bun! Parcă era soare lichid; nectarul zeilor trebuie să fi avut asemenea gust, iar Gioconda părea o tânără Hebe pe când îmi umplea paharul gol.

— Altro che il vino del parroco! Nu ți-am spus eu? râdea Annarella. E un vino miraculoso[49]! Da, într-adevăr, făcător de minuni trebuie să fi fost căci deodată am început a vorbi curgător italienește și încă cu o iuțeală amețitoare, printre

hohotele de râs ale mamei și fiicei! începusem să simt o mare prietenie pentru Don Dionisio; îmi plăcea numele lui, îmi plăcea vinul lui și mi-ar plăcea să-l cunosc, am spus eu. Nimic mai ușor, căci trebuie să predice seara în biserica pentru „le Figlie di Maria [50],”.

— E un om foarte învățat, zise Annarella. Știa pe de rost cum îi cheamă pe toți sfinții și martirii; fusese chiar și la Roma ca să sărute mâna Papii. Ea a fost la Roma vreodată? Nu. Dar la Neapole? Nu. Fusese o singură dată la Capri, în ziua când se cununase, dar Gioconda nu se dusese niciodată până acolo; Capri era plin de gente malamente[51]. I-am spus Annarellei că știam totul, se-nțelege, despre sfântul lor ocrotitor, câte minuni săvârșise și cât de frumos era, cu totul și cu totul de argint. Se lăsă o tăcere apăsătoare.

— Da, pretind că San Constanzo al lor e cu totul și cu totul de argint, exclamă Annarella, ridicându-și cu dispreț umerii lași; dar cine știe? Chi lo sa? Cât despre minunile lui, le poți număra pe degete, pe când Sant’Antonio, patronul Anacapriului a și făcut până acum peste o sută. Altro che San Constanzo! Numaidecât am trecut și eu de partea lui Sant’Antonio, dorind din tot sufletul să facă o nouă minune, să mă aducă cât mai curând înapoi în satul lui fermecător. Buna Annarella avea atâta încredere în puterea lui făcătoare de minuni, încât nu primi cu niciun chip să-i plătesc.

— Pagherete unaltra volta, ai să plătești altă dată. Addio Annarella, addio Gioconda!

— Arivederla, presto ritorno, Sant’Antonio vi benedica! La Madonna vi accompagni[52]! Bătrânul mastro Vincenzo lucra încă de zor în vie, săpând brazde adânci în pământul aromitor pentru noile mlădițe. Uneori da de câte-o plăcuță de marmură sau de o bucată de stuc roș și, culegându-le de pe jos, le arunca peste gard.

— Roba di Timberio, zicea el. Mă așezai pe-un rest de coloană de granit roș, lângă noul meu prieten.

— Era multo duro[53], se sparge greu, zise mastro Vincenzo. La picioarele mele, un pui de găină râcăia pământul în căutare de râme și chiar sub nasul meu văzui ieșind la iveală

o monedă. Am ridicat-o și am recunoscut dintr-o privire nobilul cap al lui Augustus, Divus Augustus Pater. Mastro Vincenzo zise că nu făcea un baiocco[54]. O mai am și acum. El singur își sădise grădina, plantând vița și toți smochinii cu mâinile lui. Muncă grea, zise mastro Vincenzo, arătându-mi manile mari, bătătorite, căci terenul era plin de roba di Timberio (coloane, capiteluri, bucăți de statui și teste di cristiani[55]). Trebuise mai întâi să dezgroape și să care afară toate gunoaiele acelea, ca să-și poată planta via. Spărsese coloanele ca să facă trepte în grădină și se-nțelege că putuse întrebuința mare parte din marmură la construirea casei; restul îl aruncase în râpă. Avusese mare noroc într-adevăr când descoperise pe neașteptate o cameră mare, subterană, chiar sub casă, cu pereți roșii întocmai ca bucata aceea de sub piersici, zugrăvită de sus până jos cu cristiani goi, tutti spogliati, ballando come dei pazzi[56], purtând în brațe buchete de flori și ciorchini de struguri. Multe zile i-au trebuit ca să răzăluiască toate zugrăvelile acelea și să acopere peretele cu ciment, dar oricum tot a fost treabă mai lesnicioasă decât să spargă stâncă și să zidească un nou rezervor de apă, zise mastro Vincenzo cu un zâmbet viclean. Acum îmbătrânise și nu mai era în stare să îngrijească de vie cum se cuvine. Feciorul lui, care trăia pe continent cu doisprezece copii și trei vaci, îl tot îndemna să vândă casa și să vie să stea cu dânsul. Inima începu din nou să-mi bată. Și capela era tot a lui? Nu, nu era a nimănui și oamenii spuneau că-i bântuită de stafii. Și el văzuse odată când era copil un călugăr înalt, stând rezemat de parapet; iar niște marinari, suind scările târziu în toiul nopții, auziseră zvon de clopote în capelă. Toate acestea se întâmplau, îmi lămuri mastro Vincenzo, din pricină că Timberio, pe când avea palat aici, ha fatto ammazzare Gesu Cristo a pus să-l ucidă pe Isus Cristos și de atunci sufletul lui blestemat se întoarce adesea să ceară iertare călugărilor îngropați sub lespezile bisericii. Se mai spunea că uneori se arăta acolo sub înfățișarea unui șarpe mare, negru. Călugării fuseseră ammazzati de un bandit numit Barbarossa, care încercuise insula cu corăbiile lui și luase în sclavie pe toate femeile care se refugiaseră acolo, în castelul de sus. De asta se și chema Castello Barbarossa. Padre Anselmo, sihastrul, care era un om învățat, și pe deasupra și rudă cu dânsul, le povestise pe toate; tot el îi spusese și de

englezii care prefăcuseră capela într-o cetățuie și care, la rândul lor, fuseseră ammazzati de francezi.

— Ia uite! Îmi arată mastro Vincenzo cu degetul un morman de obuze lângă zidul viei, și uite coala, adăogă el culegând de pe jos un nasture de uniformă englezească. Francezii, urmă el, așezară un tun mare lângă capelă și deschiseră focul asupra satului Capri, ocupat de englezi. Bine le-a făcut, chicoti el. Toți caprioții sunt niște răi. După asta, francezii au prefăcut capela în pulberărie, de asta se și cheamă până în ziua de azi La Polveriera. Acum nu mai rămăsese decât o ruină, dar s-a dovedit a-i fi foarte de folos, căci mai toate pietrele pentru zidul grădinii le luase de-acolo. Sării zidul grădinii pornind în sus pe poteca îngustă, spre capelă. Pardoseala era acoperită până la un stat de om cu sfărâmăturile bolții prăbușite, zidurile erau năpădite de iederă și caprifoi sălbatic și sute de șopârle se jucau vesele printre tufișuri mari de mirt și rozmarin, oprindu-se din când în când să mă privească cu ochii scâpărători și gușile zvâcnind. Dintr-un ungher întunecos se înalță pe aripi tăcute o bufniță iar un șarpe mare ce dormea pe mozaicul însořit al terasei își descolăci agale inelele-i negre și se strecură înapoi în capelă șuierând amenințator spre nepoftit. Să fi fost oare duhul bătrânului și posomorâtului împărat ce rătăcea încă printre ruinele unde odinioară se ridica palatu-i imperial? Am privit în jos minunata insulă ce se întindea la picioarele mele. Cum de-a putut, trăind în asemenea loc, să fie atât de crud? cugetam eu. Cum de avea un suflet atât de întunecat în lumina aceea strălucitoare ce înveșmânta cerul și pământul? Cum de-a putut părăsi locul acela pentru a se retrage în cealaltă vilă a lui, și mai inaccesibilă, de pe stâncile răsăritene, care îi mai poartă încă numele și unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții? Să trăiești într-un astfel de loc, să mori într-un astfel de loc, dacă moartea ar putea birui vreodată fericirea sublimă a unei asemenea vieți! Ce vis cutezător a făcut să-mi bată inima atât de puternic acum o clipă, când mastro Vincenzo îmi spunea că începuse a îmbătrâni și a osteni și că feciorul lui îl îndeamnă să vândă casa? Ce gânduri nesăbuite îmi fulgeraseră prin mintea-mi înflăcărată când mă informase că nu era a nimănui capela? De ce nu a mea? De ce n-aș cumpăra casa lui mastro Vincenzo, ca să unesc capela cu casa prin ghirlande de viță. Aici de chiparoși și coloane

susținând loggiile albe, populate cu boi de marmură și împărați de bronz și... și am închis ochii ca nu cumva să pierd viziunea aceea minunată, dar treptat realitatea se destramă într-un amurg al împărăției viselor. O siluetă înaltă, înfășurată într-o mantie bogată sta lângă mine.

— Ale tale vor fi toate, rosti el cu o voce melodioasă, cuprinzând cu un gest larg tot orizontul. Schitul, grădina, casa, muntele cu castelul, toate vor fi ale tale dacă te învoiești a plăti prețul!

— Cine ești, nălucă din nevăzut?

— Sunt duhul nepieritor al acestor locuri. Timpul nu înseamnă nimic pentru ruine. Acum două mii de ani stăteam tot în acest loc unde ne aflăm acum, lângă alt om mânat aici de destinul său, la fel cum ești și tu mânat de-al tău... Nu căuta fericirea ca tine. Tânjea doar după uitare și pace și credea că o va putea găsi aici, pe insula singuratică. I-am spus prețul pe care va trebui să-l plătească: stigmatul josniciei, în vecii vecilor, pe-un nume fără pată. El căzu la învoială, plăti prețul. Unsprezece ani a trăit aici, înconjurat de câțiva prieteni credincioși, toți oameni de o cinste nepătată, în două rânduri porni la drum spre palatul lui de pe Colina Palatină. De două ori curajul îi lipsi; Roma nu l-a mai văzut niciodată. A murit pe drumul întoarcerii în vila prietenului său Lucullus, pe promontoriul de colo. Ultimele lui cuvinte au fost să fie dus în litieră până jos, la corabia ce-avea să-l poarte spre insula lui, acasă.

— Și ce preț îmi ceri mie?

— Renunțarea la ambiția de a-ți face un nume în profesia ta, jertfa viitorului ce te așteaptă.

— Și ce voi ajunge atunci?

— Un „Aș-fi-putut-fi”, un ratat.

— Mă despoi de tot ce are preț în viață.

— Te înșeli, îți dau eu tot ce-i de preț în viață.

— Îmi vei lăsa cel puțin mila? Nu pot trăi fără de ea, dacă va fi să ajung medic.

— Da, îți voi lăsa mila, dar te-ai fi descurcat mult mai bine fără de ea.

— Mai ceri încă ceva?

— Înainte de a muri, va trebui să mai plătești o dată și încă un preț mare de tot. Dar până la termenul scadenței vei privi încă mulți ani din locul acesta cum apune soarele, la capătul unor zile de neumbrită fericire și cum răsare luna peste nopți înstelate, pline de visuri.

— Voi muri aici?

— Ferește-te să cauți răspunsul la întrebarea ta; omul n-ar Sutea îndura viața dacă și-ar cunoaște ceasul morții. Îmi puse mâna pe umăr și-am simțit o ușoară înfiorare străbătându-mi trupul.

— Voi fi din nou lângă tine aici, mâne după apusul soarelui; ai vreme să chibzuiești până atunci.

— N-are niciun rost să mă mai gândesc; vacanța mi s-a sfârșit, chiar în astă seară trebuie să mă întorc la trudnica mea muncă, departe de țara asta frumoasă. De altfel, n-am obiceiul să stau la gânduri. Mă învoiesc, voi plăti prețul, oricât ar fi de mare. Dar cum să cumpăr casa, când manile mi-s goale?

— Mânie ți-s goale, dar puternice; mintea ți-e înflăcărată dar limpede, voința zdravănă; vei izbuti. Cum să-mi zidesc casa? Habar n-am de arhitectură.

— Te voi ajuta. Ce stil dorești? Nu vrei gotic? îmi place goticul, cu lumina lui domoală și tulburătoarea-i atmosferă de taină.

— Voi născoci un stil al meu, așa încât nici tu însuși nu-i vei putea da un nume. Nu vreau penumbră medievală! Casa mea o vreau deschisă soarelui, și vântului, și glasului mării, ca un templu grec — și lumină, lumină, lumină pretutindeni!

— Ferește-te de lumină! Ferește-te de lumină! Prea multă lumină dăunează ochilor unui muritor.

— Vreau coloane de marmură neprețuită, să susție loggiile și arcadele, rămășițe minunate de-ale trecutului să fie risipite prin toată grădina mea, capela să fie o bibliotecă tăcută cu

strane de mănăstire de jur împrejurul zidurilor și clopote să sune melodios Ave Maria după fiecare zi fericită.

— Nu pot suferi clopotele.

— Și chiar aici, unde insula asta frumoasă răsare în fața noastră ca un sfinx din mare, aici vreau să am un sfinx de granit din țara faraonilor. Dar unde le voi găsi pe toate?

— Te afli acum chiar pe locul unde se ridica una dintre vilele lui Tiberiu. Comori neprețuite din vremuri dispărute zac îngropate sub vița de vie, sub capelă, sub casă. Pașii bătrânului împărat au trecut ades peste lespezile colorate de marmură pe care ai văzut cum le azvârlea țăranul cel bătrân peste zidul grădinii lui; frescele distruse, cu fauni dănțuind și bacante încununate cu flori împodobeau cândva zidurile pavilionului său. Privește, zise el arătând în jos spre adâncurile limpezi ale mării, la trei sute de metri sub noi; Tacit al dumitale de la școală nu ți-a spus că, la vestea morții împăratului, locuitorii insulei i-au prăbușit palatele în mare? îmi venea să mă arunc în clipa aceea de pe faleza prăpăstioasă, să mă scufund în mare ca să-mi caut coloanele.

— N-ai de ce te grăbi așa, îmi zise el râzând. De două mii de ani mărgeanul își țese pânza în jurul lor, valurile tot mai adânc le îngroapă în nisip, așa că or să te aștepte până va sosi vremea ta.

— Și sfinxul? Unde voi găsi sfinxul?

— Pe o câmpie singuratică, departe, departe de viața de azi, se înălța odinioară falnicul palat al altui împărat care adusese sfinxul de pe malurile Nilului ca să-i împodobească grădina. Din palat n-a mai rămas decât un morman de pietre, dar la fund, în măruntaiele pământului doarme încă sfinxul. Caută-l și-l vei găsi. Îți vei primejdi viața ca să-l aduci aici, dar vei izbuti.

— Pari să cunoști viitorul tot așa de bine ca trecutul.

— Trecutul și viitorul sunt totuna pentru mine. Cunosc totul.

— Nu te invidiez pentru cunoașterea asta.

— Vorbele îți sunt mai mature decât vârsta; de unde le-ai luat?

— Le-am cules azi de pe insula asta, fiindcă am înțeles că oamenii prietenoși de-aici, ce nu știu a scrie și-a citi, sunt mult mai fericiți ca mine care mi-am ostenit ochii de când eram copil, ca să dobândesc știința. Și tu ai făcut la fel, se cunoaște din felul cum vorbești. Ești un mare învățat, cunoști pe Tacit al dumitale pe de rost.

— Sunt un filosof.

— Știi bine latina?

— Sunt doctor în teologie al Universității din Iena.

— A! De asta mi s-a părut că deosebesc un ușor accent german în vorba dumitale. Cunoști Germania?

— Firește, râse el pe înfundate. L-am privit cu luare-aminte. Înfățișarea și purtările lui erau ale unei persoane de rang. Am băgat de seamă pentru întâia oară că purta o sabie sub mantaua-i roșie, iar vocea lui avea un timbru ascuțit pe care parcă îl mai auzisem cândva.

— Iartă-mă, domnule, dar am impresia că ne-am mai întâlnit la Auerbach's Keller^[57], în Lipsca. Nu cumva te cheamă... Pe când rosteam vorbele acelea, clopotele din Capri prinseră a suna Ave Maria. Am întors capul să mă uit la dânsul. Dispăruse.

***2* QUARTIER LATIN**

Quartier Latin. O cameră de student la Hotel de l'Avenir, vrafuri de cărți peste tot, pe mese, pe scaune, clituri întregi pe jos iar pe perete o fotografie îngălbenită din Capri. Dimineți în sălile de la Salpêtrière mi s-a părut o clipă că-l mai văzusem cândva, demult, demult, Hotel Dieu și La Pitie, umblând de la un pat la altul pentru a citi capitol după capitol din cartea suferinței omenеști, scrisă cu lacrimi și sânge. După-amiezi în sălile de disecție și în amfiteatrele Școlii de Medicină ori în laboratoarele Institutului Pasteur, observând la microscop cu ochi plini de uimire tainele lumii nevăzute, ființele infinite de mici care sunt arbitrii vieții și morții omului. Nopti de veghe în Hotel de l'Avenir, prețioase nopti de trudă pentru a putea

stăpâni cruda realitate, simptomele clasice ale dezechilibrului și ale bolilor căutate și cercetate cu de-amănuntul de observatori ai tuturor țărilor, muncă atât de necesară și atât de neîndestulătoare pentru formarea unui medic. Muncă, muncă, muncă! Vacanțe de vară, cu cafenele goale pe Boulevard St. Michel, cu Școala de Medicină închisă, cu laboratoarele și amfiteatrele pustii, clinicile pe jumătate deșarte. Numai pentru suferința din sălile spitalelor nu era vacanță. Numai pentru Moarte nu era vacanță. Numai în Hotel de l’Avenir nu era vacanță. Nicio distracție, în afară de o plimbare când și când pe sub teii din grădina Luxembourg ori un ceas de recreare sorbit cu nesaț în Muzeul Louvre. Fără un prieten. Fără un câne. Fără o fată măcar. Vremurile din „Vie de Boheme” [58] a lui Henri Murger dispăruseră, dar Mimi a lui era încă acolo, aproape neschimbată. Surâzătoare, o vedeai plimbându-se pe Boulevard St. Michel la brațul mai fiecărui student când se apropia ora aperitivului, ori îi cârpea hainele și-i spăla rufele în mansarda lui pe când el citea pentru examene. Pentru mine nu exista nicio Mimi! Da, lor le dădea mâna să ia viața în ușor, fericiților mei camarazi; să-și petreacă serile flecărind la mesele cafenelelor, să râdă, să trăiască, să iubească.

Agerul lor creier latin lucra mult mai iute ca al meu, și-apoi, ei n-aveau pe peretele mansardei lor o îngălbenită fotografie din Capri care să le dea avânt, nici coloane de marmură așteptându-i sub nisipul de la Palazzo al Mare. Adesea, în nopțile lungi de veghe petrecute în Hotel de l’Avenir, pe când stam aplecat asupra tratatului lui Charcot „Maladies du systeme nerveux” ori a cărții lui Trousseau „Clinique de l’Hotel Dieu” un gând teribil îmi fulgera deodată prin minte: mastro Vincenzo este bătrân; dacă cumva moare, în timp ce eu mă aflu aici! sau dacă vinde altcuiva căsuța de pe munte unde se află cheia viitorului meu cămin? Atunci o sudoare rece îmi îmbrobonea fruntea — și inima, de spaimă, aproape mi se oprea. Rămâneam cu ochii ațintiți la palida fotografie a insulei Capri atârnată în perete și mi se părea că se pierde din ce în ce învăluită ca într-o ceață, misterioasă ca un sfinx, până nu mai rămânea decât conturul unui sarcofag sub care era îngropat un vis... Atunci îmi frecam ochii dureroși și mă cufundam din nou în cartea mea c-o încordare sălbatică, ca un cal de curse

lovit de pinteni ce se avântă spre țintă cu coastele sângerând. Da, ajunsese un fel de cursă, o cursă pentru premii și trofee.

Camarazii mei începuseră a miza pe mine ca pe-un favorit și chiar Maestrul cu chip de Cezar și ochi de vultur se înșela luându-mă drept un om de viitor — singura eroare de diagnostic pe care știu s-o fi săvârșit profesorul Charcot în toți anii aceia cât i-am urmărit cu atenție judecățile-i fără de greș în sălile de la Salpêtrière mi s-a părut o clipă că-l mai văzusem cândva, demult, demult și în cabinetul său de consultații din Boulevard Saint-Germain, unde se înghesuiau bolnavi veniți din toată lumea. Plăteam scump greșala lui. O plăteam cu somnul și era cât pe ce s-o plătesc cu lumina ochilor. De altfel, problema n-a fost rezolvată nici până acum. Atât eram de încredințat că Charcot nu putea greși, că știe mai mult decât oricare alt om de pe lume despre creierul omenesc, încât după puțin timp am crezut că avea dreptate, îmboldit de ambiția de a-i adevăra profeția, nesimțitor la oboseală, la nesomn, chiar la foame, mi-am încordat toate fibrele trupului și ale minții, până la istovire, în sfortarea de a câștiga cu orice preț. Gata cu plimbările pe sub teii din grădina Luxembourg, cu hoinărelile prin Louvre. Din zori până-n noapte, plămâni îmi erau plini de aerul viciat al sălilor de spital și ale amfiteatrelor, din noapte până-n zori cu fumul nesfârșitelor țigări în camera mea îmbâcsită de la Hotel de l'Avenir. Examen după examen într-o rapidă succesiune, mult prea rapidă, vai, ca să aibă vreo valoare; succes după succes. Muncă, muncă, muncă! Trebuia să-mi iau doctoratul în primăvară. Norocul mă ocrotea și izbuteam în tot ce atingeam cu mâna, fără să dau greș niciodată, aveam un noroc uluitor, aproape nefiresc. Deja învățasem a cunoaște structura acelei miraculoase mașinării care-i trupul omenesc, armonioasa funcționare a roților și angrenajelor lui în stare de sănătate, stricăciunile din timpul boalei; în sfârșit, prăbușirea lui în moarte. Mă familiarizasem cu cele mai multe dintre maladiile care țintuiesc suferinzii pe paturile spitalului. Învățasem să mânuiesc armele ascuțite ale chirurgiei spre a lupta cu arme mai egale împotriva neînduratei Dușmance care, cu coasa în mâni, colinda prin toate sălile spitalului, veșnic gata să lovească, veșnic prezentă la orice oră din zi și din noapte. De fapt, părea că se aciuiase definitiv acolo, în spitalul vechi și mohorât care timp de veacuri

adăpostise atâta suferință și nenorocire. Uneori năvălea în sală, lovind în dreapta și-n stânga, tineri și bătrâni, cu o furie oarbă, ca o nebună, sugrumând o victimă cu o lentă strângere a mâinii Sale, smulgând altuia bandajul de pe rana deschisă și lăsând să se scurgă până la ultima picătură de sânge. Alteori venea tiptil, tăcută și liniștită, și cu o ușoară, abia simțită atingere închidea pleoapele altui suferind ce rămânea așa, aproape zâmbitor, după ce Ea se depărta. Adeseori chiar eu, care eram acolo pentru a o împiedica să se apropie, nu știam că vine. Numai pruncii de la sânul maicii lor simțeau prezența Ei și, tresărind din somn, scoteau țipete de spaimă când trecea. Iar câteodată una dintre bătrânele călugărițe care-și petrecuse viața întregă în sălile spitalului o vedea din vreme că se apropie și mai apuca să puie un crucifix pe pat. La început, când Ea sta victorioasă de o margine a patului și eu neputincios de cealaltă margine, nu prea o luam în seamă. Pe-atunci viața însemna totul pentru mine, știam că misiunea mea încetează când începea a Ei și obișnuiam să-mi întorc doar fața de la sinistra mea colegă, înciudat de înfrângere. Dar pe măsură ce mă obișnuiam cu Ea, o pândeam cu atenție crescândă și cu cât o vedeam mai mult, dorința mea de a o înțelege sporea. Am început a-mi da seama că avea partea Ei de muncă tot așa cum o aveam eu pe a mea, misiunea Ei de îndeplinit ca și mine, că la urma urmei eram camarazi; ca atunci când bătălia pentru viața unui om lua sfârșit și ea câștiga, era mult mai bine să ne privim fără de teamă drept în ochi și să fim prieteni. Mai târziu, a venit o vreme când o socoteam singura mea prietenă, când o doream și aproape o iubeam, deși Ea nu părea să mă ia în seamă. Câte nu m-ar putea învăța dacă aș fi în stare să citesc pe întunecatu-i chip! Câte goluri în săracăcioasele mele cunoștințe asupra suferințelor omenești n-aș fi putut împlini. Ea era singura care citise ultimul capitol ce lipsea din tratatele mele de medicină, în care totul se explică, unde se găsesc soluțiile tuturor enigmelor și sunt date răspunsuri tuturor întrebărilor! Dar de ce era atât de crudă, Ea, care putea fi atât de blândă? Cum se îndura să cosească cu o mână atâta tinerețe și viață, când cu cealaltă putea dăruia atâta pace și fericire? De ce în cleștarea mânilor Ei în jurul grumazului unei victime este atât de lentă și lovitura pe care-o dă altuia atât de năprasnică? De ce se lupta Ea atât de mult cu viața pruncului în timp ce

îngăduia vieții bătrânului să se destrame într-un somn pașnic? Menirea Ei era oare să și pedepsească, nu numai săucidă? Să fie totodată și Judecătorul, și Călăul? Ce făcea cu cei pe care-i ucidea? Încetau a mai exista, ori dormeau numai? Unde-i ducea? Era Stăpânul Suprem al împărăției Morții, ori numai un vasal, o biată unealtă în mâinile unui stăpânitor cu mult mai puternic, Domnul Vieții? Câștigase astăzi, dar biruința Ei era pe vecie? Cine va fi până la urmă învingătorul: Ea ori Viața? Dar era într-adevăr sigur că misiunea mea se isprăvea când începea a Ei? Trebuia să fiu doar un spectator nepăsător la ultima luptă atât de inegală, să stau de față neputincios și nesimțitor, în vreme ce Ea își îndeplinea opera de distrugere? Trebuia să-mi întorc capul de la ochii aceia care implorau ajutorul meu după ce puterea vorbirii de mult pierise? Trebuia să-mi desfac mâna din încleștarea degetelor tremurătoare ce se agățau de ea cum se agață de un pai cel ce se îneacă? Eram învins, dar nu dezarmat; în mâinile mele mai rămânea o armă puternică. Ea avea cupa somnului veșnic dar și eu o aveam pe a mea, incredințată mie de milostiva mamă Natura. Când ea își dăruia leacul cu prea multă zgârcenie, de ce nu l-aș fi întrebuințat pe al meu cu puterea-i binefăcătoare de a preface chinul în pace, agonia în somn? Nu era oare misiunea mea de a-i ajuta să moară pe cei pe care nu-i mai puteam ajuta să trăiască? Călugărița cea bătrână îmi spusese că săvârșeam un păcat teribil, că Atotputernicul în nestrămutata-i înțelepciune hotărâse să fie astfel și cu cât te făcea să suferi mai mult în ceasul morții, cu atât avea să fie mai iertător în Ziua Judecății-de-Apoi. Până și gingașa soră Philomene îmi aruncase o privire muștrătoare când, singur între toți colegii mei, venisem cu siringa de morfină după ce bătrânul padre se depărtase de pat cu sfântul maslu. Le întâlneai încă în toate spitalele Parisului, cu cornetele lor mari, albe, pe blânde surori Saint Vincent de Paul, dăruite cu totul sacrificiului. Crucifixul atârna încă pe peretele fiecărei săli, în fiecare dimineață padre citea liturghia în fața micului altar din sala Sainte Clare. Maica Superioară, Ma Mere, cum o numeau toate, încă își făcea rondul de la pat la pat, în fiecare seară, după ce sunase Ave Maria. Laicizarea spitalelor încă nu ajunsese o chestiune la ordinea zilei; strigătul aspru: Afară cu preoții! Afară cu crucifixul! A la porte les soeurs[59]! încă nu răsunase. Vai!

peste puțin timp i-am văzut pe toți plecând — păcat! Fără îndoială că maicile acelea aveau defectele lor. Fără îndoială că erau mai obișnuite să mânuiască mățaniile decât periuța de unghii și își înmuiau mai des degetele în agheasmă decât în soluția de acid carbolic, panaceu atotputernic pe atunci în sălile noastre de operație, care curând avea să fie înlocuit cu altul. Dar gândurile lor erau atât de limpezi, inimile atât de curate și, consacându-se trup și suflet muncii lor, nu cereau altceva în schimb decât să le fie îngăduit a se ruga pentru bolnavii lor. Nici chiar dușmanii cei mai înverșunați n-au îndrăznit vreodată să ponegrească devotamentul lor, izvorât numai din sacrificiu și răbdarea lor fără de margini. Se spunea că surorile își făceau datoria cu fețe triste și ursuze, cu gândul mai mult la mântuirea sufletului decât a trupului, pe buze cu vorbe mai mult de resemnare decât de încurajare. Se înșelau însă foarte tare. Dimpotrivă, călugărițele, tinere și bătrâne, erau întotdeauna bine dispuse și fericite, aproape vesele, distrându-se și râzând ca niște copii — și te uimeai văzându-le cum se pricepeau să dea din fericirea lor și altora. Erau și îngăduitoare. Nu făceau nicio diferență între cei care credeau și cei care nu credeau. Ba parcă erau chiar mai dornice să-i ajute pe cei din urmă, căci erau atât de mâhnite pentru ei și nu arătau niciodată supărare când îi auzeau înjurând ori blestemând. Cu mine toate au fost nespuse de bune și prietenoase. Știau foarte bine că nu împărtășeam credința lor, că nu mă spovedeam și nu-mi făceam semnul crucii când treceam pe lângă micul altar. La început, Maica Superioară făcuse câteva timide încercări de a mă converti la credința ce-o făcuse să se jertfească pentru binele celorlalți; dar renunțase îndată, clătănind cu compătimire bătrânu-i cap. Chiar scumpul și bătrânul nostru padre pierduse orice speranță în mântuirea sufletului meu, de când îi spusese că eram gata să discut cu el posibilitatea existenței unui purgatoriu, dar că refuzam net să cred în iad și, în orice caz, eram hotărât să administrez o doză bună de morfină muribunzilor, când agonia lor era prea chinuită și prea lungă. Bătrânul padre era un sfânt, dar discuțiile nu erau tăria lui și curând am renunțat definitiv la controversile noastre. Cunoștea viețile tuturor sfinților și el mi-a povestit pentru întâia oară duioasa legendă a Sfintei Clara, ce a dat numele ei sălii spitalului. Tot el m-a făcut să

văd întâia oară minunatele trăsături ale iubitului ei, sfântul Francisc din Assisi, prietenul umililor și al părăsitorilor viețuitoare din văzduh și de pe pământ, ce-avea să-mi fie după asta și mie prieten pe viață. Dar sora Philomene, atât de tânără și de frumoasă în haina-i albă de novice a, ordinului Saint Augustin m-a învățat cel mai mult, căci m-a învățat s-o iubesc pe Maica Domnului, al cărui chip îl avea. Suavă soră Philomene! Am văzut-o murind de holeră doi ani mai târziu, la Neapole. Nici moartea n-a cutezat să-i desfigureze chipul! S-a dus în cer așa cum o cunoscusem. Fratele Antonie, care venea în fiecare duminică la spital să cânte la orgă în capela mică, îmi era bun prieten, în acele zile era singura ocazie pe care o aveam de a asculta muzică și rareori lipseam de-acolo, deoarece iubesc foarte mult muzica. Deși nu puteam să văd pe surorile ce cântau lângă altar, recunoșteam foarte bine glasul limpede și curat al sorei Philomene. Chiar în ajunul Crăciunului, fratele Antoine răci zdravăn și în sala Sainte Clare se șoșotea în mare taină de la pat la pat că, după o lungă consfătuire între Maica Superioară și bătrânul padre, pentru a salva situația, mi se îngăduie să-l înlocuiesc la orgă. Singura muzică pe care o auzeam în acea vreme era doar a bietului Don Gaetano, bătrânul care venea de două ori pe săptămână să-mi cânte din flașneta lui hodorogită sub balconul de la Hotel de l'Avenir. „Miserere” din Trubadurul era bucata lui de bază și vechea arie melancolică i se potrivea de minune și lui și maimuțicăi lui pe jumătate înghețată, ce stătea ghemuită pe flașnetă în hăinuța ei roșie „garibaldiană”. Ah che la morte ogni ora e tarda nel venir[60]!

I se potrivea și bietului Monsieur Alfredo, bătrân și rătăcind pe străzile acoperite de zăpadă în redingota-i jerpelită, cu manuscrisul ultimei sale tragedii sub braț; se potrivea și prietenilor mei din sărăcăciosul cartier italian, ce stăteau ghemuiți în jurul braciere[61]-ului lor pe jumătate stins, neavând nicio para ca să-și cumpere câțiva cărbuni cu care să se mai încălzească. Erau și zile când trista melodie părea acompaniamentul cel mai potrivit la gândurile mele, pe când ședeam dinaintea cărților în Hotel de l'Avenir, nemaivând curajul să înfrunt o nouă zi, când totul părea atât de întunecat, de deznădăjduit și vechea fotografie decolorată a insulei Capri atât de îndepărtată. Atunci mă trânteam pe pat, închizând ochii

ce mă usturau și îndată Sant'Antonio se punea pe treabă să mai săvârșească o minune. Se făcea că pluteam pe mări, departe de orice griji, spre fermecătoarea insulă a viselor mele. Gioconda îmi întindea surâzătoare un pahar cu vin de-al lui Don Dionisio și din nou sângele începea a curge cu putere și din belșug în creierul meu istovit. Lumea era frumoasă și eu eram tânăr, gata de luptă, sigur de izbândă. Mastro Vincenzo, lucrând încă de zor în via lui îmi făcea semn prietenește cu mâna pe când urcam ulicioara din spatele grădinii lui, spre capelă. Stăteam un timp pe terasă, privind fermecat jos, la picioarele mele, minunata insulă, întrebându-mă cum voi izbuti să urc în vârful falezei sfinxul meu de granit roș. Într-adevăr, va fi o treabă grea — și totuși, voi izbuti s-o duc la capăt, destul de ușor, eu singur! „Addio, bella Gioconda! Addio e presto ritorno!” Da, sigur că mă voi reîntoarce curând, foarte curând, în viitorul vis! Noua zi se revărsa pe fereastră, privind cu asprime pe visător. Deschideam ochii și săream în picioare întâmpinând pe noua venită cu un zâmbet, apoi mă așezam iar la masa mea, cu cartea în mână. Veni primăvara, aruncând pe balconul meu cea dintâi rămurică înflorită din castanii îmbobociți ai aleii. Era semnalul. M-am prezentat la examen și-am părăsit Hotel de l'Avenir cu diploma atât de greu dobândită în buzunar, cel mai tânăr doctor în medicină ieșit vreodată din universitățile Franței.

***3* AVENUE DE VILLIERS**

Avenue de Villiers. Dr. Munthe, de la 2 la 3.

Zi și noapte suna clopoțelul de la intrare pentru scrisori cu chemări urgente, bolnavi la consult. Telefonul, armă ucigătoare în mâinele femeilor ce-și irosesc vremea trândăvind, nu pornise încă războiul nervilor împotriva orelor de odihnă binemeritate.

Camera de așteptare se umplea repede cu bolnavi de toate soiurile și felurile, mai mult bolnavi de nervi, sexul frumos predominând. Multe dintre paciente erau bolnave, grav bolnave. Ascultam cu seriozitate ce aveau de spus și le examinam cu cea mai mare grijă, încredințat că le puteam ajuta, orice ar fi avut. Cred că nu-i momentul să vorbesc acum de acele cazuri. Va veni o zi, poate, când voi avea ceva de spus

și despre ele. O seamă nu erau bolnave de loc și poate nici nu s-ar fi îmbolnăvit niciodată dacă nu m-ar fi consultat pe mine.

O seamă își închipuiau doar că sunt bolnave. Aveau de istorisit o poveste întreagă cu bunica, mătușa ori soacra, sau scoteau din buzunar o hârtiuță și începeau a citi o nesfârșită listă de simptome și metehne; „le malade au petit papier”^[62] cum obișnuia să le spuie Charcot. Toate astea erau noi pentru mine, care n-aveam decât practica de spital unde nu era timp de prăpădit cu mofturi — și am săvârșit multe gafe. Mai târziu, când am început a ști mai multe despre natura omenească, am învățat a mânuși mai bine pacientele acelea; totuși nu ne-am înțeles prea bine niciodată. Păreau foarte indignate când le spuneam că aveau o mină bună și culori în obraz, își reveneau însă îndată când adăogam că nu-mi plăcea de loc cum arată limba lor ceea ce în general era adevărat. De obicei, diagnoza mea în asemenea cazuri era: supraalimentare, abuz de prăjituri și dulciuri în timpul zilei, mese prea încărcate seara. A fost, cred, cea mai corectă diagnoză pe care am pus-o în vremea aceea, dar n-a avut de loc succes. Nimeni nu voia să mai audă de ea, nimănui nu-i plăcea, în schimb, tuturor le plăcea apendicita, în vremea aceea apendicita era la mare preț printre cei din înalta societate, care erau în căutare de-o boală. Toate cucoanele nevrigoase o aveau măcar în cap, dacă nu în burtă — și le mergea splendid cu ea, la fel ca și medicilor lor curanți. Așa că am luat-o și eu încetul cu încetul în derivă spre apendicită, tratând un mare număr de astfel de cazuri cu mai mult ori cu mai puțin succes. Dar când a început a umbla zvonul că chirurgii americani porniseră o campanie pentru extirparea tuturor apendicelor din Statele Unite, cazurile mele de apendicită începură să scadă într-un mod îngrijorător. Toți erau consternați:

— Să-mi scoată apendicele! Apendicele meu! exclamau elegantele cucoane, cramponându-se desperate de processus vermicularis^[63] ca o mamă de pruncul ei. Ce mă fac fără el!

— Să le scoată apendicele, apendicele nostru! spuneau medicii, consultându-și posomorâți listele clienților. N-am auzit de când sunt asemenea nerozie! Cum așa? Doar apendicele lor sunt în perfectă stare, cine să știe mai bine decât

mine care trebuie să le cercetez de două ori pe săptămână?
Sunt absolut împotriva operației!

Curând se văzu limpede că apendicita era pe ducă și că trebuia scornită o nouă boală care să satisfacă cererea generală. Facultatea se arătă la înălțime și o nouă maladie a fost lansată pe piață, un cuvânt nou a fost scos, o adevărată comoară: Colita^[64]!

Era o boală elegantă, ferită de primejdia bisturiului, întotdeauna la îndemână când era dorită, convenind tuturor gusturilor. Nimeni nu știa când vine, nimeni nu știa când pleacă. Aflasem că mai mulți dintre confrății mei, prevăzători, o și experimentaseră pe clienții lor cu mare succes, dar până atunci mie norocul nu-mi zâmbise. Unul dintre ultimele cazuri de apendicită tratată de mine a fost, cred, al contesei care venise, după spusele ei, să mă consulte la recomandăția lui Charcot. Profesorul avea obiceiul să-mi trimită din când în când clienți și, bineînțeles, eram dornic să-i fiu cât mai de folos, chiar să nu fi avut un chip atât de încântător. Privii pe tânărul oracol — și în ochii ei mari, languroși se citea o dezamăgire pe care zadarnic se silea s-o ascundă, îmi spuse apoi că dorea să vorbească cu Monsieur le docteur lui-même și nu cu asistentul său, primire cu care mă obișnuiseră noii mei clienți. La început nu era sigură dacă are ori nu apendicită și nici Monsieur le docteur, dar îndată după aceea a fost convinsă că are, iar eu că nu are. Când i-am spus asta cu o bruschetă nechibzuită, se tulbură foarte tare. Profesorul Charcot îi spusese că eu cu siguranță voi descoperi de ce suferă, o voi ajuta și când colo... izbucni în lacrimi și-mi era foarte milă de ea.

— Dar atunci ce am? rosti ea printre suspine, întinzând mâinile spre mine cu un gest deznădăjduit.

— Îți spun dacă-mi promiți să te liniștești. Imediat încetă din plâns. Ștergându-și ultimile lacrimi din ochii ei mari, spuse cu mult curaj:

— Pot îndura orice, am îndurat atât de mult până acum! nu-ți fie teamă, n-am să mai plâng. Ce boală am?

— Colită.

Ochii i se măriră și mai tare, deși crezusem că așa ceva nu este cu putință.

— Colită! întocmai ce-am bănuit și eu de la început! Sunt incredințată că ai dreptate! Colită! Spune-mi, ce-i colita? Precaut, am ocolit cu multă grijă întrebarea, întrucât habar n-aveam și nimeni pe lume nu știa pe vremea aceea. Dar i-am spus că era de lungă durată și greu de vindecat; și în privința asta aveam dreptate. Contesa îmi zâmbi prietenos. Și soțul ei, care pretindea că nu era altceva decât nervi! Nu mai era vreme de pierdut, îmi declară ea, vroia să înceapă tratamentul imediat, așa că ne-am înțeles să vie de două ori pe săptămână în Avenue de Villiers. Reveni chiar a doua zi și, cu toate că începusem a mă obișnui cu schimbări subite la pacienții mei, am rămas atât de uimit de înfățișarea-i vioaie și chipu-i strălucitor încât am întrebat-o ce vârstă are. Împlinise douăzeci și cinci de ani. Venise numai să mă întrebe dacă era molipsitoare colita.

— Da, foarte molipsitoare. Dar cum am rostit vorbele acestea, mi-am și dat sama că tânăra contesă era cu mult mai isteată decât mine. N-aș putea să-i spun contelui că era mai prudent să nu doarmă în aceeași cameră cu ea? Am incredințat-o că nu era nicidecum mai prudent și cu toate că n-aveam onoarea să-l cunosc pe Monsieur le comte, eram sigur că nu se va molipsi. Colita nu era molipsitoare decât pentru firile impresionabile, hipersensibile, ca ea. Serios? doar n-o credeam o hipersensibilă? obiectă ea, rotindu-și ochii mari, fără astâmpăr, prin cameră. A! ba da! N-o puteam vindeca de asta? Nu.

„Scumpa mea Ann,

Închipuiește-ți, dragă, că am colită! Sunt atât de bucuroasă... atât de bucuroasă că mi-ai recomandat pe acest suedez, ori poate Charcot să mi-l fi recomandat? în orice caz, lui i-am spus că Charcot, ca să mă asigur că-mi va sacrifica mai mult timp și va fi mai atent cu mine. Ai dreptate, este foarte priceput, deși n-ai crede după înfățișare. L-am și recomandat tuturor prietenelor și sunt incredințată că-i poate face mult bine cumnatei mele care stă în pat de când cu căzătura aceea rea de la cotilionul tău! Sunt dezolată, dragă, că

nu ne vom vedea mâne la dineul Josephinei, i-am scris și ei că am colită și-mi este cu neputință să vin. Aș dori să-l poată amâna pe poimâine!

Cu drag, Juliette.

P.S. Știi ce mi-a venit în minte? Că n-ar fi rău s-o vadă suedezul pe soacra ta, care suferă atât de mult din pricina surzeniei ei. Știu, se înțelege că marchiza nu mai vrea să vadă doctori; de altfel, cine vrea! Dar nu s-ar putea aranja oare s-o vadă ca din întâmplare? N-aș fi de loc surprinsă să se descopere că pricina tuturor necazurilor ei este tot colita.

P.S. Nu mi-ar veni greu să-l invit pe doctor la masă într-una din zile, dacă o poți convinge pe marchiză să cineze la noi, en petit comite[65], bineînțeles, închipuiește-ți, a descoperit că am colită numai privindu-mă prin ochelari! De altfel, doresc ca soțul meu să-l cunoască, deși nici lui nu-i sunt mai dragi doctorii decât soacrei tale. Dar sunt sigură că doctorul meu are să-i placă!”

Peste o săptămână aveam neașteptata cinste de a fi invitat la masă la reședința contesei din Faubourg Saint-Germain. Am fost așezat lângă bătrâna marchiză și, în vreme ce-o observam respectuos cu ochiul meu de vultur, ea, într-o maiestuoasă izolare, înfuleca o farfurie enormă de paté de foie gras[66]. Nu-mi adresă nicio vorbă și toate sfioasele mele încercări de a deschide o conversație căzură baltă — când am băgat de seamă că n-auzea absolut de loc. După masă, monsieur le compte mă luă în fumoar. Contele era un omuleț foarte gras, foarte politicos cu o figură blajină, aproape timidă, cel puțin de două ori mai vârstnic decât soția lui și un gentleman din cap până în picioare. Oferindu-mi o țigară, îmi spuse cu multă căldură:

— Nu știu cum să-ți mulțumesc că mi-ai vindecat soția de apendicită — până și numele ei mi-i urât să-l rostesc, îți mărturisesc deschis că nu-i pot suferi pe doctori. Am cunoscut o mulțime până acum și niciunul n-a fost în stare s-o facă cât de cât mai bine pe soția mea, deși trebuie să adaog că nici ea nu i-a dat vreme nici unuia să încerce, că numaidacă da fuga la altul. Te previn că și cu dumneata se va întâmpla la fel.

— Nu prea cred.

— Cu-atât mai bine. Se vede că are mare încredere în dumneata; ai un mare atu.

— Încrederea-i totul.

— În ceea ce mă privește, mărturisesc sincer că la început n-am avut păreri tocmai bune despre dumneata, dar acum, după ce ne-am întâlnit, sunt doritor să-mi schimb prima impresie și, adăogă el cu politețe, cred că suntem en bonne voie[67]. În definitiv, ce-i colita? Tot el mă scoase din încurcătură adăogând jovial:

— Oricum ar fi, nu poate să fie mai rea decât apendicita și te asigur că în curând o voi cunoaște tot așa de bine ca și dumneata. Nu era un om pretențios. Firea lui deschisă, prietenoasă îmi plăcea atât de mult încât am îndrăznit să-i pun, la rândul meu, o întrebare:

— Nu, răspunse el cu o ușoară stinghereală în voce. Și cât doresc să avem! Suntem căsătoriți de cinci ani și până acum nicio speranță. Și cât doresc să avem! Vezi dumneata, m-am născut în casa asta veche, ca și tatăl meu, și moșia din Touraine ne aparține de trei secole; eu sunt ultimul vlăstar al familiei și-i foarte greu și... nu se poate face nimic împotriva afurisiților de nervi? Nu-mi poți da vreun sfat?

— Părerea mea este că aerul enervant al Parisului nu-i prieste contesei. De ce nu vă duceți, ca să mai schimbați, la castelul din Touraine? Chipul i se luminează deodată.

— Ești omul care-mi trebuie, spuse el întinzându-mi mâinile. Tocmai ceea ce vreau! Acolo am terenul meu de vânătoare și întreaga moșie de supravegheat; îmi place să stau acolo, dar contesa se plictisește de moarte căci, într-adevăr, e cam izolată. Ei îi place să-și vadă zilnic prietenele și să se ducă în fiecare seară la petreceri ori la teatru. Dar cum poate rezista la asemenea viață luni în șir, când veșnic se plânge că-i istovită, îmi este cu neputință să pricep. Pe mine m-ar da gata. Acum îmi spune că trebuie să rămână în Paris ca să-și îngrijească colita. Înainte era apendicita. N-aș vrea însă s-o crezi egoistă; dimpotrivă, se gândește întotdeauna la mine și chiar insistă să mă duc singur la Chateau Rameaux căci știe cât de fericit mă

simt acolo. Dar cum o pot lăsa singură la Paris pe ea, care-i atât de tânără și lipsită de experiență?

— Ce vârstă are contesa?

— Abia douăzeci și nouă de ani, dar pare mai tânără,

— Da. Ai spune că-i o fetiță. Contețe rămase tăcut o clipă.

— Și când ai de gând să-ți iei concediu?

— N-am mai avut concediu de trei ani.

— Un motiv în plus ca să-ți iei anul acesta. Ești bun țintaș?

— Nu ucid animale cât timp nu-s silit. De ce mă întrebați?

— Pentru că avem un strașnic teren de vânătoare la Chateau Rameaux și sunt sigur că o săptămână de odihnă ți-ar prii foarte mult. Cel puțin așa spune soția mea. Te găsește peste seamă de surmenat; de altfel, se și cunoaște.

— Sunteți prea bun, monsieur le compte, dar mă simt foarte bine, nu sufăr de nimic, atâta doar că n-am somn.

— Somn! Aș vrea să-ți pot da puțin dintr-al meu! Am mai mult decât îmi trebuie, un prinos de care m-aș putea lipsi. Cum pun capul pe pernă, am și adormit buștean și nimic nu mă mai poate trezi. Soția mea este foarte matinală, dar niciodată n-o aud când se scoală iar valetul meu, când îmi aduce cafeaua la ora nouă, trebuie să mă zgâlțâie bine ca să mă trezească. Te plâng, crede-mă. Dar ia spune-mi, nu cumva știi un leac împotriva sforăielii? Cazul era clar. Trecurăm în salon unde se aflau doamnele.

Am fost poftit lângă venerabila marchiză pentru consultația neoficială, atât de abil aranjată de contesă. După o nouă încercare de a porni o discuție cu doamna cea bătrână, am început a răcni în cornetul ei acustic că încă n-avea colită, dar cu siguranță se va îmbolnăvi dacă nu renunță la paté de foie gras.

— Nu ți-am spus eu? șopti contesa; vezi cât e de deștept? Marchiza vru să știe toate simptomele colitei și-mi zâmbea radioasă în timp ce eu îi picuram prin cornetul acustic otrava subtilă. Când m-am sculat să plec; nu mai aveam voce dar câștigasem un nou pacient. O săptămână mai târziu, un elegant

cupeu se opri în Avenue de Villiers și un valet urcă în fugă scările aducându-mi câteva rânduri scrise în grabă de mâna contesei, în care mă ruga să mă duc grabnic la marchiza care se îmbolnăvisese peste noapte și avea toate simptomele colitei, îmi făcusem intrarea în societatea înaltă a Parisului. Ca un incendiu se răspândi colita în tot Parisul. Curând salonul meu de așteptare ajunsese atât de ticsit de lume, încât trebuia să prefac sufrageria în sală de așteptare suplimentară. Întotdeauna a fost un mister pentru mine cum puteau toți oamenii aceia să aibă timp și răbdare să stea și să aștepte acolo atâta timp, uneori cu orele. Contesa venea regulat de două ori pe săptămână, dar uneori se simțea atât de indispusă încât era silită să mai vie și între timp. Se vedea că-i convine mult mai mult colita decât apendicita; obrazii ei își pierduseră paloarea lăncedă și ochii îi străluceau de tinerețe. Într-o zi, pe când ieșeam de la marchiză care pleca la țară — fusesem acolo să-mi iau rămas bun — am găsit-o pe contesă oprită lângă trăsura mea, conversând prietenește cu Tom ce sta instalat pe un, pachet mare pe jumătate ascuns sub pătura de picioare. Contesa era în drum spre Magasins du Louvre ca să cumpere un dar marchizei pentru onomastica ei de-a doua zi și n-avea de loc idee ce-ar putea să-i ia.

Am propus un câne.

— Un câne! Minunată idee! își amintea cum în copilărie, când se ducea s-o vadă pe marchiză, o găsea întotdeauna cu un mops mic în poală, gras că abia putea să meargă, și care horcăia așa de grozav că s-auzea în toată casa. Mătușa ei plânsese săptămâni de zile când îi murise mopsul. Era o idee strașnică! Coborâram strada până la colț, în Rue Cabon, unde se afla prăvălia unui binecunoscut vânzător de câni. Acolo, împreună cu o jumătate de duzină de toate soiurile și felurile de corcitură, găsirăm întocmai câinele pe care-l doream, un mops micuț și aristocratic care horcăia desperat spre noi ca să ne atragă atenția asupra tristei lui soarte, implorându-ne cu ochi injectați să-l scoatem din societatea aceea amestecată în care căzuse dintr-o simplă întâmplare nenorocită și nu din vina lui. Se sufocă aproape de emoție când își dădu sama de norocul ce dăduse peste el — și l-am trimis cu o birjă acasă, la marchiză, în Faubourg Saint-Germain. Totuși, contesa voia să

meargă și la Magasins du Louvre ca să încerce o pălărie nouă. Avea plăcere să meargă pe jos. Se răzgândi însă, spunând că mai bine ar lua o birjă iar eu m-am oferit să-o duc cu trăsura mea. Șovăi o clipă:

— „Ce vor zice oamenii văzându-mă în trăsura lui?” — apoi primi cu *bonne grâce*[68]. Dar nu mă abăteam din drumul meu ca să-o duc la Louvre? Nicidecum, tocmai se întâmplase să n-am nicio treabă. Ce era în pachetul acela mare? Întrebă contesa cu o curiozitate femeiască. Mă pregăteam să-i spun o nouă minciună când Tom, găsimd că misiunea lui de unic paznic al prețiosului pachet se sfârșise, sări la locul lui obișnuit pe banchetă, lângă mine. Pachetul se desfăcu și dinăuntru răsări căpușorul unei păpuși.

— Ce-nseamnă asta? Te plimbi în trăsura cu păpuși? Pentru cine-s?

— Pentru copii. Nu știuse că aveam copii; părea aproape ofensată de rezerva pe care o arătam față de viața mea particulară. Câți copii aveam? Vreo duzină. Nu mai aveam însă nicio portiță de scăpare, trebui să-i dezvălui toată taina.

— Vino cu mine, i-am propus cu îndrăzneală, și la întoarcere te duc să-l vezi pe prietenul meu Jack, gorila de la Jardin des Plantes. E chiar în drumul nostru. Contesa, fiind vădit într-una din zilele ei de bună dispoziție și gata la orice, îmi răspunse că era încântată. După ce am trecut de Gare Montparnasse, începu a se orienta tot mai greu până nu mai știu de loc unde ne aflam. Străbăturăm mahalale întunecoase și urât mirositoare. Cete de țânci zdrențăroși se jucau prin șanțurile pline de gunoaie și de tot felul de murdării și mai în pragul fiecărei case vedeai femei cu prunci la sân și cu încă câțiva copii alături stând cinchiți în jurul căldărilor cu cărbuni.

— Să fie Parisul? întreba contesa, cu o privire aproape înspăimântată.

— Da. Era Parisul, La Ville Lumiere[69]! Și ne aflam în Impasse Rouselle, am adăogat, pe când ne opream într-o înfundătură umedă și întunecoasă ca adâncul unei fântâni. Femeia lui Salvatore ședea pe singurul scaun al familiei, ținând în poală pe Petrucchio, copilul durerii ei, și mestecând

polenta[70] pentru prânzul familiei. Cele două surori mai mari ale lui Petrucchio îi urmăreau cu multă atenție mișcările iar mezinul, se târa în patru labe pe jos, după un pisicuț. I-am spus soției lui Salvatore că adusesem o doamnă milostivă, care voia să dea copiilor câte un dar. Am priceput după sfiala contesei că intra pentru prima oară în casa unui sărac lipit pământului, îmbujorându-se toată, întinse păpușa mamei lui Petrucchio, căci băiețelul nu putea ține nimic în mânuțele-i veștede; era paralic din naștere. Nu dădu niciun semn de bucurie, căci creierul îi era tot atât de amorțit ca și mâinile, însă maica lui era încredințată că pruncului îi plăcea foarte mult păpușa. Cele două surori primiră la rândul lor câte o păpușă și, fericite, o zbughiră după pat, ascunzându-se acolo ca să se joace de-a mama cu copilul. Când socoteam eu că va ieși Salvatore din spital? Se împlineau curând șase săptămâni de când căzuse de pe schelă și-și rupsese piciorul. Da, tocmai îl văzusem la Hopital Lariboisiere, îi mergea destul de bine și speram că peste puțină vreme va ieși. Cum se descurca cu noul ei proprietar? Tare bine, slavă Domnului, era om foarte de treabă, îi făgăduise chiar să-i așeze o vatră în casă pentru iarna viitoare. Și nu era drăguț din parte-i că găurise peretele sus, lângă plafon, ca să facă ferestruica aceea? Nu-mi aminteam cât de întunecoasă era odaia înainte?

— Ia uite ce luminoasă-i și ce vesel e acum-aici; s’iamo in Paradiso[71], zise soția lui Salvatore. Era adevărat ce-i povestise Arcangelo Fusco? Că-i spusese vechiului proprietar, în ziua când o dăduse afară din casă și-i luase toate lucrurile, ca va veni ziua pedepsei lui Dumnezeu pentru cruzimea lui față de cei sărmani și că-l blestemasem atunci atât de cumplit că după două ore trebuise să se spânzure? Da, era adevărul curat, și nu-mi părea de loc rău. Pe când plecam, prietenul meu Arcangelo Fusco, care locuia în aceeași cameră cu familia Salvatore, tocmai se întorcea de la lucru cu măturoiul pe umăr. Meseria lui era fare la scopa[72]; în vremurile acelea, aproape toți măturătorii Parisului erau italieni. Am fost încântat să-i pot prezenta contesei, lira o mica răsplată pe care i-o puteam oferi prietenului meu pentru neprețuitul serviciu ce mi-l făcuse mergând împreună cu mine la poliție ca să confirme mărturia mea cu privire la moartea bătrânului proprietar. Numai Dumnezeu știe în ce chichion aș

fi intrat dacă n-ar fi fost Arcangelo Fusco! Chiar și așa, am scăpat ca prin urechile acului. Era cât pe ce să fiu arestat pentru crimă. Arcangelo Fusco, care avea un trandafir după ureche, cum e moda la italieni, îi oferi cu un cavalerism sudic contesei ce părea atât de încântată de parcă niciodată frageda-i frumusețe nu primise un omagiu mai măgulitor. Se făcuse prea târziu ca să mai mergem la Jardin des Plantes, așa că am dus-o pe contesa de-a dreptul acasă. Era atât de tăcută, că am cercat s-o înveselesc povestindu-i întâmplarea caraghioasă cu doamna cea miloasă care cetind întâmplător în Blackwood's Magazine o istorioară de-a mea despre păpuși se și apucase să confecționeze cu duzinele pentru copiii sărmani de care vorbeam. Nu observase ce minunate rochițe aveau unele păpușele? Ba da, băgase de seamă. Doamna aceea era drăguță? Da, foarte drăguță. Locuia la Paris? Nu, și trebuise s-o opresc de a mai fabrica păpuși, căci ajunsese să am mai multe decât bolnavi, așa că o trimisesem la Sankt Moritz să mai schimbe acrul. Când mi-am luat rămas bun de la contesă în fața locuinței sale, mi-am exprimat părerea de rău că nu avusesem timp să facem o vizită gorilei de la Jardin des Plantes și speranța că nu era supărată din pricină că mersese cu mine.

— Nu sunt de loc supărată; îți sunt atât de recunoscătoare! Însă, însă... mi-e așa de rușine! murmură ea printre suspine de plâns și, sărind jos din trăsură, intră grăbită pe poarta palatului său.

****4* UN DOCTOR LA MODĂ***

Eram poftit regulat duminica la masă în Faubourg Saint-Germain. Contele își schimbase de mult părerile asupra doctorilor și se arăta plin de atenții față de mine. Prânzeam în familie, numai cu Monsieur l'Abbe și uneori cu vărul contesei, viconte Maurice care mă trata cu o indiferență aproape provocatoare. Mi-a fost antipatic din prima dată când l-am văzut și am băgat de seamă că nu-mi era numai mie. Se vedea bine că el și contele nu prea aveau ce-și spune unul altuia. Abatele era un preot de școală veche și om de lume care știa despre viață și natura omenească cu mult mai multe decât mine. La început se arătase foarte rezervat față de mine și adesea, când îi surprindeam ochii șireți ațintiți asupra mea, aveam impresia că știe mai multe decât mine despre colită. Mă

simțeam aproape rușinat în fața aceluia bătrân și aș fi vrut să vorbesc deschis cu el, să dau cărțile pe față. N-am avut însă niciodată prilejul să-l văd între patru ochi. Într-o zi, intrând în sufragerie ca să înghit în grabă ceva înainte de a începe consultațiile, am rămas surprins să-l găsesc acolo așteptându-mă. Îmi mărturisii că venise din propria-i inițiativă, în calitate de vechi prieten al familiei contelui, și că dorea să păstrez tăcere asupra vizitei sale.

— Ai izbutit admirabil cu contesa, începu el; și-ți suntem cu toții recunoscători. Țin să te felicit și pentru marchiză. Vin chiar acum de la ea, îi sunt duhovnic. Trebuie să mărturisesc că am rămas uimit cât de bine se simte acum în toate privințele. Dar azi am venit să-ți vorbesc despre conte, căci sunt tare îngrijorat de starea lui. Cu siguranță că îl file un mauvais colon[73]. Aproape că nu mai iese din casă, își petrece mai toată vremea în camera lui, fumând obișnuitele-i țigări de foi, doarme cu orele după micul dejun și-l găsesc la orice oră din zi moțând în fotoliu, cu țigara în gură. La țară-i cu totul alt om. — în fiecare dimineață, după sfânta slujbă, își face plimbarea călare, este activ și vioi, ocupându-se cu hărnicie de treburile moșiei. Singura-i dorință este să plece la castelul lui din Touraine — și dacă contesa nu poate fi convinsă să părăsească — Parisul, după cum mă tem, contelui nu-i mai rămâne alta soluție decât să plece singur. Știu că are mare încredere în dumneata și dacă-i spui că este necesar pentru sănătatea lui să plece din Paris, te va asculta.

— Îmi pare rău, Monsieur l'Abbe, dar nu pot. Se uită la mine fără să-și ascundă surpriza, cu o expresie cam bănuitoare.

— Îmi dai voie să te întreb care-i pricina acestui refuz?

— Contesa nu poate părăsi acum Parisul și natural că ar trebui să-l însoțească pe conte.

— De ce n-ar putea fi tratată de colită la țară? La castel avem un doctor foarte bun și de încredere, care a îngrijit-o adesea înainte, când suferea de apendicită.

— Cu ce rezultat? Abatele nu răspunse.

— Pot, la rândul meu, să-ți pun și eu o întrebare? Să presupunem că s-ar vindeca dintr-o dată contesa de colită, ai

putea-o face să. Părăsească Parisul?

— Sincer vorbind, nu. Dar pentru ce asemenea presupunere? După cât înțeleg eu, boala este de lungă durată și se vindecă greu.

— Pot s-o vindec pe contesă de colită într-o zi. Mă privi înmărmurit.

— Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, de ce n-o lecuiești? Îți asumi o răspundere colosală.

— Nu mă tem de răspundere. N-aș fi medic dacă m-aș teme. Să vorbim pe față. Da, pot s-o vindec pe contesă într-o zi, nu-i bolnavă de colită cum nu-s eu ori dumneata, și nici n-a avut vreodată apendicită. Totul este în mintea ei, în nervii ei. Dacă i-aș lua prea repede colita, ar putea să-și piardă echilibrul mintal sau să se lase antrenată spre ceva mai rău, cum ar fi, să zicem, morfina ori un amant. Rămâne de văzut dacă voi putea să-i fiu de vreun ajutor. A-i prescrie să părăsească Parisul acum, ar fi o eroare psihologică. Probabil că refuza — și dacă îndrăznește să nu mă asculte o dată, s-a sfârșit cu încrederea ei în mine. Lasă-mi răgaz două săptămâni și va pleca de bunăvoie din Paris — sau cel puțin așa va crede ea. Totu-i o chestiune de tactică. Să-l convingem pe conte să plece singur ar fi o greșeală de alt ordin, știi tot așa de bine ca și mine, domnule abate. Mă privi cu luare aminte fără să spuie nimic.

— Cât despre marchiză, mi-ai făcut plăcerea să-mi aduci laude pentru ceea ce am făcut pentru ea, laude pe care le primesc. Ca medic însă, n-am făcut nimic și nimeni n-ar putea face ceva. Surzii sufăr mult de însingurarea lor silită de restul lumii, mai ales cei care n-au resurse proprii intelectuale și care majoritatea. Să le abatem atenția de la nenorocirea lor este singurul lucru pe care-l putem face pentru ei. Marchiza se preocupă de colită și nu mai are când se gândi la surzenie; ai văzut dumneata singur rezultatul. Dar am început să mă satur până în gât de colită, și fiindcă acum marchiza pleacă la țară, i-am înlocuit-o cu un cățeluș, mai potrivit vieții provinciale., La plecare, abatele se întoarse din pragul ușii și mă privi cu atenție.

— Câți ani ai?

— Douăzeci și șase.

— Vous irez loin, mon fils! Vous irez loin![\[74\]](#)

— Da, îmi spuneam eu în gând. Voi ajunge departe, foarte departe de viața asta umilitoare, plină de deșertăciune și în șelătorie, departe de toți oamenii aceia artificiali. Mă voi duce înapoi la insula mea fermecătoare, înapoi la batrina Maria Pom-Lettere, la mastro Vincenzo și la Gioconda, ca să-mi curăț sufletul în căsuța cea albă, cocoțata sus de tot. Chiar în vârful stâncii. Cât timp îmi voi mai irosi timpul în orașul acela oribil? Când va săvârși oare Sant-Antonio nou-i miracol? Pe masa mea am găsit o scrisoare de adio, adică nu de adio ci de au revoir, din partea marchizei, plină de recunoștință și de laude; în plic se afla și o bancnotă mare. Am privit spre ungherul camerei mele la îngălbenită fotografie din Capri și-am vârât banii în buzunar. Unde erau toți banii pe care îi câștigasem în acele zile de prosperitate și noroc? În principiu, trebuia să-i pun pe toți departe, pentru casa lui mastro Vincenzo, dar, de fapt, nu-mi rămânea niciodată o para. Bani câștigați cu păcat? Poate, dar dacă era așa, întreaga Facultate ar fi trebuit să dea faliment, căci eram cu toții în aceeași oală, și profesori și confrăți, cu același soi de clientelă ca și a mea. Din fericire pentru mine, mai aveam și alți pacienți și încă o mulțime, destui ca să mă ferească de-a ajunge un șarlatan sadea. Pe vremea aceea erau cu mult mai puțini specialiști cu sufletul curat în căsuța cea albă, cocoțată sus de tot, chiar în chirurgie. Mi-au trebuit doi ani ca să-mi dau seama că n-aveam stofă de chirurg și mă tem că bolnavilor mei le-a trebuit și mai puțină vreme. Deși treceam drept un neurolog, făceam tot ce se poate cere de la un medic, chiar și obstetrică, iar mama și copilul erau în paza lui Dumnezeu. De fapt, era surprinzător cât de bine rezistau tratamentelor marea majoritate a bolnavilor mei. Când Napoleon își arunca privirea vulturească pe lista de ofițeri propuși pentru gradul de general, obișnuia să facă o mică însemnare în dreptul vreunui nume. Este norocos? Eu aveam noroc, un noroc uluitor, aproape supranatural în tot ce făceam, cu toți bolnavii pe care-i îngrijeam. Nu eram un medic bun; îmi făcusem studiile prea în pripă, practica de spital fusese prea scurtă, dar nu exista nicio îndoială că eram un medic de mare succes. Care-fi secretul

reușitei? Să inspire încredere. Ce-i încrederea? De unde vine ea, din cap ori din inimă? Ia. Naștere în straturile superioare ale inteligenței noastre ori este arborele puternic al cunoașterii binelui și răului, ale cărui rădăcini se întind până în străfundurile ființei noastre? Prin ce căi comunică cu ceilalți? Este vizibilă în ochi, se face auzită în vorba rostită? Nu știu; știu numai ca nu se poate câștiga prin învățătură, nici veghind la căpătâiul bolnavilor noștri. Este un dar miraculos, cu care unii sunt înzestrați din naștere u altora nu le-a fost hărăzit. Medicul care posedă harul acesta este în stare aproape să reînvie și morții; dar cel ce i-l are va trebui, resemnat, să consulte un confrate chiar într-un caz de pojar. Am descoperit îndată că darul cel neprețuit îmi fusese hărăzit fără vreun merit din parte-mi. Mi-am dat seama tocmai la timp, căci începusem a fi încrezut și oarte încântat de mine. Am înțeles atunci cât de puțin știam, când nu-mă să mă întorc tot mai mult spre Mama Natură, bătrâna doică înțeleaptă, când aveam nevoie de-un sfat, de-un ajutor. Aș ti putut ajunge chiar un bun medic până la urmă, Dacă m-aș ti dăruit muncii de spital și bolnavilor mei sărmani. Dar am pierdut orice sorți de izbândă ajungând în loc de asta un doctor la modă. Când dați cumva peste un doctor la modă, observați-l cu atenție de la o distanță prudentă înainte de a vă lăsa pe mâna lui. S-ar putea să fie un medic bun, însă de cele mai multe ori nu-i. Mai întâi fiindcă de regulă este peste măsură de ocupat ca să asculte răbdător lunga dumitale poveste; apoi pentru că împrejurările îl mână inevitabil spre snobism, dacă n-a ajuns deja snob. Va lăsa pe contesă să treacă înaintea ta, va cerceta ficatul contelui cu mai mare atenție decât pe cel al valetului, se va duce la garden-party-ul de la ambasada britanică și nu la ultimul tău nou născut, a cărui tușă convulsivă s-a înrăutățit, în al treilea rând, în afară de cazul când are o inimă foarte sănătoasă, va da curând semne de întărire prematură a acestui organ. Va ajunge nepăsător și insensibil la suferințele altora, la fel ca ahtiații după plăceri de care-i înconjurat. Nu poți fi un doctor bun dacă nu ești milos. Fiindcă m-a interesat întotdeauna psihologia, adeseori, după ce încheiam o zi lungă de muncă, mă întrebam de ce-or fi stând în salonul meu de consultații să mă aștepte toți proștii aceia? De ce mi se supuneau toți? De ce izbuteam de atâtea ori să-i fac să se simtă mai bine numai cu o simplă atingere a mâinii mele?

De ce, chiar după ce nu mai aveau putere de a vorbi și le apărea în priviri spaima morții, se potoleau și stăteau liniștiți cum le puneam mâna pe frunte? De ce nebunii din azilul Sainte Anne, spumegând de furie și urlând ca fiarele, se făceau blânzi și ascultători de cum le descheiam că- . Masa de forță și le luam mâna într-a mea? Asta era o figură obișnuită de-a mea, pe care o cunoșteau toți gardienii și mulți dintre colegii mei; chiar și profesorul obișnuia să spuie despre mine: Ce garcon-la á le diable au corps![\[75\]](#) întotdeauna am avut o slăbiciune ascunsă pentru nebuni și obișnuiam să mă plimb fără să-mi pese prin Salle des Agites[\[76\]](#) ca printre prieteni. Nu o dată mi se atrăsese atenția că am s-o pătesc până la;. Urmă, dar bineînțeles că eu știam mai bine. Într-o zi, unul din cei mai buni prieteni ai mei mă lovi în ceafă cu un ciocan pe care pusese mâna Dumnezeu știe cum, așa că am fost dus fără cunoștință la infirmerie. Lovitura a fost teribilă; prietenul meu era un fost fierar ce-și cunoștea bine meseria. S-a crezut întâi că am o fractură a craniului. Eu să am o fractură? Era numai o comotie cerebrală și pățania aceea mi-a adus un compliment măgulitor din partea șefului clinicii:

— Ce sacre suédois a le crane d'un ours, faut voir s'il na tas casse le marteau![\[77\]](#) „Până la urmă, probabil că tot de cap ține totul și nu de mână”, mi-am spus, când, după o oprire de patruzeci și opt de ore, mecanismul meu mintal începu să funcționeze iar. Timp de o săptămână, cât am zăcut în infirmerie cu o pungă de gheață pe „țeasta mea de urs” și fără vizitatori ori cărți care să-mi ție tovărășie, am cugetat profund asupra acestei probleme și nici ciocanul fierarului nu m-a putut face să renunț la teoria mea că totul este mâna. De ce puteam vârî mâna printre gratiile cuștii în care se afla pantera neagră a menajeriei Pezon și, dacă nu se apropia nimeni ca s-o ațâțe, uriașa pisică se rostogolea pe spate, îmi torcea galeș și, ținându-mi mâna între labele ei, deschidea spre mine o gură mare, într-un larg căscat? De ce puteam deschide abcesul din laba Leoniei și smulge așchia de lemn din pricina căreia leoaica cea mare se târâse fără odihnă numai în trei labe o săptămână încheiată, chinuită de o durere teribilă? Anestezia locală nu izbutise și biata Leonie gemea ca un copil când i-am stors puroiul. Numai când i-am dezinfecat rana și-a cam pierdut răbdarea, dar în tunetul înăbușit al glasului nu era pic

de mânie, numai ciudă că nu i se îngăduie să se lingă cu limba-i aspră. După ce operația se sfârși, pe când ieșeam din menajerie ținând sub braț micuțul babuin pe care mi-l dăduse în loc de onorariu Monsieur Pezon, renumitul îmblânzitor de lei îmi spuse:

— Monsieur le docteur, vous avez manque votre profession, vous auriez du etre dompteur d'animaux.[78] Iar Ivan, ursul polar de la Jardin des Plantes, de ce se cățara afară din baia lui de cum mă zărea și, venind la gratiile închisorii lui, se ridica pe labele dinapoi apropiindu-și nasu-i tuciuriu de nasul meu și, foarte prietenos, îmi lua peștele din mâna? îngrijitorul îmi spusese că nu făcea asta cu nimeni altul; fără îndoială că mă socotea un fel de compatriot. Să nu spuneți că pricina era peștele și nu mâna, deoarece și când n-aveam nimic sa-i ofer rămânea acolo locului în aceeași poziție până când plecam, privindu-mă țintă cu ochii lui negri, strălucitori, sub genele-i albe și adulmecându-mi mâna. Bineînțeles că stăteam la taifas în limba suedeză, cu un accent polar pe care-l deprinsesem dela dânsul. Sunt sigur că înțelegea fiecare cuvânt când îi spuneam cu glas domol, monoton, ce milă îmi era de dânsul ori îi istoriseam cum văzusem în copilărie doi cumetri de-ai lui înotând chiar pe lângă corabia noastră printre blocuri plutitoare de gheață, în patria mea și-a lui, unde ne născusem. Și bietul Jack, faimoasa gorilă de la Grădina Zoologică, primul din tribul lui care lusesse luat prizonier și adus în țara fără de soare a dușmanilor! Nu-și punea cu încredere mâna noduroasă într-a mea cum mă vedea? Cât de tare-i plăcea să-l bat ușurel cu palma pe spinare! Rămânea liniștit multă vreme, ținându-mă de mână fără să spuie nimic. Uneori se uita în palma mâinii mele cu foarte mare atenție de parca s-ar fi priceput la chiromancie, îmi îndoia degetele pe rând câte unul ca și cum le-ar fi încercat încheieturile, apoi dădea drumul mâinii mele și privea tot așa de atent într-a lui, râzând pe înfundate, parcă ar fi spus că nu vede mare deosebire între ele; și avea dreptate. Obișnuia să stea mai tot timpul jos, nemișcat, jucându-se cu un fir de pai într-un colț al cuștii unde nu-l puteau vedea vizitatorii. Rareori se suia în leagănul amenajat pentru el, în ridicola speranță că ar putea să-l ia drept ramura de sicomor unde își făcea obișnuit siesta în zilele li bertații lui. Se învățase să doarmă pe un culcuș scund, făcut din bețe de bambus ce

semăna cu serir-ul arabilor, dar era o fire foarte matinală și nu l-am văzut niciodată în pat până nu s-a îmbolnăvit. Fusesse deprins de paznicul lui să-și mănânce prânzul așezat la o măsuță scunda, cu un șervet prins; de gât. I se făcuse chiar și o furculiță și un cuțit din lemn tare, dar nu le folosise niciodată; îi plăcea mult mai mult să mănânce cu degetele, ca strămoșii noștri până acum câteva veacuri și ca majoritatea oamenilor de azi. Dar își bea cu mare poftă, din ceașca lui, cafeaua cu lapte de dimineață, îndulcită cu mult zahăr. E drept că-și sufla nasul cu degetele, dar la fel făcea și Laura lui Petrarca, Mary Regina Scoției și Regele Soare. Bietul Jack! Am rămas prieten până la sfârșit. Începuse a fi suferind de pe la Crăciun, pielea i se făcu cenușie, se scofâlci la față și ochii i se înfundară din ce în ce în orbite. Deveni neliniștit, supărăcios, slăbea văzând cu ochii; apoi apărură tuse seacă, urâtă. I-am luat de mai multe ori temperatura, dar trebuia să fiu cu mare băgare de seamă, căci era întocmai ca un copil, voia să rupă termometrul pentru a vedea ce se mișcă înăuntru, într-o zi, pe când sta pe genunchii mei ținându-mă de mână, îl apucă o criză violentă de tușă care-i provocă o ușoară hemoptizie. La vederea sângelui se înspăimântă, așa cum se întâmpină și mai tuturor oamenilor. Am băgat de seamă deseori în timpul războiului cum cei mai viteji soldați, care se uitau fără să le pese la rănilor căscate, se făceau deodată palizi la vederea câtorva picături de sânge proaspăt. Jack își pierde tot mai mult pofta de mâncare și numai cu mare greutate, cu alintări, îl puteai îndupleca să mănânce o banană ori o smochină. Într-o dimineață l-am găsit culcat în pat, cu cuvertura trasă peste cap, întocmai cum obișnuiau să stea și bolnavii mei din Salle Sainte-Claire când erau istoviți de moarte și dezgustați de toate. Se vede că Jack mă auzise venind, căci își întinse mână de sub pătură și-o apucă pe-a mea. N-am vrut să-l tulbur și am rămas așa lărigă el multă vreme, cu mână lui într-a mea, ascultându-i respirația grea și neregulată și hârâitul flegmei din gât. Deodată, un acces violent de tuse îi scutură întreg trupul. Se ridică în capul oaselor și, cu un gest desperat, își duse mâinile la tâmpel. Expresia feței îi era cu totul schimbată. Masca de animal căzuse și era acum o ființă omenească pe moarte. Atât de mult se apropiase de mine, încât pierduse singurul privilegiu de care Atotputernicul l-a acordat dobitoacelor ca o compensație a

suferințelor pe care le îndură de la oameni — dreptul de a muri ușor. Agonia lui a fost teribilă, a murit încet, gătit de același Călău B e care-l văzusem atât de des la lucru în Salle Sainte-Claire. Recunoșteam bine, după lenta strânsoare a ghearei sale.

Și pe urmă? Ce s-a întâmplat cu sărmanul meu prieten Jack? Știu bine că trupul lui sfrijit a fost dus la Institutul de Anatomie, iar scheletul, cu craniu-i mare, mai sta încă și azi în picioare la Muzeul Dupuytren. Dar asta să fie totul?

***5*BOLNAVI**

Simțeam mult lipsa prânzurilor de duminică în Faubourg Saint Germain. Cam la două săptămâni după discuția mea cu abatele, contesa, cu firea ei impulsivă, simțise dintr-o dată nevoia să schimbe aerul și se hotărâse să-l însoțească pe conte la castelul din Touraine. A fost o surpriză pentru noi toți, numai abatele trebuie să fi avut vreo bănuială, căci la masa din ultima duminică am observat o licărire de veselie în bătrânii săi ochi albaștri. Contesa avu grijă să-mi trimită rapoarte săptămânale, ținându-mă în curent cu starea ei și din când în când mai primeam vești de la abate. Toate mergeau bine. Contele călărea în fiecare dimineață, nu dormea de loc în timpul zilei și fuma mult mai puțin. Contesa făcea din nou muzică, se ocupa cu hărnicie de săracii satului și nu se mai plângea de loc de colita ei. Abatele îmi dădea și el știri bune despre marchiză, la a cărei proprietate ajungeai într-un ceas cu trăsura, de la castel, îi mergea minunat, în loc să-și petreacă ziua întregă în fotoliul ei, singuratică și morocănoasă, necăjită de surzenia ei, acum făcea lungi plimbări de două ori pe zi prin parc, de dragul scumpului ei Loulou, care începuse a fi prea gras și avea neapărat nevoie de mișcare.

„O javră uricioasă de cățel” scria abatele; „stă în poala ei și hârâie arătându-și la toată lumea colții, ba a și mușcat de două ori pe cameristă. Nimeni nu-l poate suferi, dar marchiza îl adoră și-l cocolește toată ziua. Ieri, în mijlocul spovedaniei, i-a venit deodată să vomite pe rochia cea frumoasă de. După masă a stăpânei, iar ea s-a pierdut cu firea așa de tare că a trebuit să întrerup oficierea. Și acum marchiza mă roagă să te întreb dacă nu crezi că asta ar putea fi un început de colită și să binevoiești a prescrie ceva pentru el; este sigură, spune ea, că vei înțelege

cazul mai bine ca oricine.” în privința asta, marchiza nu era departe de adevăr, căci începusem de pe atunci a fi cunoscut ca un bun doctor, de câni, deși nu ajunsese încă la strălucita situație pe care am câștigat-o mai târziu în viață, de doctor consultant de câni, vestit printre toți iubitorii de câni ai clientelei mele. Îmi dau seama că părerile asupra meritelor mele ca doctor uman erau cam împărțite, dar pot spune că faima mea ca priceput doctor de câni n-a fost niciodată serios atacată. Nu-s atât de vanitos încât să neg că asta ar putea proveni din lipsa de jalousie de metier[79] pe care am constatat-o în specialitatea aceasta a profesiei mele — În celelalte am întâlnit destulă, vă asigur. Ca să ajungi un bun doctor de câni trebuie neapărat să iubești câinii, dar mai trebuie să-i și înțelegi — Întocmai ca pe semenii noștri, cu diferența că-i mai lesne să înțelegi pe-un câne decât pe-un om și-i mai ușor să-l îndrăgești. Sa nu uitați niciodată că mentalitatea unui câne este cu totul diferita de a altuia. Bunăoară, inteligența ascuțită ce scapără în ochiul I vioi al unui fox-terrier oglindește o activitate mintală cu totul deosebită de senina înțelepciune ce luminează ochii liniștiți a unui Saint-Bernard ori a unui bătrân câne ciobănesc. Inteligența cânilor este proverbială, totuși ea variază pe o scară foarte mare și diferența se vedește chiar la cățeele mici, de cum au deschis ochii. Există chiar câni proști, dar în proporție cu mult mai mică decât la oameni, în genere, este ușor să înțelegi un câne și să înveți a-i citi gândurile. Cânele nu se poate preface, nu te poate amăgi, nu poate minți, pentru că nu poate vorbi. Cânele este un sfânt. Este sincer și cinstit din fire. Dacă, în cazuri excepționale, apar la un câne urmele unor vicii ereditare, rămășițe moștenite de la strămoșii lui sălbatici, care se bazau pe viclenie în lupta pentru existență, aceste tare vor: dispărea când experiența îl va învăța că se poate bizui pe o comportare loială și justă din partea noastră. Dacă acele tare. Vor stărui la un câne crescut cu îngrijire — asemenea cazuri sunt extrem de rare — cânele acela nu-i normal, suferă de o pervertire morală bolnăvicioasă și trebuie ucis fără suferință. Cânele recunoaște cu plăcere superioritatea stăpânului său și ca judecata lui nu poate da greș, dar, contrar părerii unor iubitori de câni, nu se socrate un sclav. Supunerea lui e voluntară și așteaptă să i se respecte micile lui drepturi. Stăpânul este regele lui, aproape

un zeu, și așteaptă ca acel zeu al lui să fie aspru dacă trebuie, dar întotdeauna drept. Știe că zeul lui îi poate citi gândurile și mai știe că nu-i bine să încerce a le ascunde. Dar poate el citi gândurile dumnezeului său? Cu siguranță că da. Orice ar spune Societatea de Cercetări Psihice, telepatia între oameni n-a fost dovedită până acum, însă telepatia între om și câne, de nenumărate ori. Cânele poate citi gândurile stăpânului, îi poate pricepe schimbătoarele-i stări sufletești și-i presimte hotărârile. Din instinct, știe când nu-i dorit, stă nemișcat cu orele când regele lui e cufundat în lucru, cum sunt adesea regii, sau cel puțin cum ar trebui să fie. Dar când regele lui este trist și necăjit, știe că a sosit ceasul lui și, apropiindu-se tiptil, își pune capul pe genunchii lui: „Nu te necăji! Și ce-i dacă te părăsesc cu toții; nu-s eu aici ca să-i înlocuiesc pe toți prietenii tăi și să mă lupt cu toți dușmanii pe care-i ai? Vino, hai să facem o plimbare și să uităm de toate!” Este ciudat și foarte mișcător să observi comportarea unui câne când stăpânul lui s-a îmbolnăvit. Cânele, înștiințat de instinctul lui sigur, se teme de boală, de moarte. Un câne obișnuit de ani de zile să doarmă în patul stăpânului, cu greu se va hotărî să se mai urce când stăpânul este bolnav. Chiar în rarele excepții de la această regulă, tot își părăsește stăpânul la apropierea morții, ascunzându-se într-un ungher al camerei și scheunând jalnic. Mi s-a întâmplat chiar să-mi dau seama numai din comportarea cânelui, că moartea se apropie. Ce știa el despre moarte? Cel puțin cât noi, probabil cu mult mai mult. Scriind rândurile acestea mi-am amintit de o biată femeie din Anacapri, o străină aciuiată în sat, care se stingea cu încetul de tuberculoză, dar atât de încet încât una câte una cele câteva comari^[80] care veneau de obicei s-o vadă se saturară și o lăsară în voia soartei. Singurul ei prieten era o corcitură de cățel care, făcând excepție de la regula pe care am amintit-o adineaori, nu-și părăsi locul lui de la picioarele patului. De altfel, era și singurul loc unde se putea culca în afară de lipitura umedă de lut din mizerabila vizuină în care trăi și muri biata femeie, într-o zi, trecând întâmplător pe acolo, am dat peste Don Salvatore, singurul dintre cei doisprezece preoți ai sătucului nostru care mai avea puțină grijă de cei sărmani și bolnavi. Don Salvatore mă întrebă dacă nu socoteam că sosise timpul să-i dea sfântă împărtașanie. Femeia arăta ca fie obicei,

pulsul nu era mai rău, ba chiar ne spuse că se simțise ceva mai bine în ultimile zile — la migllona della, morte[81], zise Don Salavatore. Mă minunasem ades de extraordinara tenacitate cu care se agăța de viață femeia aceea și i-am spus preotului că probabil va mai trăi încă o săptămână ori două. Am fost amândoi de acord să mai amâne împărțășania.. Tocmai când ieșeam pe ușă, cânele sări jos de pe pat cu un urlet de groază și, ghemuindu-se într-un colț al odăii, urmă a scheuna jalnic. Nu puteam observa nicio schimbare pe chipul femeii, dar am constatat cu surpriză că pulsul abia i se mai simțea. Făcu o sfortare desperată să spuie ceva și întâi n-am putut pricepe ce voia. Se uită la mine cu ochii mari deschiși și ridica brațu-i uscat de câteva ori, arătând spre cățel. Atunci înțelesei și cred că și ea m-a înțeles pe mine când m-am aplecat asupra-i și-am spus că voi avea grijă de câne. Clătină mulțumită din cap, ochii i se închiseră și tihna morții se așternu pe chipu-i. Oftă adânc, câteva picături de sânge i se prelinseră printre buze, totul se terminase. Era limpede că pricina imediată a morții fusese o hemoragie internă. Cum de știuse cânele înaintea mea? Când veniră, spre seară, s-o aducă la camposanto[82], singura ființă îndurerată ce întovărășea convoiul funebru era cânele ce-și urma stăpâna. A doua zi, bătrânul Pacciale, groparul, cu care de pe atunci legasem o strânsă prietenie, îmi spuse că bietul animal sta tot pe mormântul ei. Plouă torențial toată ziua și noaptea următoare, iar dimineața cânele era tot acolo. Seara am trimis pe Pacciale cu o lesă ca să-l ia cu mângâieri de acolo și să-l aducă la San Michele, dar cânele nuriu furios la el și nu voi să se miște. A treia zi m-am dus chiar eu la cimitir și cu mare greutate am izbutit să-l fac să mă urmeze acasă; de altfel, mă cunoștea foarte bine. Pe-atunci aveam opt câni la San Michele și-mi era foarte în grija de primirea care-l aștepta pe noul venit. Dar totul merse bine mulțumită lui Billy, babuinul[83] care, dintr-o pricină inexplicabila, din prima clipă arată o mare simpatie străinului care, după ce-și reveni din surpriză, deveni repede prietenul lui nedespărțit. Toți câinii mei se temeau și urau pe maimuțoiul cel mare, care era stăpân absolut peste grădina de la San Michele — și nu după mult timp, chiar Barbarossa, fiorosul câne Maremma încetă de a mai mârâi la străin. A trăit aici fericit doi ani și-i îngropat colo, sub iederă, la un loc cu ceilalți câni

ai mei. Poți învăța pe un câne aproape orișice încurajându-l prietenește, cu răodare și cu un biscuit când a arătat bunăvoință să-și învețe lecția. Nu trebuie să te enervezi niciodată, nici să întrebuițezi violența. A bate un câne inteligent este un lucru nedemn, ce-l înjosește pe om, în afară de asta, este o eroare psihologică. Ca încheiere, trebuie să mai adaog că unor căței neascultători, ca și pruncilor foarte mici care n-au ajuns încă la vârsta judecății, le prinde bine câte-o bătăiță din cind în când, dacă-s prea încăpățânați și nu vor cu niciun chip să deprindă regulile elementare ale buneii cuviințe. Eu personal n-am învățat niciodată pe câni mei să facă figuri savante, deși recunosc că mulți câni, după ce-și știu bine lecția, au o mare plăcere să-și arate măiestria. Reprezentațiile de circ sunt cu totul altceva — și pentru un câne inteligent înseamnă o degradare. Totuși, câni aceștia savanți sunt de regulă bine îngrijiți pentru câștigul pe care-l aduc și sunt incomparabil mai fericiți decât nenorociții lor camarazi sălbatici din menajerii

Când un câne este bolnav, se supune aproape la orice, chiar și unei operații dureroase, dacă i se explică cu voce blândă, dar hotărâtă, că trebuie făcută și de ce trebuie făcută. Niciodată să nu îmbii pe-un câne bolnav să mănânce; de multe ori te va asculta pentru a-ți face plăcere, chiar dacă instinctul îl avertizează să se abție de la mâncare, ceea ce de multe ori este pentru el salvarea. Nu vă îngrijorați, câni, ca și copiii mici, pot trăi fără mâncare mai multe zile în șir și nu li se întâmplă nimic. Un câne poate suporta durerea cu mult curaj, dar, bineînțeles, îi place să-i spui cât de supărat ești din pricina lui. Poate ar fi o consolare pentru cei ce iubesc câni să afle că, după părerea mea, sensibilitatea lor la durere este cu mult mai mică decât ne închipuim noi. Nu deranja niciodată un câne bolnav decât atunci când este absolut necesar. De cele mai multe ori, amestecul dumitale nepotrivit va împiedeca doar natura în sforțările ei de a-l ajuta să se însănătozeze. Toate animalele doresc să fie lăsate singure când sunt bolnave, ori când simt că li se apropie sfârșitul. Vai! Viața unui câne e atât de scurtă și care dintre noi n-a jelit cândva pierderea unui prieten. Prima reacție și primele vorbe, după ce l-ai pus în pământ să se odihnească sub pomul din grădină, sunt că niciodată, niciodată nu mai vrei să ai alt câne, niciun câne din lume nu-l poate înlocui, niciunul nu va mai putea fi vreodată

cea ce a fost el. Vă înșelați. Nu iubim un câne ci cânele. Toți sunt, mai mult ori mai puțin aceiași: gata să te iubească și dornici să fie iubiți. Reprezintă cea mai vrednică de iubire, și, din punct de vedere moral, cea mai perfectă creație a lui Dumnezeu. Dacă ți-ai iubit prietenul dispărut așa cum merită, nu poți să nu-l înlocuiești cu altul. Vai! Și el te va părăsi, căci cei iubiți de zei mor tineri. Amintește-ți, când îi va suna clipa din urmă, de ceea ce-ți spun eu acum. Nu-l trimite la camera de asfixie, nici nu-l ruga pe doctorul dumitale cu inimă miloasă să-i înlesnească o moarte ușoară cu un anestezic. Nu-i o moarte ușoară, ci o moarte chinuită. Ți se rupe inima când îi vezi ades cu câtă îndârjire luptă împotriva acțiunii ucigătoare a acestor gaze și narcotice. La o doză care ar fi îndestulătoare săucidă pe loc un om în putere, un câne rezistă lungi minute de torturi morale și trupești. Am fost de multe ori martor la aceste masacre în camere de asfixie, eu însumi am ucis mulți câni cu anestezice și știu ce spun. N-aș mai face asta niciodată. Roagă pe cineva în care ai încredere și care iubește câinii — astazi absolut necesar — să-l ducă pe bătrânul tău câne în parc, să-i dea un os și în timp ce-l roade să-l împuște cu un glonț de revolver în ureche. Este o moarte fulgerătoare și fără durere, viața se stinge ca o lumânare în care sufli. Mulți dintre câinii mei au murit astfel, de mâna mea, la bătrânețe. Toți sunt îngropați sub chiparoșii din Materita și pe mormântul lor se înalță o coloană de marmoră antică, împreună cu ei se mai odihnește acolo și un alt câne ce a fost doisprezece ani prietenul credincios al unei înalte doamne^[84] care, deși sortită să fie mama unei țări întregi, țara mea, mai avea încă destul loc în sufletul sau pentru cel căruia îi aducea câte un buchet de flori la mormânt de câte ori venea la Capri. Destinul a vrut ca cel mai iubit dintre toate animalele să fie purtătorul celei mai groaznice dintre toate bolile: hidrofobia sau turbarea. Am asistat la Institutul Pasteur, la primele faze ale lungei bătălii dintre știință și dușmanca temută și am fost martor și la victoria finală. A fost scump câștigată, cu prețul unei hecatombe de câni sacrificați și poate chiar a câtorva vieți omenești. Aveam obiceiul să vizitez animalele condamnate și să le alin pe cât puteam suferințele, dar îmi făcea atât de rău încât un timp nu m-am mai dus la Institutul Pasteur. Totuși, niciodată nu m-am îndoit că ceea ce se făcea era just să se

facă. Am fost martorul multor înfrângeri, am văzut mulți oameni murind și înainte, și după tratamentul cu noua metodă. Pasteur era atacat cu violență nu numai de tot soiul de ignoranți și iubitori de câni bine intenționați, dar și de mulți dintre colegii lui; ba chiar a fost învinuit că a pricinuit moartea câtorva bolnavi cu serul lui. Dar el își urma calea fără să se lase descurajat de eșecuri. Cei ce l-au văzut însă în acele zile, știu bine cât de mult suferea de chinurile la care trebuia să-i supuie pe câni, căci și el era un mare iubitor de câni. N-am pomenit om mai bun la inimă. O dată l-am auzit spunând că n-ar avea niciodată curajul să împuște o pasăre. S-a făcut tot ce se putea face pentru a micșora suferințele cânilor de laborator; până și paznicul cuștilor de la Villeneuve l'Etang, un fost jandarm pe care-l chema Pernier, fusese ales în postul acela chiar de Pasteur fiindcă era cunoscut ca mare iubitor de câni. În cuștile acelea se aflau șazeci de câni inoculați cu ser care erau duși regulat în cuștile de la vechiul liceu Rollin pentru teste de mușcăături, în cuștile de acolo erau ținute patruzeci de câni turbați. Să umbli cu aceste fiare spumegânde de furie era o treabă foarte primejdioasă și adeseori mă uimea curajul de care dădeau dovadă toți cei de-acolo. Lui Pasteur nu-i era absolut de loc frică. Vrând să ia o probă de salivă chiar din gura unui câne turbat, l-am văzut odată aspirând cu un tub de sticlă pe care-l ținea între buze câteva picături de salivă mortală direct din gura unui bulldog turbat ținut pe masă de doi asistenți cu mâinile ocrotite de mănuși de piele. Mai toți acești câni de laborator erau niște bieți vagabonzi fără stăpân, prinși de poliție rătăcind pe străzile Parisului; dar unii păreau să fi cunoscut zile mai bune. Sufereau și mureau aici neștiuți, Soldați Necunoscuți în bătălia inteligenței omenești împotriva bolii și a morții. Nu departe de-aici, în elegantul cimitir pentru câni La Bagatelle, fondat de Șir Richard Wallace, erau îngropați sute de cățeluși crescuți în brațele doamnelor, câni de salon, iar pe crucile de marmură ale mormintelor erau gravate de mâni iubitoare povestea vieții lor inutile și luxoase. Apoi urmă teribilul episod al celor șase țărani ruși mușcați de o haită de lupi turbați și aduși pe cheltuiala țarului la Institutul Pasteur. Aveau fața și mâinile oribil sfâșiate și dintru început se putea spune aproape cu siguranță că pentru ei nu exista scăpare. De altfel, se știa de pe atunci că turbarea la lupi este

cu mult mai primejdioasă decât la câni și că mușcătura la obraz este aproape întotdeauna mortală. Pasteur își da seama mai bine ca oricine — și dacă n-ar fi fost omul care era, fără îndoială că ar fi refuzat să-i ia în grija lui. Au fost instalați într-un salon separat, la Hotel-Dieu, sub supravegherea profesorului Tillaux, cel mai cunoscut și mai omenos chirurg din Paris în acea vreme, devotat partizan și mare prieten al lui Pasteur. Pasteur venea și el în fiecare dimineață cu Tillaux pentru a-i inocula, urmărind îngrijorați evoluția zi de zi. Nimeni nu pricepea o boabă din graiul lor. Într-o după amiază, era într-a noua zi, pe când cercam să torn puțin lapte pe gâtulejul sfârtecat al unuia dintre mușici, un uriaș a cărui față fusese aproape în întregime sfâșiată, deodată o scânteiere sălbatică, sinistră îi străfulgera în privire, mușchii fălcilor se încordară, apoi se deschiseră spasmodic cu un clămpănit sec și un răcnet înspăimântător, cum n-am mai pomenit nici la om nici la fiare, izbucni din gura-i plină de spume. Făcu o sforțare violentă să sară din pat și era cât pe ce să mă trântescă jos când am cercat să-l opresc. Brațele-i vânjoase ca niște brânci de urs se încleștară în jurul meu, strângându-mă ca într-o menghină. Simțeam foarte aproape suflarea grețoasă a gurii lui înspumate și saliva otrăvitoare curgându-mi pe față. L-am înșfăcat de grumaz, pansamentul se desfăcu de pe rana-i groaznică și când mi-am ferit mâinile de fălcile-i ce voiau să muște, am observat că erau pline de sânge. Un tremur convulsiv îi străbătu trupul, brațele i se miliară cazindu-i în jos fără vlagă. M-am repezit împleticindu-mă spre ușă, în căutarea unui dezinfectant cât mai puternic, în coridor se afla Soeur Marthe, care-și bea cafeaua de după-masă. Mă privi îngrozită, iar eu am dat ele duscă ceșca ei ele cafea chiar în clipa când mă apucase leșinul. Din fericire, n-aveam nicio urmă de zgârietură pe față și pe nuni. Cu Soeur Marthe eram foarte bun prieten. Și-a ținut cuvântul; după cât știu, nu s-a aliat niciodată de acea întâmplare. Aveam motive întemeiate să păstrez taina, căci se dăduse poruncă severă să nu se apropie nimeni de oamenii aceia decât în caz de absolută nevoie și atunci numai cu minele ocrotite de mănuși groase. I-am povestit chiar eu mai târziu profesorului toată întâmplarea; s-a supărat foc, și pe bună dreptate, dar avea o slăbiciune ascunsă pentru mine și m-a iertat degrabă, ca de atâtea ori când greșeam.

— Sacre Suedois, bombăni el, tu es aussi enrage que le mottjik!^[85] Seara, mujicul, cu mânele și picioarele legate de vergelele de fier ale patului, a iost dus într-un pavilion separat, izolat de ceilalți. Am trecut să-l văd a doua zi dimineată împreună cu Soeur Marthe. Camera era În penumbră. Toată fața îi era bandajată și nu-i puteam vedea decât ochii. N-am să uit niciodată expresia acelor ochi; m-au urmărit mulți ani de zile. Avea respirația scurtă și neregulată, cu pauze, ca respirația Cheyne-Stokes — binecunoscutul simptom al morții apropiate. Vorbea cu o iuțea nemaipomenită, cu glas răgușit, din când în când întreprupându-se ca să scoată un strigăt sălbatic de desperare ori un geamăt strident ce mă făcea să mă înfior. Am ascultat un timp puhoiul de cuvinte, necunoscute, pe jumătate înecate în saliva ce-i umplea gura și deodată mi se păru că deosebesc un cuvânt repetat mereu, cu un accent aproape desperat:

— Crestița! Crestița! Crestița! M-am uitat atent la ochii lui, blânzi, umili, rugători.

— Este conștient, am șoptit către Soeur Marthe, dorește ceva. Aș vrea să știu ce. Ascultă!

— Crestița! Crestița! Crestița! striga el neconținut.

— Fugi și adă repede un crucifix, î-am spus călugăriței.

I-am pus crucifixul pe pat. Potopul de vorbe încetă pe dată. Zăcea acum pe pat, tăcut, cu ochii ațintiți la crucifix. Respirația îi slăbea din ce în ce. Deodată mușchii uriașului trup se încordară într-un ultim spasm violent și inima se opri. A doua zi, alt mujic dădu semne neîndoielnice de turbare, apoi curând altul; peste trei zile în toți se dezlănțui furia turbării. Răcnetele și urletele lor răsuna în tot spitalul Hotel-Dieu, lumea spunea că se auzeau până devale, în Place Notre Dame. Tot spitalul era în agitare. Nimeni nu voia să se apropie de salon; până și curajoasele surori fugeau înspăimântate. Parcă văd și acum chipul palid al lui Pasteur în timp ce trecea tăcut de la pat la pat, privind pe acei condamnați cu p milă nesfârșită în ochi. Căzu pe un scaun cu capul în mâni. Obișnuit să-l văd zilnic nu observasem până atunci cât de istovit și de bolnav arăta, deși știam după aproape o nesimțită ezitare în vorbă și o ușoară nesiguranță când îți strângea mâna că promise deja

întâia avertizare a soartei ce avea să ni-l răpească în curând. Tillaux, care fusese chemat din mijlocul unei operații, năvăli în salon cu halatul pătat de sânge. Se duse la Pasteur și-i puse mâna pe umăr. Cei doi oameni se priviră în tăcere. Ochii albaștri, blânzi, ai marelui chirurg care văzuseră atâtea grozăvii și suferinți făcură ocolul salonului și fața i se făcu albă ca varul.

— Nu pot îndura, rosti el cu voce gâtuită și se repezi afară din cameră. În aceeași seară avu loc o consfătuire între cei doi oameni. Puțini cunosc hotărârea pe care o luară, dar era singura justă și le face mare cinste amândurora. A doua zi dimineață, în pavilionul special domnea o liniște desăvârșită. În timpul nopții, acei nenorociți sortiți unei morți groaznice fuseseră ajutați să treacă dincolo fără suferință. Întreg Parisul era zguduit de emoție. Toate ziarele erau pline de cele mai înfiorătoare reportaje asupra morții țăranilor ruși și zile în șir nimeni nu vorbi -despre altceva. Săptămâna următoare, într-o seară târziu, un binecunoscut pictor de animale norvegian dădu buzna în Avenue de Villiers într-o stare de tulburare teribilă. Fusese mușcat la mână de cânele lui favorit, un enorm bulldog cu înfățișare feroasă, dar până atunci prietenos din fire și bun prieten cu mine. Portretul lui, pictat de stăpânul său, fusese expus la Salon în anul precedent. Ne-am dus imediat cu trăsura la atelierul lui din Avenue des Termes. Cânele era încuiat în dormitor și stăpânul lui mă rugă să-l împușc pe loc, căci el nu avea curajul să facă asta. Animalul alerga încolo și înapoi prin cameră și din când în când se ascundea sub pat cu un mârâit sălbatic. Văzând că înăuntru este prea întuneric, am pus cheia în buzunar hotărând să aștept până a doua zi dimineață. După ce am dezinfectat și am bandajat rana, am dat norvegianului un soporific. A doua zi dimineața am examinat cânele cu atenție și am hotărât să mai amân încă o zi până să-l împușc, nefiind sigur că-i într-adevăr turbat, cu toate simptomele. Erorile de diagnostic în primul stadiu al turbării sunt foarte dese. Chiar clasicul simptom care a dat numele acestei temute boli — hidrofobia înseamnă spaimă de apă — nu-i o dovadă hotărâtoare. Cânele turbat n-are numaidecât spaimă de apă. Am văzut adesea câni turbați bând cu lăcomie din strachina cu apa pe care i-o pusesem în cușca. Simptomul acesta este hotărâtor numai la oamenii bolnavi de turbare. Un

mare număr, poate chiar majoritatea cânilor uciși ca fiind turbați sufăr de alte boli, relativ nepericuloase. Chiar presupunând că asta se poate dovedi printr-o examinare post-mortem (deși nici măcar unul din zece medici și veterinari nu s'în stare s-o facă), în regula generală este extrem de greu să-l convingi pe cel care a fost mușcat. Spaima de boala aceasta teribilă pune stăpânire pe om și a fi obsedat de spaima hidrofobiei este tot atât de primejdios ca boala însăși. Lucrul cel mai înțelept este să închizi undeva în siguranță cânele suspect, dându-i mâncare și apă. Dacă după zece zile mai este în viață, atunci putem fi siguri că nu-i turbat și totul e bine. A doua zi dimineța, când am pândit cânele prin ușa întredeschisă, el a început a da din ciompu-i de coadă privindu-mă foarte prietenos cu ochii lui injectați de sânge. Dar când am întins mâna să-l mângâi, s-a vârat sub pat mârâind. Nu știam ce să cred. În orice caz, am spus stăpânului sau că nu credeam să fie turbat. Nici nu voi să audă de așa ceva și din nou mă rugă să-l împrușc pe loc. Am refuzat, spunându-i că vroiam să mai aștept încă o zi. Norvegianul își petrecuse noaptea întreagă în atelier plimbându-se de colo până colo — și pe masă se afla o carte de medicină în care erau subliniate cu creionul simptomele hidrofobiei la om și la câne. Am aruncat cartea în foc. Vecinul lui, un sculptor rus care îmi făgăduise să stea cu el toată ziua, îmi povesti seara că refuzase să se atingă de mâncare și de băutură, își ștergea mereu saliva de pe buze și nu vorbise decât despre turbare. Am insistat să bea p ceașcă de cafea. M-a privit desperat, spunând că nu poate înghiți și când i-am dat ceașca în mână am văzut cu spaimă cum i se încordează mușchii fălcilor încleștându-se într-o crampă convulsivă, tot trupul începu să-i tremure și se prăbuși pe scaun cu un strigăt cumplit de deznădejde. I-am făcut o injecție puternică de morfina și i-am spus că sunt așa de convins că bulldogul n-avea nimic, încât eram gata să intru din nou în cameră; nu cred însă ca aș fi avut curajul. Morfina. Începu j să-și facă efectul și l-am lăsat pe jumătate adormit în fotoliu. Când m-am reîntors târziu noaptea, sculptorul rus mă informă! că se iscaser zarvă mare în toată casa, că proprietarul trimisese pe portar să spuie ca numaidecât trebuia ucis cânele și că tocmai îl împrușcase prin fereastră. Cânele se târâse până la ușă, unde îl ucisese cu al

doilea glonte. Rămăsese acolo nemișcat într-o baltă de sânge. Stăpânul lui sta în fotoliu privind țintă înainte, fără să rostească o vorbă. Nu-mi plăcea de loc privirea lui; i-am luat revolverul de pe masă și l-am vârât în buzunar; mai rămăsese în el un glonte. Am aprins lumânarea și l-am rugat pe sculptorul rus să vie cu mine ca să mă ajute să duc cinele jos, la trăsura mea, căci voiam să-l iau imediat la Institutul Pasteur pentru autopsie. Lângă ușa am dat peste o baltă mare de sânge, dar nici urmă de câne.

— Închide ușa! răcni sculptorul în spatele meu, pe când cinele se repezea la mine de sub pat horcăind spăimântător, cu botul căscat și roind de sânge. Sfeșnicul îmi scăpă din mână; am tras la întâmplare în întuneric și cinele căzu mort chiar la picioarele mele. L-am dus în trăsură și am pornit spre Institutul Pasteur. Doctorul Roux, mână dreaptă a lui Pasteur și mai târziu urmașul său, spuse că într-adevar cazul părea foarte grav, făgăduind să facă imediat autopsia și să-mi comunice rezultatul cât mai iute cu putință. Când am sosit în Avenue des Termes a doua zi, l-am găsit pe rus în picioare, afară, în fața ușii atelierului. Stătuse toată noaptea lângă prietenul iui, care se plimbase neconținut încolo și înapoi prin cameră într-o stare de mare tulburare și în sfârșit adormise în fotoliul său. Rusul se dusese până în camera lui ca să se spele și, când se întorsese mai înainte, găsisese ușa atelierului încuiată pe dinăuntru.

— Ascultă, zise el, ca și cum ar fi vrut să se dezvinovățească de a fi încălcat recomandarea mea să nu-l lase o clipă singur; totu-i în regulă, încă mai doarme, nu-l auzi cum sforăie?

— Ajută-mă să sparg ușa, am răcnit eu, nu sforăie, este horcăitul... Ușa cedă și am. Năvălit în atelier. Norvegianul era întins. Pe divan respirând zgomotos, ținând încă în mână un revolver. Se împușcase în ochi. L-am dus până la trăsura mea și am pornit în goana mare către Spitalul Beaujon, unde fu operat imediat de profesorul Labbe. Revolverul cu care se împușcase era de calibru mai mic decât cel pe care i-l confiscasem și glonte tu extras. Era încă fără cunoștință când am plecat, în aceeași seară am primit o scrisoare de la doctorul Roux, în care mă anunța că rezultatul autopsiei era negativ,

cânele nu fusese turbat. M-am dus imediat la Hopital Beaujon. Norvegianul delira — prognosis pessima[86], îmi spuse vestitul chirurg. A treia zi se declară o febră cerebrală. Nu s-a prăpădit, a ieșit din spital după o lună, orb. Ultima oară când am auzit despre el, se afla într-un ospiciu de alienați, în Norvegia. Rolul meu în această jalnică întâmplare socot că n-a fost satisfăcător. Am făcut tot ce-am putut, dar n-a fost îndeajuns. Dacă s-ar fi petrecut cu doi ani mai târziu, omul acela nu s-ar fi împușcat. Aș fi. Știut cum să-i stăpânesc spaima, eu aș fi fost cel mai tare, cum mi s-a întâmplat de atâtea ori după aceea, când am putut opri mână ce se încleșta pe revolver de frica morții. Când își vor da seama antivivisecționiștii că, cerând prohibiția totală a experiențelor pe animale vii, pretind ceea ce nu-i cu putință să! i se acorde? Serul antirabic al lui Pasteur a scăzut la minimum mortalitatea teribilei maladii și serul anddiferic al lui Behring salvează peste o sută de mii de vieți de copii în fiecare an. Nu-s oare de ajuns aceste două exemple pentru a convinge pe toți iubitorii de animale bineintenționați că descoperitorii unor lumi noi ca Pasteur, a unor leacuri noi împotriva boalelor până acum fără leac, cum sunt Kochi Ehrlich și Behring trebuie lăsați să-și urmeze cercetările neîmpiedecați de nicio restricție și netulburați de amestecul celor din afară? De altfel, cei cărora li se poate lăsa mână liberă sunt atât de puțini că-i poți număra pe degete. Pentru ceilalți, fără îndoială, trebuie să se ceară insistent restricții severe, poate chiar interzicere absolută. Dar merg mai departe. Unul dintre argumentele cele mai puternice împotriva mai multor experiențe pe animale vii este valoarea lor practică foarte redusă din pricina unor diferențe fundamentale din punct de vedere patologic și fiziologic între trupul omenesc și al animalelor. Dar de ce experiențele acestea să se limiteze la trupuri de animale? De ce nu s-ar încerca pe trupul viu omenesc? Sunt atâția criminali, ticăloși învechiți în rele, condamnați să-și irosească restul vieții în închisoare, nefolositori și adesea chiar primejdioși pentru ceilalți și chiar pentru ei înșiși. De ce nu li s-ar propune răufăcătorilor acestora, ce în calcă legile noastre, o reducere a pedepsei dacă ar consimți să li se facă, sub anestezie, unele experiențe spre binele omenirii? Dacă judecătorul, înainte de a-și pune pe cap toca neagră, ar fi împuternicit să ofere ucigașului alegerea

între spânzurătoare și munca silnică pe atâția și atâția ani, mai mult ca sigur ca n-ar lipsi candidați. De ce n-ar fi autorizat doctorul Voronoff, oricare ar fi valoarea practică a descoperirii sale, să deschidă un birou de înrolare în închisori pentru cei care ar voi să ia locul nenorocitelor lui de maimuțe? De ce nu-și unesc forțele toți acești prieteni ai animalelor atât de bineintenționați pentru a pune capăt exhibițiilor de animale sălbatice în circuri și în menajerii? Atât timp cât această rușine va fi tolerată de legile noastre, avem puțină speranță să trecem în ochii unei generații viitoare drept oameni civilizați. Dacă vreți să vă încredințați că nu suntem în realitate decât o adunătură de barbari „n-aveți decât să intrați în cortul unei menajerii ambulante. Bestia feroce nedomesticită nu-i cea de după gratii, ci cea de afară. Fiindcă a venit vorba de maimuțe și menajerii, îndrăznesc a mă mândri, cu modestia cuvenită, că în zilele mele de glorie am fost și un bun doctor de maimuțe. Este o specialitate extrem de dificilă, în care te lovești de tot felul de complicații neașteptate și piedici, iar condiția esențială a reușitei depinde de o judecată extrem de rapidă și de o profunda cunoaștere a firii omenești. Este o absurditate a pretinde că cea mai mare greutate constă în faptul ca bolnavul nu poate vorbi, ca și copiii! Maimuțele pot vorbi foarte bine când vor. Marea greutate este că sunt prea inteligente pentru lenta noastră înțelegere. Poți înșela un om bolnav — Înșelăciunea, vai, este absolut necesară profesiei noastre, adevărul fiind adesea atât de trist de dezvăluit. Poți minți un. Câine care crede orbește în tot ce-i? pin, dar nu pe-o maimuță, căci îți descopere gândul cât ai clipi, în schimb, te poate înșela când are chef, și-i place să facă asta, adeseori numai ca să se distreze. Prietenul meu Jules, bătrânul babuin de la Jardin des Plantes, își pune mânele pe burtă cu un aer cât se poate de jalnic, îmi arată limba — e cu mult mai ușor să faci o maimuță să-și arate limba decât un copil mic — și-mi spune că nu mai are de loc poftă de mâncare, iar mărul l-a mâncat numai și numai ca să-mi facă plăcere, înainte de a apuca să deschid gura ca să-i spun ce rău îmi pare, el mi-a și smuls ultima banană din mână și a mâncat-o aruncându-mi cojile în cap, din vârful cuștii. „Vrei, te rog, să te uiți la pata asta roșie de pe spinarea mea? îmi spune Edward. Am crezut întâi că-i o mușcătură de purice, dar acum mă arde ca focul. Nu mai pot

îndura. N-ai putea să-mi dai ceva ca să-mi treacă durerea? Nu, nu acolo, mai sus, vino mai aproape, știu că ești cam miop; să-ți arăt eu locul precis!” în aceeași clipă sade pe trapezul lui și mă privește șmecherește prin ochelarii mei, înainte de a-i preface în bucățele pe care le oferă ca suveniruri tovarășilor săi cuprinși de admirație. Maimuțelor le place să-și bată joc de noi. Dar la cea mai mică bănuială că râdem de ele, se supără grozav. Nu trebuie niciodată să te distrezi pe socoteala unei maimuțe, căci își iese din fire. Au un sistem nervos extrem de sensibil. O spaimă brusca le poate provoca o criză de isterie, uneori au chiar convulsii; am îngrijit o maimuță care suferea de epilepsie. Un zgomot neașteptat le face să pălească. Roșesc foarte ușor, nu din modestie, că ci se știe bine că nu-s de loc modeste, ci de mânie. Când observi fenomenul acesta nu trebuie să-i privești nu-r mai fața, căci adesea roșesc și într-alt loc, neobișnuit. De ce creatorul lor, din motive numai de el știute, va fi ales tocmai locul acela pentru o carnație atât de vie și de sensibilă, pentru o etalare atât de generoasă de culori țipătoare — purpuriu, albastru și portocaliu — rămâne un mister pentru ochii „noștri needucați. Mulți spectatori surprinși la prima vedere declară fără ezitare că-i foarte urât. Dar nu trebuie să uităm că părerile despre ce-i frumos variază foarte mult de la o epocă la alta și de la țară la țară. Grecii, neîntrecuți arbitri ai frumuseții, colorau în albastru părul Afroditei. Vă place părul albastru? Fără îndoială că între maimuțe, coloritul aceia viu este socotit un semn de frumusețe irezistibil pentru ochii unei doamne și fericitul posesor al unei asemenea podoabe multicolore a posteriori poate adesea fi văzut întorcând spatele spectatorilor, cu coada ridicată ca să fie admirat. Momițele sunt mame foarte bune dar nu trebuie niciodată să cerci a te apropia de puii lor, căci la fel ca femeile arabe și chiar napolitane, au credința că le poți deochea copilul. Sexul tare este cam curtezan și neconținut au loc teribile drames passionnels în cușca cea mare a maimuțelor de la grădina zoologică, unde și-un prizărit ele uistiti se preface pe loc într-un Othello furios, gata să se lupte cu cel mai mătăhălos babuin. Doamnele asistă la turniruri, aruncând ocheade amoroase feluriților campioni și certându-se furioase între ele. Maimuțele captive duc în general o viață destul de bună când stau mai multe împreună. Sunt atât de ocupate să

spioneze ce se petrece înăuntru și dincolo de cușca lor, atât de pasionate de intrigi și pălăvrăgeală că nu mai au timp să fie nefericite. Maimuțele mari, gorila, cimpanzeul ori urangutanul duc în captivitate o viață pur și simplu de martire. Sunt mistuite de o neagră ipochondrie dacă tuberculoza întârzie să le doboare. După cum se știe, ftizia este pricina morții celor mai multe maimuțe captive, mari și mici. Simptomele, evoluția și sfârșitul bolii sunt exact la fel ca la noi. Pricina îmbolnăvirii nu-i aerul rece, ci lipsa de aer. Maimuța, în general, suportă surprinzător de bine frigul dacă are un spațiu mare pentru mișcare și un culcuș bun pentru noapte, unde să doarmă în tovărășia unui iepuraș care să-i ție cald. De cum începe toamna, Mama Natura, cea care veghează veșnic și are grijă și de maimuțe ca și de noi, se pune pe lucru pentru a le ocroti trupurile zgribulite cu haină de blană. Specială, potrivită pentru iernile nordice. Același lucru se întâmplă celor mai multe dintre animalele tropicale închise în clima de miază-noapte, care ar trai cu mult mai. Mult dacă ar fi lăsate în aer liber. În cele mai multe grădini zoologice pare că nu se știe acest lucru. Poate că-i mai bine așa. Dacă-i bine ori nu să prelungim viața acestor nefericite făpturi, judecați singuri. Răspunsul meu este: nu! Moartea-i mai îndurătoare decât noi.

***6* CHATEAU RAMEAUX**

Încântător este Parisul vara pentru cei care fac parte din Paris qui s'amuse[87], dar dacă faci parte cumva din Paris qui travaille[88], atunci se schimbă treaba. Mai cu seamă dacă trebuie să te lupți cu o epidemie de febră tifoidă ce-a izbucnit la Villette printre sutele de lucrători scandinavi, și cu o epidemie de difterie din cartierul Montparnasse, unde se află prietenii tăi italieni cu puzderia lor de copii. Las' că nici în Villette nu era lipsă de copii scandinavi, iar cele câteva familii care n-aveau, parcă anume aleseseră epoca aceea ca să-i aducă pe lume, cele mai deseori fără alt ajutor decât al meu, chiar fără moașă. Mare parte dintre pruncii prea mici ca să ia tifoida se îmbolnăveau de scarlatină, iar restul de tuse măgărescă. Se înțelege că nimeni n-avea cu ce plăti un medic francez, așa că în sarcina mea rămânea să-i îngrijesc cum puteam. Nu era glumă; numai în Villette se declaraseră peste treizeci de cazuri de febră tifoidă printre muncitorii scandinavi. Totuși, izbuteam

să mă duc în fiecare duminică la biserica suedeză din Boulevard Ornano pentru a face plăcere prietenului meu, pastorul suedez, care-mi spunea că trebuie să dau o bună pildă celorlalți. Comunitatea noastră scăzuse la jumătate, cealaltă jumătate aflându-se în pat sau îngrijind pe cineva în pat. Pastorul era pe drumuri de dimineață până seara, ajutând și având grija celor săraci și bolnavi; n-am întâlnit om cu inimă mai bună, pe deasupra și sărac lipit. Singura-i răsplată a fost că a adus boala molipsitoare în casa lui. Cei doi copii mai mari, din cei opt pe care-i avea, se îmbolnăviră de febră tifoidă, cinci capătără scarlatină și ultimul născut înghiți p monedă de doi franci și era cât pe ce să moară de ocluzie intestinală. Apoi consulul suedez, un omuleț foarte blând și li-niștit, deveni deodată nebun furios și era cât pe ce să măucidă. Dar asca-i o întâmplare pe care am să v-o povestesc altădată. Sus, în cartierul Montparnasse, situația era cu mult mai gravă, deși în multe privințe munca mea părea totuși mai ușoară. Mi-i rușine să mărturisesc că mă înțelegeam mult mai bine cu acei bieți italieni decât cu compatrioții mei, care adeseori erau greu de mânăuit, posaci, nemulțumiți, ba chiar cam pretențioși și egoiști. Dimpotrivă, italienii — care n-aduseseră cu ei din patrie mai nimic în afară de modestele lor resurse, o răbdare fără de margini, veselia și felul lor încântător de a se purta — erau întotdeauna mulțumiți și recunoscători, ajutându-se grozav între ei. Când izbucni. Difteria în familia Salvatore, Arcangelo Fusco, măturătorul de stradă, încetă imediat lucrul, transformându-se în cea mai devotată infirmieră pentru toți ai casei. Cele trei fetițe se îmbolnăviră ele difterie, cea mai mare muri și-a doua zi mama lor, istovită, se molipsi și ea de acea teribilă boală. Numai copilul cel nenorocit, Petruccio, idiotul familiei, fu cruțat din voința nepătruhsă a Atotputernicului, întregul Impasse Roussel se molipsise, în toate casele găseai difteria — și nu era familie care să n-aibă câțiva copii mici. Amândouă spitalurile de copii erau ticsite. Chiar să se fi eliberat vreun pat, erau extrem de puține șanse să fie primit vreunul dintre copiii aceia străini. Așa ca trebuia să-i îngrijesc eu și Arcangelo Fusco, iar cei pe care nu mai aveam vreme să-i vedem — și erau destui — se descurcară singuri care cum putură, unii scăpând cu viață, alții murind. Medicul care a trecut prin asemenea încercare, silit să lupte singur împotriva

unei epidemii de difterie ce-a izbucnit printre cei mai sărmani dintre sărmani, Iară mijloace de dezinfecție nici pentru ceilalți, nici pentru el, nu se poate gândi la acea experiență fără să se cutremure, oricât de tare ar fi. Trebuia să stau pe scaun cu orele, badijonând și râcâind unul după altul gâturile copiilor, căci în epoca aceea nu se putea face mai mult decât atât. Iar când nu mai era cu putință să se înlătore membranele primejdioase ce astupau căile respiratorii, când copilul se făcea vânăt și se înăbușea, atunci se ivea problema urgentă a unei traheotomii făcute fulgerător! Trebuia oare să operez imediat, fără să am măcar o masă pe care să întind copilul, pe patul scund ori pe genunchii mamei, la lumina chioară a unei lămpi cu gaz, fără alt asistent decât un măturător de stradă? Nu puteam aștepta până a doua zi dimineată, ca să încerc a pune mâna pe un chirurg mai iscusit decât mine? Puteam să aștept? Voi îndrăzni oare să aștept? Vai! așteptasem uneori până dimineată, când fusese prea târziu și văzusem copilul murind sub ochii mei. Alteori operasem pe loc și fără îndoiala că salvasem viața unui copil; dar mai operasem pe loc și văzusem copilul murind sub cuțitul meu. Mă aflam într-o situație mai grea decât alți medici ce lucrau în aceleași condiții, căci mie îmi era o frică teribilă de difterie, o frică pe care n-am putut-o niciodată birui. Dar Arcangelo Fusco nu se temea, își da seama tot așa de bine ca mine de primejdie, văzând cum se molipsesc unii de la alții de acea teribilă boală infecțioasă, dar nu se gândise o clipă să-și apere viața, căci gândul lui era numai la ceilalți. După ce totul trecu, am primit din toate părțile felicitări,. Chiar și de la Assistance Publique[89], dar nimeni nu spuse o vorbă lui Arcangelo Fusco ce-și vânduse hainele de duminică pentru a plăti dricarului ca să ia trupul fetei. Da, sosi și ziua când totul se sfârși, când Arcangelo Fusco se apucă iar de măturat străzile și eu m-am întors la clienții mei eleganți. Cât îmi petrecusem zilele la Villette și Montparnasse, parizienii își făcuseră de zor bagajele ca să plece la castelele lor și spre plajele preferate. Bulevardele căzuseră în stăpânirea • străinilor însetați de distracții. Ce umpluseră Parisul, sosind din toate colțurile lumii civilizate și necivilizate ca să-și cheltuiască prisosul de bani. Mulți dintre ei stăteau în salonul meu de așteptare, citind cu înfrigurare ghidul, fiecare insistând să intre primul, cerând mai totdeauna doar un stimulent celui

care avea mai multă nevoie de așa ceva decât ei. Unele doamne, lungite alene în șezlonguri, în toaletele lor cele mai elegante de după-amiază, ultima creație Worth, trimiteau să mă cheme de la hotelurile lor luxoase la cele mai nepotrivite ore din zi și noapte, cerându-mi să le „pun la punct” pentru Le Bal Masque de L’Opera, de a doua zi. Dar nu mai trimiteau după mine a doua oară și asta nu mă mira de loc. Cât timp pierdut! mă gândeam eu pe când mă întorceam acasă târându-mi picioarele obosite pe asfaltul fierbinte al bulevardelor, sub castanii prăfuiți ale căror frunze pleoștite mijeau după o adiere proaspătă. „Știu ce se petrece cu voi și cu mine, am spus eu castanilor; avem nevoie de o schimbare de aer; să ieșim din atmosfera marelui oraș. Dar cum să ieșim din asemenea infern, voi cu rădăcinile voastre îndurerate prinse sub asfalt și cu cătușele de fier în jurul picioarelor, iar eu cu atâția americani bogați în sala de așteptare și cu o droaie de bolnavi zăcând în pat? Și de-ar fi să plec, cine să mai aibă grijă de maimuțele din Jardin des Plantes? Cine să-l mai încurajeze pe ursul polar ce gâfâie de căldură când se apropie vremea cea mai grea pentru el? N-are să înțeleagă un singur cuvânt din ce-i vor spune alți oameni milostivi, căci nu știe decât limba suedeză! Dar cartierul Montparnasse?” Montparnasse! M-am înfiorat când cuvântul îmi fulgeră prin minte; îmi apăru în fața ochilor chipul vânăt al unui copilăș, slab luminat de o lămpușoară mizerabilă, vedeam sângele prelingându-se din tăietura pe care o făcusem cu o clipă înainte în gâttejul lui și auzeam țipătul de groază ce izbucnea din inima mamei. Ce-ar spune Contesa?... Contesa! Nu, hotărât se detracase ceva în mine, trebuia neapărat să mă ocup de nervii mei, nu numai de-ai altora, dacă ajunsesem să văd și să aud asemenea lucruri pe Boulevard Malesherbes. Și, până la urmă, ce-mi păsa mie de contesă? îi mergea minunat în castelul ei din Touraine, după cum îmi spunea în ultima scrisoare abatele, și mie îmi mergea minunat la Paris, orașul cel mai frumos din lume. Aveam nevoie doar de puțin somn, atâta tot. Dar ce-ar zice contele dacă i-aș scrie deseară că primesc cu plăcere amabila-i invitație și că pornesc la drum mâne? Numai de-aș putea dormi la noapte! De ce n-aș lua și eu vreun soporific dintr-acele faimoase pe care le combinam pentru pacienții mei, un somnifer puternic care să mă adoarmă pentru douăzeci și patru de ore, făcându-mă să uit

totul: Montparnasse, castelul din Touraine, pe contesă și celelalte toate? M-am întins pe pat fără să mă mai dezbrac; eram atât de obosit! Dar n-am luat somniferul, Ies cuisiniers n'ont pas faim[90], cum spun parizienii. Când am intrat în biroul de consultații a doua zi dimineată, am găsit pe masă o scrisoare. Era de la monsieur l'Abbe având și un P.S. Scris de mâna contelui: „Spuneai că-ți place mai mult ca orice viersul ciocârliei. Mai cântă încă, dar curând va înceta, așa că ai face bine sa vii cât de degrabă!” Ciocârlia! Și eu, care de doi ani de zile nu auzisem nicio altă pasăre în afară de vrăbiile din grădinile Tuileries! Caii care mă aduseră de la gară erau splendizi, castelul de pe vremea lui Richelieu cu întinsul parc de tei seculari era splendid, mobila Louis XVI din somptuoasa mea cameră era splendidă, splendid și enormul Saint-Bernard ce mă întovărăși pe scări, sus — totul era splendid. La fel și contesa, în rochia-i albă, simplă, cu un trandafir France prins în cingătoare. Ochii ei mi s-au părut mai mari ca niciodată. Contele era de nerecunoscut, cu obraji rumeni și ochii plini de vioiciune. Primirea lui prietenoasă mă făcu să-mi pierd imediat timiditatea, căci eram încă un barbar din Ultima Thule[91], ce nu trăise niciodată într-un cadru atât de somptuos. Monsieur l'Abbe mă întâmpină ca pe un vechi prieten. Contele își dădu părerea că aveam destul timp ca să facem o plimbare prin grădină până la ora ceaiului, ori poate m-ar interesa mai mult să vizitez grajdurile? Mi s-a dat un coșuleț cu morcovi ca să-i împart celor doisprezece cai superbi, cu părul țesălat strălucind, ce stăteau aliniați în boxele lor de stejar lustruit.

— Ar fi bine să-i mai dai calului ăstuia un morcov, ca să te împrietenești cu el de la început, îți aparține cât stai aici și uite-l și pe groom-ul dumitale, spuse contele, arătând spre un englez tinerel ce-și ridică mâna la șapcă și mă salută. Da, contesei îi mergea minunat, mă informă contele în timp ce ne întorceam prin grădină. Nu mai vorbea aproape de loc de colita ei, se ducea în fiecare dimineată până în sat ca să-și viziteze săracii și să discute cu doctorul satului cum să prefacă o fermă veche într-o infirmerie pentru copiii bolnavi. Când își sărbătorise ziua ei de naștere, fuseseră chemați la castel toți copiii săraci din sat ca să fie tratați cu cafea și prăjituri și la plecare dăruise fiecăruia câte o păpușă. Nu-i așa că avusese o idee minunată?

— Dacă-ți vorbește despre păpușile ei, nu uita să-i spui câteva cuvinte de laudă.

— Nu, n-am să uit „Je veux demande pas mieux”.[\[92\]](#) Luarăm ceaiul sub teiul cel mare din fața casei.

— Uite pe unul din prietenii tăi, dragă Ann, zise contesa doamnei ce ședea lângă ea, pe când ne apropiam de masă. Păcat că pare să prefere societatea cailor, tovărășiei noastre. Până în prezent nici n-a avut vreme să-mi adreseze o vorbă, dar cu caii din grajd a stat la taifas o jumătate de oră.

— Am avut impresia că și cailor le plăcea grozav să stea de vorbă cu el, râse contele;. Chiar bătrânul meu cal de vânătoare, pe care-l știți cât este de năbădăios cu străinii, și-a întors boțul spre obrazul doctorului și l-a adlmecat foarte prietenos. Baroana Ann se arată bucuroasă că mă vede și-mi dădu știri foarte bune despre soacra ei, bătrâna marchiză.

— Are chiar impresia că aude mai bine, dar eu mă cam îndoiesc, căci n-aude sforăielile lui Loulou și se mânie rău când soțul meu spune că el îl aude tocmai din fumoar, în tot cazul, scumpul ei Loulou a fost o binecuvmtare pentru noi toți, căci înainte nu putea suporta să stea singură și era așa de obositor să-i vorbești toată vremea prin cornetul acustic! Acum stă ore în șir singură cu Loulou al ei pe genunchi și dacă ai vedea-o cum o ia la galop prin grădină în fiecare dimineață ca sa facă mișcare lui Loulou, nu ți-ar yeni să crezi ochilor, ea care nu se scula niciodată din jilț îmi amintesc când i-ai spus că trebuie să se plimbe zilnic câte puțin și cât de supărat păreai când ți-a răspuns că nu-i în stare. Este într-adevăr o schimbare minunată. Pretinzi, desigur, că. Drogurile dumitale groaznice au săvârșit asta, eu însă susțin că totul se datorește lui Loulou, drăguțul de el! Să sforăie cât o vrea, că merită!

— Uitați-vă la Leo, schimbă vorba contele; priviți-l cum stă cu capul pe genunchii doctorului, parcă-l cunoaște de când lumea. A uitat până și să-și mai ceară biscuitul.

— Ce-i cu tine, Leo? zise contesa. Ia seama, bătrâne, că îndată te hipnotizează doctorul. A lucrat cu Charcot la Salpetriere și poate face pe oricine să săvârșească tot ce vrea

el,. Numai cu puterea ochilor. De ce nu-l faci pe Leo să vorbească în suedeză cu dumneata?

— Nici nu mă gândesc; nu există pentru urechea mea limbaj mai plăcut decât tăcerea lui. Nu sunt hipnotizor, ci doar un mare iubitor de animale și asta toate animalele o simt imediat, îndrăgindu-te la rândul lor.

— Pare-mi-se că încerci s-o mesmerizezi[93] și pe veverița aceea care stă pe creanga de deasupra capului dumitale, zise baroana. Ai stat tot timpul cu ochii ațintiți la ea, fără să ne dai cea mai mică atenție. De ce n-o faci să coboare din copac și să se urce pe genunchii dumitale, alături de Leo?

— Dacă mi-ați da o nucă și ați pleca cu toții, cred că aș putea-o face să coboare și să mi-o ia din mână.

— Dar politicos mai ești, Monsieur le suedois[94], râse contesa. Hai să plecăm, dragă Ann; vrea să-l lăsăm singur cu veverița lui.

— De ce mă luați peste picior? Tocmai eu să doresc una ca asta, când sunt atât de bucuros că vă văd?

— Vous etes tres galant, Monsieur le Docteur[95], este cel dinții compliment pe care mi-l faci, și-mi plac complimentele.

— Aici nu sunt doctor, ci doar musafirul dumitale.

— Și doctorul meu nu-mi poate face un compliment?

— Nu, dacă bolnava vă seamănă iar doctorul este mai tânăr decât tatăl dumitale; nici măcar dacă ar arde de dorința de a-i face un compliment.

— Atunci pot spune că ai rezistat admirabil ispitei, dacă ai avut vreodată asemenea chef. Aproape întotdeauna când te-am văzut m-ai terorizat, întâia oară când te-am cunoscut ai fost așa de aspru cu mine, că-mi venea să fug. Îți mai amintești? Ann dragă, știi ce mi-a spus? M-a privit sever și a rostit cu accentul lui groaznic, suedez: Madame la Comtesse, aveți nevoie mai curând de disciplină decât de doctorii! Disciplină! Așa trebuie să vorbească un doctor suedez unei doamne tinere care vine prima oară la consultație?

— Nu-s doctor suedez, mi-am luat diploma la Paris.

— Ei bine, am consultat duzini de doctori la Paris și niciunul n-a îndrăznit să-mi vorbească despre disciplină.

— Asta-i și pricina pentru care ai fost nevoită să consulți așa de mulți.

— Știi ce i-a spus soacrei mele? se amestecă baroana. Cu un glas mânios i-a pus în vedere că de nu-l ascultă, pleacă și nu mai vine niciodată, chiar dacă marchiza ar avea colită! Am auzit asta cu urechile mele, din salon, și m-am repezit înăuntru crezând că soacra-mea are să aibă un atac. Știi că te recomand tuturor prietenilor mei, dar nu trebuie să-mi iei în nume de rău dacă-ți spun că voi, doctorii suedezi, aveți metode prea brutale pentru noi, latinii. Mai mulți dintre bolnavii dumitale mi s-au plâns că-i revoltător felul cum te porți când vii la patul lor. Noi nu suntem deprinse să ni se comande ca unor copii de școală.

— De ce nu încerci să fii puțin mai blând? spuse zâmbind contesa, pe care jocul acela o distra grozav.

— Voi încerca.

— Povestește-ne ceva, zise baroana, pe când stăteam în salon, după cină. Voi, doctorii, întâlniți atâția oameni ciudați și sunteți martorii unor întâmplări atât de bizare! Cunoașteți mai bine ca oricine viața adevărată și sunt sigură că ne-ai putea spune multe, dacă ai vrea.

— Poate că ai dreptate, dar nouă, medicilor, nu ne e îngăduit să vorbim despre bolnavii noștri; cât privește viața, mă tem că sunt prea tânăr ca s-o cunosc bine.

— Povestește-ne atunci ce știi, stăruie baroana.

— Știu că viața-i frumoasă, dar mai știu de asemeni că adesea ne-o stricăm singuri, transformând-o într-o comedie proastă ori o tragedie crâncenă, ori amândouă în același timp, așa fel că până la urmă nu mai știi dacă să plângi ori să râzi. Mai ușor este să plângi, însă cu mult mai bine-i să râzi, dar nu în gura mare.

— Povestește-ne o întâmplare cu animale, zise contesa ca să mă ajute să trec într-un domeniu ce-mi convenea mai mult. Se spune că țara dumitale este plină de urși; vorbește-ne despre ei, spune o istorioară cu urși.

— A fost odată o doamnă care trăia într-un conac mare, vechi, la marginea unor codri mari, hăt, departe, în Nord. Doamna aceea avea un urs îmblânzit la care ținea foarte mult. Îl găsiseră în pădure aproape mort de foame, așa de mititel și de neputincios încât doamna și bătrâna bucătăreasă trebuiseră să-l crească cu biberonul. Asta se petrecuse cu câțiva ani în urmă, și acum puiul se făcuse un urs mare, așa de mare și de voinic încât ar fi putut să ucidă o vacă și s-o care în brânci, dacă ar fi vrut. Dar nu voia, căci era un urs tare blajin, căruia nici prin gând nu i-ar fi trecut să facă vreun rău oamenilor ori animalelor. Obișnuia să stea afară, lângă cușca lui, și să privească cu ochișori inteligenți și prietenoși la vitele ce pășteau pe câmpia din apropiere. Cei trei ponei munteni, păroși din grajd îl cunoșteau bine și nu se tulburau de loc când intra acolo mergând păș-păș în urma stăpânei lui. Copiii obișnuiau să-l călărească și adesea fuseseră găsiți dormind în cușca, între labele lui. Și celor trei câni laponi le plăcea să se joace cu el în fel și chip, trăgându-l de urechi ori de ciompușul lui de coadă și sâcâindu-l în toate felurile, dar el nu se supăra de loc. Nu cunoștea gustul cărnii, se hrănea cu aceeași mâncare ca și câni, de multe ori înfulecând din același blid pâne, porridge[96], cartofi, varză și morcov. Era grozav de mândăcios, dar prietena lui bucătăreasa avea grijă să-i dea îndeajuns, după pofta lui. Urșii sunt vegetarieni când le stă în putință și dintre toate, fructele le plac cel mai tare. Toamna stătea în livadă, privind cu ochi visători la merele coapte și-n zilele copilăriei lui nu se putuse uneori împotrivi ispitei de a se cățăra în pomi ca să le culeagă el singur. Ursul pare stângaci și greoi, dar îndeamnă-l numai să se urce într-un măr și vei descoperi îndată că la asemenea sport bate ușor pe orice băiețaș. Acuma învățase că așa ceva era oprit, dar ochișorii lui atenți pândeau fiecare măr ce cădea pe jos. Avusese puțin necaz și cu stupii; cu ocazia aceea fusese pedepsit să stea în lanț două zile, cu nasul în Sangerat — și nu mai păcatuise a doua oară. Astfel, nu era ținut legat decât noaptea; o măsură înțeleaptă, căci urșii, Ca și etnii, lesne se fac răi dacă sunt ținuți numai în lanț, și nu-i de mirare. Mai era pus în legătoare și duminica, când stăpâna pleca să-și petreacă după-amiaza la sora ei măritata, ce trăia într-o casă singuratică, de cealaltă parte a lacului de munte, cale de mai bine de-un ceas prin desiș

de pădure. Socoteau că nu-i bine pentru el să hoinărească prin codrul plin de tot felul de ispite și-n tot cazul era mai prudent. Apoi era un marinar nepriceput și într-o zi se speriasse așa de tare de-o vijelie ce izbucnise pe neașteptate, încât răsturnase barca, fiind siliți, el și stăpâna lui, să iasă înot la mal. Acum știa foarte bine ce însemna când stăpâna îl punea în lanț duminica, mângâindu-l pe cap și făgăduindu-i un măr la întoarcere, dacă are să fie cuminte în lipsa ei. Era mâhnit, dar resemnat, ca un câne cuminte când îi spunea stăpâna că nu-l poate lua cu ea la plimbare, într-o duminică, după ce-l legase ca de obicei și era cam pe la jumătatea drumului prin pădure, i se păru deodată că aude un trosnet de creangă în urma ei pe cărarea șerpuită. Se uită înapoi și văzu cu groază pe urs apropiindu-se în fuga mare. Urșii par că se mișcă încet dar își târșăie picioarele mult mai iute decât un cal la trap. O ajunse numaidecât găfâind și se opri chiar la picioarele ei, cum îi era obiceiul, urmând-o ca un câne. Doamna se mânie foarte tare, căci întârziase la ceai și nu mai avea timp să-l ducă acasă, iar cu dânsa nu voia să-l ia.” Și-n afară de asta, era foarte urât din partea lui că n-o ascultase. Și-și rupsesse lanțul. Se răsti la el, poruncindu-i cu mare asprime să se întoarcă numaidecât și amenințându-l cu umbreluța.

El se opri o clipă privind-o cu ochii lui șireți, dar nu voia să se întoarcă, ci tot o adulmeca. Când doamna observă că își pierduse și zgarda cea nouă, se înfurie rău de tot și-l lovi așa de tare peste nas cu umbreluța, încât o rupse. El se opri din nou, scutură din cap și căscă de câteva ori gura-i mare ca și cum ar fi vrut să spuie ceva. Apoi se întoarse în loc și-o porni agale înapoi pe drumul pe care venise, oprindu-se din când în când ca să se uite la stăpâna, pâria ce în sfârșit dispăru. Când doamna se întoarse acasă seara, îl găsi pe urs stând ca de obicei în fața cuștii lui c-un aer foarte mâhnit. Fiind încă supărata tare, se duse la dânsul și începu a-l certa cu multă asprime, amenințându-l că n-are să-i dea nici măr, nici mâncare în seara aceea și că pe deasupra are să-l ție două zile în lanț. Bătrâna bucătăreasă, care-l iubea pe urs ca pe fiul ei, se repezi afara din bucătărie, mânioasă foc.

— Da de ce-l ocărăți așa, coniță! strigă ea. Doar a fost cuminte ca un mielușel toată ziua, nu-i fie de deochi! A stat

acolo unde-l vezi, liniștit, așezat pe coadă, blând ca un înger și tot timpul a fost cu ochii la poartă, așteptând să te padă întorcându-te. Fusese alt urs. Orologiul din turn bătu unsprezece ceasuri.

— E vremea să ne culcăm, spuse contele. Am poruncit ca mâne, la ora șapte, să se înhame.

— Noapte bună și vise plăcute, îmi spuse contesa, pe când mă urcam spre camera mea. Am dormit un somn scurt, dar cu vise multe. A doua zi dimineață la ora șase, Leo zgreptănă la ușă și, la șapte precis, împreună cu contele, coboram călare splendida alee de tei bătrânce ducea spre pădure, îndată intrarăm într-un adevărat codru de ulmi și fagi, ici-colo, se ivea și câte-un stejar falnic. Pădurea era tăcută, doar în răstimpuri se auzeau bătăile ritmice ale ciocănitorei, gunguritul turturelelor, strigătul ascuțit al gaiței, ori vocea joasă și plină a mierloiului ce-și cânta ultimele strofe ale baladei. Nu după multă vreme, ieșirăm la un luminiș larg, scaldat în soare!, până în depărtare se întindeau numai ogoare și finețe. Iat-o pe draga mea ciocârlie, fluturând din aripi nevăzute în înaltul văzduhului, revărsându-și parcă întreg sufletul spre cer și pământ în trilurile-i ce slăveau bucuria de a trăi. Am privit gingașa păsărică binecuvântând-o iar ca în atâtea alte rânduri odinioară, în nordul înghețat al copilăriei mele, când stăm urmărind cu ochi recunoscători pe micul sol cenușiu al verii, fiind în sfârșit sigur că iarna cea lungă se sfârșise.

— Dă uitimu-i concert, zise contele. S-a încheiat vremea ei, curând trebuie să se apuce de treabă, să ajute la hrănitul puilor și nu va mai avea răgaz să cânte și să-și înalțe trilurile spre cer. Ai dreptate, este un neasemuit artist, căci versul ei vine din adâncul inimii.

— Și când, te gândești că există oameni în stare să ucidă pe micuțul și inofensivul nostru lăutar! Du-te numai la Halles, să vezi cum se vând acolo ciocârlii cu sutele celor care au poftă să le mănânce. Glasul lor umple văzduhul de veselie, dar bietele lor trupușoare moarte sunt atât de mici că și-un copil le poate ține în pumn; le mâncăm totuși cu lăcomie, de parcă n-ar mai fi nimic altceva de mâncat pe lumea asta. Ne cutremurăm

numai auzind cuvântul canibalism și-l spânzurăm pe sălbaticul ce nu se poate dezbăra de obiceiul străbunilor, dar uciderea și mâncatul păsărelelor rămân nepedepsite.

— Ești un idealist, dragă doctore.

— Nu, oamenii îi spun sentimentalism, în bătaie de-joc. N-au decât să râdă cât vor, puțin îmi pasă. Ia aminte însă la vorbele mele! Va sosi și vremea când vor înceta de-a mai râde cu dispreț, când vor înțelege că lumea animalelor a fost lăsată de Creator sub ocrotirea noastră, și nu la dispoziția noastră; că animalele au tot atâta drept de a trăi cât și noi și că dreptul nostru de a le lua viața este strict limitat la dreptul nostru de apărare și dreptul nostru de a exista. Va veni o vreme când plăcerea de a ucide pentru a ucide se va stinge în om. Atâta timp cât stăruie în noi, omul n-are dreptul să se numească civilizat, nu-i decât un simplu barbar, o verigă ce unește lanțul străbunilor lui sălbatici, care se ucideau între ei cu topoare de piatră pentru o bucată de carne crudă, cuornul viitorului. Necesitatea de a omorî animale sălbatice este indiscutabilă, dar călăii lor, semeții vânători de azi, vor coborî la nivelul măcelarilor de animale domestice.

— Se poate să ai dreptate, zise contele, mai privind o data sus, către cer, pe când întorceam caii spre castel. În timpul dejunului, valetul aduse contesei o telegramă; ea întinse contelui, care o citi fără să spuie nimic.

— Mi se pare că l-ai cunoscut pe vărul meu, Maurice, mă (întrebă contesa. Sosește la cină dacă va prinde trenul de ora) patru; se află în garnizoană la Tours. Da, viconte Maurice fu prezent la masa de seară, chiar foarte prezent, aș putea spune! Era un tânăr înalt și chipeș, cu o frunte îngusta și teșită, cu urechi enorme, fălci puternice și brutale și-o mustață â la general Galliffet.

— Quel plaisir inattendu, monsieur le Suedois^[97], să te întâlnesc aici; cu totul neașteptată, spun drept! De data asta, binevoi să dea mâna cu mine. Avea o mână molatică și un fel de a strânge deosebit de neplăcut, ce-mi înlesni clasificarea tipului. Ramânea să-l mai aud râzând, prilej pe care mi-l oferii îndată. Nechezatul lui răsunător și monoton răsună tot timpul prânzului. Începu numaidecât să-i povestească contesei o

istorioară picantă, pățania unui camarad de-al lui, care-și prinsese amanta în patul ordonanței. Monsieur l'Abbe începuse a face fete-tețe, dar contele i-o tăie scurt începând a vorbi soției peste masă despre plimbarea noastră matinală călare, de recolta de grâu ce se anunța frumoasă, de trifoiul ce se făcuse din belșug și cum ascultasem concertul de adio al unei ciocârlii întârziate.

— Mofturi! zise vicontele. Mai sunt încă o mulțime; am împușcat chiar ieri una. În viața mea n-am izbutit o lovitură mai bună. Bestiuța părea abia cât un fluture. M-am înroșit dintr-o dată până la rădăcina părului; noroc că abatele mă opri la timp, punându-mi mâna pe genunchi.

— Ești o brută, Maurice, zise contesa; să ucizi o ciocârlie!

— Și de ce n-aș ucide o ciocârlie? Sunt prea destule și afară de asta sunt o excelentă țintă pentru antrenament; alta mai bună nici nu cunosc, în afară de rândunică. Află, dragă Juliette, că sunt cel mai bun țintaș din regiment și dacă nu fac regulat exerciții, prind îndată rugină. Din fericire, sunt rândunele câte vrei în jurul barăcilor noastre și cuibăresc cu sutele sub streășina grajdurilor. Tocmai acum sunt foarte ocupate să-și hrănească puii, așa că săgetează încolo și încoace tot timpul chiar prin fața ferestrei mele. O adevărată distracție! Mă antrenez în fiecare dimineață fără măcar să ies din cameră. Ieri am făcut pariu cu Gaston, pe o mie de franci, că voi ochi șase din zece și, ce să vezi, am nimerit opt! Cred că nu există ceva mai bun ca rândunelele pentru exercițiu zilnic. Am spus întotdeauna că ar trebui introdus ca antrenament obligatoriu în toate școlile de tir. Se opri o clipă ca să numere cu atenție picăturile ce și le turna, dintr-o sticlură de doctorii, în paharul cu vin.

— Ascultă, Juliette dragă, nu fi proastă; hai cu mine la Paris mâne dimineață. Ai nevoie de puțină distracție după ce-ai stat singură săptămâni întregi în colțul ăsta pierdut. Are să fie un spectacol splendid, cel mai frumos concurs ce s-a văzut vreodată. Vor lua parte toți țintașii de elită din Franța și să nu mi mai spui pe nume dacă n-ai să-l vezi pe președintele Republicii oferind medalia de aur vărului tău. Apoi îți ofer O cină veselă la Gafe Anglais, după care te duc la Palais Royal

să vezi „Une nuit de noces”[98]. E-o bomboană de piesă, te distrezi grozav; am văzut-o de patru ori până acum, dar mi-ar face plăcere s-o mai văd încă o dată împreună cu tine. Patul este așezat în mijlocul scenei, amantul stă ascuns dedesubt, iar mirele, care-i un hodorog... Conte, vădit enervat, făcu un semn soției și ne ridicarăm de la masă.

— Niciodată n-aș putea ucide o ciocârlie, zise el pe un ton sec.

— Nu, dragă Robert, hohoti viconte, de asta sunt sigur, fiindcă n-ai nimeri!

M-am urcat în camera mea clocotind de mânie și aproape plmngând de rușine că trebuise să mă stăpânesc. Pe când îmi făceam valiza, abatele intră în cameră. L-am rugat să-i spuie contelui că fusesem chemat la Paris și eram silit să plec cu trenul de miezul nopții.

— Nu vreau să mai dau niciodată ochii cu bestia aceea, căci nu m-aș putea stăpâni să nu-i zbor monoculul acela impertinent din căpățâna-i seacă!

— Nu care cumva să încerci una ca asta, căci te-ar ucide pe loc. Este foarte adevărat că-i un țintaș cu faimă. S-a bătut nu știu de câte ori în duel, veșnic caută ceartă și-i foarte rău de gură. Nu-ți cer decât să-ți stăpânești nervii treizeci și șase de ore. Mâne seara trebuie să plece la-concursul de la Paris și, fie vorba între noi, voi fi la fel de bucuros ca dumneata când îl voi vedea plecând.

— De ce? Abatele rămase tăcut.

— Ei bine, monsieur l'Abbe, îți voi spune eu de ce. Din pricină că-i îndrăgostit de verișoara lui, iar dumneata nu-l poți suferi și n-ai încredere în el.

— Deoarece ai ghicit adevărul, Dumnezeu știe cum, mai bine să-ți spun că i-a cerut mâna, dar ea l-a refuzat. Din fericire, contesa nu ține la el.

— Dar se teme de el, ceea ce-i poate și mai rău.

— Contelui îi displace foarte tare prietenia lui cu contesa, de asta nu vrea s-o lase singura la Paris, unde viconte o ia veșnic pe la petreceri și teatre.

— Eu nu cred că pleacă mâne.

— Cu siguranță, pleacă; jinduiește prea mult medalia de aur, pe care mai mult ca sigur o va câștiga, căci într-adevăr este un țintaș fără pereche.

— Aș vrea să fiu și eu, căci aș doborî cu plăcere o astfel de bestie, ca să răzbun rândunelele. Ce știi despre părinții lui? Cred că este ceva putred în neamul său.

— Mama lui era o contesă germană foarte frumoasă, înfățișarea-i arătoasă o moștenește de la ea, dar am priceput că a fost o căsnicie nefericită. Tatăl lui era un mare bețivan, fiind știut ca om supărăcios și ciudat. Spre sfârșitul vieții ajunsese aproape nebun. Unii spun ca s-ar fi sinucis.

— Sper din tot sufletul că fiul îi va urma exemplul; cu cât mai curând, cu-atât mai bine. Cât despre nebunie, nu mai are mult până acolo.

— Ai dreptate, este adevărat ca vicontele se arată foarte ciudat în multe privinți. Bunăoară, așa cum îl vezi, voinic cât un taur, este veșnic îngrijorat de sănătatea lui și mereu i-e frică să nu ia tot felul. De boli. Ultima dată când a stat aici, fiindcă băiatul grădinarului se îmbolnăvisese de febră tifoidă, a plecat imediat. Ia într-una doctorii, trebuie să fi observat că-n timpul mesei și-a turnat în pahar niște picături.

— Da, a fost singura clipă când s-a oprit din pălăvrăgeală.

— Mereu consultă noi doctori. Păcat că nu te are la inimă, altfel sunt sigur că ai căpăta un nou client... Ce Dumnezeu te-a apucat de răzi?

— Râd de-o idee năstrușnică ce mi-a trecut chiar acum prin minte. Nu există ceva mai bun decât râsul pentru un om furios! Ai văzut în ce stare mă aflam când ai intrat în cameră. Ai să te bucuri când îți voi spune că m-am liniștit și sunt cât se poate de bine dispus. M-am răzgândit, nu mai plec la noapte. Hai să mergem jos, să stăm cu ceilalți în fumoar, îți făgăduiesc că purtarea mea va fi ireproșabilă. Vicontele, congestionat la față, sta în picioare înaintea oglinzii celei mari, răsucindu-și nervos mustața â la general Galliffet. Lângă fereastră, contele citea Figaro.

— Ce plăcere neașteptată să te întâlnesc aici, Monsieur le suédois! Rânji batjocoritor vicontele, fixându-și monoculul în ochi, ca și cum ar fi vrut să vadă mai bine cât voi fi în stare să îndur. Sper că nu te-a adus înapoi un nou caz de colită?

— Nu, până acum, dar nu se știe niciodată.

— După cât înțeleg, te-ai specializat în colita; păcat că nimeni nu știe nimic despre boala asta atât de interesantă! Fără îndoială că toată știința o păstrezi numai pentru dumneata. Ești bun, te rog, să-mi spui și mie ce-i colita? Este cumva molipsitoare?

— Nu, nu în înțelesul obișnuit al cuvântului.

— Este primejdioasă?

— Nu, dacă-i descoperită imediat și tratată cum trebuie,. — de dumneata, desigur?

— N-am venit aici în calitate de medic. Contețle a avut amabilitatea să mă invite și-s musafirul său.

— A! într-adevăr! Și ce se va întâmpla cu toți bolnavii dumitale de la Paris, cât timp lipsești?

— Probabil că se vor însănătoși.

— De asta sunt sigur, răcni înveselit vicontele.

A trebuit să mă așez lângă abate și să iau în mână un jurnal, ca să mă pot stăpâni. Vicontele privea nervos pendula de pe cămin.

— Urc s-o caut pe Juliette, ca să facem o plimbare prin parc; este o crimă să stai în casă când afară-i o lună atât de frumoasă.

— Soția mea s-a dus la culcare, roști sec contețle din fotoliul său; nu-se simțea tocmai bine.

— De ce naiba nu mi-ai spus până acum? Îi întoarse vorba înciudat vicontele mai turnându-și un pahar de coniac. Abatele cetea Journal des Debats, dar am observat ca bătrâni lui ochi șireți ne pândeau într-una.

— Ce mai e nou, Monsieur l'Abbe?

— Tocmai citeam că poimâine are loc competiția sportivă organizată de La Societe du Tir de France și că președintele Republicii oferă câștigătorului o medalie de aur.

— Pun pariu cu dumneata pe-o mie de franci că va f i a mea, strigă vicontele bătându-se cu pumnul în pieptu-i lat; afară de cazul c-ar deraia expresul de noapte pentru Paris, ori, adaogă el cu un rânjet răutăcios spre mine, ori că m-aș îmbolnăvi de colită!

— Încetează cu coniacul, Maurice, zise contele din colțul lui. Ai băut mai mult decât poți suporta, tu es saoul comme un polonais![\[99\]](#)

— Curaj, doctore Colită, pufni de răs vicontele, nu fi atât de deprimat. Bea un coniac, poate că nu-i totul pierdut pentru dumneata! Sunt dezolat că nu-ți pot fi pe plac, dar de ce nu-î cercetezi pe abate, care veșnic se plânge de ficatul și digestia lui? Monsieur l'Abbe, de ce nu vrei să-i faci o plăcere doctorului Colită? Nu-l vezi că moare de pofta să-ți examineze limba? Abatele urmă să-și citească în tăcere Journal des Debats.

— Nu vrei? Dar tu, Robert? Aveai o mutră cam îmbufnată în timpul mesei. De ce nu-i arăți suedezului limba? Sunt sigur că ai colită! Nu vrei să-i faci o plăcere doctorului? Nu! Ei, doctore Colită, n-ai noroc! Dar ca să te mai înviiorezi puțin, am să-ți-o arăt pe-a mea; privește-o cu atenție.

Și cu un rânjet drăcesc, scoase limba la mine. Parcă era o himeră de pe Notre-Dame. M-am ridicat și i-am examinat cu atenție limba.

— Limba dumatăle arată foarte prost, am rostit eu cu gravitate după un moment de tăcere; arată foarte prost! Imediat se răsuci în loc și-și cercetă limba în oglindă — o limbă urâtă, încărcată, de vechi fumător. I-am luat mâna căutându-i pulsul care bătea precipitat și febril din pricina sticlei de șampanie și a celor trei coniacuri.

— Ai pulsul foarte rapid, am rostit eu. I-am pus mâna pe fruntea teșită.

— Durere de cap?

— Nu!

— O să te doară cu siguranță mâne dimineață, când te vei trezi. Abatele scăpă din mâna Journal des Debats.

— Descheie-ți pantalonii, am rostit cu severitate. Se supuse automat, blând ca un mieluşel. I-am repezit peste diafragmă o lovitură ușoară, care-i stârni un sughit.

— Aha! am exclamat eu; apoi, cu voce domoală, uitându-mă țintă în ochii lui: mulțumesc, îmi ajunge. Conte scăpă din mâna Figaro. Abatele, cu gura căscată, își înalță brațele spre ceruri. Viconte sta încremenit înaintea mea.

— Încheie-ți pantalonii, i-am poruncit, și bea un coniac, căci vei avea nevoie. Își încheie mașinal pantalonii și dădu de dușcă paharul cu coniac pe care i-l întindeam.

— În sănătatea dumitale, Monsieur le viconte, i-am spus, ridicându-mi și eu paharul la buze; în sănătatea dumitale! El își șterse broboanele de sudoare de pe frunte și se întoarse spre oglindă ca să-și privească din nou limba. Făcu o sforțare desperată să râdă, fără a izbuti.

— Vrei să spui că... crezi că... vrei să spui că...

— Nu vreau să spun nimic, n-am nimic de spus, nu sunt medicul dumitale.

— Și ce trebuie să fac? bâlbâi el.

— Trebuie să te așezi în pat — și cu cât mai repede cu atât mai biae; altfel, va trebui să te ducem pe sus până acolo. M-am îndreptat spre cămin și-am tras cordonul soneriei.

— Condu-l pe domnul viconte în camera lui, m-am adresat eu valetului, și spune-i servitorului său să-l culce imediat. Sprijinindu-se cu toată greutatea de brațul valetului, viconte se îndreptă spre ușă împleticindu-se. A doua zi dimineață am făcut o plimbare minunată călare, numai cu singur, și am găsit din nou ciocârliia sus, în înaltul văzduhului, cântând soarelui imnul dimineții.

— Am răzbunat uciderea surorilor tale, i-am spus ciocârliei. Cât privește rândunelele, va veni și pentru ele vremea. Îmi luam gustarea de dimineață în cameră împreună cu Leo, când

cineva bătu la ușă. În prag apăru un omuleț cu înfățișare timidă, care mă salută cu multă politețe. Era doctorul satului ce venise, spuse el, să prezinte omagiile sale colegului de la Paris. Mă simțeam foarte măgulit, i-am răspuns, rugându-l să ia loc și oferindu-i o țigară, îmi povesti despre câteva cazuri interesante pe care le tratase în ultima vreme, apoi, conversația începând a lâncezi, doctorul se sculă să plece.

— A! uitasem; am fost chemat noaptea trecută la viconte Maurice și l-am văzut din nou chiar adineaori. Eram dezolat să aud că viconte se simțea rău, dar speram ca nu-i nimic serios. Avusesem deosebită plăcere să-l văd noaptea trecută la cină, într-o splendidă formă și dispoziție.

— Nu știu ce să spun, zise doctorul, cazul este cam ciudat și cred că-i mai prudent să nu mă pripesc a trage o concluzie definitivă.

— Ești un om înțelept, mon cher confrere; desigur că-l ții în pat?

— Desigur. Nenorocirea-i că viconte trebuie să plece astăzi la Paris; se-nțelege însă că nici nu mai poate fi vorba de așa ceva.

— Desigur. Este conștient?

— Oarecum.

— Atât cât te poți aștepta de la dânsul, presupun?

— Spun drept, la început am crezut că are o simplă indigestie gastrică. S-a trezit însă cu o teribilă migrenă și acum s-a pornit pe-un sughiț ce nu mai încetează. Arată rău de tot și-i convins că suferă de colită. Mărturisesc că n-am tratat niciodată un caz de colită. Am avut intenția să-i prescriu ulei de ricin, căci are o limbă foarte urâtă; dacă însă colita este ceva în genul apendicitei, atunci cred că uleiul de ricin nu-i indicat. Ce părere aveți? Nu face altceva tot timpul decât să-și ia pulsul și să-și cerceteze limba. Și mai curios este că simte o foame grozavă. Ce s-a înluriat când nu i-am ciat voie să-și mănânce gustarea de dimineață!

— Ai avut dreptate. E mai bine să fii sever și să iei măsurile de precauție; încă patruzeci și opt de ore de-acum înainte n-are voie nimic altceva decât apă.

— De acord.

— N-are rost să-ți dau eu sfaturi, se vede bine că te pricepi în meserie, nu sunt însă de aceeași părere în privința uleiului de ricin. Eu, în locul dumitale, n-aș ezita să-i dau o doză mare. Nu trebuie să te zgârcești; trei linguri pline au să-i priască grozav.

— Trei linguri mari pline, ați spus?

— Da, cel puțin trei și mai ales cu niciun preț mâncare, numai apă goală.

— De acord. Îmi plăcea foarte mult doctorul satului și ne-am despărțit buni prieteni. După-amiază, contesa îmi propuse o plimbare cu trăsura, pentru a face o vizită bătrânei marchize. Plimbare minunată, pe alei umbroase, pline de ciripit de păsărele și zumzet de găze. Contesa se săturase de a mă tot tachina, dar era foarte bine dispusă și nu părea de loc îngrijorată de subita indispoziție a vărului ei. Marchiza se simțea minunată, îmi spuse ea, dar săptămâna trecută fusese teribil de tulburată de dispariția subită a lui Loulou. Sculase toată slujitorimea în puterea nopții ca să-l caute. Marchiza nu închisese o clipă ochii și zăcea încă în pat când își făcuse

Loulou apariția, după amiază, cu o ureche sfârtecată și un ochi aproape scos din cap. Stăpână-sa telefonase imediat veterinarului din Tours, și Loulou se afla acum iarăși în perfectă stare.

Eu și Loulou am fost prezentați unul altuia de către marchiză după toate regulile etichetei. Mai văzusem vreodată un cățeluș așa de frumos? Nu, niciodată. „Cum se poate?” horeai Loulou, cu reproș, la mine. „Te pretinzi mare iubitor de câni și nu mă mai recunoști? Nu-ți amintești cum m-ai scos din magazinul acela de câni, groaznic...” Dornic să schimb conversația, l-am îmbiat pe Loulou să-mi miroasă mâna. El se opri brusc și prinse a-mi adulmeca degetele, pe rând. „Da, desigur, îți recunosc perfect mirosul dumitale aparte. Mi-l reamintesc foarte bine de data trecută, când l-am simțit în prăvălia de câni; drept să-ți spun, îmi cam place... Ah! — adulmecă lacom — pe sfântul Rocco, ocrotitorul tuturor cățeilor! Îmi miroase a ciolan, a ciolan mare! Unde-i ciolanul? De ce nu mi l-ai dat? Nătărăii ăștia nu-mi dau niciodată ciolane, își închipuie că-s primejdioase pentru cățeluși. Ce proști! Cui i-ai dat osul?” Dintr-un salt, sări pe genunchii mei, adulmecând cu furie. „Ei! Asta-i bună! Alt câne! Și numai un cap de cine! Un coșcogea dulău! Un câne uriaș, și-i curg și balele pe la colțurile gurii! S-ar putea să fie un Saint-Bernard! Eu sunt un cățel mic și cam sufăr de astmă, dar am inimă vitează și nu cunosc frica. Ai face bine sa-i spui elefântoiului dumitaâe de câne să-și caute de treabă și să nu cumva să se apropie do mine ori de stăpâna mea, că-l mânânc de viu! — Miroși iar cu dispreț. — Biscuiți Spratt! așa, va să zică, asta ai mâncat aseară, namilă ordinară, îmi vine greață numai când miroase a biscuiți de-aceia tari și scârboși pe care mă sileau să-i mânânc la prăvălie! Foarte mulțumesc, nu-mi trebuie biscuiți Spratt. Prefer biscuiți Albert, turtă dulce sau o bucată mare din tortul cu migdale de pe masă. Biscuiți Spratt!” Se aburcă din nou cât putu de repede cu piciorușele-i scurte și butucănoase în poala stăpânii.

— Mai vino pe la noi înainte de a te întoarce la Paris, îmi spuse simpatica marchiză. „Da, mai vino, smârcâi și Loulou; la drept vorbind, n-aș putea spune că ești un tip nesuferit! Ia ascultă, îmi făcu semn Loulou pe când mă ridicam să plec,

mâne-i lună plină și-s foarte agitat; nu mi-ar strica și mie o mică escapadă.” Apoi, clipind șiret din ochi: „Nu cumva știi întâmplător dacă nu sunt ceva dame mops, mai micuțe, prin împrejurimi? Nu-i spune nimic stăpânei, nu pricepe nimic în asemenea chestiuni... Asculta! n-are nicio importanță statura, mă acomodez cu orice mărime dacă n-am încotro i” Da, Loulou avea dreptate, era lună plină. Nu iubesc luna. Tainica necunoscută a răpit prea mult somn ochilor mei și mi-a șoptit prea multe la ureche. Soarele n-are nicio taină; strălucitorul zeu al zilei, care a dat viață și lumină înneguratei noastre lumi, veghează încă asupra-ne cu ochiul lui sclipitor, pe când ceilalți zei de pe malurile Nilului, din Olimp și Walhalla s-au mistuit de mult în umbră. Nimeni însă nu știe ceva despre lună, despre palida hoinară rătăcitoare printre stele, care ne privește stăruitor din depărtări cu ochii ei ce nu cunosc somnul, scânteietori și înghețați, cu zâmbet batjocoritor pe buze. Contele nu se sinchisea de lună câtă vreme putea sta tihnit în fumoar cu țigara lui de după-masă și Figaro în mână. Contesa iubea luna. Îi plăcea nespus tainica-i lumină, îi erau dragi visele-i tulburătoare, îi plăcea să stea lungită în barcă și să privească în sus, la stele, pe când eu vâsleam încet pe lacul scânteietor. Îi plăcea mult să rătăcească pe sub teii bătrâni din parc, când scăldați într-o lumină argintie, când învăluiti într-o umbră atât ele acâncă încât trebuia să mă ia de braț ca să nu se rătăcească, îi mai plăcea să se așeze pe-o bancă singuratică și să ramâie cu ochii ei mari, pierduți în noaptea tăcută. Din când în când vorbea, dar arar — și-mi plăcea tăcerea la fel de mult ca vorbele ei.

— De ce nu-ți place luna?

— Nu știu. Poate că mă tem de ea.

— De ce te temi?

— Știu eu? E-atâta lumină că-ți pot vedea ochii ca doua stele strălucitoare și totuși atât de întuneric că mă tem să nu rătăcesc drumul. Sunt un străin în lumea viselor.

— Dă-mi mâna, să-ți arăt eu drumul. Credeam că ai o mână atât de puternică, de ce tremură așa? Da, ai dreptate, e numai un vis, nu vorbi ca să nu-și ia zborul. Ascultă! Auzi?. E privighetoarea.

— Nu, e pitulicea.

— Sunt sigură că-i privighetoarea. Nu vorbi! Ascultă! Ascultă! Juliette începu a cânta cu vocea ei dulce, mângâioasă ca zefirul de seară printre frunze.

Non, non, ce n'est pas le jour,

Ce n'est pas l'alouette,

Dont les chants ont frappe ton oreilie inquiete.

C'est le rossignol Messenger de l'amour. [100]

— Nu vorbi! Nu vorbi! O bufniță slobozi strigătu-i rău prevestitor deasupra capetelor noastre, în copac. Contesa sări în picioare cu un țipaî de spaimă. Ne întoarserăm tăcuți.

— Noapte bună, îmi spuse ea când ne despărțirăm în hol. Mâne-i lună plină. Pe mâne. Leo dormea în camera mea; era un secret mare și ne simțeam amândoi cam vinovați.

— Unde-ați fost și de ce ești așa de palid? mă întrebă Leo în vreme ce urcam pe furiș scara. Toate luminile din castel sunt stinse și toți câinii din sat au tăcut. Trebuie să fie foarte târziu.

— Am fost departe tare, într-o țară stranie plină de taina și visuri și era cât pe ce să mă răătăcesc.

— Nu mai puteam de somn și era să adorm în cușca mea când bufnița m-a trezit tocmai la timp ca să mă pot strecura în hol, în urma ta.

— Și pe mine m-a trezit tocmai la timp, dragă Leo, îți place bufnița?

— Nu, răspuse Leo. Prefer un fâzănaș. Mai adineaori am mâncat unul ce alerga într-o rază de lună, chiar pe la nasul meu. Știu că-i oprit, dar nu m-am putut împotrivi ispitei. N-ai să mă trădezi paznicului, nu-i așa?

— Nu, prietene; iar tu n-ai să mă vinzi majordomului ca ne-am întors acasă așa de târziu.

— Mai încape îndoială!

— Leo, nu-ți pare rău cel puțin ca ai furat puiul de fazan?!

— Mă silesc să-mi pară rău.

— Dar nu-i ușor, i-am spus eu.

— Nu, mormăi Leo, lingându-se pe bot.

— Leo, ești un hoț, și nu ești singurul de aici, și ești... cel mai prost câine de pază! Tu, care ești pus să alungi hoții, de ce nu-ți scoli stăpânul în clipă cu glasul tău puternic, în loc să stai și să mă privești cu ochi atât de prietenoși?

— Nu pot. Îmi ești drag.

— Prietene Leo, de vină-i numai somnorosul paznic de noapte din înaltul bolții cerești! De ce nu-și întoarce felinarul spre fiecare ungher întunecos din parc pe unde se află câte-o bancă sub un tei bătrân în loc să-și tragă scufia de noapte peste bătrâna-i scăfârlie pleșuvă și să se lase furat de somn, încredințând misiunea de paznic prietenei lui, bufnița. Ori poate se prefăcuse numai c-a adormit și ne pândise tot timpul cu coada ochiului său răutăcios, păcătosul și prefăcutul de moșneag, bătrân donjuan ramolit, ce se plimbă țanțoș printre stele ca un vieux marcheur[101] al bulevardelor, prea uzat ca să mai poată face dragoste, gășind însă plăcere să-i vadă pe ceilalți pierzându-și capul și făcându-se ridicoli.

— Unii pretind că luna-i o femeie tânără și frumoasă, zise Leo.

— Nu-i crede, prietene! Luna-i o fată bătrână și smochinită, care spionează de departe, cu ochi otrăviți, nemuritoare tragedie a iubirii muritoare.

— Luna-i o stafie, zise Leo.

— O stafie? Cine ți-a spus?

— Un strămoș de-al meu a aflat în urmă cu veacuri, în trecătoarea Saint-Bernard de la un urs bătrân, care aflase și e! de la Atta Troll[102], care aflase la rândul lui chiar de la Ursul cel Mare ce domnește peste toți urșii. De asta se tem cu toții de luna din cer. Nu-i de mirare că și nouă, cânilor, ne este frică și urlăm la ea; chiar și strălucitul Sirius, care-i mai marele tuturor cânilor, se face palid când o vede strecurându-se afară din mormântul ei, înăâțându-și din întuneric chipul sinistru. Aici, jos, pe pământul nostru, îți închipui că ești singurul care nu poți dormi când luna-i sus? Află că toate sălbătăciunile, toate

vietățile ce se târăsc, toate câte mișună prin păduri și câmpii își părăsesc vizuinile și-o iau razna înspăimântate de razele ei primejdioase. Se vede că ai fost foarte absorbit în contemplarea altcuiva astă noapte în parc, altfel cu siguranță ai fi observat că era o stafie cea. Care te-a pândit tot timpul, îi place strigoaicei să se furișeze pe sub teii unui parc bătrân, să viziteze ruini de castel ori de biserică, să rătăcească prin vechi cimitire, aplecându-se asupra fiecărui mormânt pentru a citi numele morților, îi place să se așeze și să contemple cu, ochii ei cenușii ca oțelul tristețea câmpiilor înzăpezite ce acoperă pământul ca un lînțoliu, ori să tragă ca ochiul prin ferestrele unui dormitor pentru a speria cu vreun vis rău pe adormit.

— Destul, Leo, să nu mai vorbim de lună, căci altfel nu mai închidem ochii toată noaptea; mă face să mă-nfior! Neaptea bună, îmbrățișază-mă, prietene, și haidem la culcare.

— Dar ai să tragi obloanele, nu-i așa? zise Leo.

— Da, întotdeauna le trag când e lună. A doua zi dimineată, pe când ne luam gustarea, i-am spus lui Leo că trebuie să mă întorc imediat la Paris; era mai prudent, căci era lună plină astăzi și eu aveam douăzeci și șase de ani, iar stăpâna lui douăzeci și cinci — ori poate douăzeci și nouă? Leo mă văzuse făcându-mi bagajele și toți câinii știu ce înseamnă asta. Ani coborât la Monsieur l'Abbe și i-am spus obișnuita minciună: că eram chemat la un consult important și trebuia să plec cu trenul de dimineată, îi părea foarte rău. Contele, care tocmai se urca în șa ca să plece în plimbarea de dimineată, își exprimă și el părerea de rău; natural, nici vorbă nu putea fi s-o deranjez pe contesă atât de devreme. De altfel, aveam să mă întorc foarte curând. În drum spre gară m-am întâlnit cu prietenul meu, doctorul satului, întorcându-se cu docarul de la vizita lui matinală la viconte. Bolnavul se simțea foarte slăbit și făcea gălăgie mare că vrea să mănânce. Doctorul însă fusese neînduplecat, refuzând să-și ia răspunderea de a-i îngădui altceva în afară de apă. Cataplasma de pe stomah și punga de gheață de la cap, care trebuiseră mereu schimbate în timpul nopții, îl împiedicaseră pe bolnav să doarmă, îi puteam da vreun sfat? Nu, eram încredințat că bolnavul se află pe mâni bune. Poate, dacă starea rămâne staționară, ar putea încerca, pentru variație, să-i puie punga de gheață pe stomah și

cataplasma la cap. Câtă vreme socoteam eu că ar trebui ținut bolnavul la pat, dacă nu se ivește vreo complicație?

— Cel puțin încă o săptămână, până la lună nouă. Ziua mi se păruse lungă. Eram bucuros că mă întorsesem în Avenue de Villiers. M-am culcat imediat. Nu prea mă simțeam bine, mă întrebam dacă n-oi fi având puțină febră, dar doctorii nu știu niciodată dacă au ori n-au febră. Am adormit numaidecât, așa de obosit mă simțeam. Nu știu de câtă vreme dormeam când dintr-o dată am băgat de seamă ca nu mai sunt singur în cameră. Deschizând ochii, am zărit afară, la geam, un chip livid ce mă aținea cu găvanele albe ale ochilor; uitasem de data asta să închid obloanele- încet, pe tăcute, ceva se strecură în odaie întinzând un braț deșirat ca tentaculul unei uriașe caracatițe de-a lungul podelei, până la pat.

— Așa, va să zică, până la urma urmei tot vrei să te întorci la castel! chicoti gura știrbă cu buze vinete. Era atât de bine și plăcut noaptea trecută sub tei, nu-i așa? Eu, cavalier de onoare la cununie, și-n jurul vostru corul privighetorilor! Auzi, privighetori în august! într-adevăr că trebuie să fi fost plecați tare departe amândoi, cine știe tocmai pe ce tărâmurii! Și-acuma vrei să te întorci în astă noapte acolo, hai? Bine, pune-ți hainele și suie-te pe aibă mea rază de lună pe care-ai numit-o atât de politicoș tentacul de caracatiță și te voi readuce într-o clipă sub tei; lumina mea călătorește tot atât de iute ca visurile tale.

— Nu mai visez, m-am trezit de tot și nu doresc să mă întorc, spectru al lui Mefisto!

— Ia te uită, acum visezi că ești treaz! Și încă nu ți-ai isprăvit vocabularul de invective stupide! Spectru al lui Mefisto! M-ai poreclit până acum vieux marcheur, donjuan și fată bătrână și intrigantă. Da, te-am pândit noaptea trecută în parc și aș dori să știu care dintre noi doi juca rolul lui Don uan, afară dacă nu cumva ai dori să-ți spun Romeo? Pe Jupiter! Nu-i semeni de loc! Imbecil orb! Asta-i numele tău adevărat, imbecil care nu poate vedea nici măcar ce-a văzut atât de bine dobitocul tău de câne, că eu n-am nici vârstă, nici sex, nici viață, că sunt o fantasmă.

— Fantasma cui?

— Fantasma unei lumi moarte. Ferește-te de fantasme! Ai face bine să încetezi cu ocările de nu vrei să te orbesc pe loc cu fulgerul razelor mele străvezii, dar mult mai ucigătoare pentru ochii oamenilor decât săgeata de aur a zeului Soare. Atât îți mai spun, visătorule care blestemi. Zorile se pregătesc să apară pe cerul răsăritului, trebuie să mă întorc în mormântul meu, altfel nu mai văd calea. Sunt bătrână și obosită, îți închipui că-i ușor lucru să fii sortită a rătăci de seara până dimineța când toate se odihnesc? Mă numești fantasmă sinistră și întunecată, crezi că-i ușor să fii vesel când trebuie să trăiești într-un mormânt, dacă se poate chema trai așa ceva, cum spuneți unii dintre voi muritorii. Și tu vei coborî în mormânt într-o zi, la fel ca și pământul pe care stai acum, ce-i sortit morții la fel ca tine. M-am uitat la fantomă și-am observat pentru prima oară cât de bătrână și ostenită părea și era cât pe ce să-mi fie milă de dânsa dacă amenințarea ei de a mă orbi fiu m-ar fi înfuriat din nou.

— Cară-te de-aici, cioclu bătrân și morocănos, am strigat! nu-i nicio speranță să-ți găsești de lucru, sunt plin de viață!

— Știi, chicoti ea strecurându-se în patul meu și punându-mi o mână lungă și albă pe umăr, știi de ce l-ai pus la pat pe imbecilul acela de viconte cu o pungă de gheață pe stomah? Ca să răzbuni rândunelele? Știu eu mai bine de ce. Ești un șarlatan, Othello. Ca să-l împiedici de a se plimba noaptea pe lună cu...

— Ia-ți gheara de pe mine, păianjen bătrân și veninos, de nu vrei să sar din pat și s-o sfârșesc cu tine! Făcând o sforțare violentă să-mi ridic brațele adormite, m-am trezit lac de sudoare. Camera era inundată de o dulce lumină argintie. Deodată, vâlul de pe ochii mei vrăjiți dispăru și prin fereastra deschisă am văzut luna plină, frumoasă și senină, privindu-mă din înaltul unui cer fără de nouri. Lună, feciorelnică zeiță! Mă auzi oare în liniștea nopții? Pari așa de blândă, dar și așa de tristă; poți înțelege suferința? Poți ierta? Poți vindeca răni cu balsamul curatei tale lumini? Poți să mă înveți uitarea? Vino, dulce surioară, așază-te lângă mine, sunt atât de obosit! Pune mâna ta rece pe fruntea mea arzătoare și potolește-mi zbuluciumul gândurilor! Șoptește-mi la ureche ce trebuie să fac, încotro să mă îndrept ca să uit cânăecul Sirenelor! M-am dus

la fereastră și-am rămas multă vreme urmărind-o pe regina nopții în drumul ei printre stele. Ce bine le cunoșteam pe toate dintr-atâtea nopți de nesomn și le rosteam pe rând numele: înflăcăratul Sirius, Castor și Pollux cei atât de iubiți de navigatorii antichității, Arcturus, Aldebaran, Capella, Vega, Casiopeea! Dar cum se numea steaua luminoasă ce scândeia deasupra capului meu, chemându-mă cu lumina ei cristalină, stăruitoare? O cunoșteam bine! Lumina ei îmi călăuzise de-atâtea ori barca pe mări furioase, îmi arătase de-atâtea ori calea pe întinderile înzăpezite și-n codrii patriei mele: Stelia Polaris, Steaua Polară! Iată calea, vino după mine și vei fi mântuit!

LE DOCTEUR SERA ABSENT PENDANT UN MOIS
PRIERE S'ADRESSER AU DR. NORSTROM, 66,
BOULEVARD HAUSSMANN[103].

***7* LAPONIA**

Soarele se și coborâse după Vassojarvi, dar ziua mai dura încă, înflăcărată de o lumină via ce se întuneca încetul cu încetul schimbându-se în portocaliu și rubiniu. O pâclă de aur cobora peste munții albaștri cu sclipitoare câmpuri de zăpadă purpurie și mesteceni argintii, colorați în galben-viu, pe care scânteia cea dintâi promoroacă. Munca zilei se sfârșise. Bărbații se întorceau în tabără cu lasso-urile pe umăr, femeile cu donițele mari, din lemn de mesteacăn, pline cu lapte proaspăt. Cireada de o mie de renâți vegheată pe de lături de câni păzitori, era adunată în jurul taberei pentru a fi noaptea la adăpost de primejdia lupilor și a lincșilor. Mugetul neconținut al vițelilor și tropotul sonor al copitelor se stinse treptat și totul intră în tăcere; numai din când în când se auzea lătratul unui câne, strigătul ascuțit al rânduneții de noapte ori glasul puternic al vreunei bufnițe răsunând în depărtările munților. Stăteam la locul de cinste, îngă Turi, în cortul plin de fum. Ellekare, femeia lui, aruncă o bucată de brânză de ren în oala atârnată deasupra focului și ne dădu pe rând, întâi bărbaților și apoi femeilor și copiilor, câte o strachină de supă groasă, pe care o mâncărăm în tăcere. Cât rămăsese în oală se împărți la câinii ce nu erau de strajă și care se strecurară înăuntru unul câte unul, culcându-se lângă foc. Băurăm apoi pe rând, din cele două cești ale gospodăriei, câte-o cafea neagră gustoasă, după care își scoaseră cu toții pipele scurte din pungile de piele

și prinseră a fuma cu mare poftă. Bărbații se descălțată de ghetele de ren și întinseră la uscat în fața focului smocurile de iarba carex; laponii nu poartă ciorapi. Am admirat iarăși forma perfectă a picioarelor mici, cu scobitura tălpii elastică și călcâiele viguroase și bombate. Câteva femei își luară pruncii adormiți din leagănele de scoarță de mesteacăn captușite cu mușchi moale, atârinate de stâlpii cortului și le dădură să sugă. Altele începură a căuta în cap copiii mai mărișori ce stăteau pe burtă în poala lor.

— Îmi pare rău că ne părăsești așa de repede, zise moș Turi. Șederea ta aici a fost plăcută și te-am îndrăgit. Turi vorbea bine suedeza. Cu mulți ani în urmă fusese chiar și la Lulea ca să predea plângerea laponilor împotriva noilor coloni guvernatorului provinciei, un îndârjit apărător al cauzei lor pierdute și unchi de-al meu. Turi era bărbat semeț, șef absolut al tribului său de cinci kator-i, locuite de cei cinci feciori ai lui, cu soțiile și copiii, toți muncind din greu din zori și până-n noapte ca să-i îngrijească cireada de o mie de reni.

— Acuși vine vremea să plecăm și noi cu corturile aiurea, urmă Turi. Sunt sigur că vom avea o iarnă timpurie. Curând, zăpada va fi prea tare pe sub mesteceni ca să mai poată-ajunge renii la mușchiul dedesubt, înainte de sfârșitul lunii trebuie să pornim în jos, spre pădurile de pini. Cunosc după felul cum latră câinii că au adulmecat putoare de lup. Nu spuneai tu că ai dat peste urmele ursului cel bătrân când ai trecut ieri prin cheile Sulmo? întrebă el pe-un băietan lapon care tocmai intrase în cort și se cinchise lângă foc. Da, văzuse urmele și încă o mulțime altele, de lup. Eram încântat să aud că mai existau urși pe acolo, am spus eu; auzisem că nu mai rămăseseră decât foarte puțini prin părțile acelea. Aveam dreptate, îmi răspunse Turi, ursul cu pricina era un animal bătrân, care sălășluia în împrejurimi de ani de zile; fusese văzut de multe ori clând târcoale prin trecătoare. De trei ori îl încolțiseră iarna când dormea, dar el izbutise de fiecare dată să scape! Era un urs bătrân, foarte viclean. Turi trăsese și cu pușca într-însul, dar el clătinase numai din cap și-l privise cu ochii lui șireți. Știa prea bine că niciun glonț obișnuit nu-l poate ucide. Numai un glonț de argint, turnat într-o sâmbătă noaptea lângă cimitir îl putea omorî, căci era ocrotit de Uldra,

— De Uldra? Da, n-auzisem de Uldra, poporul cel mărunț care locuiește sub pământ? Când ursul se așază pe somn iarna, ei îi aduc hrană noaptea; se-nțelege că niciun animal nu poate dormi iarna întreagă fără mâncare, râse pe înfundate Turi. Există o lege a urșilor că nu le este îngăduit să ucidă om. Dacă o calcă, Uldra cei mărunți nu mai aduc hrană și-atunci ursul nu mai poate dormi iarna. Ursul nu-i viclean și perfid ca lupul. Are putere cât doisprezece oameni și istețime cât unul singur. Lupul însă este isteț cât doisprezece oameni și are putere numai cât unul. Ursului îi place lupta dreaptă. Dacă întâlnește un om și omul acela se duce la el și-i spune: „Hai să ne luăm la unita, nu mi-e frică de tine”, ursul îl pălește numai, doborându-l și-o ia la picior fără sa-i facă vreo stricăciune. Nu atacă niciodată femeia, trebuie numai să-i arate că-i femeie și nu bărbat. L-am întrebat pe Turi dacă a văzut vreodată pe acei Uldra. El nu, soția lui îi văzuse și copiii îi zăriseră de multe ori. H auzise însă trebăluind sub pământ. Uldra cei mărunți umblă în timpul nopții și dorm în timpul zilei, căci nu văd de loc la lumina zilei. Uneori, când se întâmplă să-și așeze laponii corturile chiar deasupra locului unde trăiesc ei, aceștia le dau semn să-și mute în altă parte așezările. Sunt foarte prietenoși dacă-i lași în pace. Însă de-i tulburi, presară o pulbere pe mușchi de mor renii pe capete. S-a întâmplat chiar să le răpească câte-un prunc lapon din leagăn și să puie în loc unul dintr-ai lor. Pruncii lor au fața acoperită de păr negru și dinți lungi, ascuțiți. Unii spun că trebuie să-l bați pe copil c-o varguță de mesteacăn aprinsă până ce maica lui nu-i mai poate îndura țipetele și-ți aduce înapoi pruncul, luându-și-l pe-al ei. Alți oameni spun că trebuie să te porți cu dânsul ca și cum ar fi copilul tău, atunci mama Uldra, recunoscătoare, îți aduce singură pruncul. Pe când Turi povestea, se iscă ceartă mara între femei — care din cele două metode ar fi mai bună — și mamele, cu priviri îngrijorate, își strângeau pruncii la sân. Lupul este cel mai mare dușman al laponilor. Nu îndrăznește să atace o cireada de reni, stă nemișcat și lasă vântul să-i poarte duhoarea lui într-acolo. Cum simt renii miros de lup, se răzlețesc care-ncotro spăimântați, și-atunci fiara se repede și-i ucide unul câte unul, de multe ori până la doisprezece într-o singura noapte. Dumnezeu a zămislit toate animalele afară de lup, care-i scornit de diavol. Când un om s-a mânjit cu sângele

altui om, adesea diavolul îl prelace în lup dacă nu și-a mărturisit păcatul. Lupul are puterea să adoarmă pe laponii ce păzesc cireada noaptea numai uitându-se la dâșii din întuneric cu ochii lui sticliți. Nu-l poți ucide cu un glonț obișnuit decât dacă l-ai purtat în buzunar doua duminici de-a rândul la biserică. Cel mai bun mijloc este să-l întreci cu schiurile pe zăpadă moale și să-l pălești cu bâta peste vârful botului; atunci numai decât se rostogolește și moare. Chiar el, Turi, ucisese în asemenea chip zeci de lupi. O singură dată nu nimerise lovitura iar lupul îl mușcase de picior. Și în timp ce povestea, îmi arată o cicatrice urâtă. Iarna trecută un lapon fusese mușcat de un lup care se rostogolea, pe moarte. Laponul pierdu atâta sânge, încât căzu în zăpadă și adormi. A doua zi îl găsiseră mort, înghețat alături de lupul ucis. Apoi mai este și jderul care sare la beregata renului și-l apucă chiar de vâna cea mare, rămânând agățat așa, kilometri întregi, până ce renul pierde atâta sânge încât cade jos și moare. Mai este și vulturul, care înșiacă în gheare vițeei noi născuți scăpați numai pentru o clipă de sub supravegherea mamei lor. Și linxul ce se furișează nesimțit ca o pisică și sare la renul răzlețit ce și-a pierdut drumul. Turi mărturisi că nu-l ducea de loc mintea cum putuseră laponii din străvechi timpuri să-și păzească cirezile până a nu se fi întovărășit cu cânele, în acele zile de demult, cinele obișnuia să vâneze renul în tovărășia lupului. Dar cânele, care-i cel mai deștept dintre toate animalele, descoperise repede că-i mai priincios pentru el să lucreze cu laponul decât cu lupul. Așa că veni și propuse laponului să-l primească în slujba lui cu condiția să se poarte ca un prieten cu el toată viața, iar când îi va sosi ceasul morții să-l spânzure. De asta până în ziua de azi laponii își spânzură întotdeauna câinii când ajung prea bătrâni și nu mai pot munci; chiar și cățeeii abia născuți care trebuie sacrificați din lipsă de hrană sunt întotdeauna spânzurați. Cânele a pierdut darul vorbirii când l-a dobândit omul, dar pricepe tot ce-i spui. Odinioară toate animalele grăiau, chiar florile, copacii și pietrele, toate lucrurile neînsuflețite care erau zămislite de același Dumnezeu ce l-a făcut și pe om. De aceea omul trebuie să fie bun cu toate lighioanele și să se poarte cu toate lucrurile neînsuflețite ca și cum ar mai auzi și-ar mai înțelege, în ziua judecății de apoi, Dumnezeu va chema întâi pe dobitoace să aducă mărturie

împotriva oamenilor morți. Numai după ce animalele vor fi grăit, îi va chema și pe oameni să mărturisească. L-am întrebat pe Turi dacă nu se află cumva vreun stalo prin împrejurimi. Auzisem atâtea despre ei, în copilărie; ce n-aș da să întâlnesc și eu vreunul din acei căpcăuni uriași.

— Să ne ferească Dumnezeu! răspuse Turi tulburat. Nu știi că râul pe care-l treci mâine prin vad se mai cheamă încă râu! Stalo, în amintirea bătrântului căpcăun care trăia acolo de de mult cu vrăjitoarea de nevestă-sa? N-aveau decât un singur ochi âmândoi așa că veșnic se certau și se băteau de la dânsul, care din ei să-l poarte, își mâncau întotdeauna copiii, ba pe deasupra și o mulțime de copii lanoni când le venea la îndemână. Stalo spunea că-i plăceau mai mult pruncii de lapon, căci ai lui prea aveau gust de pucioasă. Odată, pe când străbăteau ei lacul într-o sanie trasă de-doisprezece lupi, au prins a se certa ca c! e obicei de la ochi și Stalo s-a înfuriat așa de cumplit c-a dat o lovitură de-a găurit fundul lacului, iar peștii au ieșit cu toții pe acolo și nu. S-au mai întors înapoi niciodată. De asta lacul acela se cheamă până în ziua de azi lacul Siva. Mâne-l vei trece cu barca și vei vedea singur că nu este țipenie ele pește într-însul. L-am mai întrebat pe Turi ce se întâmplă când se îmbolnăvesc laponii, cum o scot la capăt fără de doctor. Erau foarte rar bolnavi, îmi răspuse, mai ales în timpul iernii. Numai în iernile foarte geroase se întâmplă uneori să degere și să moara noii născuți. Doctorul venea să-i vadă de două ori pe an din porunca regelui și Turi socotea că era de ajuns. Două zile îi trebuiau pentru a străbate mlaștinile călare și încă una ca să treacă muntele cu piciorul, iar ultima oară când trecuse râul prin vad era cât pe ce să se înece. Avea noroc că printre ei se aflau o mulțime de vraci care puteau lecu aproape toate boalele lor cu mult mai bine decât doctorul regelui. Tămăduitorii erau ocrotiți de Uldra, care-i învățase arta lor. Unii dintre ei aveau puterea să-ți aline suferința numai punând mâna pe locul dureros. Pentru cele mai multe beteșuguri foloseau luarea de sânge și fricțiunile. Mercurul și sulful erau-și ele foarte bune, de asemeni o linguriță de tabac într-o ceașcă cu cafea. Două broaște fierte două ore în lapte erau un leac tare bun ce alina tușea; un broscoi mare era și mai bun dacă-l puteai găsi. Broscii vin din nourii; când nourii umblă pe jos, broscii cad cu sutele pe zăpadă. Altcum nu

poate fi, căci îi găsești uneori pe cele mai pustii întinderi de zăpadă unde nu afli urmă de ființă viețuitoare. Zece păduchi fierți în lapte cu multă sare și băuți pe stomacul gol sunt un leac sigur împotriva găâbcnării, o boală foarte obișnuită la laponi primăvara. Mușcătura de câne se vindecă frecând rana cu sângele aceluși câne. Dacă freci locul bolnav cu lina unui mieluț, îți trece pe dată durerea, căci Isus Cristos a vorbit adesea de miel. Când cineva trage să moară, dă de veste întotdeauna un corb ori o cioară care vine și se așază pe stâlpul cortului. Atunci nu trebuie nici să vorbești, nici să faci zgomot ca nu cumva Viața speriată să-și, ia zborul și cel ce moare să fie condamnat a trăi o săptămână între două lumi. Dacă-ți pătrunde în nări miros de mort, ești în primejdie să mori și tu. Nu se afla cumva prin împrejurimi vreun vraci dintre aceia? L-am întrebat pe Turi; doream mult să stau de vorbă cu unul din ei. Nu, cel mai aproape se afla un lapon bătrân, pe nume Mirko, care trăia de cealaltă parte a muntelui. Era bătrân tare, Turi îl știe din copilărie. Era un strașnic tămăduitor și foarte iubit de seminția Uldra. Toate dobitoacele se apropiau de el fără teamă, nefăcându-i niciun rău, căci ele recunosc de îndată pe cei ocrotiți de Uldra. Îți ia durerea numai atingându-te cu mâna. Pe tămăduitori îi poți recunoaște întotdeauna după forma mâinii. Dacă pui în palma unui astfel de vraci o pasăre împușcată în aripă, ea rămâne cuminte acolo căci îl simte că-i tămăduitor. Am întins mâna spre Turi, care nu bănuia că sunt medic. El o privi cu atenție fără să rostească o vorbă, îmi îndoii fiecare deget în parte cu multă grijă, măsură distanța dintre degetul mare și arătător, apoi murmură ceva soției care îmi luă la rândul ei mâna în gheara-i mică, cafenie ca de pasăre, cu o expresie de neliniște în ochii ei migdalați.

— Maică-ta nu ți-a spus că te-ai născut cu scufia norocului? De ce nu ți-a dat sân? Cine te-a alăptat? Ce limbă vorbea doica? N-a pus cumva vreodată sânge de corb în laptele tău? Nu ți-a atârnat la gât o gheară de lup? Nu te-a pus să atingi o hârcă de mort când erai copil? Ai văzut vreodată un Uldra? Ai auzit vreodată zurgălăii renului lor alb în străfundul pădurii?

— E tămăduitor, e tămăduitor, rosti soția lui Turi aruncându-mi o privire iute, neliniștită.

— Este ocrotit de Uldre, repetară cu toții, și în ochii lor se citea o expresie aproape de spaimă. Mi-am tras mâna înapoi, cuprins parcă și eu de spaimă. Era vremea să ne culcăm, spuse Turi; ziua fusese lungă, iar eu trebuia să pornesc în zori. Ne-am întins cu toții în jurul focului ce ardea mocnit și îndată se lăsă întunericul în cortul plin de fum. Nu vedeam decât steaua polară ce scapără în jos spre mine prin gaura de fum a cortului. Prin somn am simțit apăsarea caldă a unui trup de câne pe piept și botu-i moale rezemat în palma mea. La revărsatul zorilor eram cu toții în picioare, întreaga tabără se trezise ca să asiste la plecarea mea. Am împărțit prietenilor mei modeste daruri de tabac și bomboane atât de prețuite de ei și cu toții îmi urară călătorie bună. Dacă totul mergea bine, trebuia să ajung a doua zi la Forsstugan, care era cea mai apropiată așezare omenească în acea sălbăticie a mlaștinilor, torentelor, lacurilor și codrilor în care-și statorniciseră patria nestatornicii laponi. Ristin, nepoata lui Turi în vârstă de șaisprezece ani, avea să-mi fie călăuză. Rupea puțin suedeza, mai fusese o dată până la Forsstugan și trebuia să se ducă mai departe, până la primul sat cu biserică pentru a urma din nou la școala laponă. Ristin mergea înaintea mea îmbrăcată cu tunică lungă, albă de ren, pe cap cu căciulită de lână roșie. Era încinsă cu un chimir lat de piele, brodat cu fir albastru și galben și împodobit cu paftale și catarama din argint masiv. La cingătoare purta cuțitul, punga de tutun și scafa. Am observat că avea și o toporiște de tăiat lemne trecută pe sub cingătoare. Era încălțată cu jambiere de piele moale, albe de ren, bine strânse peste pantalonii largi bufanți, tot de piele, în picioarele micuțe avea ghete cochete, albe, tot de ren, frumos cusute cu ață albastră. În spate purta laukos-ul, — o raniță din coajă de mesteacăn, în care-și ducea cele câteva lucrșoare și merindea noastră. Era de două ori mai mare decât rucsacul meu, dar greutatea lui nu părea s-o apese de loc. Își dădea drumul la vale, pe povârnișul prăpăstios, cu pas iute și nesimțit de animal, sărind vioaie ca un iepuraș peste trunchiuri răsturnate și băltoace. Din când în când, sprintenă ca o capră, se avânta pe vreun stei ca să privească împrejur. La poalele colinei am dat peste un râu lat; nici n-avusesem bine timp să mă întreb cum îl vom trece, că ea se și vârâse în apă până la șolduri. Nu-mi rămânea altceva de făc. Ut decât s-o urmez în râul rece ca gheața, îndată însă m-am încălzit când

începurăm a urca dealul râpos din partea cealaltă cu o viteză vertiginosă. Fata rar scotea câte-o vorbă, de altfel, asta n-avea nicio importanță deoarece tot nu înțelegeam mai nimic din ce-mi spunea. Suedeza ei era la fel de stâlcită ca lapona mea. Ne-am așezat pe mușchiul moale dinaintea unul prânz gustos alcătuit din biscuiți de secară, unt proaspăt, brânză, limbă de ren afumată și o apă rece, minunată luată din pâraiașul de munte și băută din scafa Ristinei. Ne-am aprins pipele și-am încercat din nou să ne înțelegem.

— Știi numele acelei pasări? am întrebat-o.

— Lahol, surise Ristin, recunoscând imediat dulcele fluierat, ca de flaut, al ploierului care împărtășește singurătatea laponilor și-i foarte iubit de ei. Dintr-o tufă de sălcii se înalță cântecul fermecător al măcăleandrului.

— Jilou! Jilou! risc Ristin. Laponii spun că măcăleandrul are în gușă un clopoțel și ca știe o sută de cântece. Sus, deasupra capetelor noastre, sta ca țintuită pe cerul albastru o cruce neagră. Era vulturul regal, supraveghind, nemișcat pe aripile lui, pustia-i împărăție. Dinspre lacul din munte ajungea până la noi chemarea stranie a cufundacului.

— Ro, ro, raik, îl imită la perfecție Ristin. Asta înseamnă s Azi va fi frumos! Azi va fi frumos! Când cufundacul spune: Var luk, var luk, luk, luk, înseamnă: iar va ploua, iar va ploua, iar, iar, îmi explică ea. Stăteam acolo, întins pe spate în mușchiul moale, fumându-mi pipa și privind pe Ristin cum își aranja cu grijă lucrurile în laukos-ul ei: un șaluț albastru de lână, încă o pereche nouă de ghetuțe de ren, o pereche de mănuși roșii, frumos brodate pentru biserică și o biblie. Din nou mă uimi forma delicată a mânilor ei micuțe ca a tuturor laponilor. Am întrebat-o ce avea în cutiuța făcută din rădăcină de mesteacăn. Cum nu puteam înțelege o vorbă din lunga-i explicație într-un amestec de suedeză, finlandeză și laponă, m-am ridicat și am deschis cutia, înăuntru parcă ar fi fost un pumn de țarină. Ce voia să facă cu ea? Iarăși se strădui să-mi lămurească și iarăși n-am izbutit s-o înțeleg. Scutură din cap nerăbdătoare; sunt sigur că mă socotea tare prost. Deodată se trânti jos pe mușchi și rămase așa lungită, nemișcată, cu ochii închiși. După asta se ridică și scormoni în mușchi ca să scoată

un pumn de țarină pe care mi-l întinse cu o față foarte serioasă. Atunci am priceput ce ținea în cutioara din rădăcină de mesteacăn. Era puțin pământ de pe mormântul unui lapon ce murise în pustietate, îngropat sub zăpadă, iarna trecută. Ristin îl ducea preotului, ca să citească deasupra lui rugăciunea morților și apoi să-l presare în cimitir. Ne-am pus ranițele în spinare și-am pornit rai departe. Pe măsura ce coboram panta, aspectul peisajului se schimba din ce în ce. Străbăteam acum nesfârșite tundre acoperite de iarbă carex prin care creșteau ici-colo tufe galbene-aurii de zmeură pe care-o culegeam din mers și o mâncam. Singuraticii mesteceni pitici, betula nana, ai înălțimilor creșteau în crângurile de mesteceni argintii amestecați cu plopî, frasini, tufărișuri de soc, cireși sălbateci și coacăze. Pătrunserăm apoi într-o pădure deasă de brazi falnici. După vreo două ore de mers, intraram în niște chei înalte, cu pereți prăpăstioși de stâncă acoperiți de mușchi. Deasupra capetelor noastre cerul era încă luminat de soarele înserării, dar în văgăună era aproape întuneric. Ristin arunca priviri neliniștite în jur; se vedea bine că avea grabă să iasă din trecătoare înainte de căderea nopții. Deodată rămase locului neclintită. Am auzit trosnetul unei crengi rupte și am zărit o matahală neagră la mai puțin de cincizeci de metri înaintea mea.

— Fugi! îmi șopti Ristin, albă ca varul, cu mânuța încleștată pe toporiștea de la chimir. Bucuros aș fi fugit dacă aș fi fost în stare. Am rămas neclintit, țintuit locului de o crampă violentă în pulpele picioarelor, îl puteam vedea acum foarte deslușit: sta ridicat în două picioare într-un tufăriș de afine ce-i ajungea până la genunchi și în botu-i mare atârna o mlădiță încărcată cu fructele lui preferate. Se vedea bine că-l tulburasem în mijlocul os-pățului. Era un exemplar neobișnuit de mare și, după înfățișarea jerpelită a hainei, se cunoștea că-i un urs foarte bătrân și nu mai încăpea îndoială că era același despre care îmi vorbise Turi.

— Fugi, am șoptit la rândul meu Ristinei, vrând să fac pe cavalerul, să mă port bărbătește, acoperindu-i retragerea. Valoarea morală a acestei intenții era oarecum micșorată de faptul că nu eram încă în stare să mă clintesc din loc. Ristin nu fugi, în loc s-o ia la goană, mă făcu martorul unei scene de

neuitat ce merita într-adevăr osteneala unei călătorii de la Paris până în Laponia. N-aveți decât să nu dați crezare celor ce va povestesc, că nu mă supăr. Ristin, cu o mână pe toporiște, făcu câțiva pași înainte spre urs; cu cealaltă mână își ridică tunică, dându-și la iveală pantalonii largi de piele purtați de femeile lapone. Ursul scăpă din bot creanga de afine, adulmecă puternic de câteva ori și-o porni cu pasul lui apăsător spre desișul brazilor, dispărând în pădure.

— Se vede că eu îi plac mai puțin decât afinele, râse Ristin în vreme ce-o luam la picior cât puteam de repede.

Îmi povesti apoi cum în primăvară, când maica ei o adusesese acasă de la școala laponă, dăduseră peste ursul aproape în același loc, în mijlocul cheilor și cum o tulise la sănătoasă îndată ce mama ei îi arătase că-i femeie.

Ieșirăm curând din chei și mersem, prin codrul ce se întuneca, pe covor de mușchi argintiu moale ca o catifea și înflorat cu tufe de căline și perișor. Nu era nici lumină, nici întuneric, ci minunatul crepuscul al nopții de vară polare. Cum de nimerea Ristin drumul prin pădurea fără cărare era ceva de neînțeles pentru mintea mea mărginită. Pe neașteptate, am dat iar peste prietenul nostru pârâiașul și-abia am avut vreme să mă aplec să-i sărut fața răcoroasă ca noaptea pe când el sălta grăbit pe lângă noi. Ristin mă vesti că trebuie să cinăm. Cu o iuțea nemaipomenită „ciopli cu toporiștea niște surcele și aprinse focul de popas între doi bolovani. Am mâncat, apoi ne-am fumat pipele și-am adormit imediat adânc, cu ranițele căpătâi. Ristin mă trezi mînzându-mi căciulită ei roșie plină cu afine; nu era de mirare că-i plăceau așa de tare ursului celui bătrân asemenea fructe, în viața mea nu mi s-a părut mai bună o gustare de dimineață. Am plecat mai departe. Hei! iată-l din nou pe prietenul nostru pârâul dănțuind voios la vale peste movile și pietre, îndemnându-ne cu cântecul lui să coborâm cu el jos, la lacul de munte. Și l-am ascultat de teamă să nu se piardă singur prin întunecime! Din când în când, îl scăpăm din ochi, dar îl auzeam cântându-și lui singur, mereu. Din când în când se oprea ca să ne aștepte la poalele unei stânci prăpăstioase ori lângă un arbore doborât, repezindu-se apoi și mai iute ca niciodată, pentru a câștiga timpul pierdut. Curând scăpă de primejdia de a-și pierde drumul în întuneric, căci

noaptea o zbughise înapoi pe picioarele-i sprintene de spiriduș, afundându-se în codru. O flacăra de lumină aurie pâlpâi pe vârfulurile copacilor.

— Piavi! zise Ristin; răsare soarele! Prin ceața văii de la picioarele noastre un lac de munte își deschidea pleoapa. M-am apropiat de lac cu bănuiala neplăcută a altei băi reci. Din fericire, mă înșelam. Ristin se opri deodată înaintea unei eka mici, o barcă cu fundul plat, pe jumătate ascunsă sub un brad răsturnat. Era a nimănui și-a tuturor, slujind laponilor să treacă, în rarele lor vizite, spre cel mai apropiat sat cu biserică, unde-și schimbau pieile de ren pe cafea, zahăr și tutun, cele trei articole de lux din viața lor. Apa lacului era de culoarea albastră a cobaltului, mai frumoasă chiar decât albastrul de safir al Grotei Albastre de la Capri. Era atât de străvezie încât mi s-a părut chiar că zăresc în fundul lui gaura pe care o făcuse fiorosul Stalo. Pe la mijlocul lacului ne-am întâlnit cu doi călători maiestroși ce înotau unul lângă altul cu mândrele lor coarne înălțate deasupra apei. Noroc că m-au luat drept un lapon, așa că ne-au lăsat să ne apropiem atât de mult că le puteam vedea ochii frumoși, catifelati ce ne priveau fără teamă. Foarte ciudat lucru, ochii elanului ca și ai renului par să te privească ținând drept în ochi ori din ce poziție te-ai uita la ei. Am urcat repede malul pieptiș din cealaltă parte și străbăturăm din nou o nesfârșită câmpie mlăștinoasă unde nu ne puteam călăuzi decât după soare, încercările mele de a explica Ristinei întrebuițarea busolei de buzunar avură atât de puțin succes, încât am renunțat și eu de a mă mai uita la ea, încredințându-mă instinctului de animal abia domesticit al fetei lapone. Era vădit că se grăbea tare și în curând am avut impresia că nu mai cunoștea bine drumul. Uneori o pornea cât putea de iute într-o direcție, apoi se oprea brusc, adușmea vântul cu nări palpitânde și se repezea în altă direcție, repetând manevra. Din când în când, se apleca amirosind pământul ca un câne.

— Rog, zise ea deodată, arătând cu mâna spre un nor jos ce venea spre noi cu o iuțeață vertiginosă, lățindu-se peste mlaștini. Ceață, într-adevăr! într-o clipă ne-am pomenit învăluiți într-o negură opacă, deasă ca o ceață londoneză de noiembrie. Trebuia să ne ținem de mină ca să nu ne pierdem unul de altul. Am luptat așa vreo oră ori două, cufundați până

la genunchi în apa rece ca gheața. În cele din urmă, Ristin mărturisi că 3 pierdut drumul și va trebui să așteptăm până se va ridica ceața. Cât va mai dura oare? Ristin nu știa; poate o zi și-o noapte, poate numai o oră, totul depindea de vânt. Treceam prin cea mai grea încercare a vieții mele. Știam prea bine că din pricina echipamentului nostru sumar o întâlnire cu ceața în nesfârșitele mlaștini era cu mult mai primejdioasă decât întâlnirea cu ursul în pădure. Știam de asemeni că nu era altceva de făcut decât să stăm locului și să așteptăm. Ore de-a rândul am rămas acolo, așezați pe ranițele noastre, înfășurați în ceață ca într-un cerșaf rece ca gheața. Dar culmea desperării am atins-o când am vrut să-mi aprind pipa și am descoperit că buzunarul vestei era plin de apă. Pe când priveam încă amărât cutia de chibrituri udă, Ristin își aprinse pipa cu amnarul. O altă înfrângere a civilizației a fost în clipa când am vrut să-mi pun o pereche de ciorapi uscați și am descoperit că rucsacul meu impermeabil londonez, de cea mai bună calitate, era răzbit de apă, pe când toate lucrurile Ristinei, din laukos-ul din scoartă de mesteacăn făcut acasă, erau uscate ca paiul. Tocmai când așteptam să fiarbă apa pentru o mult dorită ceașcă de cafea, o neașteptată pală de vânt stinse flacăra lămpii mele cu spirt. Cât ai clipi, Ristin se și avântă în direcția vântului și se întoarse poruncindu-mi să-mi pun imediat ranița în spate. În mai puțin de o minută, un vânt puternic și constant ne bătea drept în fața și vălurile cetii se înălțară repede deasupra capetelor noastre. Tocmai în afundul văii, chiar la picioarele noastre, văzurăm un râu năreț strălucind ca un paloș în soare. De-a lungul țărnelui celălalt, o pădure neagră de pini se întindea cât cuprindeai cu ochii. Ristin ridică mâna și arătă spre o coloană subțire de fum ce se înălța peste vârful arborilor.

— Forsstugan, zise ea. Se repezi pe pantă la vale și, fără să sovăie o clipă, se vârî până la gât, iar eu după ea. Curând nu mai atinserăm fundul cu piciorul și trecurăm râul înot, întocmai ca elanii în lacul din pădure. După o jumătate de oră de mers prin pădure, de partea cealaltă a râului, am ajuns într-un luminiș ce se cunoștea că-i deschis de mâna omenească. O namilă de dulău lapon se repezi în goana mare spre noi, lătrând îndârjit. Dar după ce ne adulmecă bine, îl cuprinse o

nespusă veselie că ne vede și o luă înaintea noastră ca să ne arate drumul dând prietenos din coadă...

Lars Anders din Forsstugan sta în băătăura casei lui spoite roș, cu cojoc lung din piele de oaie, înalt de aproape doi metri în saboții lui de lemn.

— Bun sosit în pădure! zise el. De unde vii tu? De ce n-ai lăsat-o pe fetița laponă să treacă singură înot râul, ca sa-ți aducă barca mea? Mai pune un buștean pe foc, Kerstin, strigă el în casă către nevastă. A trecut râul înot cu o copilă laponă și trebuie să-și usuce hainele amândoi. M-am așezat împreună cu Ristin pe-o bancă scundă, în fața focului.

— E ud ca o vidră, zise mama Kerstin, ajutându-mă să-mi scot ciorapii, pantalonii bufanți, puloverul și cămașa de flanelă de pe trupul șiroind de apă și atârându-le la uscat pe o frânghie prinsă de-a lungul tavanului. Ristin își scosese haina de ren, jambierele, pantalonii și vesta de lână; cămașă n-avea. Și stăturăm acolo, unul lângă altul pe banca de lemn, dinaintea flăcărilor focului, goi-goluți așa cum ne făcuse Dumnezeu. Cei doi bătrâni socoteau că-i un lucru foarte firesc — și chiar așa era. Peste o oră, inspectam noua mea locuință — îmbrăcat cu paltonul cel lung negru, de duminică, din stofă de lână țesută în casă, al lui rnoș Lars și cu saboții lui în picioare — pe când Ristin sta lângă cuptorul din bucătăria unde mama Kerstin frământa de zor pâne. Străinul care poposise ieri acolo împreună cu un lapon finlandez mâncase toată pânea din casă. Feciorul lor era plecat la tăiat lemne de cealaltă parte a lacului și în cămăruța lui de deasupra staulului aveam să dorm eu. Sperau că n-are să mă supere mirosul vacilor. De fel, ba chiar îmi plăcea. Moș Lars spuse că se duce în herbre[104] să caute o piele de oaie cu care să-mi învelească patul; era sigur că voi avea nevoie de ea, căci nopțile începuseră a fi reci. Herbre-ul era ridicat pe patru stâlpi groși de lemn, la înălțimea unui stat de om deasupra solului, la adăpost de vizitatorii cu patru picioare și de troienele iernii. Cămara de provizii era plină de haine și blăni ordonat atârdate de coarne țintuite în pereți. Se afla acolo haina de blană de lup a lui moș Lars, blănurile de iarnă ale nevestei lui și jumătate duzină de piei de lup. Pe podea era întinsă o învelitoare de sanie splendidă, din blană de urs. Pe alt cuier atârna rochia de mireasă a Mamei Kerstin, cu

corsaju-i de mătase în culori vesele, frumos brodat cu fir de argint și fusta lungă verde de lână, capa de blană de veveriță, boneta garnisită cu horbotă veche, cordonul de piele roșie cu paftale de argint masiv. Pe când coboram din herbre pe scară, i-am atras atenția lui moș Lars că uitase să încuie ușa. Nu-i nimic, mi-a răspuns el; lupii, vulpile și nevăstuicile n-aveau să le ia hainele, iar lucruri de mâncare nu erau în herbre. După o raită prin pădure, m-am așezat sub un brad mare de lângă ușa bucătăriei, la o cină strașnică: păstrăv de Laponia, cel mai bun din lume, pâine de casă abia scoasă din cuptor, brânză proaspătă și bere făcută acasă. Am vrut s-o chem și pe Ristin să mănânce cu mine, dar mi-am dat seama că nu îngăduia eticheta. Avea. Să stea la masă cu nepoții, în bucătărie. Bătrânii se așezaseră amândoi lângă mine, privindu-mă cum mănânc.

— L-ai văzut pe rege? Nu, nu-l văzusem, nu veneam de la Stockholm, ci de-a dreptul din altă țară, din alt oraș cu mult mai mare decât Stockholmul. Moș Lars nu știa că se află pe lume un oraș mai mare ca Stockholmul. I-am spus mamei Kerstin cât de mult admirasem frumoasa-i rochie de mireasă. Surise și-mi răspunse că înaintea ei o purtase maică-sa când se cununase. Dumnezeu știe câți ani or fi de-atunci.

— Desigur că nu lăsați herbre-ul deschis noaptea? am întrebat.

— De ce nu? zise moș Lars. Nu este nimic de mâncare acolo, iar lupii și vulpile, după cum ți-am mai spus, nu-i nici primejdie să ne șterpelească hainele.

— Dar le-ar putea lua altcineva, herbre-ul se află izolat în Dădure, la. Câteva sute de metri departe de casa dumitale. Nu-i învelitoarea din blană de urs face o mulțime de parale și brice anticar din Stockholm ar plăti bucuros câteva sute de riksdaler pe rochia de mireasă a soției dumitale. Cei doi bătrâni mă priviră vădit surprinși.

— Dar n-ai auzit când ți-am spus că eu singur am împușcat și ursul acela și toți lupii? Nu pricepi că-i haina de nuntă a femeii mele și că o are de la maică-sa? Că toate ne aparțin nouă cât timp trăim, iar când vom muri vor trece în stăpânirea fiului nostru? Cine să le ia? Ce vrei să spui? Moș Lars și

Mama Kerstin mă priveau ca și cum întrebarea mea aproape că-i jignise. Deodată, Lars Anders se scarpină în cap cu o expresie șireată în ochii lui bătrâni.

— Acum am priceput ce vrea să spuie, se întoarse e] spre femeia lui, râzând încetișor; e vorba de cei pe care dumnealor îi numesc hoți! L-am întrebat pe Lars Anders ce știa despre lacul Siva și iacă era adevărat ce-mi spusese Turi că uriașul Stalo spărsese cu pumnul fundul lacului dând drumul peștilor pe acolo. Da, era foarte adevărat, nu se afla niciun pește în lac, pe când în toate celelalte lacuri din munte erau berechet. Însă n-ar fi putut spune dacă răul acela fusese săvârșit de-un stalo. Laponii erau superstițioși și ignoranți. Nu-s nici măcar creștini și nimeni nu știe de unce-s veniți. Vorbesc o limbă care nu se aseamănă cu niciuna de pe suprafața pământului. Se aflau cumva uriași ori trolli[105] aici, peste râu?

— În vremurile de demult se-nțeâge c-au fost, zise moș Lars. Când era copil, auzise tot felul de întâmplări cu trollul cel mare care trăia acolo, în munte. Era foarte bogat și-avea stite de pitici sluți care-i păzeau aurul de sub munte și mii de vite, albe toate ca neaua și cu tălângi de argint la gât. Dar de când regele a început să arunce în aer stâncile ca să scoată minereu de fier și s-a apucat să construiască drum de fier, n-am mai auzit nimic despre troll. Bineînțeles că mai există încă Skogsra, muma pădurii care cerca mereu să momască pe oameni spre adâncurile codrului ca să-i rățăcească. Uneori îi chema cu glas de pasăre, alteori cu glas dulce de femeie. Mulți spuneau ca era chiar o femeie adevărată, foarte rea și foarte frumoasă. Dacă o întâlnești în pădure trebuie s-o iei imediat! a fugă și de întorci cumva capul o singură clipă ca să te uiți la ea, ești pierdut. Nu trebuie să stai niciodată jos sub un copac în pădure la lună plină, căci numaidecât vine să se așeze îngă tine și te înlănțuie cu brațele pe după grumaz, ca o femeie ce dorește dragostea bărbatului. Dar ea vrea numai sa-ți sugă sângele din inimă.

— Are ochi negri, foarte mari? am întrebat tulburat. Lars Anders nu știa, el n-o văzuse niciodată, însă fratele nevestei lui o întâlnise în pădure pe o noapte cu lună. De atunci și-a pierdut somnul și n-a mai fost niciodată cu mintea întregă; rămăsese neom până în ziua de azi. Dar spiriduși nu se aflau

cumva prin împrejurimi? Ba da, din neamul cel mărunț erau destui pe-acolo, furișându-se prin jurul casei la vremea inseratului. Era unul care trăia în grajdul vacilor. Nepoței îl văzuseră de multe ori. Nu făcea niciun rău dacă era lăsat în pace și i se punea regulat strachina lui cu arpacaș în cotlonul știut. Nu se cade să-ți bați joc de el. O dată, un inginer de la calea ferată, care trebuia să construiască podul peste râu, minase peste noapte în Forsstugan. Îmbătându-se el, scuiase în castronașul cu arpacaș spunând: „Să fiu afurisit dacă există cu-adevărat spiriduși!” Spre înserat, când trecuse înapoi peste lacul înghețat, calul îi alunecase pe gheață, căzuse și fusese sfâșiat de o haită de lupi, A doua zi dimineață, niște oameni care se întorceau de la biserică îl găsiseră pe inginer stând în sanie, înghețat bocnă. Împușcase doi lupi — și dacă n-ar fi avut pușca, fără doar și poate că l-ar fi mâncat și pe el dihăniile.

— La ce depărtare de Forsstugan se afla cea mai apropiată așezare omenească?

— La opt ore de mers călare prin pădure, cu un cal bun.

— Am auzit glas de tălângi când m-am plimbat prin pădure acum o oră; probabil că sunt multe vite prin împrejurimi. Lars Anders scuiă tutunul din gură și-mi răspunse scurt că mi se păruse. Nu se aflau vite în pădure la o distanță mai mică de o sută de mile. Cele patru vaci ale lui erau în grajd. Eram sigur, am stăruit eu, că auzisem tălângile departe, în pădure, ba chiar mă uimise sunetul lor frumos, parcă ar fi fost de argint. Lars Anders și Mama Kerstin se priviră tulburați, dar niciunul nu spuse nimic. Le-am urat noapte bună și m-am dus în odaia mea, deasupra grajdului vacilor. Pădurea se înălța, tăcută și sumbră, în fața ferestrei. Am aprins lumânarea de seu de pe masă și m-am lungit pe pielea de oaie, obosit și somnoros după atâta umblet. Am ascultat un timp cum rumegau vacile prin somn, apoi mi s-a părut că aud strigătul unei bufnițe departe, în funduri de păduri. Priveam flacăra palidă a luminării de seu de pe masă, și era ca o mângâiere pentru ochii mei, căci nu mai văzusem lumânare de seu de când eram copil în bătrâna casă părintească. Mi se părea că văd, printre pleoapele ce mi se închideau, un băiețel ce-și deschidea anevoie calea prin zăpada înaltă, într-o mohorâtă dimineață de

iarnă pe când se îndrepta spre școală ducând în spate o legăturică de cărți prinst într-o curea și ținând în mână o lumânare de seu întocmai ca aceea. Fiecare școlar trebuia să-și aducă lumânarea lui ca s-o aprindă la pupitru, în clasă. Unii copii aduceau lumânări groase, alții subțiri, la fel de subțiri ca cea care ardea acum pe masă. Părinții mei erau oameni cu stare, și pe pupitrul meu ardea o lumânare groasă. Pe banca de alături ardea cea mai subțirică lumânare din toată clasa, căci mama băiatului de lângă mine era săracă tare. Dar eu am căzut la examenul de Crăciun, iar el a ieșit premiantul întâi, căci mintea lui era mai luminată. Parcă auzeam zăngănind ceva pe masă. Se vede că dormisem o toană, căci lumânarea de seu își sfârșea ultimele pâlپături. Am zărit totuși foarte limpede un omuleț numai cât palma mâinii mele, așezat pe masă turcește, cu picioarele sub el, care tot trăgea de lanțul ceasului, aplecându-și capul cărunt, bătrâncios într-o parte ca să poată auzi mai bine ticăitul ceasornicului meu de buzunar. Era atât de interesat, încât nu observă că eu mă ridicasem din așternut și-l priveam. Dar dând deodată cu ochii de mine, scăpă lanțul și, lăsându-se să alunece în jos pe piciorul mesei, ca marinarii, o zbughi spre ușă cu toată viteza piciorușelor lui mititele.

— Nu te teme, spiriduș micuț, i-am spus; sunt eu. Nu fugi de-aici, c-am să-ți arăt ce-i înăuntrul cutiei de aur care te interesa așa de tare. Poate suna întocmai ca un clopot de biserică, duminica. Spiridușul se opri numaidecât și mă privi cu ochișorii lui blânzi.

— Zău că nu mai pricep nimic, făcu el. Parcă simțisem miros de copil în camera asta, altfel n-aș fi intrat, doamne ferește; dar tu pari a fi om mare. Ia te uită! N-aș fi crezut... strigă el aburcându-se pe scaunul de lângă pat. N-aș fi crezut în asemenea noroc! Să te găsesc tocmai aici, pe meleagurile astea îndepărtate! Ai rămas tot copilul de altădată — așa cum te-am văzut ultima oară în odăița ta din bătrâna casă părintească — altfel nici nu m-ai fi putut vedea în astă noapte, stând pe masă. Nu mă recunoști? Eu eram cel ce venea în fiecare seară în cămăruța ta de copil, când toată casa dormea, ca să-ți pun toate în ordine, alinându-ți necazurile de peste zi. Îmi aduceai întotdeauna de ziua ta o bucată de cozonac și o mulțime de nuci, struguri și dulciuri din pomul de Crăciun. Nu

uitai niciodată să-mi pui castronașul meu cu arpacaș. De ce ți-ai părăsit vechea casă părintească din mijlocul codrilor? Pe-atunci erai veșnic cu zâmbetul pe buze, de ce ai un aer atât de trist acum?

— Pentru că mintea mi-e veșnic frământată, pentru că nu pot rămâne nicăieri, nu pot uita, nu pot dormi.

— Întocmai ca tatăl tău. De câte ori nu l-am pândit plimbându-se încolo și încioace prin cameră noaptea întreagă!

— Spune-mi ceva despre tata, îmi amintesc atât de puțin de dânsul.

— Tatăl tău era un om ciudat, posomorât și tăcut. Era bun cu toți săracii și cu toate animalele, dar adesea se arăta aspru cu cei din juru-i. Mâncai multă bătaie de la dânsul, dar și erai un soi rău. Nu ascultai de nimeni și se părea că nu ții nici la taică-tu, nici la maică-ta, nici la surioara și nici la fratele tău; nu iubeai pe nimeni. Ba mi se pare că țineai la doica ta. Ți-o mai amintești pe Lena? Nimănu-i era dragă, toți se temeau de ea. Fusese adusă ca să-ți fie doică, de nevoie, deoarece maică-ta nu te putea alăpta. Nimeni nu știa de unde vine. Avea pielea oacheșă ca a copilei lapone ce te-a adus aici ieri, era însă foarte înaltă. Avea obiceiul să-ți cânte într-o limbă necunoscută, în timp ce suguai la sinul ei și te-a alăptat până la vârsta de doi ani. Nimeni, nici chiar mama ta nu îndrăzneau să se apropie de dânsa, mârâia ca o lupoaică mânioasă când cerca cineva să te ia din brațele ei. Până la sfârșit au dat-o afară; ea însă s-a întors noaptea, încercând să te fure. Maică-ta a fost așa de înspăimântată c-a trebuit să o primească înapoi, îți aducea tot soiul de animale: lilieci, arici, veverițe, șobolani, șerpi, bufnițe și corbi, ca să te joci cu ele. O dată am văzut-o cu ochii mei tăind gâtul unui corb și lăsând să curgă câteva picături de sânge în laptele tău. Într-o zi, pe când aveai patru ani, a venit șeriful cu doi jandarmi și au luat-o, după ce-i puseseră cătuși la mâni. Am auzit că era ceva în legătură cu copilul ei. Toți ai casei au fost încântați, tu însă ai aiurat câteva zile. Cele mai multe neazuri le aveai din pricina animalelor tale. Odaia îți era plină de tot felul de dihăanii, ba chiar dormeai cu ele în pat. Îți amintești ce sfânta de bătaie ai mâncat pentru că ai vrut să clocești ouă? Toata ouăle de păsărele pe care izbuteai să pui.

Mâna cercai să le clocești în pat. Se-nțelege că un prunc mic nu poate sta treaz noaptea; în fiecare dimineța patul era tot murdărit cu oua strivite, din care pricină în fiecare dimineță mâncai bătaie, dar degeaba. Îți mai aduci aminte de seara aceea, când părinții tăi s-au întors acasă târziu de la o serată și-au găsit-o pe sora-ta în cămașă de noapte stând pe masă sub o umbrelă și țipând îngrozită? Toate dihăniile tale pe care le țineai închise în cameră scăpaseră; un liliac își înfipse ghearele în părul fetiței, toți șerpii, broscii și șobolanii fojgăiau pe podele și-n patul tău au găsit un cuiar de șoareci. Tatăl tău ți-a tras o chelfăneală grozavă, iar tu te-ai repezit la el și l-ai mușcat de mână. A doua zi, în revărsatul zorilor, ai fugit de acasă, după ce în timpul nopții ai forțat ușa cămării ca să-ți umpli ranița cu tot ce-ai putut găsi de-ale mâncării, și-ai spart pușculița cu bani a surioarei tale, furându-i toate economiile, căci tu niciodată nu puneai deoparte un ban. O zi și-o noapte te-au căutat oamenii casei. Zadarnic. La urmă, tatăl tău, care se repezise călare până în sat pentru a vesti poliția, te-a găsit la marginea drumului în zăpadă, dormind adânc; cănele tău lătrase în clipa când trecea pe-acolo călare. Am auzit din întâmplare calul de vânatoare al părintelui tău povestind celorlalți cai din grajd cum te-a ridicat în șa fără să rostească o vorbă, cum s-a întors acasă cu tine și te-a închis într-o cămară întunecoasă, ținându-te acolo două zile și două nopți numai cu pâne și apă. A treia zi ai fost dus în camera tatălui tău, care te-a întrebat de ce-ai fugit de acasă? I-ai răspuns că acasă nimeni nu te înțelegea și că voiai să emigrezi în America. Te-a mai întrebat dacă-ți părea rău că l-ai mușcat de mână și i-ai spus că nu. A doua zi ai fost trimis la școală în oraș și nu ți s-a mai îngăduit să vii acasă până la vacanța Crăciunului, în ziua de Crăciun v-ați suit cu toții în sanie și ați pornit spre biserică pentru slujba de la ora patru dimineța. O haită mare de lupi s-a luat după voi pe când traversați lacul înghețat; era o iarnă tare geroasă și lupii strașnic de înfometăți. Biserica strălucea toată de lumini și doi brazi mari de Crăciun erau așezați de o parte și de alta a altarului. Toți credincioșii se sculară în picioare ca să cânte: „Fii binevenită, dimineță fericită”. Când s-a sfârșit imnul, i-ai spus tatălui tău cât îți părea de rău că l-ai mușcat de mână și el te-a mângâiat pe creștet. Când ați trecut iar lacul, la întoarcere, ai cercat să sari din sanie spuneați că

vrei să apuci pe urmele lupilor, să descoperi uada și să ai dus. După amiază ai dispărut din nou și te-au căutat zadarnic cu toții întreaga noapte. Te-a găsit dimineața pădurarul, dormind sub un brad mare. De jur împrejurul copacului se vedeau urme de lupi — și paznicul se minuna cum da nu te mâncaseră. Dar pozna care-a pus vârf la toate s-a petrecut în vacanța de vară, într-o zi când fata din casă a găsit sub patul tău o țeastă omenească, o hârcă căreia îi mai atârna încă la ceafă un smoc de păr roșu. S-a iscat mare zarvă în toată casa. Maică-ta a leșinat și taică-tu ți-a tras o bătaie mai grozavă ca niciodată, încuindu-te după aceea într-o cameră fără de lumină, numai cu pâine și apă. S-a descoperit că în noaptea trecută te-ai dus călare pe poneiul tău până la cimitirul satului, ai pătruns în osuar și-ai furat craniul dintr-un morman de oase depuse în cavou. Pastorul, fost director al unei școli de băieți, a spus tatălui tău că nu mai pomenise ca un băiețel de zece ani să săvârșească un păcat atât de grozav împotriva lui Dumnezeu și-a oamenilor. Mama ta, care era o femeie foarte cucernică, nu și-a mai revenit dintr-asta. Aproape ca se temea de tine, și nu numai ea. Spunea că nu putea pricepe cum de dăduse naștere unui asemenea monstru. Cu siguranță că nu erai zămislit de dânsul, ci de diavol, declarase tatăl tău. Bătrâna menajeră pretindea că de vină era numai doica ta, care te vrăjise turnându-ți ceva în lapte și atârându-ți la gât o gheară de lup.

— Sunt adevărate toate câte mi-ai povestit despre copilăria mea? Trebuie să fi fost un copil ciudat, într-adevăr!

— Tot ce ți-am spus este într-un tot adevărat, răspunde spiridușul. Nu garantez însă pentru cele ce-ai putea istorisi altora. Am impresia că amesteci întotdeauna realitatea cu închipuirea, ca toți copiii.

— Dar nu mai sunt copil; luna viitoare împlinesc douăzeci și șapte de ani.

— Bineînțeles, ești un copil mare, căci altfel nici nu m-ai fi putut vedea; numai copiii ne pot vedea pe noi, spiridușii.

— Și tu ce vârstă ai, omulețule?

— Șase sute de ani. Se-ntâmplă să știu, pentru că m-am născut în același an cu bradul cel bătrân de lângă fereastra, odăiței

tale de copil, în care își are cuibul bufnița cea mare. Tatăl tău spunea întotdeauna că era cel mai. Bătrân arbore din «toată pădurea. Nu-ți mai amintești de bufnița cea mare? Nu-ți mai amintești cum stătea cocoțată, ațintindu-te prin fereastră cu ochii ei rotunzi?

— Ești însurat?

— Nu. Sunt flăcău, zise spiridușul. Dar tu?

— Încă nu, dar...

— Să nu faci una ca asta! Tata ne spunea mereu că însurătoarea este un pas foarte primejdios și tare-i înțeleaptă vechea zicală că soacra niciodată nu poți să ți-o alegi cu destulă băgare de seamă.

— Ai șase sute de ani! într-adevăr? Nu pari. N-aș fi crezut, doamne ferește, văzându-te cu ce agerime ai alunecat jos pe piciorul mesei și-ai rupt-o la fugă pe podele când m-ai zărit ridicat în pat.

— Mulțumesc, picioarele mi-s încă zdravene, numai ochii au început a cam obosi. Aproape nu mai vad la lumina zilei. Am și-o huruială ciudată în urechi de când voi, oamenii mari, ați început a trăsni în munții din jurul nostru. Unii spiriduși spun că vreți să prădați pe trolli de aurul și fierul lor, alții că vreți să faceți o gaură pentru balaurul cel galben cu două vârci negre pe spinare care-și taie drum prin câmpii și păduri, peste râuri, scoțând fum și pară pe gură. Noi toți suntem înspăimântați de el, la fel și toate jivinele din pădure și din câmpie, toate păsările aerului, toți peștii din râuri și lacuri; până și trollii de sub munte o iau la fugă spre miazănoapte, îngroziți la apropierea lui. Ce-are să se întâmple cu noi, sărmanii spiriduși? Ce-are să se întâmple cu toți copiii, când nu vom mai veni în odăițele lor ca să-i adormim cu basme și să le veghem visele? Cine va avea grijă de caii din grajd, cine îi va păzi să nu cadă pe gheața alunecoasă ca să nu-și frângă picioarele? Cine va trezi vacile și le va ajuta să-și îngrijească vițeeii nou-născuți? Să știi că vremurile sunt grele, ceva merge rău în lumea voastră, nu mai există pace nicăieri. Huruitul și larma asta neîncetată îmi zdruncină nervii. Dar nu îndrăznesc să mai stau mult cu tine. Bufnițele au început a fi somnoroase,

toate jivinele târâtoare din pădure se duc la culcare, veverițele au și prins a ronțai cucuruzi de brad, curând vor cânta cucoșii, iar peste lac vor începe din nou groaznicele bubuituri. Crede-mă că nu mai pot îndura. A fost ultima noapte pe care am mai petrecut-o aici, sunt silit să te părăsesc. Trebuie să mă grăbesc să ajung sus, la Kebnekajse, înainte de răsăritul soarelui.

— Kebnekajse! Kebnekajse este la sute de kilometri spre nord, cum naiba ai să ajungi până acolo cu piciorușele tale scurte?

— Poate că mă va lua pe sus un cocor ori o găscă sălbatică, căci se adună toate laolaltă aici pentru zborul cel lung spre țara cea fără de iarnă. Dacă n-o să am încotro, voi călători o parte din drum pe spinarea unui urs ori a vreunui lup, căci sunt toți prieteni cu noi, spiridușii. Trebuie să plec.

— Nu pleca, mai stai puțin cu mine să-ți arăt ce se află în cutia de aur care te interesa așa de mult.

— Ce ții în cutia de aur? Vreun animal? Am auzit bătăile inimii lui înlăuntrul cutiuței.

— Ceea ce ai auzit este inima Timpului; ea bate.

— Ce-i Timpul? întrebă spiridușul.

— Nu pot să-ți spun și nimeni pe lume nu-ți poate spune ce înseamnă timpul. Se zice că-i alcătuit din trei lucruri deosebite: trecutul, prezentul și viitorul.

— Și-l porți mereu cu tine în cutiuța de aur?

— Da, și niciodată nu se odihnește, niciodată nu doarme, niciodată nu încetează de a-mi repeta același cuvânt la ureche.

— Îl înțelege ce-ți spune?

— Vai, prea bine! îmi șoptește în fiecare secundă, în fiecare minută, în fiecare oră din zi și din noapte că îmbătrânesc și că voi muri. Spune-mi, omulețule, înainte de a pleca: ți-e frica de Moarte?

— Frică de cine?

— Frică de ziua când bătăile inimii îți vor înceta, zimții și roțițele întregii mașinării se vor desface în bucăți, gândurile se

vor opri și viața, pâlând, se va stinge ca lumina plândă a lumânării de seu de pe masă. Cine ți-a vârat asemenea nerozii în cap? Nu mai lua în seamă glasul din cutiuța de aur cu scornelile acelea căroră le spui trecut, prezent și viitor. Nu pricepi că toate-s unul și același lucru? Nu pricepi că cineva din cutioara de aur își bate joc de tine? În locul tău, aș arunca comedia asta în râu și aș îneca duhul rău închis înăuntru. Nu crede o vorbă din tot ce-ți spune, toate-s minciuni! Vei rămâne veșnic copil, nu vei îmbătrâni și nu vei muri niciodată. Culcă-te mai bine și dormi puțin! Curând, soarele se va înălța iarăși peste vârful brazilor; curând. O zi nouă va privi înăuntru pe fereastră; curând, vei vedea mult mai limpede decât ai văzut vreodată la lumina luminării de seu. Trebuie să plec. Adio, visătorule! îmi pare tare bine că ne-am întâlnit!

— Și mie îmi pare bine, spiridușule î Piticuțul se lăsă să alunece jos de pe scaunul de lângă pat și tropăi spre ușă cu sabotii lui de lemn. Pe când scotocea prin buzunar după șperaclu, izbucni deodată într-un hohot de râs așa de grozav, ca trebui să se ție cu amândouă mâinile de burtă.

— Moartea! rosti el printre sughituri de râs. Formidabil! N-am auzit de când sunt asemenea gogomănie! Dar orbi mai sunt nătângii ăștia de maimuțoi mari în comparație cu noi, spiridușii cei mărunți. Moartea! Pe Robin cel Istet! De când sunt, n-am auzit asemenea prostie! Privind pe fereastră afară, când m-am trezit, am văzut pamântul alb dq zăpadă proaspătă. Sus de tot, deasupra capului, am auzit bătăile de aripi și chemările unui cârd de găște sălbatice. Drum bun, spiridușule! Gustarea de dimineața a fost o strachină de arpacaș, lapte proaspăt abia muls și o ceașcă de cafea excelentă. Moș Lars îmi spuse că se trezise de două ori în timpul nopții, iar cinele lapon mârâise într-una neliniștit, parcă auzea ori vedea ceva. Zărise parca și el o mogâldeată neagră, ce-ar fi putut fi lup, dând târcoale casei. O dată, i se păruse că aude zgomot de voci venind dinspre grajd; s-a arătat foarte ușurat când i-am lămurit că aveam obiceiul să vorbesc prin somn. Găinile cârâisera și se zburătăciseră toată noaptea.

— Vezi colo? zise moș Lars, arătându-mi cu degetul urme proaspete pe zăpadă, ce se sfârșeau chiar sub fereastra mea. Trebuie să fi fost cel puțin trei. Trăiesc aici de mai bine de

treizeci de ani și încă n-am văzut urmă de lup așa aproape de casă. Vezi și aici? rosti el iar, arătând spre altă urmă pe zăpadă, mare cât talpa unui om. Am crezut că visez când am văzut-o întâi. Să nu-mi mai spui mie Lars Anders dacă n-a venit astă-noapte ursoaica aici, iar astea sunt urmele puiului ei. De zece ani n-am mai împușcat urs în pădurea asta. Auzi larma din bradul cel mare de lângă grajd? Trebuie să fie vreo două duzini în el, n-am pomenit de când sunt atâtea veverițe într-un singur copac. Ai auzit strigătul bufniței în pădure și chemarea cufundacului de pe lac noaptea întreagă? Ai auzit caprimulgul zburând în jurul casei în zori? Nu pncep de loc, de obicei toată pădurea-i tăcută ca un mormânt după căderea nopții. De ce au venit toate lighioanele astea aici, asta-noapte? Nici Kerstin, nici eu n-am închis o clipa ochii. Kerstin crede că a vrăjit casa copila laponă, dar aceea zice că a fost botezată vara trecută în Rukne. De la laponii ăștia te poți aștepta la orice. Toți se pricep la vrăjitorie și la tot soiul de farmece diavolești. Oricum, eu am trimis-o de cum s-a crăpat de ziuă; este iute de picior și va ajunge la școala laponă din Rukne înainte de apusul soarelui. Dar tu când pleci? I-am răspuns că nu eram grăbit și că -mi-ar face plăcere sa mai rămân încă două zile; îndrăgisem foarte mult Forssmgan-ul. Feciorul lui trebuia să se întoarcă de la tăiatul lemnului către seară și nu mai avea cameră ca să mă găzduiască, spuse moș Lars. Puteam foarte bine dormi și în grajd, am stăruit eu, îmi plăcea mireazma finului. Ideea mea nu păru să suradă nici lui moș Lars, nici Mamei Kerstin. Simțeam, fără voie, că ar fi fost bucuroși să scape de prezența mea; se fereau să-mî vorbească, parcă le-ar fi fost teamă de mine. L-am întrebat pe moș Lars despre străinul care venise cu două zile în urmă la Forsstugan și mâncase toată pânea. Nu vorbea suedeza, zise moș Lars; nu știa o boabă. Laponul finlandez care-i căra undițele și celelalte scule de pescuit îi spusese că rătăciseră drumul. Erau lihniți de foame când sosiseră, așa că hăpăiseră tot ce se afla în casă. Moș Lars îmi arată banul pe care străinul ținuse morțiș să-l lase copiilor. Era cu puțință să fie aur adevărat? Era o liră sterlină. Pe podea, lângă fereastră, rămăsese aruncat un număr din Times, pe adresa lui Șir John Scott. Cum l-am desfăcut, am dat cu ochii de un titlu tipărit cu litere uriașe: Groaznică epidemie de holeră în Neapole; peste o mie de cazuri zilnic.

Peste o oră, Pelle, nepotul lui moș Lars, sta în fața casei împreună cu poneiul cel mic norvegian, cu păr mișos. Moș Lars a rămas înmărmurit când am vrut să-i plătesc cel puțin proviziile din rucsac. N-auzise în viața lui una ca asta, se indignase el. În privința drumului să n-am nicio grijă, mă încredința el, Pelle îl cunoștea foarte bine. Era o călătorie cât se poate de ușoară și plăcută în acea epocă a anului: opt ore calare prin pădurea Rukne, trei ore ele coborât pe râu cu barca lui Liss Jocum, șase ore cu piciorul peste munte până la satul parohial, două ore peste lac până la Losso Jarvi, apoi de acolo opt ore de mers comod cu trăsura până la gara cea nouă. Nu există încă tren de călători, dar mașinistul cu siguranță mă va lăsa să stau în picioare pe locomotivă doua sute de mile, până voi putea prinde trenul de marfă. «Moș Lars avusese dreptate; a fost o călătorie ușoară și plăcută, cel puțin așa mi s-a părut înie atunci. Dar cum mi s-ar părea oare azi? La fel de ușoară și plăcută a fost călătoria prin Europa Centrală, cu infamele trenuri din acea vreme, în care n-am putut închide aproape de loc ochii. Din Laponia până la Neapole — priviți pe hartă!

***8* NEAPOLE**

Cei care sunt curioși să afle amănunte despre șederea mea la Neapole, să le caute în „Scrisori dintr-o cetate îndoliată”, dacă izbutesc să mai descopere vreun exemplar, lucru foarte puțin probabil, cărticica fiind de mult epuizată și dată uitării. Tocmai am recitat și eu, cu un deosebit interes, acele „Scrisori din Neapole”, cum este titlul original al cărții în suedeză. N-aș mai putea scrie azi o asemenea carte pentru nimic în lume. Sunt niște scrisori pline de o. Exaltare tinerească, ce vădesc și multă încredere în sine — ca să nu spun vanitate. Se vede foarte limpede cât eram de încântat că mă repezisem din Laponia la Neapole în momentul când toți îl părăseau. Găsești destulă fanfaronadă în felul cum povestesc despre umbletele mele zi și noapte prin mahalalele sărace cotropite de molimă, plin de păduchi, hrănindu-mă cu fructe putrede, dormind prin hanuri infecte. Toate sunt perfect adevărate, n-am nimic de retractat, descrierea Neapolului în timpul holerei este exactă, cum am văzut-o atunci, cu ochi de entuziast. Descrierea persoanei mele însă, este mult mai puțin exactă. Am avut neobrăzarea să scriu că nu mă temeam de holeră, că nu mă temeam de Moarte.

Mințeam. Mi-a fost teribil de frică de amândouă, de la început până la sfârșit. Descriu în prima scrisoare cum am coborât, seara târziu, aproape asfixiat de acidul fenic, din trenul gol în Pâazza pustie, cum am întâlnit pe străzi lungi convoaie de căruțe și camioane încărcate cu cadavre ce se îndreptau către cimitirul holericii și cum mi-am petrecut noaptea întreagă printre muribunzi, în infectele taverne ale mahalalelor. Dar nu se istorisește cum, după două ore de la sosire, mă aflu din nou la gară, informându-mă febril de primul tren spre Roma, Calabria, Abruzzi, spre oriunde — cu cât mai departe cu putință, cu atât mai bine — numai să ies din iadul acela. Dacă ar fi fost vreunul, n-ar mai fi existat acele „Scrisori dintr-o cetate îndoliată”. S-a întâmplat să nu fie însă niciun tren până a doua zi la amiază, legătura cu orașul contaminat fiind aproape întreruptă. Nu-mi rămânea altceva de făcut decât să mă duc la Santa Lucia ca să înot în mare la răsăritul soarelui și să mă întorc în mahalale cu mintea limpezită, dar încă tremurând de spaimă. După-amiază, oferta mea de a servi în echipa spitalului holericii Santa Maddalena a fost primită. Dar după două zile dispăream din spital, deoarece descoperisem că, de drept, locul meu nu era printre muribunzii din spital, ci printre muribunzii nenorocitelor mahalale. Cu cât mai ușor ar fi fost pentru ei și pentru mine dacă măcar agonia lor n-ar fi fost atât de lungă, atât de îngrozitoare! Zăceau acolo ore întregi, zile de-a rândul, în stadium algidum[106], reci ca niște cadavre, cu ochii holbați și gura căscată i după toate aparențele, morți și totuși trăind încă. Mai simțeau ei ceva, mai înțelegeau ceva? Era mai bine pentru puținii ce mai puteau încă să înghită lingurița de laudanum pe care vreun voluntar de la Croce Bianca venea grăbit să le-o verse în gură.

Cel puțin îi ajuta să se sfârșească înainte de sosirea echipelor de soldați și de beccamorti[107], aproape toți beți, ce-i luau noaptea ca să-i azvârle pe toți grămadă în groapa imensă de la Camposanto dei Colerosi[108]. Câți vor fi fost aruncați acolo de vii? Cred că sute. Toți arătau la fel, nici eu singur nu eram adeseori în stare să spun dacă erau morți ori vii. Nu era vreme de pierdut, stăteau cu zecile în fiecare mahala, ordinul era sever, trebuiau îngropați toți în timpul nopții. Când molima atinse apogeul, n-am mai avut motiv să mă pââng de lungă lor agonie, în scurt timp, oamenii începură

a cădea în stradă ca loviți de trăsnet și erau ridicați de poliție care-i ducea la spitalul holericii, unde mureau în câteva ore. Birjarul trăsorii care mă duse dimineața plin de voie bună la închisoarea Granatello de lângă Porției și trebuia să mă aducă înapoi la Neapole, zăcea mort țepăn în trăsură când m-am întors să-l caut seara. Nimeni n-a vrut să aibă a face cu el în Porției, nimeni n-a vrut să mă ajute să-l scot măcar din trăsură. A trebuit să mă sui pe capră și să-l duc eu singur înapoi la Neapole. Nici aici n-a vrut nimeni să se ocupe de el și până la urmă am fost silit să-l duc la cimitirul holericii ca să mă descotorosesc de dânsul.

De multe ori mă întorceam seara la locanda[109] atât de obosit încât mă trânteam pe pat așa cum eram, fără să mă dezbrac, fără să mă spăl măcar. La ce bun să mă mai spăl în apa aceea murdară? La ce bun să mă mai dezinfectez, când toți și toate din juru-mi erau infectate, alimentele pe care le mâncam, apa pe care-o beam, patul în care dormeam, aerul pe care-l respiram! De multe ori eram așa de înfricoșat, că nu mă puteam culca, nu puteam sta singur. Spaima mă gonea afară, în stradă, și-mi petreceam restul nopții în vreo biserică. Refugiul meu de noapte favorit era Santa Maria del Carmine; somnul cel mai bun din viața mea l-am dormit pe o bancă din latura stângă a acelei vechi biserici. La tot pasul se găseau biserici în care puteam dormi, când nu mă încumetam să mă întorc acasă. Sutele de capele și biserici ale Neapolului erau toate deschise noaptea întreagă, iluminate de lumânările acatistelor și înțesate de lume. Sutele de madone și de sfinți nu mai pridideau de atâta treabă zi și noapte, vizitându-și fiecare în cartierul său muribunzii. Vai de cei ce îndrăzneau să apară în cartierul vreunui rival! Chiar și venerabila Madonna delle Colera, care salvase orașul când bântuise groaznică molimă din 1834, fusese huiduită cu câteva zile înainte la Bianchi Nuovi. Dar nu mă înspăimânta numai holera. Șobolanii m-au înfricoșat de la început până la sfârșit. Păreau să se simtă tot atât de la locul lor în bassi[110] și sotterranei[111] din mahalalele calicimii, ca și nenorocitele ființe omenești ce trăiau și mureau acolo. Ca să fim drepti, nu erau decât niște șobolani inofensivi și cuviincioși, cel puțin față de cei vii, și care-și vedeau de meseria lor de gunoieri, al cărui monopol îl dețineau tocmai din vremea romanilor, fiind singurii membri ai comunității ce

aveau siguranța că se pot îndestula. Erau blânzi ca niște pisici și aproape la fel de mari. O dată am dat peste o babă, numai pielea și oasele, aproape goală, zăcând pe un mindir de paie putrezit, într-o pivniță întunecoasă. Mi s-a spus că e „vavama” — bunica. Era paralizică și complet oarbă; ședea întinsă acolo de ani de zile. Pe jos era o murdărie groaznică și vreo șase șobolani stăteau roata instalați pe coada în jurul gustării lor de dimineață, cu neputință de descris. M-au privit foarte liniștiți, fără să se clintească din loc. Baba își întinse brațul scheletic, strigând cu un glas răgușit: pane, pane! Dar când comisia sanitară își începu zadarnicele încercări de a dezinfecă canalele de scurgere, situația se schimbă, spaima mea se prefăcu în oroare. Milioanele de șobolani care, de pe vremea romanilor, viețuiseră netulburați în canale, invadară partea de jos a orașului. Otrăviți de fumul de pucioasa și de acidul carbonic, năvăleau prin mahalale ca niște câni turbați. Nu semănau cu niciunul dintre soiurile de șobolani pe care le văzusem până atunci. Erau complet pleșuvi, cu cozi roșii extraordinar de lungi, ochi feroci injectați de sânge și dinți negri ascuțiți, lungi ca ai nevăstuicilor. Când îi loveai cu bățul, se întorceau în loc și se agățau de el ca niște buldogi. În viața mea n-am fost mai înspăimântat de un animal ca de șobolanii aceia turbați, căci sunt sigur că erau turbați. Tot cartierul Basso Porto era îngrozit. Peste o sută de bărbați, femei și copii giav mușcați fuseseră transportați la spitalul Pellegrini în prima zi a invaziei. Câțiva prunci fuseseră pur și simplu mâncați. N-am să uit niciodată de acea noapte petrecută într-un fondaco [\[112\]](#) din Vicolo della Duchessa. Camera, beciul mai bine zis, era aproape în beznă, numai candela din fața madonei răspândea o pâlpâire de lumină. Tatăl era mort de două zile, dar stârvul se mai afla încă acolo sub un morman de zdrențe. Familia izbutise să-! ascundă de poliția ce căuta morții ca să-i ducă la cimitir; era un obicei foarte răspândit atunci prin mahalale. Mă așezasem jos, lângă fata mortului, alungind șobolanii cu bastonul. Copila era deja rece, dar conștientă încă. Îi auzeam într-una cronțâind trupul tatălui. Până la sfârșit. Nemaiputând suferi, ieșit din fire, l-am proptit pe mort în picioare într-un colț ca pe-o pendula. În scurtă vreme, șobolanii începură a-i cronțâi cu lăcomie picioarele. N-am mai putut îndura; năuc de groază, m-am repezit afară. Și farmacia San Gennaro se

număra printre refugiile mele favorite când mă cuprindea spaima de singurătate. Sta deschisă zi și noapte. Don Bartolo era întotdeauna în picioare, pregătind felurite amestecuri și miraculoase leacuri din șiru-i de bocale de Faenza, vechi din secolul al șaptesprezecelea, cu inscripția drogurilor în latină, cele mai multe necunoscute mie. Două borcane mari de sticlă, cu șerpi și foetuși în alcool, îi împodobeau etajera. Lângă icoana lui San Gennaro, sfântul ocrotitor al Neapolului, ardea candela sfințită și printre pânzele de păianjen de pe tavan atârna o pisică împăiată cu două capete. Specialitatea farmaciei era vestita licoare antiholerica a lui don Bartolo, având o etichetă cu chipul lui San Gennaro pe o parte și un cap de mort pe cealaltă, dedesubtul căruia scria: „Morte alia colera”[\[113\]](#). Compoziția acelu amestec era un secret de familie, transmis din tată în fiu tocmai din vremea molimei de la 1834 când, în colaborare cu Sen Gennaro, salvase orașul. Altă specialitate a spișeriei era o sticluta misterioasă. Ce avea pe etichetă o inimă străpunsă de săgeata lui Cupidon, un filtra d’amore[\[114\]](#). Și compoziția aceea era o taină, de lume ce avea mare căutare, după câte am priceput. Mușteriii lui don Bartolo păreau să aparție mai ales numeroaselor mănăstiri și biserici din vecinătate, întotdeauna găseai acolo câțiva preoți, călugări ori frați instalați pe scaune în fața tejghelei, discutând cu însuflețire evenimentele zilei, ultimele minuni săvârșite de cutare ori cutare sfânt și eficacitatea diferitelor madone: la Madonna del Carmine, la Madonna delPAiuto, la Madonna delâa Buona Morte, la Madonna delle Colera, l’Addolorata, Ja Madonna Egiziaca. Rar, foarte rar auzeam menționat numele Iui Dumnezeu, iar numele fiului sau niciodată. Am îndrăznit o dată să-mi exprim mirarea față de un frate bătrân și jerpelit, cu care legasem o strânsă prietenie, în privința acestei excluderi a lui Cristos din discuțiile lor. Bătrânul frate nu-și ascunde părerea personală că Cristos nu-și datora faima decât faptului că fusese fiul madonei. După cât știa el, Cristos nu tămăduise pe nimeni de holeră. Preasfințita lui Maică își secase ochii de icrimi pentru dânsul. Și cu ce-o răsplătise el în schimb? „Femeie, îi spusese, ce am eu de împărțit cu tine?”

— Percis ha finito mole, din pricina asta a sfârșit-o râu. Cu cât se apropia sâmbăta, numele feluriților sfinți și madone dispărea treptat din conversații. Vineri seara, farmacia era

plină de oameni gesticulând frenetic și discutând cu înfocare despre șansele pe care le aveau la Banco di Lott[115] de-a doua zi. Trentaquattro, sessantanove, quaranta. Tre, diciassette! [116] Don Antonio visase că mătușă-sa murise subit, lăsându-i cinci mii de lire: moarte subită — 49, bani — 70! Don Onorato îl consultase pe cocoșatul din Via Forcella și era sigur de terno[117]-ul lui — 9, 39, 20! Pisica lui don Bartolo fătase peste noapte șapte pisoai — numerele 7, 16, 64! Don Dionisio citise în Pungolo că un camonista[118] înjunghiase pe-un bărbier din Immacolatella: bărbier — 21, cuțit — 41! Don Pasquale căpătase numerele de la paznicul cimitirului, care le auzise rostite limpede dintr-un mormânt: il morto che parla[119] — 48! La farmacia di San Gennaro am făcut cunoștință cu doctorul Villari. Știam de la don Bartolo că venise cu doi ani în urmă la Neapole ca asistent al bătrânului doctor Rispu, binecunoscutul medic al tuturor mănăstirilor și congregațiilor din cartier, care la moartea lui lăsase numeroasa-i clientelă tânărului său asistent, îmi făcea întotdeauna plăcere să-mi întâlnesc colegul, căci îmi fusese foarte simpatic chiar dintru început, Era un om de o rară frumuseță, cu o fire blinda și liniștită, foarte deosebită de a napolitanilor. Venea din Abruzzi. De la el am auzit pentru întâia oară de mănăstirea Sepolte Vive, vechea clădire mohorâtă din colțul străzii, cu ferestruici gotice și porți uriașe, masive de fier, sumbră și tăcută ca un mormânt. Era adevărat că maicile intrau pe porțile acelea înfășurate în giulgiu, întinse într-un sicriu și ca nu mai puteau ieși de-acoă până la sfârșitul vieții lor? Da, era adevărat, călugărițele nu comunicau de loc cu lumea din afară. Chiar și el, în timpul rarelor vizite profesionale la mănăstire, era precedat de o maică bătrână care suna dintr-un clopot pentru a preveni pe celelalte călugărițe să se închidă în celulele lor. Era adevărat ce auzisem de la Padre Anselmo, duhovnicul lor, că grădina mănăstirii era plină de marmure antice? Da, văzuse o mulțime de bucăți împrăștiate prin livadă și! aflase că mănăstirea era așezată pe ruinele unui templu grec. După toate aparențele, colegului meu îi făcea plăcere să stea de vorbă cu mine; îmi mărturisi că n-avea niciun prieten la Neapole; ca toți compatrioții lui, ura și disprețuia pe napolitani. Scenele la care asistase de când izbucnise holera îl făcuseră să-i urască și mai mult. Îți venea

într-adevăr să crezi că se abătuse pedeapsa lui Dumnezeu asupra aceluia oraș plin de stricăciune. Sodoma și Gomora nu erau nimic în comparație cu Neapole. Nu vedeam ce se petrecea în mahalalele calicimii, pe uliți, în casele contaminate, chiar în biserici unde se rugau unui sfânt și blestemau pe altul? Frenezia dezmățului cuprinsese întreg Neapolul, peste tot, imoralitate și vițiu, chiar în fața Morții. Atacurile asupra femeilor ajunseseră atât de frecvente încât nicio femeie de treabă nu mai îndrăznea să iași din casă. Nu părea înfricoșat de holera. Se simțea în perfecta siguranță sub ocrotirea madonei, îmi spuse el. Cât îi invidiam credința! îmi arătase cele două medalioane pe care i le pusese la gât soția în ziua izbucnirii holerei; unul era cu Madonna del Carmine și celalalt cu Santa Lucia, sfânta patroană a soției lui, pe care-o chema Lucia. Purtase la gâtul ei medalionul acela micuț de când era o copilă. O cunoșteam bine pe Santa Lucia, îi spusese eu, era sfânta ocrotitoare a ochilor. De multe ori dorisem să aprind o lumânare la altarul ei, căci trăisem ani <Je-a rândul cu teama să nu-mi pierd vederea. Va spune soției lui, mă încredințase, să amintească de mine în rugăciunile ei sfintei Lucia care-și pierduse lumina ochilor, dar o redase atâtor oameni, îmi mai povestise că de cum pleca de-acasă dimineata, soția lui se așeza la fereastră așteptându-l să se întoarcă. Nu-l avea decât pe el pe lume și se măritase împotriva voinței părinților. Voise s-o duca din orașul contaminat dar ea refuzase să-l părăsească. L-am întrebat dacă nu-i era frică de moarte, îmi răspunse că nu se temea pentru el, ci pentru soție. Măcar de n-ar fi atât de hidoasă moartea de holeră! E mai bine să fii dus pe loc la cimitir, ca să nu mai fii văzut de ochii care te iubesc!

— Sunt încredințat că vei trece cu bine prin toate, i-am spus. Cel puțin ai pe cineva care se roagă pentru dumneata, eu n-am pe nimeni. O umbră trecuse pe chipul lui frumos.

— Făgăduiește-mi că...

— Să nu vorbim de moarte, l-am întrerupt eu, înfiorându-mă. Mica Osteria del Allegria din dosul pieței Mercato era încă unul din locurile mele preferate de odihnă. Mâncarea era infectă, dar vinul excelent: treizeci de centime litrul — și beam vârtos. Adesea îmi petreceam acolo jumătate de noapte când

nu îndrăzneau să mă duc acasă. Cu Cesare, chelnerul de noapte, mă împrietenisem repede la cataramă. După al treilea caz de holeră din locanda mea, în sfârșit m-am mutat într-o odaie goală din casa unde locuia Cesare. Noua mea locuință era tot așa de murdară ca și locanda, dar prietenul meu avea dreptate, era mult mai bine să fii în compania[120]. Soția îi murise, dar fata lui Mariuccia trăia și era chiar foarte vie! Credea că are vreo cincisprezece ani, dar era deja în plină înflorire, cu ochi negri și buze roșii, aidoma micuței venus de la Muzeul Capitolului. Îmi spăla rufăria, îmi fierbea macaroane și-mi strângea patul dacă nu uita. Nu mai văzuse niciodată până atunci un forestiere. Intra întotdeauna în camera mea cu câte-un strugure, o felie de harbuz ori o farfurie plină de smochine, Când n-avea ce-mi oferi, își scotea trandafirul din buc! ele-î negre și mi-l întindea cu un zâmbet fermedător de sirenă și cu o privire în care scapără o întrebare arzătoare: nu doream să-mi dea și buzele ei roșii? De dimineață până seara cânta în bucătărie cu vocea ei puternică, ascuțită: Amore I Amore! Noaptea o auzeam cum se răsuțește în patul ei de după peretele despărțitor. Spunea că nu poate dormi, că i-e frică sa stea noaptea singură, îi era frică dl dormire sola. Eu nu ml temeam di dormire solo?

— Dormite, signorino? șoptea, din patul ei. Nu, nu dormeam, îmi pierise tot somnul; nu-mi plăcea nici mie mai mult ca ei di dormire solo.

Dar ce nouă spaimă făcea să-mi bată atât de năvalnic inima, să-mi alerge sângele prin vine ca în febră? De-atâtea ori stătusem dormitând în latura aceea ferită â bisericii Santa Maria del Carmine, cum de nu observasem oare până atunci pe fetele acelea frumoase, în mantile negre, îngenuncheate pe dalele de marmură aproape de mine, ce-mi zâmbeau pe furiș în vreme ce rosteau rugăciuni și descântece? Cum putusem trece zilnic, săptămâni de-a rândul pe lângă fruttivendola[121] din colțul străzii, fără să mă opresc ca să stau de vorbă cu Nannina, fata ei cea frumoasă care avea în obraji culoarea piersicilor pe care la vindea? Cum de nu descoperisem până atunci că florala[122] din Piazza Mercato avea fermecătorul surâs al Primăverii lui Botâioelli? Cum putusem să-mi pierd atâtea seri în osieria dell'Allegria fără să-mi dau seama că nu

vinul de Gragnano ci scânteierea ochilor Garmelei era pricina ameteții mele? Cum era cu puțință să aud numai gemetele muribunzilor și dangătul clopotelor de la biserici când toate străzile răsunau de râsete și cântece de dragoste, când sub fiecare portico zăreai câte-o fată șușotind unui amoroso? „O! Mari, o! Mari, quanto sonno ho perso per te!, fammi dormire abbracciato un poco con te.”^[123] Cânta un tinerel sub fereastra Mariucciei. „O Carme! O Carme!” cânta altul afară, la Osteria. „Vorrei bacciare i tuoi capelli neri”^[124] — răsuna în Piazza Mercato. „Vorrei bacciare i tuoi capelli neri”, îmi răsuna în ureche pe când stăam lungit pe pat ascultând respirația Mariucciei care dormea de partea cealaltă a peretelui. Ce se întâmplase cu mine? Fusesem oare vrăjit de o strega^[125]? îmi turnase cumva vreuna din fetele acelea în vin câteva picături din filtro d’amore al lui don Bartolo? Ce pățiseră toți oamenii din jurul meu? Se îmbătaseră cu vinul cel nou, ori se deziănțuiseră în ei desfrâul chiar în fața Morții? Morta la colera, e viva la gioia!^[126] Stăteam la masa mea obișnuită din osteria, dormitând dinaintea garafei cu vin. Trecuse de miezul nopții și mă gândeam că ar fi mai bine să aștept acolo pentru a mă întoarce acasă cu Cesare după ce-și va isprăvi serviciul, când un puști veni în fugă la masa mea și-mi înmână o hârtiuță. „Vino” era mâzgălit pe hârtie cu un scris aproape indescifrabil. Peste cinci minute ne opream în fața grilajului masiv al porților mănăstirii Sepolte Vive. Îmi dădu drumul înăuntru o călugăriță bătrână, care mă conduse prin grădina mănăstirii sunând dintr-un clopot. Am străbătut un coridor imens, pustiu, apoi o altă călugăriță ridică un-felinar la înălțimea feței mele și deschise o ușă ce da într-o cameră slab luminată. Doctorul Villari era culcat jos, pe o saltea, în primul moment, nici nu l-am recunoscut. Padre Anselmo îi dădea chiar atunci sfânta cuminecătură. Intrase deja în stadium algidum, trupul i se răcise dar mi-am dat seama după ochii lui că-i conștient încă. I-am privit chipul, cutremurându-mă; nu era prietenul meu cel la care mă uitam, ci Moartea, înfiorătoarea, respingătoarea Moarte, își înalță de câteva ori mâinile, arătând spre mine cu fața-i oribilă crispată într-o desperată sforțare de a vorbi. Buzele-i schimonosite rostiră limpede: Specchio^[127]. După câteva clipe de așteptare, o călugăriță aduse o oglinjoară; am ridicat-o ținând-o înaintea

ochilor lui întredeschiși. El clătină de câteva ori din cap. A fost ultimul semn de viață pe care l-a mai dat; peste o oră, inima încetă de a-i mai bate. Căruța aștepta în fața porții ca să care trupurile celor doua călugărițe moarte în timpul zilei. Știam că de mine depinde ca trupul lui să fie luat o dată cu celelalte, ori lăsat până a doua zi seara. M-ar fi crezut dacă aș fi afirmat că-i încă viu, căci arăta la fel ca în clipa când sosisem. N-am spus nimic. Două ore mai târziu, stârvul lui a fost aruncat, o dată cu alte câteva sute, în groapa comună din cimitirul holericii. Înțelesesem de ce ridicase mâna arătând spre mine și de ce clătinase din cap când i-am ținut oglinda în fața ochilor. Nu voia ca soția lui să vadă ce văzuse el în oglindă, voia însă ca eu să mă duc s-o înștiințez după ce totul se va fi sfârșit. Când m-am oprit în fața casei lui, am zărit la fereastră chipul alb al unei femei; părea o copilă aproape. Se dădu îndărăt clătinându-se, cu ochii plini de spaimă, când am deschis ușa.

— Ești doctorul cel străin despre care mi-a spus atâtea soțul meu. El nu s-a întors încă; am stat la fereastră toată noaptea. Unde-i? își azvârli în grabă un șal pe umeri și se repezi spre ușa,

— Du-mă repede la el, trebuie să-l văd cât mai repede! Am oprit-o, spunându-i că trebuie să-i vorbesc mai întâi. Î-am explicat că soțul ei se îmbolnăvisese în mănăstirea Sepolte Vive, care era contaminată toată, și că ea nu putea să intre acolo; trebuia să se gândească la copilul pe care avea să-l nască curând.

— Ajută-mi să cobor scările! Ajută-mi să cobor scările! Trebuie să ajung cât mai iute la el. De ce nu mă ajuți? zise ea hohotind de plâns. Deodată scoase un țipăt sfâșietor și se prăbuși pe un scaun, gata să leșine.

— Nu-i adevărat, n-a murit, de ce nu vorbești? Ești un mincinos, nu se poate să fie mort și să nu-l mai văd! Se năpusti din nou spre ușă.

— Trebuie să-l văd! Trebuie să-l văd! Am oprit-o din nou.

— Nu-l poți vedea, nu mai este acolo, este... Se repezi la mine ca un animal rănit.

— N-aveai dreptul să-l iei de-acolo înainte de a-l vedea eu, răcni ea turbată de mânie. Era lumina ochilor mei, mi-ai luat lumina ochilor! Ești un mincinos, un ucigaș! Sfântă Lucia, ia-i lumina ochilor, așa cum mi-a luat-o el pe-a mea! Scoate-i ochii, cum ți i-ai scos și pe ai tăi! O babă dădu buzna în odaie, năpustindu-se cu mânele ridicate asupra mea, parc-ar fi vrut să-mi sfâșie fața.

— Sfântă Lucia, ia-i lumina ochilor! Orbește-l! prinse ea a răcni cât o ținea gura.

— Potess' essere ciecatò, potess' essere ciecatò![\[128\]](#) urla ea într-una de sus, din capul scărilor, pe când eu coboram în goană treptele. Blestemul acela teribil, cel mai groaznic ce putea fi rostit împotriva mea, mi-a răsunat în urechi toată noaptea. Nu îndrăzneam să mă duc acasă, îmi era frică de întuneric. Am stat restul nopții în Santa Maria del Carmini; mi se părea că n-are să se mai facă niciodată ziuă. Când am intrat a doua zi, abia ținându-mă pe picioare, în farmacia San Gennario ca să-mi iau întăritorul meu obișnuit, altă specialitate de-a lui don Bartolo, extraordinar de eficace, am găsit o scrisoare lăsată cu puțin înainte de Padre Anselmo, în care mă ruga să vin fără întârziere la mănăstire. Am găsit mare tulburare acolo: se iviseră trei cazuri noi de holeră. Padre Anselmo mă informă că, după o lungă consfătuire între patru ochi cu stareța, hotărâseră, dat fiind că niciun alt doctor nu era disponibil, să-mi propuie locul colegului meu mort. Maici înspăimântate alergau în toate părțile pe coridoare, o parte se rugau și cântau psalmi în capelă. Cele trei călugărițe zăceau pe mindirele lor, fiecare în celula ei. Una din ele muri seara. A doua zi, maica cea bătrână care mă ajutase căzu și ea bolnavă. O înlocui o maică tânără, pe care o remarcasem chiar de la prima vizită. Adevărat că ar fi fost greu să n-o remarci, căci era foarte tânără și de o frumusețe uluitoare. Nu-mi adresă nicio vorbă. Nu-mi răspunse nici când am întrebat-o care i-e numele, dar am aflat de la Padre Anselmo că o chema Suora Ursula. Mai târziu, în cursul zilei, am cerut să vorbesc cu stareța și am fost condus la celula ei de Suora Ursula. Bătrână stareță mă privi cu ochii ei reci, străpungători, severi și scrutători ca ai unui judecător. Chipul îi era împietrit, lipsit de viața, ca cioplit în marmură, buzele subțiri păreau că nu se

deschiseseră niciodată într-un zâmbet. I-am spus că întreaga mănăstire era contaminată, condițiile sanitare erau groaznice, apa fântânii din grădina infectată, așa că trebuia evacuată întreaga obște a mănăstirii, altfel vor muri toate de holeră. Era cu neputință, răspuse ea, așa ceva era împotriva regulilor ordinului lor. Nicio călugăriță care a intrat în mănăstire n-a părăsit-o vreodată vie. Trebuiau să rămâie toate acolo unde se aflau, soarta lor era în mânele Madonei și-ale lui San Gennaro. Cu excepția unei singure vizite scurte la farmacie, ca să-mi iau doza, mereu sporită, din stimulentele miraculoase ale lui don Bartolo, n-am părăsit de loc mănăstirea timp de mai multe zile de teroare, pe care nu le voi uita niciodată. Am fost silit să-i spun lui Padre Anselmo că aveam neapărată nevoie de vin — și îndată mi s-a pus la dispoziție din belșug, ba probabil prea mult. Somn nu mai aveam aproape de loc și mi se părea că nici nu-mi trebuie. Cred că nici n-aș fi putut să dorm, chiar să fi avut timp; spaima, plus nenumăratele cești de cafea neagră, îmi țineau întregul mecanism mintal într-o asemenea stare de extraordinară surescitare, încât nu mai simțeam de loc oboseala. Singurele clipe de destindere erau atunci când puteam să mă furișez până la vechea bancă de marmură așezată sub chiparoșii din grădina mănăstirii și să stau acolo fumând ne numărate țigări. Cioburi de marmură antică erau împrăștiate prin toată grădina, până și ghizdcelele fântânii erau făcute într-un cippo, un altar roman de odinioară, care acum se află în curtea locuinței mele de la San Michele. La picioarele mele zăcea un faun ciopârțit sculptat în rosso antico [\[129\]](#) — și, pe jumătate ascuns printre chiparoși, un Eros mititel sta încă în picioare pe coloana-i de marmura africană. De două ori am găsit-o pe Suora Ursula stând pe bancă; ieșise afară ca să mai respire aer curat, îmi spusese ea, căci îi venea leșin de duhoarea, ce domnea în întreaga clădire. O dată mi-a adus o ceașcă de cafea și a rămas în picioare înaintea mea așteptând să ia înapoi ceașca în vreme ce eu beam cafeaua cât puteam de încet ca să-mi silesc să stea câteva clipe mai mult. Parcă începuse a fi ceva mai puțin sfioasă, parcă nu se simțea stingherită că întârziam atâta să-i înapoiez ceașca goală. S-o privesc mi se părea o odihnă pentru ochii mei obosiți, în scurt timp, deveni o bucurie, căci era foarte frumoasă, înțelegea oare ce-i spuneau ochii mei și nu îndrăzneau să rostească buzele: că

eu eram tânăr și ea frumoasă? în unele clipe, aproape îmi venea să cred că da. Am întrebat-o de ce venise să-și îngroape tinerețea aici în mormântul de la Sepolte Vive? Nu știa că în afara aceluia lăcaș al spaimei și morții lumea era tot așa de frumoasă ca înainte, că viața era plină de veselie, nu numai de întristare?

— Știi cine-i băiețelul acela? am spus eu, arătând cu mâna spre micuțul Eros de sub chiparoși. O fi vreun înger. Nu, este un zeu, cel mai mare dintre toți zeii și probabil cel mai bătrân. Domnea odinioară peste Olimp și mai domneșta încă peste lumea de azi.

— Mănăstirea voastră a fost clădită pe ruinele unui templu antic, ale cărui ziduri nimicite de timp și de om s-au prefăcut în pulbere. Numai copilașul acela rămăsese la locul lui, cu torba de săgeți în mână, gata să-și ridice arcul. Este indestructibil, fiindcă-i nemuritor. Anticii îi spuneau Eros și-i zeul Iubirii.

Pe când rosteam cuvântul acela nelegiuit, clopotul capelei începu a suna chemând maicile la rugăciunea de seară. Suora Ursula își făcu semnul crucii și ieși în grabă din grădină. Peste câteva clipe, altă călugăriță veni în fugă să mă cheme la stareță, care leșinase în capelă și fusese dusă imediat în celula ei. Bătrâna mă privi cu ochii ei teribili, își ridică mâna. Arătând spre crucifixul din perete; îi aduseră sfânta împărtășanie. Nu-și mai reveni, nu mai putu vorbi, bătăile inimii deveneau tot mai slabe; se stingea repede. Zăcu astfel toată ziua, cu crucifixul pe piept și mătaniile în mână, cu ochii închiși, cu trupul răcându-se încetul cu încetul. O dată sau de două ori mi s-a părut că mai percep o slabă bătaie de inimă; curând, n-am mai auzit nimic. Am privit chipul rigid și crud al bătrânei starețe, pe care nici moartea n-o putuse îmblmzi. Simțeam aproape ca o ușurare că ochii ei se încinseseră pe veci, era ceva care mă înspăimânta în ochii aceia. M-am uitat la călugărița cea tânără de lângă mine.

— Nu mai pot sta aici, am răstit; n-ani dormit aproape de loc de când stau în mănăstire, capul mi se învârtește, nu mai sunt stăpân pe mine, nu mai știu ce tac. Mi-i teamă de mine însumi, mi-e teamă de dumneata, mi-e teamă de... N-am mai

avut vreme sa rostesc cuvântul, iar ea n-avu vreme să se dea înapoi; brațele mele o eupnseră și simțeam bătând năvalnic inima ei pe inima mea.

— Pieta[130], șopti ea. Deodată arătă spre pat și se repezi afară dm celulă cu un strigăt de groază. Ochii bătrânei starețe mă priveau țință, larg deschiși, teribili, amenințatori. M-am aplecat asupra ei și mi s-a părut că aud o slabă zbatere a inimii. Era moartă ori vie? Puteau oare vedea ochii aceia teribili? Văzuseră? Buzele acele vor mai vorbi oare vreodată? Nu îndrăzneau să-i mai privesc ochii; i-am acoperit fața cu cerșaful și m-am năpustit afară din celulă, afară din Sepolte Vive pentru a nu mă mai întoarce niciodată acolo. A doua zi am leșinat pe strada Piliero. Când mi-am venit în fire, mă aflam întins într-o trăsură și un polițist îngrozit sta pe banchetă în fața mea. Ne îndreptam spre Santa Maddalena, spitalul holericilor. Am povestit în altă parte cum s-a sfârșit plimbarea aceea, cum trei săptămâni mai târziu șederea mea în Neapoli s-a încheiat cu o minunată croazieră prin golf, cu cea mai bună corabie din Sorrento, împreună cu vreo doisprezece pescari din Capri și cum am petrecut o zi întreagă, de neuitat, în larg înaintea Marinei din Capri, neputând debarca din pricina carantinei. M-am ferit să povestesc în „Scrisori dintr-o cetate îndoliata” cele petrecute în mănăstirea Sepolte Vive. N-am îndrăznit să spun nimănui atunci, nici chiar devotatului meu prieten, doctorul Norstrom, care ținea un jurnal cu mai toate isprăvile tinereții mele. Amintirea rușinoasei mele purtări m-a urmărit ani de zile. Cu cât mă gândeam mai mult la ea, cu atât îmi apărea mai de neînțeles. Ce se întâmplase cu mine? Ce forță necunoscută se declanșase în mine ca să mă facă să-mi pierd controlul simțurilor imperioase, dar stăpânite de o rațiune mult mai puternică decât ele? Nu eram un nou-venit în Neapole. Mai stătusem și-n alte dați la vorbe și la răs cu fetele acelea focoase. De câte ori nu dansasem cu ele tarantella seara, în Capri! Se întâmplase, poate, să le fur o sărutare, două, în cel mai grav caz, dar rămăsesem întotdeauna căpitanul corăbiei, în stare să înăbuș orice semn de răzvrătire a echipajului, în zilele studenției mele din Quartier Latin mă îndrăgostisem aproape de Soeur Philomene, sora cea tânără și frumoasă din Salle Sainte Claire. Nu îndrăznisem decât să-i întind mâna cu timiditate și să-i spun rămas bun în ziua când am părăsit pentru

totdeauna spitalul, iar ea nici măcar nu mi-o atinsese. Acum, în Neapole, dorisem să strâng în brațe pe toate fetele care-mi ieșeau în cale și fără îndoială că aș fi făcut-o dacă nu mi-aș fi pierdut cunoștința pe strada Piliero în ziua când am sărutat O călugăriță lângă patul de moarte al unei starețe! Privind în urmă la zilele mele napolitane după o trecere de atâția ani, nu pot fi mai iertător acum ca atunci pentru purtarea mea, pot însă, într-o oarecare măsură, s-o explic. N-am pândit doar fără încetare, în scurgerea atâtor ani, bătălia dintre Viață și Moarte fără a ajunge să cunosc câte ceva despre cele două combatante. Când am văzut întâi Moartea la lucru în sălile spitalelor, nu era decât un simplu meci între ele, un joc copilăresc, în comparație cu ce-am văzut mai târziu. Am întâlnit-o la Neapole, ucigând mai mult de o mie de oameni pe zi, sub ochii mei. Am văzut-o la Messina îngropând mai mult de o sută de mii de bărbați, femei și copii într-o singură minută, sub casele ce se prăbușeau. Mai târziu, am văzut-o la Verclun, cu mâinile pline de sânge până la coate, măcelărind patru sute de mii de oameni și secerând floarea unei armate întregi în câmpiile din Flandra și de pe Somme. Numai de când am văzut-o operând în stil mare, am început a pricepe câte ceva din tactica războiului. E un studiu fascinant, plin de mistere și de contradicții. La început, totul pare un haos spăimântător, un măcel orb, fără sens, țesut numai din încurcături și erori. La un moment dat, Viața, mânuind o armă nouă, înaintează victorioasă, ca peste o clipa să se retragă învinsă ele Moartea triumfătoare. Dar nu-i așa. Bătălia este dirijată în cele mai mici amănunte de o lege imuabilă a echilibrului dintre Viață și Moarte. De câte ori acel echilibru este stricat de o pricină întâmplătoare, fie ea molimă, cutremur ori război, Natura care veghează, numaidecât se pune pe treabă ca să restabilească echilibrul, aducând pe lume ființe noi care să înlocuiască pe cele căzute, împinși de forța irezistibilă a unei legi naturale, bărbați și femei cad unii în brațele altora, orbiți de poftă trupești, nedându-și seama că cea care prezidează la unirea lor este Moartea ținând într-o mână afrodisiacul și în cealaltă narcoticul — Moartea, dătătoare de Viață, distrugătoarea de Viață, începutul și sfârșitul.

Norstrom și-mi cerea să-l tratez eu. Am refuzat, bineînțeles, dar Norstrom stăruie să mă ocup de cazul acela, căci el oricum

tot tî abandona. Starea generală a baronului se ameliora repede și eram feliçitat de toată lumea. Dar după o lună mi-am dat seama că Norstrom pusese bine diagnosticul și ci acum era prea târziu pentru operație, că omul acela era condamnat. Am scris nepotului său de la Stockholm să vie să-l ia acasă, ca sa moară în patrie. Cu greu am izbutit să-l conving pe bătrânul baron. Nu voia cu niciun chip sa se despartă de mine: eu eram singurul medic care pricepuse cazul lui. Peste două luni, am primit o scrisoare de la nepot în care mă înștiința că baronul îmi lăsase prin testament un ceas de aur cu sonerie de mare valoare, ca amintire pentru tot binele pe care i-l făcusem, îl pun deseori să sune ora, pentru a-mi aminti din ce-i clădită faima unui medic. De câțava vreme se cam schimbbase situația între Norstrom și mine. Eram din ce în ce mai des chemat la consultație de pacienții lui; chiar prea des. Într-o după amiază, tocmai eram de față când unul dintre ei muri pe neașteptate. Adevărat ghinion pentru Norstrom, căci bolnavul era unul dintre cei mai de seamă membri ai coloniei. Norstrom era foarte amărât din pricina asta, așa că l-am luat să cinăm împreună la Gafe de 3a Regence, ca să-l mai îmbărbătez.

— Aș dori să-mi poți explica taina succesului tău și-a nereușitei mele, spuse Norstrom privind-mă cu tristețe pe deasupra sticlei de Saint-Juâien.

— Mai întâi de toate, e p chestiune de noroc, i-am răspuns î apoi mai este deosebirea de temperament dintre noi. Pe când eu înșfăc Norocul de păr, tu stai liniștit cu mânil în buzunare.

***9* ÎN APOI LA PARIS**

Lipsisem trei luni în loc de o luna. Eram încredințat că mulți dintre pacienții mei vor rămâne credincioși prietenului meu, doctorul Norstrom, care-i îngrijise cât timp fusesem plecat. Mă înșelam însă; se în toarseră toți la mine, unii mai sănătoși, alții mai bolnavi, având numai cuvinte de laudă pentru colegul meu, dar la fel și pen tru mine. Nu mi-ar fi părut de loc rău dacă i-ar fi rămas credincioși lui; eu, oricum, tot eram peste seamă de ocupat și știam că clientela lui scădea din ce în ce, că fusese nevoit chiar să se mute din boulevard Haussmann într-un apartament mai modest, din rue Pigalle. Norstrom fusese întotdeauna un prieten sincer, scăpându-mă din multe

încurcături la începutul carierei mele, pe când mai bâjbâiam încă în chirurgie, întotdeauna gata să împartă cu mine răspunderea numeroaselor mele pozne, îmi amintesc, de pildă, cazul baronului B. Cred că-i bine să vă istorisesc întâmplarea, ca să înțelegeți ce fel de om era prietenul meu. Baronul B., unul dintre cei mai vechi membri ai coloniei suedeze, om cu o sănătate șubredă, fusese ani de zile îngrijit de Norstrom. Într-o bună zi, Norstrom — din pricina timidității lui care era o adevărată pacoste — îi dădu ideea să mă cheme la o consultație. Baronul prinse mare simpatie pentru mine. Pe un doctor nou ești întotdeauna înclinat să-l crezi doctor bun până se dovedește contrariul. Norstrom era pentru operație imediată, eu contra. Baronul îmi scrisese că începuse a se sătura de mutra posomorâtă a lui Norstrom și-mi cerea să-l tratez eu. Am refuzat, bineînțeles, dar Norstrom stăruia să mă ocup de cazul acela, căci el oricum tot tâ abandonă. Starea generală a baronului se ameliora repede și eram felicitat de toată lumea. Dar după o lună mi-am dat seama că Norstrom pusese bine diagnosticul și ci acum era prea târziu pentru operație, că omul acela era condamnat. Am scris nepotului său de la Stockholm să vie să-l ia acasă, ca sa moară în patrie. Cu greu am izbutit să-l conving pe bătrânul baron. Nu voia cu niciun chip sa se despartă de mine: eu eram singurul medic care pricepuse cazul lui. Peste două luni, am primit o scrisoare de la nepot în care mă înștiința că baronul îmi lăsase prin testament un ceas de aur cu sonerie de mare valoare, ca amintire pentru tot binele pe care i-l făcusem, îl pun deseori să sune ora, pentru a-mi aminti din ce-i clădită faima unui medic. De câțeva vreme se cam schimbăse situația între Norstrom și mine. Eram din ce în ce mai des chemat la consultație de pacienții lui; chiar prea des. Într-o după amiază, tocmai eram de față când unul dintre ei muri pe neașteptate. Adevărat ghinion pentru Norstrom, căci bolnavul era unul dintre cei mai de seamă membri ai coloniei. Norstrom era foarte amărât din pricina asta, așa că l-am luat să cinăm împreună la Cafe de la Regence, ca să-l mai îmbărbătez.

— Aș dori să-mi poți explica taina succesului tău și-a ne reușitei mele, spuse Norstrom privindu-mă cu tristețe pe deasupra sticlei de Saint-Juâien.

— Mai întâi de toate, e p chestiune de noroc, i-am răspuns î apoi mai este deosebirea de temperament dintre noi. Pe când eu înșfăc Norocul de păr, tu stai liniștit cu mâinile în buzunare și-l lași să-și ia zborul. Sunt convins că știi cu mult mai multe decât mine despre sănătatea și bolile trupului omenesc; s-ar putea însă, deși tu ești de două ori mai vârstnic ca mine, ca eu să știu mai multe ca tine despre mintea omenească. De ce ai spus profesorului rus, pe care ți l-am trimis, că are angână pectorală? De ce i-ai explicat toate simptomele bolii lui necruțătoare?

— Voia cu orice preț să cunoască adevărul. Trebuia să i-l spun, altfel nu m-ar fi ascultat.

— Eu nu i-am spus nimic despre asta și totuși m-a ascultat. Te-a mințit când ți-a spus că vrea să știe tot și că nu se teme de moarte. Nimeni nu dorește să știe cât este de bolnav, toți se tem de moarte și pe bună dreptate. Omul acela e acum mult mai grav bolnav. Existența lui e paralizată de spaimă și vina o porți tu.

— Vorbești veșnic despre nervi și minte ca și cum trupul nostru n-ar fi făcut și din altceva. Pricina anginei pectorale este arterio-scleroza arterelor coronare.

— Întreabă-l pe profesorul Huchard ce s-a întâmplat în clinica lui săptămâna trecută, pe când ne explica un caz de angină pectorală! Bolnava a fost apucată deodată de un acces așa de teribil, încât chiar și profesorul a crezut că-i pierdută. I-am cerut atunci voie să fac o încercare de a-i opri accesul cu tratament mintal; mi-a răspuns că era zadarnic, dar con simți. Am pus mâna pe fruntea bolnavei, spunându-i că-i va trece imediat. Peste o minută, spaima îi dispăru din privire, respiră adânc și spuse că se simțea acum perfect. Desigur, ai să replici că era un caz de pseudo-angină, falsă angină pec. Torala, dar eu pot să-ți dovedesc contrarul. Peste patru zile a avut un nou atac, după toate aparențele identic, și a murit în mai puțin de cinci minute, întotdeauna încerci să explici bolnavilor ceea ce nu-ți poți lamuri nici măcar ție însuți. Uiți că-i numai o chestiune de credință, nu de știință, la fel ca și credința în Dumnezeu. Biserica catolică nu explică niciodată nimic și rămâne cea mai mare putere din lume; biserica pro testantă

cearcă să explice totul și se dărâmă treptat. Cu cât bolnavii tăi cunosc mai puțin adevărul, cu-atât e mai bine pen tru ei. Nu-i firesc să controlăm cu creierul funcția organelor din trupul nostru. A-i face pe pacienți să se gândească la boala lor, înseamnă a „nesocoti legile naturii. Spune-le că trebuie să facă într-un fel sau altul, să ia cutare ori cutare doctorie ca să le fie mai bine și, dacă n-au intenția să te asculte, să se ducă mai bine la alt medic. Nu te duce să-i vezi decât atunci cmd au neapărată nevoie de tine, nu fi prea vorbăreț cu ei, căci vor descoperi repede cât de puțin știm. Medicii, ca și capetele încoronate, trebuie să se țină cât mai la distanță cu putință, căci altfel prestigiul lor are de suferit; pe toți ne avantajează o lumină mai învăluită. Uită-te la familiile doctorilor care preferă întotdeauna să consulte un medic străin i în momentul de față, tratez în ascuns pe soția unuia dintre cei mai vestiți doctori din Paris; chiar astăzi mi-a arătat ul tima lui rețetă, întrebându-mă dacă socoteam că-i poate fi de vreun folos.

— Tu ești veșnic înconjurat de femei. Ce n-aș da să mă-n drăgească femeile ca pe tine! Până și bătrâna mea bucătăreasă s-a amoretat de tine de când ai vindecat-o de zona-zoster.

— Ce n-aș da, o, doamne sfinte, să nu mă mai îndrăgească! Ti-aș lăsa bucuros toate nevropatele mele! Știu că lor le da torez într-o mare măsură reputația mea de așa-zis medic la modă, dar să știi de la mine că-s o mare pacoste, de multe ori chiar o primejdie. Spui c-ai vrea să te iubească femeile; ei, atunci, nu le spune asta niciodată, nu face prea mult caz de ele, nu le lăsa să-ți impuie voința lor. Femeilor le place cu mult mai mult să asculte de cineva decât să fie ascultate, deși nu par a ști asta. Se pretind egale cu noi, dar știu perfect că nu sunt — din fericire pentru ele — căci dacă ar fi, le-am iubi cu mult mai puțin, în fond, am o părere mai bună despre femei decât despre bărbați, dar asta nu le-o spun lor. Au o fire cu mult mai curajoasă ca noi, înfruntă boala și moartea mai ușor, sunt mult mai miloase și mai puțin vanitoase, în general, instinctul le călăuzește cu mult mîi mare siguranță în viață decât pe noi inteligența, și nu se dau așa des ca noi în spectacol. Dragostea, pentru o femeie, înseamnă cu mult mai mult decât pentru un bărbat; e totul. Și-i mai puțin o chestiune de simțuri decât își închipuie în general bărbatul. O femeie se poate îndrăgosti de

un om urât, chiar de unul bătrân, dacă-i înflăcărează imaginați... Un bărbat nu se poate îndrăgosti de-o femeie decât dacă ea îi atâță instinctul sexual care, contrar legilor Naturii, supra viețuiește la bărbatul modern puterii lui sexuale. Așa că nu există limită de vârstă pentru dragoste. Richelieu era irezistibil la optzeci de ani când abia se mai ținea pe picioare, iar Goethe avea șaptezeci când și-a pierdut capul după Ulrike von Levetzow.

Dragostea, ca și floarea, are o viață scurtă. La bărbați se stinge de moarte naturală în căsnicie, la femei supraviețuiește ades până la urmă, transformată într-o tandrețe pur materna pentru eroul dispărut al viselor ei. Femeile nu pot pricepe că bărbatul este prin natura lui poligam. Poate fi înduplecat să rabde noul nostru cod de morală socială, dar neînfrântu-i instinct este numai adormit. El rămâne același animal pe care l-a făcut Creatorul lui, gata să se lase dus de pornirile naturale fără să-i pese de piedicile ce i se pun în cale. Femeia nu-i mai puțin inteligentă ca bărbatul; în general, poate că-i mai inteligentă. Dar inteligența ei este de altă națură. Nu putem trece cu vederea faptul că creierul bărbătesc este superior ca greutate celui femeiesc. Circonvoluțiile cerebrale, care se pot observa de cum te naști, sunt cu totul diferite în cele două creiere. Deosebirea anatomică devine și mai izbitoare când compari loburile occipitale; tocmai din pricina pseudo-atrofiei acestui lob din creierul femeii, îi atribuie Husche o importanță atât de mare psihică. Legea diferențierii dintre sexe este o lege constantă a Naturii, căreia i se supune întreaga creație, devenind din ce în ce mai accentuată cu cât tipurile sunt mai evolute. Se spune că totul se poate explica prin faptul că noi am acaparat întreaga cultură, păstrând-o ca pe un monopol numai pentru sexul nostru, iar femeile n-au avut niciodată condiții favorabile. Adevărat? Chiar la Atena, situația femeilor nu era inferioară situației bărbaților, toate căile culturii le erau deschise. Popoarele ioniene și dorice le-au recunoscut întotdeauna independența; era chiar exagerată la lacedemonieni. Tot timpul imperiului roman, în patru secole de înaltă cultură, femeile s-au bucurat de o mare libertate. Este de ajuns să ne amintim că erau stăpâne absolut pe proprietatea lor. În perioada evului mediu, femeile erau cu mult mai instruite decât bărbații. Cavalerii se pricepeau să mânuiască

mai bine sabia decât pana; cărturari erau călugării, dar și multe mănăstiri de maici aveau la dispoziție aceleași mijloace de instruire pentru ființele ce viețuiau în acele locașuri. Uite, de pildă, în meseria noastră femeile nu-s nou-venite! Existau la școala din Salerno femei-profesori. Louise Bourgeois, medicul Mariei de Medici, soția lui Henri IV, a scris un tratat fără va loare despre obstetrică. Marguerite la Marche a fost moașă și medic-șef la Hotel-Dieu, în 1677. Madame de Chapelle și Madame Boivin au scris nenumărate cărți despre bolile femeiești, dar care nu fac două parale, în secolele șaptesprezece și opt sprezece au fost o mulțime de femei-profesori în vestitele universități italiene din Bologna, Pavia, Ferrara, Neapole. N-au făcut niciodată nimic pentru progresul științei în care erau specializate. Tocmai din pricină că obstetrica și ginecologia au fost lăsate în seama femeilor, au rămas atâta vreme într-un jalnic stadiu de înapoiere. Progresul a început abia când au luat și-aici conducerea bărbații. Chiar și-n ziua de azi, când este în primejdie viața ei ori a copilului, femeia nu se bizuie pe-un doctor-femeie. Uite, în muzică! Toate doamnele Renașterii cântau din lăută și mai târziu din alăută, harfă și clavecin. Timp de-un secol, toate fetele din înalta societate au studiat cu râvnă pi anul, dar pâna acum nu știu nicio operă muzicală de calitate compusă de o femeie, nici nu cunosc vreo femeie care să poată interpreta după gustul meu Adagio Sostenuto din Opus 106 de Beethoven. Aproape nu există tânără domnișoară care să nu se ocupe cu pictura, dar, după câte știu, în niciun muzeu din Europa nu găsești picturi de mare valoare semnate de pictori-femei, cu excepția poate a Rosei Bonheur, care trebuia să-și radă bărbia și se îmbrăca bărbătește. Unul din cei mai mari poeți ai antichității a fost o femeie. Din cununa de flori care-i încercuia fermecătoarea-i frunte n-au mai rămas decât câteva petale de trandafir ce răspândesc și-acum parfumul veșnicei primăveri. Câtă eternă bucurie, câtă eternă tristețe ne trezește în suflet ecoul îndepărtat al aceluia cântec de sireună de pe țărmurile Eladei! Frumoasă Sapho! Voi mai auzi vreodată din nou vocea ta? Cine știe dacă nu mai cântă încă în vreun pierdut fragment al Antologiei, păstrat sub lava de la Herculaneum!

— Nu vreau să mai aud nimic despre Sapho a ta! bombăni Norstrom. Îmi răs-ajunge câte știu despre ea și adoratoarele ei.

Nu-mi mai trebuie s-aud nimic despre femei. Ai băut mai mult decât se cuvenea, ai pălăvrăgit spunând tot felul de nerozii, hai să mergem acasă!

Am pornit pe bulevard la vale, dar, pe la jumătatea drumului, prietenului meu îi veni chef de-un țap de bere, așa că ne-am așezat la o masă, afară, în fața unei cafenele.

— Bonsoir, cheri, se adresa prietenului meu doamna de la masa vecină. Nu mă tratezi cu un țap? N-am cinat. Cu o voce enervată, Norstrom îi răspunse să-l lase în pace.

— Bonsoir, Chloe, am spus eu. Ce mai face Flopette?

— Lucrează pe străzile dosnice; pe bulevard nu-i bună de cât după miezul nopții. În timp ce vorbea, Flopette apărură și veni să se așeze lângă camarada ei.

— Iar ai băut, Flopette, i-am spus eu; vrei numaidecât să te ia dracu?

— Da, răspuse fata, cu voce răgușită, mai rău ca aici nu poate fi în iad.

— Nu ești prea dificil în privința relațiilor, bombăni prietenul meu, privind cu scârbă la cele două prostituate.

— Am avut cunoștințe și mai puțin onorabile decât astea două, i-am răspuns. De altfel, sunt consilierul lor medical. Amândouă au sifilis, absintul le va da gata, așa că vor sfârși curând la Saint-Lazare ori într-un șanț. Ele cel puțin nu pretind că-s altceva decât ce sunt. Nu uita că pentru ceea ce sunt trebuie să mulțumească unui bărbat și că alt bărbat le așteaptă la celălalt capăt al străzii ca să le ia banii pe care i-au căpătat de la noi. Nu-s chiar așa de stricate cum crezi tu, prostituatele astea; rămân femei până la sfârșit, cu toate defectele femeiești, dar și cu unele calități ce supraviețuiesc decăderii lor. Pare ciudat, dar sunt capabile să se îndrăgostească în sensul cel mai înalt al cuvântului și-i un spectacol mai mișcător decât îți poți închipui. Am cunoscut o prostituată care se îndrăgostise de mine; devenise timidă și rușinoasă ca o copilită, izbutea chiar să roșească sub stratul gros de suliman. Până și ființa asta dezgustătoare de la masa vecină ar fi putut fi o femeie simpatică, să fi avut numai puțin noroc. Am să-ți spun povestea ei.

— Îți mai amintești — am început eu pe când porneam în josul bulevardului braț la braț — îți mai amintești de școala de fete din Passy, condusă de Surorile Sainte-Therese, unde m-ai dus tu anul trecut ca să văd pe-o tânără suedeză ce-a murit de febră tifoidă? Nu mult după aceea am mai avut încă un caz în aceeași școală, o fată foarte frumoasă de vreo cincisprezece ani, o franțuzoaică, într-o seară, pe când ieșeam de la școală, am fost acostat în mod obișnuit de o femeie care făcea trotuarul pe partea cealaltă. Când i-am răspuns aspru să mă lase în pace, ea mă rugă cu voce umilită s-o ascult căci voia numai să-mi spuie câteva vorbe. De o săptămână mă pândea

zilnic când ieșeam din școală, dar n-avusese curajul să-mi adreseze vreo vorbă cât timp plecasem ziua. Îmi spunea „domnule doctor” și mă întrebă cu voce tremurânda cum îi mergea fetiței care se îmbolnăvisese de febră tifoidă; era în primejdie?

— Trebuie s-o văd numaidecât înainte de a se prăpădi, roșise ea printre sughițuri de plâns, lacrimi curgându-i de-a lungul obrazilor sulemenți. Trebuie s-o văd, sunt mama ei. Călugărițele nu bănuiau nimic. Copilul fusese dus acolo la vârsta de trei ani și banii îi trimitea prin bancă. Nu-și mai văzuse fetița de atunci decât de departe, pândind-o de la colțul străzii joia. Când fetele erau scoase la plimbarea de după-amiază. I-am mărturisit că eram foarte îngrijorat de starea copilei și că o voi înștiința dacă-i va merge mai rău. Nu voi să-mi dea adresa ei, ci mă rugă să-i îngădui să mă aștepte în fiecare seară în stradă, ca să-i dau vești. Timp de o săptămână am găsit-o acolo regulat, tremurând de îngrijorare. Am fost nevoit să-i spun că fetiței îi mergea mai rău. Știam bine că era exclus s-o pot duce pe nenorocita aceea de prostituată să-și, - vadă copilul pe moarte. Tot ce puteam face era să-i promit. C-o voi vesti când se va apropia sfârșitul, așa că până la urmă consimți să-mi dea adresa ei. În seara următoare, la o ora târzie, m-am dus la adresa dată, pe o stradă rău famată, din dosul Operei Comice. Birjarul îmi zâmbi cu subînțeleș și-mi propuse să se întoarcă peste o oră ca să mă ia. Lam răspuns că un sfert de oră îmi era de ajuns. După ce patroana bordelu lui mă cercetă o clipă cu privirea, mă conduse în prezența unei duzini de doamne pe jumătate dezbrăcate, purtând tunici scurte de muselina, roșii, galbene și verzi. Pe care o alegeam? Am răspuns că alegerea mea era deja făcută, că o doream pe Mademoiselle Flopette. Patroana era dezolată, Mademoiselle Flopette nu coborâse încă; în ultima vreme își neglijase cam mult îndatoririle. Era sus, în dormitorul ei, se îmbrăca. I-am pretins să mă ducă imediat la dânsa. Costa douăzeci de franci, plătiți înainte și un suvenir, a discrețion[131], pentru Flopette dacă eram mulțumit de ea; și cu siguranță voi fi, căci era o fată în cântătoare, gata la orice și foarte rigolo[132]. Nu doream să-mi irimită sus în cameră și-o sticlă de șampanie? Flopette, în fața oglinzii, muncea din greu să-și acopere obrazii cu vopsea roșie. Sări de pe scaun, înhață un șal ca să-și ascundă oribila

goliciune a uniformeii și-și întoarse spre mine chipu-i de clown, cu pete roșii în obraji, cu un ochi înnegrit de rimmel și celălalt înroșit de plâns.

— Nu, n-a murit, dar starea ei este foarte gravă. Călugărița care-i de serviciu în astă-noapte e sleită de oboseală și i-am spus că-i aduc pentru la noapte o infirmieră de-a mea. Șterge-ți suâimantul acela oribil de pe față, netezește-ți părul cu ulei, va selină ori cu ce-ți place, scoate-ți rochia asta îngrozitoare de muselină și îmbracă uniforma de infirmieră pe care ți-am adus-o în pachet. Am împrumutat-o de la una dintre infirmierele mele, cred că are să-ți vină căci ești cam de aceeași talie. Mă întorc sa ie iau peste o jumătate de oră. Rămase privind țintă după mine, mută, pe când eu coboram scările.

— Așa repede? exclamă patroana, părând foarte surprinși. Doream ca Mademoiselle Flopette să-și petreacă noaptea cu mine, i-am spus eu, așa Ca mă voi întoarce s-o iau. Când m-am oprit cu trăsura în fața casei, peste o jumătate de oră, Flopette apăru în pragul ușii îmbrăcată cu pelerina neagră de infirmieră, având în juru-i pe toate doamnele în sumarele lor uniforme de muselină.

— Mare noroc ai, fetiço, chicoteau ele, să fii poftită la bal mascat în ultima noapte de carnaval; arăți șic de tot și pari o persoană cât se poate de respectabilă. Am dori ca domnul tău să ne invite pe toate.

— Petrecere bună, copiii mei, ne zâmbi matroana însoțind-o pe Flopette până la trăsură; costă cincizeci de franci, plătiți înainte.

Nu mai era nevoie de multă îngrijire. Fetița se stingea re pede, era complet inconștientă, se vedea clar că sfârșitul se apropia. Mama stătu toată noaptea la căpătâiul patului, privind țintă printre lacrimi la copilul ei pe moarte.

— Sărut-o pentru ultima oară, i-am spus eu când începu agonia; nu te teme, este inconștientă. Se aplecă asupra copilei, dar se dădu brusc înapoi.

— Nu îndrăznesc s-o sărut, rosti ea printre suspine, știi doar că-s putredă toată. Când am revăzut-o pe Flopette după aceea, era beată turtă. O săptămână mai târziu, se arunca în Sena. Au

scos-o vie și-am încercat s-o internez la Saint-Lazare, dar nu era niciun pat liber. O lună mai târziu, a băut o sticlă întreagă de laudanum i era aproape moartă când am sosit și nu mi-am îierai niciodată că-i-am spălat stomacul de otravă. Ținea în mână încheștată un pantofior de copil și în el am găsit o buclă de păr. S-a apucat apoi de băut absint, o otravă tot atât de sigura ca oricare alta, care însă, din păcate, ucide încet. Oricum, curând va ajunge în mocirlă, un loc în care te poți îneca mai sigur decât în Sena. Ne-am oprit în fața casei lui Norstrom, din Rue Pigalle.

— Noapte bună, îmi ură prietenul meu; și-ți mulțumesc pentru o seară atât de plăcută.

— Asemenea, i-am răspuns.

****10* ÎNSOȚITORUL DE CADAVRE***

Poate că ar fi bine să vorbesc cât se poate de puțin despre călătoria mea în Suedia, din vara aceluia an. Norstrom, flegmaticul cronicar al multor aventuri din tinerețea mea, spunea că este cea mai deșucheată întâmplare pe care i-am povestit-o vreodată. Astăzi, însă, nu mai poate face nimănuia niciun rău, decât doar mie, așa că pot să v-o povestesc aici. Profesorul Bruzelius, pe vremea aceea cel mai vestit medic din Suedia, mă rugase să plec la San Remo pentru a în tovărăși acasă pe unul din pacienții lui, un tânăr de optsprezece ani ce-și petrecuse iarna acolo și era într-un stadiu înaintat de tuberculoză. Avusese mai multe hemoptizii în ultimul timp. Starea lui era atât de gravă încât n-am consimțit să-l duc acasă decât cu condiția să mai fiu întovărășit și de un membru al familiei, ori măcar de o infirmieră suedeză pricepută, trebuind să se ție seamă de eventualitatea decedării bolnavului pe drum. Mama lui sosi peste patru zile la San Remo. Trebuia să ne întrerupem călătoria la Basel și la Heidelberg, iar la Lübeck să luăm vaporul suedez spre Stockholm. Am ajuns în Basel seara, după o călătorie în care fusesem nespus de îngrijorat. Peste noapte, mama tânărului suferi un atac de inimă care aproape o dădu gata. Specialistul pe care l-am chemat dimineața a fost de aceeași părere cu mine, că în niciun caz nu mai putea călători câteva săptămâni. N-aveam decât o alternativă: să-l las pe băiat să moară în Basci, ori să plec mai departe numai cu el.

Ca toți cei ce se află în preajma, morții, bolnavul era foarte nerăbdător să ajungă acasă. Nu știam de-i bine ori rău, dar am hotărât să pornesc mai departe, spre Suedia, cu el. A doua zi după sosirea noastră la hotelul Victoria din Heidelberg, băiatul a mai avut încă o. Hemoptizie gravă, așa că a trebuit să abandonăm orice speranță de a ne continua drumul. I-am spus că trebuia s-o așteptăm acolo câteva zile pe mama lui. Se împotriva cu îndârjire să amâne plecarea chiar și-o singură zi. Spre seară, se apucă să studieze cu înfrigurare mersul trenurilor. Dormea liniștit când m-am dus să-l văd după miezul nopții. Dimineață l-am găsit mort în pat; fără îndoială, din pricina unei hemoragii interne. Am telegrafiat colegului meu din Basel să comunice știrea mamei băiatului și să-mi transmită instrucțiunile ei. Profesorul îmi răspunse tot telegrafic că starea ei era așa de gravă, că nu îndrăznea s-o înștiințeze. Fiind convins că dorea să-și înmormânteze fiul în Suedia, m-am dus la o întreprindere de pompe funebre pentru îndeplinirea formalităților necesare. Antreprenorul mă informă că legea cerea ca trupul să fie îmbălsămat. Prețul: două mii de mărci. Știam că familia tânărului nu era bogată așa că m-am hotărât să îmbălsămez eu singur mortul. N-aveam timp de pierdut; era o căldură teribilă de sfârșit de iulie. Cu ajutorul unui om de la Institutul de Anatomie, am făcut în timpul nopții o îmbălsă mare sumară, care a costat două sute de mărci. Era prima îmbălsămare pe care-o făceam și, drept să spun, n-a fost de loc un succes. Sicriul de plumb a fost sudat în prezeța mea, iar sicriul exterior de stejar vârat într-o ladă de ambalaj obișnuită, după cum cerea regulamentul căilor ferate. De rest trebuia să aibă grijă antreprenorul de pompe funebre, care-și luase însărcinarea să transporte trupul cu trenul până la Lübeck și de acolo cu vaporul la Stockholm. Suma de bani pe care o primisem de la mama băiatului pentru drumul până acasă abia mi-a ajuns ca să plătesc nota hotelului. Am protes tat zadarnic împotriva prețului exorbitant pe care l-au adăogat notei pentru lenjeria patului și covorului din camera unde murise tânărul. După ce-am încheiat socotelile, abia îmi mai ramaseră destui bani ca să-mi plătesc drumul înapoi la Paris. Nu ieșisem de loc din casă de la sosire și tot ce văzusem din Heidelberg era grădina hotelului Europa de sub ferestrele mele. M-am gândit că ar trebui să vizitez măcar o clipă vestitele ruine ale

vechiului castel înainte de a părăsi Heidelbergul. Unde speram să nu mă mai întorc niciodată. Pe când stăam lângă parapetul terasei turnului privind valea Neckarului, ce se întindea jos la picioarele mele, un pui de baset veni în fugă spre mine, purtându-și cât putea de iute pe piciorușele-i strâmbe trupul lunguiet și începu a mă linge pe toată fața. Ochii lui șmecheri descoperiseră dintr-o privire taina mea. Taina era ca dorisem întotdeauna să am țin Waldmann mititel, cum sunt numiți în țara lor de baștină căteii aceștia nemaipomenit de nostimi. Deși eram strâmtorat cu banii, am cumpărat pe Waldmann cu cincizeci de mărci, după care ne-am întors împreună triumfători la hotelul Victoria Waldmann mergând fără lesă în urma mea, convins că ni meni pe lume afara de mine nu putea fi stăpânul lui. A doua zi dimineată s-a mai pus un adaos la nota mea de plată pentru ceva care se întâmplase pe covorul din camera mea. Ajunsesem la capătul răbdării, cheltuisem până atunci opt sute de mărci pentru covoarele de la Flotei Victoria. Două ore mai târziu dădeam de pomană covorul din camera tî narului unui bătrân cârpaci pe care-l zărisem reparind o pe reche de pantofi pe pragul locuinței lui sărmane, plină de copii zdrențăroși. Directorul hotelului spumega ele furie, dat cârpaciul se alesese cu un covor. Misiunea mea în Heidelberg se sfârșise, așa că m-am decis să iau trenul. De dimineată spre Paris. Peste noapte, însă, m-am răzgândit, luând ho-tărî rea să mă duc totuși în Suedia. Dat fiind ca-mi aranjasem toate treburile pentru o absență de două săptămâni, Norstrom având grijă de bolnavii mei cât lipseam, i-am telegrafiat fra telui meu că veneam să stau la el câteva zile. În vechea casă părintească. Fără îndoială că asemenea prilej de vacanță în Suedia n-avca să se mai ivească niciodată. N-avcam decât un gând: să scap cât mai repede de Hotel Victoria. Era prea târziu ca să mai pot prinde personalul de Berlin, și am hotărât să iau trenul de marfă care pleca seara, chiar acel ce trans porta, trupul tânărului la Lübeck și să mă îmbarc pe același vapor spre Stockholm. Mă instalasem la bufetul gării ca să mănânc ceva, când chelnerul veni să mă înștiințeze că în restaurant câinii erau verboten[133]. I-am furișat în palmă o monedă de cinci mărci și l-am pitit pe Waldmann sub masă. Abea începusem să mănâna când o voce de stentor strigă din ușă:

— Der Leichenbegleiter![\[134\]](#) Toți consumatorii de pe la mese își ridicară ochii din far furii, zgâindu-se unii la alții, dar nimeni nu se clinti.

— Der Leichenbegleiter!

Omul trânti ușa și se întoarse peste câteva clipe cu un tip pe care l-am recunoscut. Îndată că era funcționarul întreprinderii de pompe funebre. Posesorul vocii de stentor se apropia de mine și-mi răcni în față:

— Der Leichenbegleiter! Toată lumea mă privi cu interes. I-am spus individului să mă lase în pace; voiam să mănânc. Nu, trebuia să vin imediat, căci șeful gării vroia să-mi vorbească într-o chestiune urgentă. Un uriaș cu o mustață zbârlită ca un arici și ochelari cu ramă de aur îmi dădu un vraf de documente și-mi urlă la ureche ceva despre un vagon de marfă care trebuia plumbuit, unde trebuia să mă sui fără întârziere. I-am replicat într-o nemțească cât am putut mai corectă că-mi și cumpărasem loc într-un compartiment de clasa a doua. Asta era verboten, răspunse el, trebuia să mă închidă imediat în vagonul de marfă împreună cu sicriul.

— Ce naiba îmi tot îndrugi?

— Nu ești der Leichenbegleiter! Nu știi că în Germania este verboten unui cadavru să călătorească fără Leichenbegleiter-ul lui și că trebuie încuiați împreună? I-am arătat biletul de clasa a doua pentru Lübeck, explicându-i că eram un călător liber și că mă duceam să-mi petrec vacanța în Suedia. N-aveam nici în din mici în mânecă cu sicriul.

— Ești ori nu ești Leichenbegleiter? zbieră el furios.

— Se-nțelege că nu. Cu plăcere pot da o mână de ajutor la orice, dar refuz să fiu Leichenbegleiter; îmi displace cuvântul. Șeful gării se uită zăpăcit la teancul de hârtoage și anunță că dacă în cinci minute nu apare Leichenbegleiter-ul, vagonul în care-i sicriul cu destinația Lübeck va fi trecut pe o linie moartă, rămânând la Heidelberg. Pe când vorbea, un cocoșat mic cu ochi iscoditori și obrazul stricat de vărsat se repezi spre biroul șefului, cu un vraf de documente în brațe.

— Ich bin der Leichenbegleiter[135], anunță el, plin de demnitate. Îmi venea să-l îmbrățișez; am avut întotdeauna o slăbiciune ascunsă pentru cocoșați. Eram încântat de cunoștință, i-am spus; plecam la Lübeck ca și el și luam același vapor pentru Stockholm. A trebuit să mă reazem de biroul șefului de gară când mi-a răspuns că el nu merge la Stockholm, ci la Petersburg cu generalul rus și de acolo la Nijni-Novgorod. Șeful gării își ridică ochii de pe teancul de documente și mustața-i de arici i se zburli și mai tare de uimire.

— Potzdonnerwetter![136] răcni el. Pleacă doi morți cu trenul la Lübeck! Am numai un sicriu în vagon, nu poți pune două cadavre într-un singur sicriu, este verboten. Unde-i sicriul celălalt? Sicriul generalului rus, lămuri cocoșatul, fusese chiar atunci descărcat din droagă și urma să fie urcat în vagon. Vina era numai a dulgherului care abia în ultima clipă terminase a doua ladă de ambalaj. Cum să-și închipuie că i se va cere să facă două lăzi așa de mari într-o singură zi! Generalul rus! Deodată mi-am amintit că auzisem de moartea unui general rus, care avusese un atac de apoplexie în hote lul de peste drum de-al nostru, în aceeași zi cu tânărul. Ba chiar mi-am adus aminte că zărisem de la fereastra mea un domn bătrân cu o înfățișare dârză și o barbă lungă, sură, stând într-un fotoliu de invalid, cu roțițe, în grădina hotelului. Por tarul mă informase că era un vestit general rus, erou din războiul Crimeei.

N-am văzut de când sunt un om cu înfățișare mai sălbatică. Pe când șeful gării se întorsese la cercetarea documentelor lui încurcate, l-am tras deoparte pe cocoșat și, bătându-l prietenește pe spate, i-am oferit cincizeci de mărci pe loc și alte cincizeci pe care aveam să le împrumut de la consulul suedez din Lübeck, dacă se învoia să fie Leichenbegleiter și la sicriul generalului rus și la al tânărului. Primi numaidecât propunerea mea. Era-un caz fără precedent, zise șeful gării, și din punct de vedere legal chestiunea se prezenta foarte delicată. Avea convingerea că era verboten să călătorească două sicrie cu un singur Leichenbegleiter. Trebuia să consulte Kaiserliche Ober-Jiebe Eisenbahn Amt Direction Büro[137] și răspunsul îl va căpăta în cel mai bun caz într-o săptămână. Din

situația asta ne-a salvat Waldmann. În mai multe rânduri, în timpul discuțiilor surprinsesem cum, dindărătul ochelarilor cu ramă de aur, șeful de gară arunca priviri amicale spre cățeluș și de câteva ori chiar întinsese mâna-i enormă ca să-i dezmierde cu delicatețe ure chile lungi și mătăsoase. M-am hotărât la o ultimă încercare desperată, ca să-i moi inima. Fără să rostesc o vorbă, i l-am așezat pe Waldmann pe genunchi. Când cățelul începu a-l linge pe toată fața, ba se apucă să-l și tragă de mustața-i zbârlită, chipul i se descreți treptat și până la urmă se lumina de-un zâmbet larg, plin de bunăvoință pentru încurcătura noastră, în cinci minute, cocoșatul semnase o duzină de acte în calitate de Leichenbegleiter al celor două coșciuge, iar eu cu Waldmann și valiza mea gladstone am fost îmbrânciți într-un compartiment ticsit de clasa a doua, în clipa când trenul se punea în mișcare. Waldmann propuse unei doamne grase de alături să se joace cu el, dar aceasta se uită sever la mine spunându-mi că era verboten să călătorești cu câni într-un compartiment de clasa a doua; cel puțin era stubenrein[138]? Se înțelege că era stubenrein, niciodată nu fusese altfel, îndată după asta, Waldmann își îndreptă atenția asupra coșulețului de pe genunchii doamnei grase pe care-l adulmecă foarte interesat, începând a hămăi îndârjit. Tot mai lătra când trenul se opri în stația următoare. Doamna cea grasă chemă pe controlor și arată cu mâna spre podeaua vagonului. Era verboten, zise controlorul, să călătorești cu câni fără botniță. Zadarnic am căscat eu botul lui Waldmann ca să-i arat individului că nici nu-i crescuseră încă bine dinții, zadarnic i-am pus în palmă ultimele cinci mărci pe care le mai aveam; Waldmann trebuia dus pe loc în cușca cânilor. Însetat de răzbunare, am arătat spre coșulețul de pe genunchii grăselei, întrebându-l pe controlor dacă nu era verboten să călătorești cu o pisică ce n-are bilet? Ba, desigur că era verboten. Doamna grasă și controlorul încă se mai certau când am coborât pe peron. Pe vremea aceea locul de călătorie rezervat cânilor era o adevărată rușine: o ladă fără geamuri, chiar deasupra roților, îmbâcsită de fumul locomotivei. Cum să-l las eu acolo pe Waldmann? Am alergat la va gonul de bagaje și l-am rugat pe însoțitor să-l ia în grija lui pe cățeluș. Era verboten, mi-a răspuns el. Ușile glisante ale vagonului următor se deschiseră cu multă precauție numai atât cât să se poate strecura afară

capul Leichenbegleiter-ului cu o pipa lunga în gura. Agil ca o pisică, am sărit în vagon împreună cu Waldmann și valiza mea gladstone. Cincizeci de mărci plătite la sosire, dacă-l ascundea pe Waldmann în vagonul lui până la Lübeck! Înainte de a putea răspunde, ușile fură închise de afară, locomotiva şuiera strident și trenul se puse în mișcare, în afara de cele două lăzi cu sicriele, vagonul era mare și gol. Era o căldura cumplită, dar loc berechet ca să-ți întinzi picioarele. Cățelul adormi numai decât pe vestonul meu, Leichenbegleiter-lul scoase la iveala o sticlă de bere fierbinte din coșul cu provizii, ne-am aprins pipele și ne-am așezat jos, pe podeaua vagonului, ca să discutăm situația. Eram în afară de orice primejdie, nimeni nu mă văzuse sărind înăuntru cu cinele și niciun controlor nu se apropia de vagon, mă asigură omul. Când, peste o oră, trenul încetini la stația următoare, i-am mărturisit Leichenbegleiter-ului că numai silit ori luat cu forța m-aș lipsi de tovărășia lui. Mă hotărâsem să rămân acolo până la Lübeck. Orele treceau ușor în timp ce tăifăsuim prietenește, conversația fiind susținută mai ales de Leichenbegleiter; eu vorbesc foarte prost germana, deși o înțeleg perfect. Prietenul meu îmi spuse că făcuse în multe rânduri călătoria aceea, știa până și numele tuturor stațiilor pe unde ne opream, deși nu se vedea nimic din lumea de afară din acel vagon-temniță. Era de mai bine de zece ani Leichenbegleiter, găsea plăcută și comoda meseria lui, îi plăcea să călătorească și să vadă locuri noi. Mai fusese încă de șase ori în Rusia, îi plăceau rușii căci doreau întotdeauna să fie înmormântați în țara lor. Veneau la Heidelberg o grămadă ca să consulte pe mulți profesori vestiți de acolo. Erau cei mai buni clienți. Soția lui era de meserie Leichenwäscherin[139]. Rar se întâmpla ca o îmbălsămare mai de seamă să se facă fără ajutorul lor. Se simțea oarecum jignit că nici el, nici soția lui nu fuseseră chemați la domnul suedez, zise el, arătând cu degetul spre cealaltă ladă. Bănuia că fusese victima unor intrigi; era multă gelozie profesională între el și ceilalți doi colegi ai lui. Toată afacerea rămăsese învăluită într-un fel de mister, nu pu tuse nici măcar afla ce doctor făcuse îmbălsămarea. Nu erau toți la fel de pricepuți la treaba asta. Îmbălsămarea era un lucru foarte delicat și complicat, nu se știe niciodată ce se poate întâmpla în timpul unei călătorii

lungi pe asemenea călduri mari. Am asistat vreodată la o îmbălsămare? La una singură, am răspuns, înfiorându-mă.

— Aș vrea să-l vezi pe generalul rus, zise plin de entuziasm cocoșatul, arătând cu pipa spre cealaltă ladă. E o adevărată minune, nici nu-ți vine a crede că-i un cadavru; până și ochii îi ține deschiși. Mă mir de ce ți-o fi făcut atâtea mizerii șeful de gara. Adevărat că ești cam tinerel pentru un Leichenbegleiter, dar pari un om destul de respectabil. N-ai nevoie decât de-un bărbierit și de puțin periat, căci hainele ți-s pline de păr de câne; și-apoi se-nțelege că nu te poți prezenta mâne dimineața la consulatul suedez cu asemenea barbă. Pun rămășag că nu te-ai bărbierit de-o săptămână. Semeni mai mult a bandit decât a respectabil Leichenbegleiter. Ce păcat că nu mi-am luat briciul, te-aș bărbieri eu la stația următoare. Am deschis valiza, spunându-i că i-aș fi recunoscător să mă scutească de corvada asta, căci nu mă bărbieream niciodată singur decât când n-aveam încotro, îmi examina briciul cu un ochi de cunoscător și declară că bricele suedeze erau cele mai bune din lume și că el nu întrebuițează niciodată altele. Avea o mână foarte ușoară, bărbierise sute de oameni și n-auzise nici odată pe cineva plângându-se. În viața mea n-am fost ras mai bine, i-am spus eu felicitându-l, pe când trenul se punea în mișcare.

— Nimic nu se poate asemui cu o călătorie prin țări străine, am spus eu pe când îmi spălam săpunul de pe față. În fiecare zi descoperi ceva nou și interesant. Cu cât văd mai mult țara asta, îmi dau mai bine seama de deosebirile fundamentale din tre germani și celelalte popoare. Rasele latine și anglo-saxone obișnuiesc să stea pe scaun la bărbierit, în Germania trebuie să te culci pe spate cu fața în sus. Chestiune de gust, chacun tue ses puces a sa facon^[140], cum se spune la Paris.

— Chestiune de obișnuință, îmi explică Leichenbegleiter-ul; pe-un mort nu-l poți așeza pe scaun. Dumneata ești primul om viu pe care-l bărbieresc. Tovarășul meu întinse un șervet curat pe lada lui și deschise coșul cu provizii. Un miros complex de cârnați, brânză și varză acră îmi gâdilă plăcut nările. Waldmann se trezi brusc și el și amândoi ațintirăm coșul cu ochi hulpavi. Mare mi-a fost bucuria când cocoșatul m-a pofțit să mă înfrupt din cina lui; mi se părea că până și varza acră își pierduse gustu-i oribil, obișnuit. M-a câștigat cu totul când a

oferit lui Waldmann o felie groasă de Blutwurst[141]. Efectul a fost fulgerător și a durat până la Lubeck. După a doua sticlă de Moselle, eu și noul meu prieten aproape că nu mai aveam secrete unul față de altul. Ba da, mai aveam o taină pe care o păstram cu strășnicie: că eram. Medic. Experiența căpătată în multe țări mă învățase că cea mai mică aluzie la o diferență de clasă între mine și gazda mea m-ar fi făcut să pierd o ocazie unică de a vedea viața din unghiul vizual al unui Leichenbegleiter. Puțina psihologie pe care o știu o datorez unei anumite ușurințe înnăscute de a mă adapta nivelului social al celui cu care stau de vorba. Când iau masa cu un duce, mă simț la largul meu și egal cu dânsul. Când cinez cu un Leichenbegleiter devin și eu, pe cât îmi stă în putință, un Leichenbegleiter.

Și într-adevăr, când am destupat a treia sticlă de Moselle nu-mi mai rămânea decât să devin de-a binelea un Leichenbegleiter.

— Sus inima, Fritz! îmi spuse gazda, făcându-mi vesel cu ochiul; nu-ți pierde curajul! Știu că n-ai o para chioară și că ai pățit ceva neplăcut. Nu-ți face sânge rău, mai bea un păhărel de vin și să stăm serios de vorbă. Nu degeaba sunt eu Leichenbegleiter de mai bine de zece ani; am învățat a cunoaște oamenii cu care am a face! Inteligența nu-i totul. Sunt convins că ești născut sub o stea norocoasă, altfel nu te-ai afla acum aici, lângă mine. Ți-a ieșit norocul în cale, norocul cel mare al vieții tale! Preda sicriul în Suedia, în vreme ce eu îl predau pe-al meu în Rusia, și întoarce-te cu primul tren la Heidelberg. Te fac asociatul meu. Cât timp trăiește profesorul Friedrich va fi de lucru pentru doi Leichenbegleiteri să nu-mi mai spui mie Zacharias Schweinfuss dacă nu-i așa! Suedia nu-i mare scofală pentru tine, acolo nu-s medici vestiți, pe când în Heidelberg sunt o droaie. Heidelbergul e locul nimerit pentru tine. I-am mulțumit călduros noului meu prieten, spunându-i că-i voi da răspunsul a doua zi dimineața, când mințile ni se vor fi limpezit puțin. Câteva minute mai târziu, dormeam amândoi buștean pe podeaua Leicheniwagen-ului[142]. În noaptea aceea m-am odihnit minunat, Waldmann însă mai puțin bine. Când trenul intra în gara Lübeck se făcuse ziuă. Un funcționar de la consulatul suedez aștepta pe peron ca să

supravegheze transportul sicriului pe puntea vaporului suedez ce pleca spre Stockholm. După ce-am adresat Leichenbegleiter-ului, un cald Aufwiedersehen[143], am plecat cu trăsura spre consulatul suedez. Consulul, cum văzu cățelul mă preveni că importul cânilor era oprit, deoarece în ultima vreme se iviseră câteva cazuri de turbare în Germania de Nord. Puteam cerca să-l înduplec pe căpitan, dar el era sigur că Waldmann nu va fi primit pe vapor. L-am găsit pe căpitan foarte prost dispus, ca toți marinarii când se află un sicriu în încărcătura navei. Pledoaria mea a fost za darnică, încurajat de succesul pe care-l avusesem cu șeful gării din Heidelberg, am hotărât să-l ispitesc cu cățelușul. Dar de geaba îl linse Waldmann pe toată fața. Am încercat atunci să-l înduplec cu ajutorul fratelui meu. Da, fără îndoială că-l cunoștea foarte bine pe comandantul Munthe. Navigaseră împreună pe „Vanadis” ca aspiranți de marină; erau buni prieteni. Putea fi atât de hain la inimă încât să-l lase în Lübeck, părăsit printre străini, pe scumpul cățeluș al fratelui meu? Nu, nu putea fi atât de hain. Cinci minute mai târziu, Waldmann era încuiat în cabina mea, cu condiția să fie debarcat în ascuns, pe riscul și răspunderea mea, la Stockholm. Iubesc marea, pe corabie era plăcut, am mâncat la masa căpitanului, toți de pe vas erau cât se poate de politicoși cu mine. Femeia de serviciu părea cam bosumflată a doua zi dimineață când veni să-mi deretice prin cabină, deveni însă imediat aliata noastră când vinovatul începu s-o lîngă pe obraz. Nu mai văzuse niciodată un cățeluș așa de drăgălaș. Când Waldmann apăru fără învoire pe punte, toți mateloții începură să se joace cu el, iar căpitanul își întoarse privirea în alta parte, prefăcându-se că nu vede nimic. Am acostat noaptea târziu la cheiul din Stockholm și am sărit pe țarm, de la prova corăbiei, cu Waldmann în brațe. M-am dus a doua zi dimineață la profesorul Bruzelius, care-mi arătă o telegramă din Basel anunțând că mama băiatului nu mai era în primejdie și că înmormântarea se amâna până la venirea ei, cam peste două săptămâni. Spera că voi fi încă în Suedia atunci, deoarece mama dorea, firește, să audă chiar din gura mea amănunte despre ultimele clipe ale fiului ei și nu mai încăpea îndoială că trebuia să asist la ceremonia înmormântării. I-am răspuns că venisem să-mi văd fratele înainte de a mă întoarce la Paris și aveam mare grabă să mă

întorc la bolnavii mei. Nu-i putusem ierta fratelui meu că mă împovărase cu acea îngrozitoare moștenire care se chema Mamsell Agata. Îi scrisesem atunci o scrisoare furioasă. Din fericire, părea să fi uitat de ea. Era încântat că mă vede, spuse el, și nădăjduiau amândoi, el și soția, că voi rămâne în vechea casă părintească cel puțin două săptămâni. Două zile după sosirea mea, își exprimă mirarea că un doctor așa de ocupat ca mine putea sta așa de mult departe de bolnavii lui. Când aveam de gând să plec? Cumnata mea parcă era un sloi de gheață. Nu-i nimic de făcut cu oamenii care nu pot suferi câinii decât să-i plângi și, luându-ți cățelul și ranița în spinare, să pornești în excursie. Nu există ceva mai sănătos pentru un cățeluș ca popasurile sub cerul liber și dormitul sub brazi prietenoși, pe un covor de mușchi moale în loc de unul de Smirna. Cumnata mea avea o migrenă și nu coborî la micul dejun în dimineața plecării noastre. Am vrut să mă duc în camera ei, să-mi iau rămas bun, frate-meu însă mă sfătui să renunț. N-am mai stăruit după ce-mi spuse că fata-din-casă găsisse puțin mai înainte sub patul meu pălăria de duminică a soției lui, papucii brodați, boaul de pene, două volume din „Encyclopaedia Britannica” făcute ferfeniță, niște rămășițe dintr-un iepure și pisoiful, pe care-l căutase peste tot, cu capul aproape smuls din trup. Cât despre covorul de Smirna, din salon, straturile de flori din grădina și cele șase rățuște din bazin... M-am uitat la ceas, spunând fratelui meu că întotdeauna îmi plăcuse să ajung devreme la gară.

— Olle! strigă fratele meu bătrânului vizitiu al tatii, pe când trăsura pornea; pentru numele lui Dumnezeu, bagă de seamă, nu cumva doctorul să piardă trenul! Peste două săptămâni, eram din nou la Stockholm. Profesorul Bruzelius mă vesti că mama băiatului sosise de pe continent chiar în dimineața aceea, înmormântarea urma să aibă loc a doua zi și bineînțeles că trebuia să asist și eu. Spre marea mea spaimă, adăuga că nefericita mamă cerea insistent să-și revadă fiul înainte de a fi îngropat, așa că a doua zi, dis-de-dâmineață, sicriul trebuia deschis în prezența ei. De sigur că nu i-aș fi îmbălsămat cu niciun chip trupul, dacă mi-ar fi trecut prin minte că se poate întâmpla una ca asta. Știam că intenția mea fusese bună, dar că o realizasem prost și, după toate probabilitățile, deschiderea sicriului va fi un spectacol înspăimântător. Primul meu gând a

fost s-o șterg grabnic, să iau primul tren de noapte spre Paris; al doilea gând, să rămân cu orice risc. Ni. Era vreme de pierdut. Cu puternicul sprijin al profesorului Bruzelius am obținut, dar cu greu, învoirea să deschid sicriul în vederea unei sumare dezinfectări a rămășițelor, dacă se va dovedi necesar — și de asta eram convins, îndată după miezul nopții, am coborât în cripta de sub biserică, întovărășit de paznicul cimitirului și de un lucrător care trebuia să deschidă cele două sicrie. Când capacul sicriului de plumb, al celui interior, a fost dezlipit, cei doi oameni se traseră îndărăt tăcuți, cuprinși de acea respectuoasă teamă pe care o insuflă moartea. Am luat felinarul din mâna paznicului și am dezvelit chipul. Lanterna căzu jos iar eu m-am dat înapoi, împleticindu-mă ca izbit de o mină nevăzută. Adeseori m-am minunat de prezența de spirit pe care-am dovedit-o în noaptea aceea. Trebuie să fi avut nervi de oțel pe atunci.

— Totul e în ordine, ani rostit eu acoperind repede chipul, înșurubați capacul la loc, nu-i nevoie ele nicio dezinfecție, corpul s-a conservat perfect. M-am dus dis-de-dimineată la profesorul Bruzelius să-i spun că priveliștea pe care-am văzut-o în noaptea aceea ar putea s-o urmărească viața întreagă pe sârmana mamă, că trebuie să împiedice cu orice preț deschiderea coșciugului. M-am dus la înmormântare. De-atunci n-am mai asistat niciodată la alta. Șase colegi de-ai tânărului purtară pe umeri sicriul până la groapă. Preotul, într-un discurs mișcător, arată că Dumnezeu, în nepătrunsa-i înțelepciune, voise ca viața aceea tânără, atât de plină de făgăduințe și bucurie să fie cosită de moartea crudă. Dar faptul că se înapoiasse pentru a se odihni printre ai lui, în pământul unde se născuse, era totuși o mângâiere pentru cei ce plâneau în jurai timpuriului său mormânt. Cel puțin vor ști unde să depună florile în amintirea lui dragă și uncie să se roage. Un cor studentesc din Upsala cântă tradiționalul: „Integer vitae scelerisque purus”[\[144\]](#). N-am mai putut suferi de-atunci minunata odă a-lui Horațiu. Susținută de bătrânu-i tată, mama băiatului păși până la marginea gropii deschise și așeză o coroană de nu-mă-uita pe sicriu.

— Era floarea lui preferată, suspină ea. Pe rând, unul câte unul, cei care-l plâneau înaintară cu buchete de flori, privind

în fundul gropii cu ochii plini de la crimi, pentru cel din urma adio. Corul intona vechiul imn cunoscut: „Odihnește în pace, lupta s-a sfârșit!” Groparii începură a arunca țărână cu hârlețele peste sicriu; ceremonia se terminase. După plecarea tuturor, am privit și eu în mormintul pe jumătate umplut. „Da, odihnește în pace, bătrân războinic cu chip cumplit, lupta s-a sfârșit! Odihnește în pace! Nu mă mai urmări mereu cu ochii tăi larg deschiși, că înnnebunesc! De ce m-ai privit atât de mânios asta-noapte când ți-am dezvelit fața în cripta de sub capelă? Crezi că mie mi-a făcut mai multă plăcere să te privesc? M-ai luat drept un jefuitor de morminte care ți-a pângărit sicriul pentru a-ți fura icoana de aur de pe piept? Crezi că eu am fost cel ce te-a adus aici? Nu, n-am fost eu. După cât știu, chiar scaraoțchi în persoană, sub înfățișarea unui cocoșat beat, e de vină că ai ajuns aici. Căci cine altul decât Mefisto, eternul farsor, ar fi putut înscena sinistra farsă care s-a jucat aici? Mi s-a părut chiar că i-am auzit râsul batjocoritor răsunând în timpul imnului religios și, Doamne, iartă-mă, era cât pe ce să izbucnesc și eu în râs când sicriul tău a coborât în groapă. Ce-ți pasă că-i groapa altuia? Tot nu poți citi nu mele de pe crucea de marmoră; ce-ți pasă ție de numele scris pe ea? Nu poți auzi vocile celor vii de deasupra ta, așa că ce-ți pasă în ce limbă vorbesc? Aici nu ești culcat între străini, stai cot la cot cu semenii tăi. La fel și tânărul suedez care-a fost coborât la odihna de veci în inima Rusiei, pe când gorniștii vechiului tău regiment dădeau ultimul onor mormântului tău. Împărăția morții n-are hotare, mormântul n-are naționalitate. Acum sunteți cu toții unul și același popor, ba în curând veți arăta la fel toți. Aceeași soartă vă așteaptă pe toți, oriunde vă veți odihni rămășițele trupești; să fiți dați uitării și să vă pre faceți în pulbere, căci așa este legea vieții. Odihnește în pace, lupta s-a sfârșit!”

****11* MADAME REQUIN***

Nu departe de Avenue de Villiers locuia un doctor străin; după cât am înțeles, un specialist în nașteri și ginecologie. Era un tip vulgar și cinic, care mă chemase de vreo două ori la consult, nu atât pentru a-l lumina cu făclia științei mele superioare cât pentru a trece o parte din răspundere pe umerii mei. Ultima oară mă chemase să asist la agonia unei tinere

fete, care făcuse peritonită în împrejurări foarte suspecte, atât de suspecte încât ezitasem întâi să-mi pun iscălitura sub a lui pe certificatul de deces, într-o seară, întorcându-mă târziu acasă, am găsit la poartă -o trăsură ce mă aștepta cu o chemare urgentă din partea aceluia individ să vin numaidecât la clinica lui particulară din Rue Granet, Mă hotărâsem să nu mai am de-a face cu el, dar apelul era atât de insistent încât m-am gândit că aș face totuși mai bine să mă duc chiar atunci cu trăsura. M-a primit un zdrahon de femeie, cu înfățișare antipa tică, care se prezentă Madame Requin, sage-femme de I-ere classe[145] și mă conduse într-o cameră de la etaj, aceeași în care murise tânăra fată. Prosoape pline de sânge, cearșafuri, cuverturi erau împrăștiate peste tot sânge picura sub pat cu un clipocit sinistru. Doctorul era într-o stare de mare tulburare și-mi mulțumi călduros că-i veneam în ajutor. Nu era timp de pierdut, îmi spuse el — și aici avea dreptate — căci femeia care zăcea în nesimțire pe un pat de travail[146] părea mai mult moartă decât vie. După o rapida examinare, l-am întrebat supărat de ce nu trimisese după un chirurg ori un mamoș în loc să mă cheme pe mine; știa doar prea bine că niciunul din noi doi nu eram calificați pentru asemenea caz. Femeia își reveni puțin după două injecții cu camfor și eter. Cam șovăind, am hotărât ca doctorul să-i dea puțin cloroform în timp ce eu mă apucam de lucru. Cu obișnuitu-mi noroc, toate au decurs destul de bine și, după o energică respirație artificială, chiar și pruncul aproape sufocat reveni la viață, spre marea noastră surpriză. Amândoi, mama și copilul, scăpaseră ca prin urechile acului. Nu mai aveam de loc nici vată, nici pânză și niciun fel de material pentru pansamente ca să stăvilim hemoragia, noroc că am dat peste. O valiză gladstone deschisă, plină de lenjerie fină și jupoane de damă, pe care le-am rupt iute fâșii, ca să facem tampoane.

— N-am văzut niciodată lenjerie așa de frumoasă, spuse colegul meu ridicând în sus o cămașă de linon — și ia uite! exclama el, arătându-mi o coroană brodată cu roș deasupra literei M. Ma joie, mon cher confrere[147], iată c-am ajuns și-n lumea mare! Sa știi că-i o fată grozav de frumoasă, deși în clipa de față n-a mai rămas mare lucru. O fată excepțional de frumoasă. Nu mi-ar dispăcea să reînnoiesc cunoștința cu ea, dacă se mai face bine vreodată.

— Ah! la jolie breloc![\[148\]](#) exclamă el iar, ridicând de jos o broșă cu diamante care căzuse probabil pe dușumea pe când cotrobăiam prin valiză. Mă foi! am impresia că mi-aș putea acoperi nota de plata cu ea, în cazul cel mai rău. Nu știi nici odată la ce te poți aștepta cu doamnele astea străine. Te po menești că-i vine chef să dispară tot așa de misterios cum a venit, Dumnezeu știe de unde!

— N-am ajuns încă acolo, am spus eu, smulgându-i broșă dintre degetele-i roșii și vârând-o în buzunar. După legea franceză, factura antreprenorului de pompe funebre are întâietatea asupra facturii medicului, încă nu știm care din cele două facturi va fi prezentată mai înainte pentru achitare, în privința copilului...

— Nu-ți face griji în privința copilului, rânji el; avem aici destui copii la dispoziție cu care să-l înlocuim, dacă sentâmplă ceva rău. Madame Requin expediază săptămânal o jumătate de duzină de prunci cu trenul doicilor din Gare d'Orleans. Dar nu-mi convine de loc să-mi scape printre degete mama. Trebuie să fiu grijuliu cu statisticile mele, căci în ultimile două săptămâni am mai semnat încă două certificate de deces. Femeia nu-și revenise decât pe jumătate când am plecat eu, în zorii zilei, dar avea pulsul mai bun; i-am spus doctorului că o socoteam salvată. Și eu trebuie să fi fost într-un hal fără de hal, altfel n-aș fi primit cu niciun chip ceașca de cafea neagră pe care mi-o oferi Madame Requin în sinistru-i salonaș, după ce coborâsem scările clătinându-mă pe picioare.

— Ah, la jolie broche, zise și Madame Requin când i-am dat broșă în păstrare. Crezi că pietrele sunt veritabile? mă întrebă ea, apropiind broșă de lumina lămpii. Era o broșă splendidă, cu diamante, având o coroană de rubine deasupra literei M. Strălucirea pietrelor era foarte pură, dar sticlirea ochilor hrăpăreți foarte suspectă.

— Nu, am spus eu pentru, a drege prostia că îi dădusem broșă. Sunt sigur că-s toate false. Madame Requin trăgea nădejde că mă înșelam. Doamna n-avusese timp să plătească înainte, cum se obișnuia la clinica, ajunsese tocmai la timp, pe

jumătate leșinată, iar pe bagaj nu era niciun nume, numai o etichetă pe care scria „Londra”.

— Este de ajuns, nu-ți face griji, vei fi cu siguranță plătită. Madame Requin își exprimă speranța că mă va revedea în cu rând — și-am părăsit casa scuturat de-un fior. Peste vreo două săptămâni am primit o scrisoare de la colegul meu, care mă înștiința că totul se sfârșise cu bine, doamna plecase spre o destinație necunoscută îndată ce se putuse ține pe picioare, toate cheltuielile fuseseră achitate și o sumă mare lăsată în mâinile doamnei Requin pentru adoptarea copilului de niște persoane respectabile. I-am trimis înapoi bancnota, împreună cu o scurtă scrisoare în care-l rugam să nu mă cheme data viitoare când va mai fi pe cale să ucidă pe cineva. Trăgeam nădejde să nu-i mai văd niciodată în ochi, nici pe el, nici pe Madame Requin. Speranțele mele se realizară în privința doctorului. Cât despre Madame Requin, o să vă mai povestesc despre ea, la timpul cuvenit.

****12* URIAȘUL***

De ce trecea timpul, îmi dădeam tot mai bine seama cât de repede se topea clientela lui Norstrom și că ar putea sosi ziua când va trebui să-și tragă definitiv obloanele. Curând, chiar numeroasa colonie scandinavă, bogată și calici, începură a se scurge din Rue Pigalle spre Avenue de Villiers. Zadarnic am încercat să stăvilesc năvala. Din fericire, Norsttom nu s-a îndoit niciodată de buna mea credință; astfel, am rămas buni prieteni până la sfârșit. Dar numai Dumnezeu știe cât de puțin rentabilă era acea clientelă scandinavă. Tot timpul cât am practicat medicina la Paris, a fost ca un pietroi atârnat de gâtul meu, care m-ar fi putut trage la fund dacă n-aș fi găsit un sprijin de nădejde în coloniile engleză și americană, și chiar printre francezi, în orice caz, îmi răpea o mare parte din timp și mă vira în tot soiul de încurcături, ba, până la urmă, m-a vârat chiar și la închisoare. A fost o întâmplare foarte nostimă, pe care o povestesc adesea prietenilor mei scriitori, ca un surprinzător exemplu al legii coincidențelor, mult-folositul cheval de bataille [\[149\]](#) al romancierilor.

Pe lângă lucrătorii scandinavi din Pantin și La Villette, peste o mie în total, având mereu nevoie de doctor, mai era și

colonia de artiști din Montmartre și Montparnasse, veșnic în lipsă de bani, sute de pictori, sculptori, autori de capodopere nescrise, în proză și în versuri, exotice rămășițe din „Vie de Boheme” a lui Murger. Câțiva dintre ei, ca de pildă Edelfeld, Cari Larson, Zorn și Strindberg erau de pe atunci în pragul succesului, dar majoritatea trebuiau să trăiască cu speranțe. Cel mai mare de statură și mai mic la pungă era prietenul meu poreclit Uriașul, un sculptor cu barbă bălaie, cârlionțată, de viking și ochi albaștri, nevinovați, de copil. Apă rea arareori pe la Cafe de L’Hermitage unde-și petreceau serile mai toți camarazii, lui. Cum izbutea să-și hrănească trupul, înalt de doi metri, era, pentru. Noi toți, o taină. Trăia într-un hambar enorm și cumplit de friguros din Montparnasse, transformat în atelier de sculptură, unde lucra, își gătea de mâncare, își spăla cămașa și-și visa visele de glorie viitoare. Avea nevoie de spațiu vast pentru el și statuile lui, care erau toate de proporții supraomenești și veșnic netermi- . Nate din lipsă de lut. Într-o bună zi, își făcu apariția în Avenue de Villiers rugându-mă să-i fiu cavaler de onoare la nuntă, căci se căsătorea duminică următoare la biserica sa de zădărnici, după care. Dădea o recepție în noul său apartament, pour penare la cremaillere[150]. Aleasa inimii lui era o plăpândă suedeză, pictoriță de miniaturi, ce-i ajungea abia până la brâu. Bineînțeles, am primit cu mare plăcere. După ceremonie, pastorul suedez ținu un scurt și drăguț discurs noilor căsătoriți, ce stăteau în picioare unul lângă altul în fața altarului. Îmi aminteam de gigantica statuie a lui Ramses al II-lea de la Luxor, unde-i înfățișat stând pe tron lângă micuța lui soție care abia de-i ajunge până la șold. Peste o oră, băteam cu toții la ușa atelierului, curioși să vedem ce ne așteaptă. Ne deschise chiar uriașul, introducându-ne cu infinite precauții printr-urt vestibul liliputan de hârtie în salon, unde ne pofti călduros să ne servim cu aperitive și să stăm cu rîndul pe scaunul lui. Prietenul său, Skornberg — poate i-ați văzut portretul în mărime naturală la Salonul din anul acela lesne de reamintit, căci era cocoșatul cel mai mic pe care l-am văzut vreodată, — propuse să bem în sănătatea gazdei. Ridicând paharul cu un gest entuziast și larg al mâinii, răsturnă fără voie peretele despărțitor, descoperind ochilor noștri, uimiți camera conjugală, cu patul nupțial aranjat de mâni dibace dintr-o lada de ambalaj a unui Bechstein de concert cu coadă lungă, în

timp ce Skornberg își isprăvea cuvântarea fără alt accident, uriașul reclădi repede peretele despărțitor din două ziare „Figaro”. Ridică apoi o draperie, arătându-ne, cu o otheadă poz nașă spre mireasa îmbujorată, încă o încăpere, de data asta construită numai din „Le Petit Journal”: odaia copiilor. Peste o oră am plecat din casa de hârtie dându-ne cu toții întâlnire la Brasserie Montmartre, unde avea loc banchetul. Eu trebuia să vizitez câțiva bolnavi, așa că se făcuse aproape miezul nopții când am ajuns la petrecere, în sala cea mare, la mijloc, se aflau prietenii mei, toți stacojii la față, cântând cit îi ținea gura imnul suedez, alcătuit un cor asurzitor, inter calat cu tunete de solouri ce izbucneau din pieptul lat al Uriașului și de pițigăieli stridente scoase de micul cocoșat. Pe când îmi croiam drum prin sala ticsită de lume, o voce strigă: Á la porte les prussiens! Á la porte les prussiens![\[151\]](#) și-un țap de bere zbură pe deasupra capului meu, lovindu-l pe Uriaș, drept în față. Plin de sânge, prietenul meu sări de pe scaun, înșfăca de guler pe un francez care n-avea nicio vină și-l azvârli ca pe-o minge de tenis peste tejghea, drept în brațele patronu lui, care prinse a zbiera cât îl ținea gura: La police! La police![\[152\]](#) Al doilea țap mă lovi în nas, spărgându-mi ochelarii și un altul îl trânti pe Skornberg sub masă. „Azvârliți-i afară! Azvârliți-i afară!” răcnea întreaga berărie, năpădind pe noi din toate părțile. Uriașul, cu câte un scaun în fiecare mână, secera pe atacanți ca pe niște spice de grâu copt, iar micul cocoșat se repezi de sub masă, țipând și mușcând ca un maimuțoi înfuriat, până ce alt țap de bere îl prăvăli la pământ, unde rămase în nesimțire. Uriașul îl culese de jos, bătut ușurel cu palma peste cocoașa celui mai bun prieten al lui și, braț, acoperi cât putu mai bine inevitabila noastră retragere spre ușă, unde am fost înșfăcați de vreo șase polițiști și duși sub escortă la comisariatul din Ruc Douai. După ce ne dădurăm numele și adresele, am fost încuiați într-o încăpere cu gratii la ferestre; eram au violon[\[153\]](#). După două ore de meditare, am fost duși înaintea brigadierului care mi se adresă cu o voce aspră, întrebându-mă dacă eu eram doctorul Munthe din Avenue de Villiers. Am răspuns că eu eram. Privind la nasul meu umflat care-și dublase volumul și la hainele rupte și pline de sânge, îmi răspunse, că nu aduceam de loc cu el. Mă întrebă apoi dacă aveam ceva de lămurit, dat fiind că păream cel mai puțin

afumat din toată banda aceea de nemți sălbatici și, în plus, singurul care părea să știe franțuzește. I-am explicat că nu eram decât o pașnică nuntă suedeză și că fusesem ata cațicu brutalitate în berărie, fiind probabil luați drept nemți. În timpul interogatoriului, vocea lui începu a se face mai puțin severă și din timp în timp arunca câte o otheadă parcă admirativă către Uriaș ce ținea pe genunchi ca pe-un copilaș pe micul Skornberg, încă pe jumătate leșinat. Până la urmă, spuse cu o adevărată curtenie franțuzească că era într-adevăr păcat să lași o mireasă să aștepte noaptea întreagă un asemenea splendid exemplar de mire și că deocamdată până la anchetă ne dădea drumul. I-am mulțumit din tot sufletul și ne-am ridicat să plecăm. Dar, spre marea mea groază, îmi spuse:

— Te rog să rămâi, am de vorbit cu dumneata. Se uită din nou în hârtiile lui, consultă un registru de pe masă și rosti cu severitate:

— Ți-ai dat un nume fals; te avertizez că-i un delict foarte grav. Ca să-ți dovedesc bunăvoința mea, îți mai ofer o ocazie de a retracta declarația făcută la poliție. Cine ești?

— Sunt doctorul Munthe, i-am răspuns.

— Îți pot dovedi că nu ești, replică el cu asprime. Uite aici, adaogă, arătând cu degetul pe registru. Doctorul Munthe din Avenue de Villiers este cavaler al legiunii de onoare; e drept că văd o mulțime de pete roșii pe hainele dumitale, dar nu zăresc nicio panglică roșie.

O purtam numai câteodată, i-am răspuns. Începu a râde cu poftă privindu-și butoniera goală, spunându-mi că n-auzise încă de când trăia să existe vreun om în Franța care să aibă panglica roșie și să n-o poarte. I-am propus să trimită după portăreasa mea ca să mă identifice, dar îmi răspunse că era de prisos; cazul trebuia descurcat de comisarul de poliție în persoană, a doua zi dimineață. Sună.

— Percheziționați-l, porunci el celor doi polițiști. Am protestat plin de indignare, susținând că n-avea niciun drept să mă percheziționeze. Nu numai că avea dreptul, îmi replică el, ci, după regulamentul poliției, era dator să facă asta pentru a mă ocroti. Arestul era plin cu tot soiul de ticăloși și nu-mi

putea garanta că nu-mi vor fi furate obiectele de valoare pe care le aveam asupra mea. N-aveam nimic de preț în buzunare, i-am replicat, în afara de-o mică sumă de bani pe care i-am și înmânat-o.

— Percheziționați-l, repetă el. Pe vremea aceea eram foarte voinic; au trebuit să mă țină doi agenți în timp ce al treilea îmi scotocea hainele, în buzunăr găsiră două ceasuri de aur cu sonerie, două ceasuri vechi Breguet și un ceas de vânătoare, englezesc. Fără nicio vorba, mă încuiară imediat într-o celulă rău mirositoare. M-am trimit jos pe salteaua de paie, întrebându-mă ce se va întâmpla mai departe. Desigur că cel mai bun lucru era să insist să fiu pus în legătură cu legația Suediei, totuși m-am hotărât să aștept până a doua zi dimineată. Ușa se deschise, lăsând să intre un individ cu înfățișare sinistră, jumătate apaș, jumătate souteneité[154], care mă făcu să înțeleg dintr-o privire cât de înțelept era regulamentul poliției pe baza căruia fusesem percheziționat.

— Sus inima, Charlot, mi se adresă noul venit, on t'a prince, en fine[155]. Nu mai face mutra asta pleoștită, că n-ai de ce. După douăsprezece luni te scuipe din nou în lume, dacă ai noroc. Și, între noi fie zis, nu-ți lipsește norocul, altfel n-ai fi ciordit cinci ceasuri mișto într-o singură zi. Cinci ceasuri! Măi, al naibii să fie! îmi scot pălăria în fața dumitale; pe voi, englezii, nu vă întrece nimeni!

I-am răspuns că nu eram englez, ci colecționar de ceasuri. Ca și mine, zise el. Se trânti pe cealaltă saltea, îmi ură noapte bună și visuri plăcute și după o minută începu a horăi. De cealaltă parte a peretelui, o femeie beată începu a cânta cu glas răgușit. Individul bodogăni furios:

— Tacă-ți cloanța, Fifine, că de nu, îți fac boiangerie la gura! Cântăreața, oprindu-se imediat, șopti:

— Alphonse, trebuie să-ți spun ceva important. Ești singur? Omul îi răspunse că era cu un tânăr prieten simpatic care dorea grozav să știe cât e ora deoarece, din păcate, uitase să-și învârtă cele cinci ceasuri pe care le purta întotdeauna la el. Adormi îndată din nou. Gunguritul doamnelor de alături se stinse treptat și se făcu liniște deplină; numai din oră în oră răsunau pașii paznicului care venea să ne privească prin

ferestruica uşii. Când orologiul bătu ora şapte la Saint-Augustin, am fost scos din celulă şi dus în faţa comisarului în persoană care ascultă cu atenţie istorisirea aventurii mele, aţintindu-mă tot timpul cu ochi inteligenţi şi pătrunzători. Când am ajuns să-i spun de mania mea pentru pendule şi ceasuri şi că toată ziua avusesem intenţia să mă duc la Le Roy pentru a da la reparat cele cinci ceasuri de care uitasem cu totul când fusesem percheziţionat, începu a râde cu pofta spunând ca era cea mai grozavă istorie pe care-o auzise vreodată, curat Balzac, nu alta. Deschise unul din sertarele mesei şi-mi înapoie cele cinci ceasuri.

— N-am stat douăzeci de ani la masa asta fără să învăţ într-o oarecare măsură a categorisi pe vizitatorii mei. Sunteţi în regulă. Sună pe brigadierul care mă ţinuse la arest toată noaptea.

— Eşti suspendat pe-o săptămână pentru nerespectarea regulamentului care te obliga să intri în legătură cu consulul suedez. Vous etes un imbecile![\[156\]](#)

***13* MAMSELL AGATA**

Bătrânul ornic din vestibul bătea orele şapte şi jumătate când am intrat în Avenue de Villiers, tăcut ca o fantomă. Era ora precisă, la minut, când Mamsell Agata se apuca să frece patina mesei mele vechi din sufra gerie; exista deci şansa să pot ajunge fără piedici în dormitor, singurul meu ostrov de linişte. Tot restul casei era în mâinile Mamsell-ei Agata. Tăcută şi neastâmpărată ca o mangustă, umbla mereu ziua întregă din camera în cameră, cu o cârpă de praf în mână, în căutarea vreunui obiect de frecat ori a unei scrisori mototolite aruncate pe jos. M-am oprit încremenit când am deschis uşa cabinetului meu de consultaţie. Mamsell Agata, aplecată peste masa mea de scris, îmi cerceta curierul de di mineaţă. Ridică capul şi rămase cu ochii holbaţi la hainele mele sfâşiate şi pătate de sânge, într-o tăcere sinistră — şi pen tru întâia oară, gura ei fără de buze nu putu găsi în clipă cel mai nimerit cuvânt neplăcut.

— Sfinte Dumnezeule! De pe unde-o fi venind dumnea lui? şuieră ea printre dinţi, până la urmă. Ori de câte ori era

furioasă, obișnuia să-mi spuie „dumnealui” și vai! prea rar îmi spunea altfel!

— Am avut un accident pe stradă, am răspuns.

Luasem de multă vreme obiceiul s-o mint, în legitimă apă rare. Cercetă zdrențele de pe mine cu ochiul pătrunzător al cunoscătorului care stă veșnic la pândă să descopere ceva de cârpit, țesut ori reparat. Vocea ei mi s-â părut ceva mai în blânzită când îmi porunci să-i predau imediat toate hainele de pe mine. M-am strecurat în dormitor, am făcut o baie, apoi Rosalie îmi aduse cafeaua; nimeni nu putea face o ceașcă de cafea ca Mamsell Agata.

— *Pauvre monsieur*[\[157\]](#), rosti Rosalie când i-am dat straietele ca să le duca la Mamsell Agata; sper. Cel puțin, că nu sunteți rănit?

— Nu, i-am răspuns; sunt numai înfricoșat. Rosalie și cu mine n-aveam secrete unul față de altul când era vorba de Mamsell Agata. Amândoi aveam o frică teribilă de dânsa. — Eram tovarăși de suferință în zilnica luptă pentru existența noastră lipsită de apărare. Rosalie, care de fapt era de profesie femeie cu ziua, îmi venise în ajutor în ziua când bucătăreasa își luase lumea în cap și-apoi, fiindcă și fata în casă o ștersese, rămăsese la mine ca un fel de *bonne a tout faire*[\[158\]](#). De pierderea bucătăresei fusesem foarte amărât.; a trebuit însă să recunosc îndată că, de când pusesse stăpânire pe bucătărie Mamsell Agata, mâncam mai bine ca întotdeauna. Și de fata în casă care plecase, o bretonă voinică, fusesem foarte mulțumit, căci respectase întocmai cele, convenite între noi la angajare, anume, să nu se apropie niciodată de masa mea de scris și să nu se atingă de mobilele vechi. La o săptămână după ce sosise Mamsell Agata, sănătatea ei dăduse semne de declin, mâinile începuseră a-i tremura, scăpase cel mai prețios dintre vechile mele vase de Faenza și nu mult după aceea o ștersese în așa grabă încât uitase să-și ia până și șorțurile. Chiar în ziua plecării ei, Mamsell Agata se apucă de treabă, curățând și frecând delicatele mele scaune Louis XVI, bătând fără de milă neprețuitele carpete persiene cu un băț solid, spălând palidul chip de marmură al madonei florentine cu apă și săpun; ba izbutise să șteargă până și minunatul lustru al vazei de Gubbio

de pe masa de scris. Dacă Mamsell Agata s-ar fi născut cu patru sute de ani mai devreme, n-ar mai fi rămas până azi nici urmă din arta medievală. Cât de îndepărtată să fi fost epoca în care se născuse? Arăta exact la fel ca în copilăria mea, când o văzusem întâi în casa bătrânească din Suedia. Fra ele meu mai marc o moștenise când vechiul cămin părintesc se desfăcuse. Ca om excepțional de curajos ce este, izbuti să scape de ea și să mi-o treacă mie. Mamsell Agata era întocmai ce-mi trebuia, îmi scrisese el; menajeră ca ea nu există pe lume. În privința asta avea dreptate. De atunci, la rândul meu, am cercat mereu să scap de dânsa. Obișnuiam să poftesc la masă prieteni celibatari, cunoștințe ocazionale și cu toții mă fereceau că am asemenea bucătăreasă minunată. Le spuneam că sunt pe punctul de a mă căsători și că lui Mamsell Agata nu-i plăceau decât celibatarii, așa că își căuta un alt loc. Toți se arătau foarte interesați, dorind s-o vadă. Și asta lămurea lucrurile: ar fi dorit să n-o mai vadă niciodată în ochi, dacă s-ar fi putut. S-o descriu cum arăta îmi este cu neputință. Avea cârlionți aurii subțiri, aranjați după moda primei epoci victoriene — Rosalie pretindea că-i perucă; nu știu de-o fi fost. Fruntea era excepțional de îngustă, ochii mici, albicioși, fără de sprâncene, aproape că n-avea față, ci numai un nas. Lung ce atârna deasupra unei tăieturi subțiri care se deschidea rareori pentru a descoperi un șirag de dinți lungi și ascuțiți ca de nevăstuica. Culoarea feței și a degetelor era de un albastrui cada veric, atingerea mâinii vâscoasă și rece ca de mort. Zâmbetul ei — nu, cred că n-am să vă descriu ce fel de zâmbet avea; de el ne temeam cel mai tare, eu și Rosalie. Mamsell Agata nu vor bea decât suedeza, dar se certa cu mare ușurință pe franțuzește și englezește. Cred că până la urmă tot izbutise să înțeleagă puțin franceza, altfel n-ar fi putut aduna toate câte parca să știe despre bolnavii mei. Am surprins-o de multe ori ascultând la ușa cabinetului meu de consultație, mai ales când primeam doamne. Avea o marc slăbiciune pentru morți. Părea întotdeauna mai veselă când unul dintre pacienții mei trăgea să moară și foarte rar se întâmpla să nu apară pe balcon când trecea o înmormântare pe Avenue de Villiers. Nu putea suferi copiii și n-a iertat-o niciodată pe Rosalie că dăduse o bucata din tortul de Grăcitm copiilor portăresei. Nu putea să-l vadă în ochi pe cățelul meu și umbla într-una prin casă pufăind praf de

purici, și cum mă zărea începea să se scarpine în semn de protest. Nici cățelul n-o putuse suferi din prima clipă, poate din pricina mirosului cu totul aparte pe care-l exala întreaga-i persoană, îmi amintea de mirosul ele șoarece al lui Cousin Pons[159], dar cu un iz deosebit, propriu, pe care l-am mai simțit doar încă o singura dată în viața mea. Asta s-a petrecut cu mulți ani mai târziu, când am intrat într-un mormânt părăsit din Valea Regilor, la Toba, plin de sute de lilieci mari ce atârnavă ca niște ciorchini negri pe ziduri. Mamsell Agata nu ieșea din casă decât duminica pentru a se duce la biserica suedeza din Boulevard Ornano, unde sta în completă reculegere pe o bancă, rugându-se Dumnezeului Mâniei. Banca era întotdeauna goală, căci nimeni nu îndrăznea să se așeze lângă dânsa. Prietenul meu, pastorul suedez, mi-a mărturisit că, prima oară când i-a vârat în gură pâinea sfintei împărțășanii, s-a holbat la el așa de fioros încât i-a fost frică să nu-l muște de deget, Rosalie își pierduse toată voioșia de odinioară, arăta slăbită, nenorocită, și mereu spunea că s-ar duce să trăiască pe lingă soră-sa, care era, măritată în Touraine. Desigur ca era mai ușor pentru mine, care eram plecat ziua întreagă. Cum mă întorceam acasă, toată vlaga din mine parcă seca și o oboseală de moarte, cenușie, se lăsa ca praful peste gândurile mele. De când descoperisem că Mamsell Agata era somnambulă, nopțile mele deveniseră mai neliniștite și mai agitate. Adesea aveam impresia că simt mirosul prezenței ei chiar și în dormitorul meu. Până la urmă, mi-am deschis inima lui Flygare, pastorul suedez, care venea des la mine, și cred că avea o vagă bănuială în privința cumplitului adevăr.

— De ce n-o concediezi? îmi spuse el într-o bună zi; n-o mai poți duce așa înainte. Am început a crede într-adevăr ca ți-e frică de ea. Dacă n-ai curajul s-o concediezi, am s-o fac eu pentru dumneata. I-am oferit o mie de franci pentru fondul bisericii dacă mă poate scăpa de dânsa.

— Am s-o concediez chiar în astă-seară pe Mamsell Agata, fii fără grijă. Vino la sacristie mâne dimineață după slujbă și-ți voi da vești bune. A doua zi nu se făcu slujbă în biserica suedeza, căci pastorul se îmbolnăvise subit în ajun și fusese prea târziu ca să găsească un înlocuitor. M-am dus numaidecât

acasă la el, în Place des Termes. Soția lui mă întâmpină spunându-mi că tocmai voia să trimită după mine. Pastorul se întorsese acasă în ajun seara, într-o stare cumplită, aproape leșinat. Arăta parcă ar fi văzut un strigoi, adăugă ea. Poate chiar văzuse, mi-am spus eu în gând, pe când mă îndreptam spre camera lui. Îmi povesti că tocmai începuse a-i transmite Mamsell-ei Agata hotărârea mea; se așteptase s-o vadă foarte furioasă, dar în loc de asta, ea îi zâmbise numai. Atunci simțise dintr-odată un miros teribil de ciudat în cameră și avusese impresia că-i vine leșin; era sigur că mirosul, fusese de vină.

— Nu, i-am replicat eu; de vină a fost zâmbetul. I-am hotărât să rămâie în pat până voi veni din nou să-l frăd. Ce Dumnezeu o fi cu dânsul, îmi puse el întrebarea, la care i-am răspuns că nu puteam ști — ceea ce nu era adevărat, căci știam foarte bine, recunoscusem simptomele.

— Uite ce-i, am rostit eu ridicându-mă să plec; aș dori să-mi povestești ceva despre Lazăr. Dumneata, ca pastor, de sigur știi mai multe despre el decât mine. Există pare-mi-se o legendă veche...

— Lazăr, spuse pastorul cu voce stinsă, a fost omul care s-a întors viu, la locuința lui, din mormânt unde moartea îl ținuse în puterea ei trei zile și trei nopți. Nu mai rămâne nicio îndoială asupra minunii care a fost văzută de Maria, Marta și mulți din prietenii lui de înainte.

— Mă întreb cum o fi arătat?

— Legenda spune că stricăciunea începută de Moarte asupra trupului său, și care fusese oprită de o putere miraculoasă, se văclea încă pe chipu-i vânăt, cadaveric, în degetele-i lungi, în ghețate de răceala morții; unghiile îi erau negre și crescuseră înspăimântător de lungi, veșmintele de pe el încă mai răspândeau în jur putoarea grețoasă a mormântului. Pe când Lazăr se apropia de mulțimea ce se strânsese ca să-l firitisească pentru întoarcerea lui înapoi la viață, vorbele vesele de urare li se stinseră pe buze și-o umbră înfiorătoare pogorî ca o pulbere pe mințile lor. Unul câte unul o rupseră la fugă, cu sufletele înghețate de groază. În timp ce recita legenda cea veche, pastorul începu a se foi neliniștit în

așternut, vocea i se stingea din ce în ce, chipul i se făcuse alb ca perna pe care își rezema capul.

— Ești sigur că Lazăr este singurul om care s-a sculat din mormânt? l-am întrebat eu. Ești sigur că n-avea o soră? Scoțând un strigăt de spaimă, pastorul își acoperi fața cu mâinile. Pe scări l-am întâlnit pe colonelul Staaff, atașatul militar suedez, care venea să se intereseze de sănătatea pastorului. Fiind cu trăsura, mă pofti să merg la el acasă, având a-mi vorbi într-o chestiune foarte urgentă. Luptase în războiul din '70 în armata franceză, distingându-se pentru mari merite și fusese rănit la Gravelotte. Se însurase cu o franțuzoaică și era foarte apreciat în înalta societate pariziană...

— Știi, începu colonelul pe când ne așezam la ceai; știi doar că-ți sunt prieten și că am mai mult de două ori vârsta dumi tale. Să nu-mi iei în nume de rău ceea ce îți voi spune în propriu-ți interes. Și eu, și nevastă-mea am auzit adesea în ultima vreme oameni plângându-se de felul tiranic în care te porți cu pacienții. Nimănui nu-i place să i se arunce mereu în obraz cuvintele: disciplină, supunere. Doamnele, mai ales cele franceze, nu sunt obișnuite să fie tratate așa de aspru de către un tinerel ca dumneata; te-au și poreclit Tiberius. Dar partea cea mai gravă este, mă tem, faptul că ți se pare natural să poruncești dumneata și ceilalți să te asculte. Te înșeli, tinere prieten, nimănui nu-i place să asculte, fiecare dorește să comande.

— Nu sunt de aceeași părere; multor oameni și mai tuturor femeilor le place să asculte.

— Așteaptă întâi să te însori, spuse viteazul meu prieten aruncând o privire furișă spre ușa salonului. Dar să trecem acum la lucruri mai serioase, urmă colonelul. Au început să circule anumite zvonuri, că nu-ți dai nicio osteneală să salvezi aparențele în ceea ce privește viața dumitale particulară, că există o femeie misterioasă care trăiește cu dumneata în pretinsa situație de menajeră. Până și soția consulului englez a făcut o aluzie soției mele, care ți-a luat apărarea cu multă energie. Ce-are să spună ministrul Suediei și soția lui, care te tratează ca pe fiul lor, când le vor ajunge la urechi asemenea zvonuri, ceea ce se va întâmpla cu siguranță mai devreme ori

mai târziu. Drept să-ți spun, prietene, nu se cade să faci așa ceva un doctor în situația dumitale, cu atâtea doamne englezoaice și franțuzoaice care vin să te consulte, îți repet, nu se cade! Dacă ai chef să-ți iei o metresă, n-ai decât, e treaba dumitale, dar, pentru numele lui Dumnezeu, scoate-o din casă! Nici chiar francezii nu pot suporta asemenea scandal! I-am mulțumit colonelului, recunoscând că avea dreptate, că cercasem de mai multe ori s-o scot din casă, dar nu avusesem destulă tărie.

— Știu ca nu-i ușor, recunosc colonelul; am fost și eu tânăr. Dacă n-ai curajul s-o scoți din casă, am să te ajut eu. Sunt omul care-ți trebuie. Niciodată nu m-am temut de cineva, fie că era bărbat ori femeie; am atacat pe prusaci la Gravelotte, am înfruntat moartea în șase bătălii mari...

— Așteaptă până ai s-o înfrunți pe Mamsell Agata Svenson, am replicat eu.

— Cum adică, vrei să spui că-i suedeză? Cu-atât mai bine, în cazul cel mai rău faci așa ca să fie expulzată din Franța prin legăție. Mâne dimineață la zece voi fi în Avenue de Villiers; vezi să fii acolo.

— Nu, mulțumesc, fără mine, nu mă apropii niciodată de ea când pot s-o evit.

— Et pourtant, tu couches avec elle^[160], exclamă colonelul, privindu-mă înmărmurit de uimire. Era cât pe ce să vomit pe covorul lui, noroc că mi-a dat la timp un pahar de rachiu tare cu sifon, și am părăsit casa împleticindu-mă, după ce promisem invitația lui la masă pe a doua zi pentru a sărbători victoria. A doua zi am luat masa numai cu Madame Staaff. Colonelul nu se simțea tocmai bine. Trebuia să mă duc după masă să-l văd și probabil că-l supăra iarăși vechea rană de la Gravelotte, bănuia soția lui. Viteazul colonel zăcea în pat, cu o compresă rece pe creștetul capului. Arăta foarte slăbit și îmbătrânit, și ochii lui aveau o expresie rătăcită pe care nu i-o mai văzusem până atunci.

— Ți-a zâmbit? l-am întrebat. Se înfiora și întinse mâna spre paharul de rachiu cu sifon.

— Ai băgat de seamă ce gheară lungă și neagră are la degetul mare, parcă-i o gheară de liliac? Se făcu palid și-și șterse fruntea îmbrobonată de sudoare.

— Ce să fac? m-am tânguit eu, luându-mi capul în mâni.

— N-ai decât o singură scăpare, răspunse colonelul cu voce stânsă; să te însori, altfel vei cădea la patima beției.

***14* VICONTELE MAURICE**

Nici nu m-am însurat, nici n-am căzut la patima beției. Am ales altă cale: am părăsit cu totul locuința din Avenue de Villiers. Rosalie îmi aducea la ora șapte ceaiul și ziarul „Figaro” în dormitor; peste jumătate de oră plecam și mă întorceam la ora două când începeau consultațiile. Plecam din nou o dată cu ultimul pacient și reveneam noaptea târziu, strecurându-mă tiptil, hoțeste, în dormitor. Dublasem leafa Rosaliei care-și păstră postul cu mult curaj, plângându-se doar că n-are de făcut altceva toată ziua decât să deschidă ușa. Toate celelalte, bătutul covoarelor, reparatul hainelor, curățatul ghetelor, spălatul rufelor, gătitul bucatelor, le făcea Mamsell Agata. Dându-și seama de necesitatea unei legături între ea și lumea exterioară și de cineva oricând la îndemână cu care să se certe, Mamsell Agata tolera acum prezența Rosaliei cu o sumbră resemnare. Ba chiar îi și zâmbise odată, îmi spuse Rosalie cu un ușor tremur în voce. Și Tom luă obiceiul s-o șteargă de acasă de frica Mamsell-ei Agata, își petrecea zilele umblând cu trăsura, vizitând împreună cu mine bolnavii. Rareori mânca acasă și nu intra niciodată în bucătărie, unde le place așa de mult să stea tuturor cânilor. Cum se întorcea de la munca zilnică, se furișa la panerașul lui din dormitorul meu, unde știa că-i oarecum în siguranță. Pe măsură ce clientela mea creștea, era tot mai greu să rup câte-o fărâmbă din timp pentru obișnuita noastră escapadă de duminică, la Bois de Boulogne. Câinii, ca și oamenii, trebuie să simtă din când în când în nări mirosul Mamei noastre Terra, ca să-și poată păstra curajul. Nimic nu se poate compara cu o plimbare vioaie printre copacii primitivi, fie ei chiar și cei aproape domesticiți de la Bois de Boulogne, și o partidă spontană de-a v-ați ascunselea prin tufișuri, cu câte-o cunoștință. Ocazională, într-o zi, cum mergeam noi pe o alee mai lăturalnică, fericiți că

suntem împreună, am auzit deodată departe în urmă găfâieli și horcăituri desperate, întrerupte de accese de tuse cu sufocare. Am crezut că-i cineva apucat de-o criză de astmă, dar Tom diagnostică imediat un caz de sufocare a unui buldog sau mops mic ce se apropia cu viteză maximă de noi, implorându-ne, cu ultima-i suflare, să-l așteptăm. Peste o clipă, Loulou se prăbușea la picioarele mele mai mult mort decât viu, prea gras ca să poată respira, prea obosit ca să poată vorbi, cu o limbă neagră atârându-i toată afară din gură și ochi injectați ieșindu-i din cap de bucurie și emoție.

— Loulou! Loulou! chema o voce desperată dintr-un cupeu ce trecea pe aleea principală.

— Loulou! Loulou! striga un valet, alergând spre noi prin dosul tufișurilor. Slujitorul mă informă că întovărășea pe, marchiză și pe Loulou în plimbarea lor igienică de cinci minute pe lângă trăsura când, deodată, Loulou începuse a adulmea în toate direcțiile cu frenezie și-o zbughise cu așa iuțeală în tufișuri că-l pier duseră imediat din vedere. Camerista o urcase în trăsura pe marchiză aproape leșinată, iar el îl căuta de o jumătate de oră în vreme ce vizitiul umbla cu trăsura la deal și la vale întrebând pe toți trecătorii dacă n-aveau vești despre Loulou. Lacrimi de fericire izbucniră din ochii marchizei când i-am așezat pe genunchi cățelul — încă fără glas din pricină că tot se mai înăbușea. „Are să dea peste el un atac de apoplexie”, se tângui marchiza. Am răcnit în cornetul ei acustic că nu era decât emoția, în realitate, ca orice buldog bătrân și gras, era foarte expus unui atac. Fiind pricina involuntară a celor în tâmplate, am primit invitația stăpânei lui la ceai. Când Tom sări pe genunchii mei, Loulou avu o criză de furie, sufocându-se aproape. Restul drumului rămase nemișcat în poala stăpânei lui, complet istovit, holbându-se sălbatic cu un ochi spre Tom și clipind drăgăstos cu celălalt spre mine. „Am mirosit multe lucruri în viața mea, spunea ochiul, dar n-am uitat niciodată mirosul tău cu totul aparte, îmi place mai tare decât mirosurile tuturor celorlalți. Ce mult m-am bucurat că în sfârșit te-am găsit! Ia-mă pe mine pe genunchi în loc s-o ții pe corcitura asta neagră. N-avea grijă, îi fac eu de petrecanie, numai să-mi. Vin în fire!” „Nu-mi pun eu mintea cu tine, stârpitură ce ești! Monstru bătrân!” îi răspunse

cu demnitate Tom. „De când sunt, n-am văzut asemenea arătare! Te face aproape să te rușinezi ca ești câne caniş campion ca mine nu-și arată colții unui cârnat; mai bine ți-ai vârî în gură negreață de limbă să nu-ți cadă pe jos din boiul tel slut!” După a doua ceașcă de ceai intră în salon Monsieur l’Abbe, care obișnuia să facă vizită marchizei duminica după-amiază. Blajinul abate îmi reproșa că nu-l înștiințasem de întoarcerea mea la Paris. Contele întrebese adesea de mine și ar fi încântat să mă vadă.” Contesa era plecata la Monte-Carlo pentru o schimbare de aer. Îi. Mergea excelent cu sănătatea și era bine dispusă. Din păcate, nu putea spune același lucru despre conte, care se întorsese la viața sedentară, petrecându-și ziua întreagă în fotoliul lui, fumând obișnuitele-i țigări de foi. Abatele socotea de datoria lui să mă previe că viconte Maurice era furios pe mine din pricina renghiului pe care i-l jucasem la Chateau Rameaux.. Hipnotizându-i, pe el și pe doctorașul satului, îi convinsesem că are colită pentru a-l împiedica să câștige medalia de aur la concursul Societății de Tir a Franței. Abatele mă imploră să mă feresc din calea lui, căci era cunoscut pentru caracteru-i violent, nestăpânit, certându-se mereu cu cei din juru-i. Chiar luna trecută se bătuse din nou în duel și Dumnezeu știe ce se putea întâmpla dacă ne întâlneam.

— Nu se poate întâmpla nimic, i-am răspuns cu. N-are de ce-mi fi teamă de bruta aceea, căci îi este frică de mine. Astă toamnă, în fumoarul de la Chateau Rameaux. Am dovedit că sunt mai tare ca el și mă bucur aflând de la dumneata că n-a uitat lecția pe care i-am dat-o. Singura-i superioritate asupra mea este ca poate ochi o rândunică ori o ciocârlie cu arma lui de la cincizeci de metri, pe când eu probabil n-aș nimeri nici măcar un elefant de la asemenea distanță. Dar este foarte puțin probabil să poată profita vreodată de superioritatea aceasta, deoarece mă socoate inferior lui pe scara socială. Adineaori ai rostit cuvântul hipnotism; ei bine, mă dezgustă până și cuvântul, toată lumea mi-l aruncă în obraz fiindcă am fost elevul lui Charcot. Înțelegeți o dată pentru totdeauna că toate neroziile astea despre puterea hipnozei fac parte dintr-un sistem perimat, pe care știința. Modernă nu-l recunoaște. Aici nu-i vorba de hipnoză, ci de imaginație. Imbecilul acela își închipuie că l-am hipnotizai; nu eu i-am băgat în cap ideea asta

stupidă, ci el singur. Noi numim așa ceva autosugestie. Cu atât mai bine pentru mine, căci este neputincios să-mi facă vreun rău, cel puțin când ne aflăm față în față.

— Dar l-a i putea hipnotiza dacă ai vrea?

— Da, cu ușurință, este un medium foarte bun. Charcot ar fi încântat să-l aibă pentru conferințele lui experimentale pe care le ține marțea la Salpetriere.

— Deoarece spui că puterea hipnotică nu există, admiți atunci că eu, de pildă, l-aș putea sili să-mi asculte poruncile așa cum le-a ascultat pe-ale duminică?

— Da, cu condiția ca el să creadă că ai această putere, ceea ce cu siguranță că nu crede.

— Și de ce nu, crede?

— Aici începe adevărata dificultate; la întrebarea duminică încă nu s-a găsit până în prezent un răspuns satisfăcător. Este o știință relativ nouă, încă în pruncie.

— Îl poți face să săvârșească o crimă?

— Nu, afară de cazul când ar fi în stare s-o săvârșească și din proprie inițiativă. Deoarece sunt convins că omul acesta are instinct criminal, răspunsul meu în cazul de față este afirmativ.

— L-ai putea face să renunțe la contesă?

— Numai dacă dorește el singur și s-ar supune unui tratament metodic prin sugestie hipnotică. Chiar și așa, ar fi nevoie de un timp îndelungat, instinctul sexual fiind cea mai co-vârșitoare forță a naturii omenești.

— Făgăduiește-mi că-l vei ocoli. Spune că are să te biciuiască prima oară când te va întâlni.

— N-are decât să încerce, știu eu să mă descurc în asemenea împrejurare, nu-ți face griji. Sunt capabil să mă apăr foarte bine.

— Noroc că e plecat la Tours cu regimentul și foarte probabil are să lipsească multă vreme din Paris.

— Dragă abate, ești cu mult mai naiv decât te credeam. În clipa de față se află la Monte-Carlo cu contesa și va re veni la Paris când se va întoarce și ea de la cura de aer. Chiar a doua zi am fost chemat la conte în calitate de medic. Abatele avusese dreptate; l-am găsit într-o stare foarte proastă, atât fizică cât și morală. Nu poți face mare lucru când e vorba de un domn în vârstă care stă ziua întreagă într-un fotoliu, fumând neîncetat țigări de foi, cu gândul numai la frumoasa-i și tânăra-i soție plecată la Monte-Carlo pentru o cură de aer. Nu-i poți fi de ajutor nici când doamna se în toarce ca să-și reia locul printre cele niai admirate și mai curtate femei din societatea pariziană, își petrece zilele la Worth cer când rochii noi, iar seara iese ia teatre și baluri, după ce-a depus pe obrazul soțului un rece sărut drept noapte bună. Cu cât îl vedeam mai mult pe conte, îmi era tot mai drag. Era cel mai desăvârșit prototip pe care l-am întâlnit vreodată al aris tocratului francez din alte vremuri. De fapt, îmi era simpatic fără îndoială din pricină că-l compătimeam. Pe vremea aceea, încă nu bănuiam că singurii oameni pe care-i. Simpatizam erau cei pe care-i compătimeam. Cred că din pricina asta. Nu mi-a mai plăcut de loc contesa prima oară când am revăzut-o după ultima noastră întrevedere sub teiul de la Chateau Rameaux, când fusese lună plină și bufnița mă salvase în clipa când simțeam c-o îndrăgesc peste seamă. Nu, nu-mi plăcea absolut de loc în timp ce-o observam de lângă abate, de cealaltă parte a mesei din sufragerie, cum râdea cu poftă de glumele proaste ale vicontelui Maurice — unele la adresa mea, „după cât înțelegeam din privirile insolente pe care mi le arunca. Niciunul nu-mi adresă o vorbă. Singurul semn din partea contesei că mă recunoscuse fusese o distantă strângere de mina înainte de a ne așeza la masă. Vicontele mă ignorase complet. Ea era la fel de frumoasă ca întotdeauna, dar nu mai era aceeași femeie. Chipul îi radia de sănătate și bună dispoziție, însă n-am regăsit expresia nostalgică a ochilor ei mari. Am priceput dintr-o privire că fusese lună plină în parcul de la Monte-Carlo și că în teii de acolo nu se aflau bufnițe prevestitoare. Vicontele Maurice părea nemaipomenit de încântat de sine; era clar că-și dădea aere de erou cuceritor, lucru deosebit de enervant.

— Ca y est[161], i-am spus abatelui pe când stăteam în fumoar după masa. Cu siguranță că dragostea-i oarbă, dacă asta se poate numi dragoste. O plâng ca a căzut în brațele unui im becil degenerat ca el; merita o soartă mai bună.

— Știi că acum aproape o lună, contele i-a plătit datori ile de joc ca să nu fie dat afară din armată și mai umblă un zvon despre un cec fără acoperire. Se spune că cheltuiește sume fabuloase pentru o vestită cocotă. Și când te gândești că-i omul care o va conduce pe contesă în astă-seară la balul mascat de la Operă!

— Ah! de-aș ști să trag cu pistolul!

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu vorbi așa! Aș dori să te văd plecând; sunt sigur că are să vie aici sa-și bea pa harul de brandy cu sifon.

— Mai bine-ar fi prudent cu păhărelul. N-ai observat cum îi tremură mâna când își toarnă picăturile de doctorie în paharul cu vin? în orice caz, asta-i de bun augur pentru rândunele și ciocârliei. Nu mai privi așa de îngrozit către ușa, căci el se desfată acum în salon făcând curte contesei. De altfel, pleci. Trăsura mea e la poartă. M-am suit la etaj ca să-l văd o clipă pe conte înainte de a pleca. Se pregătea tocmai de culcare, și-mi mărturisii că-i era foarte somn. Fericit om! Pe când îi uram noapte bună, am auzit un urlet desperat de câne venind de jos. Știam că Tom mă aștepta în hol, în ungherul ce-i fusese rezervat anume lui de conte, care era mare iubitor de câni și avusese grijă să i se așeze un covoraș special pe care să stea comod. M-am repezit în jos pe scări cât am putut de repede. Tom gema slab, ghemuit jos, în ușa de la intrare și sângele îi șiroia din bot. Aplecat asupra-i, viconte Maurice îl lovea cu furie. M-am prăvălit peste brută atât de neașteptat, încât își pierdu echilibrul și căzu. O a doua lovitură bine aplicată pe când sărea în picioare îl doborî din nou la pământ. Înșfăcându-mi pălăria și pardesiul, am sărit cu cânele în brațe în trăsura și-am pornit în goana cailor spre Avenue de Villiers. Mi-am dat seama numaidecât că bietul cățel suferea de grave leziuni interne. L-am vegheat toată noaptea. Respirația i se făcea tot mai grea, hemoragia nu contenea. A doua zi dimineață, ca să-l cruț de lungi. Suferinți, mi-am împușcat singur prietenul

credincios. M-am simțit mai ușurat când am primit după-amiază o scrisoare de la doi ofițeri camarazi de-ai vicontelui Maurice care-mi cereau să-i pun în legătură cu martorii mei, deoarece vicontele se hotărâse, după oarecare șovăire, să-mi facă onoarea etc., etc. Cu greu l-am putut convinge pe colonelul Staaff, atașatul militar suedez, să mă asiste în acea împrejurare. Prietenul meu Eclelfeld, cunoscutul pictor finlandez, avea să-mi fie al doilea martor. Norstrom trebuia să mă însoțească în calitate de chirurg.

— N-am avut niciodată așa noroc ca-n ultimele douăzeci și patru de ore, i-am spus lui Norstrom pe când prânzeam la masa noastră obișnuită de la Cafe de la Regence, îți mărturisesc că am tras o frică grozavă că are să-mi fie frică. Când colo, curiozitatea de a ști cum îmi voi juca rolul m-a preocupat într-atât, încât n-am avut timp să mă gândesc la. Altceva, Știu doar ce mult mă interesează psihologia. Se vedea cât de colo că în seara aceea psihologia nu-l interesa absolut de loc pe Norstrom; de altfel, nu-l interesase niciodată. Era neobișnuit de taciturn și de solemn, dar am observat în ochii lui posomoriți o expresie oarecum duioasă ce m-a făcut aproape să mă rușinez de mine însumi.

— Ascultă, Axel, rosti el cu o voce cam răgușită, ascultă-mă...

— Nu mă mai privi așa și mai cu seamă nu fi sentimental, nu se potrivește de loc genului tău de frumusețe. Scarpână-ți bătrâna căpățână nătângă și cearcă să pricepi situația. Cum îți închipui măcar o clipă că aș putea să fiu atât de nebun încât să-l înfrunt pe sălbaticul acela mâne dimineață la Bois de Saint-Cloud dacă n-aș fi sigur că nu mă poate ucide. Ideea este atât de absurdă încât n-o poți lua în serios niciun moment. Și-apoi, duelurile astea franțuzești sunt mai mult o farsă, știi la fel de bine ca mine. Amândoi am asistat ca doctori la mai multe reprezentații de-acest fel, unde actorii nimeresc uneori vreun copac, dar niciodată unul pe altul. Hai să mai destupăm o sticlă de Chambertin și-apoi să mergem di rect la culcare; vinul de Burgundia îmi face somn. N-am dormit mai de loc de când a murit bietul meu cățel și-n noaptea asta trebuie să dorm cu orice preț. Dimineața era rece și cețoasă. Aveam pulsul optzeci, constant, simțeam însă un tremur ciudat în pulpe, o

dificultate destul de pronunțată la vorbire și, în ciuda tuturor eforturilor mele, n-am izbutit să înghit nicio picătură de coniac din plosca pe care mi-o întinse Norstrom când am coborât din trăsură. Nesfârșitele formalități preliminare mi s-au părut foarte enervante, căci nu înțelegeam o boabă din cele ce se discutau. Ce neghiobie era totul și câtă pierdere de vreme! cugetam eu cu cât ar fi fost mai simplu să-i trag o bătaie zdravănă á l'anglaise[162] și s-o sfârșesc o dată! Cineva spuse că ceața se ridi case îndeajuns ca să permită o bună vizibilitate. Am fost surprins, căci mie mi se părea că „ceața” se îngroșase și mai mult. Îl puteam vedea totuși foarte bine pe viconte Maurice, în picioare în fața mea, cu obișnuitu-i aer impertinent, cu țigara în gură, simțindu-se foarte la largul lui, mi se păru mie. În clipa aceea, un măcăleandru începu a cânta în desişul din spa tele meu. Tocmai când mă întrebam ce-o fi căutat micuțul lăutar în Bois de Saint-Cloud la o vreme atât de târzie, co lonelul Staaff îmi puse în mină un pistol lung.

— Ochește jos! îmi șopti el.

— Foc! strigă o voce aspră. Am auzit o detunătură. L-am zărit pe viconte scăpând țigara dintre buze și pe profesorul Labbe repezindu-se către el. Peste câteva clipe, m-am pomenit în trăsura colonelului Staaff și în fața mea sta Norstrom, cu chipul luminat de un zâmbet larg. Colonelul mă bătu pe umăr, dar nimeni nu rosti un cuvânt.

— Ce s-a întâmplat? De ce n-a tras? Nu vreau niciun fel de cruțare din partea acelei bestii. Am să-l provoc acum la rândul meu, am să-l...

— Ba n-ai să faci nimic de felul ăsta. Mai bine mulțumește lui Dumnezeu că ai scăpat teafăr ca prin minune, mă întrerupse colonelul, într-adevăr că a făcut tot ce i-a stat în putință să te ucidă și fără îndoială că ar fi izbutit dacă i-ai fi lăsat timp să tragă al doilea foc. Din fericire ați tras amândoi deodată. Dacă ai fi întârziat cu o fracțiune de secundă, n-ai mai sta acum lângă mine. N-ai auzit glonțul vâjâindu-ți pe deasupra capului? Uite! Deodată, pe când îmi priveam pălăria, cortina se lăsă peste isprava mea eroică. Despuiat de deghizamentul de viteaz ce nu i se potrivea, omul adevărat apăru, omul care se temea

de moarte. Tremurând de spaimă, m-am prăbușit într-un colț al trăsurii.

— Sunt mândru de dumneata, tinere prietene, urmă colonelul. Inima mea de veteran tresaltă de plăcere pe când te observam. Nici eu n-aș fi izbutit mai bine! Când i-am atacat pe prusaci la Gravelotte... Clănțăneala dinților mă împiedică să prind sfârșitul frazei, îmi era rău, mă cuprinsese o amețeală și aș fi vrut să-i spun lui Norstrom să lase în jos geamul ca să respir puțin aer, dar nu puteam scoate-o vorbă. Aș fi vrut să deschid deodată portiera și s-o zbughesc la goană ca un iepure, dar nu-mi puteam mișca nici mânilor, nici picioarele.

— Ce de mai sânge pierdea, rânji Norstrom. Profesorul Labbe spunea că glonțul străbătuse pe la baza plămânului drept și că va avea noroc dacă va scăpa numai cu două luni de pat. Clănțănitul dinților mi se opri în clipă și ascultam atent.

— Nu te știam un țințaș atât de iscusit, zise bravul colonel. De ce mi-ai spus că n-ai ținut niciodată un pistol în mână? Am izbucnit deodată în hohote de râs, habar n-aveam însă pentru ce.

— Nu văd niciun motiv de râs, rosti cu severitate colonelul. Omul e grav rănit și profesorul Labbe părea foarte îngrijorat; s-ar putea sfârși cu o tragedie.

— Cu-atât mai rău pentru el, am spus, recăpătându-mi ca prin minune graiul. L-a ucis pe bătrânul meu Tom, care nu se putea apăra, zdrobindu-l cu picioarele, își petrece timpul liber omorând rândunele și ciocârlii; n-are decât ceea ce merită. Știi că Areopagul din Atena a osândit la moarte pe un băiat pentru că scosese ochii unei păsărele?

— Nu ești însă Areopagul din Atena.

— Nu, dar nu sunt nici pricina morții acestui om, dacă lucrurile se sfârșesc rău. N-am avut vreme nici să ochesc, pistolul a pornit de la sine. Nu-s eu cel care i-a sfredelit plămânul, ci altcineva. Deoarece însă îți pare atât de rău pentru bestia aceea, dă-mi voie să te întreb dacă în speranța că voi da greș mi-ai șoptit la ureche să ochesc jos când mi-ai pus pistolul în mână?

— Mă bucur să constat că ți s-a dezlegat iar limba, fanfaron îndrăcit, zimbi colonelul. Degeaba mă căzneau să pricep o vorbă din tot ce îndrugai când te trăgeam spre trăsura — și cu siguranță că-nici dumneata singur nu înțelegeai mai mult decât mine; bolboroseai mereu nu știu ce despre un măcăleandru. Când am intrat prin poarta Maillot, eram din nou perfect stăpân pe nervii mei stupizi și mă simțeam foarte mulțumit de mine. În vreme ce ne apropiam de Avenue de Villiers, din ceața dimineții îmi apărură chipul de Meduză a Mamsell-ei Agata, fixându-mă amenințător cu ochii ei albi. M-am uitat la ceasul meu, arăta șapte și jumătate; am prins curaj.

— În clipa de față roade patina de pe masa mea veche din sufragerie, m-am gândit. Încă un pic de noroc și izbutesc să mă strecor neobservat în dormitor, ca s-o înștiințez pe Rosalia să-mi aducă o ceașcă de ceai. Rosalie veni în vârful picioarelor cu dejunul și obișnuitul „Figaro”.

— Rosalie, ești o comoară! Pentru numele lui Dumnezeu, împiedec-o să intre în hol; peste o jumătate de oră vreau s-o șterg. Dragă Rosalie, înainte de a pleca, perie-mă puțin, am mare nevoie.

— Vai, dar nu se poate ca Monsieur să-și viziteze pacienții cu pălăria asta veche. Ia uite, chiar aici în fața are o gaură rotundă și dincoace în spate alta. Ce caraghios! Nu le-au putut face moliile căci de când a venit Mamsell Agata toată casa pute a naftalină. Să fie de vină vreun șobolan? Camera Mamsell-ei Agata mișună de șobolani. Tare-i mai sunt dragi.

— Nu, Rosalie, este cariul numit ceasul-morții, cu dinți tari ca oțelul, ce pot face asemenea gaură și-n țeasta unui om, dacă norocul nu-i de partea lui.

— De ce nu dăruiește Monsieur pălăria lui don Gaetano, bătrânul flașnetar? Astăzi e ziua lui, când vine și cântă sub balcon.

— Poți să-i dai oricare pălărie poștești, afară de asta. Vreau s-o păstrez, îmi face bine când mă uit la cele două găuri, căci înseamnă noroc.

— De ce nu poartă Monsieur joben, ca toți doctorii ceilalți? E cu-atât mai șic!

— Nu pălăria face pe om, ci capul — și capul meu este în perfectă stare cât timp poți s-o ții departe de ochii mei pe Mamsell Agata.

***15* JOHN**

M-am așezat să dejunez și să-mi citesc „Figaro”-ul. Nimic interesant. Deodată, ochii îmi că zură pe următorul titlu, scris cu litere mari: O AFACERE URÂTĂ.

„Madame Requin, sage-jemme de premiere classe, Rue Grenet, a fost arestata în urma decesului unei tinere fete, moartea ei survenind în împrejurări dubioase. A fost de asemeni lansat un mandat de arestare împotriva unui doctor străin. Sunt temeri că acesta a părăsit țara. Madame Requin mai este acuzată de a fi pricinuit dispariția mai multor nou-născuți ce fuseseră lăsați în grija ei”. Ziarul îmi scăpă din mână. Madame Requin sage-jemme de premiere classe, Rue Grenet! Fusesem înconjurat de atâtea suferințe, atâtea tragedii se perindaseră prin fața ochilor mei în ultimii ani încât uitasem întreaga întâmplare. Cum stăm așa, cu ochii ațintiți pe anunțul din „Figaro”, mi-am reamintit totul atât de limpede de parcă noaptea aceea groaznică în care făcusem cunoștință cu Madame Requin s-ar fi petrecut ieri, nu cu trei ani în urmă. Cum stăm astfel „sorbindu-mi ceaiul și recitind într-una informația din „Figaro”, o nespusă satisfacție mă cuprinsese la gândul că femeia aceea oribilă fusese în sfârșit prinsă. Simțeam în același timp și o mulțumire amin tindu-mi că în noaptea aceea de pomină îmi fusese hărăzit să salvez două vieți, a unei mame și a unui prunc, pe care ea, împreună cu infamul ei complice, voiau să le sacrifice. De odată, alt gând îmi fulgeră prin minte. Ce făcusem eu pentru cele două ființe pe care le întorsesem către viață? Ce făcusem pentru mama părăsită de alt om în clipele când avea cea mai mare nevoie de el? „John! John!” striga ea sub stăpânirea cloroformului, c-un accent ele desperare în voce. „John! John!” Mă purtasem mai bine ca el? N-o abandonasem și eu în clipele când avea cea mai mare nevoie de sprijin? Ce chinuri trebuie să fi îndurat înainte de a cădea în mâna acelei femei te ribile și a brutalului meu coleg, care ar fi ucis-o dacă n-aș fi intervenit eu? Ce chinuri trebuia să fi îndurat în clipa când conștiința trezindu-i-se o readusese în fața înspăimântătoarei realități din juru-i. Dar copilașul

aproape asfixiat ce mă privea cu ochișorii lui albaștri pe când sorbea pentru întâia oară aerul dădător de viață pe care i-l suflam în plămâni cu buzele mele lipite de ale lui! Ce făcusem pentru dânsul? îl smulse sem din brațele morții neîndurătoare, ca să-l arunc în brațele moașei Requin! Câți prunci abia născuți vor mai fi supt moartea la sânul ei enorm? Ce făcuse ea cu băiețelul cel cu ochi albaștri? Avusese oare soarta celor optzeci la sută dintre micuții și neputincioșii călători ai aceluiași train des nourrices c[163]are, după statisticile oficiale, sucombau în primul an al vieții, ori se afla printre ceilalți douăzeci la sută care supra viețuiseră pentru a îndura o soartă și mai crudă? Într-o oră, obținusem de la direcția închisorii învoirea s-o vizitez pe Madame Requin. Mă recunosc numaidecât și-mi făcu o primire atât de călduroasă încât, drept să spun, m-am simțit foarte prost față de funcționarul închisorii care mă con dusese la celula ei. Băiețelul se afla în Normandia și o ducea minunat; tocmai primind vești excelente de la părinții lui adoptivi, care-l iubeau foarte mult. Ce ghinion că nu-mi putea da adresa din pricina unor confuzii din registru. S-ar putea, deși e puțin probabil, ca soțul ei să-și amintească de adresa aceea. Eram încredințat că băiatul murise, dar, ca să duc treaba până la capăt, i-am spus cu asprime că, dacă în patruzeci și opt de ore nu primeam adresa părinților adoptivi, o voi denunța autorităților pentru uciderea copilului și pentru furtul unei broșe cu diamante, de valoare, pe care i-o lăsasem în păstrare. Izbuti să-și stoarcă vreo două lacrimi din ochii ei reci, sticloși, jurându-se că nu furase broșatei o păstrase ca amintire de la doamna aceea tânără și frumoasă, pe care o îngrijise cu atâta drag, ca pe fiica ei.

— Ai patruzeci și opt de ore, am spus, lăsând-o pe Madame Requin la meditațiile ei. În dimineața zilei a doua, am primit vizita onorabilului ei soț, ce-mi aducea chitanța de amanetare a broșei și numele celor trei sate din Normandia unde își trimisese doamna copiii în anul acela. Am scris imediat celor trei primari ai satelor respective cu rugămintea să cerceteze clacă nu se afla printre copiii adoptați în comunele lor un băiețel de trei ani, cu ochii albaștri. După o lungă așteptare am primit răspunsuri negative de la doi dintre primari și nimic de la al treilea. Am scris atunci celor trei preoți ai satelor și după alte luni de așteptare preotul din Villeroy mă informă că

descoperise la soția unui cizmar un băiețel ce-ar părea să corespundă descrierii mele. Sosise de la Paris cu trei ani în urmă și avea, bineînțeles, ochii albaștri.

Nu fusesem niciodată în Normandia. Crăciunul bătea la ușă, m-am gândit că meritam și eu o mică vacanță. Chiar în ziua de Crăciun, am bătut la ușa cizmarului. Niciun răspuns. Am intrat într-o încăpere întunecoasă; lângă fereastră, o masă scundă de cizmărie, pe jos aruncate ghete și cizme de toate mărimile, uzate și murdare, iar pe o frânghie întinsă de-a lungul tavanului erau atârinate la uscat câteva cămăși și juupoane de-abia spălate. Patul nu era strâns, cearșafurile și păturile vădeau o murdărie crasă. Pe dalele de piatră rău-mirositoare sta un copil aproape gol, mâncând un cartof crud. Ochii lui albaștri mă priviră îngroziți. Scăpând cartoful din mină, ridică instinctiv brațul descărnat, ca pentru a se apăra de o lovitură, apoi se târî în patru labe cât putu de repede în cealaltă odaie. L-am prins chiar când se strecura sub pat, și m-am așezat cu dânsul la masa cizmarului, lângă fereastră, că să-i examinez dinții. Da, băiatul părea să aibă vreo trei ani și jumătate. Era un schelet mic, cu brațe și picioare subțiri ca niște bețe, pieptul strimt și stomacul balonat, având de două ori mărimea lui normală. Rămase nemișcat pe genunchii mei, fără să crâcnească chiar când i-am deschis gura ca să-i cercetez dinții.

Asupra culorii ochilor lui obosiți și triști nu mai rămânea nicio îndoială: erau tot așa de albaștri ca și ai mei. Ușa se deschise cu violență și, cu o înjurătură teribilă, cizmarul, beat turtă, se prăvăli înăuntru clătinându-se, îndărătul lui, o femeie oprită în pragul ușii cu un prunc la sân și încă doi agățați de poala fustei, se uita la mine, încremenită de uimire. Ar fi al naibii de bucuros să se descotorosească de copil, îmi declară cizmarul; dar trebuia mai întâi de toate să i se achite suma de bani care întârzia să vină. Îi scrisese de mai multe ori doamnei Requin, dar nu primise niciun răspuns, își închipuia cumva că avea de gând să hrănească pe stârpitura aceea de plod din trudnicu-i câștig? Acum, când avea pruncul ei și încă doi copii în pensiuine, îmi spuse nevăstă-sa, se înțelege ca ar fi foarte mulțumită să scape de băiat. Șoșoti apoi ceva cizmarului și ochii lor umblară iscoditori de la chipul meu la al copilului. De cum intraseră în cameră, expresia de spaimă se ivise din nou în

ochii micuțului, iar mânuța pe care i-o țineam într-a mea tremura ușor. Din fericire, mi-am amintit la timp că era Crăciunul și am scos din buzunar un căluț de lemn. Îl luă în tăcere cu un fel de indiferență foarte neobișnuită la un copil, nu părea că face caz de dânsul.

— Vezi ce frumos cal ți-a adus tăticu' de la Paris? îi spuse femeia cizmarului. Primește-l, Jules!

— Îl chiamă John, am spus.

— C'est un triste enfant[164], zise femeia. Nu scoate o vorbă, au spune nici măcar „mamă” și nu știe să zâmbească. L-am învelit în pătura mea de călătorie și m-am dus la monsieur le cure care, binevoitor, a trimis-o pe menajeră sa cumpere o cămașă de lână și un șal călduros pentru drum.

Preotul mă privi atent și-mi spuse:

— Este datoria mea de preot să condamn și să înfierez imoralitatea și vițiul, dar au mă pot opri de a-ți spune, dragă tinere, că te respect pentru că cerci măcar să-ți răscumperi păcatul, un păcat cu-atât mai odios cu cât pedeapsa cade asupra Unor prunci nevinovați. Era timpul să-l iei grabnic de-aici. Am îngropat mulți copilași părăsiți dintre aceștia și fără îndoiala ca în curând l-aș fi înmormântat și pe-al dumitale. Bine-ai făcut, și-ți mulțumesc pentru asta, spuse bătrânul preot, bătându-mă prietenește pe umăr.. Mă temeam să nu pierdem expresul de noapte pentru Paris, așa că n-am mai avut vreme de explicații. John dormi liniștit toată noaptea, învelit bine în salul lui cald, pe când eu stăam alături, întrebându-mă ce Dumnezeu voi face cu el. Cred ca de n-ar fi fost Mamsell Agata, l-aș fi dus de-a dreptul de la gara în Avenue de Villiers. În loc de asta, i-am dat birjarului adresa creșei Saiut-Joseph din Rue de Seine, unde cunoșteam bine pe maici, care îmi făgăduiră să-l țină pe băiat douăzeci și patru de ore, până îi voi găsi un cămin convenabil. Cunoșteau, îmi spuseră, ele, o familie respectabila; soțul lucra la fabrica norvegiană de margarina din Pantin, De curând își pierduseră singurul copil. Ideea îmi surâse. M-am dus imediat cu trăsura acolo și a doua zi băiețelul era instalat în noul lui cămin. Femeia părea deșteaptă și vrednică, puțin cam iute din fire aș fi putut spune, judecând-o după privire, dar călugărițele mă încredințară că se

arătase o mamă devotată pentru copilul ei. I-am dat banii necesari pentru trusoul băiatului și i-am plătit pe trei luni înainte, o sumă mai mică decât cheltuiam cu țigările. Am preferat să nu-i dau adresa mea, căci Dumnezeu știe ce s-ar fi putut întâmpla dacă afla Mamsell Agata de existența lui. Josephine avea să le înștiințeze pe călugărițe dacă avea vreun necaz, ori se îmbolnăvea copilul. Nu trecu mult și-mi dădu de știre. Băiatul se molipsise de scarlatină și era cât pe ce să se prăpădească. Toți copiii scandinavilor din cartierul Pantin căzură la pat bolnavi de scarlatină și trebuia să mă duc mereu pe-acolo. La scarlatină, copiii n-au nevoie ele nicio doctorie, ci numai de o îngrijire atentă și o jucărie pentru lungă lor convalescență. John avu noroc de amândouă, căci noua lui mamă adoptivă era, fără îndoială, foarte bună cu el, iar eu învățasem de multă vreme să adaog păpușile și căluții de lemn la farmacopeca mea.

— E un copil ciudat, îmi spunea Josephine. Nu spune nici odată „mamă” și nu l-am văzut niciodată zâmbind, nici chiar când a primit Moș Crăciunul trimis de dumneavoastră. Căci venise din nou Crăciunul și băiețelul împlinise un an de când se afla la noua-i mamă adoptivă; un an de griji și ne cazuri pentru mine și de relativă fericire pentru el. Josephine se arăta într-adevăr a fi o fire iute și de multe ori se purta obraznic cu mine când eram silit s-o cert că nu-l ține curat pe băiat ori că nu deschide de loc ferestrele. N-am auzit-o însă niciodată adresându-i vreo vorbă aspră și, cu toate că nu cred ca o îndrăgise, vedeam din privirea copilului că nu se temea de dânsa. Părea de o indiferență stranie față de toți și de toate. Am început de la o vreme a fi tot mai îngrijorat de el și tot mai nemulțumit de mama-i adoptivă, în ochii micuțului reapăruse expresia aceea de spaimă și nu mai încăpea nicio îndoială că Josephine îl neglija tot mai mult. Între noi doi izbucniră de mai multe ori certuri, pe care femeia la încheia mai întotdeauna declarând furioasă că n-aveam decât să iau copilul, dacă nu eram mulțumit, că ea se săturase până-n gât de el. Am înțeles care era pricina adevărată: curând avea să fie mamă. Situația se înrăutăți după nașterea copilului. Până la urmă, i-am spus că mă hotărâsem să iau băiatul îndată ce voi găsi un loc convenabil. Eram hotărât să nu mai fac greșeli cu el, acum, când mă puteam bizui pe experiența căpătată. Peste câteva

zile, întorcându-mă acasă pentru consultații, am auzit, când am deschis ușa de la intrare, o voce furioasă de femeie răsunând în salonul de așteptare, încăperea era ticsită de lumea ce mă aștepta cu obișnuita răbdare. John ședea ghemuit într-un colț al sofalei, lângă soția vicarului englez, în mijlocul încăperii, sta înfiptă Josephine, țipând cât o ținea gura și gesticulând sălbatic. Cum mă zări în pragul ușii, se repezi spre sofa și, înșfacând în brațe pe John, mi-l zvârli pur și simplu, că abia am avut vreme să-l prind.

— Desigur, nu-s destul de bună ca să-ngrijesc de-un domnișor ca dumneata, jupân John! urlă ea. Rămâi mai bine la doctor, că mie mi s-a acrit de atâtea ocări și de toate minciunile lui c-ai fi un orfan! Oricare poate vedea cine-i tatutău, numai să-ți privească ochii! Ridicând portiera, se repezi afară din cameră și dădu buzna peste Mamsell Agata, care-mi aruncă, cu ochii ei albi, o privire ce mă sfredeli, țintuindu-mă locului. Soția vicarului se ridică de pe sofa și ieși din încăperea, strângându-și faldurile rochiei când trecu pe lângă mine.

— Du, te rog, pe băiețel în sufragerie și stai acolo cu el până ce vin, m-am adresat eu către Mamsell Agata. Ea își întinse mâinile înaintea cu oroare, ca și cum ar fi vrut să se apere de ceva murdar, tăietura de sub nasu-i încârligat se crăpă într-un zâmbet înfiorător, după care dispăru pe urmele soției vicarului. M-am așezat la masă, i-am dat lui John un măr, apoi am sunat pe Rosalie.

— Rosalie, i-am spus; uite, ia banii ăștia și du-te de-ți cumpără o rochie de stambă, două șorturi albe și ce crezi că ți-ar mai trebui ca să arăți o persoană respectabilă. De astăzi ești înaintată bună la copil, în noaptea asta va dormi în camera mea, iar de mâine cu dumneata, în camera Mamsell-ei Agata.

— Și Mamsell Agata? întreabă cu spaimă Rosalie.

— Pe Mamsell Agata o voi concedia după ce-mi termin masa. Mi-am trimis pacienții acasă și m-am dus să bat la ușa ei. De două ori am ridicat mâna ca să ciocănesc și de amândouă datăle am lăsat-o în jos. N-am mai ciocănit. Am hotărât că-i mai cuminte să amân întrevederea pe după amiază, când nervii îmi vor fi mai liniștiți. Mamsell Agata rămase invizibilă. Rosalie îmi servi la cină un excelent pot-au-

feu[165] și o budincă cu lapte pe care am împărțit-o cu John — toate franțuzoai cele de condiția ei sunt bune bucătărese. După câteva pahare, suplimentare de vin pentru potolirea nervilor m-am dus iar să bat la ușa Mamsell-ei Agata, tremurând încă de furie. Dar n-am bătut. Mi-am dat deodată seama că mă va costa o noapte de insomnie dacă am scandal cu ea la ora aceea și că somnul îmi era mai necesar ca niciodată. Cu mult mai bine era să amin întrevederea pe a doua zi, dimineața. Pe când îmi sfârșeam gustarea, am ajuns la concluzia că cea mai nemerita cale era s-o înștiințez în scris. M-am așezat să ticlesc o scrisoare numai fulgere și trăsnete, dar abia începusem când Rosalie îmi aduse un bilețel pe care am recunoscut scrisul mic și ascuțit al Mamsell-ei Agata, îmi scria că nicio persoană respectabila n-ar mai putea rămâne o zi în plus în casa mea, că pleca definitiv chiar în după amiaza aceea și că dorea să nu mă mai vadă niciodată — întocmai vorbele pe care îmi propusesem să i le spun și eu în scrisoare. În vreme ce prezența invizibilă a Mamsell-ei Agata stăruia încă apăsătoare în toată casa, m-am dus la magazinul Le Printemps, ca să-i cumpăr lui John un pătuc și un cal basculant drept recompensă pentru ce-i datoram. Bucătăreasa mi se în toarse chiar de-a doua zi, bucuroasă și satisfăcută. Rosalie strălucea de veselie; chiar și John părea mulțumit de noua-i locuință când m-am dus să-l văd seara, în pătuțul lui comod. Eu mă simțeam fericit ca un școlar în vacanță. Cât despre o adevărată vacanță, nici vorbă nu putea fi. Munceam pe brânci, ocupat de dimineață până-n noapte cu bolnavii mei, adeseori și cu bolnavii altor colegi care începuseră să mă cheme la consult pentru a împărți cu mine răspunderea — fapt ce mă surprindea foarte mult, căci de pe-atunci, se vede, pe mine răspunderea nu mă speria niciodată. Am descoperit mai târziu, în viață, că asta era una din tainele succesului meu. O altă taină era, se-nțelege. Norocul care se arăta acum mai extraordinar ca niciodată, în așa măsură mă copleșea, încât începusem a crede că aveam o mascotă în casa. Ba începusem să și dorm mai bine de când luasem obiceiul să intru o clipă la băiețel pentru a-l vedea dormind în pătucul lui, înainte de a mă duce seara la culcare. Soția vicarului englez se lepădase de mine, dar mulți compatrioți de-ai ei îi ocupau acum locul pe sofaua din salonul meu de așteptare. Numele profesorului Charcot avea o aureolă

atât de strălucitoare, că o parte din lumina ei se răsfrângea chiar și pe cei mai mici sateliți din jurul său. Englezii păreau convinși că doctorii lor se pricepeau mai puțin în maladiile nervoase decât colegii lor francezi. Nu știu dacă aveau dreptate ori nu, dar pentru mine în orice caz era un mare noroc. Am fost chemat chiar și la Londra pentru un consult. Nu-i de mirare că eram încântat și hotărât să-mi dau toată silința. Pe bolnavă n-o cunoșteam, dar avusesem o șansă extraordinară cu alta persoană din familie și fără îndoială că asta era pricina pentru care fusesem chemat. Era un caz dificil, un caz desperat, după spusele celor doi colegi englezi care mă urmăreau cu priviri posomorâte, în picioare lângă pat, pe când eu examinam bolnava. Pesimismul lor molipsise întreaga casă, voința de însănătoșire a bolnavei era paralizată de descurajare și spaima morții. Nu mai încăpea îndoială că amândoi colegii mei erau cu mult mai versați ca mine în patologie, dar era clar că eu știam un lucru de care ei habar n-aveau — și anume, că nu exista medicament mai bun decât speranța și că cel mai mic semn de pesimism pe chipul ori în cuvintele unui medic îl poate costa viața bolnavului său. Fără să mai intru în detalii medicale, este de ajuns să spun că din examinarea bolnavei mi-am format convingerea că simptomele cele mai grave rezultau dintr-un dezechilibru nervos, și o atonie mintală. Cei doi colegi ai mei ridicară din masivii lor umeri când m-au văzut că. Pun mâna pe fruntea bolnavei și-i spun cu glas liniștit că n-are nevoie de morfină pentru noapte. Are sa doarmă bine și fără ajutorul ei și se va simți mult mai bine a doua zi dimineață. Până plec eu din Londra, în ziua următoare, va fi în afară de orice pericol. Peste câteva minute, dormea adânc. În timpul nopții, temperatura scăzu aproape mai repede decât aș fi dorit, pulsul se făcu regulat și dimineața bolnava îmi spuse zâmbindu-mi că se simțea cu mult mai bine. Mama pacientei mă rugă să mai întârzii puțin la Londra ca sa văd pe-o cumnată, de care erau cu toții foarte îngrijorați. Colonelul, soțul ei, o îndemnase să consulte un specialist de nervi, cercase și ea zadarnic s-o convingă să-l vadă pe doctorul Phillips. Era incredințată că s-ar face bine dacă ar avea un copil. Din nefericire, avea o inexplicabilă aversiune pentru doctori și desigur că ar refuza să mă consulte; s-ar putea însă aranja să stau la masă lângă dânsa, ca măcar să-mi fac o părere

despre cazul ei. Poate Charcot ar fi în stare s-o vinde ce? Soțul ei o adora, avea tot ce-ți poate oferi viața: o casă frumoasă în Grosvenor Square și unul dintre cele mai vechi și mai minunate domenii din Kent. De-abia se întorseseră din India, unci fuseseră într-o lungă croazieră cu iahtul lor. Nu-și găsea nicăieri odihnă, veșnic rătăcea din loc în loc parcă ar fi căutat ceva. Ochii ei aveau o expresie de adâncă, chinuitoare tristețe. Altădată o interesase arta, picta frumos, pe trecuse chiar o iarnă întregă la Paris, în atelierul pictorului Julien. Acum n-o mai interesa nimic, nu mai ținea la nimic. Ba da, o interesa bunăstarea copiilor și dădea sume mari pentru fondul coloniilor de vacanță și orfelinatelor. Am consimțit să rămân, cam în silă. Eram nerăbdător să mă întorc cât mai. Degrabă la Paris, căci mă neliniștea tușea lui John. Gazda mea uitase să-mi spuie că cumnata ei, pe care-o așezase lângă mine la masă, era una dintre cele mai frumoase femei pe care le văzusem vreodată... M-a impresionat foarte tare și expresia tristă a acelor ochi negri, minunați. Chipul ei părea lipsit de viață. Aveam impresia că so cietatea mea o plictisea și că nici nu-și dădea osteneala s-o ascundă. I-am vorbit despre câteva picturi bune de la Salonul din anul acela, adăogând că aflasem de la cumnata ei că studiasse pictura în atelierul lui Julien. N-o întâlnise acolo pe Marie Bashkirtseff[166]? Nu, n-o întâlnise, dar auzise vorbindu-se de ea. Da, toată lumea auzise de ea. „Moussia” își pe trecea cea mai mare parte din timp punându-se în valoare. O cunoșteam foarte bine, era una din cele mai inteligente fete pe care le întâlnisem, dar era lipsită de inimă și mai ales era o poseuse[167] incapabilă să iubească pe cineva decât pe ea însăși. Vecina mea de masă părea mai plictisită ca oricând. Sperând să am mai mult noroc, am început să-i istorisesc cum îmi pe trecusem după amiaza la spitalul de copii din Chelsea și că fusese o revelație pentru mine, care eram un obișnuit al Spitalului de Copii Găsiți din Paris. Crezuse că spitalele noastre de copii erau foarte bune, spuse ea.

I-am răspuns că, din păcate, nu era așa. În Franța, mortalitatea infantilă, înlăuntrul și în afara spitalelor, era înspăimântătoare. I-am povestit de miile de nou-născuți părăsiți, expediați cu toptanul în acel train des nourrices, pretutindenii în provincie. Se uită pentru întâia oară la mine cu ochii ei triști; ex presia dură și lipsită de viață îi dispăruse de

pe chip. Mi-am zis în sinea mea că poate era totuși o femeie bună la inimă, până la urma urmei. Când mi-am luat rămas bun de la gazdă, i-am spus că nu era un caz pentru mine ori pentru Charcot — cel mai nimerit era doctorul Phillips. Cumnata ei se va însănătoși când va avea un copil. John păru bucuros că mă vede, dar arăta palid și slăbuț când se așeză pe scaunul lui lângă mine, la gustarea de dimi neață. Rosalie mă informă că tușea mult noaptea. Seara temperatura i se ridică puțin, așa că l-am ținut în pat două zile. Curând își reluă ocupațiile zilnice ale micuței lui vieți, asistând, tăcut și serios ca de obicei, la micul dejun și ducându-se la plimbare cu Rosalie în Parc Monceau după amiaza, într-o zi, la vreo două săptămâni după întoarcerea mea de la Londra, am fost surprins găsindu-l pe colonel instalat în salonul meu de așteptare. Soția lui se răzgândise și dorise să vie la Paris pentru niște cumpărături. Peste o săptămână aveau să plece la Marsilia, de unde se vor îmbarca pe iahtul lor pentru o călătorie pe Mediterana. Mă invită să iau masa cu ei a doua zi la Hotel du Rhin. Soția lui ar fi încântată dacă aş conduce-o să viziteze un spital de copii, după amiază. Cum nu mă puteam duce să prânzesc cu ei, ne-am înțeles să vie ea în Avenue de Villiers să mă ia, după ce voi fi sfârșit consultațiile. Sala de așteptare era încă plină de lume când elegantul ei landou se opri în fața ușii. Am trimis-o pe Rosalie jos să-i spuie că o rog să facă o mică plimbare și să revie peste o jumătate de ora, ori, dacă preferă, să mă aștepte în sufragerie până voi sfârși cu pacienții. Peste o jumătate de oră am găsit-o instalată în sufragerie, cu John pe genunchi, foarte interesată de demonstrațiile pe care i le făcea el cu diferitele-i jucării.

— Are ochii dumitale, îmi spuse ea privind la John și la mine. Nu știam ca ești căsătorit.

I-am răspuns că nu eram căsătorit. Se înroși ușor și urmă să răsfoiască noua carte cu poze a lui John. Dar îndată își luă inima în dinți și, cu curiozitatea tenace proprie femeilor, mă întreba dacă mama lui era suedeză, căci avea un păr atât de bălai și ochii așa de albaștri. Știam foarte bine unde voia să ajungă. Știam că Rosalie, portăreasa, lăptarul și brutarul erau convinși că sunt tatăl lui John. Auzisem și pe vizitiul meu spunându-i, când vorbea de el, le fils de monsieur[168]. Știam

că orice explicație ar fi fost zadarnică, nu i-aș fi putut convinge și, în afară de asta, aproape ajunseseam să cred și eu ca era adevărat. Am socotit însă că doamna aceea gingașă avea dreptul să știe adevărul. I-am spus pe un ton glumeț că-i eram tată la fel cum îi era ea mama; că era un orfan și povestea lui era nespusele triste. Mai bine-ar fi dacă nu mi-ar cere să i-o spun, căci numai rău i-ar face. Ridicând mâneca hăinuței, i-am arătat o cicatrice urâtă pe brațul copilului, îi mergea bine acum, îngrijit de mine și Rosalie, dar nu voi fi sigur că a uitat trecutul decât atunci când am să-l văd zâmbind. Niciodată nu zârnbea.

— Adevărat, spuse ca cu duiosie. N-a suris de loc, măcar O clipă, așa cum fac copiii când își arată jucăriile. Cunoșteam foarte puțin mentalitatea copiilor mici. Eram străini în lumea în care trăiau ei. Numai o mamă putea să le ghicească uneori gândurile, cu instinctul, am spus eu. Drept răspuns, ea își înclină capul spre micuț și-l sărută cu tandrețe. John o privi, și în ochii lui albaștri se citea o mare uimire.

— Probabil că-i prima sărutare din viața lui, am spus eu. Rosalie intră ca să-l ia la plimbarea zilnică în Parc Monceau, dar noua lui prietenă propuse să-l ia mai bine la o plimbare cu trăsura ei. Eram încântat să scap de vizita plănuită la spital și am primit bucuros. Din ziua aceea, o viață nouă începu pentru John — și cred că de asemeni și pentru altcineva, în fiecare dimineață, apărea în camera lui cu o nouă jucărie și în fiecare după amiază îl lua în landoul ei la Bois de Boulogne, împreună cu Rosalie care sta pe scăunelul din spate, îmbrăcată cu rochia ei cea mai frumoasă de duminică. Adesea călărea serios în Jardin d'Acclimatation, cocoțat pe câte-o cămilă și înconjurat de o ceată de copii veseli.

— Nu-i mai aduce atâtea jucării scumpe, îi spuneam eu. Copiii iubesc tot așa de mult pe cele ieftine, și sunt atâția care n-au de loc. Am observat ades că modesta păpușică de câțiva bani are întotdeauna mare succes, chiar în camerele celor mai bogați copii. Când ei încep a cunoaște valoarea bănească a jucăriilor, sunt izgoniți din paradisul lor, încetează de a mai fi copii. De altfel, John are și-așa prea multe, și socot ca-i timpul să-l învățăm că trebuie să dea o parte din ele celor care n-au de loc. Asta-i o lecție pe care mulți copii o deprind cam anevoie.

Ușurința mai mică ori mai mare cu care o învață este o măsură ce indică cu precizie ce fel de oameni vor fi când vor ajunge bărbați și femei. Rosalie îmi destăinui. Că întotdeauna când se întorceau de la plimbare, doamna cea frumoasă insista să-l ducă ea pe John în brațe pe scări, până sus. În curând, începu a rămâne ca să asiste la baia lui și nu mult după aceea îl îmbăia chiar ea, rolul Rosaliei rezumându-se la prezentarea prosoapelor de șters. Rosalie îmi mai spuse ceva care mă mișcă foarte mult i după ce-i usca trupușorul slăbuț, îi săruta întotdeauna cicatricea urâtă de pe braț înainte de a-i pune cămașa, în scurtă vreme, ajunse să-l culce tot ea, rămânând cu dânsul până ce adormea. Eu o vedeam foarte puțin, fiind plecat toată ziua, și-mi era teamă că nici bietul colonel n-o vedea mai mult, căci ajunsese să stea ziua întregă cu copilul. Colonelul îmi spuse că renunțaseră la croaziera pe Mediterană. Rămâneau în Paris — pentru cât timp, nu știa; de altfel, nici nu-l interesa câtă vreme soția lui era fericită. N-o văzuse niciodată atât de bine dispusă ca acum.

Avea dreptate colonelul: expresia feței i se schimbase cu totul, ochii ei negri străluceau de. O nespuse duiosie. Băiatul dormea prost; adesea, când intram să-l vad o clipă înainte de a mă culca, mi se părea că are fața congestionată, iar Rosalie mă informă că tușea mult noaptea. Într-o dimineață, am auzit sinistrul horcăit la vârful plămânului său drept. Știam prea bine ce însemna asta. A trebuit să-i spun noii lui prietene, care-mi, răspunse că știa. Știuse probabil înaintea mea. Am vrut să iau o infirmieră ca s-o ajute pe Rosalie, dar ea nici nu voi să audă. Mă imploră s-o iau pe dânsa infirmieră și am cedat, într-adevăr, nu era altceva de făcut. Chiar prin somn, băiatul părea că devine neliniștit de îndată ce ieșea ea din cameră. Rosalie se mută să doarmă cu bucătăreasa la mansardă, fiica ducelui dormea în camera lui John, pe patul servitoarei. După două zile, copilul avu o ușoară hemoptizie, temperatura crescu spre seară; era limpede acum că boala făcea progrese rapide.

— Nu mai are mult de trăit, zicea Rosalie ștergându-și ochii cu batista. A căpătat de pe acum chip de îngerăș. Îi plăcea să stea în poala drăgăstoasei lui infirmiere, în timp ce Rosalie aranja patul pentru noapte, îl socotisem întotdeauna pe John un copil inteligent și drăgălaș, dar n-aș fi putut spune că era un

copil frumos. Privindu-l acum, chiar trăsăturile feței mi se păreau schimbate, ochii se făcuseră parcă mult mai mari și mai închiși la culoare. Devenise un copil frumos, frumos ca Geniul Dragostei ori ca Geniul Morții. Uitându-mă la cele două chipuri alipite obraz lângă obraz, am rămas încremenit de uimire. Era oare cu puțință ca nețărmurita iubire ce radia din inima acelei femei către copilul pe moarte să poată schimba gingașele contururi ale fețișoarei lui, dându-i o vagă asemănare cu a ei? Să fi fost martorul altui nebănuit mister al Vieții? Ori poate că Moartea, marele sculptor, se și apucase cu măiastra-i mână să remodeleze și să cizeleze trăsăturile aceluși copilaș, înainte de a-i închide ochii? Aceeași frunte pură, aceleași sprâncene minunat arcuite, aceleași gene lungi. Până și conturul grațios al buzelor ar fi fost același dacă l-aș fi putut vedea zâmbind pe micuț, așa cum o văzusem zâmbind pe ea în noaptea când pentru prima oară îl auzise murmurând prin somn cuvântul pe care li-e atât de drag tuturor copiilor să-l rostească, și tuturor femeilor să-l audă: Mamă! Mamă! Ea îl puse înapoi în pat și rămase la căpătâiul lui, căci copilul avu o noapte chinuită. Spre dimineață, când copilul începu a respira mai liniștit și ațipi ușurel, i-am amintit ca-mi făgăduise să mă asculte, dar cu greu am izbutit s-o fac să se întindă pe pat o oră. Rosalie avea s-o cheme imediat ce se va scula John. Când m-am întors în camera lui în zori, Rosalie își duse un deget la buze, și-mi șopti că dormeau amândoi.

— Privește-l, murmură ea; privește-l! Visează! Fața îi era calmă și senină, buzele întredeschise într-un surâs încântător. I-am pus mâna pe inimă. Murise. Mi-am întors privirea de la chipul surâzător al băiatului la chipul femeii adormite pe patul Rosaliei. Semănau leit unul cu altul. Îl spălă și-l îmbracă pentru ultima oară. N-o lăsă nici măcar pe Rosalie s-o ajute când îl așeză în sicriu. O trimise de două ori să caute perna cea mai potrivită pentru căpușorul lui, care i se părea că nu-i așezat destul de comod. Mă rugă stăruitor să amin țintuirea capacului până a doua zi. Cunoștea amărăciunea Vieții, i-am spus eu, dar prea puțin amărăciunea Morții; eu, ca doctor, le cunoșteam pe amândouă. Moartea avea două fețe: una frumoasă și senină, alta respingătoare și teribilă. Băiatul părăsise viața cu zâmbetul pe buze, moartea nu i-l va lăsa multă vreme pe chip. Capacul trebuia închis în noaptea aceea,

își aplecă capul și nu mai spuse nimic. Când am ridicat capacul, începu a plânge în hohote spunând că nu poate să se despartă de dânsul și să-l lase așa, singur în tr-un cimitir străin.

— De ce să te desparți de el? am zis eu. De ce să nu-l iei cu dumneata? E atât de ușurel! De ce nu-l duci în Anglia pe iahtul dumneata ca să-l înmormântezi lângă biserica cea frumoasă parohială, de la dumneata din Kent? Zâmbi printre lacrimi — și surâsul ei era aidoma cu al copilului. Sări în picioare.

— Crezi că pot? Adevărat? strigă ea aproape cu veselie.

— Se poate face, și se va face dacă mă lași să închid capacul acum. Nu-i timp de pierdut. Altfel, va fi dus mâne dimineață la cimitirul din Passy. Am ridicat capacul și ea așeză un buchet de violete lângă obrazul lui.

— N-am nimic altceva să-i dau, suspină ea. Tare-aș fi vrut să-i pot da ceva, un lucru pe care să-l ia cu dânsul.

— Cred că i-ar plăcea să ia cu el asta, am spus eu, scoțând din buzunar broșa cu diamante și prinzând-o de pernă. Aparținea mamei lui. Nu scoase o vorbă ci, întinzând doar brațele spre copilul ei, căzu jos, leșinată. Am luat-o în brațe și am întins-o pe patul Rosaliei, am înșurubat capacul sicriului și m-am dus cu trăsura la Bureau des Pompes Funebres, Place de la Madeleine. Am discutat între patru ochi cu antreprenorul pe care, vai, nu-l vedeam întâia oară! L-am autorizat să cheltuiască oricât pentru ca sicriul să fie depus pe un iaht englez din portul Calais, în noaptea următoare. Mă încredința că se va putea face dacă-i promit să nu mă uit la factură. I-am răspuns că nimeni nu se va uita. Suindu-mă iar în trăsură, m-am dus apoi la Hotel du Rhin, l-am trezit pe colonel și i-am spus că soția lui dorea să aibă iahtul în Calais în douăsprezece ore. Pe când el scria o telegramă căpitanului, m-am așezat și eu ca să scriu câteva rânduri în grabă soției lui, spunându-i că sicriul va fi pe bordul iahtului în portul Calais în noaptea următoare. Am adăugat într-un post-scriptum că, fiind silit să plec din Paris a doua zi dis-de-dimineată, îmi luam rămas bun de la ea. Am văzut mormântul lui John — copilul își doarme somnul cel veșnic în micul cimitir al uneia dintre cele mai frumoase biserici din Kent. Vioarele și ciuboțica-cucului îi cresc pe mormânt și mierle îi cântă deasupra capului. Pe mama lui n-am mai văzut-o niciodată. Mai bine așa.

***16* O CĂLĂTORIE ÎN SUECIA**

Mi se pare ca am mai amintit în treacăt de boala consulului suedez; s-a întâmplat tot în vremea aceea și iată povestea ei:

— Consulul era un omuleț liniștit și simpatic. Era căsătorit cu o americană și avea doi copii mici. Fusesem acasă la el într-o după amiază. Unul dintre copii răcise și făcuse febră, dar ținea morțiș să se scoale pentru a sărbători întoarcerea tatălui lor acasă chiar în acea seară. Toata casa era plină de flori și li se îngăduise copiilor să ia parte la cină de hatârul aceluia eveniment. Foarte încântată, mama lor îmi arată două telegrame extrem de afectuoase de la soțul ei, una din Berlin și alta din Colonia, în care o anunța ca sosește. Mi s-au părut cam lungi. Pe la miezul nopții, am primit o înștiințare urgentă de la soția consulului, să vin cât pot de repede. Mi-a deschis

ușa chiar consulul, în cămașă de noapte, încă nu cinaseră, mă informă el, fiindcă așteptau sosirea regelui Suediei și a președintelui Republicii Franceze, care tocmai îi conferise Marca Cruce a Legiunii de Onoare. Abia cumpăraseră Le Petit Trianon ca reședință de vară pentru familia lui. Era furios împotriva soției, care refuzase să-și puie colierul de perla al Mariei-Antoaneta, pe care i-l dăruise. Băiețelului îi spunea le Dauphin[169], iar pe el însuși se prezenta Robespierre — la folie des grandeurs![170]

Copiii în camera lor țipau îngroziți, soția era copleșită de durere, credinciosu-i cine se vârase sub masa, de unde mârâia înfricoșat. Bietul meu prieten deveni dintr-odată violent. A trebuit să-l închid în dormitor, unde se apucă să sfărâme tot și era cât pe ce să mă azvârle și pe mine pe fereastră împreună cu el. A doua zi dimineață, a fost dus la azilul doc torului Blanche, din Passy. Vestitul alienist bănuie de la început o paralizie generală. După două luni, diagnosticul se confirmă; cazul era incurabil. La Maison Blanche fiind prea scumpă, m-am hotărât să-l duc la azilul de stat din Lund, un orașel din sudul Suediei. Doctorul Blanche era împotriva. Susținea că ar fi o sarcină primejdioasă și costisitoare, că nu trebuia să am încredere în temporara lui. Luciditate, ca în orice caz ar fi mai bine să-l însoțesc doi gardieni pricepuți. I-am explicat că puținii bani rămași trebuiau păstrați pentru copii. Voiam să coste cât mai puțin cu puțină călătoria, așa că-l voi duce eu singur în Suedia. Când am semnat foaia de ieșire din azil, doctorul Blanche mă preveni din nou în scris, dar eu se-nțelege că știam mai bine! L-am dus pe consul cu trăsura de-a dreptul în Avenue de Villiers. În timpul prânzului, se comporta foarte liniștit și rezonabil, atât doar că cercă să facă, curte lui Mamsell Agata, căreia desigur că i se oferea asemenea ocazie pentru întâia și singura dată în viața ei. Peste două ore, eram încuiați într-un compartiment de clasa întâi din expresul de noapte pentru Colonia, întâmplător, eram doctorul unui Rothschild, care era proprietarul aceluia Chemin de Fer du Nord[171]. Se dă duseră dispoziții să ni se facă toate înlesnirile posibile în timpul călătoriei și conductorii fuseseră înștiințați să nu ne tulbure, pacientul meu fiind predispus să se enerveze la apariția unui străin. Deocamdată era foarte liniștit și ascultător, așa că ne-am întins amândoi pe cușete să

dormim. M-am trezit cu gâtul prins într-o încheștare nebunească; de două ori l-am trântit jos și de două ori sări înapoi pe mine cu o agerime de pantera, izbutind aproape să mă sugrume. Ultimul lucru ce mi-l amintesc a fost o lovitură pe care i-am aplicat-o la cap, ce mi s-a părut că l-a amețit. Când trenul a ajuns la Colonia a doua zi dimineată, am fost găsiți amândoi lungiți pe jos în compartiment, fără cunoștință. Ne-au transportat la Hotel du Nord, unde am rămas douăzeci și patru de ore, fiecare în patul lui, în aceeași cameră. Cum trebuia să-i mărturisesc adevărul doctorului care veni să-mi coase rana — aproape îmi smulsese urechea cu dinții — proprietarul ne trimise vorbă că nebunii nu erau îngăduiți în hotel. Am luat hotărârea să plec mai departe spre Hamburg, cu trenul de dimineată. Tot drumul până acolo, consulul a fost foarte bine dispus, ba chiar se apucă să cânte La Marseillaise pe când străbăteam orașul cu trăsura spre stația Kiel. Ne-am îmbarcat, fără să se mai întâmple nimic, pe vaporul ce pleca spre Korsuer, pe vremea aceea calea cea mîi rapidă între continent și Suedia, La două mile de coasta daneza, vasul nostru fu blocat de bancuri de gheață mânată din Kattegatt de-un furios vifor nordic, întâmplare nu prea rară în timpul iernilor aspre. A trebuit să mergem mai mult de o milă pe blocuri de gheață plutitoare — și prietenul meu se amuza grozav. Apoi am fost transportați în bărci la Korsuer. Când am intrat în port, consulul sări în mare, și eu după dânsul. Am fost pescuiți și ne-am suit într-un tren neîncălzit ce mergea spre Copenhaga, cu hainele de pe noi ude și înghețate pe un frig de 20 de grade sub zero. Restul călătoriei a decurs surprinzător de bine, baia rece părea să-i fi priit grozav prietenului meu. O ora după traversarea de la Malmo, în gara din Lund, mi-am încredințat pacientul celor doi gardieni trimiși de la Azil. M-am dus cu trăsura la hotel — pe vremea aceea nu era decât un singur hotel în Lund — și am comandat un dejun și o cameră. Mi s-a răspuns că dejun puteam avea, cameră însă nu, toate fiind reținute pentru trupa teatrală care dădea o reprezentație de gală în sala primăriei chiar în acea seară, în timp ce mâncam, chelnerul îmi prezentă cu multă mândrie programul reprezentației de seară, cu Hamlet, tragedie în cinci acte de William Shakespeare. Hamlet la Lund! Mi-am aruncat privirea pe program: Hamlet, prinț al Danemarcei... d-l Erik Carolus

Malmberg. Mă uitam la program și nu-mi venea a crede ochilor. Erik Carolus Malmberg! Era oare cu puțință să fie vechiul meu camarad al anilor de universitate din Upsala! Pe-atunci, Erik Carolus urma teologia pentru a se face pastor. L-am burdușit de învățătura, i-am scris întâia probă de predică, ca și scriso rile de dragoste către logodnică timp de-un trimestru întreg. Îl snopeam regulat în bătaie în fiecare seară, când se întorcea acasă beat ca să doarmă în camera mea liberă; fusese dat afară din locuința lui pentru purtare destrăbălată, îl pierdusem clin vedere când părăsisem Suedia, cu mulți ani în urmă. Știam că fusese eliminat din Universitate și decăzuse din ce în ce. Deodată însă, mi-am mai amintit de un zvon pe care-l auzisem, cum că ar fi intrat în teatru; fără îndoială că Hamlet din seara aceea era vechiul meu prieten, născut sub o stea nenorocoasă! Am trimis cartea mea de vizită în cabina lui și el veni glonț, strălucind de bucurie că mă vede după atâta amar de vreme, îmi povesti o pățanie jalnică. După o serie dezastruoasă de reprezentații în săli goale la Malmo, trupa, redusă la o treime din efectiv, sosise la Lund cu o seară înainte pentru a da o ultimă luptă desperată împotriva destinului. Majoritatea costumelor și a recuzitei, juvaierurile reginei, coroana regelui, chiar sabia lui Hamlet cu care trebuia să străpungă pe Polonius, până și hârca lui Yorick, toate fuseseră înhățate de creditorii lor din Malmo. Regele avea o violentă criză de sciatică și nu putea nici merge, nici sta jos. Ofelia era răcită cobză, Fantoma se îmbătase la masa de adio din Malmo și pierduse trenul. Numai el era într-o formă splendidă, iar Hamlet era marea lui creație — rol parcă anume scris pentru dânsul. Dar cum sa susțină singur pe umerii lui imensa povară a tragediei în cinci acte! Toate biletele pentru reprezentația din seara aceea fuse seră vândute. Dacă vor fi siliți să dea banii îndărăt, un dezastru total era de neînălăturat. Nu puteam cumva să-i împrumut doua sute de coroane în numele vechii noastre prietenii? M-am arătat la înălțimea situației. Convocând stelele trupei am făcut să circule un sânge nou în inimile lor descurajate cu câteva sticle de puncii suedez, am ciopârțit fără milă toată scena cu actorii, scena cu groparii, uciderea lui Polonius și am declarat că în orice caz reprezentația va avea loc — cu ori fără fantomă. Acea seară a rămas de pomină în analele teatrului din Lund. La opt fix cortina se ridică,

descoperind palatul regal din Elsinor, care în realitate nu era nici măcar la o oră depărtare, socotind în linie dreaptă, de locul unde ne aflam noi. Sala arhiplină, ticsită mai ales de studenți gălăgioși, se arăta mai puțin emoționată decât ne așteptasem. Intrarea prințului Danemarcei, trecu aproape neobservată și nici măcar faimosul său: „A fi sau a nu fi” nu făcu vreo impresie. Regele abia se târa pe scenă schiopătând și se prăbuși pe tron cu un geamăt sonor. Răceala Ofeliei luase proporții teribile. Se observa ușor ca Polonius privește încrucișat. Fantoma a fost cea care a salvat situația. Fantoma eram eu. Pe când înaintam ca fantomele pe meterezele castelului din Elsinor, în lumina lunii, băjbându-mi cu grija drumul printre enormele lăzi de ambalaj, care alcătuiau chiar șarpanta, întregul edificiu se dărâmă dintr-o dată iar eu am fost azvârlit într-o lada în care m-am cufundat până la subsuori. Ce trebuie să facă o fantoma în-asemenea situație? Să-mi cufund capul, dispărând cu totul în ladă, ori să rămân așa, așteptând desfășurarea evenimentelor? Plăcută problema de rezolvat! A treia alternativă mi-a fost sugerată chiar de Hamlet, care-mi șopti răgușit: „De ce naiba nu ieși din afurisita aceea de ladă?” O asemenea performanță era însă peste puterile mele, deoarece picioarele îmi erau încurcate în funii încolăcite și în tot soiul de accesorii teatrale. Nu știam dacă greșesc ori nu, dar m-am hotărât să rămân locului, pregătit pentru orice. Neașteptata mea dispariție în lada de ambalaj a fost primită foarte favorabil de către public, dar asta n-a însemnat nimic față de. Succesul pe care l-am obținut când., scoțând numai capul afară din ladă, am început din nou, cu voce lugubră, tirada mea întreruptă de Hamlet. Aplauzele deveniră atât de entuziaste încât a trebuit să mulțumesc cu un gest amical din mină, deoarece poziția delicată în care mă aflam nu-mi îngăduia să mă înclin. Asta dezlănțui un adevărat delir de entuziasm. Aplauzele nu mai conteniră până la sfârșit. Când cortina se lăsă peste ultimul act. Am apărut alături de stelele trupei, pentru a mulțumi spectatorilor care continuau să strige: „Fantoma! Fantoma!” cu atâta îndârjire încât a trebuit să ies suigur în fața scenei de câteva ori și să primesc aclamațiile, înclinându-mă cu mâna pe inimă. Eram cu toții încântați. Prietenul meu Malmborg declară că nu avusese niciodată asemenea succes. Masa de la miezul nopții a fost plină de însuflețire. Ofelia a fost cât se

poate de drăguță cu mine, iar Hamlet, ridicând paharul în sănătatea mea, îmi oferi în numele tuturor camarazilor direcția trupei. Asta cerea timp de gândire, i-am răspuns. Apoi m-au condus cu toții la gară. Peste patruzeci și opt de ore, mă aflam înapoi la Paris și-mi reîncepeam munca fără să mă simt de loc obosit. Tinerețe! Tinerețe!

**17* MEDICI*

Pe-atunci, la Paris profesau foarte mulți medici străini, între ei exista o mare jalousie de metier, gelozie din care aveam și eu partea mea — și nu era de mirare. Colegii noștri francezi nu ne prea iubeau, căci monopolizasem colonia străină bogată, clientelă, se-nțelege, cu mult mai rentabilă decât a lor. În ultima vreme se pornise și în presă o mișcare de protest împotriva numărului mereu în creștere al medicilor străini din Paris, care de multe ori, insinuau ziarele, nici măcar n-aveu diplome în regulă de la universiități recunoscute. Ca urmare, prefectul poliției dădu dispoziție ca toți medicii străini să se prezinte cu diplomele pentru verificare până la sfârșitul lunii. Eu, cu diploma de M. D.[\[172\]](#) A facultății din Paris, eram, bineînțeles, în regulă, dar aproape uitasem de asta și m-am prezentat tocmai în ultima zi la comisariatul din cartier. Comisarul, care mă cunoștea puțin, mă întrebă dacă nu auzisem de-un doctor X care locuia pe ace lași bulevard cu mine. Tot ce știam despre el, i-am răspuns, era că probabil avea o foarte mare clientelă. Auzisem adesea rostindu-i-se numele și de multe ori îi admirasem elegantul echipaj ce-l aștepta în fața casei.

„Nu vei mai avea ocazia să-l admiri multă vreme”, îmi spuse comisarul. Era pe lista neagră, căci nu se prezentase cu diploma, neavând niciuna de prezentat; era un șarlatan și avea să fie în sfârșit pînă[\[173\]](#). Se vorbea că realiza doua sute de mii de franci anual, venit mai mare decât al multor celebrități proeminente din Paris. I-am replicat că nu-i un motiv să nu poți fi un doctor bun dacă ești șarlatan. Bolnavilor lui puțin le păsa de o diplomă cât timp era în stare să-i vindece. Am aflat sfârșitul istoriei câteva luni mai târziu, chiar de la comisar. Doctorul X se prezentase chiar în ultima clipă și solicitase comisarului o întrevvedere particulară. Prezentindu-și diploma de medic diplomat al unei binecunoscute universități germane,

Îl rugase să-i păstreze secretul și-i destăinuise că enormul lui succes se datora faptului că lumea îl credea un șarlatan. „Omul acela va ajunge în curând milionar dacă se pricepe în medicină măcar pe jumătate cât în psihologie”, i-am spus cu comisarului. În timp ce mă întorceam acasă pe jos, nu-mi invidiam colegul pentru venitul lui de două sute de mii de franci, îl invidiam pentru că știa la ce sumă i se ridica venitul. Dorisem întotdeauna să știu cât câștig. Că încasam sume mari părea lucru cert, aveam întotdeauna bani destui de câte ori îmi trebuiau pentru ceva. Aveam un apartament frumos, o trăsură elegantă, o bucătăreasă excelentă. Acum, de când ne părăsise Mamsell Agata, îmi veneau adesea prieteni la masă în Avenue de Villiers și-i tratam cu cele mai fine lucruri. Mă repezisem de două ori până la Capri, o dată ca să cumpăr casa lui Mastro Vincenzo, a doua oară ca să ofer o sumă mare de bani proprietarului necunoscut al micii capele ruinate de la San Michele — mi-au trebuit zece ani ca să închei afacerea aceea. De pe atunci pasionat amator pentru lucruri de artă, camerele melc din Avenue de Villiers erau pline cu comori din vremuri dispărute și cu cel puțin vreo duzină de pendule vechi ce sunau fiecare oră în nopțile mele atât de des lipsite de somn. Din motive neexplicabile, perioadele acelea de prosperitate erau deseori întrerupte de momente când n-aveam un ban. Rosalie știa asta, știa și portăreasa, ba chiar și les fournisseurs[174]. Norstrom cunoștea și el meteahna aceea a mea, deoarece de multe ori eram nevoit să-i cer bani împrumut. Nu putea fi decât o singură explicație, spunea el; mecanismul meu mintal era defectuos și singurul leac era să țin socoteli la zi și să trimit regulat note de plată clienților mei, ca toată lumea, îi răspusesem ca zadarnic aș încerca să țin socoteli, iar cât privește notele de plată, n-am trimis așa ceva niciodată și nici n-am să trimit. Profesia noastră nu era o negustorie, ci o artă și a specula în felul acesta suferința umană socoteam că-i umilitor. Mă făceam roș ca racul când vreun pacient îmi punea o monedă de douăzeci de franci pe masă, iar dacă mi-o punea în mâna îmi venea să-l cârpsc. Norstrom spunea că asta nu era decât vanitate și înfumurare din partea mea și că trebuia să înhăț toți banii pe care puteam pune mâna, cum făceau toți colegii mei, chiar dacă m-i oferea antreprenorul de pompe funebre. Profesia noastră era misiune sacră, i-am răspuns eu,

tot atât de înaltă, dacă nu și mai înaltă decât a preoților și câștigurile excesive ar trebui oprite prin lege. Doctorii să fie plătiți de stat și bine plătiți, cum sunt de pildă judecătorii în Anglia. Cei cărora nu le-ar conveni n-au decât să se lase de profesie și să se ducă la Bursă ori să deschidă o prăvălie. Medicii ar fi atunci considerați niște înțelepți și toți oamenii i-ar onora și i-ar ocroti. Le-ar fi îngăduit să ia tot ce-ar vrea de la pacienții bogați pentru bolnavii lor lipsiți și pentru ei înșiși, dar în schimb nu și-ar socoti vizitele, nici n-ar trimite nota de plată. Cât valora, în bani, pentru inima unei mame viața copilului pe care i l-ai salvat? Ce plată meritai când făceai să dispară groaza morții din ochii plini de spaimă, cu o vorbă liniștitoare, ori numai cu o simplă atingere a mâinii? Câți franci să ceri pentru fiecare secundă de cruntă luptă cu moartea pe care-o răpeai călăului, cu seringă ța de morfină? Cât timp vom mai impune umanității suferinde costisitoarele medicamente, brevetate și toate drogurile cu etichete moderne, dar a căror origine se trage din superstițiile medievale? Știm foarte bine că doctoriile eficace le putem număra pe degete și ne-au fost oferite la un preț ieftin de binevoitoarea mamă Natura. De ce eu, doctor la modă, să mă plimb într-o trăsură elegantă și colegul meu din mahalaua calică să umble pe jos? De ce cheltuiește statul de sute de ori mai mulți bani cu deprinderea artei de a ucide decât cu arta de a vindeca? De ce nu construim mai multe spitale și mai puține biserici, căci te poți ruga lui Dumnezeu ori și unde dar nu poți opera într-un șant? De ce zidim atâtea locuințe confortabile pentru asasinii de profesie, pentru spărgători și așa de puține pentru sărmanii lipsiți de căpătâi de prin mahalale? De ce să nu li se spuie că trebuie să se hrănească din munca lor? Nu există bărbat ori femeie care să nu fie în stare, chiar condamnat fiind în închisoare, să-și câștige pâinea zilnică dacă are de ales între a mânca ori a nu mânca. Ni se spunea într-una că majoritatea celor care populează închisorile se compun din slabi la minte, proști, indivizi mai mult ori mai puțin iresponsabili. Era o eroare. Standardul lor de inteligență este, în general, nu sub ci deasupra obișnuitului. Toți cei care încalcă prima oară legile ar trebui condamnați la mult mai puțină închisoare, dar cu regim alimentar foarte redus și combinat cu pedepse corporale repetate și aspre. Ar trebui să lase loc liber pentru părinții

copiilor nelegitimi abandonati și proxeneții care se află acum în libertate printre noi. Cruzi mea față de animalele fără apărare, care în ochii lui Dumnezeu este un păcat cu mult mai mare decât hoția, se pedepsește nu mai cu o mică amendă. Știm cu toții că acumularea peste măsură de bogății este, de cele mai multe ori, un furt camuflat cu multă dibăcie în dauna săracilor. N-am dat niciodată peste un milionar în închisoare. Abilitatea de a face bani aproape din orișice este un dar special de o valoare morală foarte dubioasă. Cei ce posedă un asemenea talent n-ar trebui tolerați să și-l exercite decât cu condiția, așa cum se procedează la al bine, ca o bucată mare din fagurele lor de aur să fie împărțită celor ce n-au miere să-și întindă pe pâinea cea de toate zilele. Cât despre restul populației închisorilor, criminalii învechiți în rele, asasinii de meserie etc., în loc să-și petreacă viața într-o bună stare relativă, cu o cheltuială ce depășește întreținerea unui pat de spital, ar trebui să li se aplice o moarte tară suferință; nu ca pedeapsă, căci n-avem dreptul nici să judecăm, nici să pedepsim, ci ca măsură de ocrotire. Ca întotdeauna, Anglia are dreptate! Într-adevăr, răufăcătorii aceștia n-au niciun drept să se plângă că sunt tratați cu asprime de societate, căci li se acordă pentru crimele lor cel mai mare privilegiu pe care-l poate căpăta un om, privilegiu refuzat adesea semenilor lor ca răsplată a unor virtuți — o moarte rapidă. Norstrom mă sfătui să renunț la reformarea societății — era de părere că nu aveam chemare pentru asta — mai bine să mă ocup de medicină. Până acum n-aveam dreptul să mă plâng de rezultate. Avea însă mari îndoieli că s-ar putea pune ușor în practică proiectul cu umblatul ca un înțelept printre bolnavii mei, luând în schimbul îngrijirilor daruri în natură. Rămânea la convingerea lui că vechiul sistem — de a trimite note de plată — era mai sigur. I-am replicat că eu nu eram chiar așa convins de asta. Deși era adevărat ca unii dintre clienții mei, după ce-mi scriseseră în zadar de câteva ori reclamând socoteala, plecaseră fără să plătească — așa ceva nu se întâmplă niciodată cu englezii — ceilalți de obicei îmi trimiteau sume de bani care depășeau ceea ce aș fi pretins eu dacă le-aș fi trimis notă de plată. Și cu toate că majoritatea pacienților păreau că preferă să se despartă de bani decât de bunurile lor, pusesem în aplicare cu succes, în câteva ocazii, sistemul meu.

Unul dintre lucrurile la care țin cu deosebire este o veche pelerină loden pe care am luat-o când va de la Miss C. În ziua plecării ei spre America. Pe când ne plimbam în trăsura mea ca să aibă timp să-mi spuie tot ce-avea de spus despre recunoștința ei eternă și neputința-i de a mă răsplăti de tot binele pe care i-l făcusem, am observat pe umerii ei o veche pelerina loden. Era tocmai lucrul pe care-l doream. Așa că, învelindu-mi genunchii cu ea, i-am declarat că o voi păstra, îmi răspunse că o cumpărase cu zece ani în urmă de la Salzburg și că-i era foarte dragă. I-am spus că și mie îmi era la fel de dragă, îmi propuse să mer gem imediat la magazinul Old England; era încântată să-mi ofere cea mai scumpă pelerină scoțiană care se putea găsi. I-am răspuns că nu doream niciun fel de pelerină scoțiană. Trebuie să vă spun că Miss C. Era o doamnă cam țâfnoasă, care-mi dăduse de furcă mai mulți ani de-a rândul. Așa de tare se supăra, că sări jos din trăsura fără să-și mai ia mă car rămas bun de la mine și se îmbarca chiar a doua zi spre America. N-am mai revăzut-o niciodată. Îmi mai amintesc de asemeni cazul lady-ei Maud B., care veni să mă vadă în Avenue de Villiers înainte de a pleca la Londra. De trei ori îmi scrisese zadarnic pentru nota de plată, îmi spuse ea. O pusesem într-o mare încurcătură și nu știa ce să facă. Mă copleși de laude, ridicând în slăvi priceperea și bunătatea mea. Banii n-aveau nicio legătură cu recunoștința ei, căci nici cu întreaga-i avere nu m-ar putea răsplăti că-i salvasem viața. Mă simțeam măgulit ascultând acele cuvinte de la o femeie atât de fermecătoare. Pe când vorbea, ti admiram toaleta nouă de mătase roș-închis, pe care ele altfel și-o admira și ea singură aruncând din când în când câte o privire în oglinda venețiană de deasupra căminului. Privind cu atenție silueta-i zveltă și grațioasă, i-am spus că doream să-mi dea rochia; era exact ceea ce-mi trebuia. Izbucni în hohote vesele de râs, care curând se schimbară în consternare când am prevenit-o că voi trimite pe Rosalie să ia rochia de la hotelul ei la ora șapte. Se sculă, palidă de mânie, și declară că nu mai pomenise niciodată așa ceva. I-am replicat că era foarte probabil, îmi spusese că nu exista lucru pe care nu mi l-ar da, așa că alesesem rochia ei din anumite motive. Izbucnind în lacrimi, se repezi pe ușă afara. Peste o săptămână, am întâlnit la legația suedeză pe soția ambasadorului englez. Acea doamnă

cumsecade îmi spuse ca nu uitase de institutoarea englezoaică fizică pe care i-o recomandasem. Îi trimisese chiar o invitație la garden-party-ul pe care-l da pentru colonia engleză.

— Fără îndoială că pare foarte bolnavă, spuse ambasadoarea, dar nu se poate să fie așa de săracă cum spui dumneata — sunt sigură că-și comandă rochiile la Worth.

Mă atinseseră foarte tare vorbele lui Norstrom, că nu eram în stare să trimit note ele plată și să-mi încasez onorariul fără să roșesc din pricina vanității și înfumurării mele. Dacă Norstrom avea dreptate, atunci trebuia să admit că toți confrății mei păreau ciudat de lipsiți de aceste defecte. Toți își trimiteau notele de plată întocmai ca și croitorii și înhățau cu cea mai mare ușurință ludovicul de aur pe care-l puneau în palma lor pacienții, în multe cabinete de consultație se introdusesse chiar o anumită etichetă, care cerea ca pacientul să puie banii pe masă înainte de a deschide gura să-și spuie păsurile. La operații era regulă stabilită ca jumătate din sumă să fie plătită înainte. Știu de un caz când bolnavul a fost trezit de sub cloroform și operația amânată ca să se poată verifica validitatea unui cec. Când unul dintre noi, aștrii mai mici, chemam la consult o celebritate, marele om puneă o parte din onorariul lui în palma omului mai mic, lucru socotit foarte natural. Dar se mergea și mai departe, îmi amintesc de uimirea mea prima oară când am chemat un specialist pentru o îmbălsămare și individul mi-a oferit cinci sute de franci din onorariul lui. Tariful unei îmbălsămări era scandalos de ridicat. Mulți dintre profesorii pe care obișnuiam să-i chem la consult în cazuri dificile erau oameni cu reputație mondială, specialiști de prim ordin, extraordinar de precisi și uimitor de iuți la punerea diagnosticului. Charcot, de pildă, era pur și simplu extraordinar cu câtă precizie pătrundea până la rădăcina răului, adesea aruncându-și doar o singură dată, aparent și superficial, privirea-i rece, vulturească, asupra bolnavului, în ultimii ani ai vieții poate că se bazase prea mult pe ochiul lui, examinarea bolnavilor era deseori din cale afară de rapidă și superficială. Nu admitea niciodată ca a putut greși și vai de cel ce-ar fi îndrăznit să insinueze că n-are dreptate. Pe de altă parte, te surprindea cât de circumspect era când trebuia să rostească o prognoză fatală, chiar în cazurile vădit fără nicio

speranță. „Neprevăzutul este întotdeauna posibil”, obișnuia el să spuie. Charcot a fost cel mai celebru medic al timpului său. Bolnavi din toate colțurile lumii se adunau în cabinetul lui de consultație din Faubourg Saint-Germain; de multe ori așteptând săptămâni întregi, ca să fie primiți în sanctuarul interior unde îl găseau așezat lângă fereastră, în biblioteca lui uriașă. Scurt de sta tură, cu piept de atlet și gât de taur, era un om foarte impozant. Chipu-i alb, complect ras, cu frunte îngustă, ochi reci, pătrunzători, nas acvilin și buze sensibile, crude, era o mască de împărat roman. Când se înfuria, ochii lui scăpărau fulgere teribile, nimeni dintre cei ce-au înfruntat acei ochi nu-i mai poate uita. Avea glasul poruncitor, aspru, adesea sarcastic. Strânsoarea mâinii lui mici, molatice era neplăcută. Printre colegi avea puțini prieteni, era temut de bolnavi și de asistenții lui pentru care rar avea o vorbă bună de încurajare în schimbul muncii supraomenești pe care le-o impunea. Era nepăsător la suferințele bolnavilor, care nu mai prezentau pentru el mare interes din ziua stabilirii diagnosticului până în clipa examenului post-mortem. Printre asistenți avea favoriții lui, pe care adesea îi ajuta să se ridice la situații privilegiate ce depășeau cu mult meritele lor. O vorbă de recomandare de la Charcot era de ajuns pentru a hotărî de rezultatul oricărui examen ori concurs. De fapt, era con ducătorul suprem al întregii facultăți de medicină. Împărtășind și el soarta tuturor specialiștilor de nervi, era înconjurat de-o gardă de doamne nevropate, fanatice adoratoare-de-eroi. Din fericire pentru el, femeile îl lăsau cu totul indiferent. După truda-i fără de răgaz, singura destindere o găsea în muzică. Nimeni n-avea voie să aducă vorba despre medicina joi seara, pe care o dedica regulat muzicii. Favoritul lui era Beethoven. Iubea foarte mult animalele și în fiecare dimineață, când cobora greoi din trăsură în curtea interioară de la Salpêtrière, scotea din buzunar o bucată de pâne pentru cele două Rozinante bătrâne ale lui. Întotdeauna tăia scurt orice conversație despre sport și împuşcatul animalelor. Cred că antipatia lui pentru englezi se trăgea din ura pe care-o nutrea împotriva vânătorii de vulpi. Profesorul Potain împărțea cu Charcot faima de primă celebritate medicală a Parisului. Cred că nu s-a mai pomenit vreodată oameni așa de diferiți unul de altul ca acești doi mari medici. Vestitul clinician de la Hopital Necker era un om cu

înfățișare comună, ștearsă, care ar fi trecut neobservat într-o adunare, unde capul lui Charcot ar fi fost remarcat dintr-o mie. În comparație cu ilustru-i confrate, părea aproape un jerpelit în redingota veche ce-i venea rău. Avea o figură posacă, vorbea puțin, rostind parcă cu greutate cuvintele. Toți bolnavii îl adorau ca pe-o divinitate. Nu făcea absolut nicio deosebire între bogați și săraci. Știa numele fiecărui bolnav din colosalul i spital. Tineri și bătrâni, pe toți îi bătea ușurel cu palma pe obraz, ascultând cu o nesfârșită răbdare povestea tuturor necazurilor, plătind adesea din buzunarul lui bunătați suplimentare pentru searbădă lor poftă. Examina pe cei mai săraci bolnavi din spital cu aceeași ex tremă atenție cu care cerceta capetele încoronate și milionarii de care nu ducea lipsă. Se spunea că nici cel mai ușor simptom de tulburare a inimii ori a plămânilor nu scăpa urechii sale extraordinar de fine. Nu cred că a mai existat vreodată om care să știe mai bine ca dânsul ce se petrece în pieptul altui om. Puținul pe care-l cunosc despre bolile inimii, lui i-l datorez. Profesorul Potain și Gueneau de Mussy erau aproape singurii medici consultanți pe care îndrăzneau să-i chem când aveam nevoie de un sfat pentru vreun bolnav lipsit de bani. Profesorul Tillaux, vestitul chirurg, era al treilea. Clinica lui de la Hotel-Dieu era condusă după aceleași principii ca ale lui Potain de la Hopital Necker; era ca un tată pentru toți bolnavii și cu cât păreau mai săraci, cu atât părea a se interesa și mai mult să fie bine tratați. N-am cunoscut profesor mai eminent ca el; tratatul lui „Anatomie topographique” este de altfel cea mai bună carte care s-a scris asupra aces tui subiect. Era un chirurg minunat și întotdeauna făcea el singur toate pansamentele. L-ai fi putut lua drept un nordic după felul lui simplu și direct de a se purta și după ochii lui albaștri; de fapt, era un breton. A fost extraordinar de bun și de răbdător față de mine și de numeroasele mele greșeli, și în niciun caz nu-i vina lui dacă n-am ajuns un bun chirurg. La drept vorbind, îi datorez mult; sunt convins că numai lui îi datorez că mai pot umbla azi pe picioare. Cred că ar fi nimerit să fac aici o mică paranteză și să vă povestesc cum a fost întâmplarea. Muncisem din greu în tot cursul acelei veri lungi și călduroase, fără o zi de odihnă, chinuit de insomnie și de nelipsita-i tovarășă: descurajarea. Eram nervos cu bolnavii, prost dispus cu toată lumea „și la

începutul toamnei chiar și flegmaticul meu prieten Norstrom începu a-și pierde răbdarea cu mine. În sfârșit, într-o zi. Când luam masa împreună, mă preveni ca dacă nu plecam imediat să fac o cură de odihnă de trei săptămâni într-un loc răcoros, mă duceam de răpă definitiv. La Capri era prea cald, locul potrivit pentru mine era Elveția. Mă înclinasem întotdeauna înaintea bunului-simț, cu mult superior, al prietenului meu. Știam că avea dreptate, deși por nea de la premise greșite. Nu eram istovit de muncă, altceva mă adusese în asemenea hal; dar nu vreau să vorbesc despre asta aici. Peste trei zile ajungeam la Zermatt și mă puneam imediat pe lucru ca să descopăr dacă viața deasupra zăpezilor veșnice era mai vesela decât dedesubtul lor. Pioietul deveni pentru mine jucăria nouă în vechiul joc „cine câștigă” dintre Viață și Moarte. Am început cu ce sfârșesc cei mai mulți dintre cățărători, cu Matterhorn. Legat în corzi la piolet pe o stâncă prăvălită, numai de două ori mai mare decât masa mea de sufragerie, mi-am petrecut noaptea sub umărul muntelui mânios, pe un viscol teribil. M-a interesat să aflu de la cele două călăuze ale mele că eram atârnați chiar de stâncă de pe care Hadow, Hudson, Lord Francis Douglas și Michel Croz se prăbușiseră jos pe ghețarul Matterhorn, Sa o adâncime de o mie patru sute de metri, în prima ascensiune a lui Whymper. În zori am dat peste Burckhardt. Am râcâit zăpada proaspătă de pe fața lui senină și neclintită ca a unui om adormit, înghețase de frig. La poalele muntelui am ajuns din urmă pe cele două călăuze târând împreună pe Davies, tovarășul lui aproape leșinat, pe care-l salvaseră cu primejdia vieții lor. Două zile mai târziu, Schreckhorn, uriașul posomorât, aruncă obișnuita-i avalanșă de stânci asupra nepofțiților. Nu-și atinse ținta, deși ochise foarte bine de la asemenea distanță; un bloc de stâncă care ar fi sfârâmat o catedrală trecu pe lângă noi la mai puțin de douăzeci de iarzi. Câteva zile mai târziu, pe când se revărsau zorile jos în vale, ochii noștri plini de admirație contemplară pe Jungfrau înfășurată în imaculatu-i veșmânt de zăpadă. Abia mai zăream obrazul roz al fecioarei sub alba-i maramă. Am pornit numaidecât să cuceresc pe se ducătoare. La început, părea că înclină a spune da, dar când am cercat să culeg câteva edelweiss de pe tivul mantiei sale, se făcu deodată rușinoasă și se piti după un nour. Zadarnic am cercat fel și chip, că n-am

izbutit să mă apropii de iubită. De ce înaintam, de ce părea că se depărtează de mine. Curând, un vâl de aburi și ceață, iluminat de razele soarelui, o ascunde cu totul privirilor noastre, ca perdeaua de foc și fum ce coboară asupra surorii sale, fecioara Brunhilda, învăluind-o, în ultimul act din Walkyria. O babă vrăjitoare care avea grija să vegheze asupra frumoasei, ca o bătrână doică geloasă, ne amăgi, ademenindu-ne să ne depărtăm din ce în ce de ținta noastră printre tancuri pustii și prăpăstii ce se căscau gata să ne înghită în fiecă clipă. Curând, călăuzele declarară că au rătăcit drumul și că nu ne mai ramânea altceva de făcut decât să ne întoarcem de unde pornisem; cu cât mai repede, cu atât mai bine. Învins și bolnav de dragoste, am fost târât iar către vale de coarda solidă a călăuzelor. Nu era de mirare că mă cuprinsese deznădejdea, căci mi se întâmpla a doua oară în anul acela să fiu respins de o femeie. Dar tinerețea este o mare vindecătoare de inimi rănite. Cu puțin somn și o minte ce poate judeca, îți revii iute. Somn aveam puțin, dar din fericiții cire mințile nu mi le pierdusem. Duminica următoare — îmi amintesc chiar și data. Căci era ziua mea de naștere — mi-am fumat pipa pe yârful lui Mont-Blanc, unde, după spusele călăuzelor mele, majoritatea oamenilor gâfâie cu limba scoasă, înăbușindu-se. Am istorisit mai demult ce mi s-a întâmplat în ziua aceea; cărțulia cu pricina însă fiind epuizată, sunt nevoit să vă repovestesc întâmplarea ca să înțelegeți ce-i datorez profesorului Tillaux. Ascensiunea pe Mont-Blanc este relativ ușoară iarna și vara. Numai un nebun însă poate cerca să urce toamna, înainte ca soarele zilei și înghețul nopții să fi avut vreme să fixeze omătul proaspăt pe vastele versante ale muntelui. Regele Alpilor se bizuie pe avalanșele de zăpadă proaspătă pentru a se apăra ele nepoftiți, la fel cum se bizuie Schreckhorn pe proiectilele sale de șuncă. Era ora gustării de dimineață când mi-am aprins pipa sus, pe vârful. În hotelurile din Chamonix toți străinii priveau rând pe rând, prin telescoapele lor, la cele trei muște care se târau pe calota albă ce acoperea capul batonului rege al munților, în timp ce dejunau, noi înaintam băjbându-ne drumul prin zăpada culoarului de sub Mont Maudit, pentru a reapărea cu rând în telescoapele lor pe Grand Plâteau. Nimeni nu scotea o vorbă, știam cu toții că până și sunetul vocii poate stârni o avalanșă. Dintr-o dată, Boisson privi îndărăt și ne arătă

cu pioletul o linie neagră trasă parcă de mâna unui uriaș de-a curmezișul coastei albe a muntelui.

— Wir sind alle verloren[175], îngână el în vreme ce uriașul câmp de zăpadă se crăpa în două și declanșa avalanșa cu un huruit ca de tunet, azvârlindu-ne în josul pantei cu o viteză vertiginoasă. N-am simțit nimic, n-am știut nimic. Deodată, același impuls reflex care în vestita experiență a lui Spallanzani face ca broasca decapitată să-și miște piciorul către punctul unde era înțepată cu un bold, același reflex îndemnă pe animalul cel mare, inconștient, să ridice mâna, să reacționeze împotriva durerii vii din țeastă. Senzația grosolană peri ferică trezi în creierul meu instinctul de conservare, ultimul care dispare. Cu o sfortare desperată am început a mă căzni să mă eliberez din stratul de zăpadă sub care eram îngropat. Am zărit în juru-mi zidurile sclipitoare de gheață albastră, am zărit lumina zilei deasupra capului meu prin deschizătura crevasei în care fusesem aruncat de avalanșă. Stranie amintire — nu simțeam de loc frică și din mintea mea se șterseseră. Complet trecutul, prezentul și viitorul. Treptat am început a-mi da seama de o senzație nelămurită ce își croia anevoie drum prin creieru-mi amorțit până ajunse în sfârșit la înțelegerea mea. Am recunoscut-o dintr-o dată; era vechea mea obsesie, incurabila curiozitate de a afla tot ce se poate afla despre Moarte, în sfârșit, mi se ivea prilejul mult dorit, numai de-aș putea să-mi păstrez mintea lucidă și s-o privesc în față, fără a șovăi. Știam că Ea era acolo, mi se părea că o văd chiar cum înaintează spre mine în lințoâiu-i de gheața. Oare ce-are să-mi spuie? Va fi aspră și neiertătoare, ori i se va face milă de mine și mă va lăsa acolo, întins în zăpadă, ca să îngheț până voi trece în somnul cel de veci? Oricât de neînțeleș ar părea, cred că această ultimă fărâmbă supraviețuitoare a mentalității mele obișnuite, curiozitatea față de moarte, a fost cea care mi-a salvat viața. Pe loc am simțit crisparea degetelor pe piolet, strânsoarea corzii în jurul mijlocului. Coarda! Unde erau cei doi tovarăși ai mei? Am tras de frânghie spre mine cât am putut de repede; am simțit o smuncitură bruscă și capul negru și bărbos a lui Boisson răsări afară din zăpadă. Respiră o dată adânc, își înfășură imediat coarda în jurul șalelor și trase din mormântul lui pe tovarășu-i aproape leșinat.

— Cât timp trebuie ca să mori înghețat? am întrebat. Ochii ageri ai lui Boisson făcură înconjurul zidurilor închisorii noastre și se opriră deodată ațintiți asupra unei punți subțiri de gheață ce lega zidurile înclinate ale crevasei ca niște contraforturi înaripate ale unei catedrale gotice.

— Dacă aș avea un piolet și dacă aș putea ajunge până la puntea aceea, rosti el, cred că mi-aș putea tăia drum afară. I-am întins pioletul, pe care degetele mele se crispaseră într-o strângere aproape cataleptică.

— Ține-te bine, pentru numele lui Dumnezeu, ține-te bine! repeta el, cocoțat pe umerii mei ca un acrobat — și dintr-un elan se azvârli spre podul de gheață de deasupra capetelor noastre. Susținându-se în mini de zidurile oblice, își tăie drum pas cu pas afară din crevasă, apoi mă trase afară cu coarda. Am aburcat cu mare greutate pe cealaltă călăuză, care era încă năucită. Avalanșa măturase punctele de reper cunoscute, n-aveam toți trei decât un singur piolet care să ne ferească de o cădere în vreo crevasă ascunsă sub zăpada proaspătă. Că am putut ajunge la cabană după miezul nopții, a fost, după cum spunea Boisson, o minune și mai mare decât cea că am ieșit din crevasă. Cabana era aproape îngropată sub zăpadă și a trebuit să facem o gaură prin acoperiș ca să intrăm înăuntru. Ne-am prăbușit cât eram de lungi pe podele. Am băut până la ultima picătură uleiul ranced dintr-o lampă mică, în timp ce Boisson îmi fricționa cu zăpadă picioarele înghețate, după ce tăiasse cu cuțitul bacancii mei grei de munte. Echipa de sal vare din Chamonix. După ce căutase zadarnic toată dimineața trupurile noastre pe parcursul avalanșei, ne găsi pe toți trei dormind buștean pe podeaua cabanei. A doua zi am fost dus cu o căruță de fân la Geneva și suit în expresul de noapte ce pleca spre Paris. Profesorul Tillaux se spăla pe mâni între două operații când am apărut clătinându-ma în amfiteatrul de la Hotel-Dieu, a doua zi dimineață. Când mi-au desfăcut vata ce mi înfășură picioarele, rămase încremenit, ca și mine, uitându-se la ele parc-ar fi fost de african, așa de negre erau.

— Suedez afurisit! De unde naiba vii? tună el.

Ochii lui blânzi, albaștri îmi aruncară o privire îngrozită, care mă făcu să-mi fie rușine de mine însumi. Făcusem o cură

de odihnă în Elveția, i-am răspuns eu, și pe-un munte avusesem o mică pățanie; așa ceva se poate întâmpâna oricărui turist, să nu-mi ia în nume de rău,

— Să știți că-i el! strigă unul dintre interni. Cu siguranța că-i el! Scoțând din buzunarul bluzei un „Figaro” începu a citi cu glas tare o telegramă din Chamonix, care anunța miraculoasa salvare a unui străin ce fusese luat de o avalanșă împreună cu cele două călăuze pe când cobora de pe Mont-Blanc.

— Nom de tonerre! Nom de nom de nom! Fiche-moi la paix, sacre Suedois, quest-ce que tu viens faire ici, va-t'en a l'Asile Sainte-Anne chez les fous!^[176] îngăduiți-mi să vă prezint o țeastă de urs lapon, urmă el. O lovitură teribilă, ce-ar fi năucit și pe un elefant n-a pricinuit nicio fractură, nici măcar o comoție cerebrală! De ce-ai mai făcut atâta drum până la Chamonix? De ce să nu te urci mai bine pe vârful turnului Notre-Dame ca să te azvârâi de-acolo pe pavaj, drept sub ferestrele noastre? Doar nu-i nicio primejdie dacă ai să cazii în cap.

Îmi făcea o nespasă plăcere când mă certa profesorul, căci era un semn sigur că mă bucuram de simpatia lui. Am vrut să mă duc cu trăsura de-a dreptul în Avenue de Villiers, dar Tillaux fu de părere să rămân la spital două zile într-o cameră separată, căci o să mă simt mai bine acolo. Eram, se-nțelege, cel mai prost elev al lui, totuși mă învățase destulă chirurgie ca să-mi dau seama că avea de gând să mă amputeze. Cinci zile la rând veni să se uite la picioarele mele, de trei ori zilnic și a șasea zi mă aflam pe canapeaua mea din Avenue de Villiers în afară de orice pericol, în orice caz, am fost aspru pedepsit căci am stat întins șase săptămâni și ajunsesem atât de nervos încât a trebuit să scriu o carte — nu vă fie frică, este epuizată, încă o lună am șchiopătat, sprijinindu-mă în bastoane, apoi m-am făcut bine.

Tremur când mă gândesc ce s-ar fi putut întâmpla dacă aș fi căzut în mâinile unuia dintre chirurgii cei mai de frunte ai Parisului din acea vreme. Bătrânul Papa Richet, din cealaltă aripă a spitalului Hotel-Dieu, cu siguranță că ar fi izbutit să mă facă să mor de cangrenă ori de otrăvirea sângelui, era specialitatea lui, înfloritoare în întreaga-i clinică medievală.

Faimosul profesor Pean, fiorosul măcelar de la Hotel Saint-Louis, mi-ar fi tăiat amândouă picioarele pe loc, aruncându-le peste alte multe ciompuri de mâni și picioare, cel puțin vreo șase ovare și utere și alte felurite tumori, toate aruncate grămadă pe dușumeaua amfiteatrului său tămânjit de sânge ca un abator. Apoi, cu mâna-i uriașă încă roșie de sângele meu, ar fi înfipt cuțitul cu dexteritatea unui prestidigitator în următoarea-i victimă, numai pe jumătate amorțită sub anestezia insuficientă, pe când încă vreo șase victime, țipând îngrozite pe tărgile lor, își așteptau rândul la tortură. După sfârșitul masacrului en masse[177]. Pean și-ar fi șters fruntea de sudoare, ar fi frecat câteva pete de sânge și de puroi de pe jiletca albă și de pe frac — totdeauna opera în ținută de seară — și cu un: *Voila pour aujourd’hui, Messieurs!*[178] ar fi ieșit ca o furtună din amfiteatru, zvârlindu-se în landoul lui și pornind în goana mare spre clinica particulară din Rue de la Sante, pentru a deschide burțile câtorva femei mânate acolo de o reclamă colosală, ca niște oi neputincioase la abatorul din La Villette.

***18* SALPETRIERE**

Rareori se întâmpla să lipsesc de la vestitele Lecons de Mardi[179] ale profesorului Charcot, la Salpetriere, consacrate atunci mai ales acelei grande hysterie[180] a lui și hipnotismului. Enormul amfiteatru era plin până la ultimul loc de o audiență multicoloră, venită din tot Parisul: scriitori, jurnaliști, actori și actrițe cu renume, demimondene elegante, toți plini de o curiozitate morbida să vadă cu ochii uimitoarele fenomene ale hipnotismului, aproape uitate din vremea lui Mesmer și Braid. În timpul uneia din conferințele acelea am făcut cunoștință cu Guy de Maupassant, celebru de pe atunci cu Boule de Sulf[181] și neuitata Maison Tellier[182]. Obişnuiam să discutăm împreună la nesfârșit despre hipnotism și tot soiul de tulburări mintale. Cerca neobosit să scoată de la mine puținul pe care-l știam asupra acelor subiecte. Mai dorea să afle tot ce se poate și despre nebunie, căci își aduna pe atunci material pentru teribila-i carte *Le Horla*, icoană fidelă a tragicului său viitor. Ba chiar m-a însoțit o dată la clinica profesorului Bernheim din Nancy, vizita ce mi-a deschis ochii asupra erorilor școlii de la Salpetriere în problema

hipnotismului. Am petrecut și câteva zile ca pasager pe bordul iahtului său. Îmi amintesc bine cum am stat treji toată noaptea, vorbind despre moarte în salonașul de pe „Bel-Ami”, iahtul lui ancorat în rada portului Antibes. Se temea de moarte, îmi spunea că gândul morții nu-l părăsea aproape niciodată. Voia să afle totul despre felurile otrăvuri, cât de rapidă-i acțiunea lor și cât de puțin dureroasă. Mă chestiona cu deosebită insistență despre moartea pe mare. I-am spus că, după părerea mea, moartea pe mare fără colac de salvare este o moarte relativ ușoară, dar cu colac de salvare poate cea mai cumplită dintre toate. Parcă îl văd ațintind cu ochii lui sumbri colacii de salvare atârnați pe ușa cabinei și spunând că-i va arunca peste bord a doua zi. L-am întrebat dacă n-avea cumva de gând să ne trimită la fundul mării în timpul croazierei spre Corsica. El rămase un timp tăcut.

— Nu, rosti el în sfârșit, în definitiv se gândea că ar dori să moară în brațele unei femei. Cu ritmul vieții pe care-o ducea, i-am răspuns, avea toate șansele să-și vadă împlinită dorința.

Pe când stăm astfel de vorbă, Yvonne se trezi, ceru aproape în neștire încă un pahar de șampanie și adormi din nou cu capul pe genunchii lui. Era o baletistă, numai de optsprezece ani, ajunsă în culisele Operei Mari datorită vițioaselor dezmierdări ale vreunui vieux marceur și acum, în brațele teribilului ei amant, lăsându-se neputincioasă dusă către o totală distrugere pe bordul lui „Bel-Ami”! Știam că nu exista colac de salvare care s-o poată scăpa, știam că l-ar fi refuzat dacă i l-aș fi întins. Știam că-și dăduse și inima o dată cu trupul, acelui mascul nesățios căruia nu-i trebuia decât trupul ei.

Știam care-i va fi soarta, căci nu era întâia dată pe care o văzusem adormită cu capul pe genunchii lui. În ce măsură era răspunzător de faptele lui e altă chestiune. Spaima care-i chinuia zi și noapte creierul neliniștit i se vedea de pe atunci în ochi. Eu, cel puțin îl socoteam un om condamnat. Știam că subtila otrăvă a creației sale, Boule de Suif, își și începuse opera de distrugere în mărețu-i creier, își dădea oare seama de asta? Adeseori m-am gândit că da. Manuscrisul lui Sur feau stătea pe masă între noi. Tocmai îmi citise câteva capitole; cred că-i cel mai bun lucru pe care l-a scris. Scria încă, cu o

grabă înfrigurată, o capodoperă după alta, biciuindu-și creierul excitat cu șampanie, eter și tot felul de stupefiante.

Femei după femei, un nesfârșit șir, îi grăbeau distrugerea, femeii culese din toate cartierele, începând cu Faubourg Saint-Germain și sfârșind cu bulevardele: actrițe, baletiste, midinete, grizete, prostituate obișnuite. „Taurul trist” obișnuiau să-i spuie prietenii. Era nemaipomenit de mândru de succesele lui. Mereu făcea aluzie la doamne misterioase din cea mai înaltă societate pe care le primea în apartamentul său din Rue Clauzei credinciosu-i valet, Francois. Era un prim simptom al apropiatei lui folie de grandeur[183]. Obișnuia ades să urce în fugă scările în Avenue de Villiers și să se așeze într-un ungher al camerei mele, stând acolo și ațintindu-mă în tăcere, cu fixitatea aceea morbidă a ochilor lui, pe care i-o cunoșteam atât de bine. De multe ori se întâmpla să rămâie minute întregi privindu-se țintă în oglinda de deasupra căminului; parcă s-ar fi uitat la un străin, într-o zi îmi povesti că, în timp ce ședea la masa lui de lucru și scria de zor la noua lui nuvelă, fusese foarte surprins văzând că intră un străin în biroul lui, cu toată paza strașnică a valetului său. Străinul se așezase pe un scaun în fața lui la masa de scris și începuse a-i dicta ceea ce avea de gând să scrie. Tocmai voia să-l sune pe François ca să-l dea afară, când văzuse, spre nespusa-i groază, că străinul era chiar el.

Două zile mai târziu mă aflam lângă dânsul în culisele Operei Mari, urmărind-o pe Mademoiselle Yvonne cum dansează un pas de quatre, surâzând pe furiș amantului ei, ai cărui ochi ele flăcări n-o părăseau o clipă. Alai târziu. Supasem în micuțul și elegantul apartament pe care i-l cumpărase de curând Maupassant. Își spălase fața de rouge și m-a izbit cât de palidă și obosită arăta în comparație cu prima oară când o văzusem pe iaht. Îmi mărturisi că lua întotdeauna eter când dansa. Nu exista stimulent mai bun ca eterul, toate colegile ei obișnuiau, chiar și Monsieur le Directeur du Corps de Ballet. Vă spun în treacăt că l-am văzut murind din pricina asta mulți, ani mai târziu, în vila lui din Capri. Maupassant se plângea că Yvonne începuse a fi prea subțire și că nu-l lăsa să doarmă noaptea cu necontenita-i tusă. La rugămintea lui, am examinat-o a doua zi dimineța; vârful unui plămân era serios

atins. I-am spus lui Maupassant că fata avea nevoie de odihnă completă și l-am sfătuit s-o trimită pentru iarnă la Menton. Era dispus să facă tot ce era cu putință pentru ea, îmi răspunse Maupassant; afară de asta, nu se da în vânt după femeile subțiri. Ea refuză categoric să plece, spunând că preferă să moară decât să-l părăsească. Mi-a dat mult de furcă în iarna aceea, dar mi-a adus o mulțime de paciente noi. Una după alta, camaradele ei începură să vie în Avenue de Villiers să mă consulte pe furiș, căci se temeau să nu fie reduse la jumătate de salariu de medicul curant al Operei. Le Corps de Ballet, cu culisele lui, era o lume nouă pentru mine, nu lipsită de primejdii pentru exploratorul neexperimentat căci, vai, acele tinere vestale nu-și depuneau cununile tinereții lor numai pe altarul zeiței Terpsihora. Din fericire pentru mine, Terpsihora a lor era izgonită din Olimpul meu de ultimele acorduri uitate ale Chaconnei lui Gluck ori a Menuetului lui Mozart. Pentru ochii mei, ceea ce rămânea era pur și simplu acrobație. Cu totul altfel vedeau privitorii din culise, întotdeauna m-a uimit cât de ușor își pierdeau cumpătul acei ramoliți donjuani uitându-se la fetișcanele pe jumătate dezbrăcate care, în schimb, știau să și-l păstreze pe-al lor stând în vârful degetelor de la picioare.

Yvonne suferi prima hemoragie, apoi boala făcu progrese rapide. Maupassant, ca toți autorii ce scriu despre boală și moarte, nu putea suferi să le privească de aproape. Yvonne consuma la sticle de untură de pește cu duzinele ca să se îngrășe, știind că amantului ei nu-i plăceau femeile slabe. Degeaba însă, curând din splendida-i tinerețe doar ochii minunați îi mai rămăseseră, strălucitori de febră și eter. Punga lui Maupassant rămase deschisă pentru dânsa, dar brațele lui înlănțuiră curând trupul altei colege din balet. Yvonne azvârli în obrazul rivalei o sticlă de vitriol care, din fericire, n-o atinse decât foarte puțin. Scăpă numai cu două luni de închisoare, datorită puternicei influențe a lui Maupassant și a certificatului meu în care declaram că nu mai avea decât doua luni de trăit. Când fu eliberată, refuză să se mai întoarcă în apartamentul ei, cu toate stăruințele lui Maupassant. Se făcu nevăzută în vastul necunoscut al imensului oraș, ca animalul ce se ascunde când simte că-i pe moarte. Am găsit-o din întâmplare, peste o lună, într-un pat din Saint-Lazare — ultimul popas în Via

Crucii[184] a tuturor femeilor decăzute și uitate din Paris. I-am spus că-l voi înștiința pe Maupassant, care, eram sigur, va veni imediat s-o vadă. M-am dus la el acasă chiar în după-amiaza aceea, căci nu era timp de pierdut; nu mai avea mult de trăit. Credinciosul François se afla ca de obicei la postul lui de cerber, păzindu-l pe stăpân de nepoftiți. Zadarnic am stăruit să intru; porunca era strictă: niciun musafir, sub niciun motiv, nu putea fi primit. Era vorba de obișnuita poveste cu doamna misterioasă. Tot ce-am putut face a fost să mâzgălesc în graba, pe o foaie de hârtie, câteva cuvinte despre Yvonne, pe care François îmi făgădui să i le dea stăpânului său chiar atunci.

Dacă Maupassant a primit-o ori nu, n-am știut niciodată; nădăjduiesc că nu, este foarte probabil, deoarece François cerca întotdeauna să-și ferească iubitul stăpân de încurcături cu femeile. Când m-am dus a doua zi la Saint-Lazare. Yvonne murise. Călugărița îmi istorisi cum își petrecuse toată dimineața fata, dându-se cu vopsea pe obraz și aranjându-și părul, ba chiar împrumutase de la o bătrână prostituată din patul vecin un șaluț roș de mătase, ultima rămășiță a unei trecute splendori, pentru a-și acoperi umerii descărnați, îi destăinuise călugăriței că-l aștepta pe Monsieur al ei. Îl așteptase cu înfrigurare toată ziua, el însă nu venise. Dimineața o găsiseră moartă, în pat. Își băuse toată porția de cloral, până la ultima picătură.

Două luni mai târziu, i-am revăzut pe Maupassant în grădina binecunoscutului azil Maison Blanche din Passy. Se plimba la brațul credinciosului François, aruncând pietricele în straturile de flori cu gestul Semănătorului lui Millet.

— Uite, uite, spunea el; să vezi că au să răsară din ele niște micuți Maupassant la primăvară, numai să plouă. Pentru mine. Care îmi consacrasem ani de-a rândul timpul liber studierii hipnotismului, acele reprezentatii teatrale de la Salpetriere înaintea unui public venit din tout Paris[185] nu era decât o farsă absurdă, o jalnică bolmojeală de adevăr și înșelătorie. Unele dintre mediumurile cu care făceau experiențele erau neîndoios adevărate somnambule, îndeplinind fără prefăcătorie, după ce se trezeau, feluritele sugestii ce li se impuseseră în timpul somnului — sugestii posthipnotice. Dar multe se prefăceau, știind foarte bine ce se aștepta de la ele,

încântate să-și joace în public feluritele numere, înșelând și medicii și publicul cu uimitoarea viclenie a istericelor. Erau întotdeauna gata de piquer une[186] attaque al clasicei grande hysterie, cum o numise Charcot, executând curcubeul și celelalte figuri, ori să arate cele trei forme celebre de hipnotism i letargia, catalepsia și somnambulismul, toate născocite de Maestrul și foarte rar întâlnite în afara spitalului Salpetriere. Unele miroseau cu deliciu amoniac dacă li se spunea că-i apă de roze, altele voiau să mănânce o bucată de mangal ce li sa oferea drept șocolată. Una începea a merge în patru labe pe dușumea, lătrând cu furie când i se spunea că-i câine, își vântura brațele ca și cum zbura dacă era prefăcută în porumbel, ori își ridica fusta cu un țipăt de spaimă dacă i se arunca o mănășă la picioare sugerându-i-se că-i un șarpe. Una începea a se plimba de colo-colo cu un joben în brațe, legănându-l și sărutându-l drăgăstos dacă îi spuneai că-i copilașul ei. Hipnotizate când ici, când colo de zeci de ori pe zi de către doc-tori și studenți, multe dintre nenorocitele acelea de fete își petreceau ziua într-o stare de semitransă, cu mintea năucită de tot felul de sugestii absurde, numai pe jumătate conștiente și fără îndoială neresponsabile de acțiunile lor, mai devreme ori mai târziu fiind condamnate să-și sfârșească zilele în solie des agites, dacă nu într-un ospiciu de nebuni. Dacă condamn aceste reprezentații de gală ce-aveau loc marțea în amfiteatru, socotindu-le neștiințifice și nedemne de Salpetriere, trebuie să recunosc, și pe bună dreptate, că în saloane se lucra serios la cercetarea multor fenomene de hipnotism încă obscure. Chiar eu făceam pe-atunci, cu învoirea șefului clinicii, o serie de experiențe interesante în sugestia posthipnotică și telepatie cu o fată de acolo care cred că era cel mai bun medium din câte am cunoscut.

Aveam încă de pe atunci serioase îndoieli În privința corectitudinii teoriilor lui Charcot acceptate fără murmur de elevii săi, ce-aveau o încredere oarbă într-însul și de marele public, fapt ce nu se poate explica decât ca un tel de sugestie în masa. Mă întorsesem de la ultima vizită pe care o făcusem profesorului Bernheim la clinica lui Nancy, ca un obscur dar ferm susținător al așa-numitei școli din Nancy ce combătea teoriile lui Charcot. În acele zile, a vorbi de școala din Nancy în Salpetriere era ca și cum ai fi săvârșit un act de

lezmajestate. Chiar și Charcot se înluria teribil numai auzind rostindu-se numele profesorului Bernheim. Un articol de-al meu din „Gazette des Hopitaux”, inspirat de ultima vizită la Nancy, fusese arătat Maestrului ele către unul din asistenții lui care tiu mă putea suferi. Mai multe zile la rând, Charcot se făcu că nici nu mă veac. La câtăva vreme oupa asta apăru m „Figaro” un articol violent semnat Ignotus, pseudonim cu care iscălea unul dintre cei mai de seama ziariști ai Parisului, ce condamna acele demonstrații publice de hipnotism, socotindu-le un spectacol primejdios și ridicol, lipsit de o bază științifică și nedemn de marele maestru de la Salpetriere. Mă aflam de față, în timpul vizitei ele dimineață, când i s-a arătat lui Charcot articolul și m-a uimit teribila-i furie pentru un simplu articol de ziar. După părerea mea, ar fi putut foarte bine sa-l ignoreze. Studenții lui se gelozicau grozav între dânșii și nu eram nici cu cruțat. Cine a scornit minciuna nu știu, dar mi-a ajuns curând la ureche, spre marea mea spaima, zvonul că Ignotus știa de la mine faptele cele mai defăimătoare. Charcot nu mi-a spus niciun cuvânt despre asta, dar din ziua aceea atitudinea lui prietenoasă iată de mine se schimbă. Veni apoi lovitura, una dintre cele mai crunte pe care le-am primit în viața mea. Soarta îmi întinsese o cursa și eu, cu obișnuita și nestăpânita-mi cutezanță nebuneasca, am căzut drept în ea. Într-o duminică, pe când plecam de la spital, am dat peste o pereche de țărani bătrâni, așezați pe o bancă sub platanii din curtea interioară. Aduceau cu ei mireazmă de țară, de livezi, de ogoare și grajd, și era un balsam pentru inima mea să-i privesc. I-am întrebat de unde veneau și ce treabă îi adusesese acolo. Moșneagul, în bluza-i albastră, lungă, își duse mâna la beretă; bătrâna, cu bonetă curată, Albă, se înclină înaintea mea zâmbindu-mi prietenos. Sosiseră chiar în dimineața aceea, îmi spuseră ei; veneau din satul lor din Normandia pentru a-și vedea copila care era de doi ani fată la bucătărie în spitalul Salpetriere. Era o slujbă foarte bună, și fata fusese adusă aici de o călugăriță din satul lor. Care era acum ajutoare de bucătăreasa la spital. Dar la fermă era o grămadă de treabă, aveau acum trei vaci și șase porci, așa că veniseră s-o ia acasă.

Era o fata zdravănă și sănătoasă, iar ei începeau a fi prea bătrâni ca s-o scoată singuri la capăt cu munca fermei. Erau așa de obosiți de călătoria aceea lungă de-o noapte întreagă cu

trenul, că se așezaseră pe bancă pentru a se odihni puțin. Eram bun să le arăt unde se afla bucătăria? Le-am spus că aveau de străbătut trei curți și de trecut prin nesfârșite coridoare.

Mai bine îi duc eu până acolo ca să-i ajut să-și găsească copila.

Numai Dumnezeu știa câte fete ajutau în imensa bucătărie unde se pregătea mâncare pentru trei mii de guri! Am pornit spre pavilionul bucătăriei, în timp ce bătrâna îmi tot povestea despre livada lor de meri, despre ogorul de cartofi, despre porci, vaci și brinza gustoasă pe care-o făcea. Scoase din coș un calup mic de fromage de creme[187] proaspătă, făcută anume pentru Genevieve; i-ar face mare plăcere, rosti ea, dacă aș binevoi s-o primesc. M-am uitat la chioul ei pe când îmi puneă în mână brânza.

Câți ani avea Genevieve?

Tocmai împlinise douăzeci.

Era cumva bălaie și foarte frumoasă?

— Tatăl ei spune că-mi seamănă ca două picături de apă, jispunse cu naivitate bătrânică.

Bătrânul încuviință din cap.

— Sunteți siguri că-i angajată la bucătărie? am întrebat eu — și un fior neașteptat mă străbătu când am privit din nou atent fața zbârcită a bătrânei mame. În loc de răspuns, moșneagul cotrobăi în vastul buzunar al bluzei lui și scoase ultima scrisoare a Genevievei. Am studiat cu pasiune, ani de zile, caligrafia oamenilor, așa că am recunoscut dintr-o aruncătură de ochi scrisul naiv și ciudat răsucit, dar deosebit de citeț, care se perfecționase treptat în timpul sutelor de experiențe de scriere automată, făcute uneori chiar sub supravegherea mea.

— Pe-aici, le-am spus, ducându-i de-a dreptul sus, la Salle Sainte-Agnes, în salonul unde se aflau les grandes hysteriques, Genevieve ședea pe masa lungă din mijlocul salonului, vânturându-și picioarele în ciorapi de mătase și ținând pe genunchi un exemplar din „Le Rire”[188] cu fotografia ei pe copertă. Lângă ea sta Lisette, altă vedetă a trupei. Părul

Genevievei, cochet coafat, era împodobit cu o panglică albastră, în jurul gâtului purta un șirag de perle false, fața-i palidă era sulemenită cu roș, buzele vopsite. După aparență, ai fi spus mai degrabă că-i o midinetă pregătită să iasă pe bulevarde decât o persoană internată în spital. Genevieve era primadona reprezentațiilor de marți, răzgâiata și alintata tuturor, foarte încântată de sine și de tot ce se petrecea în juru-i. Cei doi țărani bătrâni rămaseră înmărmuriți privindu-și copila. Genevieve se uită și- ea la dânsii cu un aer nepăsător, prostesc, părând că nici nu-i recunoaște la început. Deodată însă fața i se schimonosi și cu un țipăt ascuțit căzu de-a lungul dușumelei zvârcolindu-se, urmată imediat de Lisette cu clasicul arc-en-ciel[189]. După legea imitației, încă două isterice fură apucate de atacuri în paturile, lor, una izbucnind într-un râs convulsiv, alta în hohote de plâns. Cei doi bătrâni, înlemniți de spaimă, au fost scoși în pripă afară din salon, de călugărițe. I-am ajuns pe scări și i-am dus jos, pe banca de sub platani. Erau încă așa de speriați că nici nu puteau plânge. Nu era lucru ușor să le explici situația, acelor bieți țărani. Cum ajunsese fata lor de la bucătărie în Salle des Hysteriques nu știam nici eu. Le-am vorbit cât am putut mai blând, încredințându-i că fiica lor se va face bine curând. Bătrâna începu a boci; în ochii mici, clipocitori ai tatălui apărură însă o lucire amenințătoare. I-am îndemnat să se întoarcă în satul lor, făgăduindu-le că fata va fi trimisă acasă cât mai repede cu putință. Bătrânul voia s-o ia pe loc, dar mama mă sprijini spunând că era mai cuminte s-o lase acolo până se va face mai bine; era încredințată că fetița ei se afla în mâini bune. Numai după ce mi-am repetat făgăduiala că voi aranja cât mai curând posibil cu profesorul și directorul spitalului formalitățile necesare pentru trimiterea Genevievei acasă sub paza unei infirmiere, am izbutit, cu multă greutate, să-i urc într-o birjă care să-i ducă la Gare d'Orleans, pentru a lua primul tren. Cu gândul la cei doi bătrâni țărani, n-am putut dormi toată noaptea. Voi izbuti oare să-mi țin făgăduiala? Știam prea bine că în momentul de față eram omul cel mai puțin indicat să intervin la Charcot pentru fata lor. Mai știam la fel de bine că ea nu va consimți cu niciun preț să plece de la Salpetriere, să se întoarcă de bunăvoie acasă, la umilu-i cămin. Nu vedeam decât o singură soluție: să-i înfrâng voința și să i-o înlocuiesc

cu a mea. Știam că Genevieve era un medium excelent. Fusese antrenată de mine și de alții să execute sugestii posthipnotice, transformându-le în acțiuni cu fatalismul unei pietre ce cade, cu o precizie aproape astronomică, în stare de amnezie, adică nemiintindu-și absolut nimic la trezire de cele ce i se poruncise să facă. Am cerut șefului clinicii voie să continui experiențele mele de telepatie cu Genevieve. Acele cercetări fiind tocmai atunci la ordinea zilei. Și pe el îi interesa foarte mult subiectul acela, așa că îmi puse la dispoziție cabinetul lui pentru a putea lucra netulburat câte o ora zilnic după-amiezile, urându-mi succes. Îi spusese o minciună. Din prima zi am și început a o sugestiona pe Genevieve, cufundată într-un somn adânc hipnotic, să stea în pat marțea viitoare în loc să se ducă în amfiteatru, să-i fie silă de viața pe care-o ducea la Salpetriere și să dorească întoarcerea la părinți. O săptămână încheiată am repetat zilnic acele sugestii fără vreun rezultat aparent. Săptămâna următoare nu se arată în amfiteatru la reprezentarea de marți și i se simți foarte mult lipsa. Am fost informat că răcise și stătea în pat. Peste două zile, am surprins-o ținând în mână un mers al trenurilor pe care-l vârî iute în buzunar când mă zări. Era un semn excelent că mă puteam bizui pe amnezia ei. I-am sugerat apoi să se ducă la Bon-Marche joia următoare — zi liberă pentru ele — ca să-și cumpere o pălărie nouă. A doua zi am văzut-o arătându-i-o foarte mândră Lisettei. Peste două zile primi ordin să iasă din Salle Sainte-Agnes a doua zi la ora douăsprezece, când călugărițele erau ocupate cu servitul prânzului, să se furișeze afară pe la loja portarului în vreme ce omul mânca, să se urce într-o birjă și să vie de-a dreptul în Avenue de Villiers. Când m-am întors acasă la ora de consultații, am găsit-o instalată în salonul de așteptare, Păru foarte încurcată când am întrebat-o ce se întâmplase și începuse a bâigui că vrea să-mi vadă câinii și maimuța despre care-i povestisem. Rosalie o trată cu o cafea în sufragerie și o sui într-o trăsură, trimițând-o înapoi la spital.

— C'est une belle fille, spuse ea; apoi, ducându-și un deget la frunte: mais je crois qu'elle a une araignee dans le plafond. Elle m-a dit qu'elle ne savait pas du tout pourquoi elle était venue ici[190].

Reușita acestei experiențe premergătoare și firea mea impulsivă mă făcură să iau hotărârea de a-mi aduce pe loc planul la îndeplinire. Peste două zile i-am poruncit Genevievei să vie în Avenue de Viâliers cu aceeași precauție și la aceeași oră. Era într-o luni; îl poftisem pe Norstrom la masă, vrând să-l am martor în caz că s-ar ivi complicații neprevăzute. Când i-am destăinuit ce plănuisem, mi-a atras atenția asupra urmărilor grave pe care le-aș putea suferi, fie că planul ar izbuti ori nu. Dar era încredințat că fata nici nu va veni.

— Presupune că a spus cuiva, zise Norstrom.

— Nu poate spune ceea ce nu știe nici ea, căci nu va ști că trebuie să vie în Avenue de Villiers înainte de a bate ceasul ora douăsprezece.

— Dar n-ar putea fi silită să destăinuiască în somn hipnotic? stăruie el.

— Numai un singur om ar putea-o face să vorbească: Charcot. Cum însă n-o bagă în seamă decât marșea la curs, posibilitatea asta mi se pare exclusă.

Dealtfel, adăogai, era prea târziu pentru discuții, eram sigur că fata plecase deja de la spital și va sosi în mai puțin de o jumătate de oră.

Bătrânul ornice din hol bătu unu fără un sfert: pesemne că o lua înainte, m-am gândit eu, și pentru întâia oară glasul-i adânc mă enervă.

— Mai bine te-ai lăsa de toate prostiile astea cu hipnotismul, zise Norstrom aprinz, îndu-și o țigară groasă de foi. Ți-au intrat în cap și până la urmă ai să te țicnești și tu, dacă nu cumva te-ai și țicnit. Eu nu cred în hipnotism; am încercat să hipnotizez și eu câțiva oameni și n-a ieșit nimic.

— Dacă ai fi izbutit ceva, atunci n-aș mai crede eu în hipnotism, i-am replicat necăjit.

Se auzi soneria de la intrare. Sării să deschid ușa chiar eu.

Era Miss Andersen, infirmiera pe care o chemasem să vie la era unu ca s-o însoțească pe Genevieve acasă. Trebuia să pornească cu expresul de noapte spre Normandia. Ducând din parte-mi preotului din sat și o scrisoare în care-i explicam

cazul și-l rugam să împiedice prin toate mijloacele întoarcerea Genevievei la Paris.

M-am așezat din nou la masă, fumând! furios țigară după țigară.

— Ce spune infirmiera de toate astea? mă întrebă Norstrom.

— Nu spune nimic, căci e englezoaică. Mă cunoaște bine și are deplină încredere în hotărârile mele.

— De-aș putea avea și eu. Mormăi Norstrom pufăind din țigară.

Pendula Cronrwell de pe cămin bătut ora unu și jumătate — și cu o sinistru precizie o aprobă vocile altor șase ceasornice de prin celelalte camere.

— Eșec, rosti calm Norstrom. Cu-atât mai bine pentru amândoi. Sunt al naibii de bucuros că n-am avut niciun amestec în afacerea asta.

În noaptea aceea n-am închis de loc ochii. De asta dată, nu bătrânii țărani mă ținură treaz, ci Genevieve. Fusesem atât de răzgâiat de noroc, că nervii mei nu puteau suporta o înfrângere. Ce se întâmplase?

Îmi era rău și mă simțeam puțin amețit când am intrat a doua zi dimineață în amfiteatrul de la Salpetriere. Charcot tocmai își începuse prelegerea de marți despre hipnoză. Genevieve nu se afla la locul ei obișnuit, pe estradă. M-am strecurat afară ca să mă duc sus în Salle des Gardes. Unul din interni îmi povesti că în ajun fusese sculat de la gustarea de dimineață și chemat la Salle Sainte-Agnes, unde o găsisese pe Genevieve într-o stare de comă cataleptică întreruptă de spasmuri atât de violente cum nu mai văzuse niciodată. Una dintre călugărițe o întâlnise cu vreo jumătate de oră înainte, în fața spitalului, gata să se urce într-o trăsură. Fata era în așa hal de agitată, încât numai cu foarte mare greutate izbutiseră călugărițele s-o întoarcă până în loja portarului, de unde trebuiseră s-o urce pe sus până în Salle Sainte-Agnes. Toată noaptea se zvârcolise desperată, ca o fiară care încearcă să scape din cușcă. Trebuiseră s-o puie în cămașa de forță. Acum era încuiată singură într-o odaie cu o pungă de gheață pe cap,

după ce i se dăduse o doză puternică de bromură. Nimeni nu-și putea explica pricina acestei subite schimbări. Charcot o văzuse și, cu mare greutate, izbutise s-o adoarmă. Furăm întrerupți de șeful clinicii care intră și-mi spuse că mă căutase prin tot spitalul. Charcot dorea să-mi vorbească și trebuia să mă ducă în biroul lui îndată ce se sfârșea prelegerea din amfiteatru. Nu-mi adresă nicio vorbă în timp ce străbăteam laboratoarele. Bătu la ușă și pentru ultima oară în viața mea, intrai în micul și binecunoscutul sanctuar al Maestrului. Charcot ședea în jilțu-i obișnuit la masă, aplecat asupra microscopului, înălță capul și mă fulgeră cu ochii lui teribili. Rostind cuvintele foarte rar, cu glasu-i adânc tremurând de mânie, îmi spuse că cercasem să ademenesc în locuința mea o pensionară a spitalului său, o fată tânără, o dezechilibrată aproape inconștientă. După mărturisirile fetei, mai fusese o dată la mine acasă, iar planul meu diabolic de a profita din nou de ea n-a izbutit datorită numai unei întâmplări. Ceea ce făptuisem era o crimă, ar fi trebuit să mă dea pe mâna poliției, dar pentru prestigiul profesiei și pentru panglica roșie de la butoni era mea se mulțumea să mă dea afară din spital. Dorea să nu mă mai vadă în ochi niciodată.

Am rămas trăsniț, limba mi se lipise de cerul gurii și n-am putut rosti o vorbă. Deodată, mi se lămurii adevăratul înțeles al acelei odioase acuzări și frica îmi pieri pe loc. I-am răspuns furios că el și clica lui, nu eu, aduseseră în starea jalnică în care se afla pe fata aceea ce venise la spital voinică și sănătoasă ca o țarancă, ce avea să plece nebună dacă mai rămânea multă vreme acolo. Alesesem singurul mijloc pe care-l aveam la îndemână s-o redau părinților ei bătrâni. Încercarea mea de a o salva dăduse greș și-mi părea rău că nu izbutisem.

— Assez, Monsieur![\[191\]](#) răcni el.

Apoi, întorcându-se către șeful clinicii, îi spuseră mă conducă până la loja portarului cu specială poruncă din parte-i sa nu-mi mai dea voie niciodată sa intru în spital, adăugind că dacă autoritatea lui nu va fi îndestulătoare să mă îndepărteze din clinică, va înștiința Asistența Publică de acea întâmplare. Se ridică din jilț și ieși din camera cu pasu-i domol, greoi.

***19* HIPNOTISM**

Celebrele exhibiții din amfiteatrul spitalului Salpetriere care duseseră la dizgrațierea mea au:. Fost de mult osândite de toți cercetătorii fenomenelor hipnotice.

Dar teoriile lui Charcot asupra hipnotismului, deși de mult depășite, au fost impuse unei întregi generații de medici prin forța autorității lui, ținând în loc mai bine de douăzeci de ani cunoașterea adevăratei naturi a acestor fenomene. Aproape toate teoriile lui asupra hipnozei s-au dovedit greșite. Hipnoza nu este, cum spunea el, o nevroză provocată artificial și care se observă numai la isterici și la cei foarte impresionabili, slabi la minte ori dezechilibrați. Dimpotrivă, istericii în general sunt mai greu de hipnotizat decât oamenii echilibrați, sănătoși la minte. Firile dominante, cu voință puternică, inteligenți pot fi mai ușor hipnotizați decât mărginiții, proștii, superficialii și debilizii mintali. Idioții și nebunii sunt mai toți refractari influenței hipnotice. Oamenii care spun că nu cred în hipnotism, te iau în râs și declară cu multă siguranță că nu pot fi hipnotizați sunt îndeobște cei mai ușor de adormit. Toți copiii pot fi cu ușurință hipnotizați. Somnul hipnotic nu se provoacă numai prin mijloace mecanice. Mingile lucitoare de sticlă, oglinzile rotitoare împrumutate de la prințarii de păsărele, magneții, fixarea subiectului cu ochii, pasele magnetice clasice întrebuințate la Salpetriere și la Charite sunt pur și simplu nerozii. Valoarea terapeutică a hipnozei în medicină și chirurgie nu-i neînsemnata, cum pretindea Charcot. Dimpotrivă, ea este colosala când medicul are pricepere, minte limpede, mâni curate și cunoaște bine tehnica. Statisticile a mii de cazuri bine controlate au dovedit-o indiscutabil. Chiar și eu, care n-am fost niciodată propriu-zis un hipnotizator, ci medic de boli nervoase silit să întrebuințez mijlocul acesta când celelalte remedii se dovedeau nefolositoare, am obținut adesea rezultate minunate cu aceasta metodă de a vindeca, încă neînțeleasă. Tulburările mintale de tot felul, cu sau fără pierderea voinței, alcoolismul, infirmania, cocainomania și nimfomania pot fi adesea lecuite prin această metodă. Inversiunea sexuală este mai greu de tratat. În multe cazuri, dacă nu în cele mai multe, ea nu poate fi privită ca o boală ci ca o deviere a instinctului sexual, firească la unii oameni, și atunci o intervenție energică adesea mai mult strică decât folosește. Dacă și în ce măsură legile noastre sociale ar.

Trebui să interviev este o problemă complicată, pe care nu vreau s-o discut aici. Dar este sigur că actuala formulare a legii are la bază necunoașterea stării mizerabile în care se află clasa aceasta numeroasă de oameni. Nu sunt niște criminali, ci doar victimele unei momentane distracții a mamei natura — poate la naștere ori poate în timpul concepției. Cum s-ar explica altfel enorma extindere a inversiunii sexuale? Se răzbună oare natura dăruindu-i fetei băiețoase de azi, cu șolduri strimte și pieptul plat, un fiu lipsit de bărbăție? Ori suntem numai spectatorii uimiți ai unei faze noi de evoluție, când două animale deosebite se prefac cu încetul într-o ființă nouă, necunoscută până acum, ultima supraviețuitoare dintr-o rasa menita morții pe o planetă istovită, verigă de legătură între homo-sapiens de azi și misteriosul super-homo de mâne?

Marile avantaje ale anesteziei hipnotice la operații și nașteri sunt recunoscute azi pretutindeni. Și mai uimitoare este acțiunea binefăcătoare a acestei metode la cea mai dureroasă dintre toate operațiile, pe care de obicei o înduri fără anestezie: noartea. Ceea ce mi-a fost dat să fac pentru mulți soldați muribunzi în timpul ultimului război mi-i de ajuns ca să mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a pus în mâni această puternică armă. În toamna anului 1915 am petrecut doua zile și două nopți de neuitat printre câteva sute de soldați pe moarte, ce zăceau grămadă, în mănțăile lor însângerate, pe lespezile bisericii unui sat din Franța. N-aveam nici morfină, nici cloroform, nici vreun altfel de anestezic ca să le alinăm chinurile, să le scurtăm agonia. Mulți se stinseră însă sub ochii mei, neștiutori și insensibili, adeseori cu un surâs pe buzele vinete. Pe când le țineam mina pe frunte repetându-le mereu, cu voce domoală, cuvinte de speranță și mângâiere la ureche, vedeam cum groaza morții dispare treptat din ochii ce li se închideau.

Ce era acea forță tainică care ai fi zis că emană din mâinile mele? De unde izvora? Se trăgea oare din sânul conștiinței ce curge pe dedesubtul vieții mele treze, sau era totuși tainica „forță odilică”, fluidul magnetic al vechilor mesmerieni?

Știința modernă a înlăturat, firește, fluidul magnetic, înlocuindu-l cu vreo duzină de teorii noi, mai mult ori mai puțin ingenioase. Le cunosc pe toate, dar până acum nu mă

mulțumește niciuna. Numai sugestia, cheia teoriei, principiul de bază al teoriei hipnotismului nu ne poate explica toate fenomenele acestea uluitoare. Cuvântul „sugestie”, în sensul întrebuințat de principalii lui născocitori din școala de la Nancy, se deosebește numai cu numele de forță odilică a lui Mesmer, atât de luată în derâdere astăzi. Vrem, nu vrem, trebuie să recunoaștem totuși că minunea nu-i înfăptuită de operator, ci de inconștientul bolnavului. Dar cum putem explica faptul că un operator are succes și altul nu? De ce sugestia unui operator răsună ca o poruncă în atelierele subterane ale minții pacientului, punând în mișcare puteri ascunse, în vreme ce, folosită de alt operator, este interceptată de conștiința bolnavului și rămâne fără efect?

Eu, mai mult ca oricine, aș fi curios să știu; căci din copilărie băgasem de seamă că aveam acea putere, oricare i-ar fi numele, și încă într-o măsură neobișnuită. Cei mai mulți dintre bolnavii mei, tineri și bătrâni. Bărbați și femei, nu știu cum prindeau de veste mai curând ori mai târziu și-mi vorbeau ades de ea. Toți camarazii mei de spital știau; știa și Charcot, și adesea o folosea. Profesorul Voisin, ilustrul psihiatru de la Asile Sainte-Anne mă chema adesea în ajutor la cazurile desperate, să-i hipnotizez pe unii nebuni. Lucram de multe ori ceasuri întregi împreună cu el asupra bieților rătăciți care urlau și delirau furioși, strânși în cămășile lor de forță, nemaiputând să facă altceva decât să ne scuipe în față, ceea ce și făceau ades. Rezultatele eforturilor noastre erau în majoritatea cazurilor negative, dar din timp în timp tot izbuteam să potolesc pe câte unul, când profesorul, cu toată nemaipomenita-i răbdare, n-avea ce să mai facă. De această însușire a mea știau toți paznicii grădinii zoologice și ai menajeriei Pezon. Aveam trucul meu personal cu care obișnuiam să pun în stare de letargie, foarte asemănătoare cu întâiul stadiu de hipnoză al lui Charcot, șerpii, șopârlele, broaștele țestoase, papagalii, bufnițele, urșii și felinele mari. Ades am izbutit să le provoc chiar somn adânc. Mi se pare că am istorisit mai înainte cum am deschis abcesul și-am scos o așchie din gheara Leonei, maiestuoasa leoaică de la menajeria Pezon. Nu se poate explica decât ca un caz de anestezie locală provocată de o ușoară hipnoză. Maimuțele, cu toată vioiciunea lor, pot fi ușor adormite pentru că au o mare inteligență și un

sistem nervos foarte impresionabil. Fermecarea șerpilor este de asemeni un fenomen hipnotic. Chiar eu am pus în catalepsie o cobră în templul de la Karnak. Domesticirea elefanților sălbatici am impresia că se face tot cu ajutorul influenței hipnotice. Am auzit o dată, în grădina zoologică, pe un mahut[192] stând de vorbă ceasuri întregi cu un elefant care devenise sperios — și, după felul cum vorbea, aș fi jurat că-i face o sugestie hipnotică. Cele mai multe păsări se hipnotizează ușor, toată lumea știe ce ușor izbutești cu găinile. Oricine umblă cu animale sălbatice ori domestice poate lesne verifica efectul liniștitor al sunetelor monotone produse de cuvintele încet repetate, ca și cum animalele ar pricepe sensul lor. Ce n-aș da să pot înțelege ce-mi spun ele! Firește că aici nu poate fi vorba în niciun caz de o sugestie mintală, trebuie să lucreze altă forță. Mă întreb mereu, dar zadarnic, care-i acea forță?

Printre bolnavii pe care-i lăsasem în seama lui Norstrom la plecarea mea în Suedia se afla un caz grav de morfinomanie, pe care aproape îl vindecasem cu sugestii hipnotice. Nevoind să întrerup tratamentul, l-am adus pe Norstrom să asiste la ultima ședință, îmi spuse că-i va fi foarte ușor; de altfel, bolnava părea că-l simpatizează. Când m-am întors la Paris, am găsit-o iar în prada vechilor obiceiuri, căci colegul meu nu fusese în stare s-o hipnotizeze. Am încercat să aflu de la ea pricina nereușitei prietenului meu, dar îmi răspunse că nu înțelegea nici ea singură și că-i părea foarte rău deoarece avusese toată bunăvoința, la fel ca și Norstrom care, adăogase ea, îi era și foarte simpatic.

O dată, Charcot îmi trimisese un tânăr diplomat străin, caz grav de inversiune sexuala. Nici profesorul Krafft-Ebing, celebrul specialist de la Viena, nici Charcot nu fuseseră în stare să-l hipnotizeze. Omul acela dorea din toată inima să se lecuiască, trăind într-o continuă frică de șantaj și era foarte amărât de nereușita celor doi specialiști mari. Era incredințat, zicea el, că singura șansă pe care o mai avea era hipnoza și că numai dacă va putea fi adormit se va îndrepta.

— Dar ești adormit, am spus eu, numai atingându-i ușor fruntea cu vârful degetelor, fără să-i fac pase, fără să-l fixez în ochi, fără sugestie. Abia am rostit cuvintele, că pleoapele i se

lăsară cu un tremur ușor și în mai puțin de un minut căzu într-un adinc somn hipnotic. La început, lucrurile au părut că merg bine. După o lună se întoarse în patrie, plin de încredere în viitor, mult mai optimist decât mine. Îmi spuse că voia să ceară mâna unei fete de care se îndrăgostise de curând și că dorea foarte mult să se căsătorească și să aibă copii. L-am pierdut din vedere. Peste un an am auzit, din întâmplare, că se sinucisese. Dacă nefericitul tânăr m-ar fi consultat câțiva ani mai târziu, când cunoșteam mai bine problema inversiunii sexuale, n-aș mai fi făcut zadarnica încercare de a-l lecu. În afară de Salpetriere, n-am prea întâlnit cele trei stadii celebre de hipnoză ale lui Charcot, atât de uluitor demonstrate de el la prelegerile de marți. Erau toate invenții de-ale lui, pe care le inocula unor bolnave isterice și în care studenții credeau orbește sub puternica sugestie a Maestrului. Aceeași afirmație este valabilă și pentru cunoscuta-i marotă, la grande bysterie, ce se lățise pe-atunci în tot spitalul Salpetriere, umplând salon după salon și care acum aproape a dispărut. Că n-a fost în stare să priceapă adevăratul caracter al acestor fenomene, nu se poate explica decât într-un singur fel: toate experiențele asupra hipnozei erau făcute cu persoane isterice. Dacă ar fi adevărat principiul școalei de la Salpetriere, că numai istericii se pot hipnotiza, ar însemna că cel puțin optzeci și cinci la sută din omenire suferă de isterie.

Dar într-o anumită privință Charcot a avut dreptate, orice ar spune școala de la Nancy, Forel, Moli și mulți alții. Experiențele hipnotice sunt primejdioase, într-o oarecare măsură, atât pentru cei pe care le încerci cât și pentru spectatori. Eu personal sunt de părere că ar trebui oprite prin lege demonstrațiile publice ale fenomenelor hipnotice. Specialiștii în boli nervoase bineînțeles însă că nu mai pot lucra fără hipnoză, cum nu pot opera chirurgii fără eter și cloroform. E de ajuns să-ți amintești miile de cazuri desperate de șocuri nervoase și nevroze traumatice din primul război mondial, care au fost vindecate ca prin minune cu această metodă, în majoritatea cazurilor, la tratamentul hipnotic nu-i necesar somnul hipnotic cu aducerea în stare de inconștiență totală. Cel care posedă desăvârșit tehnica lui complexă și are idee de psihologie — pentru a reuși este nevoie să ai amândouă attributele — în regulă generală obține rezultate

remarcabile, adesea uluitoare, întrebuițând doar așa-numita „sugestie în stare de veghe”. Școala de la Nancy susține că somnul hipnotic este identic cu somnul natural. Nu-i adevărat. Atâta timp cât nu știm ce-i somnul hipnotic și până nu vom ajunge să-l cunoaștem mai bine este preferabil să nu-l întrebuițăm la bolnavii noștri decât dacă-i neapărată nevoie. Și-acum, după toate lămuririle, trebuie să mai adaug ca cele mai multe dintre învinuirile ce se aduc hipnotismului sunt din cala afară de exagerate. Până în prezent, nu cunosc niciun singur caz de crimă făptuită sub sugestie posthipnotică. N-am văzut niciodată ca un mediu să execute în stare de hipnoză o sugestie pe care ar fi refuzat-o în stare normală, de trezie. Pot să afirm că în cazul când un ticălos sugerează unei femei în adâncă hipnoză să-i cedeze și ea împlinește acea sugestie înseamnă că ar fi fost gata să facă asta și dacă ar fi primit sugestie în stare normală, trează. Nu există supunere oarbă. Mediumul știe tot timpul foarte bine ce se întâmplă și ceea ce vrea ori nu vrea să facă. Camille, celebra somnambulă a profesorului Liejoie din Nancy, care rămânea liniștită și nepăsătoare când i se vâra un ac întreg în braț ori i se puneă în palmă un tăciune, se făcea roșie ca para focului, trezindu-se imediat, dacă profesorul schița numai gestul că-i deranjează rochia. Asta-i doar una din multele și uluitoarele contradicții cu care cercetătorul fenomenelor hipnotice este familiarizat, dar pe care neștiutorii cu greu le pot pricepe. Alarmiștii nu trebuie să treacă cu vederea faptul că nimeni nu poate fi hipnotizat împotriva voinței sale. Nu mai încape nicio îndoială că toate poveștile despre persoane hipnotizate de la distanță fără știrea și voia lor sunt niște nerozii. Același lucru se întâmplă și la psihanaliză.

***20* INSOMNIE**

În seara acelei zile îngrozitoare, Norstrom, bun și prevenitor ca întotdeauna, mă invitase la masă. A fost o cină tristă. Sufeream cumplit de înfrângerea mea umilitoare, iar Norstrom se scărpină gânditor în cap neștiind de unde să ia cei trei mii de franci pe care trebuia să-i plătească a doua zi proprietarului. Refuză categoric să asculte explicația dezastrului meu: că avusesem ghinion și că împrejurări absolut neprevăzute îmi stricaseră planul întocmit cu atâta grijă, „îndrăzneală don

quijotescă și o nemăsurată îngâmfare”, puse el diagnoza cazului meu. I-am răspuns că nu-i recunosc diagnosticul decât în caz că preaiubita mea zeiță Fortuna îmi dă, chiar în ziua aceea, vreun semn de căință că m-a părăsit și că vrea să mă ia din nou sub ocrotirea ei. Pe când rosteam acele vorbe, privirea îmi alunecă în chip ciudat de la sticla de Medoc, care se afla între noi, pe mâinile enorme ale lui Norstrom.

— Te-ai ocupat vreodată cu masajul? l-am întrebat pe neașteptate.

Drept răspuns, Norstrom își desfăcu palmele late, cinstite și-mi arătă cu multă mândrie cele două degete mari, bombate, cât niște portocale. Nu mai rămânea nicio îndoială asupra adevărului spuselor lui că făcuse mult masaj pe vremuri, în Suedia.

Am comandat chelnerului o sticlă de Veuve Clicquot din cea mai fină pe care-o aveam, și-am ridicat paharul ca să beau pentru înfrângerea mea din ziua aceea și pentru victoria lui de mâne.

— Parcă îmi spuneai adineaori că nu mai ai un ban, zise Norstrom privind sticla de șampanie.

— Ce-are a face! am răspuns râzând. Chiar acum mi-a fulgerat prin minte o idee grozavă, care merită o sută de sticle Veuve Clicquot; mai bea un pahar până o pun bine la punct.

Norstrom obișnuia să spuie că aveam două creiere deosebite, care lucrau pe rând în capul meu: creierul bine dezvoltat al unui nebun și creierul nedevelopat al unui soi de geniu. Se holbă la mine nespun de uimit când l-am înștiințat că am de gând să vin a doua zi în Rue Pigalle, la ora lui de consultații, între două și trei, ca să-i explic totul, îmi răspunse că era ora cea mai potrivită pentru a discuta netulburați. Eram sigur că-l voi găsi singur. Plecarăm braț la braț de la Gafe de la Regence, Norstrom mai străduindu-se încă să descopere din care creier îmi răsărise ideea cea strălucită, iar eu atât de bine dispus mat aproape uitasem că în aceeași dimineață fusesem dat afară de la Salpetriere.

A doua zi, la ora două precis, am intrat în luxoasa cameră de așteptare a profesorului Gueneau de Mussy din Rue du Cirque,

celebrul medic al familiei Orleans, ce împărțise exilul ei, ajungând apoi la loc de frunte printre cei mai renumiți medici ai Parisului. Profesorul, care fusese întotdeauna foarte îndatoritor față de mine, mă întrebă cu ce-mi putea fi de folos. I-am răspuns că săptămâna trecută când îl vizitasem, îmi făcuse cinstea să mă prezinte ducelui d'Aumale în clipa când pleca sus ținut de valetul lui și sprijinindu-se anevoie în baston, îmi explicase atunci că ducele suferea de sciatică și că nu-l mai țineau genunchii, că abia mai putea merge, că în zadar consultase pe cei mai de seamă chirurghi din Paris, îmi îngăduisem să vin astăzi pentru a-i vorbi despre convingerea mea aproape absolută că ducele ar putea fi vindecat prin masaj. Un compatriot de-al meu, o mare autoritate în materie de sciatică și masaj, tocmai se afla la Paris, îndrăzneam să-i sugerez că ar putea fi chemat să-l examineze pe duce. Gueneau de Mussy care, la fel ca cei mai mulți medici francezi din acea vreme, nu știa mai nimic despre masaj, acceptă numaidecât. Cum ducele pleca a doua zi la castelul său din Chantilly, luarăm înțelegere să mă duc fără întârziere cu ilustrul meu compatriot la reședința lui din Faubourg Saint-Germain. După-amiază mai târziu, am sosit împreună cu Norstrom la palat, unde furăm întâmpinați de profesorul Gueneau de Mussy. Norstrom fusese dăscălit de mine să se străduiască cât va putea să-și dea aere de celebru specialist în sciatică, dar să nu care cumva să ție vreo dizertație asupra subiectului. O examinare rapidă ne convinse pe amândoi că era într-adevăr un caz cât se poate de prielnic pentru masaje și ușoare exerciții. Ducele plecă a doua zi la Chantilly, întovărăjit de Norstrom. După două săptămâni, am citit în „Figaro” că ilustrul specialist suedez Norstrom, medic cu reputație mondială, fusese chemat la Chantilly pentru a-l trata pe ducele d'Aumale. Alteța-sa fusese văzut plimbându-se prin parcul castelului — era o vindecare miraculoasă. Doctorul Norstrom trata de asemeni pe ducele de Montpensier, ce trăise ani de zile paralizat de gută, și care acum era pe cale de a se însănătoși grabnic.

Apoi veni rândul prințesei Mathilde, căreia îi urmă îndată Don Pedro de Brazilia, câțiva mari duci ruși, o arhiducesă austriacă și infanta Eulalia a Spaniei.

Prietenul meu Norstrom, care de la întoarcerea din Chantiilly mă asculta orbește, avea severe dispoziții din parte-mi să nu primească decât prinți la tratament, până la noi ordine. L-am încredințat că era o tactică sănătoasă, ce se bizuia pe temeinice observații psihologice. După două luni, Norstrom se muta iar în eleganta-i locuință din Boulevard Haussman și în camera lui de așteptare se înghesuiau acum bolnavi din toate țările și mai cu seamă americani, în aceeași toamnă apăru „Manuel de massage suedois”^[193] de Dr. Gustave Norstrom, Paris, Librairie Hachette, pe care-l înjghebasem amândoi împreună în mare grabă, cu ajutorul mai multor manuale suedeze, în același timp apăru o ediție americană la New York. La începutul iernii, Norstrom fu chemat la Newport ca să trateze pe bătrânul Vanderbilt, urmând ca onorariul să-l fixeze medicul. Spre necazul lui, l-am împiedicat să plece; peste o lună, bătrânul miliardar fu expedit cu vaporul în Europa spre a lua și el loc printre ceilalți clienți ai lui Norstrom — reclamă vie în litere colorate, vizibilă în tot cuprinsul Statelor Unite. Norstrom muncea din greu de dimineață până seara, frecându-și pacienții cu cele două burice uriașe ale degetelor mari, care începeau a semăna tot mai mult cu doi pepenași. Curând se văzu silit să renunțe chiar și la seratele de sâmbătă de la clubul scandinav unde, cu transpirația șiroind pe el, obișnuia sa țopăie în jurul sălii luând toate doamnele pe rând la dans, de hatârul ficatului. Căci „nimic nu-i mai bun ca dansul și transpirația”, spunea el, „pentru sănătatea ficatului”.

Eram atât de fericit de succesul lui Norstrom încât o vreme am uitat aproape de căderea mea. Vai! Curând îmi apăru din nou în toată grozăvia ei, întâi în vise, apoi în gândurile treze. Ades chiar când sa adorm, înainte de a se lăsa cortina peste viitorul meu, vedeam pe sub pleoapele ce se închideau ultima scenă, atât de umilitoare, a tragediei. Vedeam ochii teribili ai lui Charcot scăpărând prin întuneric, mă vedeam escortat de cei doi asistenți ai lui, ca un criminal între doi polițiști, ieșind pentru ultima oară din Salpetriere. Îmi dam seama de nebunia pe care-o săvârșisem, înțelegeam că diagnoza lui Norstrom: îndrăzneală nesocotită donquijotescă și-o nemăsurată îngâmfare, era până la urmă exactă. Iar Don Quijote!

Apoi curând n-am mai putut dormi de loc, căzând într-o stare de insomnie acută atât de teribilă încât era cât pe ce să-mi pierd mințile. Insomnia nu ucide pe om, afară de cazul unei sinucideri. Lipsa de somn este pricina cea mai obișnuită a sinuciderilor, căci îi omoară omului bucuria de a trăi, îi mistuie puterile, îi sugă ca un vampir sângele din cap și din inimă, îl face să-și aducă aminte în timpul nopții ceea ce vrea să uite într-un somn binecuvântat și-l face să uite ziua ceea ce ar vrea să ție minte. Memoria e prima care se pierde, apoi îndată prietenia, iubirea, simțul datoriei și chiar al milei dispar toate, unul după altul. Numai deznădejdea se arată de corabia blestemată, călăuzind-o spre stânci ca s-o sfarme cu desăvârșire. Voltaire avea dreptate punând somnul pe aceeași treapte cu speranța.

Nu mi-am pierdut mințile și nici viața nu mi-am ridicat-o.

Mi-am târâit zilele înainte, îndeplinindu-mi cum puteam munca, neglijent, nepăsător la tot ce mi se îndeplina mie ori bolnavilor mei. Feriți-vă de doctorul care șuieră de insomnie! Clienții începură a se plânge ca eram brusc și nerăbdător cu ei, mulți mă părăsiră, mulți se ținură scai de mine — cu atât mai rău pentru ei! Numai când erau pe moarte părea că mă mai trezesc clin amorișire, căci urmam să simt o vie curiozitate în fața Morții, multă vreme după ce pierdusem orice interes pentru Viață.

Puteam încă să pândesc apropierea sinistrei mele colege cu aceeași încordare cu care obișnuiam s-o observ odinioară, ca student, în Saile Sainte-Claire, în deșartă speranță că i-aș putea smulge teribila taină. Mai eram încă în stare să stau noaptea întreagă la căpătâiul unui bolnav ce se stinge și pe care-l neglijasem atunci când l-aș mai fi putut salva. Se spunea că-i frumos din parte-mi să veghez astfel toată noaptea pe când ceilalți medici plecau. Dar ce deosebire era pentru mine că stăm pe scaun lângă patul altcuiva ori treaz în patul meu? Din fericire, neîncrederea mea crescândă în medicamente și narcotice m-a scăpat de distrugerea totală, căci foarte rar dacă luam și eu vreunul din numeroasele somnifere pe care trebuia să le prescriu ziua întreagă altora. Rosalie era sfetnicul meu medical, înghițeam, ascultător, tot felul de ceaiuri de buruieni pregătite de ea după rețete franțuzești din farmacopeia ei

inepuizabilă de ierburi miraculoase. Rosalie era foarte îngrijorată de mine. Ba, am descoperit că adesea, din proprie inițiativă, îmi alunga bolnavii când i se părea ca arăt prea istovit. Am încercat să mă supăr, dar n-aveam putere nici măcar s-o cert.

Și Norstrom era foarte îngrijorat de starea mea. Situațiile noastre se schimbaseră: el urca acum scara alunecoasă a succesului, eu o coboram. Asta îl făcea și mai blând ca înainte. Mă miram veșnic cum de avea atâta răbdare cu mine. Venea adesea să împărtășească singurătatea dejunului meu din Avenue de Villiers. Nu luam niciodată masa în oraș, nu pofteam pe nimeni, nu mai ieșeam de loc în lume, în societatea pe care-o frecventam atât de mult odinioară. Mi se părea acum o pierdere de vreme. Singura mea dorință era să fiu lăsat în pace, să dorm.

Norstrom dorea să mă duc câteva luni la Capri pentru odihnă completă; era convins că mă voi întoarce perfect refăcut la munca mea. I-am declarat că dacă plecam acum acolo, nu mă voi mai întoarce niciodată la Paris, căci îmi era din ce în ce mai nesuferită viața aceea artificială de metropolă. Nu voiam să-mi mai pierd vremea în acea atmosferă de boală și putreziciune. Doream să plec pentru totdeauna. Nu-mi mai trebuia să fiu medic la modă; cu cât aveam bolnavi mai mulți, cu atât mai grele mi se păreau lanțurile ce mă legau. Mă interesau o mulțime de alte lucruri în viață, nu numai să îngrijesc americani bogați și femeiuște neurastenice. La ce bun să-mi spuie că dădeam cu piciorul strălucitelor mele perspective? Știa foarte bine că n-aveam în mine stofă de medic de elita. Știa de asemeni că nu eram în stare nici să câștig nici să păstrez banii. De altfel, nici nu-mi trebuiau bani, căci n-aș fi știut ce să fac cu ei; și-apoi, îmi era frică de bani, îi uram. Doream să duc o viață simplă, între oameni simpli și neperversi. Cu atât mai bine dacă erau neștiutori de cane. N-aveam nevoie decât de o camera spoită cu var, un pat tare, o masă de brad, câteva scaune și un pian. Ciripitul păsărelelor lângă fereastra-mi deschisă și zgomotul mării în depărtare. Tot ce-mi era drag cu adevărat se putea dobândi cu foarte puțini bani. Aș fi fericit în cel mai umil mediu, numai să stau departe de ele urâțerie.

Ochii lui Norstrom făcură încet ocolul camerei, trecând de la peretele ou tablourile primitivilor pe fond de aur la madona florentină din Cinquecento atârnată deasupra unui priedieu[194]; de la tapițeria flamandă de pe ușă la strălucitoarele vase de Cafaiolo și delicatele pahare venețiene de pe etajeră, la covorul persan întins pe jos.

— Toate astea le-ai cumpărat desigur de la Bon Marche[195]. Zise Norstrom privind malițios prețiosul covor de Buhara de sub masă.

— Ți l-aș da cu plăcere pentru o singură noapte de somn bun. Poți lua și vasul acela de Urbino — e o piesă unică, semnată chiar de Maestre Giorgio — dacă izbutești să mă faci să râd. Toate obiectele pe care le vezi nu-mi mai trebuiesc, nu-mi mai spun nimic, m-am săturat de ele. Încetează cu rânjetul tău enervant, știu ce spun și-am să ți-o dovedesc.

— Știi ce-am făcut săptămâna trecută la Londra, când am fost chemat în consult la doamna care suferea de angină pectorală? Mai aveam un caz acolo în aceeași zi, cu mult mai grav, de astă dată al unui bărbat. Acel om eram eu, ori mai bine zis dublul meu, mein Doppelgänger, cum îi spune Heine.

— Ascultă, prietene, l-am apostrofat pe Doppelgänger meu, când am ieșit braț la braț de la clubul St. James; vreau să te examinez mai amănunțit pe dinăuntru. Fă-ți curaj și hai să ne plimbăm încet pe New Bond Street, din Piccadilly până în Oxford Street. Și ia aminte la ce-ți spun: pune-ți ochelarii cei mai buni și privește cu atenție la toate vitrinele, cercetează cu grijă fiecare obiect pe care-l vezi. Ocazie rară pentru tine, care iubești așa de mult lucrurile frumoase, căci ai aici cele mai bogate magazine din Londra. Tot ce se poate cumpăra cu bani se află expus înaintea ochilor tăi, la îndemână. Ți ofer tot ce ai vrea să iei, n-ai decât să spui că-ți place, și-i al tău. Însă cu condiția ca ceea ce alegi să rămâie al tău, pentru folosul și plăcerea ta; n-ai dreptul să dăruiești.

Când am ajuns în colț la Piccadilly, experiența începu. Îl pândeam atent cu coada ochiului pe dublul meu în timp ce urcam agale pe Bond Street privind fiecare vitrină. Se opri o clipă la Agnew, negustorul de obiecte de artă, cercetă cu luare-aminte o Madonna pe fond de aur, spuse că-i o pictură foarte

frumoasă din școala primitivă de la Siena, poate chiar de Simone di Martino. Făcu un gest spre vitrină, ca și cum ar fi vrut să puie mâna pe tabloul vechi, apoi dădu din cap descurajat, își vârî mâna în buzunar și porni mai departe. Se opri plin de admirație în fața unei vechi și minunate pendule Cromwell de la Hunt and Roskell's, dar dădu din umeri declarând că nu voia să știe cât era ora și în afară de asta, dacă voia, o putea ghici uitindu-se la soare, în fața lui Asprey, unde erau expuse tot ce poate fantezia omenească născoci în materie de bibelouri și podoabe de argint, aur și pietre prețioase, declară că î se făcuse greață și că va sparge vitrina și tot ce se afla îndărătul ei dacă mai sta mult să privească la toate giuvaerurile acelea blestemate. Când trecurăm prin fața croitorului alteței-sale prințul de Wales, îmi mărturisi că hainele vechi i se păreau mai comode la purtat ca cele noi. Cu cât înaintam de-a lungul străzii, devenea tot mai nepăsător și părea că simte mai multă plăcere să se oprească pentru a dezmierda numeroșii câni ce mergeau pe trotuar în urma stăpânilor, decât să cerceteze vitrinele. Când ajunserăm în sfârșit în Oxford Street, dublul meu ținea într-o mână un măr și în cealaltă un buchet de lăcrămioare. Nu voia nimic altceva din Bond Street îmi spuse el, în afară poate de micuțul Aberdeen-terrier care stătea atât de cuminte în fața magazinului Asprey, așteptându-și stăpânul. Începu a mușca din măr, remarcând că era un măr foarte gustos, apoi privi cu drag buchetul de lăcrămioare, spunând că-i amintea de vechea casă părintească din Suedia. Spera că isprăvisem experiența și mă întrebă dacă descoperisem ce se întâmpla cu el — era de vină capul?

— Nu, am răspuns, inima. Eram un doctor foarte priceput, recunoscui el; bănuia de mult că pricina era inima și mă rugă să păstrez secretul profesional și să nu destăinuiesc nimic prietenilor. Nu dorea ca ei să afle ceea ce nu-i privea.

A doua zi ne-am întors la Paris. Călătoria de la Dover la Calais păru că-i place; spunea că-i este dragă marea. De atunci n-a mai părăsit aproape de loc Avenue de Villiers. Umblă mereu prin casă, din cameră în cameră, parcă nu poate sta jos o minută. Tot dă târcoale prin camera de așteptare, făcându-și loc printre bogătașii americani și-mi cere un întăritor, spunând

că se simte așa de obosit, în restul zilei, merge cu mine prin oraș de la o adresă la alta, așteptând răbdător în trăsură împreună cu cinele până îmi vizitez bolnavii. La masă sade în fața mea, pe scaunul pe care stai tu acum, privindu-mă țintă cu ochii lui oboseți, se plânge că n-are poftă de mâncare și nu dorește nimic alta decât un narcotic puternic. Noaptea vine și, aplecându-și capul pe perna mea, mă roagă din suflet să-l duc aiurea, căci așa nu mai poate îndura mult, altfel...

— Nici eu nu mai pot, mă întrerupse Norstrom furios. Pentru numele lui Dumnezeu! încetează odată cu prostiile despre Doppelgänger-ul tău. Vivisecția mintală este un joc primejdios pentru un om care nu poate dormi. Dacă mai continui astfel încă puțin, ai să ajungi cu tot cu Doppelgänger-ul tău la ospiciul Sainte-Anne. Nu mă mai interesez de tine. Dacă vrei să-ți strici cariera, dacă nu dorești nici faimă, nici bani, dacă preferi odăița văruiță de la Capri în locul luxosului apartament din Avenue de Villiers, pleacă fără să mai șovăi — și cu cât mai repede, cu-atât mai bine. Du-te în insula ta mult iubită, să fii fericit acolo în loc să ajungi un lunatic aici! Cât privește dublul tău, te rog să-i transmiți din parte-mi, împreună cu respectuoasele mele salutări, că nu-i decât un farsor. Pariez pe ce vrei că va descoperi curând un alt covor de Buhara de pus sub masa ta de lucru, o Madonna de Siena și-un gobelin flamand de atârnat pe peretele văruiț al camerei tale, o farfurie de Gubbio din Cinquecento în care să mânânci macaroni, și-o veche cupă venețiană din care să sorbi vinul tău de Capri Bianco!

****21* MINUNEA LUI SANT'ANTONIO***

Sant'Antonio mai săvârșise o minune. Trăiam într-o căsuță de țară din Anacapri, văruiță alb și curată, cu o pergolă însoțită în fața ferestrelor deschise, înconjurat de oameni simpli și prietenoși. Mătușa Maria Porta-Lettere, La Bella Margherita, Annarella și Gioconda erau toate încântate că mă întorsesem în mijlocul lor. Capri Bianco al lui don Dionisio era mai bun ca întotdeauna și începeam a-mi da seama tot mai bine că și Capri Rosso al lui parroco putea fi la fel de bun. De la răsăritul soarelui până-n amurgit lucram cu hărnicie pe locul unde fusese grădina lui mastro Vincenzo, săpând temeliile vastelor arcade ale loggiei din fața viitorului meu cămin. Cot la cot cu

mine, săpau mastro Nicola și cei trei feciori ai lui, pe când vreo șase fete cu ochi șăgalnici și șolduri unduioase cărau pământul în coșuri mari purtate pe cap. La un metru adâncime dăduserăm de ziduri romane, opus reticulatum[196], tari ca granitul, cu nimfe și bacante dănțuind pe intonaco[197] roș pompeian. Dedesubt apăru pardoseala de mozaic, având de jur împrejur chenar cu frunze de viță de nero antica[198] și un dalaj stricat de minunat palombino[199] ce se află acum în mijlocul loggiei mari. O columnă canelată de cipollino[200] care sprijină-azi loggia mică din curtea interioară zăcea răsturnată de-a curmezișul dalajului, cum căzuse acum două mii de ani, spargând în prăbușire un vas mare de marmură de Páros, a cărui toartă cu cap de leu se află acum pe masa mea. „Roba di Timberio”, spusese mastro Nicola ridicând un cap ciopârțit al lui Augustus plesnit în două, pe care-l puteți vedea și azi în loggia.

Când macaroanele erau gata în bucătăria părintelui Antonio, clopotele bisericii sunau mezzogiorno; ne așezam atunci cu toții plini de voie-bună dinaintea unui, castron uriaș de insalada di pomodoro[201], minestrone ori macaroni, după care îndată ne apucam iar de treabă până la asfințitul soarelui. Când clopotele, jos la Capri, sunau Ave Maria, tovarășii mei de muncă își făceau toți semnul crucii și. Urându-mi buon riposo, eccellenza, buono notte, signorino, plecau acasă. Dorința lor fu auzită de Sant'Antonio, care mai săvârși o minune: am început a dormi adânc toată noaptea, cum nu mai dormisem de ani de zile.

Mă sculam o dată cu soarele, dădeam fuga până la far ca să mă scald și mă întorceam când ceilalți ajungeau și ei sus. După utrenia de la ora cinci dimineața.

Niciunul dintre tovarășii mei de lucru nu știa carte, niciunul nu zidise altfel de case decât țărănești, mai toate asemănătoare. Dar mastro Nicola știa cum se zidește o boltă, ca și tatăl său, ca și bunicul lui, știință moștenită din nenumărate generații de la romani, maeștrii lor. Că avea să fie o casă cu totul altfel decât toate cele văzute de ei până atunci, începuseră ei a cam bănuși și toți erau grozav de curioși; nimeni nu-și putea da seama cum avea să arate, nici chiar eu. Singura noastră călăuză era un fel de schiță grosolană, desenată de mine cu o

bucată de cărbune pe zidul alb al grădinii. Nu mă pricep de loc să desenez, și planul meu părea tras de o mină de copil.

— Asta-i casa mea, le-am lămurit; coloane mari romane vor sprijini camerele boltite și bineînțeles că toate ferestrele vor avea mici coloane gotice. Asta-i loggia cu arcadele ei puternice; vom vedea încet-încet câte arcade vor trebui. De-aici începe o pergolă cu peste o sută de coloane, mergând până sus, la capelă. N-are nicio importanță că drumul trece acum drept peste pergolă mea, cu timpul va trebui să dispară. Aici vine altă loggia, cu vedere asupra castelului Barbarossa, nu mi-o închipui deocamdată destul de lămurit, dar sunt sigur că are să-mi vie în minte la momentul potrivit. Asta-i o curticia interioară, toată de marmură albă, un fel de atrium cu o fântână răcoroasă în mijloc și capete de împărați romani în firidele din pereți. Aici, în dosul casei, vom dărâma zidul grădinii ca să zidim o mănăstire cam în felul mănăstirii Laterane din Roma. Colo va fi o terasă mare, unde voi, fetele, veți dansa tarantella în serile de vară. Sus, pe culmea grădinii, vom arunca stânca în aer și vom construi un teatru grec, deschis din toate părțile soarelui și vântului. Asta-i o alee de chiparoși care merge până la capelă, pe care bineînțeles că o vom rezidi întocmai cum a fost, cu strane pentru cor și vitralii la ferestre; vreau s-o fac biblioteca mea. Aici vine o colonadă din coloane gotice răsucite ce împrejmuiește capela — și dincoace, având vedere asupra golfului Neapole, vom așeza un uriaș sfinx egiptean din granit roș, mai bătrân chiar decât Tiberius. Locul parcă-i făcut anume pentru un sfinx. Deocamdată nu știu încă de unde-l voi lua, dar sunt încredințat că are să apară la timpul potrivit.

Eram cu toții încântați și dornici să sfârșim neîntârziat casa. Mastro Nicola vroia să știe de unde va veni apa pentru fântini. Din ceruri firește, de unde vine toată apa de pe insulă. De altfel, aveam de gând să cumpăr tot muntele Barbarossa și să zidesc acolo o cisternă uriașă. Pentru colectarea apei de ploaie, astfel aprovizionam și întregul sat cu apă, de care ducea atât de mare lipsă acum. Era un neînsemnat dar, cu care-i răsplăteam pe cei ce-mi arătaseră atâta prietenie. Când am tras pe nisip cu bastonul conturul mănăstioarei, am văzut-o dintr-odată înaintea ochilor, aievea cum arată azi, cu arcadele-i grațioase îmbrățișând curticia de chiparoși și faunul care dansează în

mijlocul ei. Când am găsit ulciorul de lut plin de monede romane, toți au fost nemaipomenit de tulburați căci de două mii de ani fiecare contadina de pe insulă a căutat veșnic il tesoro di Timberio[202]. Abia mult mai târziu am descoperit, curățând monedele, că unele erau de aur, arătând atât de noi parcă ar fi fost bătute. Azi, adevărate fleurs de corn[203], cu cea mai impresionantă imagine a bătrânului împărat pe care am văzut-o vreodată. Alături am găsit două copite de bronz ale unei statui ecvestre. Una o mai am și azi, cealaltă mi-a fost furată acum zece ani de un turist.

Toată grădina era plină de mii și mii de bucăți de marmoră șlefuită, de felurite culori: africana, pavonazetto, giallo antico, cipollino, atabastro.

Astăzi pardosesc toată marea loggia, capela și unele dintre terase. O cupă de agată spartă, de o formă minunată, câteva vase grecești, unele întregi, altele stricate, nenumărate fragmente de sculpturi din prima perioadă romană, printre care s-ar afla, după părerea lui mastro Nicola, și la gamba di Tâmberio[204], precum și multe inscripții grecești și romane ieșiră la lumină în timp ce săpam. Plantând chiparoșii pe micuța alee ce duce la capelă, am dat peste un mormânt cu un schelet de bărbat; în gură avea o monedă grecească.

Oasele mai sunt încă acolo unde le-am găsit, craniul se află pe masa mea de scris.

Arcadele mari ale spațioasei loggia creșteau repede din pământ; una câte una, cele o sută de coloane ale pergolei se înălțau spre cerul albastru. Ceea ce fusese odată locuința și atelierul de dulgherie a lui mastro Vincenzo se mărea și se prefăcea treptat în ceea ce avea să fie viitorul meu cămin. Cum s-a săvârșit asta n-am fost niciodată în stare să pricep și nimeni din cei care cunosc istoria lui San Hienele de astăzi n-a putut dezlega enigma. Habar n-aveam de arhitectură, la fel ca toți tovarășii mei de muncă. Nu s-a amestecat, ca să-mi ajute la construcție, niciun om cu știință de carte, n-am consultat niciun arhitect, n-am întocmit nici schițe, nici plan, nu s-a făcut niciun fel de măsurătoare exactă. Totul s-a înjghebat all occhio[205] cum spunea mastro Nicola.

Adeseori seara, după plecarea celorlalți, mă așezam singur pe parapetul ruinat de lângă micuța capelă, acolo unde avea să stea sfinxul meu, contemplând cu ochii minții cum se înalță din umbrele amurgului castelul visurilor mele. Adeseori, stând astfel, mi s-a părut că zăresc o siluetă înaltă, înfășurată într-o mantie lungă, rătăcind pe sub bolțile neisprăvite ale loggiei de jos, corectând cu luare-aminte ce se lucrase peste zi, încercând tăria noilor construcții, aplecându-se asupra desenelor grosolane făcute de mine pe nisip. Cine era misteriosul supraveghetor?

Să fi fost oare venerabilul Sant'Antonio în persoană ce părăsise pe furiș sfințita-i cadra din altarul bisericii, coborând ca să mai înfăptuiască o nouă minune? Ori era ademenitorul tinereții mele care stătuse cu doisprezece ani înainte lângă mine chiar în locul acela, oferindu-mi ajutorul în schimbul viitorului meu? Se făcuse atât de întuneric, că nu-i mai puteam vedea chipul, dar parcă zării străfulgerarea unei spade sub mantaua roșie. Când ne-am întors la lucru a doua zi dimineață, la Jocul unde în ajun ne oprisem brusc în mare încurcătură, nemaștiind cum și ce fel trebuia să facem, toate dificultățile păreau că s-au lămurit peste noapte. Orice urmă de nehotărâre îmi pierise. Vedeam totul atât de limpede în minte, de parcă ar fi fost desenat de un arhitect în cele mai mici amănunte.

Maria Porta-Lettere îmi adusese cu câteva zile înainte o scrisoare din Roma. O zvârlisem nedeschisă în sertarul mesei mele de brad, să stea acolo împreună cu încă vreo duzină de scrisori necitite. N-aveam vreme pentru lumea din afara Capriului, în rai nu există poștă. Atunci se întâmplă ceva nemaipomenit: sosi o telegramă în Anacapri. Cu multă greutate transmisă cu două zile înainte semaforului de la Massa Lubrense, ajunsese în sfârșit la semaforul de la Capri, lângă Arco Naturale. Don Ciccio, semaforistul, după ce se căznise sa-i dezlege înțelesul, o oferise pe rând mai multor locuitori din Capri.

Dar nimeni nu pricepea o boabă, nimeni nu voia să aibă a face cu dânsa. Atunci hotărâră s-o încerce la Anacapri și fusese pusă deasupra panerului cu pește a Mariei Porta-Lettere. Măria Porta-Lettere, care nu văzuse în viața ei o telegramă, o înmână cu mare grijă lui parroco. Il reverenda

don Antonio, neobișnuit să citească ceea ce nu știa pe de rost, o sfătui pe Maria Porta-Lettere s-o ducă învățătorului, Il reverenda don Natale, cel mai învățat om din sat. Don Natale era încredințat că-i scrisă în ebraică, dar n-o putea traduce din pricina proastei ortografii. O îndemnă pe Maria Porta-Lettere s-o ducă la reverenda don Dionisio, care fusese până la Roma ca să sărute mâna papii și era omul potrivit ca să descâlcească tainicul cuprins al răvașului. Don Dionisio, cea mai mare autoritate a satului în materie de roba antică[206], recunoscând îndată că era scrisă în codul telegrafic secret chiar al lui „Timberio” și nu era de mirare că nimeni n-o putea înțelege. Părerea lui fu sprijinită de farmacist, dar violent combătută de bărbier, care jura că-i scrisă în engleză. Acesta, dm isteț, propuse să fie trimisă la Bella Margherita a cărei mătușă se măritase cu un lord englez.

Cum văzu telegrama, Bella Margherita izbucni în lacrimi; visase peste noapte că mătușă ei era bolnavă și fără îndoială telegrama era pentru ea și fusese trimisă de lord englez ca să-i vestească moartea mătușii. În timp ce Maria Porta-Lettere umbla cu telegrama din casă în casă, satul era tot mai alarmat și în curând toți lăsară lucrul. Un zvon că ar fi izbucnit războiul între Italia și Turcia fu dezmințit după-amiază de ah zvon adus pe tălpile desculțe ale unui băiețel din Capri, cum că regele ar fi fost asasinat la Roma. Sfatul comunal fu urgent convocat dar don Diego, sindaco[207], hotărî să se mai amine desfășurarea drapelului la jumătatea catargului până la confirmarea prin altă telegramă a tristei vești. Puțin înainte de apusul soarelui, Maria Porta-Lettere, adusă cu mare alai de o droaie de notabilități sătești, bărbați și femei, ajunse cu telegrama la San Michele. M-am uitat la telegramă și-am spus că nu-i pentru mine. Pentru cine era? Nu știam, am răspuns, n-auzisem niciodată de un om răposat ori în viață care să fie oropsit cu asemenea nume; nu era un nume, părea mai degrabă alfabetul unei limbi necunoscute. Nu voiam să încerc citirea telegramei și să le spun ce cuprinde? Nu, nu voiam, uram telegramele. Nu voiam să am niciun amestec. Era adevărat ca izbucnise război între Italia și Turcia? strigă mulțimea de sub zidul grădinii.

Habar n-aveam și puțin îmi păsa de război, numai să fiu lăsat în pace să-mi sap grădina.

Mătușa Maria Porta-Lettere se așeză abătută pe o coloană de cipollino jeluindu-se că umbla cu telegrama din zori fără să fi mâncat nimic și că nu mai putea. Ba mai trebuia să duca și nutreț la vacă. Nu voiam să păstrez eu telegrama până a doua zi dimineață? N-o putea ține în păstrare, căci nu era în siguranță cu toți nepoții ce se zbenguiau prin odaie, fără să mai puie la socoteală găinile și porcul. Mătușa Maria Porta-Lettere și cu mine eram buni prieteni. Mi-a fost milă de ea și de vaca; am vârat telegrama în buzunar. A doua zi dimineață trebuia să pornească iar ou dânsa la drum, în cercetare.

Soarele căzu în mare, clopotele sunară Ave Maria, toți ne întoarserăm acasă să cinăm. Cum stăm sub pergola mea, cu o sticlă din cel mai bun vin de-al lui don Dionisio dinainte, un gând îngrozitor îmi fulgeră deodată prin minte: dacă telegrama era pentru mine, la urma urmei? După ce m-am întărit cu încă un pahar de vin, am întins telegrama pe masă și m-am pus pe treabă, cerând să traduc misteriosul ei înțeles în limbaj omenesc. Am avut nevoie de toată sticla de vin ca să mă încredințez că nu era pentru mine. Am ațipit cu capul pe masa și cu telegrama în mână.

A doua zi am dormit până târziu. N-aveam nicio grabă, nu lucra nimeni la mine în grădină în ziua aceea, desigur ca se duseseră cu toții la biserică, la slujba de dimineață, fiind Vinerea Mare. Când m-am dus agale peste câteva ore până sus, la San Michele, am fost foarte surprins găsindu-l pe mastro Nicola cu cei trei feciori și toate fetele lucrând de zor în grădină, ca de obicei. Știau, bineînțeles, cât de nerăbdător eram să isprăvesc cât mai grabnic lucrul, dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să-i chem să lucreze în Vinerea Mare. Era într-adevăr frumos din partea lor și le-am spus cât le eram de recunoscător. Mastro Nicola se uită foarte mirat la mine și-mi răspunse că nu era fiesta [\[208\]](#) azi.

Nu era sărbătoare? Nu știa că-i Vinerea Mare, ziua în care fusese răstignit domnul nostru Isus Cristos?

— Va bene, zise mastro Nicola; dar Isus Cristos n-a fost sfânt.

— Ba a fost sfânt, și încă cel mai mare dintre toți sfinții.

— Dar nu așa de mare ca Sant'Antonio care a săvârșit peste o sută de minuni. Câte minuni a făcut Isus Cristos? întrebă el, aruncându-mi o privire malițioasă.

Nimeni nu știa mai bine ca mine că Sant'Antonio nu era ușor de întrecut în minuni. Se putea închipui minune mai mare decât cea care mă adusese înapoi în satul lui? Ocolind întrebarea lui mastro Nicola, am răspuns că aveam tot respectul cuvenit față de Sant'Antonio, dar el nu era decât om, pe când Isus Cristos era fiul Domnului Dumnezeu din ceruri și suferiserăstignirea pe cruce chiar în ziua în care ne aflam, pentru a ne mântui pe toți de iad.

— Non e vero, zise rnastro Nicola, începând să sape cu mare înverșunare. L'hanno fatto morire ieri per abbremare le funzione nella chiesa. Nu-i adevărat. L-au lăsat să moară ca să scurteze slujba bisericească. De abia mă dezmeticisem din surpriza acestei descoperiri, când auzii o binecunoscută voce strigându-mă de după zid. Am recunoscut pe prietenul meu, noul ministru al Suediei la Roma.

Era furios că nu primise niciun răspuns la scrisoarea prin care mă vestea că vrea să vie să petreacă Pastele cu mine, ba pe deasupra și foarte jignit că n-avusesem măcar atâta bun simț să vin la sosirea corăbiei poștale la Marina în întâmpinarea lui, cu un măgăruș, cum mă rugase în telegramă. N-ar fi venit să-l tai la Anacapri, dacă ar fi știut că va trebui să urce singur cele șapte sute șaptezeci și șapte de trepte feniciene până aici sus, la nenorocitul meu de sat. Aveam îndrăzneala să susțin că nu primisem telegrama?

Desigur că o primisem, toți o primisem, era să mă și îmbăt din pricina ei. Se mai potoli puțin când i-am întins telegrama, spunând că vrea s-o ia la Roma ca s-o arate la ministero delle poște e telegrafi. I-am smuls telegrama din mână amenințând că mă voi împotrivi cu energie oricărei încercări de a se stabili vreo legătură telegrafică între Capri și continent.

Eram încântaț să-l conduc peste tot pe prietenul meu și să-i explic toate viitoarele minunății de la San Michele, ajutându-mă din când în când și de schița mea de pe zid, ca să-l fac să

priceapă mai limpede — ceea ce, spunea el, era foarte necesar. Era plin de admirație și când privi în jos, de la capelă, fermecătoarea insulă ce se desfășura la picioarele lui, spuse că o socotea cea mai frumoasă priveliște din lume. Când i-am arătat locul unde aveam să așez uriașul sfînx egiptean de granit roș, îmi aruncă o privire piezișă, îngrijorată, și când l-am dus să vadă unde aveam de gând să arunc muntele în aer pentru a înălța un teatru grec, îmi mărturisi că se simțea cam amețit și mă rugă să-l duc la vila mea și să-i dau un pahar cu vin; voia să vorbească în liniște cu mine.

Privind în jur la pereții văruiți ai odăii, mă întrebă dacă asta era vila mea — și i-am răspuns că niciodată în viața mea nu fusesem mai bine instalat. Am pus pe masa de brad o sticlă de vin de-al lui don Dionisio, l-am poftit să stea pe scaunul meu, iar eu m-am trântit pe pat, pregătindu-mă să ascult ce avea să-mi spuie. Prietenul meu mă întrebă dacă în ultimii ani nu-mi petrecusem prea mult timp la Salpetriere între oameni mai mult sau mai puțin ciudați și descumpăniți, cam zdruncinați la etajul de sus.

I-am răspuns că, într-adevăr, așa era, dar că sfârșisem definitiv cu Salpetriere.

Se bucura că afa asta, întrucât socotea că era și timpul să plec de acolo. Mai bine mi-aș alege altă specialitate. Ținea foarte mult la mine; de fapt, venise anume ca să cerce a mă convinge să mă întorc imediat la Paris, în lumea unde avusesem atâta succes, în loc să-mi pierd timpul între țărani din Anacapri. Dar de când mă văzuse, își schimbase părerea și ajunsese la concluzia că aveam nevoie de odihnă completă. Îmi părea foarte bine că aproba hotărârea mea; într-adevăr, nu mai puteam suporta acea încordare veșnică, eram peste măsură de istovit.

— Cu capul? mă întrebă el cu un aer de compătimire.

Era de prisos să mă îndemne a mă întoarce la Paris, i-am spus, căci mă hotărâsem să-mi petrec restul zilelor la Anacapri.

— Cum adică? Vrei să trăiești toată viața într-un nenorocit de sătuc, singur între țărani aștia care nu știu nici măcar a

scrie și a citi! Tu, om cultivat, cu cine vei avea relații aici?

— Cu mine însumi, cu câinii mei și poate cu o maimuță.

— Întotdeauna ai spus că nu poți trăi fără muzică. Cine ar să-ți cânte, cine are să-ți facă muzică?

— Păsările din grădină, marea din juru-mi. Asculta! Auzi minunatul glas de mezzo-soprană? Este al grangurului auriu. Nu găsești că viersul lui este cu mult mai frumos decât vocea celebrei noastre compatriote Christine Nilsson ori. Chiar a Adelinei Patti? Ascultă solemnul andante al valurilor, nu-i rmai frumos decât mișcarea lentă a Simfoniei a noua de Beethoven?

Schimbând brusc vorba, prietenul meu mă întrebă ce arhitect aveam și în ce stil voiam să-mi construiesc casa?

N-aveam niciun arhitect, i-am răspuns, și până în prezent încă nu știam în ce stil va fi clădită, că totul se va aranja de la sine, pe măsură ce ridicam locuința.

Îmi aruncă din nou o privire piezișă, neliniștită și-și exprima mulțumirea că cel puțin plecasem de la Paris cu avere, căci desigur era nevoie de foarte mulți bani pentru a construi o vila splendidă ca cea pe care i-o descriesem.

Am deschis sertarul mesei de brad, arătându-i un teanc de bancnote vârate într-un ciorap. I-am spus că asta era tot ce aveam după doisprezece ani de muncă silnică la Paris. Socoteam că trebuie să fie cam vreo cincisprezece mii de franci, poate ceva mai mult, ori ceva mai puțin, probabil că ceva mai puțin.

— Visător fără de leac, ascultă vocea unui prieten, spuse ministrul Suediei. Și, ciocănindu-și fruntea cu degetul, urmă: Nu vezi mai limpede ca foștii tai bolnavi de la Salpetriere se vede că boala-i molipsitoare. Fă o sforțare să privești lucrurile așa cum sunt în realitate și nu în visurile tale. În ritmul cu care ai început, ciorapul tău se va goli într-o lună și până acum nu văd nicio încăpere în care să poți trăi, nu văd decât loggii pe jumătate neisprăvite, terase, capele și pergole. Cu ce-ai să-ți construiești casa?

— Cu mâinile mele.

— Și cu ce-ai să trăiești după ce te vei instala în casă?

— Cu macaroane.

— Ți trebuie cel puțin jumătate de milion ca să-ți clădești San Michele al tău așa cum îl vezi în închipuire. De unde ai să iei banii?

Am rămas cu gura căscată. Nu mă gândisem niciodată la asta, era o latură a problemei cu totul nouă pentru mine.

— Dar atunci, ce naiba să fac? am rostit în sfârșit, cu ochii ținta la prietenul meu.

— Să-ți spun eu ce trebuie să faci, zise acesta cu vocea-i hotărâtă. Oprești imediat lucrările la nebunescul tău San Michele, îți părăsești odaia văruiată și, fiindcă refuzi să te întorci la Paris, te vei duce la Roma ca să-ți reiei activitatea de doctor. Roma este locul cel mai nimerit pentru tine. Vei sta acolo numai în timpul iernii, și în verile lungi vei fi liber să-ți construiești mai departe casa. Ți-a intrat San Michele în cap, dar nu ești un nebun, sau, în orice caz, până acum, majoritatea oamenilor n-au descoperit-o încă. Pe lângă asta, ai noroc și ori de ce te-apuci îți reușește. Mi s-a spus că sunt patruzeci și patru de doctori străini care practică medicina la Roma.

Dacă te hotărăști să te pui serios pe muncă, îi poți învinge pe toți numai cu mâna stângă. Dacă muncești din greu și-mi dai să-ți păstrez eu câștigul, pun pariu pe ce vrei că-n mai puțin de cinci ani vei avea destui bani ca să-ți isprăvești pe San Michele al tău și să-ți trăiești fericit restul vieții în tovărășia cânilor și-a maimuțelor.

După plecarea prietenului meu, am petrecut o noapte îngrozitoare, plimbându-mă încolo și înapoi ca o fiară în cușca prin odăița mea de țară. N-am avut curajul nici măcar să mă urc până la capelă, ca să spun noapte bună sfinxului visurilor mele, ca de obicei, îmi era frică să nu apară iar lângă mine din penumbra amurgului ispititorul în mantie purpurie. Când se ivi soarele, m-am repezit devala la far, aruncându-mă în mare. Pe când mă întorceam înot spre țarm, capul îmi era limpede și rece ca apele golfului.

Peste două săptămâni, eram instalat ca medic în casa lui Keats din Roma.

***22* PIAZZA DI SPAGNA**

Întâia mea bolnavă a fost doamna P., soția binecunoscutului bancher englez din Roma. Căzuse de pe cal la o vânătoare de câni în Campagna, și de mai bine de trei ani zăcea în pat. O trataseră pe rând toți medicii străini din Roma. Cu o lună mai înainte consultase chiar pe Charcot, care-i dăduse numele meu; nu știam că aflase de stabilirea mea la Roma. Cum am examinat-o, am înțeles că profeția ministrului suedez se va împlini. Știam acum că Fortuna era din nou în preajma mea, nevăzută de toți afară de mine. Era într-adevăr un caz fericit pentru începutul activității mele la Roma, bolnava fiind cea mai cunoscută doamnă din colonia străină. Mi-am dat seama că paralizia membrelor era provocată de un șoc, nu de o leziune a coloanei vertebrale și că masajul și încrederea o vor pune pe picioare în câteva luni. I-am spus-o chiar ei, ceea ce nimeni nu îndrăznise să facă până atunci — și m-am ținut de cuvânt.

Începu a-i merge mai bine chiar înainte de a-i aplica tratamentul cu masaj, în mai puțin de trei luni, toată înalta societate romană o văzu cum coboară din trăsură la Villa Borghese și se plimbă pe sub arbori sprijinindu-se într-un baston. S-a vorbit de asta ca despre o izbândă miraculoasă; în realitate, era un caz simplu și ușor de vindecat, cu condiția ca bolnavul să aibă încredere în medic, iar acesta răbdare, îmi deschise ușile tuturor caselor numeroasei colonii engleze din Roma și ale multor case italiene. Anul următor, am devenit medicul ambasadei britanice și aveam mai mulți bolnavi englezi decât toți cei unsprezece medici englezi la un loc — puteți să vă închipuiți singuri cu ce ochi mă priveau. Un vechi prieten al meu de la Ecole des Beaux-Arts, acum pensionar la Villa Medici, mă introduse în colonia franceză. Prietenul meu de-o viață întregă, contele Giuseppe Primoli îmi înălța osanale pretutindeni în societatea romană, iar un vag ecou al succeselor mele din Avenue de Villiers ajută și el ca să se umple de clienți salonul meu de așteptare. Profesorul Weir-Mitchell, cel mai mare specialist de nervi american, cu care mai avusesem relații în zilele șederii mele la Paris, urmă a-mi trimite și acum din prisosul lui milionari hărțuiți ori pe soțiile isterice ale acestora. Ba și exuberantele lor fiice, care-și

investiseră vanitatea în cel dinții prinț italian disponibil, începură să mă cheme în sumbrele lor palate, ca să mă consulte asupra variatelor simptome ale dezamăgirii lor. Restul numerosului grup american îi urmă ca o turmă de oi — și cei doisprezece medici americani împărtășiră soarta colegilor englezi. Sutele de modele ce stăteau pe treptele bisericii Trinita dei Monti, sub ferestrele mele, în costumele lor pitorești din munții ce împrejmuiau Montecassino, erau toate clientele mele.

Toate florăresele din Piazza di Spagna îmi aruncau buchețele de violete în trăsură când treceam prin fața lor, drept recunoștință pentru vreun sirop de tuse ce-l dădusem unuia din nenumărații lor plozi. Ambulatoria[209] meu din Trastevere îmi răspândea faima în cartierele sărace ale Romei. Eram în picioare de dimineață până seara, dormeam ca un rege de seara până dimineața dacă nu eram chemat în timpul nopții, ceea ce se întâmpla destul de des; dar nici nu mă sinchiseam de asta, căci în acele zile nu știam ce-i oboseala. Ca să câștig timp și ca să-mi satisfac pasiunea pentru cai, curând am început a străbate Roma în goana mare într-o elegantă victoria cu roți roșii trasă de-o pereche de minunați cai ungurești, având lângă mine pe credinciosul Tappio, cânele lapon, îmi dau seama acum că era poate cam bătător la ochi și că ar fi putut fi luat drept o reclamă, dacă n-aș fi ajuns să nu mai am nevoie de niciuna. Oricum, îi supăra grozav la ochi pe cei patruzeci și patru de colegi, despre asta nu mai începe nicio îndoială. Unii din ei umblau în niște trăsuri vechi, cu înfățișare jalnică, de pe vremea lui Pio Nono[210], ce-ți făceau impresia că la nevoie puteau ușor fi transformate în cară funebre pentru clienții lor decedați. Alții umblau pe jos la sinistrele lor ocupații, în redingote lungi, cu jobenele trase pa ochi, parcă meditănd profund pe cine să îmbălsămeze data viitoare. Toți se holbau fioros la mine când treceam pe lângă ei, căci toți mă cunoșteau din vedere. Curând fura nevoiți să mă cunoască personal, de voie, de nevoie, deoarece bolnavii lor pe moarte începură să mă cheme la consult. Făceam tot ce-mi sta în putință să urmez cu strictețe eticheta profesiei noastre, asigurându-i pe pacienții lor că erau într-adevăr norocoși de a fi încăput pe mâni atât de bune; dar nu-mi venea întotdeauna ușor. Eram într-adevăr o tristă adunătură, epave de peste mari și țări eșuate la Roma cu

sărăcăciosul nostru bagaj de cunoștințe. Trebuia să trăim undeva, de ce nu la Roma? Nu ne oprea nimic, desigur, câtă vreme nu primejduiam viața bolnavilor noștri.

Nu după multă vreme ajunse aproape cu neputință să moara un străin la Roma fără a li chemat să-l ajut la trecerea pe lumea cealaltă. Ajunsesem pentru străinii muribunzi ceea ce era rillustrissimo Professore Baccelli pentru romanii pe moarte i ultima speranță, vai, atât de rar împlinită! Altă persoană care nu lipsea niciodată în asemenea împrejurări era signor Cornacchia. Antreprenorul de pompe funebre al coloniei străine și administratorul cimitirului protestant de la Porta San Paolo. Părea că n-are nevoie să fie chemat; întotdeauna se ivea exact la timp cu nasu-i mare, coroiat ce parcă adulmeca mirosul morții de departe, asemeni vulturului mâncător de hoituri. Corect îmbrăcat, cu gheroc lung și joben întocmai ca și un medic, se afla întotdeauna pe culoar, așteptându-și rândul să fie chemat. Avea, se vede, o deosebită simpatie pentru mine, căci mă saluta foarte cordial, ridicându-și sus jobenul ori de câte ori mă întâlnea pe stradă, își exprima întotdeauna părerea de rău când plecam primăvara din Roma și mă întâmpina întotdeauna cu mâinile întinse, urându-mi prietenește: Ben tornato, signor dottore^[211], când mă înapoiam toamna. Se iscase o mică neînțelegere între noi la Crăciunul precedent, când îmi trimisese douăsprezece sticle de vin, cu urarea unei fecunde colaborări în sezonul viitor. Se arată adânc jignit că nu puteam primi darul lui, spunându-mi că niciunul din colegii mei nu refuzase vreodată micile-i dovezi de prietenie. Aceeași penibilă neînțelegere răci pentru o vreme și relațiile cordiale dintre mine și cei doi farmaciști străini.

Am fost nespus de surprins, într-o bună zi, de vizita bătrânului doctor Pilkington care avea motive cu totul speciale să mă urască, îmi spuse că el și confrății lui așteptaseră zadarnic să le fac vizită, așa cum cer legile nescrise ale etichetei. Deoarece muntele nu venea la Mahomed, iată că venise Mahomed la munte. Dar n-avea nicio asemănare cu Mahomed în afara bărbii lui albe, lungi, venerabile; părea mai degrabă un profet mincinos decât unul adevărat. Mă înștiința că, în calitatea lui de decan al medicilor străini din Roma, venea pentru a-mi propune să intru membru în noua lor

societate de ajutor reciproc, ce avea ca scop să pună capăt vrajbei care dura de atâta amar de vreme între ei. Toți colegii lui se înscrieseră membri, în afară de banditul acela bătrân de Campbell, cu care niciunul din ei nu vorbea. Problema spinoasă a onorariilor fusese rezolvată spre satisfacția tuturor, printr-un acord comun, fixându-se un minimum de douăzeci de franci, iar onorariul maxim rămânea la chibzuință fiecăruia, după împrejurări. Nicio îmbălsămare de bărbat, femeie ori copil nu se va face pentru mai puțin de cinci mii de franci. Era dezolat, dar trebuia să-mi comunice că societatea primise de curând mai multe plângeri că mă arătam foarte nepăsător la încasarea drepturilor mele, ba că uneori nu luasem niciun onorariu. Chiar ieri, signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, îmi destăinuise aproape cu lacrimi în ochi că îmbălsămasem pe soția pastorului suedez pentru o sută de lire — jignitoare lipsă de loialitate față de toți confrății mei. Era convins că-mi voi da seama de foloasele pe care le voi avea primind să fiu membru al societății lor de ajutor reciproc și va fi încântat să-mi ureze bun venit în mijlocul lor la ședința de a doua zi.

I-am răspuns că-mi părea rău, dar nu vedeam niciun avantaj, nici pentru mine, nici pentru ei, de a intra în societatea lor, dar în orice caz eram dispus să discutăm împreună fixarea onorariului maxim, nu însă a minimumului. Cât despre injecțiile cu sublimat pe care ei le numeau îmbălsămare, costul lor nu depășea cincizeci de franci. Dacă se mai adaogă cincizeci de franci pentru timpul pierdut, suma pe care o luasem pentru îmbălsămarea soției pastorului era corectă, înțelegeam să câștig de pe urma celor vii nu de pe-a morților. Eram medic, nu hienă.

La cuvântul „hienă”, doctorul se sculă de pe scaun, rugându-mă să nu mă ostenesc să-l chem vreodată la consult, căci nu va fi disponibil.

Era o lovitură grea pentru mine și bolnavii mei, i-am răspuns eu, dar vom încerca să ne descurcăm fără el. Regretam că-mi pierdusem cumpătul, ca nu mă putusem stăpâni și i-am mărturisit-o la următoarea noastră întâlnire, de data asta în casa lui din Via Quattro Fontane. Bietul doctor Pilkington suferise un atac ușor chiar în ziua întrevederii noastre și

trimisese după mine ca să-l îngrijesc, îmi povesti că societatea de ajutor reciproc se dizolvase și ajunseseră din nou cu toții la cuțite, așa că se simțea mai în siguranță în mâinile mele decât într-ale lor. Din fericire, starea lui nu era gravă j ba mi se păru că după atac arăta mai vioi decât înainte.

Am încercat să-l încurajez cât am putut, încredințându-l ca n-are de ce se îngrijora și că bănuisem întotdeauna că mai suferise câteva atacuri ușoare. Nu mult după aceea se ridica din pat mai activ ca oricând — și încă se mai bucura de o sănătate înfloritoare la plecarea mea din Roma.

La puțin timp după asta, am făcut cunoștința dușmanului său de moarte, doctorul Campbell, pe care-l numise „bandit bătrân”. Judecând după întâia impresie, părea că nimerise de astă dată un diagnostic just. Nu mai văzusem moșneag cu înfățișare atât de sălbatică: ochi sângeroși, buze brutale, față congestionată de bețiv, acoperită toată de păr ca a unei maimuțe, și o barbă lungă, hirsută. Se spunea că are peste optzeci de ani și bătrânul spițer englez, de mult retras din afaceri, îmi povestise că și-acum treizeci de ani, când venise întâi la Roma, arăta întocmai la fel. Nimeni nu știa de unde vine, umbla zvonul că fusese chirurg în armata sudiștilor în timpul războiului american. Specialitatea lui era chirurgia. De fapt, dintre toți doctorii străini, el era singurul chirurg și nu vorbea cu niciunul din colegii lui. Într-o bună zi, l-am găsit lângă trăsura mea, dezmierdându-l pe Tappio.

— Te invidiez că ai asemenea câne, rosti el brusc, cu vocea-i aspră. Maimuțele îți plac?

I-am spus că-mi sunt foarte dragi.

Eram omul lui, declară el, și mă rugă să vin să-i văd maimuța, care se opărise îngrozitor răsturnând o oală cu apă clocotită.

Ne-am urcat la apartamentul lui din colțul pieței Mignanelli. Mă rugă să aștept o clipă în salon și se întoarse îndată cu maimuța în brațe, un pavian uriaș înfășurat tot în bandaje.

— Mi-e teamă că-i într-o stare foarte gravă, zise bătrânul doctor cu o voce cu totul schimbată, mângâind cu tandrețe obrazul scofâlcit al maimuței. Nu știi ce-am să mă fac dacă se pierde, este singurul meu prieten. L-am crescut de mic cu biberonul, căci biata maică-sa a murit când l-a născut. Ființa mai drăgălașă ca ea nu s-a pomenit, era mare aproape cât o gorilă și ai fi zis că-i om. Pot tăia în bucățele pe semenii mei fără să-mi pese cât negru sub unghie, ba mai degrabă îmi face plăcere, dar n-am de loc curajul să pansez trupușorul lui opărit, îl doare așa de îngrozitor când cerc să-i dezinfectez rănilile, că nu mai pot îndura. Sunt sigur că iubești animalele. Vrei să-l îngrijești dumneata?

Am desfăcut pansamentele pline de sânge și puroi, îți venea să-i plângi de milă; tot trupul îi era o rană spăimântătoare.

— Știe că-i ești prieten, altfel n-ar sta așa de liniștit. Afara de mine nu suferă să-l atingă nimeni. Pricepe tot și-i mai inteligent decât toți medicii străini din Roma la un loc. N-a mâncat nimic de patru zile, urmă doctorul — și ochii lui injectați de sânge aveau o expresie de mare tandrețe. Billy, băiatul meu, nu vrei să faci o plăcere tăticului și să guști din curmala asta? I-am spus că aș prefera să am o banană, căci maimuțelor le place mai mult ca orice.

Va telefona imediat la Londra, declară el, ca să comande un ciorchine întreg de banane, oricât ar costa. Totul era să izbutim a-l menține în putere, am spus eu. I-am turnat pe gât puțin lapte cald, dar îl scuipă imediat.

— Nu mai poate înghiți, gemu stăpânul maimuței. Știu ce-nseamnă asta: se prăpădește!

Improvizarăm cu ajutorul unei canule un fel de tub hrănitor și, spre marea bucurie a bătrânului doctor, de astă dată maimuța reținu laptele.

Billy începu a se întrema cu încetul. Timp de două săptămâni l-am văzut în fiecare zi — și până la urmă i-am îndrăgit pe amândoi, și pe maimuță, și pe stăpân. Curând l-am găsit stând în balansoarul construit special pentru el pe terasa însorită, alături de stăpânul-său, cu o sticlă de whisky pe măsura dintre ei. Bătrânul doctor era un mare adept al teoriei ca whisky-ul înaintea operației dă siguranță mâinii. Socotind după numărul sticlelor goale din ungherul terasei, doctorul trebuia să fi avut o impresionantă clientelă. Vai. Amândoi aveau patima beției și l-am prins pe Billy de câteva ori bând whisky and soda din paharul stăpânului. Doctorul îmi spusese ca whisky-ul era cel mai bun tonic cu puțință pentru maimuțe, că salvase viața scumpei mămici a lui Billy după o pneumonie.

Într-o seară i-am găsit pe terasă, amândoi beți turtă. Billy juca pe masă un fel de dans negru în jurul sticlei de whisky, iar bătrânul doctor, răsturnat în scaun, bătea măsura plesnindu-și palmele și cântând cu glas răgușit:

— Billy, băiatule, Billy, băiaatul tatii, băiaaatele!... Nu mă auziră, nici nu mă văzură venind. Am rămas privind consternat fericita familie. Chipul maimuței bete devenise aproape omenesc, iar al bătrânului bețiv ai fi jurat că-i al unei gorile uriașe. Aerul de familie se vădea limpede.

— Billy, băiatul tatii, Billy, băiaatule, băiaaatele! Era cu puțință? Nu, firește, nu era cu puțință, dar gândul îmi dădu fiori...

Peste câteva luni, l-am găsit iar pe bătrânul doctor stând de vorbă cu Tappio lângă trăsura mea. Nu, slavă domnului Billy era sănătos. De data asta i se îmbolnăvise soția. N-aș vrea să vin ca s-o examinez?

Ne-am urcat iar până la apartamentul lui. Nu știusem până atunci că mai trăia cineva cu el în afară de Billy. În pat zăcea o

fată tânără, aproape un copil. Ținea ochii închiși și se vedea r
clar că-i inconștientă.

— Parcă spuneai că ți-e bolnavă soția? E fata dumitale? Nu,
era a patra soție. Întâia se sinucisese, a doua și a treia muriseră
de pneumonie și era sigur că a patra va avea aceeași soartă.

Prima mea impresie a fost că avea dreptate. Bolnava suferea
de dublă pneumonie, dar se vedea că o enormă matitate în
pleura stângă scăpase atenției lui. I-am făcut două injecții
subcutanate cu camfor și eter, cu seringă murdară a doctorului,
și-am început să-i fricționăm cu putere picioarele, dar cam fără
de folos după toate aparențele.

— Încearcă s-o trezești, vorbește cu ea! i-am spus
doctorului.

Se aplecă peste chipu-i livid și-i zbieră la ureche:

— Sally, scumpo, vino-ți în fire, fă-te bine, că de nu, mă-
nsor iar!

Ea respiră adânc și deschise ochii, cutremurându-se. A doua
zi i-am făcut a puncție în pleură, tinerețea săvârși restul și se
însănătoși încet, parcă fără voia ei. Bănuiala mea că suferea de
o boală cronică a plămânilor se dovedi întemeiată: avea
tuberculoză într-un stadiu avansat. Câteva săptămâni am venit
s-o văd zilnic, îmi era foarte milă de ea. Se vedea că trăiește
într-o continuă teroare din pricina moșneagului — și nu era de
mirare, căci se purta grozav de brutal cu ea; deși poate
neintenționat. Știam de la el ca era originară din Florida. Când
veni toamna, îl sfătuii s-o trimită acasă, cât mai repede cu
putință, căci nu va mai supraviețui încă unei ierni la Roma. Era
de aceeași părere, dar am descoperit îndată că principala
dificultate era ce să facă cu Billy. Până la sfârșit, i-am propus
să-i țin eu maimuța cât va lipsi, în curticica mea de sub scările
de la Trinită dei Monti, unde mai țineam și alte felurite
animale. Trebuia să se întoarcă peste trei luni. Nu s-a mai
întors. N-am mai aflat nici eu, nici alții niciodată ce s-a
întâmplat cu el. Umbla zvonul cum că ar fi fost împușcat în
timpul unei încăierări dintr-o cârciumă, dar nu știu dacă-i
adevărat. Adeseori m-am întrebat cine era omul acela, și dacă
măcar era doctor. O dată l-am văzut amputând un braț cu o

viteză uimitoare; probabil știa ceva despre anatomie, clar habar n-avea să curețe și să dezinfecteze o rană, iar instrumentele lui erau nemaipomenit de primitive. Spițerul englez îmi destăinui se că scria veșnic aceleași rețete, uneori cu greșeli ortografice și cu dozele greșite. Eu cred că nici nu era doctor, ci un fost măcelar ori poate vreun subofițer sanitar de la o ambulanță, care avusese motive serioase să fugă din țara lui.

Billy stătu la mine în Piazza di Spagna până în primăvara, apoi l-am luat la San Michele, unde am avut mult de furcă cu dânsul până la sfârșitul fericitei sale vieți. L-am lecuit de beție — și în unele privințe ajunsese chiar o maimuță respectabilă. Veți auzi încă multe despre el mai încolo.

***23* IAR MEDICI**

Într-o zi apăru în cabinetul meu de consultație o doamnă în mare doliu, cu o scrisoare de recomandatie din partea pastorului englez. Era o femeie destul de în vârstă, foarte corpolentă, înfășurată într-o rochie largă ce flutura pe ea și de o croială cu totul neobișnuită.

După ce se așeză cu mare grijă pe canapea, îmi spuse că era străină la Roma. De când murise reverendul Jonathan, regretatul ei soț, rămăsese singură și neocrotită pe lume. Reverendul Jonathan fusese totul pentru ea: soț, tată, amant, prieten... Am privit cu simpatie fața-i rotundă lipsită de expresie, ochii stupizi — și i-am spus că o compătimeam.

Reverendul Jonathan ar fi...

Din păcate, eram foarte grăbit, i-am atras eu atenția; camera de așteptare era plină de lume. Cu. Ce-i puteam fi de folos? Răspunseră venea să se încredințeze mânilor mele, căci aștepta un copil. Știa că reverendul Jonathan veghea asupra-i din ceruri, ea totuși nu-și putea stăpâni îngrijorarea deoarece era primul ei copil. Auzise vorbindu-se mult despre mine; acum, după ce mă văzuse, era încredințată că va fi tot așa de în siguranță în mâinile mele ca în ale reverendului Jonathan. Avusese întotdeauna o mare slăbiciune pentru, suedezi, fusese chiar logodită odată cu un pastor suedez; iubire fulgerătoare, care totuși nu durase. Era surprinsă de înfățișarea mea atât de

tinerească, aveam exact aceeași vârstă ca pastorul suedez, ba chiar parcă aveam oarecare asemănare cu el. Avea ciudatul simțământ ca ne mai întâlnisem cândva și că ne puteam înțelege fără cuvinte, în timp ce vorbea, îmi arunca niște ocheade; care l-ar fi făcut pe reverendul Jonathan să se simtă foarte stingherit dacă ar fi vegheat asupra-i chiar în clipa aceea. M-am grăbit să-i spun că nu sunt mamoș, dar eram convins că va fi în siguranță în mumie oricărui dintre colegii mei care, după câte știam, erau toți specialiști în această branșă. A profesiei noastre. Ilustrul meu coleg, bunăoară, doctorul Pilkington...

Nu, mă voia numai pe mine, pe nimeni altul. N-am să fiu atât de hain la inimă s-o las singură și neocrotită printre străini, singură cu un prunc fără de tată! De altfel, nici nu mai era vreme de pierdut, copilul putea să vie pe lume dintr-o zi în alta, în orice clipă. M-am sculat repede în picioare, propunându-i să trimit pe cineva după o birjă care s-o ducă numaidecât la Hotel de Russie, unde locuia.

Ce n-ar fi dat reverendul Jonathan să aibă fericirea de a-și vedea copilul — el, care-o iubise pe mamă cu atâta pasiune! Căci se luaseră din dragoste și căsătorie ca a lor nu se mai pomenise; fusese ca o contopire a două vieți arzătoare, a două suflete armonioase! Izbucni într-un torent de lacrimi ce degenera într-o criză de nervi care-i scutura tot trupul în așa hal că te băga în sperieți. Dintr-o dată se făcu palidă, rămase neclintită și-și puse mâinile, cu un gest ocrotitor pe burtă. Teama mea se prefăcu în groază. Giovannina și Rosina erau la Villa Borghese cu câinii, Anna plecase și ea, nu era nicio femeie în casă, camera de așteptare era plină de lume. Am sărit de pe scaun și m-am uitat atent la ea. Am recunoscut pe dată chipul acela, pe care-l știam bine; nu-mi petrecusem zadarnic cincisprezece ani din viață printre femei isterice de toate vârstele și din toate colțurile lumii. I-am spus pe un ton aspru să-și șteargă lacrimile, să-și vie în fire și să asculte ce-i voi spune fără să mă întrerupă. I-am pus câteva întrebări profesionale. Răspunsurile ei în doi peri îmi stârniră curiozitatea în privința reverendului Jonathan și moartea-i prematură. Prematură într-adevăr, deoarece reeșea că decesul multregretatului soț avusese loc la o dată foarte nepotrivită a

anului precedent, din punctul meu de vedere, medical. I-am spus până la urmă cât am putut mai delicat, că nici vorbă nu putea fi să aibă vreun copil. Sări de pe sofa cu fața stacojie de furie și se repezi pe ușă afară strigând cât putea de tare că insultasem memoria reverendului Jonathan!

Peste două zile, întâlnindu-mă cu pastorul englez în Piazza, i-am mulțumit că mă recomandase doamnei Jonathan și mi-am exprimat totodată părerea de rău că n-o putusem lua sub îngrijirea mea. M-a surprins aerul lui rezervat față de mine, L-am întrebat ce se întâmplase cu doamna Jonathan. Îmi răspunse, depărtându-se brusc, că o îngrijea doctorul Jones și că aștepta să nască pruncul din clipă în clipă. Scandalul izbucni în mai puțin de douăzeci și patru de ore.

Toată lumea aflate — toți medicii străini știau și jubilau! Știau și bolnavii lor și cei doi spițeri englezi, știa și brutarul englez din Via Babuino, se știa și la Cook și în toate pensiunile de pe Via Sistina. Numai de asta se vorbea în toate ceainăriile engleze. Curând, toți membrii coloniei engleze din Roma afluă că săvârșisem o greșală colosală și că insultasem memoria Reverendului Jonathan. Toată lumea știa că doctorul Jones nu părăsise Hotel de Russie și că moașa fusese chemată la miezul nopții. A doua zi, colonia engleză din Roma se împărți în două tabere dușmane: se va naște un copil ori nu se va naște? Toți medicii englezi cu bolnavii lor, pastorii și binecredincioșii lor, farmacistul englez din Via Condotti, toți erau încredințați că se va naște. Toți bolnavii mei, farmacistul rival din Piazza Mignanelli, toate florăresele din Piazza di Spagna, toate modelele; de pe treptele de la Tnnitâ dei Monti, de sub ferestrele mele, toți negustorii de roba antică, toți scalpellini[212] de pe Via Margutta negau cu înverșunare că va naște. Brutarul englez sta în cumpănă. Prietenul meu, consulul englez, trebui, deși în silă, să ia atitudine împotriva mea din motive patriotice. Situația lui signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, era deosebit de delicată, cerând o atitudine foarte prudentă. Pe de o parte era credința-i. Neclintită în priceperea mea ca principal colaborator al său, pe de alta, perspectivele afacerilor sale ce se vădeau mult mai strălucite dacă n-aveam dreptate decât dacă aveam, în curând se răspândi zvonul că bătrânul doctor Pilkington fusese chemat

în consult la Hotel de Russie și descoperise că se vor naște doi copii, nu unul. Signor Cornacchia își dădu seama că cea mai bună politică era să aștepte. Dar când se află că pastorul englez fusese vestit să fie pregătit la orice oră din zi și din noapte pentru un botez În articula morțiș, având în vedere durata durerilor, signor Cornacchia nu mai stătu o clipă în cumpăna: trecu cu steagurile desfășurate în tabăra vrăjmașă, lăsându-mă în voia soartei. Din punctul de vedere profesional al lui signor Cornacchia, ca antreprenor de pompe funebre ce se afla, un nou născut era la fel de valoros ca și un om mare. Și de ce nu doi prunci? De ce nu chiar...?

Aliații mei începuseră a da semne vădite de descurajare de când fusese zărită intrând la Hotel de Russie o doică îmbrăcată în pitorescul costum din munții Sabini. Dar când sosi din Anglia. Un cărucior care fu așezat în holul hotelului, situația mea ajunse, aș putea spune, critică. Toate doamnele turiste din hotel aruncau priviri afectuoase căruciorului când treceau prin hol, toți chelnerii puneau pariu la doi pe unu că vor fi gemeni, iar pariurile pe „nu va naște” încetaseră cu totul. Mai multe persoane mă ocoliră la garden-party-ul de la ambasada britanică, unde doctorul Pilkington și doctorul Jones, care se împăcaseră, formau miezul unui grup însuflețit de ascultători, doritori să afle ultimele vești de la Hotel de Russie. Ministrul Suediei mă luă deoparte și-mi spuse cu voce supărată că nu mai voia să aibă a face cu mine, se săturase până în gât de excentricitățile mele, ca să nu întrebuițeze o expresie mai tare.

Săptămâna trecută aflase că apostrofasem pe un respectabil doctor englez numindu-l hienă. Ieri, soția capelanului englez spusese soției lui că insultasem memoria unui pastor scoțian. Dacă aveam de gând să continui tot așa, era mai bine să mă întorc la Anacapri înainte ca întreaga colonie engleză să-mi întoarcă spatele.

După încă o săptămână de așteptare încordată, începură a se ivi semne de reacție. Pariurile dintre chelneri erau la egalitate, cu câteva oferte timide de cinci lire pe „niciun copil”. Când se răspândi vestea că doctorii se certaseră și că doctorul Pilkington se retrăsese cu al doilea nou-născut sub redingota-i lungă, toate pariurile pe gemeni încetară. Cu cât trecea timpul

numărul dezertorilor creștea zilnic. Capelanul englez și credincioșii lui urmau să stea de pază curajoși în jurul căruciorului. Doctorul Jones, moașa și doica dormeau încă la hotel, dar signor Cornacchia, prevenit de mirosu-i ascuțit, părăsise corabia ce se scufunda.

Apoi veni catastrofa, sub înfățișarea unui bătrân scoțian cu chip isteț care păși într-o bună zi în cabinetul meu de consultație și se așeză pe sofa unde stătuse și sora lui. Mă înștiința că avea nenorocul să fie fratele doamnei Jonathan. Sosise seara în ajun de-a dreptul de la Dundee. Nu-și pierduse timpul. Plătise ce se cuvenea doctorului Pilkington, adică o treime din nota de plată, fucuse vânt pe ușă afară doctorului Jones și mă ruga acum să-i dau adresa unui ospiciu de nebuni, ieftin. Iar doctorul, după părerea lui, ar trebui închis într-alt loc.

I-am răspuns că, din nefericire pentru el, cazul surorii lui nu era caz de ospiciu. Dacă nici ea nu era un caz pentru casă de nebuni, spuse el, atunci nu mai știa cine putea fi. Reverendul Jonathan murise de bătrânețe și de ramolism cerebral de mai bine de un an; era puțin probabil ca nebuna de babă să fi găsit undeva vreo nouă ispită. Se făcuse odată de râsul lumii întregi din Dundee, acum repetase aici aceeași manevră, stârnind râsul și batjocura întregii Rome. Era sătul de dânsa și nu voia să mai aibă de loc a face cu ea. Iar eu nici atât, i-am spus. Cincisprezece ani de zile fusesem înconjurat de femei isterice — și doream odihnă. N-avea altă soluție decât s-o ia înapoi la Dundee.

Cât despre doctorul ei, eram sigur că făcuse tot ce putuse. Pe cât știam, era un fost medic militar în India, acum ieșit la pensie, cu puțină experiență în isterie. Nu prea credeam că avusese prilejul să dea peste cazuri de „tumoarea fantomă”, cum o numim noi medicii, cât fusese în armata engleză. La femeile isterice însă, așa ceva se întâlnește foarte des.

Știam că avusese nerușinarea să comande căruciorul de la magazin, pe numele lui? Trebuia să plătească cinci lire, când ar fi putut cumpăra la Dundee unul de ocazie numai cu două lire. Nu l-aș putea ajuta să găsească un cumpărător pentru

cărucior? Nu voia să câștige nimic la el, voia numai să-și vadă banii înapoi.

Dacă o lăsa pe soră-sa la Roma, i-am atras eu atenția, era în stare să-și comande un alt cărucior de la magazin. Păru foarte impresionat de argumentul meu. I-am pus la dispoziție trăsura ca să-și ducă sora la gară. Nu i-am mai revăzut, niciodată.

Până acum profetia ministrului suedez se adeverise; victoria mea fusese ușoară. Curând însă aveam să mă măsoar cu un rival mult mai serios, care abia se stabilise la Roma. Auzisem și înclin să dau crezare acelor vorbe că numai succesul meu rapid îl făcuse să-și lase o clientelă bănoasă în... și să se mute în Capitală. Se bucura de o reputație excelentă între compatrioți, ca medic capabil și om fermecător. Ajunsese în curând o figură marcantă în societatea romană, din care eu dispăream treptat acum după ce aflasem ceea ce voisem să știu! Umbla într-o trăsură tot atât de elegantă ca a mea, primea lume multă în somptuosu-i apartament de pe Corso; ascensiunea lui fu tot atât de rapidă ca și a mea. Îmi făcuse o vizită, căzuserăm de acord că era loc destul în Roma ca să încăpem amândoi și era de o politețe desăvârșită față de mine ori de câte ori ne întâlneam. Se înțelege că avea o clientelă foarte mare, mai cu seamă americani bogați, mulți dintre ei veniți în călduri la Roma, auzisem, ca. Să fie tratați de el. Avea echipa lui proprie de înlârmiere și o clinică particulară la Porta Pia. Crezusem la început că-i medic de femei, dar mai târziu am auzit că era specializat în maladiile inimii. Avea se vede darul neprețuit de a insufla încredere bolnavilor căci am auzit întotdeauna numele lui pomenit numai cu laude și recunoștință. Nu mă mira, deoarece în comparație cu noi toți avea într-adevăr o personalitate remarcabilă: frunte frumoasă, ochi neobișnuiți de pătrunzători și inteligenți, o mare ușurință de exprimare și un fel de a se purta care te câștiga imediat. Pe colegii lui nici riu-i mai băga în seamă, pe mine însă m-a chemat de vreo două ori la consult, mai cu seamă când era vorba de boli nervoase. Părea să posede destul de bine principiile lui Charcot, vizitase și câteva clinici germane. Eram aproape întotdeauna de acord în privința diagnosticului și a tratamentului și-am ajuns repede la concluzia că-și cunoaște meseria cel puțin tot atât de bine ca mine.

Într-o zi am primit un bilețel cu câteva cuvinte mângălite grabnic, în care mă ruga să vin fără întârziere la Hotel Constanzi pentru un consult. Părea mai agitat ca de obicei, în câteva vorbe repezite mă informă că bolnavul era de câteva săptămâni în tratamentul lui, care la început păruse ca-i face foarte bine. Dar în ultimele zile începuse deodată a se simți rău, starea inimii nu era satisfăcătoare și-ar fi vrut să știe părerea mea. Dar înainte de toate mă rugă să nu alarmez pe bolnav și familia lui. Închipuiți-vă surpriza mea, recunoscând în bolnavul lui pe omul iubit și respectat de mine de-atâta vreme, de altfel ca toți care-l cunoscuseră, pe cel ce scrisese *Human Personality and its Survival of Bodily Death*[213].

Avea respirația superficială și foarte anevoioasă, obraji cianotici, vineți și supti, numai minunații lui ochi rămăseseră aceiași. Îmi întinse mâna, exprimându-și bucuria că mă întorsesem în sfârșit; îi fusese foarte dor de mine. Îmi aminti de ultima noastră întâlnire la Londra, când luasem masa împreună la Society for psychical researell[214] și cum stătusem de vorbă toată noaptea despre moarte și viața de apoi. Înainte de a fi avut vreme să răspund, colegul meu îi atrase atenția că n-avea voie să vorbească, asta putându-i provoca un nou atac — și-mi dădu stetoscopul lui. Nu era nevoie de o examinare amănunțită; cât văzusem îmi era de ajuns. Luând pe doctor deoparte, l-am întrebat dacă vestise familia. Spre marea mea uimire, nu părea să-și dea seama de situație, deoarece începu să-mi spună că se gândește să repete injecțiile de stricnina la intervale mai scurte, să încerce a doua zi serul lui și să trimită la Grand Hotel după o sticlă de vin vechi special de Burgundia. I-am declarat că sunt împotriva oricărui fel de stimulent, căci singurul lor efect era să sporească din nou suferința, deja atenuată de natura milostivă. Nu ne mai rămânea altceva de făcut decât să-l scutim, pe cât ne sta în putere, de a suferi prea mult. Pe când discutam într-o cameră profesorul William James, ilustrul filosof, unul din cei mai buni prieteni ai lui. I-am repetat și lui că trebuia numai decât înștiințată familia — era o chestiune de ore.

Cum toți păreau să aibă mai multă încredere în colegul meu decât în mine, am stăruit să mai fie chemat în consult, imediat, încă un medic. Peste două ore sosi profesorul Baccelli, cel mai

de seamă medic din Roma. Examinarea lui fu și mai sumară, verdictul mai scurt.

— Il va mourir aujourd'hui[215], rosti el cu vocea lui joasă.

William James îmi povesti despre pactul solemn pe care-l încheiase cu prietenul lui, că cel ce va muri întâi să dea înștiințare celuilalt în clipa trecerii în necunoscut. Amândoi credeau în posibilitatea unei astfel de comunicări. Atât era de copleșit de durere, încât n-avu curajul să intre în cameră. Căzu pe un Scaun lângă ușa deschisă, cu carnetul pe genunchi, cu condeiul în mână, gata să sene mesajul eu obișnuita-i precizie științifică. După masă apăru respirația Cheyne-Stokes, zguduitorul simptom al morții apropiate. Muribundul ceru să vorbească cu, mine. Ochii lui erau calmi și senini.

— Știu că sunt pe moarte, rosti el, și știu că mă vei ajuta. Când va fi — azi ori mâne?

— Îmi pare bine... sunt pregătit... nu mi-e frică, în sfârșit, voi afla. Spune-i lui William James, spune-i că... Gâfâitul trudnic al pieptului se opri — și urmă o clipă teribilă când viața ramase în suspensie.

— Mă auzi? am întrebat aplecându-mă asupra celui ce murea. Suferi?

— Nu, murmură el, sunt foarte ostenit și foarte fericit. Au fost ultimele lui cuvinte.

Când am plecat, William James ședea tot aplecat pe spate, în jilțul lui, cu minele pe față, cu carnetul deschis pe genunchi. Pagina era alba.

În iarna aceea l-am văzut des pe colegul meu și pe mai mulți dintre bolnavii lui. Îmi vorbea mereu de rezultatele extraordinare ale serului său și ale altui remediu nou împotriva anginei pectorale, pe care-l folosisese în ultima vreme cu un nemaipomenit succes în clinica lui. Fiindcă i-am spus că m-a interesat mult întotdeauna angina pectorală consimți să mă ducă la clinica lui, ca să-mi arate pe câțiva dintre pacienții săi vindecați cu noul medicament. Spre marea mea surpriză, am recunoscut acolo pe o fostă bolnavă de-a mea, o americana bogată, cu toate stigmatetele caracteristice ale isteriei, clasată de

mine ca malade imaginaire[216]. Arăta admirabil, ca întotdeauna.

Stătea în pat de mai bine de o lună, vegheată zi și noapte cu schimbul, de două infirmiere. I sa lua temperatura de patru ori pe zi, i se făceau de mai multe ori pe zi, injecții subcutanate cu medicamente necunoscute, i se fixase până în cele mai mici amănunte o dietă extrem de riguroasă, seara, lua narcotice; de fapt, tot ce dorea ea. N-avea angină pectorală cum n-aveam eu. Noroc că era voinică cât un cal și capabilă să reziste oricărui tratament. Colegul meu îi salvase viața, îmi spuse ea. Îndată mi-a trecut prin minte că majoritatea bolnavilor din clinică trebuie să fi fost cazuri mai mult ori mai puțin asemănătoare și că toți duceau același regim sever de spital fără sa sufere de nimic, decât doar de-un trai de trândăvie, de prea mulți bani și de dorința de a se ști bolnavi și sub îngrijirea unui doctor. Ceea ce vedeam mi se părea la fel de interesant ca angina pectorală, dacă nu chiar mai interesant. Cum proceda?

Ce metodă întrebuița? Pe cât mi-am putut da seama, metoda consta în a pune imediat pe femeile acelea la pat, rostind impresionantul diagnostic al unei maladii severe. Le îngăduia apoi o însănătoșire lentă, eliberându-le treptat de sub dominația sugestiei creierul buimăcit, îmi venea ușor acum să-l clasific pe colegul meu: era cel mai primejdios medic pe care-l întâlнисem vreodată. Să-l categorisesc drept șarlatan sadea, nu mă socoteam încă îndreptățit s-o fac. Îl consideram un doctor priceput, dar asta nu însemna că nu putea fi pe deasupra și șarlatan — amândouă mergeau perfect mână-n mână — și tocmai într-asta consta pericolul. Dar șarlatanul operează singur, ca pungașul câe buzunare; or, omul acela mă poftea la clinica lui ca sa-mi prezinte cu multă mândrie cazurile cele mai grave. Era, de bună seamă, un șarlatan, dar un soi de șarlatan cu totul aparte, care merita să fie studiat mai amănunțit. Cu cât îl vedeam, mă izbea tot mai mult agitația morbidă a întregii lui mașinării mintale, privirea neliniștită, viteza extraordinară cu care vorbea.

Dar felul cum întrebuița digitala, arma noastră cea mai puternică, dar și cea mai primejdioasă, în combaterea bolilor de inimă, a făcut să sune la urechea mea prima notă de alarmă, într-o noapte, am primit o scrisoare de la fiica unei cliente de-a

lui, care mă ruga să vin numai decît, căci infirmiera mă chema urgent. Infirmiera mă luă deoparte și-mi spuse că trimisese după mine fiindu-i teamă că se întâmplă ceva rău; nu-i plăceau de loc cele ce se petreceau acolo. Avea dreptate. Inima fusese ținută prea mult sub acțiunea digitalei, bolnava era în mare pericol să moară din pricina doctoriei. Am smuls seringă din mîna colegului meu tocmai cînd se pregătea să mai facă bolnavei o nouă injecție și, cînd m-am uitat în ochii lui, am citit groaznicul adevăr: nu era șarlatan, ci nebun.

Ce trebuia să fac? Să-l denunț ca șarlatan? N-aș fi făcut decît să sporesc numărul bolnavilor și, probabil, al victimelor. Să-l denunț că-î nebun? Ar fi însemnat să-i stric cu desăvârșire cariera. Ce dovezi puteam aduce? Morții nu pot vorbi, viii nu vor vorbi. Bolnavii, infirmierele, prietenii, toți se vor ridica împotriva mea, căci eu aveam de câștigat mai mult ca oricine din prăbușirea lui. Să nu fac nimic? Să-l las la locul lui — un smintit care să hotărască de viața și moartea atîtor oameni?

După ce am stat multă vreme în cumpănă, m-am hotărât să vorbesc cu ambasadorul țării lui, știind că era în relații foarte prietenești cu el. Ambasadorul nu voi să mă creadă. Cunoștea pe colegul meu de ani de zile și-l considerase întotdeauna un medic priceput și demn de încredere. Urmase și el un tratament care-i priise foarte mult, îi tratase și familia, îl știuse întotdeauna un om nervos și cam excentric; dar, în ce privea limpezimea minții, era tot atît de sănătos ca noi doi. Deodată ambasadorul izbucni, după obiceiul lui, în hohote zgomotoase de rîs. Nu se putea stăpîni, se scuză el, i se părea din cale afară de caraghios. Era sigur că nu-i voi lua în nume de rîu, știind ca nu sunt lipsit de-un oarecare simț al umorului, îmi povesti apoi că în aceeași dimineață colegul meu fusese la el ca să-i ceară o scrisoare de recomandare către ministrul Suediei, cu care trebuia să vorbească într-o chestiune foarte gravă. Socotea că-i de datoria lui să-l previe că trebuie să fie supravegheat, fiind încredințat că nu-s sănătos la minte. I-am atras atenția ministrului că asta era cea mai bună dovadă, fiind exact tactica pe care ar folosi-o un nebun în asemenea împrejurare; nebunii sunt neînchipuit de șireți.

Ajungînd acasă, am găsit o scrisoare de la colegul meu — atît de neciteață, încât mai mult am ghicit că era o invitație

pentru a doua zi la dejun. Observasem de mai înainte schimbarea scrisului său. L-am găsit în cabinetul lui medical, în fața oglinzii, privind țintă cu ochii holbați la ușoara umflătura de la gât a glandei tiroide, pe care eu deja o băgasem de seama. Iuțea extraordinară a pulsului îmi ușura diagnosticul. I-am spus că avea boala lui Basedow. Îmi mărturisii că bănuise și el și mă ruga să-l tratez. I-am spus că era surmenat, că trebuia să renunțe un timp la profesia lui și ca cel mai bun lucru era să se întoarcă acasă pentru o odihnă lungă. Am izbutit să-l țin în pat până sosi fratele lui. Plecă din Roma peste o săptămână, pentru a nu se mai întoarce niciodată. S-a prăpădit în anul următor, mi se pare într-un ospiciu.

***24* GRAND HOTEL**

Când doctorul Pilkington mi se prezentase ca decan al medicilor străini, uzurpase un titlu ce aparținea altui om, cu mult superior nouă, tuturor celorlalți medici străini din Roina. Țin să scriu aici numele lui adevărat întreg, așa cum a rămas înscris în amintirea mea cu litere de aur: bătrânul doctor Erhardt, unul din cei mai buni doctori și unul din sufletele cele mai generoase pe care le-am întâlnit vreodată. Supraviețuitor al dispărutei Rome din vremea lui Pio Nono, reputația lui a rămas neștirbită după mai mult de patruzeci de ani de activitate în Cetatea Eternă. Deși trecut de șaptezeci de ani, era încă om în putere și cu mintea vioaie, zi și noapte pe drum. Întotdeauna gata să ajute, fără deosebire, pe bogați și săraci. Era tipul cel mai desăvârșit pe care l-am întâlnit al doctorului de familie de odinioară, acum aproape dispărut — spre paguba omenirii suferinde. Era cu neputință să nu-l iubești și să nu ai încredere în el. Sunt sigur că n-a avut niciun dușman în lungă-i viață, în afară de profesorul Baccelli. Era german de origine — și dacă în patria lui ar fi fost mulți ca dânsul, în 1914 n-ar fi fost război.

Cum de atâția bolnavi, chiar dintre foștii lui pacienți, se adunau în casa lui Keats ca să-mi ceară mie sfaturi când în aceeași piazza trăia un om ca bătrânul Erhardt, va rămâne veșnic o enigmă pentru mine. Era singurul coleg pe care obișnuiam să-l consult când aveam vreo îndoială și întotdeauna se. Dovedea că a avut dreptate iar eu greșeam nu

prea rar, dar nu mă lăsa niciodată în încurcătură, îmi venea în ajutor ori de, câte ori putea — și asta se întâmpla destul de des. Poate că nu prea era obișnuit cu ultimele formule magice ale profesiei noastre și se ferea de multe dintre noile medicamente brevetate și miraculoase ale tuturor țărilor și teoriilor. Dar mânuia cu o neasemuită măiestrie vechea și mult încercata-i farmacopee, iar ochii lui pătrunzători descopereau răul oriunde ar fi stat j pitit; nu mai rămânea nicio taină în inimă ori plămân, de [îndată ce-și pune stetoscopul la bătrâna-i ureche. Era în totdeauna la curent cu ultimele descoperiri moderne mai importante. Se interesa cu pasiune de bacteriologie și de seroterapie, științe pe vremea aceea aproape noi; știa tot ce făcuse Pasteur, poate chiar mai bine ca mine. A fost întâiul medic care a folosit în Italia serul antidifteric al lui Behring. Descoperirea care salvează astăzi viețile a sute de copii în fiecare an. Era pe vremea aceea încă într-o fază experimentală și nu se întrebuinta ca tratament în mod obișnuit.:

N-am să uit niciodată prima lui experiență cu serul antidifteric. Într-o noapte, târziu, am primit de la un american ce se afla la Grand Hotel o chemare urgentă, însoțită de o scrisoare de recomandare din partea profesorului Weir-Mitchell. În holul hotelului mă întâmpină un omuleț cu o mutră furioasă, care-mi spuse foarte agitat că de-abia sosise de la Paris cu trenul de lux și că, în locul celui. Mai bun apartament pe-care-l reținuse, fuseseră îngrămădiți, el și familia lui, în două camere mici, fără salon și chiar fără baie. Telegrama directorului, prin care-l vestea că hotelul era plin, fusese trimisă prea târziu și nu-l mai găsisse. Tocmai telegrafiasse la Ritz, protestând împotriva unui astfel de tratament. Și, ca să puie vârf la toate, băiețelul lui cel mic se îmbolnăvisse. Avea o răceală cu febră și soția lui îl veghease toată noaptea în tren. Eram atât de bun să merg imediat ca să-l examinez? Doi copilași dormeau în același pat, obraz lângă obraz, aproape gură la gură.

Mama lor mă privi îngrijorată. Băiețelul, îmi spuse ea, nu putuse înghiți laptele și-i era teamă să n-aibă o răceală la gât. Micuțul respira greu, cu gura căscată, cu chipul aproape vină t. Am mutat fetița adormită în patul mamei, pe care am înștiințat-o că băiatul avea difterie și că trebuie să trimit

imediat după o infirmieră, îmi răspunse că dorea să îngrijească ea singură copilul. Mi-am petrecut toată noaptea curățind membranele difterice din gâtul băiatului, care se înăbușea. Spre dimineață am trimis după doctorul Erhardt, să mă ajute la traheotomie, căci băiatul era pe punctul de a se sufoca. Bătăile inimii slăbiseră într-atât, că doctorul nu se încumeta să-i dea cloroform și ezitam amândoi să-l operăm, temându-ne ca nu cumva să moară sub cuțit. Am trimis după tatăl copilului care, auzind cuvântul difterie, se repezi afară din cameră și discuția urmă prin ușa crăpată. Nici nu vru să audă de operație și propuse să cheme toate somitățile medicale din Roma, ca să aibă și avizul lor. T-am răspuns că nu era nevoie și — era și prea târziu. Dacă-l vom opera ori nu, rămânea să hotărâm noi, Erhardt și-cu mine. Am învelit fetița într-o pătură și i-am spus s-o ducă în camera lui. Era gata să dea un milion de dolari, spunea el, ca să-și scape băiatul. I-am replicat că aici n-aveau niciun amestec dolarii și i-am trântit ușa în nas. Mama rămase lângă pat, privindu-ne înspăimântată. Am prevenit-o că ne așteptam să fie nevoie de operație dintr-o clipă în alta — și cum abia într-o oră se putea aduce o infirmieră, va trebui să ne ajute ea. Încuviință din cap fără să rostească un cuvânt și fața i se crispa de sfoțarea pe care-o făcea să-și stăpânească lacrimile; era o femeie curajoasă, o ființă admirabilă. Pe când pusesem un prosop curat pe masă, sub lampă, și pregăteam instrumentele, Erhardt îmi spuse ca. Printr-o stranie coincidență, primise chiar în dimineața aceea, prin legația germană, o mostră a serului celui nou, antidifteric, preparat de Behring, pe care-l ceruse laboratorului din Marburg. Știam că serul fusese încercat cu un remarcabil succes în mai multe clinici germane. N-am putea oare sa-l folosim și noi? Nu mai era timp de stat la discuție, copilul se stingea văzând cu ochii; ne-am gândit amândoi că prea puțină speranță rămăsese să mai scape cu viață.

Cu consimțământul mamei, ne-am hotărât să-i facem injecția cu ser. Reacția a fost teribilă și aproape instantanee. Tot trupul copilului se înnegri, temperatura i se ridică la 41 de grade, căzând apoi brusc sub normal, cu violente frisoane. Din nas și din intestine începu a-i curge sânge; bătăile inimii se făcură foarte neregulate și apărură simptomele unui apropiat colaps, Niciunul din noi nu părăsi în ziua aceea camera,

așteptând din clipă în clipă sfârșitul. Spre uimirea noastră, către seară. Respirația i se făcu mai ușoară, pulsul mai puțin neregulat, iar starea locală a gâtului parcă, se ameliorase. L-am rugat pe bătrânul Erhardt să se ducă acasă pentru câteva ore de somn, dar el îmi răspunse că-l interesa atât de mult cazul încât nu simțea de loc oboseală. La sosirea sorei Philippine, una dintre cele mai bune infirmiere pe care le-am avut, de la Institutul Englez al Surorilor Albastre, zvonul că izbucnise difterie la etajul de sus se răspândi ca un incendiu în tot hotelul, care era supraîncărcat. Directorul îmi trimise vorbă să ducem numaidecât copilul la un spital ori la o clinică. I-am răspuns că nici eu, nici Erhardt nu ne puteam lua răspunderea, deoarece cu siguranță copilul ar muri pe drum — și-apoi, nu cunoșteam niciun loc unde l-am putea duce, instalațiile pentru astfel de cazuri fiind în acele vremuri teribil de primitive. Peste câteva clipe, milionarul din Pittsburg mă înștiința prin ușa întredeschisă că poruncise directorului să evacueze în contul lui tot etajul de sus ar prefera să cumpere hotelul decât sa primejduiască viața copilului transportându-l în altă parte.

Spre seara, ne-am dat seama că se molipsise și mama. A doua zi dimineață, toată aripa etajului de sus era evacuată. Fugiseră până și chelnerii și cameristele. Numai signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, făcea de gardă măsurând agale de la un capăt la altul coridorul pustiu, cu jobenul în mână.

Din când în când, tatăl se ițea prin deschizătura ușii, aproape înnebunit de spaimă. Starea mamei se înrăutățea. Am dus-o în camera de alături, lăsând-o în grija lui Erhardt și a altei surori, iar eu cu sora Philippine am rămas cu băiețelul. Spre amiază avu un colaps și muri de paralizia, inimii. Starea mamei era atât de gravă încât n-am îndrăznit să-i spunem, hotărându-ne să așteptăm până a doua zi. Când l-am vestit pe tata că trupul copilului trebuia depus chiar în seara aceea în capela cimitirului protestant și îngropat în răstimp de douăzeci și patru de ore, se clătină și era cât pe ce să cadă în brațele lui signor Cornacchia, care se apropiase de el cu o respectuoasă plecăciune. Soția n-are să-l ierte niciodată dacă lasă copilul într-o țară străină, spuse el. Trebuia să fie înmormântat în cavoul familiei din Pittsburg.

I-am răspuns că era cu neputință, deoarece legea interzicea să fie transportat trupul în asemenea cazuri. Peste o clipă, milionarul din Pittsburg îmi întindea prin crăpătura ușii un cec de o mie de lire sterline, să-l întrebunțez cum voi socoti eu de cuviință; și era gata să-mi mai scrie un cec cu orice sumă doream, numai să trimit trupul băiatului în America. M-am închis împreună cu signor Gornacchia într-o altă cameră și l-am întrebat cât costa aproximativ o înmormântare clasa întâi și un loc de veci în cimitirul protestant. Vremurile erau grele, îmi răspunse el, de curând prețul sicriilor crescuse, fapt agravat de o neprevăzută scădere a nu-mărului clienților. Era o chestiune de onoare pentru el ca înmormântarea să fie cât se poate de reușită. Cu zece mii de lira se acopereau toate cheltuielile, în afară de bacșișuri. Apoi mai era groparul care, precum știam, avea opt copii — și, firește, costul florilor. Pupilele ovale, ca de pisică, ale lui signor Cornacchia crescuseră deodată când i-am spus că eram împuternicit să-i dau o sumă îndoită dacă izbutea să transporte cadavrul la Neapole și să-l expedieze cu primul vapor în America. Voiam răspunsul în două ore. Știam că era un lucru nelegal și-i dam timp să-și întrebe conștiința. Eu o cercetasem pe-a mea.

— Singur voi îmbălsăma trupul, chiar în noaptea aceea, și voi pune să lipească sicriul de plumb în fața mea. După ce mă voi încredința astfel că înlăturasem orice primejdie de molipsire, voi semna un certificat de deces, în care declaram că pricina morții fusese o pneumonie nemolipsitoare, urmată de o paralizie a inimii, evitând cuvântul difterie. Lui signor Cornacchia îi trebui mai puțin timp decât crezusem eu pentru a-și întreba conștiința. Peste o oră veni să-mi spuie ca primește, cu condiția ca jumătate din sumă să i-o plătesc înainte, fără să-mi dea chitanță. I-am dat banii. Peste o oră, Erhardt și cu mine făceam traheotomie mamei copilului, operație care fără îndoială i-a salvat viața.

Amintirea acelei nopți mă urmărește încă de câte ori intru în micuțul, încântătorul țintirim de la Porta San Paolo. L-am găsit pe Giovanni, groparul, așteptându-mă la poartă cu un felinar chior în mână. Am bănuț îndată, după felul cum mă salută, că băuse un păhărel mai mult decât se cuvenea, ca să capete puteri pentru munca acelei nopți. El trebuia să fie singurul meu

ajutor, căci aveam motive serioase să nu mai doresc prezența altcuiva. Se stârnise furtună, ploua cu găleata și era întuneric beznă. O răbufnire de vânt stinse felinarul și trebui să ne bâjbâim drumul cum puturăm, pe un întuneric de păcură.

Pe la mijlocul cimitirului m-am poticnit de un morman de pământ și am căzut cât eram de lung într-o groapă pe jumătate săpată. Făcuse groapa chiar în după-amiaza aceea, din porunca lui signor Gornacchio, îmi explică Giovanni; din fericire, nu era adâncă: era mormântul unui copil mic.

Îmbălsămarea fu o treabă grea și primejdioasă. Trupul era deja într-un stadiu avansat de descompunere. Lumina era foarte proastă și, spre marea mea spaimă, descoperii că mă tăiasem lai un deget. O bufniță mare striga fără încetare din spatele piramidei lui Gestius — îmi amintesc bine de asta, căci pentru întâia oară mă înfioram la strigătul acela, eu, care-am iubit întotdeauna așa de mult bufnițele.

În zori de zi m-am întors la Grand Hotel. Mama avusese o noapte bună, temperatura scăzuse la normal și Erhardt o socotea scăpată. Nu-i mai puteam ascunde moartea băiatului. Cum nici tatăl, nici Erhardt nu voiau să-i spuie, sarcina căzu în seama mea. Sora avea impresia că mama știa. Pe când veghea lângă pat, îmi povesti ea, bolnava se trezise deodată din somn și, scoțând un țipăt desperat, cercase să sară jos, dar căzuse înapoi leșinată. Crezând că a murit, se repezise să mă cheme, dar tocmai atunci intrasem în cameră să-i spun că băiețelul se prăpădise chiar în clipa aceea. Presupunerea sorii se dovedi justă, înainte de a putea rosti o vorbă, bolnava se uita drept în ochii mei și-mi spuse că știa: fiul ei murise. Erhardt; părea distrus de moartea băiatului, învinuindu-se că recomandase serul. Bătrânul acela admirabil avea un suflet atât de cinstit și de drept, încât vroia să trimită tatălui o scrisoare acuzându-se aproape de moartea băiatului. Dar eu i-am replicat că răspunderea cădea asupra-mi, căci fusesem chemat să tratez cazul și că o asemenea scrisoare putea să-l scoată cu totul din minți pe un tată, și așa aproape nebun de durere. A doua zi am dus-o pe mamă cu trăsura mea la clinica Surorilor Albastre, unde izbutisem să capăt camere și pentru fetiță și soț. Omul acela era atât de îngrozit de difterie, încât îmi dăruie întreaga-i garderobă, două cufere mari pline de haine, ba chiar și

pardesiul lui împreună cu jobenul. Eram încântat, căci hainele de ocazie sunt adesea mai folositoare decât medicamentele. Cu multă greutate l-am putut convinge să-și păstreze ceasul de aur; barometrul lui de buzunar îl mai am și azi. Când plecă din hotel, milionarul din Pittsburg achită fără să clipească o notă de plată atât de gigantică încât mi-a venit amețală. Am supraveghea; eu singur dezinfectarea camerelor și, amintindu-mi de șiretlicul întrebuințat în aventura mea de la Hotel Victoria din Heidelberg, m-am târât o oră în genunchi ca să desfac din cuie covorul de Bruxelles de pe jos. Cum de-a mai încăput atunci în capul meu un gând în folosul Măicuțelor Sărmanilor, nu pricep nici eu. Parcă văd și-acum mutrele funcționarilor hotelului, când am pus să coboare covorul jos la trăsura mea, pentru a-l trimite la localul de dezinfecție municipal de pe Aventin. I-am spus directorului că mi-l dăruise ca amintire milionarul din Pittsburg, după ce-l plătise cu un preț întreit.

În sfârșit, am ajuns acasă, în Piazza di Spagna. Am agățat pe ușa de la intrare o înștiințare în franceză și engleza că doctorul era bolnav și-i rugam pe clienți să se adreseze doctorului Erhardt, Piazza di Spagna, 28. Mi-am făcut o injecție de morfină cu doză triplă și m-am aruncat pe divanul din camera de consultație, cu gâtul umflat și 40° temperatură. Anna se sperie și vru să trimită numaidecât după doctorul Erhardt. Am liniștit-o spunându-i că eram perfect sănătos, n-aveam nevoie decât de un somn de douăzeci și patru de ore — și să nu mă trezească decât în caz că arde casa.

Narcoticul binefăcător începuse a revărsa uitarea și pacea în creierul meu istovit, chiar și spaima ce mă urmărea din pricina tăieturii de la deget dispăruse din gându-mi năuc. Aproape ațipisem. Dintr-odată, clopoțelul de la intrare începu a suna prelung, cu înverșunare. Se auzea în hol o voce stridentă de femeie, a cărei naționalitate era ușor de recunoscut, discutând cu Anna într-o italiană stricată.

— Doctorul e bolnav. Vă rog, duceți-vă alături, la doctorul Erhardt. Nu, voia să vorbească numaidecât cu doctorul Munthe, într-o chestiune foarte urgentă.

— Doctorul e-n pat; vă rog să plecați.

— Nu, trebuia să-l vadă fără întârziere.

— Dă-i cartea mea de vizită.

— Doctorul doarme, vă rog... Parcă puteam să dorm cu țipetele acelea teribile răsunând în hol!

— Ce doriți?

Arma nici n-avu timp s-o oprească locului că ea și ridicase draperia de la camera în care dormeam, apărând ca icoana vie a sănătății, cât un cal de voinică: Mrs. Charles W. Washington Longfellow Perkins Junior.

— Ce doriți? Dorea să știe dacă, luând o cameră la Grand Hotel, nu risca să se molipsească de difterie. I se dăduse o cameră la etajul de sus. Era adevărat ca băiețelul murise la etajul întâi? Nu voia să se expuie.

— Care-i numărul camerei dumneavoastră?

— Trei sute treizeci și cinci.

— Să n-o schimbați cu niciun preț! E cea mai curata din întreg hotelul. Chiar eu am dezinfectat-o. Este camera în care a murit copilul.

M-am prăbușit apoi pe pat, trecând parcă prin el, căci morfina începea din nou să lucreze. Clopoțelul de la intrare sună iar. Din nou am auzit în hol vocea necruțătoare spunându-i Annei că dorea să mă întrebe încă ceva și mai important.

— Doctorul a adormit.

— Arunc-o pe scări, am urlat la Anna care era numai, jumătate cât cealaltă. Nu. Nu voia să plece până nu-i voi da răspunsul.

— Ce mai doriți?

— Mi s-a rupt un dinte și mă tem că trebuie să-l scot. Cum îl cheamă pe cel mai bun dentist din Roma?

— Doamnă Washington Perkins Junior, mă auzi bine? Da, mă auzea perfect.

— Doamnă Perkins Junior, pentru întâia oară în viață îmi pare rău că nu-s dentist; mi-ar fi făcut mare plăcere să-ți scot

toți dinții din gură.

***25* MĂICUȚELE SĂRMANILOR**

Eram bun prieten cu Măicuțele Sărmanilor de la San Pietro În Vincoli, vreo cincizeci de toate și mai mult franțuzoaice, precum și cu mulți dintre cei trei sute de bătrâni, bărbați și femei, ce găsiseră adăpost în vasta clădire. Doctorul italian care se presupunea că îngrijește de toți oamenii aceia n-a arătat niciodată vreo gelozie profesională față de mine, nici chiar atunci când covorul milionarului din Pittsburg luat de la Grand Hotel a fost întins, după convenita dezinfectare, pe lespezile reci ca gheața ale capelei, spre marea îndurare a măicuțelor. Cum izbuteau ele să facă rost de mâncare și îmbrăcăminte pentru toți pensionarii lor, era un mister pentru mine. Căruța cea veche și hodorogită, ce se târa mereu de la un hotel la altul să adune toate resturile de mâncare, era cunoscută pe vremea aceea de toți vizitatorii Romei.

Douăzeci de măicuțe, două câte două, colindau fără odihnă din zori până-n noapte cu coșul cel mare și cutia milelor. Două din ele stăteau de obicei la ora de consultație într-un ungher al holului meu. Mulți dintre pacienții de atunci își mai amintesc fără îndoială de ele. Ca toate călugărițele, erau foarte vesele și pline de haz și le plăcea tare să stea la taifas când aveau prilejul. Erau amândouă tinere și drăguțe — maica superioară îmi spusese de mult în taină că cele bătrâne și urâte nu sunt bune la adunatul milelor. I-am destăinuit la rândul meu că o soră tânără și plăcută la chip are mai multe șanse să fie ascultată de bolnavii mei decât una urâtă, și că o infirmieră ursuză nu-i niciodată o infirmieră bună. Acele călugărițe, care știau atât de puțin despre lumea din afară, știau multe despre firea omenească. Cunoșteau dintr-o aruncătură de ochi pe cel care probabil va pune ceva în cutia milelor și pe cel care nu va pune. Tinerii, îmi spuneau ele, sunt în general mai darnici decât bătrânii, iar copiii, vai, nu dăruiesc mai niciodată, în afară de cazul când le poruncește bona lor engleză. Bărbații dau mai mult ca femeile, cei care umblă pe jos mai mult decât cei care umblă în trăsură. Englezii erau cei mai buni clienți ai lor, apoi urmau rușii. Turiștii francezi erau foarte puțini. Americanii și germanii se despărteau mai greu de banii lor, iar italienii din clasa de sus erau și mai zgârciți. Italienii săraci

erau însă foarte generoși. Prinții și clericii de toate națiile nu prea erau, în general, buni clienți. Cei o sută cincizeci de bătrâni pe care-i aveau în grija lor erau ușor de mânuit, dar cu cele o sută cincizeci de bătrâne, care toată ziua se certau și se pârau, n-o scoteau ușor la capăt, înflăcărare drame pasionale se iscau ades între cele două aripi ale clădirii și bietezele măicuțe se căzneau să stingă jarul ce mocnea sub cenușă, pe cât puteau, cu mărginită lor înțelegere.

Răsfățatul căminului era Monsieur Alphonse, cel mai mărunțel franțuz care s-a pomenit vreodată, ce trăia în cotlonul lui. După niște perdele albastre, în capătul salonului celui mare de șaiszeci de paturi. Niciunul din celelalte paturi n-avea perdele, privilegiu de care se bucura numai Monsieur Alphonse ca cel mai în vârstă din toată instituția. El pretindea că are șaptezeci și cinci de ani, dar măicuțele socoteau că-i trecut de optzeci, iar eu, judecând după starea arterelor, îi dam aproape nouăzeci. Venise acolo, cu mulți ani în urmă, ciucând o vălijoară în mână, cu o redingotă uzată pe el și joben în cap, nimeni nu știa de unde. Își petrecea zilele după perdelele lui, într-o desăvârșită izolare de restul pensionarilor. Apărea numai duminica, îndreptându-se cu pași mărunți către capela, cu jobenul în mână. Ce făcea ziua întreagă îndărătul perdelelor, nimeni nu știa. Maicile îmi povesteau că întotdeauna când îi aduceau castronul cu supă ori ceașca cu cafea — alt privilegiu — îl găseau stând pe pat și cotrobăind în bucceluța cu hârtii din valiza-i veche, ori periindu-și jobenul. Monsieur Alphonse ținea ca musafirii lui să păstreze o strictă etichetă. Cel care venea trebuia să bată întâi în măsuta de lângă pat. Atunci își încuia cu grijă hârtiile la loc în valiză, strigând cu glasul-i pițigăiat: Entrez, Monsieur![\[217\]](#) și te poftea cu im gest de scuza să te așezi lângă el, pe pat. Vizitele mele păreau că-i fac plăcere și curând am devenit foarte buni prieteni. Zadarnic am cercat să aflu câte ceva din trecutul lui. Știam numai că era francez, dar n-aș fi putut spune de era parizian ori nu. Nu știa o boabă italienește și aveam impresia că nu cunoștea Roma de loc. Nu fusese nici măcar la biserica Sfântu-Petru, dar avea de gând să se ducă un de ces quatre matlns[\[218\]](#) îndată ce va avea vreme. Călugărițele spuneau că nu se va duce, că nu ieșea nicăieri, deși, când voia, avea încă destulă putere să umble.

Adevărata pricină pentru care sta acasă joia, ziua de ieșiră în oraș a bărbaților, era starea jalnică a jobenului și a redingotei, distruse de atâta periat, în memorabila zi când cerea jobenul și redingota milionarului din Pittsburg, nou-nouțe și după ultima modă americană, începu cel din urmă capitol al vieții lui Monsieur Alphonse — și poate și cel mai fericit, în joia următoare, toate măicuțele do prin săli se strânseseră jos în ușa de la intrare, venise chiar și maica superioară, ca să-l vadă pe Monsieur Alphonse urcându-se în eleganta mea caleașca și salutâncâu-și solemn admiratoarele cu noul lui joben.

— Est-il chic![\[219\]](#) râdeau ele în timp ce trăsura pornea. On dirait un milord anglais![\[220\]](#) Coborârăm pe Corso, făcând o scurtă apariție pe Pincio înainte de a ne opri în Piazza di Spagna, unde Monsieur Alphonse fusese invitat de mine la dejun.

Aș vrea să-l văd pe cel care ar fi putut rezista ispitei de a nu preface invitația aceea de joi într-una permanentă, pentru toate joile viitoare. Fix la ora unu, în fiecare joi din, acea iarnă, caleașca mea îl lăsa pe Monsieur Alphonse la numărul 26 de Piazza di Spagna. Peste o oră, când începeam consultațiile, era condus de Anna până la trăsura ce-l aștepta pentru obișnuita-i plimbare pe Pincio. Se oprea apoi la cafeneaua Aragno, unde Monsieur Alphonse se instala în colțul rezervat lui și își citea „Figaro” cu o ceașcă de cafea dinainte, având acru un bătrân ambasador. Urma altă jumătate de oră de viață glorioasă în trăsură, la vale pe Corso, căutând atent cu privirea să descopere vreun cunoscut din Piazza di Spagna ca sa-l salute cu jobenul cel nou. După asta dispărea iar îndărătul perdelelor albastre până joia următoare, când începea din zori să-și perie jobenul, după spusa maicilor. Uneori se întâmpâna să-mi pice la masă câte-un prieten, doi, spre nemaipomenita încântare a lui Monsieur Alphonse. Sunt sigur că mulți dintre ei și-l amintesc. Niciunul n-a avut vreodată cea mai mică bănuială de unde venea. Avea într-adevăr o înfățișare foarte îngrijită și cochetă — cu redingota-i lungă, elegantă, cu jobenul cel nou de care până și la masă se despărțea cu părere de rău.

Neștiind nici eu însumi ce era Monsieur Alphonse, am sfârșit prin a-l preface într-un diplomat la pensie. Toți prietenii mei îl numeau Monsieur le Ministre și Anna îi spunea numai

Vostra eccellenza; să-i fi văzut atunci chipul! Noroc că era foarte surd și conversația cu el se mărginea îndeobște la câteva păreri anodine cu privire la papă ori la scirocco. Oricum, trebuia să fii cu urechea atentă și ochii în patru pentru a putea interveni la timp ca să dau garafa deoparte și să-l ajut la o întrebare penibilă ori la un răspuns și mai penibil după ce băuse al doilea pahar de Prăseți. Monsieur Alphonse era un regalist înfocat, gata oricând să răstoarne republica franceză, cu orice preț. Aștepta zilnic vești din surse misterioase, ca să fie rechemat la Paris din clipă în clipă. Până aici n-aveam nicio grijă, auzisem o mulțime de francezi desființând republica.

Dar când începea să vorbească despre chestiuni familiale, trebuia să fiu cu mare grijă ca nu cumva să scape la lumină secretul trecutului său pe care-l ținea cu atâta grijă închis în valiză. Noroc că eram întotdeauna prevenit la timp de cumnatul lui: mon beau-frere le sous-prefet[221]. Exista o înțelegere tacită între mine și prietenii mei ca de îndată ce va pomeni de acel misterios personaj, garafa să fie pusă imediat deoparte și nicio picătură de vin să nu se mai toarne în paharul lui Monsieur Alphonse.

Îmi aduc perfect aminte că Waldo Storey, cunoscutul sculptor american și prieten deosebit de bun al lui Monsieur Alphonse lua masa cu noi în joia aceea. Monsieur Alphonse era foarte bine dispus și neobișnuit de vorbăreț. Nu golise bine întâiul pahar de Prăseți că începu să se sfătuiască cu Waldo cum să înjghebe o armată de foști garibaldieni cu care să năvălească în Franța, să meargă asupra Parisului și să răstoarne republica. La urma urmei, doar nu era decât o chestiune de bani și cinci milioane ar fi de ajuns; un milion era dispus să-l procure el personal, în cazul cel mai prost.

Mi s-a părut cam congestionat la față și eram sigur că prefectul, cumnatul său, nu era departe. I-am făcut lui Waldo semnul convenit să nu-i mai toarne nicio picătură de vin.

— Mon beau-frere le sous-pre... chicoti el. Se opri deodată, când am pus garafa cu vin deoparte și-și aplecă ochii în farfurie, cum făcea de obicei când nu-i plăcea ceva.

— Nu te supăra, am spus eu. Hai să mai bem un pahar în sănătatea dumatăle. Iartă-mă dacă te-am jignit, și jos re-

publica! dacă dorești dumneata.

Spre surpriza mea, nu întinse mâna spre pahar. Rămase neclintit privind țintă în. Farfurie. Murise. Nimeni nu știa mai bine ca mine ce-ar fi însemnat pentru Monsieur Alphonse și pentru mine, dacă aș fi ținut seama de procedura obișnuită și-aș fi chemat poliția, după cum cere legea. Urma examinarea corpului de medicul legist, poate o autopsie, amestecul consulatului francez și-apoi lucrul cel mai important: i se va răpi mortului singura-i avuție, taina trecutului său. Am trimis pe Anna să-i spuie vizitiului să ridice coșul trăsurii, fiindcă Monsieur Alphonse leșinase și îl duceam chiar eu acasă. Peste cinci minute, Monsieur Alphonse ședea alături de mine în trăsură, în colțul lui obișnuit, cu gulerul de la pardesiul milionarului din Pittsburg ridicat până peste urechi, cu jobenul înfundat bine pe sprâncene, după obiceiul lui. Arăta. Ca întotdeauna, numai că părea și mai mărunțel decât în viață, ca toți morții.

— Pe Corso? întrebă vizitiul.

— Da, desigur, pe Corso; este plimbarea favorită a lui Monsieur Alphonse.

La început, maica superioară s-a arătat cam îngrijorată; dar certificatul meu pe care scrisesem „decedat în urma unei crize cardiace”, datat la azil, înlătură orice neplăcere cu poliția. Seara, Monsieur Alphonse fu așezat în raclă și sub bătrânu-i cap i se așeză valiza drept căpătâi, iar cheia ei o avea ca întotdeauna, legată pe o panglică, în jurul gâtului. Măicuțele nu întreabă niciodată nimic, nici despre cei vii, nici despre morți. Le este de ajuns să știe că cei care vin să le ceară adăpost sunt bătrâni și flămânzi. Restul nu-i treaba lor și-a nimănui, ci numai a lui Dumnezeu, Știu foarte bine că mulți dintre pensionarii lor trăiesc și mor la azil sub nume false. Aș fi vrut să-l lase să-și ia cu dânsul în sicriu jobenul lui drag, dar maicile mi-au răspuns că nu se cădea, îmi părea foarte rău, le-am spus, eram sigur că ar fi fost fericit să-l aibă. Într-o noapte am fost trezit de o chemare urgentă de la Măicuțele Sărmanilor, să vin numaidecât. Toate sălile vastei clădiri erau tăcute și întunecate, numai în capela se auzea murmur de rugăciuni. Am fost introdus într-o chilie din partea clădirii

locuită de maici, unde nu fusesem niciodată. Pe pat zăcea întinsă o călugăriță încă tânără, cu chipul alb ca perna pe care-și rezema capul, cu ochii închiși, cu pulsul abia simțit. Era la mere generale des petites soeurs des pauvres [222] care sosise chiar în seara aceea de la Neapole și. Se întorcea la Paris după o călătorie de inspecție în jurul lumii. Viața îi era în mare pericol din pricina unei grave boli de inimă. Am stat la căpătâiul regilor, reginelor și al altor oameni celebri, în ceasuri când viața lor atârna de-un fir de păr, ce-l țineam poate în mâna mea, dar niciodată n-am simțit apăsându-mă mai greu răspunderea meseriei mele ca în acea noapte, când femeia întinsă pe pat a deschis minunații ei ochi și m-a privit:

— Faites ce que vous pouvez, monsieur le docteur, murmurase ea; car quarante mille pauvres dependent de moi. [223]

Măicuțele Sărmanilor trudesesc din zori până-n noapte la munca lor, cea mai folositoare și mai ingrată formă de binefacere pe care-o cunosc. Nu-i nevoie să vii la Roma ca sa le întâlnești; sărăcia și bătrânețea se află pretutindeni pe lume, ca și Măicuțele Sărmanilor, cu coșul lor gol și deșartă cutie a milelor. Puneți-le în coș hainele vechi pe care le aveți, de orice mărime ar fi, căci pentru Măicuțele Sărmanilor asta n-are nicio importanță. Jobenele încep să nu mai fie la modă, n-are a face, dați-le de pomană maicilor, în sălile lor se va găsi întotdeauna un bătrân Monsieur Alphonse ascuns în dosul unor perdele albastre, ce-și perie cu hărnicie jobenul ferfenițat, ultimă rămășiță a unei bogății dispărute, în ziua lui liberă, trimiteți-i eleganta dumneavoastră caleașca să facă o plimbare frumoasă pe Corso. Este mai sănătos pentru ficatul dumneavoastră să faceți o plimbare lungă pe jos, în Campagna, cu cinele. Pofțiți-l în joia următoare la masă; când n-ai poftă de mâncare, nu există leac mai bun decât să privești la un om flămând mâncând pe săturate. Dați-i un pahar de Prăseați pentru a-l ajuta să uite, dar îndepărtați garafa din fața lui când începe a-și aduce aminte.

Puneți și ceva din economii în cutia milelor cu care umblă măicuțele, fie chiar numai un bănuț, căci nu există plasament mai sigur, credeți-mă. Amintiți-vă ce-am scris pe altă pagină a acestei cărți — ceea ce păstrezi pentru tine vei pierde; iar ceea

ce dăruiești, al tău rămâne pe vecie. De altfel, n-aveți niciun drept să păstrați banii numai pentru voi, nu vă aparțin, banul nu-i al nimănui de pe pământ. Toți sunt ai diavolului, care sade zi și noapte la tejghea, îndărătul sacilor lui cu aur, făcând negoț cu sufletele oamenilor. Nu vă străduiți să păstrați cât mai mult moneda murdară pe care v-o pune el în palma, lepădați-va cât mai repede puteți de ea, căci altfel metalul blestemat are să vă ardă curind degetele, are să vă intre în sânge, orbindu-vă, otrăvindu-vă mintea și ucigându-vă inima. Puneți-l în cutia măicuțelor ori azvârliți afurisitul metal în cel dintâi canal, unde-i locul lui! La ce bun să aduni bani! Oricum, tot ți se vor lua curind. Moartea posedă a doua cheie a seifului vostru.

„Zeii vând toate lucrurile la un preț onest”, spune un vechi poet. Ar fi putut adăoga că lucrurile cele mai bune și le vând cel mai ieftin. Tot ceea ce vă folosește cu adevărat se cumpără cu puține parale, numai lucrurile de prisos se vând la prețuri mari. Tot ce-i cu adevărat frumos nici nu se cumpără, vă este oferit în dar de către zeii nemuritori. Ne este îngăduit să contemplăm răsăritul și apusul soarelui, nourii călătorind pe cer, pădurile și câmpiile, minunata mare, fără să ne coste o para. Păsările ne cântă pe gratis și când ne plimbăm putem culege flori sălbatice de pe marginea drumului. Nu plătim bilet de intrare în holul înstelat al nopții. Omul calic doarme mai bine ca cel bogat. Și până la urmă, descoperim că bucatele simple sunt mai gustoase decât toată bucătăria de la Ritz. Mulțumirea și pacea sufletească mai curând înfloresc într-o căsuță de țară decât în mărețele palate ale orașelor. Câțiva prieteni, câteva cărți, într-adevăr doar câteva și un câne, n-ai nevoie de mai mult, cât timp te ai pe tine însuși. Dar să trăiești la țară. Cel dintâi oraș a fost născocit de diavol, de asta a vrut Dumnezeu să distrugă turnul lui Babei.

Văzut-ați vreodată pe diavol? Eu l-am văzut. Sta în picioare, cu brațele rezemate de parapetul unui turn de la Notre-Dame. Avea aripile strânse și-și rezemase capul în palme. Obrajii îi erau scofâlciți, limba îi atârna afară printre buzele-i scârboase. Privea gânditor și grav la Parisul de sub el. Sta acolo neclintit și țeapăn, ca de piatră, de aproape o mie de ani, deslătându-se mereu de priveliștea orașului său preferat, de parcă nu-și mai poate dezlipi privirea de la cele ce vede.. Acesta să fie oare

satana, cel de care mă îngrozeam când eram copil numai auzindu-i rostit numele, formidabilul campion al răului în lupta dintre bine și rău? îl priveam plin de uimire. Aveam impresia că nu arată chiar atât de fioros cum mi-l închipuisem. Văzusem chipuri mai respingătoare, în ochii lui de piatră n-am zărit nicio scânteiere de triumf; părea bătrân și ostenit, ostenit de victoriile-i ușoare, ostenit de iadul lui.

Sărmane, bătrâne Belzebut! Poate că, stând și socotind toate, până la urmă nu-i numai vina ta dacă lucrurile merg prost aici sus, pe pământ. Și-apoi, n-ai dat tu viață lumii noastre, nu ești tu cel care-a slobozit asupra oamenilor suferința și moartea. Te-ai născut cu aripi, nu cu gheare. Dumnezeu te-a făcut diavol, zvârlindu-te apoi în iadul lui, ca să fii paznicul celor pe care-i osândește el. De bună seamă că n-ai sta de o mie de ani pe vârful turnului de la Notre-Dame dacă ți-ar fi plăcut meseria ta. Se-nțelege că nu-i vine ușor să fie demon celui născut cu aripi. Prințe al întunericului, de ce nu stingi focul în împărăția ta din adâncuri și nu vii să locuiești printre noi într-un oraș mare — crede-mă. Viața la țară nu-i făcută pentru tine — să faci pe chiaburul cu venituri frumoase, care n-are altceva de făcut ziulica întreagă decât să mănânce, să bea și să agonisească bani. Ori, dacă ții să-ți sporești capitalul și vrei să-ncerci o altă meserie, de ce nu deschizi un nou infern al jocului de cărți la Monte-Carlo ori un bordel, de ce nu. Te faci cămătarul săracilor ori directorul unei menajerii ambulante, ca să ții niște biete fiare neocrotite, flămânde, după gratii de fier? Ori, dacă dorești o schimbare de aer, de ce nu te duci în Germania, să mai deschizi o fabrică pentru noul tău gaz otrăvitor! Cine altul decât tine a putut îndrepta raidul acela orb asupra Neapolului, lăsând să cadă bomba incendiară pe casa Măicuțelor Sărmanilor, peste cei trei sute de bătrâni și bătrâne!

Dar îmi îngădui, în schimbul sfatului pe care ți l-am dat, să-ți pun o întrebare? De ce scoți așa limba? Nu știu ce semnificație o fi având în iad, dar aici — nu-ți fie cu supărare — în lumea noastră, este considerat un semn de sfidare și dispreț. Să am iertare, Maria-ta, dar către cine scoți așa limba mereu?

Mulți dintre pacienții mei de pe vremea aceea își aduc desigur aminte de Miss Hall, căci cine a văzut-o o dată nu o poate uita ușor. Numai Marea Britanie, Marea Britanie în clipele-i de mare inspirație, în forma ei cea mai desăvârșită, putea fabrica acel prototip de fată bătrână al epocii previctoriene, dreaptă și țepoasă ca un băț, lungă de un metru nouăzeci, arida nutrix^[224] a cel puțin doua generații de scoțieni nenăscuți. De cincisprezece ani, de când o cunoșteam pe Miss Hall, nu băgasem niciodată de seamă cea mai. Mică schimbare în înfățișarea ei; veșnic aceeași față radioasă, încadrată cu zulufi de-un auriu spălăcit, aceeași rochie vesel colorată, același buchet de trandafiri la pălărie. Câți ani de viață pustie își va fi petrecut în Roma Miss Hall, prin pensiuni de-a doua mână, în căutarea aventurii, nu știu. Știu numai că, din ziua în care m-a întâlnit pe mine și pe Tappio în Villa Borghese, își descoperi adevărata misiune a vieții sale, se descoperise pe ea însăși, în sfârșit, își petrecea diminețileperiind și pieptănând câinii în salonul meu de din dos, rece ca gheața, din umbra scărilor de la Trinita dei Monti, întorcându-se la pensiunea ei abia la dejun. La ora trei se avânta afară din casa lui Keats ca să străbată piazza încadrată din amândouă laturile de Rosina și Giovannina, ce-l ajungeau abia până la talie, amândouă cu saboții lor de lemn și basmalele roșii pe cap, înconjurate de droaia mea de câni lătrând veseli că se duc la plimbare în Villa Borghese, priveliște obișnuită pentru întreaga Piazza di Spagna pe atunci. Giovannina și Rosina făceau parte din personalul meu de la San Michele — și n-am avut niciodată fete mai vrednice ca ele: sprintene și îndemnatice, trebăluiau, de dimineață până seara, cântând. Desigur că nimănui, afară de mine, nu i-ar fi trăsnet prin cap să aducă pe acele fete sălbatice din Anacapri la Roma. De altfel, nici nu m-aș fi descurcat cu ele dacă nu s-ar fi ivit la timp Miss Hall, care să le fie ca o mamă, ocrotindu-le cu o grijă de cloșcă bătrână ce-și apără puii. Miss Hall spunea că nu poate pricepe cu niciun chip de ce nu dau voie fetelor să se plimbe singure în Villa Borghese, ea cum umbla de-atâția ani de zile singură prin toată Roma fără ca nimeni s-o fi băgat vreodată în seamă sau să-i fi adresat vreo vorbă? Fidelă tipului său, nu izbutise niciodată să rostească măcar un singur cuvânt ca lumea în italienește, dar fetele o înțelegeau perfect și-o iubeau foarte

mult, deși mă tem că n-o luau mai în serios ca mine. Pe mine mă vedea foarte rar, iar eu pe ea și mai rar, căci mă feream s-o privesc, de câte ori puteam, în rarele ocazii când Miss Hall era poftită să asiste la dejunul meu, se afla întotdeauna pe masă între noi o enormă vază cu flori. Deși îi era strict interzis să se uite la mine, izbutea totuși să-și înalțe capul pe deasupra vasului cu flori și să-mi arunce o căutătură bine țintită cu coada ochiului ei bătrân. Niciodată n-a părut că-și dă seama cu ce egoism feroce și cât de nerecunoscător mă purtam cu ea, după toate câte le făcea pentru mine. Cu toate slabele-i mijloace de comunicare — Miss Hall n-avea nevoie să-mi puie nicio întrebare — nu știu cum de izbutea totuși să descopere mai tot ce se petrecea în casă și ce persoane mă vizitau. Privirea-i vigilentă nu scăpa de sub supraveghere pe niciuna din doamnele cliente — și în timpul consultațiilor sta de strajă în piazza ore întregi ca să le vadă când intră și când ies.

La inaugurarea lui Grand Hotel, Ritz dădu cea din urmă lovitură de grație vieții pline de o simplitate arhaică ce începea să dispară la Roma. Ultima năvălire a barbarilor începuse, Orașul Etern ajunsese la modă. Uriașul hotel era ticsit de lumea elegantă a Parisului și a Londrei, de milionari americani și aventurieri de pe Riviera, Miss Hall îi știa pe toți după nume, îi urmărise ani de-a rândul în paginile mondene din „Morning Post”. Cât privește nobilimea engleză, Miss Hall era o adevărată enciclopedie. Știa pe de rost data nașterii și a majoratului fiilor și moștenitorilor acestora, a logodnei și căsătoriei fetelor, a toaletelor pe care le purtaseră la prezentarea de la curte, a balurilor și a seratelor unde apăruseră, a călătoriilor făcute în străinătate. Multe dintre acele elegante persoane ajungeau până la urmă, de voie, de nevoie, pacienții mei, spre nespusa încântare a lui Miss Hall. Unii, care nu erau în stare să stea singuri nicio clipă, mă invitau la dejun ori la cină, alții veneau în Piazza di Spagna să vadă camera unde murise Keats. Uneori opreau trăsura în Villa Borghese să-mi mângâie câinii și s-o complimenteze pe Miss Hall cât de bine îi îngrijea. Din întunecimea anonimatului nostru, pe nesimțite, eu și Miss Hall ne făcurăm apariția mină în mână în cele mai înalte sfere ale societății, în iarna aceea am făcut multe vizite, căci mai aveam încă multe de aflat de la acei trândavi fără de griji. Talentul lor de a nu face nimic, de a

fi mereu bine dispuși, de a dormi bine, mă uimea. Miss Hall ținea acum un jurnal special cu evenimentele mondene ale vieții mele, la zi. Stralucind. De mândrie în rochia ei cea mai bună, umbla să depuie peste tot cărțile mele de vizită. Steaua noastră se ridica din ce în ce mai strălucitoare, tot mai sus, mai sus mergea drumul nostru, nimic nu ne mai putea opri. Într-o zi, pe când Miss Hall se plimba cu câinii în Villa Borghese, o doamnă cu un pudel negru în poală îi făcu semn să vie până la trăsura ei. Dezmiardând cânele lapon, îi spuse că ea dăruise doctorului pe Tappio când era un cățeluș mic. Miss Hall simți că i se moaie genunchii: se afla dinaintea, alteței-sale regale prințesei moștenitoare a Suediei! Un domn elegant ce sta alături de alteța-sa îi întinse mâna cu un zâmbet, fermecător și-i spuse textual:

— Hallo, Miss Hall, doctorul mi-a vorbit mult de dumneata.

Era chiar alteța-sa regala prințul Max de Baden în carne și oase, soțul nepoatei mult iubitei sale regine. Alexandra! Din ziua aceea memorabilă, Miss Hall părăsi clica elegantă de la Grand Hotel, închinându-și tot timpul liber capetelor încoronate.

Se aflau la Roma în iarna aceea cel puțin vreo șase. Sta cu orele în fața hotelurilor unde locuiau, cu speranța de a-i vedea sosind ori plecând, îi privea cu capul aplecat când treceau în caleașca pe Pincio ori în Villa Borghese; îi urmărea ca un detectiv prin biserici și muzee. Duminica, la biserica anglicană din Via Babuino, se așeza cât putea mai aproape de banca ambasadorilor, cu un ochi în cartea de rugăciuni, cu celălalt pe vreo alteță regală, ascuțindu-și urechea-i bătrână spre a prinde sunetul deosebit al vocii regale în corul obștesc și rugându-se pentru toată familia regală și rudele ei din toate țările, cu ardoarea primilor creștini.

Îndată Miss Hall începu să ție alt jurnal, consacrat cu totul relațiilor noastre cu regalitatea. Lunea trecută avusese cinstea să ducă o scrisoare a doctorului către alteța-sa regală marea ducesă de Weimar, la Hotel Quirinale. Răspunsul, pe care i-l înmânase portarul, era împodobit cu coroana marelui ducat de Saxa-Weimar. Doctorul avusese amabilitatea să-i dăruiască plicul — prețios suvenir. Miercuri i se încredințase o scrisoare

pentru alteța-sa regală Infanta Eulalia a Spaniei, la Grand Hotel, dar fără niciun răspuns — păcat! într-o după-amiază, pe când era cu câinii la Villa Borghese, Miss Hall zărise o doamnă înaltă, în negru, ce se plimba cu pași repezi încolo și înapoi, pe o alee laterală. O recunoscuse numaidecât că era doamna pe care o văzuse în grădina de la San Michele, stând nemișcată lângă sfînx și privind în largul mării cu ochii ei frumoși, triști. Când trecu pe dinaintea lui Miss Hall, spuse ceva doamnei ce-o întovărășea și întinse mîna să mîngâie pe Gialla, cățeaua mea borzoi, închipuiți-vă consternarea ei când se pomeni, cu un detectiv lângă ea, care-i spuse să plece repede cu câinii de-acolo — era maiestatea-sa împărăteasa Austriei și sora ei, contesa Treni! Cum putuse fi atât de crud doctorul, să nu-i: spuie nimic astă-vară? Numai din întâmplare aflase mai târziu că, la o săptămână după vizita doamnei la San Michele, doctorul primise o scrisoare de la ambasada austriacă din Roma, cu oferta de a cumpăra San Michele și că persoana care voia să-l cumpere era chiar împărăteasa Austriei. Din fericire, doctorul refuzase propunerea, într-adevăr, ar fi fost mare păcat să vîndă un asemenea loc ca San Michele, unde aveai prilejuri unice de a vedea capete încoronate! Nu pîndise ea săptămîni de-a rîndul, vara trecută, pe o nepoată a preaiubitei regine Victoria care picta sub pergola? Nu petrecuse acolo o lună întreaga un văr de-al țarului? N-avusese ea cîntea să stea după ușa bucătăriei ca s-o poată zări pe împărăteasa Eugenia prima oară cînd vizitase San Michele și trecuse atât de aproape, numai la un pas de dînsa? N-auzise ea, cu urechile ei, pe maiestatea-sa imperială spunînd doctorului că nu văzuse niciodată o asemănare mai izbitoare ca între marele Napoleon și capul lui August pe care-l dezgropase doctorul în grădină? Și n-auzise, cîtiva ani mai târziu, vocea poruncitoare a Kaizerului ce dădea singur suitei lui explicații privitoare la feluritele antichități și opere de artă, pe cînd treceau întovărășiți de doctor, care abia deschidea gura? Chiar lângă chiparoșii după care sta ascunsă Miss Hall, maiestatea-sa imperială arătase cu mina spre un tors de femeie pe jumătate acoperit de iederă, atrăgînd atenția suitei că ceea ce vedeau acolo merita un loc de onoare în muzeul din Berlin și, după părerea lui, ar putea fi o capodoperă necunoscută de-a lui Fidias. Înmărmurită de groază, Miss Hall îl auzise pe

doctor spunând că era singura bucată fără valoare de la San Michele. Îi fusese dăruită cu sila de un bolnav bineintenționat, care-o cumpărase din Neapole. Era un Canova din cele mai neizbutite. Spre marea părere de rău a lui Miss Hall, alaiul plecase aproape imediat ca să se îmbarce la Marina spre Neapole, pe avizoul „Sleipner”.

În legătură cu împărăteasa Austriei, trebuie să vă spun că Miss Hall era cavaler al ordinului imperial austriac Sfântul Ștefan. Această înaltă distincție îi fusese acordată de către mine într-o zi când probabil îmi voi fi simțit conștiința neobișnuit de încărcată, drept răsplată pentru serviciile și devotamentul ei față de câni și de mine. De ce fusesem distins cu decorația aceea, n-am putut pricepe niciodată. Miss Hall o primise din mâinile mele, cu capul plecat și ochii în lacrimi. O va lua cu dânsa în mormânt, spusese ea. Am asigurat-o că n-aveam nimic de obiectat, știam doar că oricum tot se va duce în rai. Dar că o va lua cu ea la legația engleză nu prevăzusem. Izbutisem să obțin de la blajinul lord Dufferin o invitație pentru Miss Hall la recepția dată de legație în onoarea zilei. Onomastice a reginei, căci toată colonia engleză fusese invitată afară de biata Miss Hall. Copleșită de bucuria așteptării, se făcuse nevăzută câteva zile muncind din răspuțeri la toaleta ei. Închipuți-vă consternarea mea când, prezentând-o ambasadorului, l-am văzut pe acesta punându-și monoculul și ațintind mut de uimire sternul lui Miss Hall. Noroc că lordul Dufferin nu era degeaba irlandez. Singura-i reacție fu să mă tragă deoparte râzând în hohote și să-mi ceară făgăduiala că o voi țină pe Miss Hall departe de colegul lui austriac. Pe când ne întorceam acasă cu trăsura, îmi mărturisi că trăise cea mai glorioasă zi din viața ei. Lord Dufferin fusese cât se poate de amabil cu ea, toata lumea îi zâmbise și-și dăduse seama că toaleta ei avusese mare succes.

Da. Foarte bine. Râdeți cât vă place de Miss Hall! Dar aș vrea să știu ce se vor face capetele încoronate când nu va mai fi o Miss Hall care să-și însemne zi de zi faptele lor, să-i privească cu genunchii tremurind și capul plecat când îi întâlnește plimbându-se pe Pincio ori în Villa Borghese, să se roage pentru ei în biserica anglicană de pe Via Babuină? Ce se va întâmpla cu stelele și panglicile lor când omenirea va

depăși vârsta când faci mare caz. De jucării? Sa i se dea toate lui Miss Hall și să isprăvim cu ele! Numai Victoria Cross va rămâne veșnic, căci ne descoperim cu toții în fața curajului ce înfruntă moartea. Știți de ce-i atât de rară Crucea Victoria în armata engleză? Pentru că vitejia în forma ci cea mai înaltă — le courage de la nult[225] — cum spunea Napoleon, primește rareori Crucea Victoria și pentru că vitejia fără noroc își dă tot sângele nerăsplătită.

După Crucea Victoria, cea mai râvnită decorație engleză este Ordinul Jareticri. Ziua când se va desființa acest ordin va fi nefastă pentru Anglia.

— „Îmi place Ordinul Jaretierei”, zicea lordul Melbourne, „pentru că n-are nimic a face cu afurisitul de merit.” Prietenul meu, ministrul Suediei la Roma, mi-a arătat acum câteva zile copia unei scrisori, pe care o trimisesem cu aproape douăzeci de ani în urmă. Originalul îl expediase ministerului de externe al Suediei pentru a fi citit cu atenție și a se medita asupra-i. Era un răspuns întârziat la repetate adrese oficiala trimise de legația suedeza, prin care mi se atrăgea atenția că ar trebui să am măcar atâta bună-cuviință să confirm cu mulțumiri primirea medaliei Messina ce mi-o acordase guvernul italian pentru niște fapte pe care se pare că le-aș fi săvârșit în timpul cutremurului. Iată cuprinsul scrisorii mele:

„Excelență,

Principiul după care m-am condus până acum în materie de decorații a fost să nu primesc o distincție decât în cazul când n-am făcut absolut nimic ca s-o merit. O privire în Monitorul Oficial vă poate arăta remarcabilele rezultate pe care le-am obținut, datorită riguroasei respectări a principiului meu, de mulți ani de zile. Noua metodă propusă de Excelența-Voastră, anume, să primesc o recunoaștere oficială a neînsemnatelor servicii pe care am încercat poate să le aduc, mi se pare o acțiune cutezătoare, de o valoare practică dubioasă. N-ar face decât să-mi încurce principiile filosofice și ar putea mânia pe zeii nemuritori. M-am strecurat neobservat din holera mahalalelor Neapolului, înțeleg să mă strecur la fel de nevăzut și din ruinele Messinei. N-am nevoie de o medalie comemorativă ca să-mi amintesc cele văzute.”

Cu toate astea, trebuie să recunosc că scrisoarea mea nu-i decât o glumă. Ministrul Suediei n-a înapoiat guvernului italian medalia mea de la Messina, trebuie s-o am pe undeva, în vreun saltar — și totuși, conștiința mi-a rămas curată și principiile mele filosofice nu cu mult mai încurcate ca înainte. De fapt, eu exista niciun motiv să nu primesc medalia, căci ceea ce făcusem la Messina era foarte puțin față de ceea ce văzusem săvârșind sute de oameni obscuri și nerăsplătiți „cu pericolul vieții lor. Eu nu fusesem în pericol decât să mor de foame ori din prostia mea. E adevărat că am readus la viață cu ajutorul respirației artificiale destui oameni aproape sufocați, dar câți alți medici, infirmiere și grăniceri n-au făcut același lucru fără a fi răsplătiți? îmi amintesc că am scos din rămășițele unei bucătării pe o bătrână, dar mai știu că am părăsit-o în stradă cu picioarele rupte, strigând ajutor, într-adevăr că n-aveam ce face; până la sosirea primului vapor sanitar nu se puteau găsi nicăieri nici pansamente, nici medicamente. A mai fost apoi pruncul gol pe care l-am găsit noaptea târziu într-o curte și pe care l-am luat în pivnița ce-mi servea de locuință, unde a dormit liniștit, vârat sub haina mea, sugându-mi din când în când prin somn degetul cel mare. Dimineața l-am dus călugărițelor de la Santa Teresa, în ceea ce mai rămăsese din capela lor, unde deja se aflau peste o duzină de prunci întinși pe jos care țipau de foame, căci o săptămână încheiată nu s-a găsit un strop de lapte în Messina. Mă minunam mereu câți copii nevătămați erau scoși de sub ruine ori găsiți pe străzi; îți venea să crezi că atotputernicul Dumnezeu fusese mai milos cu ei decât cu oamenii mari. Cum și apeductul se prăbușise, apă nu era decât în câteva fântâni împutite, infectate de miile de cadavre ce putrezeau prin tot orașul. Nu se găsea niciun fir de pâne, carne, macaroane, legume ori pește, căci cele mai multe bărci pescărești se înecaseră sau se sfărâmaseră de talazul mării care măturase plaja, luând cu el peste o mie de oameni ce se îngrămădiseră acolo, crezându-se mai în siguranță. Sute dintre ei fuseseră aruncați din nou pe nisip, unde stăteau de zile întregi putrezind la soare. Cel mai mare rechin pe care l-am văzut în viața mea — strâmtoarea Messina mișună de rechini — fu de asemeni azvârlit pe țarm, încă viu. Pândeam cu ochi hulpavi cum îl tăiau oamenii în bucăți, nădăjduind să pot înhața și eu vreo

bucătică. Știam mai de demult, din auzite, că-i foarte bună carnea de rechin, în pânțelele lui găsiră un picior întreg de femeie, cu ciorap de lână roșie și gheată solidă, care parcă ar fi fost amputat de bisturiul unui chirurg. Se prea poate ca în acele zile să mai fi gustat și alții, în afara rechinilor, carne omenească — dar mai bine să nu mai vorbim de asta. Bineînțeles că miile de câni și pisici fără adăpost, care se strecurau în timpul nopții printre ruine, nu se hrăneau cu altceva până ce la rândul lor erau prinși și devorați de cei rămași în viață, dacă aveau norocul să dea peste ei. Și eu am prăjit o pisică la mașina mea de spirt. Noroc că erau destule portocale, lămâi și mandarine de furat prin grădini, iar vin cât îți poftea inima.

Jaful miilor de pivnițe și prăvălii de vinuri începuse chiar din prima zi, și aproape toți erau seara mai mult ori mai puțin beți — bineînțeles că și eu — și era o adevărată binecuvântare, căci îți potolea senzația de leșin a foamei, și-apoi puțini oameni ar fi îndrăznit să adoarmă în stare de trezie. Cutremurele se repetau aproape în fiecare noapte, urmate de huruitul caselor ce se dărâmau și de răcnetele îngrozite ce răsunau iar de fiecare dată, pe străzi. De fapt, am dormit bine la Messina deși nu era; de loc plăcut să-ți schimbi mereu locuința. Pivnițele erau; se-nțelege, locul cel mai sigur de dormit, dacă izbuteai să-ți înfrângi spaima gândului obsedant că ai putea rămâne prins ca: un șobolan sub un zid dărâmat. Era mai bine de dormit sub un pom, într-un crâng de portocali; numai că, după două zile de ploaje torențială, nopțile deveniseră prea reci pentru un om al cărui echipament încăpea în ranița din spinare. Am încercat să mă consolez cum am putut de pierderea dragii mele pelerini i scoțiene, închipuindu-mi că probabil acoperea acum zdrențe; mai jalnice decât ale mele, dar pe care nu le-aș fi schimbat cu altele mai bune chiar de-aș fi putut. Numai un om cu mult; curaj se putea simți bine într-un costum decent, printre toți —, oamenii aceia care scăpaseră numai cu cămașa de noapte în spate, înnebuniți de groază, de foame și frig. De altfel, nu și le-ar fi putut păstra multă vreme. Nu-i de mirare că înaintea sosirii trupelor și a declarării stării de asediu se întâmplaseră ades jafuri împotriva viilor și morților, atacuri și chiar asasinate. Nu cunosc nicio țară în care să nu se fi petrecut aceleași fapte după asemenea

catastrofă nemaipomenită. Pentru a înrăutăți și mai mult situația, ironia soartei făcuse ca din opt sute de carabinieri ai școlii militare să scape cu viață numai paisprezece, pe când întâiul cutremur deschisese temnițele eliberând din închisoarea Capucinilor peste patru sute de ucigași de profesie și tâlhari. E de la sine înțeles că acești candidați la spânzurătoare, după ce jefuiră prăvăliile de haine, armurierii de revolvere, prinseră a-și face de cap dând iama în rămășițele bogatului oraș. Sparseră până și casa de fier a băncii din Neapole, omorând doi paznici de noapte. Așa de mare era totuși groaza ce pusese stăpânire pe toți, că mulți dintre acei bandiți, cu toate prilejurile unice care li se ofereau, preferau să se predea pentru a fi închiși în cala vreunui vapor din port, decât să rămâie în orașul acela blestemat. Cât despre mine, n-am fost brutalizat de nimeni; dimpotrivă, toți s-au arătat de o bunătate mișcătoare, ajutându-mă așa cum se ajutau și între ei. (Bine puneam mâna pe haine ori hrană le împărțea cu dragă inimă cu cei care n-aveau. Un hoț de magazine, necunoscut, îmi dăruie un elegant capot de damă vătuit, ce-a fost unul din cadourile cele mai binevenite pe care le-am primit vreodată, într-o seară, trecând prin preajma ruinelor unui palazzo, am observat un bărbat bine îmbrăcat ce arunca bucăți de pâine și un braț de morcovi într-un grajd subteran, unde rămăseseră închiși sub dărâmături doi cai și un măgăruș. Puteam zări, printr-o crăpătură îngustă a zidului, pe biete animale sortite pieirii. Bărbatul acela îmi spusese că venea acolo de două ori pe zi, cu toate resturile de mâncare pe care le putea găsi. Priveliștea acelor sărmane dobitoace murind de foame și sete îi făcea atât de rău, că i-ar fi împușcat dacă ar fi avut curajul, dar nu fusese în stare niciodată să tragă măcar într-o prepeliță[226].

Uimit, am privit chipu-i frumos, inteligent și-atât de simpatic, întrebându-l dacă era sicilian. Nu, nu era sicilian, îmi răspunse, dar trăise mulți ani în Sicilia. Începuse a ploua cu violență, așa că am plecat împreună. Mă întrebă unde locuiam și când i-am spus că n-aveam un domiciliu stabil se uită la hainele mele ude și-mi propuse să mă adăpostească la el în noaptea aceea. Locuia împreună cu doi prieteni, în apropiere. Am înaintat bâjbâindu-ne drumul printre blocuri enorme de zidărie prăbușită și mormane de mobilă de toate soiurile, sfărâmată, coborâram apoi un rând de trepte și intrarăm într-o

bucătărie spațioasă, la subsol, slab luminată de o lampă cu gaz așezată sub icoana în culori a unei madone. Pe podea erau întinse trei saltele și signor Amedeo mă pofti să dorm în culcușul lui, căci el, împreună cu cei doi prieteni, aveau să lipsească toată noaptea; se duceau să caute niște lucruri sub ruinele locuinței lor. Mi-au oferit o cină excelentă; de când venisem în Messina era a doua oară când mâncam cumsecade, întâia oară fusese cu câțeva zile mai înainte, când nimerisem pe neașteptate în grădina consulatului american peste un vesel ospăț prezidat de vechiul meu prieten, Winthrop Chanier, care sosise chiar în dimineața aceea cu iachtul său încărcat cu provizii pentru orașul înfometat. Am dormit neîntors toată noaptea pe salteaua lui signor Amedeo, deșteptându-mă a doua zi dimineața când gazda mea cu cei doi prieteni se întoarseră cu bine din primejdioasa lor expediție nocturnă; într-adevăr primejdioasă, deoarece știam că trupele aveau poruncă să împuște pe loc pe oricine ar fi încercat să puie mâna și să ia ceva, chiar de sub ruinele casei lui. Aruncară bucelele sub masă, aruncându-se apoi și ei pe saltele — și dormeau tun când am plecat. Deși mort de oboseală, amabilul meu amfitrion nu uita să-mi spuie că eram oricând binevenit și că puteam sta la el cât voi dori. Bineînțeles că atâta așteptam. A doua seară am mâncat iar cu signor Amedeo. Prietenii lui se și întinseseră pe saltele și dormeau buștean, căci trebuiau să iasă din nou tustrei, după miezul nopții, la munca lor. N-am pomenit om mai bun ca gazda mea. Când află că n-aveam parale, se oferă imediat să-mi împrumute cinci sute de lire. Trebuie să mărturisesc cu părere de rău că-i mai datorez și-n ziua de azi banii. Nu m-am putut opri să nu-mi arăt uimirea că împrumuta așa, bani, unui străin despre care nu știa nimic, îmi răspunse zâmbind că n-aș sta alături de el dacă n-ar avea încredere în mine.

A doua zi după-amiază târziu, pe când mă târam printre ruinele hotelului Trinacria căutând cadavrul consulului suedez, îmi răsări dintr-odată în față un soldat cu țeva armii îndreptată spre mine. Am fost arestat și dus la cel mai apropiat post. Ofițerul de serviciu, după ce învinse prima dificultate: de a se lămuri unde se află obscura mea țară, îmi cercetă permisul semnat de prefect și-mi dădu drumul, căci singurul meu corpus delicii era un registru consular suedez, pe jumătate ars. Totuși,

am plecat de la post cu un simțământ neplăcut, căci observasem o expresie de nedumerire în ochii ofițerului când îmi spusese că nu eram în stare să-i dau adresa exactă; nu știam nici măcar numele străzii pe care locuia generoasa mea gazdă, între timp, se întunecase de tot și am luat-o la fugă, deoarece mi se părea că aud în urma mea pași ca și cum eram urmărit de cineva. Am ajuns însă la adăpostul meu de noapte fără să mi se mai întâmple nimic. Signor Amedeo și prietenii lui dormeau de mult, întinși pe saltele. Flămând ca de obicei, m-am așezat să mănânc ce-mi pusese pe masă generosul meu amfitrion. Voiam să rămân treaz până la plecarea lor și să-i fac lui signor Amedeo propunerea de a merge cu el în noaptea aceea spre a-l ajuta să-și caute bunurile. Tocmai îmi spuneam că era puținul pe care-l puteam face drept mulțumire pentru bunătatea lui, când deodată am auzit un fluerat strident și tropăieli de pași. Cineva cobora scările, într-o clipă, cei trei adormiți pe saltele fură în picioare. Răsună o împușcătură și un carabinier se prăbuși, rostogolindu-se pe trepte în jos, până la picioarele mele. Pe când mă aplecam repede ca să văd dacă-i mort, am zărit limpede pe signor Amedeo îndreptând revolverul asupra-mi. În aceeași clipă camera se umplu de soldați, mai auzii o împușcătură și, după o luptă desperată, cei trei oameni fură biruiți. Când gazda trecu pe dinaintea mea, legat cobză de mâni și de picioare cu o frânghie groasă, își înălță capul aruncându-mi o căutătură sălbatică atât de plină de reproș și ură că-mi îngheță sângele în vine. Peste o jumătate de oră, mă aflam din nou la post unde am rămas închis toată noaptea. Dimineața, același ofițer îmi luă interogatoriul — și numai inteligenței și bunătății lui îi datorez, de bună seamă, viața, îmi spuse că cei trei erau niște pușcăriași osândiți pe viață, care scăpaseră din închisoarea Capușinilor, toți trei pericolosissimi[227]. Amedeo era un vestit bandit care terorizase ani de zile ținutul Sirgenti având un record de opt omoruri la activul său. Tot el, cu banda lui, jefuiseră banca din Neapole, ucigând pe paznic cu o noapte înainte, pe când eu dormeam liniștit pe salteaua lui! Cei trei oameni fuseseră împușcați în zori. Ceruseră un preot, își mărturisiseră păcatele și muriseră fără frică. Ofițerul ținea să mă felicite pentru rolul important pe care-l jucasem la prinderea lor. L-am privit drept în ochi și i-am răspuns că nu mă simțeam de loc mândru de

isprava mea. Îmi dădusem de mult seama că nu mi se potrivea de fel rolul de acuzator și mai puțin încă cel de călău. Nu era treaba mea, ci poate a lui, ori poate nici a lui. Numai Dumnezeu știa cum să lovească atunci când voia el să lovească, știa cum să ia o viață la fel cum știa s-o și dăruiască.

Din păcate, aventura mea ajunsese la urechile unor reporteri care dădeau târcoale prin apropierea zonei militare. Din motive bine întemeiate, niciun ziarist n-avea voie în acele zile să intre în oraș pentru a căuta vești senzaționale, care erau cu; atât mai prețioase cu cât păreau mai neverosimile. Cu siguranța că întâmplarea aceea avea să pară destul de năstrușnică celor care nu fuseseră în Messina în prima săptămână după cutremur. Numai o fericită stâlcire a numelui meu m-a scăpat de a deveni celebru. Dar când am fost informat, de cei care știau cât de lungă-i mâna Mafiei, că asta nu mă ferea de a fi ucis dacă mai rămâneam în Messina, m-am îmbarcat a doua zi împreună cu niște grăniceri, traversând pe un vânt strâmtoarea, către Reggio.

Și Reggio, unde la prima zguduire se prăpădiseră douăzeci de mii de oameni pe loc, era o priveliște de nedescris și de neuitat. Dar și mai spăimântătoare era starea orașelelor de pe coastă, risipite printre crângurile de portocali: Scilla, Canitello, Villa San Giovanni, Gallico, Archi. San Gregorio, odinioară poate cea mai frumoasă regiune a Italiei, acum un vast cimitir cu peste treizeci de mii de morți și câteva mii de răniți ce-au zăcut două nopți printre ruine sub o ploaie torențială urmată cle-un tramontana[228] rece ca gheața, fără un ajutor de nicăieri. Mii de oameni, aproape goi, alergau ca niște smintiți pe străzi strigând, cerând ele. Mâncare. Cutremurul părea să fi atins culmea violenței puțin niai spre miază-zi. La Pellaro, de pildă, uncie din cinci mii ele locuitori numai câteva sute scăpaseră cu viață, n-am fost în stare să recunosc nici măcar unde fuseseră străzile. Biserica, în care se îngrămădiseră oamenii înspăimântați, se prăbușise la al doilea cutremur, îngropându-i pe toți.

Curtea bisericii era plină de sicrie sfărâmate, azvârlite pur și simplu afară din pământ; mai văzusem aceeași priveliște macabră în cimitirul din Messina. Pe movila de ruine a bisericii ședeau vreo douăsprezece femei, trcmurând de frig în

zdrănțele lor. Nu plâneau, nu vorbeau, stăteau neclintite cu capetele aplecate și ochii pe jumătate închiși. Când și când, vreuna din ele înălța capul ațintind cu ochi goi pe un preot bătrân și Jerpelit care gesticula cu violență, ceva mai încolo, într-un grup de bărbați. Din când în când, își ridica pumnii încleștați spre Messina, ce se. Zarea de cealaltă parte a mării, blestemând-o groaznic, numind-o Messina cetatea diavolului, Sodoma și Goniora laolaltă, pricina tuturor nenorocirilor. Nu prezisese el mereu că orașul păcătoșilor va sfârși cu...? O scrie de gesturi zgâlțâite și ondulate executate cu amândouă mâinile prin aer nu mai lăsau nicio urmă de îndoială asupra naturii profeției., Castigo di Dio! Castigo di Dio! [229]

I-am dat femeii de lângă mine, care ținea un prunc în poală, o pâne uscată din ranița mea. Ea o înhață fără să scoată o vorbă și scoase repede din buzunar o portocală, întinzându-mi-o. Mușcă din pâne o bucată pe care o vârî în gura femeii din spatele ei, ce-avea în curând să devie mamă, iar restul îl înfulecă cu lăcomie ca un animal înfometat, îmi povesti apoi cu glas scăzut, monoton, că scăpase fără să știe cum, cu copilul la sân, când se prăbușise casa la prima staccata [230], că muncise până a doua zi cercând să scoată de sub ruine pe ceilalți doi copii și pe tatăl lor. Până în ziuă le auzise mereu gemetele, apoi venise altă staccata și totul tăcuse. Avea o tăietură urâtă de-a curmezișul frunții, dar creatura ei — dulce și mișcător cuvânt pe care-l dau pruncilor mamele din partea locului — scăpase teafăr, grazie a Di [231]. Pe când vorbea, își puse la sân copilul, o minune de băiețel, gol, voinic ca un micuț Hercule, care nu se sinchisea de loc de cele întâmplate. Alături, într-un coș, dormea alt sugaci sub câteva smocuri de paie putrede, îl culesese de pe uliță, nimeni nu știa al cui era. Când m-am ridicat să plec, pruncul fără de mamă începu a scânci. Femeia îl scoase repede din coș și-l puse la celălalt sân. Priveam pe acea țărancă simplă din Calabria, cu brațe vânjoase și piept îmbelșugat, la cei doi prunci splendizi sugând voinicește la sânii ei și deodată mi-am amintit cum o chema. Era Demeter din Magna Graecia, unde se născuse. Magna Mater a romanilor. Era Natura Mamă și din sânu-i generos curgea ca și înainte fluviul neistovit al Vieții peste mormintele celor o sută de mii de morți. O, Moarte unde ți-e săgeata înveninată? O, mormânt, unde ți-e victoria? Dar să ne

întorcem la Miss Hall: ocupată cu atâtea alteți regale, îi venea tot mai greu să privegheze venirea și plecarea clientelor mele. Speranța pe care-o nutrisem, ca voi scăpa da nevropate părăsind Parisul, nu se împlinise; salonul meu de așteptare din Piazza di Spagna era plin de acele cliente. Unele erau vechi și temute cunoștințe din Avenue de Villiers, altele îmi erau trimise pe cap, în număr tot mai mare, de diferiți neurologi experți, în legitimă apărare. Numai duzinele de femei nedisciplinate și dezechilibrate de toate vârstele pe care mi le trimitea în mod obișnuit profesorul Weir-Mitchell ar fi fost de ajuns să puie la grea încercare răbdarea și mintea oricărui bărbat. Profesorul Krafft-Ebing din Viena, cunoscutul autor al cărții *Psychopatia Sextis*, îmi trimitea de asemeni bolnavi de amândouă genurile, ori fără de gen, mai mult ori mai puțin greu de tratat, mai cu seamă femei. Spre marea mea surpriză și satisfacție, îngrijisem în ultima vreme o mulțime de bolnavi cu felurite tulburări nervoase pe care știam din sursă sigură că mi-i trimitea maestrul de la Salpetriere, deși niciodată n-adeucea vreun cuvânt de recomandare în scris. Mulți dintre acei pacienți erau cazuri greu de definit, de extremă limită, mai mult ori mai puțin răspunzători de faptele lor. Unii erau pur și simplu nebuni camuflați, în stare de orice. Cu nebunii e ușor să fii răbdător; mărturisesc că am o slăbiciune ascunsă pentru ei. Cu puțină blândețe, izbuteam de cele mai multe ori să mă înțeleg cu dânșii. Cu femeile isterice însă nu-i ușor de loc să-ți păstrezi cumpătul — și în ce privește purtarea prietenoasă, trebuie să fii foarte prevăzător, căci e tocmai ceea ce doresc ele în primul rând! îndeobște, nu poți face mare lucru pentru asemenea bolnave, cel puțin în afara spitalului. Le poți amorți centrii nervoși cu sedative, dar nu le poți vindeca. Rămân ceea ce sunt, un derutant complex de tulburări mintale și fizice, o pacoste pentru familii și pentru ele însăși, un blestem pe capul medicului. Tratamentul hipnotic, atât de eficace în multe tulburări mintale până acum, incurabile, este contraindicat de obicei în tratamentul femeilor isterice de orice vârstă,. Căci isteria n-are limită de vârstă. Ar trebui limitat, în orice caz, la sugestia à l'état de veille[232] a lui Charcot. Pe de alta parte, este și de prisos căci, oricum, bietele neajutorate sunt și așa cât se poate de dornice să se lase dominate de doctorul lor, să depindă chiar prea mult de el, să-și închipuie că-i singurul om

care le poate înțelege și pe care-l adoră ca pe-un idol. Apoi, mai devreme ori mai târziu, vine faza „fotografiilor” și n-ai ce să faci, il faut passer par là[233], cum spunea Charcot cu surâsu-i amar. Am o veche aversiune pentru fotografii, nu m-am mai fotografiat de plăcere de la vârstă de șaisprezece ani; o singură dată, în mod excepțional, mi-am scos niște instantanee absolut necesare pentru pașaport, când lucram la Crucea Roșie, în timpul războiului. Nici măcar la fotografiile prietenilor n-am ținut vreodată, căci oricând vreau le pot reproduce trăsăturile pe retina ochilor mei, fără retușuri și cu mai mare precizie decât cel mai iscusit fotograf. Pentru cine studiază psihologia, fotografia obișnuită a chipului omenesc are puțină valoare. Dar pe bătrâna Anna o interesau extraordinar fotografiile. Din ziua memorabilă când cea mai umilă florăreasă din Piazza di Spagna se ridicase la rangul de portăreasă a casei lui Keats, Anna devenise o pasionată colecționară de fotografii. Adeseori, după ce-o muștram cu prea multă asprime pentru vreuna din numeroasele-i pozne, obișnuiam să-i trimit porumbelul păcii cu o fotografie în cioc, în micu-i bordei de sub treptele de la Trinita dei Monti. Și când, mai târziu, istovit de insomnii am plecat pentru totdeauna din casa lui Keats, Anna puse mâna pe un sertar de la masa mea de scris, plin cu fotografii de tot felul și de toate mărimile. Ca să fiu drept, trebuie să recunosc că eram bucuros să scap de ele. Anna este nevinovată, eu singur port întreaga vină. Făcând o scurtă vizită la Paris și Londra, în primăvara următoare am fost izbit de rezerva, ca să nu spun de răceala cu care m-au primit mai mulți dintre vechii mei pacienți și familiile lor. Când m-am întors din călătorie, trecând prin Roma în drum spre Capri, am făcut un scurt popas, atât cât să iau masa la legația suedeză. Ministrul mi s-a părut cam îmbufnat și chiar pe încântătoarea mea gazdă am găsit-o neobișnuit de tăcută. Când m-am sculat să plec la gară pentru a prinde trenul de noapte spre Neapole, vechiul meu prieten îmi spuse că venise vremea să mă retrag definitiv la San Michele și să-mi petrec restul vieții acolo, între câinii și maimuțele mele. Nu mai eram potrivit pentru altfel de societate, bătușem propriul meu record cu ultima ispravă, când plecasem din casa lui Keats. Și cu glas plin de mânie, începu a-mi povesti cum, în ajunul Crăciunului, trecând prin Piazza di Spagna care

întotdeauna în ziua aceea e înțesată de turiști, dăduse peste Anna în pragul casei lui Keats, instalată dinaintea unei mese pline de fotografii, strigând trecătorilor cu voce ascutită:

— *Veneto vedere questa bellissima signorina con capelli ricchi, uhmo prezzo due lire!*

— *Guardate la signora americana, guardate che eoliana di perle, guardate che orecchini con brillanti, ve la do per due cinquanta, una vera combimazione!*

— *Non vi fata scappare questa nobile marchesa, tutta In polliccia!*

— *Guardate questa duchessa, tutta scollata, În veste di ballo e con la corona În testa, quattro lire, un vero regala!*

— *Ecco la signora Bocea Aperta, prezzo ridotto una lire e mezzo!*

— *Ecco la signora Mezza Pazza, rideva sempre, ultimo prezzo una lira!*

— *Ecco la signora Capa Rossa cbe puzzava sempre di liquore, una lira mezzo.*

— *Ecco la signorina dell'Albergo di Europa che era impazzita per il signor dottore, due lire e mezzo!*

— *Vedete la signora francese che por tava via U porta sigarette sollo il mantello, povera signora, non era colpa sita, non aveva la testa apposto, prezzo ristretto una lire.*

— *Ecco la signora russa che voleva ammazzare la civetta, due lire, mă anche un soldo di meno.*

— *Ecco la baronessa Mezzo Uomo Mezza Donna, matnma mia, non și capisca niente, il signor dottore diceva che era nata cosi, due lire venti cinque, una vera occasione!*

— *Ecco la contesina bionda che il signor dottore voleva tanto bene, guardate come carma, non meno di tre lire!*

— *Ecco la...[234].*

Și-n mijlocul tuturor doamnelor trona fotografia lui în uniformă de gală, cu decorații și tricorn, având scris într-un colț „Lui A. M. Din partea vechiului său prieten, C. B.” Amil

striga că-i gata s-o dea la prețul scăzut de o lira, specialitatea ei fiind fotografiile de doamne. Legația primise teancuri de scrisori de la foștii mei bolnavi, de la părinții, soții și adoratorii lor, ce protestau cu indignare împotriva acestui scandal. Un franțuz furios care, aflându-se în călătorie de nunta la Roma descoperise o fotografie mare a soției sale expusă pentru vânzare în vitrina unui bărbier de pe Via Croce, ceruse adresa mea, având intenția să mă provoace la duel cu pistolul, la graniță. Ministrul trăgea nădejde că franțuzul era bun țintaș; de altfel, totdeauna îmi prezisese el că n-am să mor de moarte bună.

Bătrâna Anna mai vinde și azi flori în Piazza di Spagna. Ați face bine să-i cumpărați un buchet de violete, dacă nu cumva preferați să-i dăruiți fotografia dumneavoastră. Vremurile-s grele, bătrâna Anna are cataractă la amândoi ochii. Până acum nu știu să existe vreun mijloc prin care să poți scăpa de asemenea clientele; orice sfat în această privință îl voi primi cu bucurie. A scrie rudelor să vie să le ia, este de prisos. Toate sunt de mult sătule și nu se vor da îndărăt de la niciun sacrificiu ca să ți le lase pe cap. Îmi amintesc bine de omulețul cu înfățișare jalnică, care a intrat în cabinetul meu într-o bună zi, după ora de consultație. Căzu pe un scaun, întinzându-mi cartea de vizită. M-am cutremurat de ură numai la citirea aceluia nume; domnul Charles W. Washington Long-fellow Perkins Junior. Se scuză că nu răspunsese celor două scrisori și telegramei mele, preferase să vie chiar el pentru a face un ultim apel la mine. I-am repetat rugămintea mea din scrisori, explicându-i că nu era just să lase asupra-mi toată povara doamnei Perkins Junior, că ajunsese la capătul puterilor, îmi răspunse că și el ajunsese la capătul puterilor. Era un om de afaceri și voia să trateze chestiunea negustorește i era dispus să-și jertfească jumătate din venitul lui anual, plătit înainte. I-am răspuns că problema n-avea nicio legătură cu banii, că eu aveam nevoie de liniște. Știa că de mai bine de trei luni ea făcea bombardarea cu scrisori în cantitate medie de trei pe zi și că seara trebuia să scot telefonul din priză? Știa ca-și cumpăraseră cei mai iuți cai din Roma și mă urmărea pretutindeni prin oraș, că trebuise să renunț la plimbările mele, seara, pe Pincio? Știa că închiriasse un etaj întreg în clădirea din colț, de peste drum, în

Via Condotti, pândind printr-o lunetă puternică pe toți cei care intrau și ieșeau din casa mea?

Da, era o lunetă excelentă. Și doctorul Jenkins din Saint Louis fusese nevoit să se mute din pricina aceleiași lunete. Probabil nu știe că fusesem chemat în trei rânduri la Grand Hotel pentru a-i goli stomahul de-o doză mare de laudanum? Cu doctorul Lippincott soția lui întrebuițase întotdeauna veronalul, mă informă el, sfătuindu-mă să aștept pâna dimineața data viitoare când va mai trimite după mine, știind-o cât era de prevăzătoare cu dozele. Curgea cumva vreun râu prin oraș?

Da, îi spunem Tibrul. Acum o lună se aruncase de pe Ponta Sant'Angelo. Fusese salvată de un polițist care se aruncase în apă după ea și-o scosese.

Nu era nevoie, zise el. Nevastă-sa era o înotătoare excelentă; la Newport se ținuse la suprafața apei mai bine de o jumătate de oră. Se mira că mai locuia încă la Grand Hotel. De obicei nu sta nicăieri mai mult de-o săptămână. N-avea încotro, căci trecuse prin toate hotelurile din Roma, i-am răspuns. Directorul îmi scrisese de curând că n-o mai putea ține. Toată ziua se certa cu chelnerii și cameristele și toată noaptea își muta mobilele dintr-o parte într-alta a salo nului.

N-ar putea cumva să-i suprima alocația? Singura ei scăpare ar fi să-și câștige existența muncind din greu. Soția lui avea un venit personal de zece mii de dolari anual și încă zece mii de la primul bărbat, ce izbutise să scape destul de ieftin.

N-o putea închide undeva în America? încercase, dar zadarnic; specialiștii găsiseră că nu era destul de nebună. Tare-ar fi vrut să știe ce mai așteptau de la ea? N-aș putea s-o închid undeva într-un azil din Italia? Mă temeam că nu.

Ne-am uitat unul la altul cu simpatie crescândă. Mă încredința că, după statisticile doctorului Jenkins, bolnava nu ramânea niciodată amorezată de același doctor mai mult de o lună, media fiind cam de paisprezece zile. Curând va trece și vremea mea, fără îndoială. N-aș vrea, măcar de mila Lui, să rezist până-n primăvară?

Dar, vai, statistica doctorului Jenkins se dovedi greșită, doamna Perkins Junior rămase cel mai neîndurat călău al meu tot timpul cât am mai stat în Roma. Vara năvăli la Capri, cercă să se înece în Grotta Albastră, se cațără pe zidul grădinii de la San Michele, încât de exasperare era cât pe ce s-o arunc în prăpastie. Ba chiar cred că aș fi aruncat-o dacă soțul ei nu m-ar fi prevenit înainte de plecare că o cădere de la trei sute de metri înălțime era un fleac pentru dânsa.

Aveam motive întemeiate să-l cred, căci abia cu vreo două luni mai înainte o țicnită de fată, o nemțoaică, sărise de pe celebrul zid al lui Pincio, alegându-se doar cu o gleznă ruptă. După ce dăduse gata pe toți doctorii nemți din Roma, îi căzusem eu pradă. Era un caz deosebit de sâcâitor, căci Frăulein Frida avea o nemaipomenită ușurință să fabrice versuri, randamentul ei zilnic atingând cam zece pagini, toate avându-ma pe mine drept țintă. Am îndurat o iarnă întreagă. Când s-a desprimăvărat — cazurile de felul acesta se agravează totdeauna primăvara — i-am spus mamei ei, o aiurită, că de nu se întorcea cu domnișoara Frida de unde veniseră, nu mă voi da îndărăt de la nimic ca s-o închid într-un azil. Se hotărâră să plece în Germania a doua zi dimineața. Peste noapte am fost trezit de sosirea pompierilor în Piazza di Spagna; etajul întâi al Hotelului Europa de alături, era în flăcări. Domnișoara Frida, în cămașă de noapte, își petrecu restul nopții în salonul meu scriind versuri într-o stare de mare exaltare. Izbutise să-și atingă scopul: trebuia să mai rămână o săptămână întreagă în Roma pentru ancheta poliției și stabilirea pagubelor, deoarece focul pornise din salonul lor. Domnișoara Frida muiase un prosop în petrol și-l azvârlise în pian, dându-i apoi foc.

Într-o zi, pe când ieșeam de-acasă, am fost oprit la ușă de o tânără americană cu o înfățișare înfloritoare, o întruchipare a sănătății; de data asta, slavă Domnului, nu putea fi vorba de nervi! I-am spus că după înfățișarea ei se cunoștea că poate amâna vizita până a doua zi. Eram foarte grăbit. Și ea era la fel de grăbită, îmi răspunse, căci venise la Roma numai ca să-l vadă pe papă și pe doctorul Munthe, care o putuse împiedica pe mătușa Saaly să facă boroboațe timp de un an întreg, lucru pe care nu izbutiseră să-l săvârșească niciunul din ceilalți

doctori. I-am oferit o foarte frumoasă reproducere în culori a „Primăverii” de Botticelli dacă o lua pe mătușă-sa cu ea înapoi în America, dar îmi răspunse că nici prin gând nu-i trecea, chiar de i-aș dăruia originalul. Cu mătușă nu era de glumit, te puteai aștepta la orice de la ea. Nu știi dacă societatea Keats, care a cumpărat casa, a pus uși noi la camera în care a murit Keats și unde aș fi putut să mor și eu dacă mi-ar fi sunat ceasul. Dacă ușa cea veche e tot la locul ei, se poate vedea o găurică de glonte în colțul din stânga, cam la înălțimea capului meu, umplută cu ghips și vopsită chiar de mine.

Una din vizitatoarele obișnuite ale cabinetului meu de consultație, o doamnă cu înfățișare sfioasă, de altfel foarte manierată, într-o zi, zâmbind grațios, înfipsese în piciorul englezului așezat lângă ea pe sofa un ac lung de pălărie. Trupa mai cuprindea și două cleptomane, care aveau obiceiul să ascundă sub mantile orice le cădea sub mină, spre marea consternare a slujnicilor mele. Câteva dintre paciente nici nu puteau fi primite în salonul de așteptare, ci erau duse în bibliotecă ori în salonul de din dos, sub supravegherea vigilenta a Annei, care era de o răbdare îngerească cu ele, cu mult mai răbdătoare ca mine. Din economie de timp, unele dintre ele erau introduse în sufragerie ca să-mi istorisească păsurile lor în vreme ce eu mâncam. Sufrageria da spre o curticică de sub scările de la Trinita dei Monti, prefăcută de mine într-un fel de infirmerie-sanatoriu pentru feluritele mele animale. Printre ele se afla o bufniță mică și drăgălașă, coborâtore directă din bufnița Minervei. O găsisem în Campagna cu o aripă frântă, aproape moarta de foame. După ce i se vindecase aripa, o dusesem în două rânduri în locul unde-o găsisem și de două ori venise în zbor după trăsura mea ca să mi se așeze pe umăr; nu voia cu niciun chip să se despartă de mine. De-atunci, micuța bufniță sta pe stinghia din colțul sufrageriei privindu-mă drăgăstos cu ochii ei de aur. Renunțase până și la somn ziua, ca să nu mă piardă din ochi. Când mângâiam trupușoru-i mic și moale, închidea pe jumătate ochii de plăcere și-mi ciugulea ușurel buzele cu ciocu-i scurt, ascuțit, sărutându-mă în felul bufnițelor, între bolnavele primite în sufragerie era și o tânără rusoaica, foarte iritabilă, care-mi da mult de furcă, închipuiți-vă, fata deveni atât de geloasă pe bufniță, o aținea c-o privire atât de

sălbatică, încât a trebuit să-i dau poruncă severă Annei să nu le lasă piciodată singure împreună în cameră, într-o zi, când m-am [întors la dejun, Anna îmi povesti. Că puțin mai devreme venise doamna rusoaică și ca adusesse un șoarece mort învelit într-o hârtie. Îl prinsese în camera ei, spusese ea, și era sigură că bufnița are să-l mănânce cu plăcere. Dar bufnița știa mai bine; după ce retezase capul șoarecelui, cum fac bufnițele, nu voise să-l mai mănânce. Am dus șoarecele la farmacistul englez — avea în el destul arsenic pentru a ucide o pisică.

Ca să fac plăcere Giovanninei și Rosinei, l-am poftit pe bătrânul lor tată să petreacă Pastile cu noi la Roma. Eram prieten bun, de mulți ani, cu moș Pacciale. În tinerețe fusese pescuitor de mărgean, ca mai toți bărbații din Capri în acele vremuri. După felurite necazuri, ajunsese groparul oficial al Anacapriului, slujbă proastă într-un loc unde nu moare nimeni cât timp se ferește de doctor. Dar nici după ce l-am instalat împreună cu copiii la San Michele, nu se înduplecă în ruptul capului să renunțe la slujba lui de gropar. Avea o stranie plăcere să se ocupe de cei morți, ba chiar era o adevărată încântare pentru el să-i îngroape. Moș Pacciale sosi în Joia mare, peste seamă de tulburat. Nu călătorise niciodată cu trenul, nu fusese niciodată într-un oraș, nu se urcase niciodată într-o trăsură. Se scula în fiecare dimineață de pe la trei ca să cotoare în Piazza sa se spele pe mâni și pe față la fântina Bernini, de sub ferestrele mele. După ce Miss Hall și fetele îl duseră să sărute degetele picioarelor de bronz ale sfântului Petru și să urce în genunchi Scala Santa^[235], iar Giovanni, colegul lui de la cimitirul protestant, îl purtase în inspecție prin felurite cimitire ale Romei, declară că de-acum gata, nu-i mai trebuia să vadă nimic, își petrecuse restul timpului instalat la fereastra ce da spre Piazza... În cap cu boneta-i lungă pescărească, de formă frigiană, pe care nu și-o scotea niciodată din cap. Spunea că de-acolo avea cea mai frumoasă vedere asupra Romei și că nimic nu se putea asemui cu Piazza di Spagna. În privința asta eram și eu de părerea lui. L-am întrebat de ce-i plăcea așa de mult Piazza di Spagna.

— Fiindcă trec neconținut înmormântări, îmi lămuri moș Pacciale.

***27* VARA**

Primăvara venise și plecase, se apropia vara romană. Ultimii străini dispăreau de pe străzile pline de zăduf. Prin muzeele goale, zeițele de marmoră se bucurau și ele de vacanță, huzurind în răcoare, numai cu frunzele lor de smochin, în umbra grădinilor Vaticanului, Sfântul Petru își făcea siesta. Forum-ul și Colosseum-ul se cufundau iar în visurile lor năpădite de amintiri. Giovannina și Rosina arătau obosite și palide, trandafirii de la pălăria lui Miss Hall atârnav blegi. Câinii gâfâiau cu limbile scoase, maimuțele, de sub treptele de la Trinita dei Monti, cereau cu țipete mari o schimbare de aer și de peisaj. Cuterul meu mic și cochet, ancorat în Porto d'Anzio, abia aștepta semnalul ca să-și ridice pânzele spre a porni către insula mea, acasă, unde mastro Nicola și cei trei feciori cercetau zarea cu ochii, de pe parapetul capelei, în așteptarea mea. Înainte de a părăsi Roma, m-am mai dus o dată la cimitirul protestant de la Porta San Paolo. Privighetorile cântau încă. Morților, căroră parcă puțin le păsa că-s uitați într-un loc atât de încântător, atât de înmiresmat de mirtul în floare, de parfumul crinilor și-al trandafirilor. Cei opt copii ai lui Giovanni erau toți bolnavi de malarie, în vremea aceea, periferiile Romei erau infectate de malarie, orice-ar spune Baeclekerul. Maria, copila cea mai mare, era atât de istovită de repetatele accese de friguri încât i-am spus tatălui că fata se prăpădește dacă rămâne peste vară în Roma.

I-am propus s-o iau la San Michele ca să stea toată vara cu slujnicele mele. La început, Giovanni stătu în cumpănă; italienii săraci se despart foarte greu de copiii lor bolnavi. Preferă să-i vadă murind acasă, decât să-i trimită la spital. Primi până la urmă, când i-am spus să aducă el singur fata la Capri, spre a se încredința cu ochii lui cât de bine va fi îngrijită de oamenii mei. Ca de obicei, Miss Hall, Giovannina, Rosina și toți câinii plecară cu trenul spre Neapole. Eu cu Billy pavianul; mangusta și bufnița cea mică făcurăm o călătorie minunată cu iahtul. Ocolirăm Monte Circeo tocmai când soarele răsărea, prinserăm briza de dimineață a golfului Gaeta, trecând ca o regată pe sub Castelul Ischia și aruncărăm ancora la Marina din Capri, pe când clopotele băteau mezzogiorno[236]. Două ore mai târziu, lucram în grădina de la San Michele foarte sumar îmbrăcat.

După cinci veri lungi de trudă neîntreruptă din zori până-n amurgit, San Michele era ca și gata, dar mai era încă destul de lucru în grădină. Dinosul casei trebuia făcută încă o terasă și o nouă loggia construită peste cele două încăperi romane descoperite în toamna trecută. Cât despre curticica schitului, i-am spus lui mastro Nicola că nu-mi mai plăcea — și mai bine am strica-o. Mastro Nicola mă rugă din tot sufletul s-o las cum era, căci o mai stricasem de două ori. Dacă vom tot continua așa să dărâăm fiecare lucrare imediat ce-o construim, nu mai sfârșim în veci San Michele. I-am replicat că cea mai bună metodă de a-ți construi o casă este să dărâmi totul indiferent de câte ori și s-o tot iei de la capăt, până ce ochiul îți spune că toate-s așa cum trebuie. Ochiul știe mai multe despre arhitectură decât cărțile. El nu poate greși niciodată — cu condiția să fie ochiul tău, nu al altora. Revăzându-l acum, San Michele mi se părea mai frumos ca niciodată. Casa era mică, cu puține încăperi, dar făcusem destule loggii, terase și pergole împrejur ca să poți contempla soarele, marea și norii, căci sufletului îi trebuie mai mult spațiu decât trupului. Prin camere nu era mobilă multă, dar ce se afla acolo nu se putea cumpăra numai cu bani. Nimic de prisos, nimic urât, niciun fel de fleac ori zorzoane. Câteva picturi de-ale primitivilor, o gravură de Diirer și un basorelief grec pe pereții văruiți. Pe pardoseala de mozaic vreo două covoare vechi, pe masă câteva cărți și pretutindeni flori în vase strălucitoare de Faenza și Urbino. Chiparoșii de la Villa d'Este, care mărgineau drumul până la capelă, crescuseră repede prefăcându-se într-o alee de arbori măreți, cei mai nobili arbori din lume.

Chiar și capela care dăduse numele locuinței mele era în sfârșit a mea. Aveam de gând să-mi fac acolo biblioteca. Bănci vechi se înșiruiău de-a lungul pereților albi, iar la mijloc instalasem o masă marc de trapeză, încărcată cu tomuri și cu fragmente de terracotta. Pe o coloană canelată de giallo antico[237] era așezat un Horus enorm de

bazalt, cel mai mare din citi am văzut, adus din țara faraonilor de un colecționar roman, poate chiar de Tiberius. De pe masa de scris privea în jos la mine capul Meduzei, pe care-l găsisem în fundul mării, datând din veacul al patrulea înainte de Cristos. Pe căminul enorm florentin din cinquecento sta o victorie înaripată. De pe o coloană de marmoră africană, capul mutilat al lui Nero privea afara, spre golful unde-și pusese vâslașii să-i omoare în bătaie mama.

Deasupra ușii de la intrare lucea frumosul vitraliu în culori din cinquecento [238], dăruit de orașul Florența Eleonorei Duseși pe care ea mi-l dăduse ca amintire ultima oară când stătuse la San Michele. Într-o criptă mică, la un metru și jumătate sub dalele romane de marmură colorată, odihneau în pace cei doi călugări peste care dădusem pe neașteptate când săpam temeliile căminului. Stăteau acolo întinși, cu brațele în cruce, așa cum fuseseră îngropați sub capela lor acum vreo cinci sute de ani. Rasele li se prefăcuseră aproape în pulbere, trupurile uscate erau ușoare ca pergamentul, dar trăsăturile se conservaseră bine, mâinile țineau încă crucifixul și unul din ei avea cataramă elegantă de argint la încălțări, îmi păruse rău că le tulburasem somnul și-i așezasem cu mare grijă la loc în mica lor cripta. Cred că impunătoarea arcadă cu coloane gotice din exteriorul capelei era întocmai aceea ce trebuia. Unde mai poți găsi în ziua de azi asemenea coloane! Privind de pe parapet în jos la insula ce se întindea la picioarele mele, i-am spus lui mastro Nicola că trebuia să începem numaidecât pregătirile pentru așezarea sfînxului; nu mai era vreme de pierdut.

Mastro Nicola se bucură grozav; de ce nu porneam imediat să aducem sfînxul? Unde se afla acum? I-am răspuns că zăcea îngropat undeva pe continent, sub ruinele cetății dispărute a unui împărat roman. Sta acolo de două mii de ani, așteptându-mă. Toate astea mi le spusese un bărbat cu mantie purpurie, prima oară când privisem depărtările mării chiar din locul în care ne aflam. Până acum nu văzusem sfînxul decât în vis. Am privit în jos, la micuțul iaht alb din port, eram sigur, am spus, că voi găsi sfînxul la timpul potrivit. Va fi caznă multă de adus pe mare, căci era o încărcătură prea grea pentru corabia mea, fiind pe de-a-ntregul de granit și cântărind nu știu câte tone. Mastro Nicola se scarpină în cap, întrebându-se uluit cine avea să-l tragă până sus, la San Michele? El și cu mine, bineînțeles.

Cele două camere romane mici, de sub schit, erau încă pline de molozul tavanului prăbușit, dar zidurile, până la înălțimea unui stat de om, rămăseseră intacte, ghirlandele de flori și nimfele dănțuind de pe ghipsul roș păreau zugrăvite ieri.

— Roba di Timberio? mă întrebă mastro Nicola.

— Nu, răspunsei, privind cu luare-aminte la modelul gingaș al pardoselii de mozaic ce-avea chenar elegant cu foi de viță de nero antico[239], pardoseala a fost făcută mai demult, e de pe vremea lui August. Bătrânului împărat îi era și lui tare dragă insula Capri, începuse chiar să clădească o vilă, Dumnezeu știe pe unde, dar a murit la Nola, în drum spre Roma, înainte de a fi terminat. A fost un mare om și-un mare împărat dar, ia aminte ce-ți spun, Tiberius a fost cel mai mare dintre toți.

Pergola începuse a se acoperi cu mlădițe tinere de viță, trandafiri, caprifoi și epomeea se încolăceau pe lungul șir de coloane albe. În curtea schitului, printre chiparoși, se zărea Faunul Dănțuind pe coloana lui de cipollino[240], în mijlocul loggiei mari sta Hermesul de bronz de la Herculaneum, în curtica de marmură din fața sufrageriei luminate de soarele orbitor, Billy, pavianul, purica de zor pe Tappio pe când ceilalți câni tolăniți alene în jur își așteptau rândul la obișnuita completare a toaletei de dimineață. Billy avea o nemaipomenită îndemânare de-a prinde puricii. Nicio viețuitoare târătoare ori săritoare nu scăpa ochiului său ager; câinii știau foarte bine asta și le plăcea tot așa de tare ca și lui acel sport. Era singurul sport îngăduit de legile de la San Michele. Moartea era fulgerătoare și probabil fără dureri. Billy înghițea prada înainte ca ea să fi prins măcar de veste. Se lăsase de băutură și devenise o maimuță respectabilă, în floarea bărbăției, impresionant de asemănător cu o ființă omenească, îndeobște binecrescut deși cam gălăgios când scăpa de sub supravegherea mea, făcând șotii tuturor. M-am întrebat adesea ce-or fi gândind de fapt câinii în sinea lor despre clânsul? N-aș putea afirma că nu se temeau; de obicei întorceau capul când Billy se uita la ei. El însă nu se temea decât de mine. Ghiceam întotdeauna după mutra lui când avea ceva pe conștiință, ceea ce se întâmpla des. Dacă mă gândesc bine, cred totuși că-i rmai era frică de mangustă, care cotrobăia veșnic prin grădină, furișându-se sprintenă pe piciorușele-i neastâmpărate, tăcută și iscoditoare. Billy avea în firea lui multă bărbăție; ce putea face dacă așa îl zămislise creatorul lui! Nu era de loc nesimțitor la farmecele sexului frumos. De la prima vedere o îndrăgise grozav pe Elisa, soția grădinarului meu, ce sta ore întregi sub smochinul lui personal, privindu-l fascinată în timp ce el țocăia din buze la ea. Ca de obicei, Elisa aștepta un copil; n-am văzut-o niciodată în altă formă. Nu știu de ce, nu-mi prea plăcea mie prietenia aceea subită cu Billy.; chiar am și sfătuit-o pe Eâisa să se uite mai bine la altcineva.

Moș Pacciale coborâse în port să-l primească pe Giovanni, colegul lui, groparul din Roma care avea să sosească la amiază, aducându-și fata cu corabia de la Sorrento. Cum trebuia să fie înapoi la postul lui de la cimitirul protestant a doua zi, ținuse să-î ducă chiar în după amiaza aceea în inspecție prin cele două cimitire de pe insulă. Seara,

personalul meu trebuia să ofere un banchet cu vino a volontd, pe terasa din grădină, distinsului oaspe din Roma.

Clopotele din capelă sunară Ave Maria. Eram în picioare de la cinci dimineața și muncisem din greu sub arșița soarelui.

Obosit și flămând, m-am așezat dinaintea frugalei mele cine, în loggia de sus, recunoscător pentru încă o zi fericită. Jos, pe terasa din grădină, musafirii mei, în straie de duminică, ședeau în jurul unui castron uriaș de macaroane și a unui ulcior impozant cu cel mai bun vin din San Michele. În capul mesei, la locul de cinste, ședea groparul din Roma cu cei doi gropari din Capri de o parte și de alta. Apoi venea la rând Baldassare, grădinarul, Gaetano, barcagiul și mastro Nicola cu cei trei feciori, toți vorbind în gura mare. Femeile stăteau în picioare în jurul mesei, admirându-i, după obiceiul napolitan.

Soarele se scufunda încet în mare. Pentru întâia oară în viață, am simțit o ușurare când a dispărut în sfârșit după Ischia. De ce doream oare înserarea și stelele — eu, adoratorul soarelui, care mă temusem din copilărie de întunecime și de bezna nopții? De ce-mi ardeau așa ochii când priveam în sus, spre mărețul zeu de foc? Era oare supărat pe mine, voia să-și întoarcă fața în altă parte și să mă lase în întuneric, pe mine care lucram pe brânci să-i ridic un nou sanctuar? Să fi fost adevărat ce-mi spusese ispititorul în mantie roșie acum douăzeci de ani, când privisem pentru îritâia oară de la capela San Michele în jos, la insula fermecătoare? Să fi fost adevărat că prea multă lumină nu era bună pentru ochii muritorilor?

„Ferește-te de lumină! Ferește-te de lumină!” îmi răsuna în urechi sinistru-i avertisment.

Făcusem târgul cu el, plătisem prețul, îmi jertfisem viitorul ca să câștig San Michele; ce mai dorea de la mine? Care era prețul celălalt, prețul cel mare pe care spusese că trebuia să-l plătesc înainte de a muri?

Un nour negru se lăsă deodată deasupra mării și a grădinii, până la picioarele mele. Mi-am închis îngrozit pleoapele arzătoare...

— Ascultați, compagni![\[241\]](#) răcnea groparul din Roma pe terasa de jos; ascultați ce vă spun eu! Voi, țăranii care-l vedeți umblând prin sărăcia voastră de sat desculț și la fel de despuiat ca voi, știți care voi că umblă pe străzile Romei într-o trăsură cu doi cai? Ba se spune că s-a dus să-l vadă chiar și pe papa, când s-a bolnăvit de gripă! Să știți, fraților, că om ca el nu se mai află; e cel mai mare doftor din Roma.

— Veniți să-mi vedeți cimitirul ca să vă încredințați! Sempre lut! Sempre lui! Iar eu și familia mea nu știu ce ne-am face fără el. Este binefăcătorul nostru! Cui credeți că vinde nevastă-mea toate florile și

coroanele dacă nu clienților lui? Și toți străinii care vin și sună la poarta cimitirului și dau un ban plozilor mei ca să le deschidă, de ce credeți că vin acolo, ce credeți că vor? Copiii, la-nceput, se-nțelege că, nepricepând graiul lor, de multe ori îi purtau prin cot cimitirul ca să găsească ce căutau. Acuma însă, cum sună străini la poartă, pruncii mei știu numaidecât ce vor și-i duc de-a dreptul la șirul lui de morminte, iar străinii aceia sunt întotdeauna tare mulțumiți și le dau copiilor câte-un bănuț mai mult. Sempre lui! [\[242\]](#) Sempre lui! Nu trece lună fără să nu taie pe vreunul din bolnavii lui în capela mortuară, ca să afle de ce-a murit — și de fiecare dată îmi dă cincizeci de lire, ca să-i bag la loc în coșciuge. Ascultați-mă pe mine, compagni. Ca el nu-i nimeni pe lume! Sempre lui! Sempre lui!

Și iată că norul se risipi; din nou, marea sclipea într-o lumină de aur, spaima îmi dispăruse. Nici dracu n-are ce-i face omului cât timp mai poate râde.

Banchetul se sfârși. Fericiți că trăim, cu capul bute de vin, ne-am dus cu toții la culcare să dormim somnul dreptilor. Cum m-a furat somnul, m-am pomenit deodată în mijlocul unei câmpii deșarte pe care zăceau împrăștiate sfărâmături de ziduri, blocuri enorme de calcar și bucăți de marmură aproape acoperite de iederă, rozmarin, caprifoi sălbatic, cistus și cimbru.

Pe-un zid dărâmat de opus reticulatum ședea un bătrân păstor cântând din nai turmei lui de capre. Chipu-i sălbatic, bărbos, era ars de soare și vânturi, ochii îi ardeau ca doi cărbuni sub sprâncenele stufoase, trupul slab și deșirat tremura sub straiu-i lung, albastru, de păstor calabrez. I-am oferit puțin tutun și el îmi întinse o felie de brânză proaspătă de capră și o ceapă. Îl înțelegeam cu greutate.

- Cum se chema locul acela ciudat?
- N-avea nume.
- De unde venea el?
- De nicăieri.
- Trăise întotdeauna aici; era acasă la el.
- Unde dormea?

Întinse bâta-i lungă, arătând spre niște trepte ce duceau sub boltă dărâmată. Am coborât treptele tăiate în stâncă și am intrat într-o încăpere întunecoasă, boltită, într-un colț, un mindir de paie și câteva piei de oaie pentru învelit. De jur împrejur, pe pereți și din boltă atârnau legături de ceapă uscată și pătlăgele roșii; pe masa grosolană era pus un ulcior de lut plin cu apă. Acela era căminul lui și ce vedeam era toată avuția lui. Acolo trăise toată viața, acolo se va întindă cândva

să închidă pentru totdeauna ochii, în fața mea sa deschidea un gang întunecos subpământean, pe jumătate astupat de molozul căzut din bolta surpată. Unde ducea oare? Bătrânul nu știa, nu fusese niciodată într-acolo. Îi spusese ai lui, când era mic, că gangul acela ducea într-o peșteră locuită de un duh necurat, care viețuia acolo de mii de ani sub înfățișarea unei dihănii uriașe gata să înghită pe oricine ar cuteza să se apropie de locul acela.

Am aprins o torță și am coborât bâjbâind pe niște trepte de marmură. Culoarul se lărgea din ce în ce și un suflu de gheață mă izbi în obraz. Am auzit un fel de geamăt ciudat care-mi îngheță sângele-n vine. Dintr-o dată, m-am pomenit într-o sală mare. Două coloane uriașe de marmură africană mai susțineau încă o parte din boltă, alte două zăceau de-a curmezișul pardoselei de mozaic, smulse de pe soclul lor de cutremur.

Sute de lilieci mari atârnav pe pereți ca niște ciorchini negri iar alții se învârteau în jurul capului meu în zbor sălbatic, orbite de lumina neașteptată a faclei, în mijlocul sălii, așezat pe labe, trona un uriaș sfinx de granit ce mă aținea cu ochii lui de piatră, larg deschiși...

M-am trezit. Visul pierise. Am deschis ochii: se crăpa de ziuă.

Și deodată, am auzit chemarea mării, imperioasă, neînduplecată, ca o poruncă. Am sărit în picioare, mi-am tras repede pe mine hainele și, repezindu-mă la parapetul schitului, am ridicat semnalul pentru iaht, să fie gata de plecare, în câteva ore mi-am încărcat vasul cu provizii pe-o săptămână, cu colaci de frânghie groasă, târnăcoape și lopeți, un revolver, toți banii pe care-i aveam și-o legătură de facle de rășină dintr-acelea pe care le folosesc pescarii noaptea la pescuit, îndată am și ridicat pânzele, pornind spre cea mai palpitantă aventură din viața mea. În noaptea următoare am ancorat într-un golf singuratic, cunoscut numai de câțiva pescari și contrabandiști. Gaetano trebuia să mă aștepte acolo cu iahtul o săptămână, și numai în caz de furtună avea să-și caute un adăpost în cel mai apropiat port. Cunoșteam bine coasta aceea primejdioasă, ce n-avea pe-o întindere de o sută de mile niciun loc sigur de ancorat.

Cunoșteam și ținutul minunat din interior, odinioară Magna Graecia din epoca de aur a artei și culturii elenistice, azi cea mai pustie provincie a Italiei, părăsită de oameni, lăsată pradă cutremurelor și malariei.

Peste trei zile mă aflu pe același câmp pustiu pe care zăceau împrăștiate sfărâmaturi de ziduri, blocuri uriașe de calcar și bucăți de marmură aproape acoperite de iederă, rozmarin, caprifoi sălbatic, cistus și cimbru. Pe zidul dărâmat din opus reticulatum ședea bătrânul păstor, cântând din nai turmei lui de capre. I-am oferit niște tutun iar el mi-a

întins o felie de brânză proaspătă de capră și-o ceapă. Soarele se și coborâse în dosul munților, teribila ceață a malariei se târa încet de-a lungul câmpiei pustii. I-am spus că mă rătăcisem și nu mă încumetam să umblu singur prin sălbăticia aceea; îmi îngăduia să stau la el peste noapte?

Mă duse la sălașul lui subpământean, pe care-l cunoșteam așa de bine din vis. M-am întins pe pieile de oaie și-am adormit. E greu de tălmăcit în vorbe lucruri atât de încurcate și fantastice; de altfel, nici nu m-ați crede chiar de-aș încerca.

Nici eu nu știu bine unde se sfârșește visul și unde începe realitatea. Cine a îndreptat iahtul spre golful ascuns și singuratic? Cine mi-a călăuzit pașii prin sălbăticiile neumblate, până la ruinele neștiute ale vilei lui Nero? Păstorul în carne și oase, ori însuși zeul Pan ce se întorsese pe meleagurile-i dragi de odinioară să cânte iar din nai turmei lui de capre? Nu mă întrebați, nu vă pot răspunde, nu îndrăznesc să răspund. Dar puteți întreba pe uriașul sfînx de granit așezat pe labe lângă parapetul capelei de la San Michele. Zadarnic însă îl veți întreba. Sfînxul își păstrează taina lui de cinci mii de ani; o va păstra și pe-a mea.

M-am întors din marea aventură istovit de foame și lipsuri de tot soiul, scuturat de friguri. La un moment dat, am fost răpit și de niște bandiți, căci în acele vremuri mișunau răufăcătorii în Calabria. Zdrențele de pe mine m-au salvat, în două rânduri m-au arestat grănicerii ce patrulau pe coastă, luându-mă drept un contrabandist. De mai multe ori m-au înțepat scorpionii, iar mâna stingă o aveam încă bandajată de la o mușcătură ele viperă. Când am ajuns la Punta Licosa, unde-i îngropată sirena Leucosia, sora Parthenopei, ne-a prins o furtună de sud-est și ne-am fi dus la fund cu încărcătura noastră grea dacă Sant'Antonio n-ar fi pus tocmai la timp mâna pe cârma. Luminările ce-i fuseseră închinat mai ardeau încă înaintea icoanei sale, în biserica din Anacapri, când am sosit la San Michele. Se răspândise în toată insula zvonul că furtuna aceea îngrozitoare ne scufundase. Toți ai casei se bucurară nespun când mă văzură înapoi.

Da, totul mergea bine la San Michele, slavă Domnului! La Anacapri nu se întâmplase nimic și, ca de obicei, nu murise nimeni. Parroco își scrântise glezna; unii pretindeau că alunecase când coborâse din amvon duminica precedentă, alții că îl deochiasse parroco din Capri. Toată lumea știa că parroco din Capri dcochia. Ieri dimineața, la Capri, fusese găsit mort în patul lui canonica don Giacinto. Sfinția-sa se simțea foarte bine când se culcase; murise în timpul somnului. Fusese așezat cu toată cinstea convenită dinaintea altarului mare, uncie rămăsese toată noaptea și azi dimineața trebuia să fie îngropat cu mare pompă. Clopotele sunau într-una din zori.

În grădina lucrul înainta ca de obicei. Mastro Nicola mat găsisese un testa di cristiana[243], când dăduse zidul capelei și Baldassare dăduse iar peste un ulcior plin cu monede romane în timp ce scotea cartofi noi. Moș Pacciale, care săpase în via mea de la Damecuta, mă luă deoparte cu o mutră foarte gravă și misterioasă. După ce se încredința că nu trăgea nimeni cu urechea, scoase din buzunar o pipă ruptă și înnegrită de fum, ce aparținuse probabil vreunui soldat din regimentul maltez care stătuse în 1808 la Damecuta.

— La pipa di Timberio l îmi șoptise moș Pacciale. În fiecare zi la amiază, câinii fuseseră îmbăiați și de două ori pe săptămână li se dăduseră oase, conform dispozițiilor.

Bufnița cea mică era bine dispusă. Mangusta n-avea astâmpăr nici zi, nici noapte, veșnic căutând ceva ori pe cineva. Broaștele țestoase păreau foarte fericite, în felul lor tăcut.

Billy fusese cuminte? Da, se grăbi Elisa să răspundă; Billy fusese foarte cuminte, un vero angelo[244].

Nu mi se păru de loc că seamănă a înger când l-am privit cum rânjește la mine din vârful proprietății sale particulare, smochinul. Nici măcar nu se dădu jos să mă salute după cum avea întotdeauna obiceiul. Eram sigur că făcuse vreo pozna, nu-mi plăcea de loc mutra lui. Fusese într-adevăr cuminte Billy?

Încet-încet, adevărul ieși la lumină. Chiar în ziua plecării mele pe mare, Billy aruncase cu un morcov în capul unui forestiere ce trecea pe lângă zidul grădinii și-i spărsese ochelarii. Străinul se înfuriase foarte tare, amenințând că va face o plângere la Capri, dar Elisa protestase cu energie: vina era numai a străinului care n-avusese ceva mai bun de făcut decât să se oprească locului și să-și bată joc de Billy! Doar toată lumea știa că Billy se supăra foc când râdea cineva de el. A doua zi izbucnise o luptă grozavă între Billy și foxul sârmos, apoi toți câinii se repeziră în încăierare. Billy se luptase ca un demonio, ba chiar voise să-l muște pe Baldassare, care cercase să-i despartă. Lupta se sfârșise brusc, la apariția mangusteii pe câmpul de bătălie. Billy se cățăraseră numaidecât în pomul lui, iar câinii o șterseseră care-ncotro, cum făceau întotdeauna la apariția micuțului animal. De atunci, Billy era la cuțite cu câinii și nu voise nici măcar să-i mai purice. Apoi fugărise prin toată grădina pisoiul siamez și-l dusese în vârful pomului, unde se apucase să smulgă tot părul de pe el. Necăjise într-una broaștele țestoase. Amanda, cea mai mare dintre ele, ouase O hârcă de creștin șapte ouă mari cât ouăle de porumbel, pe care trebuia să le clocească soarele, cum e moda la țestoase, dar Billy le hăpăise într-o clipă. Avuseseră cel puțin grijă să nu-i lase cumva ia îndemână vreo sticlă de vin? Tăcere rău-prevestitoare. Pacciale, omul meu cel mai de credință, mărturisi

până la sfârșit că Billy fusese văzut de două ori furișându-se afară din pivnița cu câte-o sticlă în fiecare mână. Acum trei zile, alte două sticle de vin fuseseră descoperite într-un colț al căsuței lui, îngropate grija în nisip, îndeplinind poruncile lăsate, îl închiseseră imediat în cușca lui, punându-l la regim de pâine și apă până la întoarcerea mea. A doua zi dimineață găsiseră culcușul gol.

Billy evadase în timpul nopții, nu se știa cum, căci gratiile erau neatînse și cheia lacătului se afla în buzunarul lui Baldassare. Toți ai casei îl căutaseră zadarnic prin tot satul. Abia în dimineața aceea îl găsiseră Baldassare sus, pe muntele Barbarossa, dormind dus, cu o păsărică moarta în pumn. În timp ce ancheta își urma cursul, Billy, cocoțat tocmai în vârful pomului, se uita sfidător la mine; fără îndoială că pricepuse tot. Trebuia neapărat să iau severe măsuri disciplinare. Maimuțele, ca și copiii, trebuie să învețe întâi să asculte și după aceea să poruncească. Billy începea să dea semne de îngrijorare. Știa că eu sunt stăpânul lui, știa că-l pot prinde ca și-n alte dați, cu lasoul, știa că biciul din mâna mea era pentru el. Și câinii, care ședea roată în jurul smochinului său, știau la fel de bine și, dând din coadă cu conștiința împăcată, se bucurau de întorsătura pe care o lua lucrurile, căci cânilor le place să vadă cum mănâncă alții bătaie. Deodată Elisa, apucându-se cu mâinile de burtă, slobozi un țipăt sfâșietor. Într-o clipă am și dus-o împreună cu Pacciale în căsuța ei, punând-o în pat, în timp ce Baldassare se repezea după moașă. Când m-am întors la pomul lui Billy, acesta dispăruse; cu-atât mai bine pentru el și pentru mine, căci nu pot suferi să pedepsesc animalele.

Și-apoi, mai aveam și alte preocupări. Don Giacinto mă interesase întotdeauna foarte mult. Eram curios să aflu mai multe amănunte despre moartea lui, căci viața i-o cunoșteam prea bine. Don Giacinto avea faima că-i cel mai bogat om de pe insulă; se spunea că venitul lui se ridica la douăzeci și cinci de lire pe oră, anche quando dorme, chiar când dormea. Îl văzusem ani de-a rândul cum storcea ultimul ban de la necăjiții lui chiriași, dându-i afară din casă când măslinile nu se făcuseră și nu-și puteau plăti chiria, lasându-i să mnră de foame la bătrânețe când nu mai aveau putere să trudească pentru el. Nimeni nu auzise vreodată să fi dat de pomană vreun ban. Simțeam că n-aș mai putea crede niciodată în dreptatea divină din astălaltă parte a mormântului dacă Dumnezeu atotputernicul ar fi îngăduit băț rinului vampir să aibă parte de cea mai mare binefacere pe care-a harăzit-o oamenilor vii: să moară în somn. M-am hotărât să mă duc la vechiul meu prieten, parroco don Antonio; cu siguranță că el îmi va putea spune ceea ce doream să știu. Don Giacinto fusese dușmanul lui de moarte vreme de o jumătate de veac. Parroco sta în pat, ridicat în capul oaselor, cu piciorul vârat într-o uriașă buccă de pleduri, cu chipul radios. Camera era plină de preoți și în mijlocul lor sta Maria Porta-

Lettere, cu limba atârându-i aproape afară din gură de emoție: izbucnise focul astă-noapte în biserica San Constanzo, pe când don Giacinto sta întins cu toată fala cuvenită pe catafalc și sicriul luase foc fiind mistuit de flăcări! Unii presupuneau că îl demonio în persoană răsturnase candelabrul cu luminările de lângă catafalc, ca să ardă don Giacinto. Alții socoteau că fapta fusese săvârșită de o bandă de tâlhari, care intraseră să fure statuia de argint a lui San Constanzo. Parroco era încredințat că cel care răsturnase candelabrul nu putea fi nimeni altul decât il demonio. Știuse el întotdeauna că don Giacinto va sfârși în flăcări. Istorisirea Mariei Porta-Lettere despre moartea lui don Giacinto mi se păru plauzibilă. Il demonio se ivise dintr-o dată la geam, pe când il canonico își citea rugăciunea de seară. Don Giacinto începuse a striga ajutor și fusese dus aproape fără cunoștință în patul lui; iar din spaima aceea mare i se și trăsesse îndată moartea.

Întâmplarea mă interesa atât de mult încât m-am hotărât să cobor chiar eu la Capri pentru a face cercetări. Piazza era ticsită de oameni ce urlau cât îi ținea gura. În mijlocul lor, sindaco și consiliul comunal așteptau nerăbdători sosirea unei trupe de carabinieri din Sorrento. Pe treptele bisericii, vreo doisprezece preoți gesticulau cu mare violență. Până la venirea autorităților, biserica fusese închisă. Da, încuviințată sindaco, apropiindu-se de mine cu o figură gravă, era adevărul curat! Când paraclisierul venise dimineața să descuie biserica, o găsisse plină de fum. Catafalcul era pe jumătate ars, racla perpelită rău, iar o învelitoare prețioasă de catifea brodată și toate coroanele trimise de rudele și copiii canonicului se prefăcuseră într-un morman de cenușă. Trei din candelabrele cele mari din jurul catafalcului ardeau încă, al patrulea se vedea că fusese răsturnat de o mână nelegiuită ca să dea foc. Așa că deocamdată nu se putea ști dacă isprava o săvârșise il demonio ori niște răufăcători dar, observase cu agerime sindaco, faptul că nu lipsea niciunul din giuvaerurile de la gâtul lui San Constanzo îl făceau să încline, parlando con rispetto^[245], spre cea dinții presupunere. Misterul devenea tot mai de nepătruns, pe măsură ce-mi urmam cercetările, în cafeneaua Zum Hiddigeigei, cartierul general al coloniei germane, dușumelele erau pline cu cioburi și sfărâmături de pahare, sticle și vesela felurită, iar pe una din mese se afla o sticlă de whisky, pe jumătate bătută, în farmacie, sute de borcane de Faenza, cu medicamente prețioase și tainice leacuri, fuseseră aruncate de pe polițe și totul era mânjit cu ulei de ricin. Il professore Raffaeie Parmigiano îmi arata dezastrul din noua lui Sala di Esposizione, mândria pieței. Operele lui: „Izbucnirea Vezuviului”, „Procesiunea lui San Constanzo”, „Salto di Tiberio” și „Bella Carmela”, zăceau trimate una peste alta, cu ramele slărâmate și pânzele sfâșiate. Tabloul său „Tiberiu înotând în Grota Albastră” sta încă pe șevalet, mânjit într-un mod barbar de sus până jos cu ultramarin. Sindaco mă informă că,

deocamdată, cercetările autorităților locale nu dăduseră niciun rezultat. Teoria briganzilor fusese abandonată de partidul liberal, de când se făcuse constatarea că nu dispăruse niciun lucru de preț. Chiar și cei doi complotiști napolitani, În viileggiatura de mai bine de un an în temnița din Capri, putuseră aduce alibiuri temeinice. Se dovedise ca din pricina ploii torențiale rămăseseră toată noaptea în închisoare în loc să plece după miezul nopții, ca de obicei, la plimbare prin târg. În afară de asta, erau drept-credincioși catolici, foarte populari, nu dintr-acei care-și pierd vremea cu asemenea fleacuri.

Ipoteza cu il demonio fusese respinsă de partidul clerical, din respect față de memoria lui don Giacinto. Cine atunci puteau fi făptașii unor asemenea blestemății? Mai rămânea o singură explicație. Mai rămânea dușmanul secular de la porțile lor: Anacapri! Desigur că anacaprezii făcuseră toate isprăvile! Așa se lămureau perfect lucrurile! Canonicul. Fusese dușmanul de moarte al anacaprezilor, care nu-l putuseră ierta că, în vestita lui predică de ziua lui San Constanzo, își bătuse joc de ultima minune a lui Sant'Antonio. Ura sălbatică dintre Zum Hiddigeigei și cafeneaua cea nouă din Anăcapri era cunoscută de toată lumea. Pe vremea lui Cesare Borgia, don Petruccio, spițerul din Capri, ar fi chibzuit bine înainte de-a primi poftirea colegului său din Anăcapri să vie la el ca să mănânce împreună macaroni. Concurența dintre il professore Raffaele Parmigiano din Capri și il professore Michel-Angelo din Anacapri pentru monopolul subiectului „Tiberiu înotând în Grota Albastră” se preschimbase într-un război crâncen în ultima vreme. Sala di esposizione deschisă la Capri îi sta ca un ghimpe în ochi profesorului. Vânzarea tablourilor sale

„Procesiunea lui Sant'Antonio” aproape încetase. Nu mai încăpea îndoială că Anacapri era pricina tuturor relelor. Abbasso Anacapri! Abbasso Anacapri![\[246\]](#)

Am socotit că aș face mai bine să mă întorc de unde venisem; începusem să mă simt cam stingherit. Nu mai știam nici eu ce să cred. Războiul aprig dintre Capri și Anăcapri, care se încinsese încă de pe vremea domniei viceregilor spanioli în Neapole, continua cu o furie la fel de neînduplecată. Cei doi sindaci nici nu-și vorbeau. Țăranii se urau, oficialitățile se urau, preoții se urau, cei doi sfinți ocrotitori, Sant'Antonio și San Constanzo se urau și ei. Cu câțiva ani în urmă, văzusem cu ochii mei o droaie de caprioți dănțuind în jurul micuței noastre capele Sant'Antonio, fiindcă o stâncă uriașă, desprinsă din muntele Barbarossa, se rostogolise la vale sfărâmând altarul și statuia sfântului.

La San Michele lucrul încetase și toți oamenii mei, în haine de sărbătoare, se îndreptau spre piazza, unde avea să cânte muzica spre a serba evenimentul. Se și strânseseră peste o sută de lire pentru focurile

de artificii. Sindaco îmi trimisese vorba că spera să asist și eu, în calitatea mea de cittadino onorario[247] — supremă distincție ce mi se acordase într-adevăr cu un an înainte.

În mijlocul pergolei, Billy sta lângă broasca țestoasă cea mare, atât de absorbit de joaca lui preferată încât nu observă venirea mea. Iată joaca născocită de el: lovituri repezi la ușa de din dos a căsuței broaștei, pe unde îi ieșea coada; la fiecare lovitură broasca își scotea pe ușa de din față capu-i somnoros să vadă ce se întâmplă afară — și imediat încasa un bobârnac peste nas, repezit de pumnul lui Billy cu o iuțeală fulgerătoare. Acel joc era strict interzis de către legea de la San Michele. Billy știa foarte bine asta și țipă ca un copil când, izbutind de data asta să fiu mai iute ca el, l-am înșfăcat de cingătoarea din jurul pântecului.

— Billy, i-am spus eu cu severitate; trebuie să vorbesc cu tine între patru ochi, acolo, sub smochinul tău. Avem mai multe chestiuni de pus la punct. Degeaba țocăești din buze la mine, știi bine că meriți o sfânta de bătaie și c-ai s-o încasezi. Billy, iar te-ai dat la băutură! S-au găsit două sticle de vin goale într-un ungher a căsuței tale, și lipsește o sticlă de whisky Black and White. Te-ai purtat foarte urât tot timpul cât am fost plecat în Calabria. Ai spart ochelarii unui străin, cu un morcov. Ai fost neascultător cu servitorii mei. Te-ai certat și te-ai bătut cu anii, ba nici n-ai mai vrut să-i purici. Ai jignit mangusta. Ai fost nerespectuos cu bufnița cea mică. I-ai tras mereu pumni peste urechi broaștei țestoase. Era cât pe ce să gătui pisicuța siameză. Și, pe deasupra, ai mai și evadat din casă în stare de ebrietate. Cruzimea față de animale e-n firea ta, altfel nici n-ai putea fi candidat la rangul de om; dar numai Regii Creației au dreptul să se îmbete, îți spun drept că m-am săturat de tine, am să te trimit înapoi, în America, la bețivanul de stăpânu-tău, doctorul Campbell. Nu meriți să faci parte dintr-o societate onorabilă! Ești o rușine pentru tatăl și mama ta! Billy, ești un pui de om ticălos, un bețiv fără leac, un...

Urmă o tăcere înfricoșătoare.

Punându-mi ochelarii ca să vaci mai bine unghiile ultramarine ale lui Billy și coada-i perpelită, am adăogat:

— Billy, să știi că mi-au plăcut retușurile pe care le-ai făcut. „Tiberiu înotând în Grota Albastră”; cred că originalul a câștigat. Îmi amintește de un tablou pe care l-am văzut anul trecut la Salonul Futuriștilor din Paris. Fostul tău stăpân mi-a vorbit ades de mult regretata maică-ta, care se pare c-a fost o maimuță cu totul deosebita. Presupun că de la ea ai moștenit talentele tale artistice. Turnura chipeșă și pofta de glume le ai de la părintele tău, a cărui identitate a fost pe deplin stabilită după ultimele evenimente, și care nu poate fi altul decât

dracu în persoană. Spune-mi, Billy, sunt curios să știu, tu ori taică-tău, care din amândoi a răsturnat candelabrul și a dat foc sicriului?

***28* SANCTUARUL PĂSĂRILOR**

Plecarea năprasnică pe lumea cealaltă, în mijlocul flăcărilor și al fumului, a sfinției-sale canonico don Giacinto avusese o înrăurire binefăcătoare asupra sănătății și buneii dispoziții a preotului nostru, don Antonio. Glezna scrântită se însănătoși repede, așa că-și putu relua în scurta vreme obișnuitele-i plimbări matinale până la San Michele, ca să asiste la gustarea mea de dimineață, îl pofteam întotdeauna, cum e obiceiul la napolitani. Di mangiare con me[248], dar el refuza de fiecare dată politicos ceașca de ceai, cu aceeași formula: No, grazia, sto bene[249]. Singurul scop al vizitei era să se așeze în fața mea la masa, ca să mă privească mâncând. Don Antonio nu mai văzuse până atunci de aproape un forestiere și tot ce spuneam ori făceam îi stârnea mereu curiozitatea. Știa ca sânt protestant, dar, după câteva încercări vagi de a discuta chestiunea, căzurăm de acord să înlăturăm teologia din conversațiile noastre și să-i lăsăm pe protestanți în pace. Era un mare hatâr pe care mi-l făcea, dat fiind că o dată pe săptămână obișnuia să trimită în iad, cu blesteme cumplite, din înaltul amvonului, pe toți protestanții, vii și morți. Protestanții erau specialitatea lui don Antonio și ancora salvatoare în dificultățile oratorice; nu știu ce s-ar fi făcut fără de ei. Memoria bătrânului parroco se cam șubrezișe, firul slab al argumentării lui se cam rupea în momentele cele mai critice și-atunci, deodată, în mijlocul predicii, se făcea o tăcere mormântală. Credincioșii iui enoriași cunoșteau bine meteahna asta și nu se supărau de loc pentru atâta lucru, fiecare urmând a se gândi liniștit mai departe la treburile lui, la măslini, la vie, la vite și la porci. Știau și ce-avea să urmeze. Don Antonio își sufla nasul printr-o sene de sunete explozive scoase parcă din trompeta judecătii de apoi și revenea pe un teren sigur.

— Ma questi maledetti protestanți, mă questo camorrista, Lutero! [250] Smulge-le-ar il demonio limbile afurisite din gură, rupe-le-ar oasele și arde-i-ar de vii! In aeternitatem[251].

O dată, în duminica Paștilor, s-a întâmplat să mă opresc cu un prieten în ușa bisericii tocmai în clipa când parroco o brodișe și se lăsase obișnuita tăcere adâncă. I-am șoptit la ureche prietenului meu că acum vine rândul nostru.

— Ma questo camorrista Lutero, questi maledetti protestanți! Che il demonio...

Deodată, don Antonio mă zări în ușa. Pumnul încleștat pe care tocmai îl ridicase pentru a zdrobi pe acei păgâni blestemați se deschise într-un gest prietenesc, pe care-l întovărăși de-o scuză în direcția mea:

— Dar, firește, nu il signor dottore! Firește, nu il signor dottore!

Rareori se întâmpla să nu mă duc la biserică în duminica Paștilor, Mă așezam la locul meu obișnuit la ușă, alături de Cecatiello, bătrânul orb, cerșetorul oficial al Anacapriului și amândoi întindeam mâna spre credincioșii care veneau la biserică, el pentru soldo[252] lui, eu pentru păsările din buzunarele oamenilor, din faldurile mantilei negre a femeilor, din mina copiilor. Cât de mare era prestigiul de care mă bucuram față de oamenii satului în acea vreme, o dovedește cu prisosință faptul că-mi îngădu; au, fără supărare, să mă amestec în datinile lor la sărbătoarea învierii Domnului, datini consfințită de o tradiție veche de mai bine de două mii de ani și care erau încă încurajate de preoți. Din prima zi a săptămânii mari, se așezau capcane în toate viile, sub fiecare măslin. Zile de-a rândul, sute de păsărele, legate de aripă cu o sforăică erau târâte pe străzi de toți puștii satului. Și-acum, simboluri mutilate ale porumbelului sfânt, li se da drumul în biserică să-și joace rolul în celebrarea triumfală a ridicării lui Cristos la ceruri Dar păsărelele nu se mai ridicau spre cer, ci se zbăteau o vreme neputincioase și zăpăcite, strivindu-și aripile de ferestre înainte de a cădea jos ca să-și dea sufletul pe lespezile bisericii, în zorii zilei, mă urcasem pe acoperișul bisericii, pe când mastro Nicola, luat ca asistent cu sila, îmi ținea scara ca să sparg câteva ochiuri de geam; dar prea puține din osânditele păsărele găsiră calea spre libertate.

Păsările! Păsările! Cu cât mai fericită mi-ar fi fost viața pe acea insulă fermecătoare dacă nu le-aș fi iubit atât! Cu cât drag le priveam sosind în fiecare primăvară, mii și mii, cu câtă bucurie le ascultam cântând în grădina de la San Michele! Dar a venit un timp când parcă aș fi dorit să nu mai vină, când aș fi dorit să le pot face un semn, pe când se aflau încă departe În largul mării, să zboare înainte, să zboare înainte împreună cu cârdurile de găște sălbatice din înalțurile văzduhului, drept spre țara mea, în Nordul îndepărtat, unde vor fi la adăpost de om. Știam că fermecătoarea insulă ce însemna pentru mine raiul, era pentru ele un iad, la fel ca și celalalt care le aștepta, pe acea Via Crucis a lor, la Helgoland. Soseau puțin înainte de răsăritul soarelui. Nu cereau altceva decât un scurt popas de odihnă după lungul zbor peste Mediterana. Ținta călătoriei lor, țara în care se născuseră și unde aveau să-și crească puii, era încă atât de depărtată! Veneau cu miile: guguștiuci, sturzi, turturele, becaține, prepelițe, granguri aurii, ciocârlii, privigheori, codobaturi, cintezoși, rândunele, pitulici, măcăfeandri și alți lăutari micuți ce se duceau să dea concerte de primăvară codrilor și câmpiilor tăcute ale Nordului. Câteva ore mai târziu, se zbăteau neputincioase în plasele întinse cu viclenie de om peste întreaga insulă, de la stâncile țărmlui până sus, pe culmile lui Monte Solaro și Monte Barbarossa. Seara erau înghesuite cu sutele în cutioare de lemn, fără hrană și fără apă, și-apoi trimise cu vaporul la

Marsilia, ca să fie mâncate cu deliciu în restaurantele elegante din Paris. Era un comerț rentabil; veacuri de-a rândul, Capri a fost o reședință episcopală care se întreținea numai din veniturile ce-i reveneau din vânzarea păsărilor prinse. Episcopului din Capri i se spunea la Roma il vescovo delle quaglie[253]. Știți cum se prind în plase, între bețele plasei, ascunse în tufăriș, sunt așezate colivii cu păsărele ca momeală, ce repetă fără încetare, automat, monotona lor chemare. Nu se pot opri, strigă mereu zi și noapte, până ce mor. Cu mult înainte ca știința să fi cunoscut locul diferiților centri nervoși ai creierului omenesc, diavolul îi destăinuie discipolului sau, omul, oribila-i descoperire: că, înțepând ochii unei păsărele cu un ac înroșit, ea prinde a cânta fără a se mai putea opri. Este un obicei străvechi, cunoscut de pe vremea grecilor și a romanilor și care se mai practică încă pe târâmurile de miază-zi ale Spaniei, Italiei[254] și Greciei. Dintr-o sută de păsări, numai câteva supraviețuiesc operației, și totuși este o afacere buna, căci o prepeliță orbită se vinde azi în Capri cu douăzeci și cinci de lire. Timp de șase săptămâni primăvara și șase săptămâni toamna, toată coasta lui Monte Barbarossa, de la castelul ruinat din vârf până jos la gardul grădinii de la San Michele, la poalele muntelui, era acoperită cu plase. Era socotită cea mai bună caccia[255] de pe întreaga insulă, căci se prindeau adesea peste o mie de păsări pe zi. Muntele era proprietatea unui om de pe continent, fost măcelar și renumit specialist în orbitul păsărilor și singurul meu dușman din Anacapri, în afară de doctor. De când începusem a construi San Michele, dusesem război neîntrerupt cu el. Apelasem la prefectul din Neapole, făcusem o plângere către guvernul de la Roma, dar primisem răspuns că nu se putea face nimic, deoarece muntele îi aparținea și legea era de partea lui. Am izbutit să fiu primit în audiență la întâia doamnă a țării, care mi-a zâmbit cu fermecătoru-i zâmbet ce cucerise inima întregii Italii și mi-a făcut cinstea să mă invite la dejun. Primele cuvinte pe care le-am citit pe lista de bucate au fost:

„Pate d'alouettes farcies”[256]. M-am dus și la papă să-i cer sprijin, dar un cardinal burduhos mi-a spus că Sfântul Părinte fusese coborât cu portantina[257] lui dis-de-dimineată în grădinile Vaticanului, spre a supraveghea primul păsărilor; caccia fusese bună, peste două sute de bucăți rămăseseră în plase. Am curățat rugina de pe tunișprul lăsat în 1808 de englezi în grădină și-am început a trage cu el din cinci în cinci minute, începând de la miezul nopții până la răsăritul soarelui, sperând să alung păsările de pe muntele morții. Fostul măcelar mă dădu în judecată că-i stricam comerțul lui legal și am fost condamnat la două sute de lire despăgubiri, învățasem toți câinii să latre noaptea întreagă, deși pierdeam astfel și puținul somn de care mă mai bucuram. Peste vreo două zile, dulăul meu cel mare Maremma muri brusc și i-am găsit în stomah urme de arsenic, în noaptea următoare l-am descoperit pe

ucigaș pitindu-se pe după gardul grădinii și l-am doborât la pământ. Mă dădu din nou în judecată și-am fost amendat cu cinci sute de lire pentru act de violență, Vândusem splendidul meu vas grecesc și Madonna de Desiderio da Settignano, care nii-era așa de dragă, spre a putea aduna suma enormă pe care-o cerea măcelarul pe munte și care era de câteva sute de ori mai mare decât valoarea lui adevărată. Când m-am dus îa el cu banii își repetă jocul vechi, răspunzându-mi cu un râniat că între timp prețul se dublase, își cunoștea omul. În așa hal ele exasperare ajunsesem, încât aș fi fost în stare să mă despart de tot ce aveam spre a intra în stăpânirea muntelui.

Măcelărirea păsărilor urma la fel, mai departe. Pierdusem somnul de tot și nu mă mai puteam gândi la altceva. Desperat, am fugit de la San Michele la Monte Cristo cu iahtul, spre a mă înapoia abia după ce ultimele păsări plecaseră din insulă.

Cum m-am întors, am aflat numaidecât că fostul măcelar zăcea bolnav, pe moarte. Pentru mântuirea lui se citeau două liturghii zilnic la biserică, a treizeci de lire liturghia, căci era unul din cei mai bogăți oameni din sat. Spre seară veni la mine parroco și mă rugă în numele lui Crist să mă duc la cel care trăgea să moara. Doctorul satului se temea că are pneumonie, spițerul era sigur că-l lovise damblaua, bărbierul credea că-l o colpo di sangue[258], moașa că era una paura[259]. Iar preotul, care nu vedea decât deochi în toate părțile, credea că-i mai degrabă un mal'nochio. Am refuzat să mă duc. La Capri nu eram doctor decât pentru săraci, i-am răspuns, iar medicii ce locuiau în insula erau în stare să lecuiască oricare din suferințele acelea. Cu o singura condiție aș veni: omul să jure pe cruce ca, dacă scapă cu viață, nu va mai orbi niciodată o pasăre și că-mi va vinde muntele pe prețul fabulos dejuna trecută. Măcelarul refuză. Peste noapte primi sfânta împărtășanie, în zori de zi parroco apăru din nou. Propunerea mea fusese primită, bolnavul jurase pe cruce. Peste două ore îi scoteam o jumătate de litru de puroi din pleura stingă, spre marea consternare a doctorului din sat și spre gloria sfântului satului, căci împotriva așteptărilor mele, omul se vindecă.

— Miracolo! Miracolo!

Muntele Barbarossa este azi un sanctuar al păsărilor, în fiecare toamnă și primăvară, pe costișele lui se odihnesc, netulburate de om ori de animale, mii de ostenite păsări călătoare.

Câni de la San Michele n-au voie să latre cât timp se odihnesc pe munte; pisicile nu-s lăsate să iasă afară din bucătărie fără un clopot de alarmă legat de gât; Billy, vagabondul, este încuiat în căsuța lui, căci niciodată nu poți ști ce-i în stare să facă o maimuță ori un puști!

Până acum n-am spus niciun cuvânt spre a micșora strălucirea ultimei minuni a lui Sant'Antonio care, făcând o apreciere modestă, a salvat ani de-a rândul viețile a cel puțin cincisprezece mii de pasări pe sezon. Dar când toate se vor siârși pentru mine, am de gând să șoptesc la urechea celui mai apropiat înger, păstrând se-nțeleg toată smerenia cuvenită față de Sant'Antonio, ca nu el, ci eu am fost cel care a scos puroiul din pleura stânga a măcelarului, rugându-l apoi să pună o vorbă buna pentru mine dacă nu se va găsi nimeni altul s-o facă. Sunt sigur ca Atotputernicul iubește păsările, altminteri nu le-ar fi dăruit aceeași pereche de aripi ca îngerilor săi.

***29* *IL AMBINO*[260].**

Sant'Anna clătină din cap; voia sa știe dacă era cuminte treabă să scoată afară pe asemenea zi vântoasă un prunc așa de fraged și dacă măcar era o casa respectabilă acolo unde aveau să-l. Ducă? Să nu-și facă griji, îi răspunse Madonna, copilul va fi bine învelit și era sigură că acolo nu va duce lipsă de nimic, întotdeauna auzise că la San Michele copiii erau primiți cu dragă inimă. Mai bine să-l lase pe băiețel să se ducă, dacă și el dorea. Nu știa Sant'Anna că, așa micuț cum era, avea voința lui? Sfântul Iosif nici nu fu consultat; adevărul era că nici nu prea avea mare trecere în Familie. Don Salvatore, cel mai tânăr preot din Anacapri, ridică leagănul de pe cadrul lui, paracliserul aprinse luminările de ceară și plecară, în frunte mergea un băiețel din cor, sumnd dintr-un clopoțel, după el pășeau două figlie di Maria în rochii albe și văluri albastre, apoi urma paracliserul cădelnițând și la urmă don Salvatore, cu leagănul în brațe. Pe când alaiul străbătea satul, oamenii își descopereau capetele, femeile își ridicau în sus copiii ca să-l poată vedea pe regescul prunc purtând coroană de aur pe cap și la gât o jucărică de argint în formă de sireună, podoabă tradițională. Băieții de pe uliți strigau unii către alții: Il bambino! Il bambino! în poartă la San Michele, toți ai casei așteptau cu trandafiri în mina să-l primească pe musafir. Cea mai bună încăpere fusese prefăcută în cameră de copil și împodobită cu flori și ghirlande de rozmarin și iederă. Pe o masă, acoperită cu cea mai fina cuvertură de În a noastră, ardeau două luminări de ceară, căci pruncilor nu ie place să-i lași pe întuneric, într-un colț al odăii era așezată Madonna mea florentină, strângându-și la sân pruncul, iar din perete priveau în jos către leagăn doi putti[261] de Luca della Robbia și o Sfântă Fecioară de Mino da Fiesole.

Atârnată sus, în tavan, ardea candela sfântă; vai de casa în care pâlpaie și se stinge! E semn că stăpânul va muri înainte de sfârșitul anului. Lângă leagăn erau puse câteva jucării modeste, așa cum se lac la noi în sat, ca să aibă Bambino tovărășie: o păpușă cheală, singură supraviețuitoare de pe vremea copilăriei Giovanninei și Rosinei, un măgăruș de lemn împrumutat de la fetița cea mai mare a Elisei, o

huruitoare în formă de corn, împotriva deochiului. Într-un paner, sub masă, dormea pisica Elâsei cu cei șase pisoi nou-născuți, aduși special acolo pentru acea ocazie, într-un ulcior foarte mare, jos pe podea, era pus un tufiș întreg de rozmarin înflorit. Știți de ce rozmarin? Pentru că madonna, după ce spăla scuticele pruncului Isus, le pune la uscat pe un tufiș de rozmarin.

Don Salvatore așeză leagănul în cadrul lui și-l lăsă pe Bambino în grija femeilor mele, după ce le dăscălise o mulțime și cu de-amănuntul cum să vegheze asupra lui și să-i împlinească toate dorințele. Copiii Elisei se jucau ziua întreagă lângă el, pe podea, ca să-i ție de urât; și când clopotele sunau Ave Maria, toți ai casei îngenunchiau înaintea leagănului ca să-și spuie rugăciunile. Geovannina mai turna puțin ulei în candelă pentru noapte, mai așteptau un timp până ce Bambino adormea, apoi fiecare pleca străduindu-se să facă cât mai puțin zgomot. Când totul se liniștea în casă, urcam și eu până sus în cameră să arunc o privire asupra lui Bambino, înainte de a mă duce la culcare. Lumina candelii sfinte cădea asupra leagănului și-l puteam zări pe copilăș surâzând prin somn. Sărman prunc, cu dulce surâs, de unde putea ști că va veni ziua când noi toți cei care am îngenunchiat la leagănul lui îl vom părăsi și toți cei care-i spusese că-l iubesc îl vor trăda, că mâni crude îi vor smulge coroana de aur de pe cap înlocuindu-i-o cu o cunună de spini și-l vor țintui pe cruce, că până și Dumnezeu îl va părăsi!

În noaptea în care-a murit, un moșneag posomorât umbra încolo și-ncoace pe aceleași dale de marmoră pe care stăm eu acum. Se ridicase din culcușul lui, trezit din somn de un vis chinător, întunecat ca și cerul de deasupra capului său îi era chipul, iar ochii plini de spaimă. Chemase pe astronomii și înțelepții lui din Răsărit, dându-le poruncă să-i dezlege visul, dar înainte de a fi putut ei citi literele de aur de pe cer, stelele prinseseră a clipi una câte una, stângându-se. De cine se temea oare el, stăpânitorul lumii? Ce însemna viața unui singur om pentru cel care hotăra de viața a milioane de oameni?

Cine i-ar fi putut cere socoteală că în acea noapte unul din slujbașii lui osândise la moarte pe-un nevinovat, în numele împăratului Romei? Și procuratorul lui, al cărui nume hulit îl rostim și azi cu dezgust, era oare mai. Vinovat decât imperialul său stăpân că semnase osândirea la moarte a unui om nevinovat? Oare el, ca sever paznic al legii și tradiției romane într-o provincie răzvrătită, condamnase la moarte chiar un nevinovat? Și evreul blestemat care mai rățăcește încă prin toată lumea cerșind iertare, știa el oare ce făcea? Ori celălalt, cel mai mare răufăcător al tuturor timpurilor, când își trădase învățătorul cu sărutul iubirii, ar fi putut el face altfel? A făcut asta din propria-i voință? Trebuia să se împlinească, trebuia să îndeplinească el făpta,

supunându-se unei voințe mai puternice decât a lui. Să fi fost oare în noaptea aceea pe Golgota numai un singur om osândit să sufere pentru un păcat ce nu era al lui?

Am mai rămas o vreme aplecat asupra copilului adormit, apoi m-am îndepărtat în vârful picioarelor.

***30* LA FESTA DI SANT ANTONIO**

Sărbătoarea lui Sant'Antonio era pentru Anacapri cea mai frumoasă zi a anului. Cu săptămâni înainte, întregul satuc era într-o mare fierbere, pregătindu-se să-l celebreze pe sfântul nostru ocrotitor. Se curățau străzile, și văruiau casele pe dinaintea cărora trebuia să treacă, biserica era împodobită cu draperii de mătase roșie și tapiserii, focurile de artiicii comandate la Neapole, iar fanfara, mai importantă ca toate, închiriată de la Torre Annunziata. Șirul petrecerilor se pornea la sosirea fanlarei, în ajunul mării sărbători. De pe la jumătatea golfului, muzicanții se și apucau să sufle din răspuțeri în instrumentele lor; era prea departe ca să-i putem auzi noi, cei din Anacapri, dar destul de aproape, cu un vânt puternic, ca să supere urechile căpriorilor din multurâuil sat de jos. După ce debarcau la Marina, întreaga fanfară, cu instrumentele ci uriașe, era încărcată în două căruțe mari și dusă pe drumul de țară, până la capătul lui. De acolo muzicanții urcau pe jos. În debandadă, pieptișeie trepte feniciene, suflând neîntrerupt în instrumente. Sub zidul lui San Michele erau întâmpinați de o delegație a consiliului comunal. Mărețul capelmaistru în uniformă strălucitoare, garnisită toata numai cu fireturi de aur, a la Murat, ridică bastonul și fanfara, cu copiii satului în frunte, își făcea intrarea în Anacapri în tempo di marcia[262], suflând vajnic din clarinete, oboae, corni, bătând din tobe și țimbale, izbind în triumphiuri din toate puterile. Concertul inaugural din piazza împodobită cu steaguri și ticsită de lume continua fără întrerupere până la miezul nopții. Urmau apoi câteva ore de somn fără vise în vechile barăci unde dormiseră soldații englezi în 1806, întrerupte de pocniturile mtâilor rachete ce vesteau începutul acelei zile mari.

La ora patru în zori, deșteptarea răsuna prin tot satul în adierea răcoroasă a dimineții. La cinci, îneepea liturghia obișnuită, citită, ca întotdeauna, de parroco, acompaniat în acea împrejurare măreață de fanfara cu mațele chiorăind de foame. La șapte, merenda[263], o ceașcă cu cafea neagră, jumătate de pâne și caș de capră. La opt nu mai găseai un loc în biserică, bărbații într-o parte, femeile de cealaltă, în poală cu pruncii adormiți, în mijlocul bisericii, fanfara, pe estrada construită anume pentru ea. Cei doisprezece preoți din Anacapri, în stranele lor din dosul altarului, intonau cu curaj Missa Solemnis de Pergolesi, încredințându-se providenței și fanfarei ce-i acompania ca s-o scoată cu bine la capăt. Drept intermezzo, muzicanții atacau vitejește

un furios galop, foarte gustat de întreaga obște. La ora zece, Messa Cantata în altar cu solo bietului bătrân don Antonio și tremolourile de protest, întretăiate de neașteptatele crize de desperare ce izbucneau din măruntaiele micuței orgi, sleite de puteri după trei veacuri de osteneți. La unsprezece, o predică din amvon, în amintirea lui Sant'Antonio și a minunilor sale — fiecare minune evocată și arătata printr-o mimică specială, potrivită cu împrejurarea. Oratorul acum își înălța brațele în extaz spre sfinții din cer, acum arăta cu degetul podeaua în direcția locuinței subpământene a osândiților, acum cădea în genunchi în mută rugăciune dinaintea lui Sant'Antonio, ca apoi să sară deodată în picioare și să doboare un nevăzut eretic printr-o lovitură de pumn, cu riscul de a se prăbuși din amvon. Uneori rămânea cu capul aplecat într-o tăcere extaziată, ascultând slavitele cântări ale îngerilor, apoi, palid de groază, își astupa urechile cu mâinile ca să nu mai audă scrâșnetele demonului și răcnetele păcătoșilor din cazanele cu smoală. La sfârșit — learcă de sudoare și istovit de două ore de lacrimi, suspine și blesteme la o temperatură de 40 de grade Celsius — se prăbușea jos, în amvon, mai aruncând un blestem îngrozitor împotriva protestanților. Ora douăsprezece. Mare agitație în piazza. Esce la processione! Esce la processione! Iese procesiunea! În frunte pășeau doisprezece copilași, mititei de parcă abia fuseseră întărcați, ținându-se de mână. Unii aveau tunici scurte, albe și aripi de înger ca putti lui Rafael, alții erau goi, gătiți cu ghirlande de viță-de-vie și cununi de trandafiri pe frunte, desprinși parcă de pe un basorelief grecesc. Apoi urmau le figlie di Maria, înalte, zvelte copile în veșminte albe și văluri lungi, albastre, purtând la gât, pe o panglică tot albastră, medalionul de argint al Maicii Domnului, în urma lor veneau le bizzocche, în negru m voaluri negre, fete bătrâne și uscate ce rămăseseră credincioase primei lor iubiri, Isus Cristos. Apoi, precedați de baniera lor, înainta La Congrega di Cânta, bărbați în vârstă, cu chipuri grave, îmbrăcați în bizarele lor sutane negre și albe de pe timpul lui Savonarola.

La musica! La musica!

Atunci apăreau muzicanții, în uniformele lor cu fireturi de aur de pe vremea regilor Burboni din Neapole, în frunte cu superbul capelmaistru. Suflau cât ce puteau în instrumente, cântând o polcă îndrăcită — bucata favorită a sfântului, după câte am înțeles. Atunci, înconjurat de toți preoții în odăjdii, salutat cu sute de petarde, apărea Sant'Antonio stând drept pe tronul lui, cu mâna întinsă a binecuvântare. Veșmintele îi erau acoperite cu horbote scumpe, giuvaeruri și daruri votive; mantia-i, dintr-un minunat brocart vechi, era prinsă la piept cu o agrafă din safire și rubine. De-un șirag de mătăanii multicolore de sticlă din jurul gâtului atârna o bucată mare de mărgean în formă de corn, care-l ocrotea împotriva deochiului.

Chiar în spatele lui Sant'Antonio, alături de primar, pășeam eu, cu capul descoperit, ținând o lumânare de ceară în mină — o cinste ce-mi fusese acordată printr-o autorizație specială de către arhiepiscopul din Sorrento. În urma noastră veneau membrii consiliului comunal, scutiți în ziua aceea de greaua lor răspundere, apoi oameni de vază din Anacapri, doctorul, notarul, spițerul, bărbierul, tutungiul, croitorul. La urmă, il popolo^[264]: marinari, pescari, țărani, urmați la distanță respectuoasă de femeile și copiii lor. În coada alaiului pășeau spășiți vreo șase câni, câteva capre cu iezii după ele și vreo doi porci ce-și căutau stăpânii. Maeștri de ceremonie aleși cu grijă, purtând bastoane aurite în mina — garda de onoare a sfântului — umblau forfota încolo și încoace fără de astâmpăr pe laturile alaiului, pentru a supraveghea ordinea raidurilor și a păstra ritmul mersului, în timp ce procesiunea înainta pe ulicioare, coșuri pline de dulce-mirositoare ginestra, floarea preferată a sfântului, erau aruncate de pe la toate ferestrele asupra alaiului. De fapt, ginestra se și cheamă pe-aici floarea sfântului Anton. Pe-alocuri fuseseră întinse frânghii deasupra drumului, de la o fereastră la alta, și în clipa când trecea sfântul un înger de carton, vesel colorat, apărea și, batând din aripi, executa un zbor grăbit de-a lungul frânghiei, spre marea încântare a mulțimii. În fața porții de la San Michele, alaiul făcea un popas și sfântul era așezat cu multă evlavie pe o estradă anume făcută, ca să se mai odihnească. Clerul își ștergea sudoarea de pe frunte, fanfara continua un fortissimo pe care nu-l mai întrerupsese de două ore de la ieșirea din biserică. Sant'Antonio privea blajin de pe podișca lui, în vreme ce femeile din casa mea îi aruncau trandafiri de la ferestre, moș Pacciale trăgea clopotele la schit și Baldassare, pe acoperiș, închina steagul. Era pentru noi toți o zi mare și fiecare se simțea mândru ele cinstea ce ni se făcea. Câinii priveau de sub pergolă la cele ce se petreceau, cumiți și cuviincioși ca de obicei, deși cam neliniștiți, în grădină, broaștele țestoase urmau să se gândească, indiferente, numai la problemele lor, iar mangusta era prea ocupată ca să dea frâu liber curiozității. Bufnița cea mică sta pe stinghia ei, clipocind cu ochii pe jumătate închiși, cu gândul aiurea. Billy fiind un necredincios, fusese închis în cușca lui, unde făcea un tărăboi nemaipomenit, răcnind cât îl ținea gura, izbind cu sticla de apă în castronul lui de tablă, zornăindu-și lanțul, zgâlțâind zăbrelele și înjurând cumplit. Urma întoarcerea în piazza, unde Sant'Antonio era întâmpinat cu o detunătură teribilă de petarde și apoi așezat înapoi pe altarul lui din biserică, după care alaiul se ducea acasă ca sa-și mânânce macaroni. Fanâara se instala la un ospăț oferit, de autorități sub pergolă de la Hotel Paradiso și i se serveau macaroane, câte jumătate de kilogram de cap de om și vino a volanta. La patru se deschideau larg porțile de la San Michele și peste o jumătate de oră tot satul era în grădină, săraci și bogați, bărbați și femei, copii și prunci nou-născuți, ciungi, idioți, orbi și șchiopi. Cei care nu puteau umbla

erau aduși în circă de alții. Numai preoții lipseau, dar nu din vina lor. Istoviți de-atâta umblet, se prăbușiseră în stranele lor dindărătul altarului mare, prinzând a se ruga cu ardoare lui Sant'Antonio, rugi care poate să le fi auzit sfântul din altarul său, nu însă și cei care intrau întâmplător în biserica deșartă. Un șir lung de mese, pe care se aflau uriașe piretti[265] cu cel mai bun vin de la San Michele, se întindea de la un capăt la celălalt al pergolei. Moș Pacciale, Baldassare și mastro Nicola umpleau cu mare hărnicie paharele, iar Giovannina, Rosina și Elisa umblau în jur, oferind țigări bărbaților, cafele femeilor, prăjituri și bomboane copiilor. Muzicanții, pe care-i închiriam de la autorități în chip cu totul special pentru după-amiază, suflau fără întrerupere în instrumente din loggia de sus. Casa întreagă era deschisă, nimic nu se încuia, toate lucrurile mele de preț se aflau, ca întotdeauna, într-o aparentă neorânduială pe mese, scaune și dușumea. Peste o mie ele oameni umblau nestingheriți prin toate camerele și niciodată nu s-a atins nimeni de nimic, nu s-a furat nimic.

Când clopotele sunau Ave Maria, petrecerea se sfârșea și plecau cu toții, după multe strângeri de rînă, mai voioși ca întotdeauna, căci pentru asta-i făcut vinul. Fanfara, într-o formă rmai bună ca oricând, o luase înainte, către piazza. Cei doisprezece preoți, odihniți și înviorați după veghea lor lângă Sant'Antonio, așteptau în formație strânsa în pragul bisericii. Sindaco, consilierii comunali și oamenii de vază luau loc pe terasa primăriei. Muzicanții, abia mai trăgându-și sufletul, se aburcau împreună cu instrumentele pe tribuna construită anume pentru acea împrejurare. Piazza era acum plină de il popolo, stând înghesuit ca sardelele. Maiestuosul capelmaistru își ridică bastonul și il gran concerto[266] începea: Rigoletto, il Trovatore, gli Ughenotti, i Puritani, il Ballo in Maschera, și-o culegere aleasă de cântonete napolitane, polci, mazurci, menuete și tantarele ce se țineau lanț, fără nicio oprire și într-un ritm tot mai accelerat, până la ora unsprezece când începeau a trosni în văzduh, în cinstea lui Sant'Antonio, artificii, focuri bengale, roți luminoase, rachete, ce costaseră doua mii de lire. La miezul nopții, programul oficial se încheia, dar nu și petrecerea anacaprezilor și-a fanfarei. Nimeni nu se ducea la culcare, satul răsuna noaptea întreagă de cântec, râset și muzică. Evviva la gioia! Evviva il Santo! Evviva la musica!

Fanfara trebuia să plece cu corabia de la ora șase dimineața.

În zorii zilei, în drum spre Marina, se opreau întotdeauna sub ferestrele de la San Michele, ca să cânte obișnuita Serenata d'Addio în cinstea mea. Parcă-l văd si-acum pe Henry Jarnes, în pijama, privind în jos, de la fereastra dormitorului și strâmbându-se de răs. Fanfara scăzuse peste noapte într-un chip jalnic, atât în număr cât și-n putere. Capelmaistru! delira, doi dintre cei mai buni oboiști scui-paseră sânge,

fagotistul căpătase hernie, tamburul-major își dislocase omoplatul drept, țimbalistul își spărsese timpanele. Alți doi membri ai fanfarei, paralizați de emoție, trebuiseră să fie urcați pe măgăruși, ca să poată fi cărați până la Marina. Supraviețuitorii, lungiți pe spate în mijlocul drumului, suflau cu ultimele puteri jalnica lor Serenata d'Addto către San Michele. Reînsuflețiți cu câte o ceașcă de cafea neagră, se ridicaseră în picioare anevoie și tăcuți, făcând doar cu mâna semne prietenoase de despărțire, coborâseră împleticindu-se treptele feniciene, spre Marina.

La festa di Sant' Antonio se sfârșise.

***31* REGATTA**

Era în mijlocul verii, într-o lungă, splendidă zi de soare fără nor. Ambasada britanică plecase din Roma, stabilindu-se pentru sez; on la Sorrento. Pe balconul, hotelului Vittoria, sta ambasadorul, cu șapcă marinărească în cap, cercetând încordat zarea prin monoclu, ca să descopere dacă nu cumva începuse mistralul a încreți oglinda lucitoare a golfului, în micul port din vale, scumpa lui Lady Hermione sălta în ancoră la fel de nerăbdătoare ca el să pornească în larg. El singur o desenase și o echipase cu un uluitor talent și pricepere tehnică, făcând din ea un fel de navă rapidă de croazieră pentru o persoană, îmi spunea adesea că s-ar încumeta să treacă și Atlanticul cu ea; era mai mândru de nava lui decât de toate strălucitele-i succese diplomatice. Își petrecea mai toată ziua pe iahtul lui și fața îi era tot așa de bronzată ca a pescarilor sorrentini. Cunoștea toată coasâa, de la Civita Vecchia până la Punta Licosa, aproape la fel de bine ca mine. Odată m-a provocat la o cursă de întrecere până la Messina și m-a bătut rău, cu vânt din spate și mare agitată, spre marea lui bucurie.

— Așteaptă numai să-mi vie noul foc al arborelui din prova

Și spinakerul meu de mătase, i-am spus eu. Iubea insula Capri și socotea că San Michele era cel mai frumos loc pe care-l văzuse în viața lui — și văzuse multe.

Cunoștea prea puțin lunga istorie a insulei, dar era curios ca un școlar să știe cât mai multe despre ea.

Pe-atunci tocmai mă ocupam cu explorarea Grotei Albastre.

De două ori mă scosese mastro Nicola pe jumătate leșinat din gangul subteran care, după spusele legendei, străbătea prin măruntaiele pământului ieșind tocmai sus, la vila lui Tiberius, ce se alia la două sute de metri deasupra câmpiei Damccuta, denumire care poate i se trage de la Domus Augusta, îmi petreceam zile de-a rândul în grotă și lord Duflerin obișnuia să vie adesea în bărcuța lui să mă viziteze, pe când lucram acolo.

După o strașnică partidă de înot, ne așezam afară, la intrarea tainicului tunel, ca să vorbim despre Tiberius și orgiile din Capri. Îi lămuream ambasadorului că povestea gangului sub-pământean prin care, se zice. Cobora Tiberius până la grotă ca să se joace cu băieți și fete înainte de a-i gătui, era o absurditate la fel de mare ca toate celelalte bârfeli murdare ale lui Suetonius. Tunelul nu era făcut de mâna omului, ci de lenta infiltrație a apelor mării în stâncă. Primejduindu-mi viața, mă târâsem prin el până mă convinsesem că nu ducea nicăieri. Că grotă era cunoscută de romani o dovedesc numeroasele urme de arhitectură romană. Insula s-a lăsat de-atunci cu vreo cinci metri, dar pe vremurile acelea se intra în grotă prin bolta cea mare, care se află astăzi sub apă și se poate vedea bine prin unda clară. Mica deschizătură pe unde intra lordul Dufferin cu bărcuța fusese la origine o fereastră de aerisire a grotei, care, firește, pe-atunci nu era albastră, ci la fel ca toate numeroasele grote ale insulei. Informația din Baedeker — că Grotă Albastră a fost descoperită în 1826 de pictorul german Kopisch — nu-i exactă. Grotă era cunoscută în secolul al șaptesprezecelea sub denumirea de Grotta Gradolla și a fost redescoperită în 1822 de un pescar capriot, Angelo Ferrara, căruia i s-a acordat chiar și o pensie pentru această descoperire. Cât despre sinistra legendă a lui liberitis, lăsată posterității în „Analele” lui Tacit, i-am spus lordului

Dufferin că istoria n-a săvârșit niciodată o greșeală mai mare ca atunci când însemnase cu pecetea infamiei pe marele împărat, dând crezare mărturiilor principalului său acuzator, „acel calomniator al omenirii”, cum îl numea Napoleon. Tacit era un strălucit scriitor, dar „Analele” lui sunt niște nuvele istorice, nu istorie, întâmplător, fusese nevoit să adauge cele douăzeci de rânduri despre orgiile din Capri spre a întregi imaginea tipică a tiranului, așa cum îl vedea școala retorică din care făcea și el parte. Nu-i de loc greu de descoperit izvorul, mai mult decât suspect, din care a luat acele zvonuri defăimătoare. De altfel, dovedisem și eu în „Psychological study of Tiberius”^[267] că acele zvonuri nici măcar nu se refereau la viața împăratului la Capri. Că nici Tacit nu credea în orgiile de la Capri, reiese clar din însăși povestea lui, deoarece ele nu-i schimbă întru nimic părerea ce și-a format-o asupra lui Tiberius, pe care-l arată ca pe-un mare împărat și-un mare om „, cu caracter admirabil și bucurându-se de o mare vază”, pentru a întrebuița propriile-i cuvinte. Chiar urmașul lui, cu-atât mai mediocru, Suetonius, își începe cele mai dezgustătoare istorisiri cu observația că „abia face să fie povestite, și mai puțin încă să fie crezute”, înainte de apariția „Analelor” — optzeci de ani după moartea lui Tiberius — nu exista în istoria romanilor om politic cu reputație mai bună și mai stimat pentru viața-i curată și nobilă ca bătrânul împărat. Niciunul din diverșii istoriografi ai lui Tiberius — dintre care

câtiva contemporani cu el, care avuseseră prilejuri atât de bune să audă toate clevetirile gurilor rele din Roma — nu pomenește o vorbă despre orgiile de la Capri. Philon, piosul și învățatul evreu, scrie clar despre viața simplă și curată” pe care era silit s-o ducă Cahgula când venea la bunicu-i adoptiv, la Capri. Chiar șacalul de Suetonius, uitând de zicala, înțeleaptă a lui Quinti-Han că mincinosul trebuie să aibă memorie bună, face greșeala să spuie că, atunci când Caligula se ducea la vreun desfrâu în Capri, trebuia să se deghizeze punându-și perucă, pentru a scăpa de ochii severi ai bătrânului împărat. Seneca, dușmanul viciului și Plinius — amândoi contemporani cu el — vorbesc despre singurătatea austera a lui Tiberius la Capri. Este adevărat că Dio Cassius face în treacăt ușoare aluzii la niște zvonuri urâte, dar nu se poate opri să nu remarce el singur con tradițiile inexplicabile în care cade. Până și Iuvenal, iubitorul de scandaluri, spune despre „bătrânețea pașnică” a împăratului în insula lui, înconjurat de prieteni învățați și astronomi. Plutarh, îndârjitul susținător al moralei, vorbește de marea înșingurare a bătrânului în ultimii zece ani ai vieții Și Voltaire înțelesese îndată că povestea orgiilor de la Capri era inadmisibilă din punct de vedere al filologiei științifice Tiberius era într-al șizeci și optulea an al vieții când se re-trăsese la Capri, având faima unanim recunoscută a unui om de o moralitate desăvârșită, neatacată chiar de cei mai înverșunați dușmani ai lui. Să pui ca diagnostic o sinistă demență senilă este exclus, deoarece toți istoricii sunt de acord că bătrânul a avut mintea întreagă și sănătoasă până la 79 de ani când a murit. De altfel, cei din neamul lui Claudius nu purtau în vinele lor nebunia ereditară, ca cei din familia Iulia. A trăit pe insulă o viață de bătrân singuratic, cârmuitor ostent al unei lumi nerecunoscătoare, sumbru idealist, cu inimă frântă și amărâtă — un ipohondrie, cum s-ar spune mai degrabă în zilele noastre — c-o minte sclipitoare și un rar simț al umorului, ce-au supraviețuit credinții lui în oameni. Față de contemporanii lui se arăta bănuitor și plin de dispreț, ceea ce nu-i de mirare, căci aproape toți bărbații și femeile în care avusese încredere îl trădaseră. Tacit tuș citează cuvintele pe care le rostise cu un an înaintea retragerii lui la Capri, când respinsese propunerea ce i se făcea de a i se ridica un templu, ca lui Augustus, în care să fie divinizat. Cine altul decât compilatorul „Analelor”, strălucitul maestru al sarcasmului și al subtilelor insinuări ar fi avut îndrăzneala să redea cu un ușor rânjet rugămintea gravă a împăratului către posteritate, de a fi judecat cu nepărtinire?

„Cât despre mine, părinți conscripți, declar în fața voastră că nu mă socot decât un muritor și ca atare îmi îndeplinesc doar îndatoririle de om, că îmi ajunge dacă sunt vrednic să ocup locul de frunte printre voi. Doresc să nu uitate asta nici acei care vor trăi după mine. Urmașii îmi vor cinsti îndeajuns și chiar cu prisosință memoria dacă mă vor judeca

demn de strămoșii mei și dacă vor recunoaște că am vegheat asupra intereselor voastre, înfruntând fără șovăire primejdia, neînfricat de dușmăniile pe care le-am întâlnit în serviciul statului. Iată templele pe care aș dori să le înalț în inimile voastre, iată statuile cele mai frumoase și care vor dura. Cât despre acele făurite din piatră, sunt asemeni mormintelor pân gărite, dacă urmașii ajung să le blesteme. De asta înalț către zei rugă să-mi dăruiască până la sfârșitul zilelor mele un cuget împăcat și conștient de datoria pe care-o am față de ei și față de omenire; de asta cer concetățenilor și aliaților noștri ca, atunci când voi părăsi această lume, să-mi cinstească viața și numele și să le păstreze o amintire frumoasă.”

Ne-am urcat până la Damecuta. Bătrânul împărat știa ce făcea când și-a clădit aici vila cea mai mare, căci, după San Michele, Damecuta se bucură de cea mai frumoasă vedere asupra insulei Capri. I-am explicat ambasadorului că multe din rămășițele antice descoperite aici ajunseseră în mâinile colegului său șir William Hamilton, ambasadorul britanic din Neapole în timpul lui Nelson și se aflau acum la British Museum. Multe mai zăceau încă îngropate sub vița-de-vie și mă gândeam foarte serios să încep săpăturile în primăvara viitoare, căci via era acum a mea. Lordul Dufferin ridică de pe jos un nasture ruginit de uniformă soldățească, căzut printre sfărânaturile de mozaic și cioburile de marmoră colorată. Cavaleriștii corsicani! Da, două sute de cavaleriști corsicani și-au instalat tabăra aici în 1808, dar, din nefericire, grosul garnizoanei engleze din Anacapri erau trupe malteze care s-au retras în debandadă de îndată ce francezii au atacat lagărul. Privind în jos, spre falezele de la Oricco, i-am arătat ambasadorului punctul în care debarcaseră francezii ca să urce stânca prăpăstioasă.

Amândoi am fost de părere că într-adevăr fusese o isprava minunată. Da, englezii luptaseră cu vitejia lor obișnuită, dar trebuiseră să se retragă, ocrotiți de întunericul nopții, spre San Michele de azi, unde comandantul lor, maiorul Hamill, irlandez ca și lordul Dufferin, murise din pricina rănilor. E înmormântat într-un colț al cimitirului din Anacapri. Tunisorul pe care au trebuit să-l lase, a doua zi, în retragerea lor pripită la vale, pe treptele feniciene, spre Capri, se mai află și azi în grădina mea. În zorii zilei, francezii deschiseseră focul asupra Capriului de pe înălțimile lui Monte Solaro, dar cum de putuseră urca până acolo un tun, este aproape de neînțeles.

Nu-i mai rămăsese altceva de făcut comandantului englez de la Casa Inglese din Capri, decât să semneze actul de predare. Nici nu se uscăse bine cerneala, că flota engleză, ce întârziase în preajma insulelor Ponza din lipsă de vânt, apărea în larg. Documentul de predare poartă numele acelui om peste seamă de nenorocos, care a fost și temnicerul vulturului captiv de pe altă insulă: șir Hudson Lowe.

Întorcându-ne la San Michele prin sat, i-am arătat ambasadorului o căsuță, într-o grădină mică, istorisindu-i că proprietara casei era mătușa frumoasei Margherita, frumuseța Anacapriului. Mătușa se măritase cu un milord englez care, dacă nu mă înșelam, era rudă cu el. Da, își amintea bine că un văr de-al lui se căsătorise cu o țărăncă italiană, spre marea dezolare a întregii familii, ba o și luase în Anglia! El însă n-o văzuse niciodată și nu știa ce se întâmplase cu ea după ce-i murise soțul, îl interesa nespuse de mult acea întâmplare și mă rugă să-i povestesc tot ce știam despre ea, adăugând că despre soțul ei îi era de ajuns cât știa. I-am spus că toată povestea aceea se petrecuse cu mult înaintea venirii mele în insulă. Când o cunoscusem eu, mult după întoarcerea ei din Anglia ca văduvă, era femeie bătrână. Nu-i puteam povesti decât cele auzite de la bătrânul don Crisostomo, care fusese duhovnicul și tutorele ei. Se înțelege că nu știa nici a scrie, nici a citi, dar, având mintea ageră a capriotelor, învățase repede destulă engleză. Spre a o pregăti pentru viața ce-avea s-o ducă în Anglia ca soție de lord englez, don Crisostomo, care era om instruit, fusese însărcinat să-i dea câteva lecții în felurite domenii, pentru a-i mai lărgi câmpul cam limitat al conversației. Grația și purtările alese le moștenise din naștere, ca toate fetele din Capri. Cât despre înfățișarea ei, ne putem bizui pe spusurile lui don Crisostomo că era cea mai frumoasă fată din Anacapri, deoarece îl considerasem întotdeauna ca un fiu cunoscător. Dar cum toate silințele de a o face să prindă interes și de altceva în afară de insula ei fuseseră zadarnice, hotărâseră să-i limiteze educația la istoria insulei Capri, ca să aibă măcar ce vorbi cu rudele. Asculta cu seriozitate teribilele povestiri despre Tiberius: cum își arunca victimele de pe Salto di Tiberio, cum sfâșiasse fața unui pescar cu cângile unui crab, cum gătuise băeți și fete în Grota Albastră. Cum nepotul lui, Nero, își pusese vâslașii s-o ucidă în bătaie pe maică-sa în apropierea insulei Capri; cum nepotul său, Caligula, înecase mii de oameni lângă Pozzuoli. La sfârșit, ea rostise în dialectu-i cu neputință de imitat: — Răi trebuie să mai fi fost oamenii aceia; niște camorristi cu toții...

Mai încapă îndoială? îi răspunsese profesorul. Ai auzit doar ce-am povestit, că Tiberio sugruma băeți și copile în Grota Albastră, că...

Și-s morți cu toții?

Da, firește, de aproape două mii de ani.

Atunci de ce, Doamne iartă-mă, să ne mai facem sânge rău din pricina lor? Să-i lăsăm mai bine în pace, încheiase ea cu surâsu-i fermecător.

Astfel s-a sfârșit educația ei.

După moartea soțului, s-a înapoiat în insula ei, revenind încetul cu încetul la viața simplă a strămoșilor a căror seminție era cu două mii de

ani mai veche decât a milordului englez. Am găsit-o stând la soare în pergola-i mică, cu un șirag de mătâni în mână și o pisică în poală, impozantă matroană romană, măreață ca mama Grachilor. Lordul Dufferin îi sărută mâna, galant. Ea uitase aproape de tot engleza, căci se întorsese la dialectul din copilărie, iar italiana literară pe care-o vorbea ambasadorul o înțelegea tot atât de puțin ca mine.

— Spune-i, se întoarse spre mine lordul Dufferin pe când ne sculam să plecăm, spune-i din partea mea că-i o adevărată doamnă, cel puțin tot așa de distinsă pe cât era de gentleman milordul ei englez.

Nu dorea ambasadorul să-i vadă nepoata, pe La Bella Margherita? Cum să nu, cu cea mai mare plăcere.

La Bella Margherita ne primi cu fermecătoru-i surâs și cu câte-un pahar din vinul cel mai bun al lui parroco, iar batrânul cavalier fu gata să pecetluiască rudenia lor cu o sonoră sărutare pe obrazu-i roz alb.

Mult așteptata regatta trebuia să aibă loc duminică următoare pe un parcurs triumfiar: Capri, Posillipo, Sorrento, unde învingătorul avea să primească cupa din mâinile lady-ei Dufferin. Frumosul meu cutter „Lady Victoria” era cea mai bună ambarcație ce se putea fabrica în Scoția, în întregime din lemn de tek și oțel, în stare să reziste oricărei încercări și pe orice fel de vreme, dacă era bine mânuită; iar eu mă voi fi pricepând ori nu la altele, dar la condus o barcă știu că sunt maestru. Cele două iachtulețe erau surori și purtau numele celor două fiice ale lordului Dufferin. Șansele noastre erau aproape egale. Cu o briză puternică și hulă se putea să pierd, dar mă bizuiam pe noile mele vele, focul și spinerul de mătase ca să iau, cupa pe o briză ușoară și o mare calmă. Velele cele noi sosiră din Anglia pe când mă aflam la Roma și fuseseră atârinate cu grijă în hangar, sub paza exclusivă a lui moș Pacciale, cel mai de credință om al meu. Dându-și seama de însemnătatea misiunii lui, dormea cu cheia sub pernă și nu îngăduia nimănui să intre în sanctuar. Deși devenise în anii din urmă un gromar pasionat, inima lui rămăsese tot pe mare unde trăise și suferise de mic copil ca pescatore di coralii. Pe acele vremuri, înainte ca pacostea americană să se fi abătut asupra insulei Capri, aproape toți locuitorii de parte bărbătească plecau la pescuitul corailor în Barbaria, ținut dincolo de Tunis și Tripolis. Era o îndeletnicire cruntă, plină de suferinți, lipsuri, ba chiar de pericole și mulți dintre ei nu se mai întorceau acasă în insula lor. Douăzeci de ani îi trebuiseră lui Pacciale să trudească pe mare ca să poată economisi cele trei sute de lire de care avea nevoie un bărbat pentru a-și lua femeie. O sută pentru bărci și mreje, două sute pentru un pat, câteva scaune și-un rând de haine de sărbătoare cu care să se căsătorească; de cealaltă va avea grijă Madonna. Fata aștepta ani de-a rândul, torcând și țesând pânza pentru gospodărie, pe oare trebuia s-o aducă ea. Ca toți ceilalți, Pacciale moștenise și o bucată de pământ

de la tatăl lui, dar era o fâșie de pământ sterp, stâncos, pe malul mării, la trei sute de metri sub Damecuta. Cărase an de an pământul în coș cu spinarea, până ce avusese de ajuns ca să poată sădi puțină viță-de-vie și niște smochini țepoși. Nu făcuse niciodată o picătură de vin, căci ciorchinii tineri erau regulat arși de spuma sărată a mării când sufla vântul din sud-vest. Uneori venea acasă cu câțiva cartofi noi, cei mai timpurii de pe insulă, pe care mi-i dăruia cu multă mândrie. Tot timpul liber și-l petrecea jos, la masseria[268] lui, zgreptănând stânca cu săpăliga-i grea ori ședea pe un pietroi, cu pipa de lut în gură, privind marea. Din când în când, coboram până la el — pe stânci atât de prăpăstioase ca până și o capră ar fi șovăit înainte de a pune piciorul — ca să-i fac vizită, spre marea lui bucurie. Chiar sub picioarele noastre se alia o grotă inaccesibilă de pe mare, care a rămas necunoscută până în ziua de azi multora, în semiîntunericul căreia atârnavă uriașe stalactite. După spusele lui Pacciale, pe vremuri fusese locuită de un lupomanaro, o dihanie ciudată și înspăimântătoare ce tulbură încă închipuirea insularilor aproape la fel de mult ca stafia lui Tiberiu. Știam că dintelefosilă pe care-l găsisem în nisipul peșterii era al unui mamifer uriaș care se culcase acolo să moară pe când insula era încă legată de continent și că așchiile de silex și cremene erau bucați din uneltele omului primitiv. Poate să fi trăit acolo și vreun zeu, căci grotă este îndreptată cu fața spre răsărit și Mithras, zeul soarelui, a fost adeseori venerat prin părțile acestea.

Dar nu era vreme acum de explorat grotă, toate gândurile îmi erau îndreptate spre viitoarea regatta. Trimisesem vorbă lui Pacciale că îndată după micul dejun voi veni să cercetez pânzele cele noi. Care nu fu mirarea mea găsind adăpostul bărcilor descuiat, iar pe moș Pacciale, care trebuia să mă întâmpine, nicăieri. Când am desfăcut pânzele cele noi, una câte una, am crezut c-am să cad jos, leșinat: focul arborelui avea o coșcogea ruptură în mijloc, spinakerul de mătase cu care nădăjduiam să câștig cupa era aproape sfâșiat în două, iar focul de cursă rupt aproape ferfeniță și tot murdărit. Când mi-a revenit graiul, am răcnit după Pacciale. Văzând că nu vine m-am repezit afară din hangar și l-am găsit în sfârșit, stând rezemat de zidul grădinii. Clototind de furie, am ridicat mina să-l lovesc; el nu se clinti, nu scoase un cuvânt, numai își aplecă capul și-și întinse brațele în lături, pe zid. Mâna îmi căzu; știam ce-nsemna asta, mai văzusem acea atitudine, însemna că avea de suferit și că era nevinovat. Capul aplecat și brațele întinse închipuiau răstignirea Mântuitorului. I-am vorbit cât am putut de blând, dar el nu scoase o vorbă, nu se clinti de pe crucea lui de supliciu. Am vârat în buzunar cheia de la adăpostul bărcilor și-am chemat pe toți ai casei. Nimeni nu intrase în hangarul bărcilor, nimeni n-avea nimic de spus, dar Giovannina își ascunse fața în șorț și începu a plânge. Am luat-o în camera mea și-am izbutit, cu foarte mare

greutate, s-o fac să vorbească. Aș vrea să vă pot reproduce vorbă cu vorbă jalnica istorie pe care mi-a povestit-o fata printre suspine. Aproape că mi-au dat și mie lacrimile and m-am gândit că era câtpe ce să-l lovesc pe bietuj moș Pacciale. Pozna se întâmplase cu două luni în urmă, la întâi mai, pe. Când ne aflam încă la Roma. Poate vă mai amintiți de acel întâi mai de pomină, sunt mulți ani de-atunci, când se pregătise o răscoală socialistă în toate țările Europei, un atac împotriva bogaților, cu distrugerea blestematei lor averi. Așa vorbeau cel puțin ziarele și cu cât ziarul era mai mic cu atât era mai mare dezastrul și mai amenințător. Gazeta cea mai mică era „Voce di San Gennaro”^[269] pe care Maria Porta-Lettere o aducea în coșul ei cu pește de două ori pe săptămână lui parroco, de unde ajungea și la ceilalți intelectuali ai satului; slab ecou al evenimentelor din lume ce răzbeau până în pacea arcadiană de la Anacapri. Dar de data asta din coloanele foii „Voce di San Gennaro” nu răsună numai un strâns ecou în urechile intelectualilor, ci un trăsnet căzut din senin ce zgudui întregul sat. La întâi mai avea să fie sfârșitul lumii, cel de mult prezis. Adunate de il demonio, sălbaticile hoarde ale lui Atila aveau să jefuiască palatele bogaților, dând foc și distrugându-le avuțiile. Era începutul sfârșitului, castigo di Dio! Castigo di Dio! Vestea se răspândi ca un pojar în tot Anacapriul. Parroco ascunse giuvaerurile lui Sant’Antonio și odoarele sfinte ale bisericii sub pat, notabilii satului își cărau lucrurile de preț jos, în pivnița de vinuri, lumea se bulucise în piazza cerând cu strigăte mari să fie scos din altar sfântul lor patron și purtat pe străzi ca să-i ocrotească, în ajunul înfricoșatei zile, Pacciale se duse la parroco să-i ceară sfatul. Baldassare fusese mai înainte și plecase liniștit după ce parroco îi spusese că tâlharii cu siguranță nici n-au să se uite la bucățile de pietre, oale de pământ și roba antica ale lui signor dottore. Baldassare putea fără grijă lăsa toate hâburile acelea la locul lor, Pacciale însă, care avea răspunderea pânzelor, era într-o situație mai proastă, spusese parroco. Dacă briganzii năvăleau pe insula, însenina că veneau cu bărcile și pânzele erau o pradă prețioasă pentru niște navigatori. Să le ascundă în pivnița de vin era cu primejdie mare. Căci tâlharii mărilor sunt și foarte amatori de vin bun. De ce nu le-ar căra jos, la masseria lui singuratică, sub stâncile de la Damecuta? Acolo era cel mai nimerit loc pentru ele; cu siguranță că bandiții n-aveau să coboare pe prăpastia aceea ca să ajungă la ele cu riscul ele a-și rupe gâtul.

Cum se întunecă, Pacciale cu fratele lui și încă doi compagni siguri, înarmați cu bâte groase, târâseră pânzele la vale până la masseriul lui. Era o noapte furtunoasă, ploua cu găleata, felinarul se stinsese și trebuiseră să se târască în jos. Pe stâncile alunecoase, cu pericolul vieții. Ajunseseră la masseria la miezul nopții și ascunseseră pânzele în peștera balaurului. Toată ziua de întâi mai stătuseră acolo, pe baloturile

de pânze ude, făcând cu rândul de pază la intrarea grotei. Spre apusul soarelui, Pacciale izbuti să-l convingă pe frate-său, ce arăta reavoință, să se ducă în recunoaștere până în sat, dându-i în grijă să nu se expuie la primejdii prea mari. După trei ore se întoarse, vestindu-i că nu văzuse acolo nici picior de jefuitor, ca totul era normal. Toată lumea sta strânsă în piazza, iar în altarul bisericii ardeau lumânările și era vorba sa-l scoată afară pe Sant' Antonio ca să fie preamărit și slăvit de popor că scăpase satul de la pieire. Pe la miezul nopții, trupa ieșise pe furiș afară din peșteră și se cățăraseră înapoi în sat cu pânzele mele ude learcă. Când descoperise dezastrul, Pacciale voise să se înece. Fetele lui îmi povestiră ca trebuise să-l păzească, de frică, câteva zile și nopți la râncl, fără a-l pierde o clipă din ochi. De-atunci nu mai fusese același; aproape nu mai scotea o vorbă. Băgasem și eu de seamă și-l întrebam de mai multe ori ce avea.

Cu mult înainte de a-și încheia Giovannina mărturisirea, se topise în mine orice urmă de supărare. Zadarnic însă l-am căutat pe Pacciale prin tot satul ca să i-o spun. Până la urmă l-am găsit la masseria lui, șezând pe același pietroi și privind ca de obicei marea, îmi era rușine, i-am spus, că ridicasem mâna împotriva lui. Numai parroco era de vină! Și-apoi, puțin îmi păsa de pânzele cele noi; cele vechi erau la fel de bune pentru mine. Hotărâsem să plec a doua zi într-o lungă călătorie pe mare; îl luam cu mine și totul va fi dat uitării. Doar știacă niciodată numi plăcuse meseria lui de gropar. Era mai bine s-o lase lui frate-său, iar el să se întoarcă la mare. De azi încolo îl ridicam la rangul de matelot al cuierului meu. Gaetano se îmbatase criță de două ori în Calabria și era cât pe ce să ne scufundăm. Oricum, eu tot eram hotărât să-l concediez. După ce ne-am întors acasă, i-am dăruit lui Pacciale tricoul cel nou, abia sosit din Anglia, ce-avea scris de-a curmezișul pieptului cu litere roșii: „Lady Victoria R.C.Y.C.” De-atunci nu l-a mai dezbrăcat; a trăit și a murit în el. Când l-am cunoscut pe Pacciale era tot om în vârstă; cât de în vârstă nu știa nici ei, nici fetele lui, nici altcineva. Zadarnic am cercetat în registrele oficiale anul lui de naștere. Fusese uitat chiar de la început.

Dar eu nu-l voi uita niciodată pe Pacciale. Mi-l voi aminti întotdeauna ca pe cel mai cinstit, mai curat suflet și mai drept om dintre câți am întâlnit în toate țările și păturile sociale; era blând ca un copil. Și copiii lui îmi spuneau că nu-l auziseră niciodată rostind vreo vorbă aspră o n dușmănoasă către maica lor ori către ei. Era bun chiar și cu animalele. Obișnuia să-și umple buzunarele cu fărâməturi de pine ca să hrănească păsărelele din via lui de jos. Era singurul om din insulă care-niciodată nu prinsese o pasăre, nu bătuse un măgar. Un servitor bătrân și credincios lăce să dispară cuvântul stăpân. Pacciale devenise prietenul meu și eu mă simțeam cel onorat căci era un om mult mai bun ca mine. Deși aparținea altei lumi, aproape necunoscută mie, ne

înțelegeam perfect, în lungile zile și nopți cit am stat împreună singuri pe mare, m-a învățat multe lucruri pe care nu le citisem nici în cărți, nici nu le aflasem din gura altor oameni. Era un om tăcut; marea îl învățase de multă vreme să tacă. Avea gânduri puține; cu atât mai bine pentru el. Dar vorba lui era plină de poezie și avea o simplitate arhaică, cu adevărat grecească, a metaforelor. Chiar și multe din cuvintele lui erau grecești. Și le amintea din vremea când navigase de-a lungul acelorași țărmuri ca unul din vâslașii corăbiei lui Ulisse. Când ne întorceam acasă ducea viața-i obișnuită, lucrând în grădina mea ori la masseria lui dragă, de lângă mare. Nu-mi prea plăceau mie expedițiile ace-lea în susul râpei prăpăstioase, căci aveam impresia că arterele lui nu mai aveau elasticitate și adeseori se întorcea cu sufletul la gură după anevoiosu-i urcuș. Altfel, arata neschimbat, nu se plângea niciodată de nimic, își mânca macaroanele cu pofta obișnuită și era în picioare din zori până la apusul soarelui. Deodată, într-o bună zi, nu mai voi să mănânce. Am încercat să-l înduplecăm cu tot felul de lucruri bune, dar zadarnic. Recunosc că se simțea un poco stanco, puțin cam obosit și se arătă foarte mulțumit să stea câteva zile sub pergola și să privească în depărtare marea. Apoi ținu morțiș să plece la masseria lui și numai cu mare greutate l-am convins să rămâie cu noi. Nu cred că știa el singur de ce voia să se ducă acolo, eu însă știam, îl mâna instinctul omului primitiv să se ascundă de ceilalți semeni ai lui și să se întindă jos, ca să piară sub o stâncă, sub un tufiș ori în peștera unda cu mii de ani înainte alți oameni primitivi se culcaseră la pământ ca să moară. Către amiază, spuse că voia să se întindă țin pe pat — el, care nu zăcuse în pat nicio zi în toata viața lui. L-am întrebat de câteva ori în cursul după amiezii m se simțea și de fiecare dată îmi răspunsese: „Mulțumesc, foarte, bine”. Spre seară, am pus să-i mute patul la fereastră, de unde putea vedea soarele coborând în mare. Când m-am întors după Ave Maria, toți ai. Casei, fratele lui, prietenii, erau așezați în jurul camerei. Nu-i chemase nimeni, nici eu singur nu știam că mai avea atât de puțin. Nu vorbeau, nu se rugau; statură acolo neclintiți, noaptea întregă. După cum este datina aici, nimeni nu se așezase. Lângă pat. Moș Pacciala sta întins acolo, nemișcat și liniștit, -privind în depărtare marea. Totul era atât de simplu și de solemn, așa cum trebuia să iie când o viață este pe cale să se stingă. Preotul veni cu sfânta împărtășanie și-l rugă pe moș Pacciale să-și mărturisească păcatele și să-și ceară iertare. El încuviință din cap și sărută crucifixul. Preotul îi dădu binecuvântarea. Dumnezeu atotputernicul încuviință cu un zâmbet și spuse că Moș Pacciale era binevenit în ceruri. Credeam că și ajunsese acolo. „Bono come il mare, murmură el. Bun ca marea!” Nu scriu cuvintele acestea cu trufie, le scriu ca urmare a ecoului care venea de departe, ca ecoul unor vremuri de aur, de mult uitate când Pan mai trăia, când pădurea putea vorbi cu talazurile mării, iar omul le putea asculta și înțelege.

***32* ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI**

Am lipsit un an întreg de la San Michele; cât timp pierdut! M-am întors cu un ochi mai puțin ca la plecare. Despre asta n-am ce spune mai mult, probabil că în vederea unei asemenea eventualități mi-au fost dați doi ochi cu care să-mi încep viața. M-am înapoiat alt om. Parcă aş privi acum asupra lumii, cu ochiul ce mi-a rămas, din alt unghi vizual ca înainte. Nu mai văd ce-i urât și josnic, nu mai pot vedea decât ce-i frumos, blând, curat.

Chiar bărbații și femeile din juru-mi îmi apar altfel ca înainte.

Datorita unei ciudate iluzii optice, nu-i mai pot vedea cum sunt, ci numai cum ar trebui să fie, cum ar fi dorit și ei să fie, dacă li s-ar fi oferit prilejul. Cu ochiul cel orb mai văd încă o seamă de neghiobi îngâmfându-se, dar parcă nu mă mai enervează ca înainte, nu mai iau în seamă trăncănelile lor, spună ce vor! Deocamdată n-am ajuns mai departe; teamă mi-e că a trebui întâi să orbesc de amândoi ochii ca să-mi pot iubi cândva semenii. Nu le pot ierta cruzimea față de animale. Cred că în mintea mea se petrece un fel de evoluție pidosnica, ce mă îndepărtează tot mai mult de oameni, apropiindu-mă din ce în ce de Mama Natură și de animale. Toți bărbații și femeile din juru-mi par să ocupe un loc cu mult mai puțin important pe lume decât înainte. Am impresia că mi-am pierdut prea multă vreme cu ei, că m-aș putea tot atât de ușor lipsi de ei, ca și ei de mine. Știu că nu mai au nevoie de mine și că-i mai bine s-o șterg à l'anglaise [\[270\]](#) înainte de a fi dat pe ușă afară. Am o droaie de lucruri de făcut și poate că nu mi-a mai rămas multă vreme. Pribegiile mele prin lume în căutarea fericirii s-au sfârșit; existența mea de doctor la modă s-a încheiat, viața mea pe mare s-a isprăvit. De-acum înainte rămân definitiv unde mă aflu și voi încerca să mă mulțumesc ou atât. Dar mi se va îngădui oare să rămân măcar aici, la San Michele? Strălucind! ca oglinda, tot golful Neapolului se întinde la picioarele mele; coloanele pergolei, loggiile și schitul sunt scăldate în soare; ce mă voi face dacă n-am să pot îndura atâta lumină? Am renunțat la scris și la citit și în schimb m-am apucat de cântat; nu cântam când toate mergeau bine. Învăț și să scriu la mașină, îndeletnicire plăcută și folositoare, bună să-și treacă timpul un om singur, cu un singur ochi. Fiecare ciocănitură a mașinii lovește simultan manuscrisul și țeasta mea, făcându-mi pe loc knock-out toate gândurile care se-ncumetă să se aventureze afară din creier.

Să gândesc n-a fost de altfel niciodată tăria mea și am impresia c-o scot mai bine la capăt când nu cuget, între creierul și pana mea exista o cale largă și comodă și toate ideile pe care le aveam de prisos își dibuiau drumul pe-acolo de pe când am început a descifra alfabetul. Nu-i de mirare că li se întâmplă să se rătăcească în labirintul acesta american de zimți și roțițe! între paranteze, cred că-i mai bine să previn

cititorii că răspund numai de cele scrise cu mma mea, nu și de ceea ce a ieșit din colaborarea cu Corona Type-writing Company[271]. Aș fi curios să aflu care din cele două texte va plăcea mai mult cititorului.

Dar dacă voi învăța vreodată să mă țin bine pe-acest neastâmpărat Pegas, am de gând să-i cânt un umil cântecel dragului meu Schubert, cel mai mare cântăreț al tuturor timpurilor, drept mulțumire pentru ceea ce-i datorez. Căci îi datorez totul. Chiar în nesfârșitele săptămâni când zăceam în beznă, aproape fără de nădejde că voi mai ieși dintr-însa, obișnuiam să fredonez pentru mine înfirmul, unul după altul, cântecele lui, ca școlarul ce trece prin pădurea întunecoasă fluierând pentru a se amăgi că nu i-i frică. Schubert avea nouăsprezece ani când a compus muzica pentru Erlkonig[272] al lui Goethe și i-a trimis-o cu o modestă dedicație. Nu voi ierta niciodată celui mai mare poet al timpurilor moderne că n-a răspuns un cuvânt de mulțumire omului care i-a făcut nemuritoare poezia, același Goethe care a avut timp berechet să compue scrisori de mulțumire lui Zelter, pentru o muzică mediocră. Goethe n-avea de loc gust muzical, după cum n-avea nici pentru artele plastice. A trăit, un an întreg în Italia fără să priceapă nimic din arta gotică; frumusețea severă a primitivilor i-a rămas neînțeleasă și avea mare admirație pentru Carlo Doici și Guido Reni. Chiar arta greacă în forma ei cea mai pură l-a lăsat rece, sculptura lui favorită era Apolon din Belvedere. Schubert n-a văzut niciodată marea — și totuși, niciun compozitor, niciun pictor, niciun poet în afara lui Homer nu ne-a făcut să simțim mai bine ca el liniștita-i splendoare, misterul și mâniile ei năprasnice. N-a văzut niciodată Nilul și totuși primele măsuri din minunatul lui Memnon ar fi putut răsuna în templul de la Luxor. Nu cunoștea arta și literatura elenă decât din cele ce-i putea spune prietenul lui, Maverhofer — și totuși, Die Gotter Griecbenlands[273], Prometeu, Ganymede și Fragment aus Aeschylus sunt capodopere din vremurile de aur ale Eladei. N-a fost niciodată iubit de o femeie și cu toate astea nu ne-a fost dat să auzim strigăt de pasiune mai zguduitor ca Gretchen am Spinnrade[274], resemnare mai sfâșietoare ca în Mignon, mai dulce cântece de iubire ca Standchen[275]. A murit la treizeci și unu de ani, sărac lipit cum trăise. Cel care a scris An die Musik[276] n-avea măcar un pian al lui! După moarte toate bunurile-i pământești, hainele, puținele cărți și patul, au fost vândute la licitație pe șaiszeci și trei de florini, într-o geantă stricată, sub pat, s-a găsit un teanc de alte cântece nemuritoare, mai prețioase decât tot aurul Rotschilzilor din Vfena lor, unde trăise și murise el.

Primăvara a mai sosit încă o dată. E pretutindeni în văzduh. Grozama-i în plina floare, mirtul îmbobocește, vița-devie a început a da mladițe; flori peste tot. Trandafirul și capnfoiul se cațără pe trunchiurile chiparoșilor, pe coloanele pergolei. Anemone, crocuși, hiacint sălbatic, violete, orhidee și ci-clamene au apărut prin iarba

dulce-aromitoare. Tufe de campanula gracilis și lithospermum albastre închis, albastre ca Grota Albastră, răsar chiar din stâncă. Șopârlele se fugăresc prin iederă. Broaștele țestoase aleargă în toate părțile, cântându-și voioase lor singure — nu știați poate că broaștele țestoase cm ta? Mangusta-i mai neastâmpărata ca oricând. Micuța bufniță a Minervei bate din aripi ca și cum ar vrea să-și ia zborul în căutarea unui prieten din Câmpia Romană. Barbarossa, dulăul Maremma, a șters-o la treburile lui personaje; până și bătrânul meu Tappio, așa hodorogit cum e, parcă ar dori o mică escapadă în Laponia. Billy se plimbă încolo și înapoi pe sub smochinul lui. Făcând cu ochiul parcă ar fi un ștregar de la oraș în căutare de aventuri. Giovannina are îndelungi conversații după zidul grădinii cu bronzatul ei amoroso; n-am nicio obiecție, căci se vor căsători după sărbătoarea sfântului Antonio. Muntele sacru de deasupra lui San Michele e plin de păsări ce-au poposit în drumul lor spre casă, unde se vor împerechea și-și vor crește puii. Cât mă bucur ca se pot odihni acum în pace! Teri am ridicat de jos o biată ciocârlie micuță, atât de istovită de îndelunga-i călătorie deasupra mării că nici nu încercă să zboare, ci rămase nemișcată în palma mea, parcă ar fi priceput că se afla în mâna unui prieten, poate chiar a unui compatriot. Am întrebat-o dacă nu voia să-mi cânte un cântec înainte de a porni mai departe, căci niciun viers de pasăre nu mi-e mai drag ca al ei; dar mi-a răspuns că n-avea vreme de pierdut, trebuia să zorească spre casă, spre Suedia, ca să vestească apropierea verii. De mai bine de-o săptămână răsună în grădina mea glasul ca de flaut a unui grangur auriu. Ieri i-am zărit mireasa, ce sta ascunși într-un tufiș de dafin. Astăzi le-am văzut cuibul, o minune a arhitecturii păsărești. Și-n tufișul de rozmarin de lângă schit se aude multă zbatere de aripi și dulce ciripit de păsărele. Mă fac a nu băga de seamă, dar sunt sigur că cei de pe-acolo se cam ocupă cu amorul. Ce pasăre să fie? Aseară, taina s-a dezvăluit; tocmai când mă duceam la culcare, o privighetoare începu a cânta Serenada lui Schubert sub fereastra mea:

Leise fleben rneine Lieder

Durch die Nacht zu dir,

In den stillen Hain hernieder

Liehbden, komm zu mir![\[277\]](#).

Ce frumoasă fată s-a făcut Peppinella, îmi spuneam eu, pe când mă fura somnul. Aș vrea să știu dacă Peppinella...

ÎN VECHIUL TURN

I

Cartea de la San Michele se întrerupe aici dintr-odată, tocmai când părea că începe un episod fără de noimă. Se încheie cu fluturări de aripi, ciripit de păsări și pretutindeni în văzduh numai primăvară. Fie ca povestea vieții mele fără-de-rost să se stârșească tot cu viers de pasăre sub fereastră, cu cerul strălucind de lumină! M-am gândit atât de mult la moarte în ultima vreme, nu știu de ce.

Grădina-i încă plină de flori, fluturii și albinele zboară încă peste tot, șopârlele se mai soresc în iederă, pământul mai mișună încă de viața tuturor târâtoarelor. Chiar ieri am auzit sub fereastra mea cântecul vesel al unei pitulici întârziate. De ce m-aș gândi la moarte? Dumnezeu, în marea-i bunătate, a făcut moartea nevăzută ochilor omenești. Știm că „Ea este aici, în preajma noastră, chiar alături, ținându-se de noi ca umbra, fără să ne scape o clipă din ochi. Și totuși, n-o vedem niciodată și nu ne gândim la ea aproape de loc. Și cel mai ciudat este că de ce ne apropiem de mormânt, de ce gândul morții se tot depărtează de noi. Într-adevăr, numai Dumnezeu putea săvârși o asemenea minune!

Bătrâni vorbesc foarte rar de moarte, ochii lor încețoșați nu vor să vadă altceva în afară de trecut și prezent. Treptat, pe măsură ce memoria le slăbește, chiar și trecutul se face din ce în ce mai neclar, astfel ajung să trăiască aproape numai în prezent. De asta oamenii bătrâni, dacă n-au vreo suferință trupească așa cum e natural, sunt în general mult mai puțin nefericiți decât își închipuie cei tineri.

Știm că vom muri, de fapt este singurul lucru pe care-l știm din tot ce ne așteaptă. Restul: numai presupuneri — și de cele mai multe ori presupunem greșit. Ca niște copii pierduți într-un codru fără de cărare, ne croim drumul prin viața în binecuvântata neștiință a celor ce ni se vor întâmpla de la o zi la alta, a necazurilor pe care le vom înfrunța, a aventurilor mai mult ori mai puțin senzaționale prin oare vom trece înaintea marii aventuri, cea mai palpitantă dintre toate, a Morții.

Când și când, în nedumerirea noastră, ne încumetăm a pune o sfioasă întrebare destinului nostru, dar nu primim niciun răspuns, căci stelele sunt prea departe. Cu cât recunoaștem mai curând ca soarta e în noi înșine și nu în stele, cu-atât mai bine de noi. Fericirea n-o putem găsi decât în noi și e numai timp pierdut s-o cerem altora, căci puțini sunt cei ce au de prisos. Supărarea trebuie s-o îndurăm singuri, cum putem, nu-i drept să mai împovărăm cu ea și pe alții, fie că-s bărbați ori femei.

Trebuie să înfruntăm lupta singuri și să lovim din toate puterile, căci suntem războinici înăscuți. Pacea va veni într-o zi pentru toți, pace fără dezonoare chiar pentru cel învins, dacă a încercat să-și facă datoria cât a putut.

Pentru mine, lupta s-a sfârșit și am pierdut-o. Am fost izgonit din San Michele, opera vieții mele. L-am zidit piatră de piatră, cu mâinile

mele, cu sudoarea frunții și l-am zidit în genunchi să fie un templu al Soarelui, în care aveam să găsesco înțelepciunea și lumina de la strălucitorul zeu pe care l-am adorat viața întreagă. De-atâtea ori am fost prevenit de jarul din ochii mei că nu eram demn să trăiesc acolo, că locul meu era în umbră, dar n-am luat în seamă acele prevestiri. Asemeni cailor ce se întorc la grajdul în flăcări pentru a pieri* în foc, mă întorsesem și eu, vară după vară, în lumina orbitoare de la San Michele. Ferește-te de lumină, ferește-te de lumină!

Până la urmă, m-am împăcat cu soarta mea, sunt prea bătrân ca să mai lupt cu un zeu. M-am retras în vechiul turn, în fortăreața unde am de gând să rezist până la urmă. Dante mai trăia pe vremea când au început călugării să zidească turnul de la Materita, jumătate mănăstire, jumătate cetate, tare ca stânca pe care stă. De câte ori n-a răsunit acel strigăt amar: *ftessunmaggior dolore che recordarsi del tempo felice nella miseria* între zidurile lui, de când am venit aici! Dar, la urma urmei, avea dreptate oare divinul florentin? Să fie adevărat ca nu există durere mai mare decât să-ți amintești în nefericire de fericirea trecută? Eu, unul, nu cred. Gândul meu se întoarce cu bucurie, nu cu durere în urmă, la San Michele, unde am trăit cei mai fericiți ani ai vieții. E adevărat însă ca nu mă mai întorc cu plăcere acolo; mă simt ca un nepoftit într-un loc sacru, închinat unui trecut ce nu se mai poate întoarce, pe când lumea era tânără și soarele bun prieten cu mine.

E plăcut să rătăcești în blinda lumină de sub măslinii de la Materitâ. E plăcut să stai cuprins de visare în bătrânul turn; e aproape singurul lucru pe care-l mai pot face. Turnul privește către apus, încotro se culcă soarele. Curând, soarele se va scufunda în mare, va veni amurgul, va veni noaptea.

A fost o zi frumoasă.

2

Ultima rază a luminii de privea prin fereastra gotică înlăuntrul batonului turn, plimbându-se de la miselurile[278] cu înluminuri și crucifixul de argint din secolul treisprezece de pe perete, la delicatele figunni de Tanagra și paharele venețiene de pe masa mănăstirească; de la nimfele încununate și bacantele dansând la cântecul din nai al lui Pan de pe basorelieful grec, la chipul palid pe fond de aur ale sfântului Francisc, multiubitul sfânt umbrian, având alături pe sfânta Clara cu crini în mână. Înconjura apoi într-un nirnb de aur trăsăturile liniștite ale madonei florentine, scoțând după aceia din umbră pe severa zeiță de marmoră Artemis Laphria, purtând săgeata iute a Morții în torbă. Și iată că un strălucitor Disc Solar încununează încă odată capul ciopârțit al lui Akhanaten, regesul visător de pe țărmurile Nilului, fiul soarelui. Alături de el stau Osiris, judecătorul sufletelor omenești, Horus cel cu

cap de șoim, misterioasa Isis și Nephtys, sora ei, cu Anubis, paznicul mormântului, ghemuit jos la picioarele lor.

Lumina se stinse; noaptea se apropia.

— Zeu al zilei, dătătorule de lumină, nu mai poți zăbovi o clipă lângă mine? Atât de lungă-i noaptea pentru cugetul ce nu se-ncumetă să viseze un răsărit de soare, atât de neagră-i noaptea pentru ochii ce nu pot vedea stelele! Nu-mi mai poți dărui câteva secunde din strălucitoarea-ți veșnicie, să mai privesc lumea ta frumoasă, marea mea dragă, norii călători, munții mândri, apele ce-aleargă fremătând, copacii prietenoși, florile din iarbă, păsările și sălbătăciunile, frații și surorile mele din văzduh, de pe câmpii și din păduri? Nu-mi poți lăsa măcar câteva floricele sălbatice în mână, să-mi încălzească inima, nu-mi poți lăsa câteva stele de pe cerul tău ca să-mi arate calea? Dacă mi-e dat să nu mai văd chipurile bărbaților și femeilor din juru-mi, nu-mi poți îngădui măcar să arunc câte-o privire fugară pe-un obraz de copil ori către un animal prieten? Am privit așa de multă vreme la fața bărbaților și femeilor, ca le-o cunosc bine, nu prea am ce să mai învăț. Pare o lectura monotonă pe lângă cele ce-am cetit în biblia lui Dumnezeu, în misteriorul chip al mamei-natura. Bătrâna mea doică dragă, tu care mi-ai îndepărtat toate gândurile negre de pe fruntea-mi arzătoare cu blânda mângâiere a mâinii tale bătrâne și zbârcite, nu mă lăsa singur în întuneric. Mi-e frică de întuneric! Mai ramâi puținel cu mine și mai povestește-mi câteva din basmele tale minunate, în vreme ce-ți culci neliniștitul prunc să doarmă somnul nopții celei lungi!

O! făclie a lumii, ești o zeităte și niciodată ruga vreunui muritor n-a ajuns până-n cerul tău! Cum aş putea nădăjdui eu, un vierme, milă de la tine, neîndurătorule zeu-soare, care ai părăsit chiar și pe marele faraon Akhanaten, al cărui nemuritor imn închinat ție a răsunat peste valea Nilului cu cinci sute de ani înainte ca Homer să cânte:

Când te înalți, întreg pământul se umple de bucurie și fericire

Iar oamenii spun: A te vedea înseamnă pentru noi Viața — fi Moarte a nu te vedea.

Răsăritul și apusul îți înalță slavă: când răsări, le dai viața, când apui, mor și ele.

Și totuși, ai privit cu ochiul tău sclipitor, fără pic de milă, cum zeii aruncau în Nil templul celui mai mare adorator al tău, cum îi smulgeau de pe frunte semnul soarelui, șoimul regal ije pe piept, ștergându-i numele blestemat de pe foițele de aur. Te-i înfășurau trupul plâpând, osândind astiel sufletu-i să rățăcească de-a pururi fără de nume.

Mult după ce zeii Nilului, zeii Olimpului și zeii Walhallei se prefăcuseră în pulbere, alt adorator al tău, sfântul Francisc din Assisi,

suavul cântareț al imnului il canto del Sole, a întins brațele spre cerul tău, nemuritorule zeu-soare, cu aceeași rugăciune pe buze ca cea pe care-o înalț eu azi spre tine să nu iei bmeevântata-ți lumină ochilor săi bolnavi, slăbiți de priveghiuri și lacrimi, îndemnat stăruitor de frați, plecă la Rieti pentru a consulta un vestit doctor de ochi și se supuse fără de teamă operației pe care-l statui doctorul să și-o facă. Când chirurgul vârî fierul în foc ca să-l înfierbânte, sfântul Frânase vorbi focului astfel, ca unui prieten:

— Frate focule, Cel Prea Sfânt te-a zămislit înaintea tuturor, hărăzindu-ți o prea plăcută înfățișare, întruchipându-te puternic, de o desăvârșită frumusețe și folositor. Fii îndurător cu mine în ăst ceas de răstriște al meu. Rugă mare înalț bunului Dumnezeu ce te-a zămislit să îmblânzească arșița ta față de mine, ca să pot suferi arsura-ți.

După ce-și sfârși rugăciunea deasupra fierului înroșit în foc, își făcu cruce și rămase neclintit fără măcar să tresară când fierul intră sfârâind în carnea gingașă, trăgând o dungă de foc de la ureche până la sprinceană.

— Frare medico, zise sfântul Francisc către doctor, dacă nu-i ars destul, mai cearcă o dată! Iar medicul văzând o atât de minunată putere a spiritului asupra slăbiciunii cărnii se minuna și rosti:

— Să știți, fraților, că astăzi am văzut de-a mirare lucruri.

Vai! Cel mai sfânt dintre oameni se rugă în zadar, suferi în zadar. L-ai părăsit pe Il poverello cum l-ai părăsit și pe marele faraon. Când, pe drumul întoarcerii, frații călugări au pus litiera cu ușoara-i povară jos, sub măslinii de la poalele colinii, sfântul Francisc nu mai putu vedea dragu-i Assisi când ridică mânilor să-i dea cea din urmă binecuvântare.

Atunci cum aș putea eu, păcătosul, cel mai umilit dintre închinătorii tăi, nădăjdui milă de la tine cel mai neînduplecat stăpânitor ai Vieții! Cum să-ndrăznesc a mai cere un hatâr de la tine, care cu mâni generoase mi-ai dat atâtea daruri de preț! Mi-ai dat ochii să strălucească de bucurie, să se umple de lacrimi, inima să zvâcnească de dor, să sângereze de milă, mi-ai dat somn, mi-ai dat speranța.

Am crezut că mi le-ai dat pe toate în dar. M-am înșelat. A fost numai un împrumut și-acum voiești să ți le dau pe toate înapoi, ca să le treci altei ființe ce se va ivi din aceeași veșnicie în care mă-ntorc eu. Facă-se voia ta, Stăpâne al Luminii! Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat!

3

Clopoțele campanilei sunau Ave Maria. O blândă adiere fremăta în chiparoșii din fața ferestrei, unde păsărelele ciripeau înainte de a se cuibări la somn.

Glasul mării se auzea tot mai slab, mai slab — și binecuvântata tăcere a nopții se lăsă peste bătrânul turn.

Ședeam în jilțul lui Savonarola, ostenit, tânjind după odihnă.

Lup dormea întins la picioarele mele; de zile și nopți multe nu se mai îndepărtase aproape de loc de mine. Când și când, deschidea ochii privindu-mă cu atâta dragoste și mâhnire că aproape îmi dădeau lacrimile. Când și când, se scula, rezemându-și capul de genunchii mei. Știa oare ce știam eu, pricepea oare ceea ce pricepusem eu, că ceasul despărțirii era aproape? L-am mângâiat în tăcere pe cap; pentru prima oară nu știam ce să-i spun, cum să-i lămuresc marea taină pe care eu însumi nu mi-o puteam lămuri.

— Lup, am să plec într-o călătorie lungă, într-o țară depărtată. De data asta nu mă poți întovărăși, prietene. Trebuie să rămâi aici, unde am trăit amândoi laolaltă atâta vreme, împărțind bucuriile și necazurile. Nu trebuie să mă jelești, ci să mă dai uitării, așa cum mă vor uita toți ceilalți, căci asta-î este legea vieții. Nu-ți face griji, căci are să-mi fie bine, la fel ca și ție. Am făcut tot ce se putea pentru fericirea ta. Ai să trăiești mai departe în lumea care ți-e cunoscută și oamenii prietenoși te vor îngriji cu aceeași dragoste cu care te-am îngrijit eu. În fiecare zi, când clopotele vor suna mezzogiorno, îți vor pune dinainte mâncare destulă — și de două ori pe săptămână ai să primești, ca și până acum, ciolane gustoase. Grădina cea mare în care zburdai tot a ta rămâne și chiar când vei uita opreliștea legii, fugărind vreo pisică pitită la pândă pe sub măslini, de-acolo, de unde voi fi, la fel îmi voi înturna ochiul cel orb de la vânătoarea ta, închizându-l pe cel bun, cum făceam întotdeauna de dragul prieteniei noastre. Apoi, când picioarele îți vor înțepe și ochii ți se vor încețoșa, te vei odihni pentru totdeauna sub coloana antică de marmoră din dumbrava de chiparoși de lângă vechiul turn, alături de tovarășii tăi care s-au dus acolo înaintea ta. Și, la urma urmei, cine știe dacă nu ne vom revedea? Mare ori mic, șansele noastre sunt aceleași.

Nu pleca, rămâi cu mine ori ia-mă cu tine, se rugau credincioșii ochi.

Plec spre un tărâm despre care nu știu nimic. Habar n-am ce mi se va întâmpla acolo; și mai puțin, ce ți s-ar întâmpla ție, dacă vii cu mine. Am citit lucruri ciudate despre acel tărâm, dar nu sunt decât povești, niciunul din cei care s-au dus acolo nu s-a mai întors să ne spuie ce-a văzut. Unul singur ne-ar fi putut spune, dar acela era fiul unui Dumnezeu și s-a întors la tatăl lui, păstrând cu sfințenie taina.

Am dezmiertat capul mare, dar mâinile-mi amorțite nu mai simțeau atingerea blâniei lui lucioase.

Aplecându-mă să-l sărut de despărțire, am zărit deodată în ochii lui sticlind spaima; se trase îndărăt cu groază și se strecură în culcușul lui,

sub masă. L-am chemat înapoi, dar nu voi să vie. Știam ce însemna asta, mai văzusem și alte ori.

Crezusem că-mi mai rămăsese încă o zi ori două. M-am sculat și-am cercat să mă duc până la fereastră spre a sorbi adânc aerul, dar mădularele nu mă mai ascultau și-am căzut înapoi pe scaun. Mi-am plimbat privirile în jur, prin vechiul turn. Totul era întunecos și tăcut dar mi s-a părut că o aud pe Artemis, aspra zeiță, cum își scoate săgeata cea iute din torbă, gata să-și înalțe arcul. O mână nevăzută mă atinse pe umăr. Mă străbătu un fior din creștet până-n tălpi. Mi s-a părut că mă cuprinde un leșin, dar nu simțeam nicio durere și capul îmi era limpede.

— Bun sosit, Măria-ta! Am auzit răsunând în noapte galopul harmăsarului tău negru. Până la urmă, tot ai câștigat cursa căci îți mai pot zări chipul întunecat aplecat asupra-mi. Nu-mi ești străin, ne-am întâlnit adesea, te știi de pe când stăm amândoi lângă același pat în Salle Sainte-Claire. Spuneam pe atunci că ești crud și rău, că ești un călău ce se bucură de chinurile lungi ale victimei. Nu cunoșteam pe atunci viața așa cum o cunosc acum. Știi azi că dintre noi doi, tu ești mult mai milos, că ceea ce ieși cu o mână dăruiești înapoi cu cealaltă. Știi acum că nu tu, ci Viața aprinde văpaia spaimei în achii măriți și încordează mușchii în piepturile ce gâfâie după încă un răsuflet, după încă o minută de agonie.

Eu, cel puțin, n-am de gând să mă lupt cu tine astăzi. De-ai fi venit când aveam sânge tânăr, ar fi fost cu totul altceva. Atunci eram plin de viață. M-aș fi luptat cu înverșunare, lovind la rândul meu din răspuțeri. Acum sunt obosit, ochii mi-s slăbiți, mădularele fără vlagă și inima istovită. Numai capul mi-a mai rămas — și capul îmi spune că n-are niciun rost să lupt. Așa că voi rămâne liniștit în jilțul lui Savonarola, lăsându-te să faci ce ai de făcut. Sunt curios să văd cum ai să procedezi, căci m-a interesat întotdeauna fiziologia. Te previn că sunt zămislit din material trainic, așa că lovește cât poți de tare, altfel riști să dai greș încă o dată cum ai mai pățit-o încă de vreo două ori, mi se pare. Sper, mărite domn, că nu-mi porți pică pentru cele trecute. Vai! Teamă mi-e că ți-am dat cam mult de furcă odinioară, în Avenue de Villiers. Rogu-te, mărite, nu-s atât de viteaz pe cât vreau să par, de-ai vrea să-mi dai doar câteva picături din eterna-ți băătură adormitoare înainte de a începe, ți-aș fi recunoscător.

— Asta fac întotdeauna și tu trebuie s-o știi, tu, care m-ai văzut de-atâtea ori la lucru. Dorești să chemi un preot? Mai este încă vreme. Oamenii trimit întotdeauna după preot când mă văd venind.

— De prisos să mai trimit după preot; acum nu-mi mai poate fi de niciun folos. Prea târzie ar fi pocăința mea și prea devreme-i pentru el

ca să mă osândească, iar pentru tine presupun totuna-i așa, ori altminteri.

— Mi-e egal buni ori răi, toți oamenii sunt la fel pentru mine.

— La ce bun să chem un preot, care-mi va spune doar că răul l-am avut în mine din naștere, că faptele și gândurile mi-au fost întinate de păcat, că trebuie să mă pocăiesc și să mă lepăd de toate. De prea puține lucruri mă căiesc și nici nu vreau să mă lepăd de nimic. Am trăit călăuzit de instinct și cred că instinctul meu era sănătos. Am făcut destule prostii când am cercat să mă iau după rațiune, căci rațiunea greșea și mi-am și luat îndată pedeapsa. Doresc să mulțumesc celor care-au fost buni cu mine. Dușmani am avut puțini, mai cu seamă medici, dar nu mi-au făcut mult rău; eu mi-am văzut de drum, netulburat. Aș vrea să le cer iertare celor pe care i-am făcut să sufere. Asta-i tot, restul mă privește numai pe mine și pe Dumnezeu, nu pe preot, pe care nu-l recunosc de judecător.

— Nu-mi plac preoții voștri. Ei au învățat pe oameni să se teamă de apropierea mea, amenințându-i cu veșnicia și flăcările iadului lor. Ei mi-au smuls aripile de pe umeri, mi-au desfigurat chipul prietenos și m-au prefăcut într-un schelet hidos ce colindă din casă în casă noaptea, ca tâlharii, cu coasa pe umăr și joacă Danse Macabre în frescele lor de pe zidurile mănăstirilor, mână în mână cu sfinții și osândiții pe vecie. N-am nimic să fac cu raiul ori iadul lor. Eu sunt o lege a naturii.

— Am auzit ieri cântând în grădină un grangur auriu și chiar la apusul soarelui a venit sub fereastra mea să-mi cânte o pitulice mică, o voi mai auzi oare vreodată?

Unde sunt îngerii sunt și păsări.

Aș dori ca un glas de prieten să-mi mai citească odată Fedon[279].

Vocea-i muritoare, cuvintele sunt veșnice, le vei mai auzi.

Voi mai auzi vreodată Requiemul lui Mozart, pe dragul meu Schubert și mărețele acorduri ale lui Beethoven?

— Ce auzai erau numai ecouri ale cerului.

— Sunt gata. Lovește, prietene!

— N-am să lovesc. Am să te adorm.

— Voi visa?

— Da, totu-i un vis.

— Mă voi trezi? N-am primit niciun răspuns la întrebarea mea.

— Cine ești tu, copil fermecător? Ești Hypnos, îngerul somnului? Sta lângă mine cu zulufii încununați de flori, cu fruntea grea de vise,

frumos ca zeul iubirii.

— Sunt fratele lui, născut din aceeași mamă, Noaptea. Thanatos e numele meu. Sunt îngerul Morții. Flacăra torței ce sa stinge călcată de piciorul meu, este viața ta.

Visam că văd un moșneag înaintând cu greu pe calea-i singuratică. Din când în când își înălța privirea, parcă ar fi căutat pe cineva sa-i arate drumul. Din când în când cădea în genunchi, par. Că nu mai avea puteri să se căznească a merge înainte. Câmpiile și pădurile, râurile și mările rămăseseră jos sub picioarele lui, și curând până și munții încununați de zăpezi pieriră în ceața pământului care dispărea, înainte, tot mai sus, ducea drumul lui. Nouri minaiți de furtună îl ridicau pe urrierii lor puternici și-l purtau cu o iuțea amezătoare prin imensitatea infinitului, stelele îi făceau semne, călăuzindu-î tot mai aproape, mai aproape de tărâmul ce nu cunoaște nicî noapte, nici moarte. Ajunse în sfârșit înaintea porților cerești prinse în țâțâni de aur de stânca adamantină[280]. Porțile erau închise. O veșnicie, o zi ori o clipă rămase el îngenuncheat pe prag, sperând, deși n-avea speranță, să fie lăsat înăuntru? Deodată, mișcate de mini nevăzute, masivele porți se deschiseră larg. În lături, lăsând să iasă o formă plutitoare cu aripi de înger și chip de copil adormit, îngenuncheatul sări în picioare și, cu îndrăzneala desperării, se repezi înăuntru în clipa când porțile se închideau.

— Cine ești tu, cutezătorule? strigă un glas aspru. O făptură înalta, în mantie albă, cu cheia de aur în mână, sta înaintea mea.

— Paznic al porților cerești, cuvioase sfinte Petre, rogu-te fierbinte să mă primești! Sfântul Petru se uită repede în scrisorile mele de acreditare, sărăcăcioase documente ale vieții mele de pe pamânt.

— Cam prost, zise sfântul Petru. Ba chiar râu de tot. Cum de-ai ajuns aici? Sunt sigur că trebuie să fie o greșeală... Se opri deodată, căci un înger coborâse iute din zbor, drept în fața noastră. Strângându-și aripile de purpură, își potrivi pe el tunica scurtă, făcută din funigei și petale de trandaiir, pe care strălucea rouă dimineții. Pulpele-i goale erau roze ca petalele de trandafir și în piciorușele-i gingașe purta, sandale de aur. O minunată tichie din lalele și lăcrămioare era așezată ștregărește pe căpșoru-i cărlionțat. Avea ochii însoriți și buzele pline de veselie. Ținea în mânuțe un mise! cu înăummun, pe care îl prezentă sfântului Petru surâzând, dar cu un aer important.

— Întotdeauna aleargă la mine când sunt la ananghie, bombăni încruntat sfântul Petru, citind slovele. Când toate-s bune, degeaba îi bat la cap, că nimeni nu m-aude. Spune-le, se întoarse el spre îngerul sol; spune-le că vin îndată și, până sosesc, să nu dea niciun răspuns.

Îngerul vestitor își ridică degetul roz la tichia de lalele, își desfăcu aripele de purpură și-și luă zborul, sprinten ca o păsărică și cântând ca o păsărică.

Sfântul Petru se uită nedumerit la mine cu ochii lui sfredelitori, întorcându-se apoi spre un arhanghel mai bătrâior, ce sta de strajă rezemat în spadă lângă perdeaua de aur, îi spuse, arătându-mă cu degetul:

— Să aștepte aici până mă întorc. E îndrăzneț și viclean; Tnai e și bun de gura; vezi să nu te tragă de limbă. Avem cu toții slăbiciunile noastre și ți-o știi pe a ta. Este ceva ciudat cu sufletul acesta; nici nu pot pricepe cum de-a ajuns aici. După cât chibzuiesc, s-ar putea să facă parte din același clan cu cei ce te-au momit să urmezi pe Lucifer afară din rai și ți-au pricinuit căderea. Bagă de seamă, ține-ți gura, fii cu ochii în patru! Și se duse. M-am uitat la arhanghelul cel bătrân și el la mine.

Am socotit ca-i mai cuminte să nu spun nimic, dar îl pândeam cu coada ochiului. După un timp, l-am văzut desfăcându-și cingătoarea și rezemându-și cu mare grijă spada de-o coloana de lapis-lazuli. Părea acum ușurat. Chipul său bătrân era așa de blajin, ochii așa de blânzi, încât am fost sigur ca și el era doritor numai de pace, ca și mine.

Venerabile arhanghel, am rostit cu sfială, oare am să-l aștept mult pe sfântul Petru?

Am auzit sunând trâmbițele în Sala Judecății, zise arhanghelul. Sunt judecați doi cardinali care l-au chemat pe sfântul Petru într-ajutor ca să-i apere. Nu, nu cred c-ai să aștepti mult, adaogă el, chicotind pe înfundate; nici sfântul Ignațiu, cel mai iscusit avocat din ceruri nu izbutește decât prea rar să-i scoată basma curată. Procurorul este mai tare ca el. E-un fost călugăr, pe nume Savonarola, ce-a fost ars pe rug.

Dumnezeu este judecătorul suprem, nu omul, am spus eu; și Dumnezeu e îndurător.

Da, Dumnezeu este judecătorul suprem și Dumnezeu e îndurător, repetă arhanghelul. Dar Dumnezeu domnește peste. Lumi nenumărate, cu mult mai minunate și mai bogate decât micuța stea aproape uitată, de unde vin acești doi oameni. Arhanghelul mă luă de mână și mă duse până la bolțile porții deschise. Cu ochi plini de spaimă, am privit miile de stele și de planete strălucitoare, pulsând de viață și lumină, ce-și urmau calea predestinată prin infinit.

Vezi scânteioara aceea palidă, ca o flăcăruie de luminare gata să se stingă? Aceea-i lumea de unde vin cei doi oameni; niște furnici târâtoare pe-un bulgăre de pamânt.

Dumnezeu a zămislit lumea lor, tot El i-a zămislit și ps ei, am spus.

Da, Dumnezeu a zămislit lumea lor. A poruncit soarelui să moaie măruntaiele înghețate ale pământului, l-a spălat cu râuri și mări, i-a îmbrăcat stearpa-i goliciune cu păduri și ogoare, a populat-o cu animale blânde. Lumea era frumoasă și totul mergea bine. Apoi, în cea din urmă zi, l-a plămădit pe om. Poate c-ar fi fost mai bine să se hodiească cu o zi înainte de a-l plămădi, nu în ziua următoare. Presupun că știi cam s-au petrecut lucrurile, într-o bună zi, o maimuță uriașă, înnebunită de foame, se puse să-și înjghebe cu mâinile-i bătătorite arme ca săucidă pe celelalte dobitoace. Ce puteau face caninii lungi de-o șchioapă ai lui Machairodus împotriva cremenii tăioase, mai ascuțită decât colții tigrului cel cu dinții de săbii? Ce puteau face ghearele ca secerea ale ursului spelaeus împotriva bătei împănate cu spini și crengi ghimpate și întărită cu scoici tăioase ca briciul? Ce mai puteau face cu puterea lor sălbatică împotriva vicleniei, curselor și capcanelor? Așa a crescut acel protanthropos bestial, ucigându-și prietenii și dușmanii, ajungând spaima tuturor vietăților, un diavol între animale. Proțăpît în două picioare pe stârvul victimelor, își înălța steagul biruinței pătat de sânge deasupra lumii animale, încoronându-se singur rege al creației. Selecția îi îndreptă unghiul facial, îi mări cutia craniană. Răgușitele-i urlete de mânie ori spaimă se prefăcură cu timpul în sunete articulate și vorbe, învăță cum să domesticească focul, încetul cu încetul, deveni om. Puii lui sugeau sânge proaspăt din carnea încă palpitândă a animalelor pe care le ucisese el și se băteau între dânșii ca niște lupușori flămânzi de la oasele cu măduvă pe care le spărgea tatăl lor cu maxilarele-i formidabile, aruncându-le în juru-i prin peșteră. Și astfel creșteau copiii, ajungând puternici și feroci ca și dânșul, lacomi de prădăciuni, gata să atace și să devoreze orice viețuitoare care le ieșea în cale, chiar și pe frații lor de lapte. Pădurea se-nfiora la apropierea lor și spaima de om se născuse în inima dobitoacelor. Curând, înnebuniți de pofta de a ucide, începură a se omorî între ei cu securile de piatră. Așa a început cruntul război care nu s-a sfârșit niciodată.

În ochii Domnului fulgeră mânia; se caia că-l zămislise pe om. Și Domnul grăi:

— Îl voi stârpi de pe fața pământului pe om, căci este iricat și plin de cruzime.

A poruncit fântânilor din adâncul adâncurilor să se reverse ferestrelor cerului să se deschidă ca să înece pe om și înfeaga lume pătată de sânge și crime. Măcar de i-ar fi înecat toți! Dar, în nemărginita-i milă, îngădui pământului să se pească iar, curățat și purificat de apele potopului. Blestemul isă rămăsese în sămânța puținilor din rasa osândită pe care îndurase să-i scape în arcă. Omorul se porni iarăși, nesfârșitului război se dezlănțui din nou.

Dumnezeu urma să privească cu nesfârșită răbdare, șovăind lovească, dorind mereu să ierte. Ba mai trimisese jos, în lumea aceea desfrânată, pe însuși fiul său, ca să-i învețe pe imeni ce-i mila și iubirea și să se roage pentru ei. Știi ce i-au tăcut. Apoi, sfidând Cerul, au dat foc curând lumii întregi, fcprinzând-o, cu pălălaile iadului. Cu o iscusința diavolească, fu făurit arme noi spre a se ucide unii pe alții. Au înhămat aoartea ca să se pravale asupra așezărilor tocmai din înaltul ăzduhului, au otrăvit aerul dătător-de-viață cu duhorile iadului. Bubuiturile năprasnice ale luptelor dintre ei zguduie din emelii pământul. Când tot cerul e învăluit în nopți, de-aici sus putem vedea cum până și lumina stelei lor lucește roșiaâcă, parcă pătată cu sânge și ajung până la noi gemetele răniilor. Unul din îngerii din jurul tronului dumnezeiesc mi-a sus că-n fiecă dimineață ochii madonei sunt roșii de plâns, ar rănile din coasta Fiului Ei sângerează iarăși.

— Dar Dumnezeu, care-i doar Dumnezeul milei, cum se-ndură să lase atâta suferință fără să-i pună capăt? am întrebat

— Cum poate asculta nepăsător acele strigăte de durere? Arhanghelul cel în vârstă se uită întâi cu teama în jur, dacă nu-l aude cineva.

— Dumnezeu e bătrân și ostenit, șopti el îngrozit parcă de propriile-i cuvinte; și are inima mâhnită. Cei din jurul sau, care veghează asupra-i cu nețărmurită iubire, n-au curajul să-i tulbure odihna cu veșnicile știri despre grozăviile și nenorocirile care se petrec. Adesea se trezește din somnu-i chinuit și în treabă ce-s bubuiturile acelea teribile pe care le aude și fulgerele livide care sfâșie întunericul. Iar cei din jur îi spun ca tunetele sunt glasul nourilor săi minăți de furtună și lucirile sunt fulgerile trăsnetelor sale. Atunci ostenitele-i pleoape se-nchid iar.

— Mai bine așa, venerabile arhanghel, mai bine așa! Căci de-ar fi văzut ochii lui cele ce-am văzut eu și de-ar fi auzit cu urechile ce-am auzit, s-ar fi căit din nou că l-a plămădit pe om. Ar mai fi poruncit încă o dată fântânilor din adâncul adâncurilor să se reverse și să-l stârpească pe om. De data asta, i-ar fi înecat pe toți și-ar fi lăsat numai animalele în arcă.

— Teme-te de mânia Domnului! Teme-te de mânia Domnului!

— Nu mă tem de Dumnezeu, ci de cei care-au fost cândva oameni, de profeții aspri, de sfinții părinți, de sfântul Petru al cărui glas sever mi-a dat poruncă să aștept aici întoarcerea lui.

— De sfântul Petrii mi-e cam teamă și mie, mărturisi bătrântul arhanghel. Ai auzit cum m-a muștrat că m-am lăsat ispitit de Lucifer să apuc pe-o cale greșită. Am fost iertat de Dumnezeu care mi-a îngăduit să mă întorc în cerurile lui. Oare nu știe sfântul Petru că a ierta

înseamnă a uita? Ai dreptate, profeții sunt aspri. Dar sunt drepti, căci sunt luminați de Dumnezeu și prin ei grăiește vocea lui. Sfinții părinți pot doar citi gândurile oamenilor la lumina slabă a ochilor muritori, iar vocile lor sunt voci omenești.

— Niciun om nu cunoaște pe alt om. Cum să judece ceea ce nu cunosc, ceea ce nu pricep? Aș dori ca printre judecătorii mei să fie și sfântul Francisc pe care l-am iubit toată viața. El mă cunoaște și mă înțelege.

— Sfântul Francisc n-a judecat pe nimeni niciodată, el a iertat numai, ca Cristos care și-a pus mâna într-a lui, de parcă i-ar fi frate. Nici nu se arată prea des în Sala Judecății, unde te vei înfățișa în curând, și nici nu-i prea iubit acolo. O seamă dintre martiri și sfinți îl invidiază pentru sfintele stigmatе și mulți dintre marii demnitari ai raiului se simt cam prost în mantiile lor bogate, brodate numai cu aur și pietre nestemate când apare în mijlocul lor U poverello, cu rasa lui uzată și jerpelită, numai flenduri de-atâta purtat. Madona i-o tot coase, i-o tot cârpește cât poate și spune că degeaba i s-ar da o rasă nouă, căci el ar dărui-o cuiva.

— De-aș putea să-l văd! Tare doresc să-i pun o întrebare pe care mi-am pus-o eu toată viața. Dacă există răspuns, numai el este în stare să mi-l dea. Oare n-ai putea să-mi spui tu, bătrâne și înțelepte arhanghel? Unde se duc sufletele animalelor prietene cu noi? Care-i ceru! lor? Aș vrea să știu pentru că, pentru că am... N-am cutezat să spun mai mult.

— În casa Tatălui meu sunt multe lăcașuri, a spus Domnul. Dumnezeu, care a creiat dobitoacele, va avea grijă. Cerul este de ajuns de mare ca sa le adăpostească și pe ele.

— Ascultă! șopti arhanghelul cel bătrân, arătând cu degetul spre poarta deschisa. Ascultă!

O suavă armonie de harfe și dulci glasuri copilărești îmi ajunse la urechi, în timp ce priveam în grădinile cerești, îmbălsămate de parfunuirile florilor elizeene.

— Ridică-ți ochii și privește, rosti arhanghelul apledndu-și smerit fruntea.

Înainte ca ochii să fi zărit nimbul de aur palid din jurul capului, inima mea o recunoscuse. Ce pictor neasemuit a fost Sandro Botticelli! Iat-o înaintea mea, întocmai cum a pictat-o de-atâtea ori, așa de tânără, așa de curată, având totuși în ochi dulcea grijă a maternității. Fecioare încununate cu flori, cu buze zâmbitoare și ochi copilăroși o înconjurau cu o veșnică primăvară; îngerăși, având aripile de aur și purpura strănse, îi țineau mantia, unii întindeau înainte-i covor de trandafiri pe care să pășească. Sfânta Clara, preaiubita sfântului Francisc, șopti ceva

la urechea madonei și, parcă în trecere, Maica Domnului mă învrednici cu o privire.

— Nu te teme, îmi spuse blând arhanghelul; nu te teme. Madona te-a văzut și-ți va pomeni numele în rugăciunile ei.

— Sfântul Petru întârzie, urmă arhanghelul; luptă din greu cu Savonarola ca să-și scape de osândă cardinalii. Ridică un colț al perdelei de aur și se uită de-a lungul peristilului.

— Vezi sufletul acela blajin în veșmânt alb și cu o floare după ureche? Stau adeseori de vorbă cu el, l-am îndrăgit cu toții aici, căci e simplu și nevinovat ca un copil, îl observ adesea din curiozitate; umblă întotdeauna singur singurel și strânge de pe jos pene căzute de la îngerii. A legat un smoc, făcând cu ele un fel de pământ și, când crede că nu-l vede nimeni, se apleacă și mătură urme de pulbere căzută din stele pe lespezile de aur. Se pare că nu știe el singur de ce face astaj cică nu se poate stăpâni. Mă-ntreb ce o fi fost în viață? N-a venit de mult aici, cred că ți-ar putea spune tot ce dorești să știi despre judecata de-apoi.

M-am uitat la sufletul înveșmântat în alb — era prietenul meu, Arcangelo Fusco, măturătorul din mizerabila mahala italiană de la Paris! Aceiași ochi blajini și nevinovați, aceeași floare după ureche, trandafirul pe care-l oferise cu un cavalerism de sudic contesei, în ziua când o luasem cu mine să dăruiască păpuși copiilor lui Salvatore.

— Dragă Arcangelo Fusco, am zis eu întinzând mâinile spre prietenul meu, nu m-am îndoit niciodată că ai s-ajungi aici. El mă privi cu o nepăsare senină, ca și cum nu m-ar fi cunoscut.

— Arcangelo Fusco, nu mă recunoști? Nu mă mai ții minte? Nu-ți mai amintești cu cât drag îngrijeai zi și noapte de copiii lui Salvatore când s-au îmbolnăvit de anghina difterică și cum ți-ai vândut straietele de sărbătoare ca să plătești sicriul când a murit copila cea mai mare, pe care-o iubeai atât? O umbră de suferință trecu peste chipul lui.

— Nu-mi amintesc.

— O! prietene! ce taină teribilă îmi dezvălui cu aceste vorbe! Ce piatră îmi ridici de pe inimă! Nu-ți amintești! Dar cum-se face că eu îmi aduc aminte?

— Poate că n-ai murit cu-adevărat, poate visezi numai c-ai murit.

— Toată viața am fost un visător și dacă ceea ce văd e un vis, atunci e cel mai minunat dintre toate.

— Poate că aveai o ținere de minte mai bună ca a mea, destul de bună ca să poată dura o vreme despărțită de corp. Eu nu știu, nu pricep, toate astea depășesc înțelegerea mea. Așa că nu întreb nimic.

— De-aceea ești aici, dragă prietene. Dar ia spune-mi, Arcangelo Fusco, nimeni dintre cei de-aici nu-și amintește de viața lui pământescă?

— Ei spun că nu, cică numai cei care se duc în iad își aduc aminte, de asta se și cheamă iad.

— Dar spune-mi măcar dacă judecata a fost grea și judecătorii severi.

— La început păreau foarte aspri și începusem să tremur ca frunza, mă temeam că au să mă întrebe cu de-amănunțu despre întâmplarea cu cizmarul napolitan care mi-a furat nevasta și pe care l-am spintecat chiar cu cuțitul lui. Noroc că nu-i interesa de loc cizmarul. M-au întrebat numai dacă am mănuit aur, la care le-am răspuns că niciodată nu ținusem în palmă decât bănuți de arama. M-au mai întrebat dacă strânsesem cumva averi ori bunuri de vreun fel și le-am răspuns că alt bun n-aveam decât cămașa în care murisem la spital. Atunci nu m-au mai întrebat nimic și mi-au dat drumul înapoi. Îndată a venit un înger cu un pachet mare în mâni. „Scoate-ți cămașa și îmbracă-te cu hainele tale de sărbătoare”, rostise îngerul acela. Ce să vezi, erau straiile mele vechi de sărbătoare, pe care le vândusem ca să plătesc dricarului, toate brodate cu mărgăritare, de îngeri. Ai să mă vezi cu ele duminică, dacă-i mai fi pe-aici. După aceea a mai venit încă un înger cu o casetă mare de bani. „Deschide-o”, a zis îngerul, „aici sunt toate economiile tale, toți bănuții de aramă pe care i-ai dat celor la fel de săraci ca tine. Tot ce dăruiești pe pământ ți-i păstrat în ceruri și tot ce păstrezi este pierdut! Și ce să vezi? În cutie nu era niciun bănuț de aramă, toți se prefăcuseră în aur. „Ascultă”, adaogă el în șoaptă, ca nu cumva să audă arhanghelul, „nu știu cine ești, dar pare-mi-se că-ți merge tara prost. Nu-mi lua în nume de rău dacă-ți spun fără înconjur că-s bucuros să iei din caseta de bani oricât îți face trebuință”, i-am spus îngerului că nu știu ce să fac cu-atâta bănet și el mi-a răspuns să-l dau celui clintii calic pe care l-oi întâlni.

— De-aș fi urmat pilda ta, Arcangelo Fusco, n-aș fi astăzi atât de sărac. Vai! Eu nu mi-am dăruit straiile de sărbătoare, de asta-s acuma în zdrențe. Dar îmi pare tare bine că nu ți-au cerut lămuriri despre cizmarul din Neapole pe care l-aî trimis pe lumea cealaltă. Numai Dumnezeu știe pentru câte vieți de cizmari aș putea fi răspunzător eu, care am fost mal bine de treizeci de ani medic! Mâni nevăzute feriră în lături perdeaua de aur și un înger se ivi înaintea noastră.

— Ți-a sunat ceasul să apari înaintea judecătorilor tăi, zise arhanghelul. Fii smerit și tăcut, mai cu seamă tăcut! Amintește-ți că vorba a fost pricina prăbușirii mele; la fel vei păți și tu, dacă lași frâu slobod limbii.

— Ascultă, șopti Arcangelo Fusco, clipind șiret din ochi către mine; la ce bun să te rmai vâri pe gratis în încurcături? în locul dumitale eu n-aș sufla o vorbă despre cizmarii de care vorbeai adineauri. Nici eu n-am pomenit de al meu, dacă nu m-au întrebat. Și, la urma urmei, poate că nici habar n-aveau de el. Chi losa?[281]

Îngerul mă luă de mână și mă călăuzi de-a lungul peristilului spre sala de judecată, mare cât Sala lui Osiris, cu coloane de jasp și opal și capiteluri închipuind lotuși de aur. Arcuri din raze de soare susțineau bolțile presărate cu stelele cerului. Ridicându-mi fruntea, am văzut puzderie de martiri și sfinți în veșminte albe, ermiți, schivnici, stâlpnici cu chipuri hidoase arse de soarele Nubiei, cenobiți goi cu trupurile uscate acoperite cu păr încâlcit, profeți cu privirea aspră și bărbi lungi ce li se revărsau pe piept, sfinți apostoli cu ramuri de palmier în mâni, patriarhi și preasfinți părinți din toate țările și de toate credințele, câțiva papi cu tiare scânteietoare și vreo doi cardinali în sutane roșii. Așezați în semicerc, judecătorii mei stăteau dinainte-mi, severi și nepăsători.

— Par cam proaste, zise sfântul Petru înmmându-le referințele mele; ba chiar foarte proaste! Sfântul Ignațiu, Marele Închizitor, se ridică din jilțul lui și rosti:

— Viața lui e pătată de păcate groaznice, sufletul i-e negru, inima murdară. Ca sfânt și creștin ce mă aflu, cer osânirea lui: să-i chinuie diavolul trupul și sufletul în vecii vecilor.

Un murmur de încuviințare fremăta în sală. Am ridicat hii și m-am uitat la judecătorii mei. Mă priviră și ei în tăcere, severi. Mi-am aplecat capul fără a spune nimic, amintindu-mi că mă povățuise arhanghelul să tac; de altfel, nici nu șiiam ce sa spun. Deodată zării tocmai hăt, departe, în fund, un sfânt mititel, care-mi făcea semne desperate. L-am văzut apoi croindu-și timid drum printre sfinții cei mari până lingă ușa unde mă aflam eu.

— Te cunosc bine, zise sfântulețul, privindu-mă prietenos cu ochii lui blânzi. Te-am văzut venind; și, punându-și un deget pe buze, adăugă în șoaptă: L-am văzut și pe credinciosul tău prieten mergând în urma ta.

— Cine ești, milostive părinte? am șoptit la rândul meu.

— Eu sunt sfântul Rocco, ocrotitorul cânilor, se recomandă sfântui cel mititel. Aș vrea sa te pot ajuta, dar nu-s decât un sfânt mărunț aici și n-au să asculte vorbele mele, apoi aruncă privire furișă către profeții și preasfinții părinți.

— A fost un necredincios, urmă sfântul Ignațiu, ce-a pângărit cu vorbe de batjocură cele sfinte, un mincinos, un șarlatan, un vrăjitor

dedat la magia neagră, un stricat... O seamă din profeții cei bătrâni
ciuliră urechile, atenți...

— Era tânăr și focos, îmi sări într-ajutor sfântul Pavel; mai bine să...

— Vârsta nu l-a cumițit, bombăni un schivnic.

— Îi erau dragi copiii, zise sfântul Ioan.

— Dar îi erau dragi și maicile lor, mormăi un patriarh în barbă,

— A fost un medic sânguincâos, zise sfântul Luca, medicul
preaiubit.

— Am aiadt că cerul e plin de pacienți de-ai lui, ca și iadul de altfel,
se amestecă sfântul Dominic.

— A avut cutezanța să-și aducă aici și căneâe, care stă acum afară la
porțile raiului așteptându-și stăpânul, vesti sfântul Petrii.

— N-are să aibă a-și aștepta prea mult stăpânul, rosti printre dinți
sfântul Ignațiu.

— Un cine la porțile raiului! strigă cu glas plin de rnânie un profet
bătrios cu înfățișare firoasă.

— Cine-i? am întrebat în șoaptă pe sfântul ocrotitor al cânilor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu rosti o vorbă; amintește-ți de
povața arhanghelului. Cred, că-i Habacuc.

— Dacă-i și Habacuc printre judecătorii mei sunt pierdut eu
desăvârșire! Il est capable de tout[282], cum spune Voltaire.

— Un câne la porțile raiului î răcni iar Habacuc; un câne, un dobitoc
spurcat! Era prea mult pentru mine.

— Ba nu-i un dobitoc spurcat, am răcnit la rânduî meu, holbându-mă
mânios la Habacuc. A fost făcut de același Dumnezeu care ne-a făcut
pe tine și pe mine. Dacă este un cer pentru noi, trebuie să fie și-un cer
pentru animale, deși voi, asprii profeți bătrâni, atât de teribili și
neînduplecați în sfințenia voastră, ați uitat cu totul de ele. În privința
asta, și voi sunteți la fel, sfinți apostoli, am urmat eu pierzându-mi tot
mai mult capul. Cum se face că n-ați pus în sfintele scripturi o singură
vorbă de-a Domnului întru apărarea prietenilor noștri necuvântători?

— Sfânta biserică de care țineam eu pe pământ n-a luat niciodată în
seamă dobitoacele, mă întrerupse sfântul Atana. Sie; și nici în ceruri nu
dorim să auzim de ele. Hulitor smintit! Mai bine te-ai gândi la sufletul
tău în loc la al lor, îa sufletul tău păcătos, care-i pe cale să se întoarcă
în întunericul din care-a purces.

— Sufletul meu purcede din cer, nu din iadul pe care î-ați răspândit
voi pe pământ. Nu cred în iadul vostru.

— Vei crede în el curând, mă șfichiui glasul Marelui Închizitor, ai cărui ochi ieșiți din cap săgetau flăcări nevăzute.

— Are să-l trăsnească mânia lui Dumnezeu! E nebun! E nebun! răcni cineva. Un strigăt de groază răsună în Sala Judecății.

— Lucifer! Lucifer! Satana e-n mijlocul nostru! Uriaș și mânios, Moise se ridică din jilțul lui, cu tablele legii în mânilor-noduroase, cu fulgere scăpărându-i în priviri.

— Ce tare s-a mâniat, am șoptit eu, cuprins de spaimă, către sfântul ocrotitor al cânilor.

— Veșnic e mânios, răspunse tot în șoaptă sfântul cel mic, înfricoșat și el.

— Destulă vorbă despre acest suflet! tună Moise. Glasul pe care l-am auzit ieșea din gura spurcată a satanei. Om ori diavol, piei de-aici! lehova, Dumnezeu al lui Israel, întinde-ți brațul și zdrobcște-l! Arde-i carnea și seacă-i sângele în vine! Sfărâmă-i ciolanele! Izgonește-l din cer și de pe pământ și trimite-l înapoi în iad, de unde a venit!

— În iad! În iad! răsună toată Sala Judecății. Am cercat să vorbesc, dar buzele mele amuțiseră. Inima îmi îngheță; mă simțeam părăsit de Dumnezeu și de oameni.

— Voi avea eu grijă de câne dacă ți se-ntâmplă ceva rău, șopti sfântulețul de lângă mine.

Deodată, în cumplita tăcere, mi s-a părut că deslușesc ciripit de păsărele. O pitulice mica se lăsă fără teamă pe umărul meu și-mi cântă la ureche:

— Ție-ți datorează viața bunica, mătușa, frățiorii și surioara mea pe care i-ai scăpat din mâna omului, de la chinuri și moarte, pe insula cea stâncoasă. Fii binevenit! Fii binevenit l în aceeași clipă, o ciocârlie mă ciupi de deget și-mi ciripi:

— M-am întâlnit în Laponia cu un muscar, care mi-a povestit că demult, când erai un băiețel, ai lecuit aripa unui străbun de-al lui, i-ai încălzit lângă inima ta trupul înghețat și când ai deschis mâna să-i dai drumul, l-ai sărutat și i-ai spus: „Drum bun, frățioare! Drum bun, frățioare!” Fii binevenit! Fii binevenit!

— Ajută-mă, surioară. Ajută-mă, surioară!

— Voi încerca, voi încerca, cântă ciocârlia desfăcându-și aripile și luându-și zborul cu voioase triluri: voi în-cerr-caaa!

Ochii mei o urmărire zburând către linia colinelor albastre, pe care le puteam acum zări prin poarta gotică. Ce bine cunoșteam acele coline din picturile lui Fra Angelico! Aceiași măslini argintii, aceiași

chiparoși întunecați înălțându-se pe cerul tihnit al înserării. Auzeam clopotele din Assisi sunând un angelus[283] și l-am zărit pe sfântul cel palid din Umbria coborând încet poteca întortocheată, având alături de el pe fratele Leo și pe fratele Leonardo. Pasări fâlfâiau din aripi iuți în jurul capului său cântând, unele ciuguleau mâncare din pal-me! e-i întinse, altele se cuibăreau în faldurile rasei lui. Sfântul Francisc se opri tăcut lângă mine și privi iute cu minunații lui ochi la judecătorii mei; cu ochii lui minunați, ochii aceia în care nu se putea uita cu mânie nici Dumnezeu, nici oamenii, nici dobitoacele.

Moise căzu în jilțul lui, scăpând jos cele zece porunci.

— Iar el, mormăi cu amărăciune. Veșnic el, firavul visător cu ceata lui de păsări și alaiul de cerșetori și obijduți. Atât de plăpând și totuși îndeajuns de puternic ca să oprească brațul Tău răzbunător. O! Doamne! Nu ești Tu oare Iehova, Dumnezeul amenințător, care-ai coborât în nour de foc și fum pe muntele Sinai, făcând să se cutremure de spaimă poporul fii Israel? Nu mi-a poruncit oare mânia Ta să-ntind toiagul meu răzbunător ca să stârpesc toată iarba câmpului și să dobor toți copacii, ca să piară lumea-ntreagă, oameni și dobitoace? N-a rostit glasul Tău cele zece porunci? Cine se va jnai teme de scăpărarea fulgerelor Tale, o! Doamne! dacă tunetul mâniei Tale tace la ciripitul unei păsărele?

Capul îmi căzu pe umărul sfântului Francisc. Murisem și nu știam.

AXEL MUNTHE SAU DESPRE FARMECUL OMENIEI

Există câteva personaje care, prin privilegiul funcției și menirii, sunt în contact cu toate straturile societății: preotul, magistratul, polițistul, medicul. Un contact divers și prelungit, inevitabil intim, cu toată mizeria și slava condiției umane, fac din acești oameni depozitarii unei experiențe din cele mai vaste. Cu o sensibilitate rafinată în toate apele vieții și morții, observația lor, atunci când se exercită lucid și inteligent, este neobișnuit de vie și de pătrunzătoare. Nu e de mirare că toată marea literatură și-a recrutat adesea din tagma lor eroii preferați. E o simpatie semnificativă: deoarece cu asemenea oameni se pot pune toate problemele cardinale ale existenței. De la condiția personajului la aceea a scriitorului, saltul nu este atât de mare pe cât s-ar putea crede. Atâta experiență înmagazinată forțează dreptul la expresie și când talentul o justifică și meditația o înnobilează, beneficiul literaturii e sigur. La urma urmelor, preotul și medicul, polițistul și magistratul — Poetul: pe toți îi înrudește prezența infinit problematică a omului.

Acum patruzeci sau cincizeci de ani, Axei Munthe era un medic celebru. Cu studii la Upsala și Paris, profesând la Paris și Roma, trăind pe o linie care traversa continentul între Laponia și Capri, împărtășindu-se, până la un punct, din gloria lui Charcot, al cărui elev a

fost, având norocul de a participa la toate acele frământări dramatice ilustrate cu izbânzile lui Pasteur sau Behring, datorând tot atât norocului cât și științei sale posibilitatea de a cunoaște omul pe toată scara socială, spirit curios, prezent oriunde moartea lovea umanitatea sub chipul bolii, războiului sau catastrofelor geologice, Axei Munthe a fost cu siguranță în epocă unul din medicii cu experiența cea mai întinsă. La aceasta trebuie să adăugăm cultura multilaterală, gustul pentru istorie și înclinarea pentru literatură. Harului său de medic nu-i datorăm nicio descoperire, harul acesta l-a cheltuit în viață, încercând să înțeleagă natura omului, ușurând suferințele, tămăduind. Talentului său de scriitor nu-i datorăm nicio operă capitală: doar câteva fermecătoare și modeste cărți de amintiri[284]. Nici vorbă, omul a fost mai interesant decât cărțile pe care ni le-a lăsat și dacă există ceva care ne farmecă încă în scrierile lui, aceasta este însuși profilul medicului acestuia generos — calitatea omeniei lui.

Axei Munthe n-a scris mult și aproape tot ce a scris are un caracter autobiografic, într-un anume sens, Cartea de la San Michele e mai cuprinzătoare decât celelalte scrieri, căci deși nu adună toate experiențele omului, consemnează experiența sa fundamentală de-a lungul unei întregi existențe. Nu e totuși o carte de amintiri în sensul curent al formulei, nici „romanul unei deveniri” în sensul formulei goetheene. Axei Munthe lasă în afară, cu bună știință, mari zone ale existenței sale; nu le luminează aici decât pe acelea care privesc munca, sau mai exact încă, lupta sa — și chiar în privința asta lasă deoparte, evident, foarte multe lucruri, fie pentru că le-a pomenit în alte cărți (experiența războiului), fie pentru că l-a împiedicat discreția sau modestia.

Ceea ce face în cele din urmă unitatea unei cărți în care amintirile se amestecă de regulă după principiul fanteziei — sunt două motive principale: dragostea pentru natura sudului și lupta împotriva morții. Prin origine și prin educație, nordicul acesta e un om al naturii și când orașul îl obosește, el se duce s-o regăsească și să se revitalizeze în Laponia și în Italia, în Mediterana și în Munții Elveției. Dar deși iubește natura pretutindeni unde cerul și pământul nu cunosc tirania acoperișului și geografia betonului, Munthe rămâne un nordic cu nostalgia sudului: poate pentru că aici, în belșugul de soare, în vegetația luxuriantă, în strălucirea culorilor, în violența oamenilor, în pământul acesta străvechi care a fost leagănul atâtor civilizații, simte cel mai bine pulsul naturii, intuiește cel mai bine puterea aceea care asigură veșnica reînnoire a lumii, eterna biruință a vieții, în sensul acesta, dragostea sa pentru natură e o parte a dragostei sale de viață. Și San Michele e simbolul ei.

Numai la Tolstoi, atât de legat de viață cu fiecă fibră a ființei sale, mai putem găsi sensibilitatea asta uimitoare la toate înfățișările morții. Dar dacă la Tolstoi sensibilitatea este sporită de știința inefabilă a psihologului, la Munthe este sporită de știința medicului. Moartea rămâne dușmanul lui cel dintâi și el o înfruntă pretutindeni. O epidemie de holeră la Ncapole, un cutremur în Messina, carnagiul de la Verdun, oriunde e necesar un medic, Munthe e prezent. S-ar zice că oriunde moartea năzuiește să tulbure în favoarea sa echilibrul universului, suedezul acesta uriaș și cu ochi albaștri se simte dator să intervină. Nicio teamă, nicio obligație, nicio obișnuință, nimic nu-l oprește. O curiozitate nepotolită, un viu spirit de investigație, o compasiune fără margini îl urnește întotdeauna din loc. Și e mereu uimitor să vezi un medic celebru, cărui nu-i lipsesc nici onorurile, nici banii, nici posibilitatea de a trăi fără complicații, renunțând la toate beneficiile comodității și ducându-se să înfrunte moartea, mizeria, ticăloșia numai pentru a-și potoli setea de acțiune și nevoia imperioasă de a se solidariza cu umanitatea. Munthe e din familia spiritelor generoase de tipul unui Einstein sau Schweitzer.

Bolile psihicului, catastrofele inteligenței îl preocupă cu aceeași tărie ca o epidemie sau un cutremur; nebunia, isteria, obsesiile — toate intră în câmpul curiozității și activității sale într-un domeniu atât de gingaș, în care știința înaintază atât de prudent și uneori cu rezultate atât de echivoce, părerile lui Munthe par astăzi pline de bun-simț; și chiar dacă unele sunt amendabile, ele păstrează fără îndoială un interes istoric. Unei inteligențe atât de cuprinzătoare, lacome să se cheltuiască în serviciu] vieții, nu se putea să-i rămână străină nici lumea gingașă a copiilor, în care mizeria găsește victimele cele mai sigure și boala terenul cel mai prielnic. Nu-i sunt străine epidemiile de difterie care, până la apariția serului lui Behring, gâtuiau mii de copii, cunoaște foarte bine mediile obscure ale copiilor abandonati, ale moașelor clandestine, ale medicilor șarlatani, în fine, pentru că universul său este solidar în toate detaliile lui, nu-i rămâne străină lui Axei Munthe nici lumea infinită a animalelor și păsărilor. Le cunoaște, le adună, le iubește, se înconjoară de ele — și putem regreta că nu avem din mma doctorului ăștia, excelent observator, cu intuiții surprinzătoare, o carte agreabilă despre psihologia animalelor; dacă ar fi voit, ar fi putut să ne-o dea fără osteneală. Maimuțele, câinii, broaștele țestoase, bufnițele,. Păsărelele, tot ceea ce ne amintește de umanitate, de credință și de statornicie, de longevitate, de înțelepciune, de gingășie îi solicită inima generoasă. Compasiunea sa e universală, simpatia sa îmbrățișează totul.

Chiar gustul pentru arheologie, patima asta de a dezgropa ruinele de sub imperiul morții, de a repune de fapt în circuitul vieții valorile unor străvechi civilizații — este la medicul acesta un semn al victoriilor sale

asupra întinericului. Adunând marmuri și monede, agonisind statui și picturi, clădind la Capri, din resturi ilustre, o casă nouă — cu o arhitectură inspirată mai degrabă de vis decât de matematică — spiritul său -constructiv găsește o modalitate în plus de a sluji frumusețile vieții, îi mai rămâne, în fine, să scrie istoria acestor strădanii. Cartea de la San Michele e ultima sa împlinire. Și aici stă farmecul care i-a adus celebritatea: în elogiul acesta închinat vieții, inteligenței, datoriei.

Talentul lui Axei Munthe este indiscutabil. E un povestitor înnăscut. Fără efort și fără complicații, faptele se însăilează, se relaționează și câștigă în semnificații. Amintirile nu cunosc ordinea istorică, unele relatări au profilul unor anecdote („însoțitorul de cadavre”), altele ale unor povestiri melodramatice (vezi, de pildă, episodul englezoaicei care își răpește copilul abandonat la Paris), unele „fantezii” sunt simple procedee livrești (pactul cu Mefisto) — dar pretutindeni observația exactă, gustul detaliului revelator, știința evocării asigură triumful artei în spiritul adevărului. Paginile cele mai anecdotice nu sunt niciodată cu totul lipsite de substanță și acolo unde scriitorul simte primejdia de a fi suspectat de generozitate, el se salvează, plin de pudoare, prin ironie.

E la urma urmei uimitor cum din amintiri atât ele disparate, din experiențe atât de eterogene, se constituie totuși, încetul cu încetul, profilul atât de atrăgător al medicului generos. Circulă în toată cartea nenumărate portrete vii (don Antonio preotul; Maria Porta-Lettere, poștărița analfabetă; Rozalia, îngrijitoarea; Mamsell Agata, servanta cu surâsul putred al lui Lazăr; Madame Requin, moașa delincventă; Norstrom, prietenul; Arcangelo Fusco, măturătorul; Contesa și viconte Maurice; Flopetta, prostituata cu pasiunea maternității, Campbell, doctorul bețiv; Monsieur Alphonse, nebunul blajin; Miss Hall, englezoaica bătrână cu gustul aristocrației; bătrânul Pacciale, groparul pașnic și cinstit; John, copilul care n-a răs niciodată — și atâția alții) — dar personajul cel mai interesant e scriitorul însuși. Și ceea ce ne uimește poate și ne. Trage cel mai mult la omul ăsta este cu siguranță sentimentul comuniunii sale cu natura, sentimentul că în raporturile cu universul lucrează o putere superioară, că natura reunoaște în inima lui mare o parte a propriei sale substanțe și că numai de aceea i-a acordat harul de a liniști bolnavii, de a potoli nebunii, de a domestici fiarele, de a cuceri dragostea copiilor și a animalelor, de a dormi liniștit în pădure, pe pământuri mișcătoare, sau între ucigași, de a scăpa de glonț, de cutremur, de holeră sau de accident.

Cartea de la San Michele rămâne o scriere fermecătoare — mai fermecătoare ca oricare din biografiile acelea care se publică pentru uzul tineretului, scontând în acțiunea benefică a unui mare exemplu. Avem în orice caz aici un exemplu din cele mai atrăgătoare: energie, tandrețe, compasiune, spirit științific, o inteligență vie, avidă de

acțiune, o minte cuprinzătoare, lipsită de prejudecăți. Și când autorul își imaginează, nu fără ironie, judecata cereasca la care vor veni să dea mărturie pentru el, Sf. Rocco, patronul dinilor, Sf. Loan, ocrotitorul copiilor, Sf. Luca, medicul, Sf. Francisc, sfântul săracilor și al animalelor, Arcangelo Fusco, măturătorul și toate păsărelele cărora li s-a cruțat viața cu mare osteneală și cu multă cheltuială — suntem ispitiți să punem și noi o vorbă întru slava, duhului său blând, și să chemăm într-ajutor, dacă e nevoie, toate zânele, silfidele și piticii nordului care i-au legănat copilăria și cărora de atâtea ori le-a făcut loc în cărțile sale.

Pelerin pasionat și amant al sudului, a venit să moară în patria lui. Avid să privească în lume, a murit aproape orb, Mai mult decât Cartea lui va dăinui familia lui de spirite, Căci farmecul omeniei își află în toate timpurile oameni de calitate cu care să-și perpetueze puterea și să colaboreze la creația infinită a lumii.

ALEXANDRU SEVER

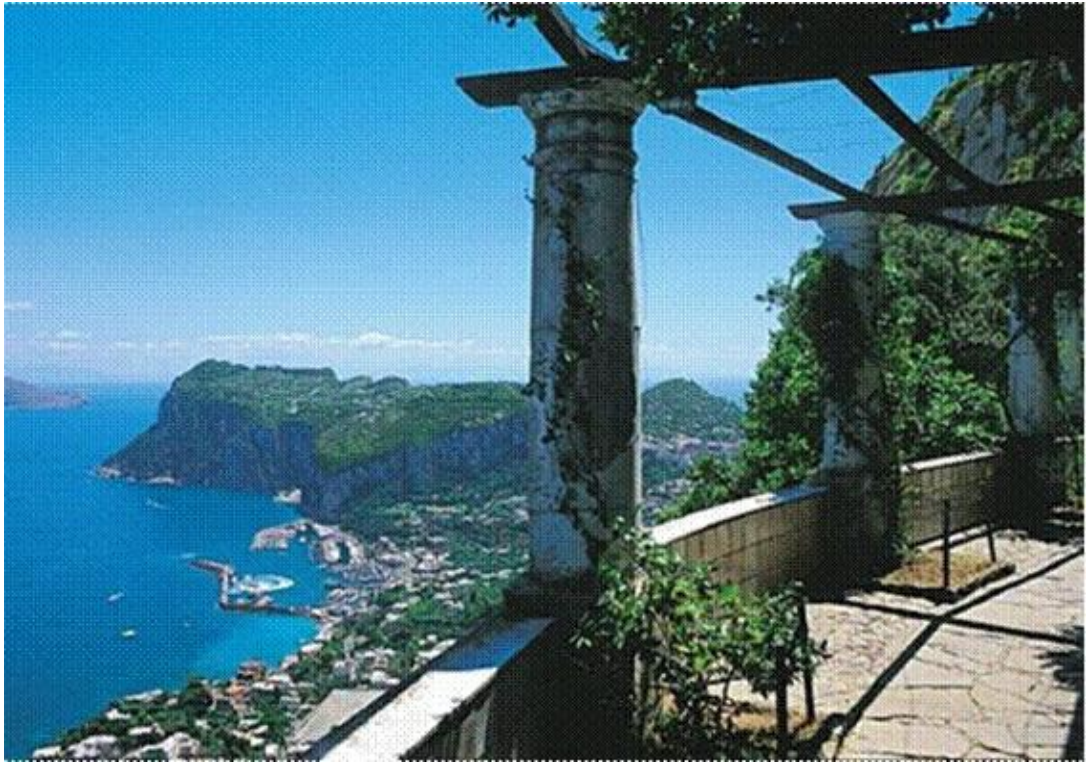
IMAGINI

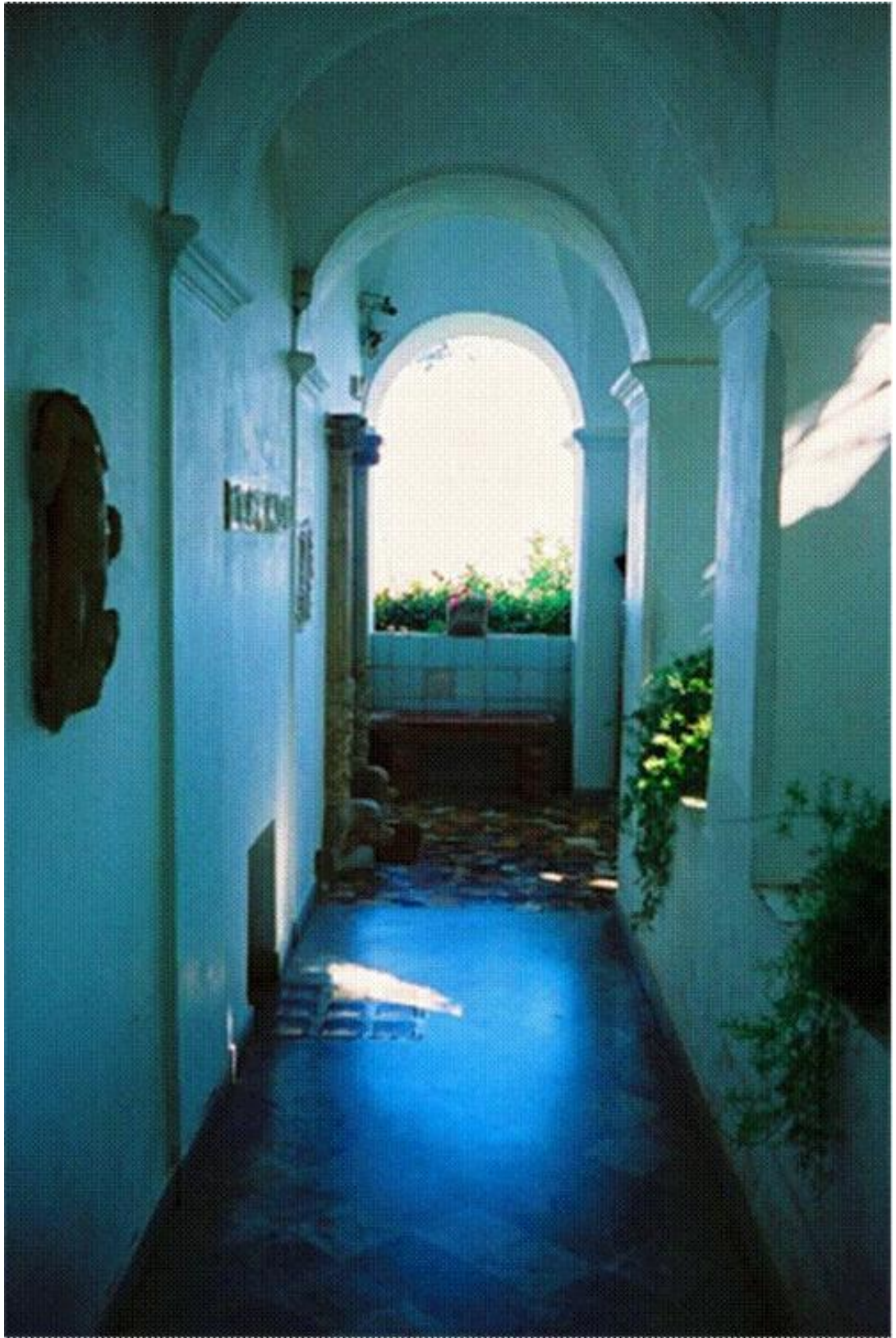

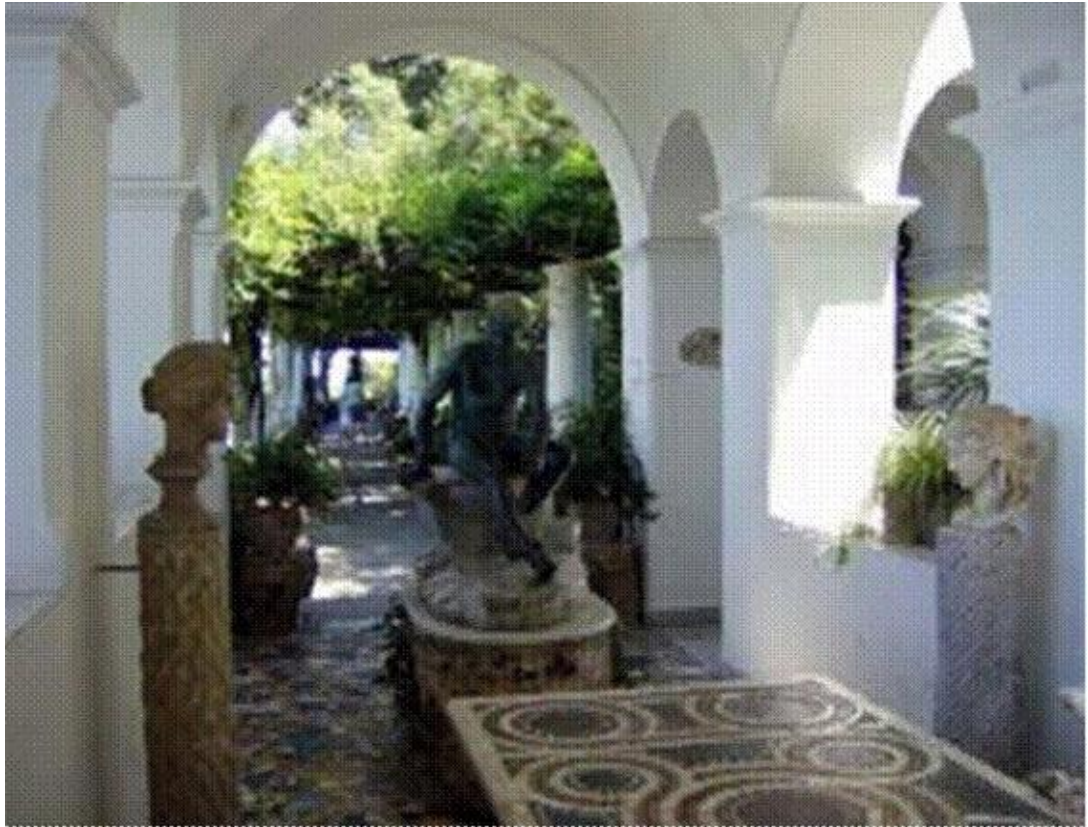

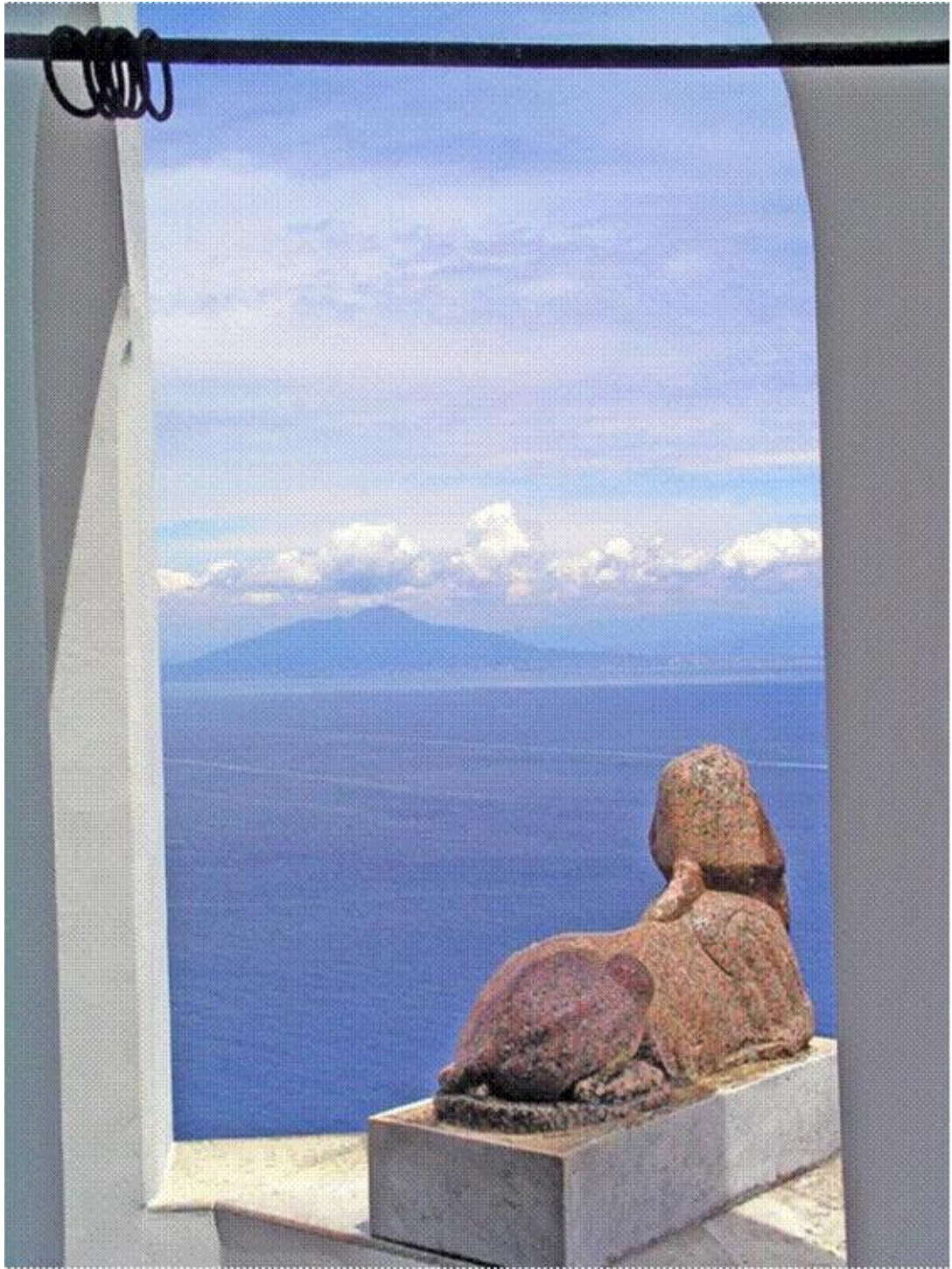

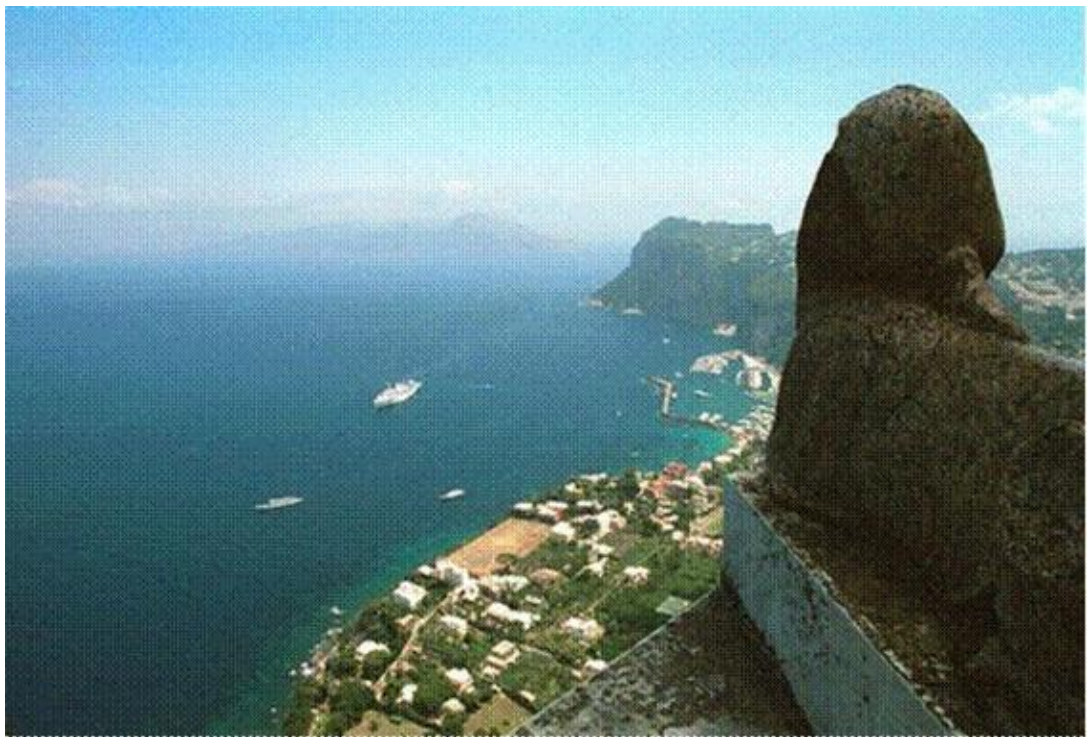

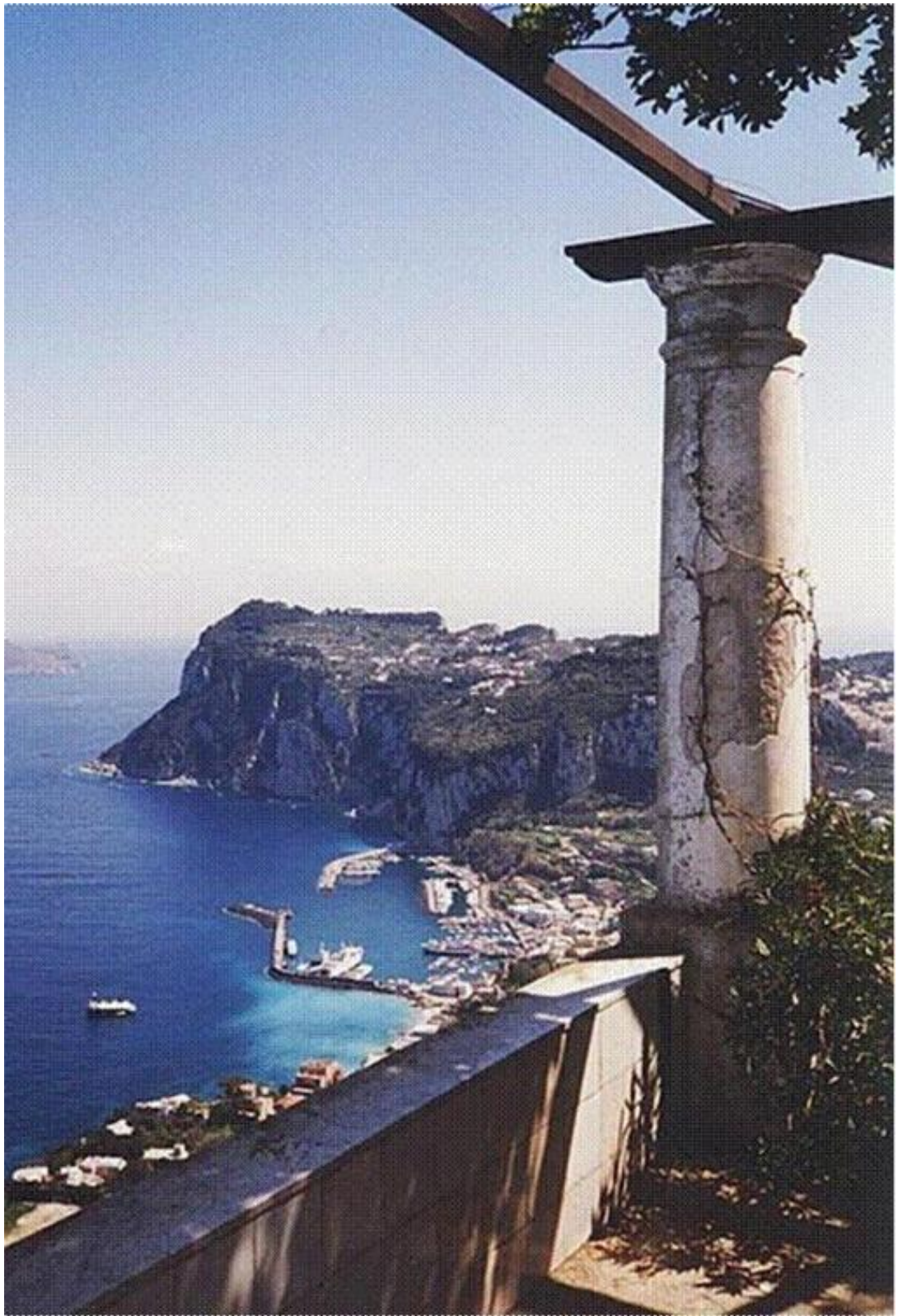

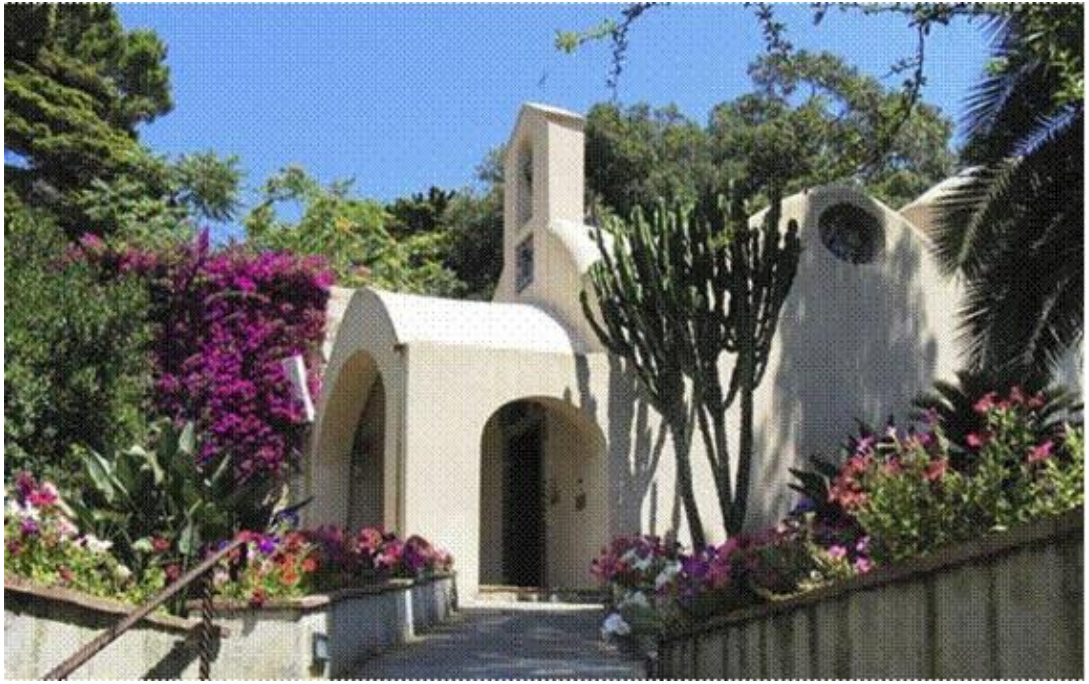

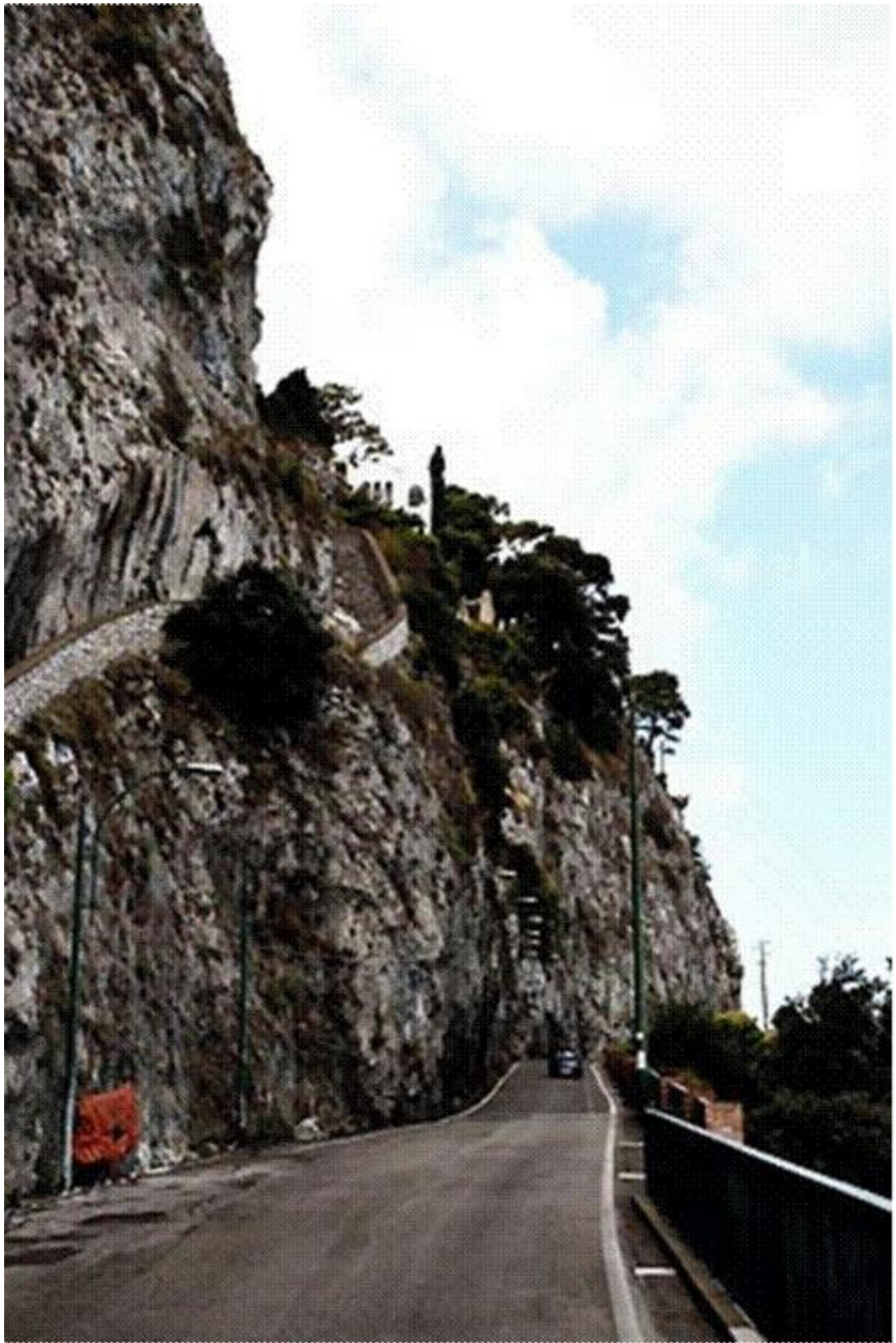

-
- [1] Romancier și critic american (1843—1916).
- [2] Sînt cetățean britanic.
- [3] Împărat roman (42 î.e.n.—37 e.n.), în ultimii ani ai vieții a trăit retras pe insula Capri.
- [4] Ospiciu englez pentru orbi.
- [5] „În mine nu se naște nici un gînd care să nu poarte pecetea morții.”
- [6] Poștărița.
- [7] „Poezie și adevăr”.
- [8] Piepteni cu dinți lungi.
- [9] Grozame.
- [10] Floare!
- [11] Frumoasă.
- [12] Tuf, rocă formată prin consolidarea cenușei vulcanice, folosită ca piatră de construcție ornamentală.
- [13] Ținut între Tunis și Tripolis.
- [14] Ce salbă frumoasă!
- [15] Lucruri de-ale lui Tiberiu. Tiberiu cel rău. Tiberiu care deoache. Tiberiu complotistul.
- [16] Bani.
- [17] Adevărat sfînt.
- [18] Creștini.
- [19] Oameni de munte.
- [20] Străin.
- [21] Clopotniță.
- [22] Hanul Păgîn.
- [23] Trei feluri, vin la discreție, prețul o liră.
- [24] Adio și să te întorci curînd.

- [25] Englez nebun.
- [26] Femeia cu capre.
- [27] Scrisoarea.
- [28] Soția cocoșatului.
- [29] Cap de lămâie.
- [30] Femeia cu brânzeturi.
- [31] Șchioapa.
- [32] Cap gros.
- [33] Femeia străveche.
- [34] Pîne uscată.
- [35] Lată în șolduri.
- [36] Pîne cu ceapă.
- [37] De dincolo de cimitir.
- [38] Păr roșu.
- [39] Omoară-cîine.
- [40] Sfinția-sa părintele.
- [41] Fructe de mare.
- [42] Soția paracliserului.
- [43] Vin minunat.
- [44] Lord englez.
- [45] Să te întorci curînd!
- [46] Eu mă omor, tu te omori, el se omoară etc.
- [47] Altfel decît vinul părintelui.
- [48] Vin alb.
- [49] E un vin miraculos.
- [50] Copiii Mariei.
- [51] Oameni răi.

[52] La revedere, să te întorci curînd, Sant' Antonio să te binecuvînteze! Fecioara să te-ntovărășească.

[53] Este foarte tare.

[54] Para.

[55] Capete de creștini.

[56] Dezbrăcați, dănuind ca niște nebuni.

[57] Vestită pivniță de vinuri, datînd din secolul al XVI-lea și legată de legenda lui Faust.

[58] „Viață de boem”.

[59] Afară cu surorile (călugărițele)!

[60] Ah, cum întîrzie mereu moartea să vie!

[61] Foc de cărbuni.

[62] .”Bolnavul cu hîrtiuță”.

[63] Apendice.

[64] Colita, așa cum o înțelegem azi, nu se cunoștea pe atunci. S-au făcut multe greșeli de către medici și bolnavi la începutul strălucitei carierei acolitei. Chiar și astăzi, diagnoza este adesea confuză și nesigură. (Nota autorului.)

[65] În cerc restrîns.

[66] Ficat de gîscă îndopată.

[67] Pe calea cea bună.

[68] Cu plăcere.

[69] Orașul Lumină.

[70] Mămăligă.

[71] Sîntem ca în rai.

[72] Să măture strada.

[73] Îi merge rău cu sănătatea

[74] Vei ajunge departe, fiule! Vei ajunge departe!

[75] Băiatul ăsta are pe dracu în el!

[76] Salonul nebunilor furioși.

- [77] Afurisitul de suedez are o țeastă de urs, te pomenești c-a stricat ciocanul!
- [78] Domnule doctor, v-ați greșit meseria, ar fi trebuit să vă faceți împlinzitor de animale!
- [79] Gelozie profesională.
- [80] Vecine.
- [81] Cea mai bună dintre morți.
- [82] Cimitir.
- [83] Specie de pavian, maimuță mare.
- [84] Regina Suediei.
- [85] Suedez afurisit, ești la fel de turbat ca și mujicul.
- [86] Prognoză pesimistă.
- [87] Parisul care se distrează.
- [88] Parisul care muncește.
- [89] Instituție publică de ajutor.
- [90] Bucătarilor nu le e foame.
- [91] Regiune socotită în antichitate la capătul pământului, spre nord.
- [92] Tocmai asta doresc și eu.
- [93] Să fascinezi.
- [94] Domnule suedez.
- [95] Sînteți foarte curtenitor, domnule doctor.
- [96] Fiertură de ovăz.
- [97] Ce plăcere neașteptată, domnule suedez...!
- [98] „Noaptea nunții”.
- [99] Ești beat turtă.
- [100] *Nu-s zorii ce apar, / Nu-i viers de ciocîrlie, / Aceea ce-nfioară urechea ta e doar Privighetoarea, / A dragostei solie.*
- [101] Crai bătrîn.

- [102] Ființă demonică (în mitologia scandinavă).
- [103] Doctorul va lipsi o lună. Vă rugăm să vă adresați doctorului Norstrom, Boulevard Haussmann, 66.
- [104] Adăpost de provizii.
- [105] Ființe supranaturale din folclorul și mitologia germană și scandinavă apărînd sub înfățișare de uriași ori piuci și viețuind sub pămînt în peșteri.
- [106] Cu trupul răcit.
- [107] După vechiul obicei napoletan, morții sînt ridicați de oameni travestiți. Găteala lor se trage din vremurile ciumei și se spune că ferește de molipsire. Acești ciocli fac parte din anumite obști denumite beccamorti.
- [108] Cimitirul holericii.
- [109] Han.
- [110] Pivnițe.
- [111] Subterane.
- [112] Han de negustori.
- [113] „Moarte holerei”.
- [114] Elixir de dragoste.
- [115] Loterie.
- [116] „Treizeci și patru, șaiszeci și nouă”, patruzeci și trei, șaptesprezece.
- [117] Cele trei numere.
- [118] Un derbedeu.
- [119] Mortul care vorbește.
- [120] Tovărășie.
- [121] Fructăreasa.
- [122] Florăreasa.
- [123] O! Mari, o! Mari, cît somn am pierdut din pricina ta!
Îngăduie-mi să dorm puțin în brațele tale.

- [124] Aș vrea să-ți sărut șuvițele negre.
- [125] Vrăjitoare.
- [126] Holera e moartă, trăiască veselia
- [127] Oglindă.
- [128] Dar-ar Dumnezeu să orbești!
- [129] Marmură roșie antică.
- [130] Îndurare.
- [131] Cît dorești.
- [132] Nostimă.
- [133] Interzis.
- [134] Însoțitorul de cadavre
- [135] Eu sînt însoțitorul de cadavre.
- [136] Drăcia dracului!
- [137] Biroul direcției administrative a căilor ferate imperiale.
- [138] Deprins să nu facă murdărie în cameră.
- [139] Femeie care spală morții.
- [140] Fiecare își ucide puricii În felul său; zicală care înseamnă: fiecare cu obiceiul lui.
- [141] Tobă.
- [142] Vagon mortuar.
- [143] La revedere.
- [144] Cu viață nepătată și curat de orice crimă.
- [145] Doamna Requin, moașă de categoria întâi.
- [146] Pat de naștere.
- [147] Pe cinstea mea, dragă confrate.
- [148] A, ce broșă frumoasă!
- [149] Cal de bătaie.
- [150] Pentru a sărbători instalarea în casă nouă.

- [151] Afară cu prusacii! Afară cu prusacii!
- [152] Poliția! Poliția!
- [153] Arestul unui post de poliție.
- [154] Traficant de femei.
- [155] Te-a prins în sfârșit, hai.
- [156] Ești un nătărău!
- [157] Bietul domn.
- [158] Femeie la toate.
- [159] Vărul Pons, eroul din romanul cu același nume al lui Balzac.
- [160] Și cu toate astea, te culci cu ea.
- [161] E așa cum am spus.
- [162] Pe englezește, cu bățul la spate.
- [163] Trenul doicilor.
- [164] E un copil amărât.
- [165] Rasol.
- [166] Pictoriță franceză, de origine rusă (1860—1884).
- [167] Persoană afectată.
- [168] Fiul domnului.
- [169] Delfinul.
- [170] Nebunia măririi!
- [171] Calea ferată din Nord.
- [172] Doctor în medicină.
- [173] Arestat.
- [174] Furnizorii.
- [175] Sîntem cu toții pierduți.
- [176] Mii de trăsnete, fir-ar să fie! Să mă lași în pace, suedez afurisit, ce cauți aici, du-te la azilul Sfînta Ana, la nebuni!
- [177] În masă.

- [178] Atît pentru astăzi, domnilor!
- [179] Lecții de marți.
- [180] Marea isterie.
- [181] Bulgăre de seu.
- [182] Casa Tellier.
- [183] Grandomanie.
- [184] Drumul Crucii, Calvarul.
- [185] Înalta societate a Parisului.
- [186] Să facă o criză.
- [187] Brînză făcută din smîntînă.
- [188] „Rîsul” revistă umoristică.
- [189] Curcubeu. Denumirea unui simptom al isteriei.
- [190] Frumoasă fată, dar cred că-i lipsește o doagă. Mi-a spus că habar n-are de ce a venit aici.
- [191] De ajuns, domnule!
- [192] Îngrijitor de elefanți.
- [193] „Manual de masaj suedez.”
- [194] Scăunel de rugăciune.
- [195] Magazin cu mărfuri ieftine.
- [196] Mozaic cu desen în formă de zăbrele.
- [197] Fond.
- [198] Negru antic.
- [199] Marmură albă.
- [200] Marmură colorată.
- [201] Salată de roșii.
- [202] Comoara lui Tiberius.
- [203] Primele monede ieșite de la presare, de o formă perfectă.
- [204] Piciorul lui Tiberius.

- [205] După ochi.
- [206] Antichități.
- [207] Primarul.
- [208] Sărbătoare.
- [209] Policlinică.
- [210] Papa Pius al IX-lea (1792—1878).
- [211] Bine-ați venit, domnule doctor.
- [212] Pietrari.
- [213] „Personalitatea umană și supraviețuirea ei după moartea trupului” de Frederik Myers (1843—1901).
- [214] Societatea de cercetări psihice.
- [215] Va muri astăzi.
- [216] Bolnavă închipuită.
- [217] Intrați, domnule!
- [218] Cît de curînd.
- [219] Cît e de șic!
- [220] Ai zice că-i un lord englez!
- [221] Cumnatul meu, subprefectul.
- [222] Maica superioară a întregului ordin Măicuțele Sărmanilor.
- [223] „Fă tot ce poți, domnule doctor, căci am în grija mea patruzeci de mii de săraci.”
- [224] Doică stearpă.
- [225] Curajul orb.
- [226] Poate va interesa pe iubitorii de animale să afle că cei doi cai și măgărușul au fost scoși vii de-acolo într-a optsprezecea zi după cutremur și că s-au întremat. (Nota autorului.)
- [227] Extrem de periculoși.
- [228] Vînt de nord.

[229] Blestemul lui Dumnezeu!

[230] Zguduitură.

[231] Mulțumită Domnului.

[232] În stare de veghe.

[233] Trebuie să trecem și prin asta.

[234] Veniți să vedeți pe doamna asta frumoasă cu pălărie scumpă, ultimul preț două lire. Priviți pe doamna americană, priviți ce colier de perle are, ce cercei cu briliante, v-o dau pentru două lire cincizeci — o adevărată ocazie! Nu scăpați din mână pe nobila marchiză, toată în blănuri! Priviți pe ducesa aceasta, în marc decolteu, în costum de bal și cu coroana pe cap; patrii lire, o adevărată ocazie. Iată pe doamna cu gura căscată; preț redus o liră și jumătate. Iată pe doamna nebună pe jumătate, care râdea într-una; ultimul preț, o liră. Iată doamna Cap Roș, care mirosea totdeauna a băătură; o liră și jumătate. Iată domnișoara de la Hotelul Europa, care era nebună după domnul doctor; două lire și jumătate. Priviți pe doamna franceză care a luat port țigaretul sub mantou, sărmana doamnă, nu era vina ei, nu era întreagă la minte; preț redus, o liră. Iată doamna rusoaică, care a vrut să ucidă bufnița; două lire, nici un ban mai puțin. Iată baroneasa jumătate bărbat, jumătate femeie, Doamne apără, nu înțeleg nimic, domnul doctor spunea că așa se nascuse; două lire și douăzeci și cinci — o adevărată ocazie. Iat-o pe contesina blondă, de care avea atîta grijă domnul doctor, priviți cât e de drăgălașă; n-o dau cu mai puțin de trei lire! Iată pe...

[235] Scara sfîntă.

[236] Amiaza.

[237] Marmură galbenă antică.

[238] Secolul al XVI-lea.

[239] Marmură neagră antică.

[240] Marmură galbenă.

[241] Tovarăși.

[242] Nimeni nu-i ca dînsul.

- [243] O hîrcă de creștin.
- [244] Un adevărat înger.
- [245] Cu tot respectul cuvenit.
- [246] Jos cu Anacapri!
- [247] Cetățean de onoare.
- [248] Să mănînce cu mine.
- [249] Nu, mulțumesc, nu iau.
- [250] Dar blestemații de protestanți, complotistul acela de Luther.
- [251] În vecii vecilor.
- [252] Salar.
- [253] Episcopul prepelițelor.
- [254] Astăzi oprit de lege.
- [255] Vînătoare.
- [256] Pateu de ciocîrlii îndopate.
- [257] Litieră.
- [258] Insolație.
- [259] Sperietură.
- [260] Poate n-ați auzit de această veche datină ciudată, în timpul șederii mele la San Michele, primeam în fiecare an vizita lui Bambino (Pruncul Isus). Era cea mai mare cinste ce se putea face casei mele. De obicei, rămînea o săptămînă la San Michele. (Nota autorului).
- [261] Îngerași.
- [262] Tempo de marș.
- [263] Gustare.
- [264] Poporul.
- [265] Damigene.
- [266] Marele concert.
- [267] „Studiu psihologic asupra lui Tiberius”.

- [268] Fermă.
- [269] Vocea Sfântului Ianuar.
- [270] Englezește.
- [271] Marca unei mașini de scris.
- [272] Regele ielelor.
- [273] Zeii Greciei.
- [274] Margareta la vîrtelniță.
- [275] Strofe.
- [276] Către muzică.
- [277] Cîntul meu prin noapte zboară
Către tine, lin;
În tăcuta dumbrăvioară
Vin, iubito, vin!
- [278] Carte de rugăciuni pe tot anul.
- [279] Fedon sau Despre suflet de Platon.
- [280]
- [281] Cine știe?
- [282] E în stare de orice.
- [283] Rugăciune.
- [284] Între altele Crucea Roșie și Crucea de fier (1916) care consemnează experiența sa ca medic de front.

Table of Contents

[\[1\]](#)

[\[2\]](#)

[\[3\]](#)

[\[4\]](#)

[\[5\]](#)

[\[6\]](#)

[\[7\]](#)

[\[8\]](#)

[\[9\]](#)

[\[10\]](#)

[\[11\]](#)

[\[12\]](#)

[\[13\]](#)

[\[14\]](#)

[\[15\]](#)

[\[16\]](#)

[\[17\]](#)

[\[18\]](#)

[\[19\]](#)

[\[20\]](#)

[\[21\]](#)

[\[22\]](#)

[\[23\]](#)

[\[24\]](#)

[\[25\]](#)

[\[26\]](#)

[\[27\]](#)

[\[28\]](#)

[\[29\]](#)

[\[30\]](#)

[\[31\]](#)

[\[32\]](#)

[\[33\]](#)

[\[34\]](#)

[\[35\]](#)

[\[36\]](#)

[\[37\]](#)

[\[38\]](#)

[\[39\]](#)

[\[40\]](#)

[\[41\]](#)

[\[42\]](#)

[\[43\]](#)

[\[44\]](#)

[\[45\]](#)

[\[46\]](#)

[\[47\]](#)

[\[48\]](#)

[\[49\]](#)

[\[50\]](#)